

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

यस्यनिःश्वसित्वेदा योवेदेभ्योस्विलंजगत् । निर्गमे तमहंवदे विद्यातीर्यमहेश्वरं ॥ १ ॥

इत्थंपंचमाष्टकं व्याख्यायेदानीं ऋषिच्छन्दोदेवताविनियोगमदर्शनपुरःसरं षष्ठस्य प्रथमोध्यापोव्याख्यातुमारभ्यते । अष्टममण्डलस्य द्वितीयेनुवाके षट्सूक्तानि जातानि । यइन्द्रेति त्रयस्त्रिंशद्वचं सप्तमं सूक्तं कण्वगोत्रस्य पर्वताख्यस्यार्षं औष्णिहर्मैन्द्रम् । तथाचानुकांतम्—यइन्द्रत्रयस्त्रिंशत्पर्वतऔष्णिहंत्विति । महामतेनिष्केवल्ये औष्णिहत्तृचाशीतौ ब्रह्मादिके द्वे सूक्ते । तथैवपंचमारण्यकेसूत्र्यते—ओष्णिहीत्तृचाशीतिर्यइन्द्रसोमपातमइति सूक्ते इति । दशमेहनि निष्केवल्ये आदितः षड्ब्रूचः शंसनीपाः । सूत्र्यतेहि—यइन्द्रसोमपातमइति षड्ब्रूचिहइति । आग्निष्टविकेपूक्थेषु तृतीयसवने ब्रह्मशस्त्रे आद्यस्तृचोपैकल्पिकोनुरूपः सूत्रितंच—यइन्द्रसोमपातमइन्द्रनोगधीति । तृतीयेषर्पायेच्छावाकशस्त्रेष्ययमेवतृचोनुरूपः सूत्रितंच—इन्द्रःसुतेषुसोमेषु यइन्द्रसोमपातमइति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ यइन्द्रसोमपातमोमदःशविष्टचेतति ।
येनाहंसिन्यत्रिणंतमीमहे ॥ १ ॥

यः । इन्द्र । सोमपातमः । मदः । शविष्ट । चेतति ।

येन । हंसि । नि । अत्रिणम् । तम् । ईमहे ॥ १ ॥

हे इन्द्र यस्त्वं सोमपातमः अतिशयेन सोमस्य पाता हे शविष्ट बलवत्तम शवइति बलनाम तस्माद्विन्तादाविशासनिकइष्टन् विन्मबोर्लुक् ढिलोपः हे ईदशेन्द्र तस्य तव सोमपानजनितोमोमदश्चेतति साम्यगजानाति वृत्रवधादीनि कार्याणि कर्तुं यइत्यस्य चेततीत्यनेनापि संबन्धात् यद्ब्रूचान्त्रिणमिति तिङ् न निहन्यते । अथवैतदेवंवाक्यम् हे बलवत्तमेन्द्र सोमपानमः सोमस्यपातमोमयस्त्वं मदः सोमैर्मादयितव्यः तर्पणीयः सन् चेतति पुरुषव्यत्ययः चेतसि सम्भ्यगजानासि मदेनोपसर्गे इति मदेः कर्मण्यप् । येन सोमपानजनितेन मदेन अत्रिणमत्तारं स-

क्षसादिकं निहंसि निरुष्टां हिंसां प्रापयसि तं मदं तादृक्कदोपेतं त्वां वा ईमहे याञ्जाकर्मा-
यम् याचामहे । यद्वा ईं गतौ दैवादिकः छांदसोविकरणस्य लुक् ईयामहे उपगच्छामः स्तु-
तिभिः संभ्रजामह इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

येनादशग्वमध्रिगुंवेपयन्तस्वर्णरम् । येनासमुद्रमार्थिथात्तमीमहे ॥ २॥

येन । दशांशग्वम् । अध्रिगुम् । वेपयन्तम् । स्वःऽनरम् ।

येन । समुद्रम् । आर्थिथ । तम् । ईमहे ॥ २ ॥

हे इन्द्र येन सोमपानजनितेन मदेन 'दशग्वं ये दशभिर्मांसैः सप्रासर्नं परिसमाप्य
निरगमन् ते दशगवा अंगिरस्तः । तेपानन्यतमं अध्रिगुं अधृतगमनं अनिवारितगतिं एतदसंज्ञं च
क्रापिं वेपयंतं तमांसि बर्जयंतं स्वर्णं सर्वस्य नेतारं सूर्यं त्व आर्थिथ वृत्रादेर्दस्योरपनयनेन
ररक्षिथ । येनच मदेन समुद्रमुत्सृधि अंतर्गिं वा आर्थिथ ररक्षिथ त्वदीयं मदं तद्वतं त्वां वा
ईमहे याचामहे । मदे हि सति हृष्टः सन् इन्द्रो बहुधनं प्रयच्छति अतस्तत्कारणस्य मदस्य याञ्जो-
पपन्ना ॥ २॥

अथ तृतीया—

येनसिन्धुंमहीरपोरथौइवप्रचोदयः । पन्थामृतस्ययातवेतमीमहे ॥ ३॥

येन । सिन्धुम् । महीः । अपः । रथान् इव ।

प्रचोदयः । पन्थाम् । ऋतस्यं । यातवे । तम् । ईमहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र महीमं हतीरपः वृष्टचुदकानि सिन्धुं स्वन्दनशोलां नदीं समुद्रं वा मत्ति येन सोमपान-
जन्येन मदेन प्रचोदयः प्रेरयसि । तत्रदृष्टान्तः—रथौइव यथा रथिनोरथान् स्वाभिलषितदेशग-
मनाप प्रेरयति तद्वत् ऋतस्य यज्ञस्य पन्थां पन्थानं मार्गं यातवे यातुं प्राप्तुं तं मदमीमहे
याचामहे ॥ ३॥

अथ चतुर्थी—

इमंस्तोमममिष्टियेषुतंतनपूतमद्रियः । येनानुसुद्यओजसाव्वक्षिथ ॥ ४॥

इमम् । स्तोमम् । अग्निष्टये । घृतम् । न । पूतम् ।

अद्रिष्टवः । येन । नु । सद्यः । ओजसा । ववक्षिथ ॥ ४ ॥

हे अद्रिवोवज्ज्वन्दिन्द्र घृतं न घृतमिव मन्त्रपूतमाज्यमिव पूर्वशुद्धं इममस्मदीयं स्तोमं स्तोत्रं बुध्यस्तेतिशेषः । किमर्थं अग्निष्टये अग्निप्राप्त्यै इष्टस्य धनादेरस्माकं लाभायेत्यर्थः । येन स्तोत्रेण स्तूयमानः सन् ओजसात्मीयेन बलेन सद्यस्त्वदानीमेव स्तुतिसमयएव नु क्षिप्रं ववक्षिथास्मान्वहसि अग्निहपितं प्रापयसि इमं स्तोममित्यन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इमं जुपस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते इन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्ववक्षिथा ॥ ५ ॥ १ ॥

इमम् । जुपस्व । गिर्वणः । समुद्रः इव । पिन्वते ।

इन्द्र । विश्वाभिः । ऊतिभिः । ववक्षिथ ॥ ५ ॥ १ ॥

हे गिर्वणो गिरां स्तुवीनां संभक्तः यद्वा स्तुतिभिः संभजनीयेन्द्र इमं स्तोमं मया क्रियमाणं जुपस्व सेवस्व सच स्तोमः समुद्र इव समुद्रो यथा चन्द्रोदयं प्राप्य पिन्वते वर्धते अभिषेयस्येन्द्रगुणगणस्याधिक्येन तात्प्रतिपादिकास्तुतिरपि विस्तृता भवतीत्यर्थः । पूर्वस्यामृषि ववक्षिथेत्यनेन युक्तो येनेतिशब्दोत्रापि सामर्थ्यात्तेन संबध्यते अतएवास्य तिष्ठतिङ्इति निघाताभावः । हे इन्द्र येन स्तोमेन हेतुना विश्वाभिरुत्याभिरुतिभीरक्षाभिः ववक्षिथ वहसि श्रेयांस्यस्मान्प्रापयसि वहेः सन्नन्वाङ्गिडि अमन्वइति निषेधोदात्तभावे थल्लिडिरूपमेतव ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यो नो देवो परावतः सखित्वनायं मामहे । दिवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथा ॥ ६ ॥

यः । नु । देवः । परावतः । सखित्वनायं । मामहे ।

दिवः । न । वृष्टिम् । प्रथयन् । ववक्षिथ ॥ ६ ॥

यो नो देवो दानादिगुणयुक्त इन्द्रः परावतः पराववात् दूरात् द्युलोकादागत्य नोस्माकं सखित्वनायं सखित्वाय मामहे धनानि प्रददी महतेर्दानं कर्मण एतद्रूपं । यद्वा अस्माभिः पूज्यते मह-

पूजायाम् अस्माच्छान्दसः कर्मणि लिङ् । उत्तरार्धर्चः प्रत्यक्षकृतः हे इन्द्र दिव्यो न वृष्टिं दिवः सा-
काशात् वृष्टिमिव प्रथयन् अस्मदीपानि धनानि विस्तारयन् यत्त्वं ववक्षिथ अस्मान्बोहु-
मिच्छसि तादृशं त्वां स्तौमीति शेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ववक्षुरस्यकेतवउतवज्जगत्स्योः । यत्सूर्योनरोदसीअवर्धयत् ॥ ७ ॥

ववक्षुः । अस्य । केतवः । उत । वज्जः । जगत्स्योः ।

यत् । सूर्यः । न । रोदसी इति । अवर्धयत् ॥ ७ ॥

अस्येन्द्रस्य केतवः प्रज्ञानानि अस्मदस्तुतिविषयाणि यद्वा रथे उक्षिप्ताः पताकाः
केतवः ववक्षुरवहन अस्मान् श्रेयांसि प्रापयन् । उतापि च गभस्तयोः बाहुनामैतत् इन्द्रस्य हस्त-
योरवस्थितो वज्रश्रावहृत् यद्यदा अयमिन्द्रः सूर्यो न सर्वस्य प्रेरकआदित्यइव रोदसी द्या-
वापृथिव्यौ वृष्ट्यादिप्रदानेनावर्धयत् तदानीमित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यदिप्रवृद्धसत्पतेसहस्रमहिषाअर्घः । आदित्तइन्द्रियमहिप्रवाहधे ॥ ८ ॥

यदि । प्रवृद्ध । सत्पते । सहस्रम् । महिषान् ।

अर्घः । आत् । इत् । ते । इन्द्रियम् । महि । प्र । वृद्धे ॥ ८ ॥

हे प्रवृद्ध प्रकर्षेण महत् हे सत्पते सतामनुठावृणां पाळयित्वा इन्द्र सहस्रं सहस्रसंख्याकान्
महिषान्महान्नामैतत् महतोसुरान् वृथादीन् यदि यदा अचः अवधीः हन्तेच्छान्दसमेतद्रूपम् । य-
द्वा घस्तजदने लुडित्तिपि मन्त्रेषुतेषु चैर्लुङ् । आदित्य अनंतरमेव हे इन्द्र ते तव इन्द्रियं वीर्यं
महिं महद्बहुलं सत्प्रवाहधे प्रकर्षेण वर्धते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इन्द्रःसूर्यस्यरश्मिर्न्यर्शासानमोपति । अग्निर्वनेवसामुहिःप्रवाहधे ॥ ९ ॥

इन्द्रः । सूर्यस्य । रश्मिर्न्यर्शः । नि । अर्शासानम् ।

ओपति । अग्निः । चनाइव । समुहिः । प्र । वृद्धे ॥ ९ ॥

अयमिन्द्रः सूर्यस्य सर्वस्य मेरकस्यादित्यस्य रश्मिभिः किरणैः करणभूतैः अर्शंसानं
अर्तेर्गुणः शुद्धेति ऋगतावित्यस्मादसान्प्रत्ययः शुद्धागमश्च अर्षं केवलोप्यविराड्पूर्वाधोद-
ष्ट्यः आड्पूर्वश्च बाधनेवर्तते यथा आर्तिमावोरिति । अर्शंसानं बाधमानं मन्देहादिकमसुरं
न्योपति नितरां दहति उपदाहे । तत्रदृष्टांतः—अग्निर्वनेव यथा वनान्घरण्यानि दावानलोभस्मसा-
त्करोति तद्वत् । एवं सासहिः शत्रूणामभिभवनशीलइन्द्रः प्रवावृषे प्रकर्षेण वर्धते ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इयंतं ऋत्विषावती धीतिरिति नवीयसी ।

सपर्यन्ती पुरुषप्रिया मिमीत इत् ॥ १० ॥ २ ॥

इयम् । ते । ऋत्विष्यति । धीतिः । एति । नवीयसी ।

सपर्यन्ती । पुरुषप्रिया । मिमीति । इत् ॥ १० ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते त्वां इयं पुरोवर्तिनी मया क्रियमाणा धीतिः स्तुतिः एति मच्छति कीदृशी ऋ-
त्विषावती ऋतौ वसंतादिकाले अनुष्ठेयं यज्ञकर्म ऋत्विष्यं तद्वती नवीयसी अतिशयेनाभिनया स्तु-
तिः सपर्यन्ती पूजयन्ती पुरुषिया पुरुषबहुलं प्रीणयित्री सती मिमीत इव इन्द्रगतान्गुणान् परिच्छि-
न्त्येव माहात्म्यं परव्यापयत्येव सेवमित्यन्वयः । अनुमीयमानेन यच्छब्देन च योगात् मिमीत इत्यस्य
निघाताभावः । यद्वा सपर्यन्ती पुरुषियेतीदमपि एतीत्यनेन संबन्धीयं अतः पूर्वपदस्य भिन्ना-
व्यस्थत्वात् समानवाक्ये युष्मदस्मदादेशावक्तव्या इति वचनात्तदपेक्षया निघाताभावे सत्य-
भ्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥ .*

अथैकादशी—

गर्भो यज्ञस्य देवपुः क्रतुं पुनीत आनुपक् ।

स्तोमैरिन्द्रस्य वा वधे मिमीत इत् ॥ ११ ॥

गर्भः । यज्ञस्य । देवपुः । क्रतुम् । पुनीते ।

आनुपक् । स्तोमैः । इन्द्रस्य । वधे । मिमीति । इत् ॥ ११ ॥

यज्ञस्य यद्व्यस्येन्द्रस्य गर्भो गरिता स्तोता गृशब्दे अतिगृष्पांभन् यद्वा यजेर्भा-
एव नङ्प्रत्ययः यागस्य गर्भो गृहीता अनुष्ठता देवपुः देवं दानादिगुणयुक्तमिन्द्रमा-

त्मनइच्छन् आनुषगनुपकं आनुपूर्व्येण संततं यथा भवति तथा ऋतुं प्रज्ञापकं सोमं पुनीते दशापवित्रेषु शोधयति इन्द्रपानार्थमितिशेषः । यद्वा यज्ञस्य गर्भोदीक्षितः । पुनर्वा एतदृत्विजोगर्भकुर्वन्तीत्यादिब्राह्मणम् । सदेवकामः ऋतुं ज्योतिष्टोमादिकं आनुषक् आनुपूर्व्येणामैतत् यदाह्यास्कः— आनुषगिति नामानुपूर्व्येत्येति । सः स्तोत्रा इन्द्रस्य कर्मणि पक्षी इन्द्रविषयैः स्तोमैः स्तोत्रैर्वृधे वर्धते यद्वा वृधिना प्रयोज्यव्यापारवाचिना प्रयोजकव्यापारोलक्षयते । स्तोमैः स्तोत्रैः तमिन्द्रं वर्धयति सच स्तोमैर्मिमीतइत् इन्द्रस्य गुणजातं परिच्छिनत्येव अनुगतार्थो भवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सनिर्मित्रस्यपप्रथइन्द्रःसोमस्यपीतये ।

प्राचीवाशीवसुन्वतेमिमीतइत् ॥ १२ ॥

सनिः । मित्रस्य । पप्रथे । इन्द्रः । सोमस्य । पीतये ।

प्राची । वाशी । इव । सुन्वते । मिमीते । इत् ॥ १२ ॥

मित्रस्य मित्रभूतस्य स्तोतुः सनिर्धनस्य दाता इन्द्रः सोमस्य पीतये पानाय पप्रथे प्रथिवोविस्तीर्णशरीरोवभूत् यथा पीतोबहुलः सोमउदरेनभवंति तथा प्रवृद्धशरीरोवभूवेत्यर्थः । तत्र प्रथमे दृष्टान्तः—प्राची प्रांचती प्रकर्षेण स्तुत्यगुणगणं प्राप्नुवती वाशीव वाह्यमैतत् स्तुतिरूपा वाक् सुन्वते । पप्रथे चतुर्थीविकल्पेतिचतुर्थी । सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतोपजमानस्य संबन्धिनी यथा स्तुत्यगुणाबाहुल्येन विस्तीर्णाभवति तथेन्द्रः पप्रथइत्यर्थः । प्रथिताच सा मिमीतइत् इन्द्रमाहात्म्यं यथावत्परिच्छिनत्येव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यंविप्राउक्थवाहसोमिप्रमन्दुरायवः ।

घृतंनर्षिष्यआसन्न्यूतस्यघत् ॥ १३ ॥

यम् । विप्राः । उक्थवाहसः । अग्निप्रमन्दुः ।

आयवः । घृतम् । न । षिष्ये । आसति । ऋतस्य । यत् ॥ १३ ॥

विप्रामेधाविनः उक्थवाहसः उक्थानां शस्त्राणां बोद्धारः प्रापयितारः आपवोमनुष्याः यमिन्द्रं अभिप्रमन्दुः अभि प्रकर्षेण मादयन्ति मदेर्व्यत्ययेन परस्परं द्विर्वचनपरेण छन्दसिवेतिवचनात् द्विर्वचनाभावः । तस्येन्द्रस्य आसनि आस्ये पद्वन्तित्यादिना आस्य शब्दस्यासन्नादेशः घृतं घृतमिव शुद्धं पिप्ये सेचनेन वर्धये व्यायेतश्छान्दसोऽलिट् लिङ्य-
ङोश्चेतिपीभावः । किंत्वद्विः ऋतस्य यज्ञस्य संबंधि यत्सोमलक्षणं हविरस्ति तदित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उतस्वराजे अर्दितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् ।

पुरुप्रशस्तं मुतयं ऋतस्य यत् ॥ १४ ॥

उत । स्वराजे । अर्दितिः । स्तोमम् । इन्द्राय ।

जीजनत् । पुरुप्रशस्तम् । ऊतये । ऋतस्य । यत् ॥ १४ ॥

उवापिच अदितिरदीनादेवमाता अखंडनीयस्तोदावा स्वराजे स्वयमेव राजमानापेन्द्राय पुरुप्रशस्तं बहुलमुत्कृष्टं यद्वा पुरुभिर्वहुभिः प्रशंसितन्म्यं स्तोमं स्तोत्रं जीजनत् अजीजनत् अजनयत् । किमर्थं ऊतये रक्षणार्थं यत्स्तोत्रं ऋतस्य सत्यस्य वा संबंधि भवति तं स्तोममित्यन्वयः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

अभिवह्य ऊतये नूपत प्रशस्तये ।

देव विव्रता हरी ऋतस्य यत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

अभि । वह्यः । ऊतये । अनूपत । प्रशस्तये । न ।

देव । विव्रता । हरी इति । ऋतस्य । यत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

वह्योवोद्धारऋत्विजः ऊतये रक्षणार्थं प्रशस्तये प्रशस्त्यर्थं च अन्वनूपत इन्द्रमन्पस्तुवन् नु स्तुतौ कुटादिः हे देव दानादिगुणयुक्तेन्द्र नेति संप्रत्यर्थे संपति विव्रता विविधकर्माणी हरी तदीयावशौ ऋतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा संबंधि यद् स्तोत्रं हविर्वा विपते तदभिलक्ष्य त्वां वहवइतिशेषः ॥ १५ ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

हे सत्ये सतां पाठयितरिन्द्रं सुन्वतः सोमाभियवं कुर्वतोयजमानस्य यद्वा यद्वा
वृषोति वर्धयिता भवसि वृषेरन्तर्णातिष्पथादिगुणघलक्षणः कः । यस्यच यजमानस्य उक्थे
शस्त्रे वा शंसिते सति रण्यसि रमसे एवमपि इन्द्रुभिरस्पदीयैरेवसोमैः सम्यग्रमस्य ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशती—

देवदेववोवसुइन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि ।

अधायज्ञार्यतुर्वणेव्यानशुः ॥ १९ ॥

देवम्इदेवम् । वः । अवसे । इन्द्रम्इन्द्रम् । गृणीषणि ।

अध । यज्ञार्य । तुर्वणे । वि । आनशुः ॥ १९ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः वोषुष्माक्रमवसे रक्षणाय देवं देवमिन्द्रं इन्द्रं दानादिगुणयुक्तं इन्द्रः
बहुषु देशेषु युगपत्प्रवृत्तेषु यागेषु तत्रतत्र हविःस्वीकरणाय बहूनि शरीराण्याददानः स्वप-
मेकोप्यनेकःसन्, तत्रतत्र सन्निधत्ते तथाचनिगमांतरं—इन्द्रोमायाभिः पुरुषुर्द्वयतइति । तदपे-
क्षयेयं वीप्सा बहुविन्नज्य वर्तमानं सर्वं तमिन्द्रं गृणीषणि अहं स्वामि गृणातेर्लिङि छान्दस-
भेत्द्रूपम् । यद्वा कारकभैवैतत् गृणीषणि स्ववनेच्छायां सत्यां अधानंतरं सर्वमिन्द्रं मदीयाः स्तु-
तयः व्यानशुर्व्याप्नुवन्ति किमर्थं तुर्वणे तूर्णं संभजनाय यज्ञाय यागार्थं । यद्वा क्रियाग्रहणं कर्तव्य-
मिति कर्मणः संपदानत्वाच्चतुर्थी । यज्ञं यष्टव्यं तुर्वणे शत्रूणां हिंसितारं तूर्णसंभजनं वा ॥१९॥

अथ विंशती—

यज्ञेभिर्यज्ञवाहसंसोमेभिः सोमपातंमम् ।

होत्राभिरिन्द्रं वावृधुर्व्यानशुः ॥ २० ॥ ४ ॥

यज्ञेभिः । यज्ञश्वाहसम् । सोमेभिः । सोमपातंमम् ।

होत्राभिः । इन्द्रम् । वृधुः । वि । आनशुः ॥ २० ॥ ४ ॥

यज्ञेभिर्यज्ञेयजमानसाधनेर्हविर्भियंत्तवाहसं यज्ञे वोढव्यं प्रापणीयं यज्ञैर्यागैः यज्ञानां
यजमानानां फलस्य प्रापयितारं वा अथवा यज्ञवाहसं यज्ञेनप्राप्यं न केवलमेकेन यज्ञेन
अपितु सर्वैरित्याह यज्ञेभिरिति एवं सोमेभिः सोमपातं सर्वेषां सोमानां पातुवमिन्द्रं

आदित् अनंतरमेव हर्यता हर्यतौ कांतौ हर्यगतिकान्त्योः भृष्टदृशीत्यादिना औणादिकः अतन्
प्रत्ययः ईदृशौ हरी अश्वौ ते त्वां ववक्षतुः आवहताम् ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

यदा वृत्रं नदीवृत्तं शर्वसा वञ्चिन्नवधीः ।

आदित्ते हर्यता हरी ववक्षतुः ॥ २६ ॥

यदा । वृत्रम् । नदीवृत्तम् । शर्वसा । वञ्चिन् । अवधीः । आत् ।

इत् । ते । हर्यता । हरी इति । ववक्षतुः ॥ २६ ॥

हे वञ्चिन् वञ्चवन्निन्द्र नदीवृत्तं नदीनां नद्यन्तः श्रूयतेहि—अहावनदत्ताहतेतस्मादानघो-
नामस्येति । ताआवृण्वं वृत्रमवर्षणशीलेमेवमसुरं वा यदा यस्मिन्काले शर्वसा वलेनावधीरहि-
सीः शिष्टं समानं ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे ।

आदित्ते हर्यता हरी ववक्षतुः ॥ २७ ॥

यदा । ते । विष्णुः । ओजसा । त्रीणि । पदा । विचक्रमे । आत् ।

इत् । ते । हर्यता । हरी इति । ववक्षतुः ॥ २७ ॥

हे इन्द्र तेतव अनुजोविष्णुर्व्यापनशीलोदेवः ओजसा वलेन यदा यस्मिन्काले त्रीणि पदा
पदानि पदत्रयरूपेण त्रीन् लोकान्, विचक्रमे विक्रांतवान् परिच्छिन्नवान्, गतमन्यम् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

यदा ते हर्यता हरी वा वृधाते दिवेदिवे ।

आदित्ते विश्वा भुव्नानियेमिरे ॥ २८ ॥

यदा । ते । हर्यता । हरी इति । वृधाते इति । दिवेदिवे । आत् ।

इत् । ते । विश्वा । भुव्नानि । येमिरे ॥ २८ ॥

हे इन्द्र त्वदीपौ हयता हयतौ कांतौ हरीहरणशीलावश्वौ दिवेदिवे प्रतिदिवसं यदा य-
स्मिन्काले यवृधाते मवृद्धौ षभूवतुः । आदित्वा अनंतरमेव ते त्वया विश्वा विश्वानि सर्वाणि
भुवनानि भूतजातानि येभिरे नियम्यन्तेस्म ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

यदातेमारुतीर्विशस्तुभ्यमिन्द्रनियेमिरे ।

आदित्तेविश्वामुर्वनानियेमिरे ॥ २९ ॥

यदा । ते । मारुतीः । विशः । तुभ्यम् । इन्द्र । निद्येमिरे । आत् ।

इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ २९ ॥

हे इन्द्र तुभ्यं त्वदर्थं मारुतीमारुत्यः मरुद्रूपाः ते त्वदीपाः विशः मजाः यदा परिम-
न्काले निपेमिरे नियच्छन्ति भूतजातानि । अन्यद्भवम् ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

यदासूर्यमभुंदिविशुक्रंज्योतिरधारयः ।

आदित्तेविश्वामुर्वनानियेमिरे ॥ ३० ॥

यदा । सूर्यम् । अमुम् । विवि । शुक्रम् । ज्योतिः । अधारयः ।

आत् । इत् । ते । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ ३० ॥

हे इन्द्र अमुं विप्ररुष्टं शुक्रं निर्मलं ज्योतिर्योत्तमानं सूर्यं सर्वस्य प्रेरकं शोभन-
वीर्यं वा आदित्यं दिवि घुञ्जेके जगतः प्रकाशनाय यदा यस्मिन्काले अधारयः धारित-
वानसि । समानमन्यत् ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

इमान्तइन्द्रसुपुतिविप्रइर्यतिधीतिभिः ।

जामिपदेवपिप्रतोप्राध्वरे ॥ ३१ ॥

होत्राग्निः स्तुतिभिः पावृधुः स्तोत्रारोवर्धयन्ति ताश्च क्रियमाणाः स्तुतयः व्यानशुः तमिन्द्रं
व्यामुवन्ति च अश्रोतेर्धर्म्ययेन परस्मैपदम् ॥ २० ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

म॒हीर॑स्य॒प्रणी॑तयः॒पूर्वा॑स्त॒प्रश॑स्तयः ।

विश्वा॒वसू॑निदा॒शुपे॑व्या॒नशुः ॥ २१ ॥

म॒हीः । अ॒स्य । प्र॒णी॒तयः । पूर्वाः । उ॒त । प्र॒श॑स्तयः ।

विश्वा॑ । वसू॑नि । दा॒शुपे॑ । वि । आ॒न॒शुः ॥ २१ ॥

अस्येन्द्रस्य प्रणीतयः प्रणयनानि धनानां प्रकृष्टप्रापणानि महीर्महत्तः महाति
भवन्ति उतापि च अस्य प्रशस्तयः प्रशंसनीयाः कीर्तयः पूर्वाभिर्द्वयोविस्तृततमाभवन्ति
ताउभयविधाः दाशुपे चरुपुरोडाशादीनि दत्तवते यजमानाय दातुं विश्वा विश्वानि स-
र्वाणि वसन्ति धनानि व्यानशुर्व्यामुवन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इन्द्रं॑ वृ॒त्राय॑ ह॒न्त॒वे दे॒वासो॑ दधिरे॒पुरः ।

इन्द्रं॑ वा॒णीर॑नू॒पता॑स॒मोज॑से ॥ २२ ॥

इन्द्रं॑म् । वृ॒त्राय॑ । ह॒न्त॒वे । दे॒वासंः । दधि॑रे । पु॒रः ।

इन्द्रं॑म् । वा॒णीः । अ॒नू॒प॒त॒ । स॒म् । ओज॑से ॥ २२ ॥

देवासो देवाः वृत्राय हन्तवे वृत्रमावरकमहुरं हंतुं ह्वैस्तुमर्थं तवेन्द्रापयः इममिन्द्रं पुरोद-
धिरे पुरस्ताद् स्तामित्तेनाधारयन् वाणीः वाण्यः स्तुतिरुत्पावाचथ इममेयेन्द्रमनूपत स्तुवन्ति-
किमर्थं सं समीचीनाय ओजसे वलार्थं यथा वृचवधानुगुणमुत्कृष्टं बलमस्यजायते तथास्तु-
वन्तीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

म॒हान्तं॑ म॒हिना॒व्यं॒स्तोमे॑भिर्ह॒वन्श्रु॑तम् ।

अ॒र्केर॑भिप्र॒णो॑नु॒मः॒समो॑ज॑से ॥ २३ ॥

महान्तम् । महिना । वयम् । स्तोभेभिः । हवनश्रुतम् । अर्कैः ।
अग्नि । प्र । नोनुमः । सम् । ओजसे ॥ २३ ॥

महिना महिना महान्तं सर्वेभ्योधिकं हवनश्रुतं हवनस्याह्वानस्य श्रोतारमिन्द्रं वयं
स्तोभेभिः स्तोभैः विवृतपञ्चदशादिभिः अर्कैः अर्चनसाधनैः शस्त्रैश्च अभिपणोनुमः आभि-
मुख्येन प्रकषेण पुनःपुनः स्तुमः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

नयंविचिक्तोरोदसीनान्तरिक्षाणिवज्जिणम् ।
अमादिदस्यतित्विपेसमोजसः ॥ २४ ॥

न । यम् । विचिक्तः । रोदसी इति । न । अन्तरिक्षाणि । वज्जिणम् ।
अमात् । इत् । अस्य । तित्विपे । सम् । ओजसः ॥ २४ ॥

यं वज्जिणं यज्वन्तमिन्द्रं रोदसी द्यावापृथिव्यौ नविचिक्तः नपृथक्कृत्वः स्वसमीपात्
पृथक्कर्तुं नशक्नुतः द्यावापृथिव्यौ व्याप्य यद्भ्रुवर्धते इत्यर्थः विचिर्पृथग्भावे अन्तरिक्षाणि
अन्तराक्षाणानि द्यावापृथिव्योर्वर्तमानानि गंधर्वादीनां स्थानानि च यत्रपृथक्कुर्वन्ति अस्येन्द्रस्य
अमादिव अमति रुजवि शन्नूनेनेत्यभोवर्लं बलादेव सर्वं तित्विपे सर्वं जगदीप्यते । किमर्थं ओज-
सः बलस्य संगमाय । यद्वा ओजःशब्दाद्विहितस्य विनो बहुलंछन्दसीतिलुक् ओजस्विनो बल-
वतोस्येन्द्रस्येति योग्यम् । समित्युपसर्गः सतित्विपइत्यनेन संबध्यते ॥ २४ ॥

षोडशशस्त्रे यदिन्द्रपृतनाज्यइति वृचः सन्त्यतेहि—यदिन्द्रपृतनाज्येयन्तेअस्तुहर्यतद्-
त्पौष्णिहवाहंतौवृचाविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते पञ्चविंशी-

यदिन्द्रपृतनाज्येदेवास्त्वांदिधरेपुरः ।
आदित्तैर्हर्यताहरीववक्षतुः ॥ २५ ॥ ५ ॥

यत् । इन्द्र । पृतनाज्ये । देवाः । त्वा । दिधरे । पुरः । आत् । इत् ।
ते । हर्यता । हरी इति । ववक्षतुः ॥ २५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र पृतनाज्ये संग्रामनामैव पृतनाः सेनाः अजंति गच्छन्त्यस्मिन्निति वा पृतना जी-
यतेवेति वा पृतनाज्यं संग्रामस्तत्र त्वा त्वां यद्यदा देवाः पुरोदधिरे वृत्रहननाय पुरतोधारयन्

इमाम् । ते । इन्द्र । सुष्टुतिम् । विप्रः । इयति । धीतिशर्तः ।
जामिम् । पदादृश्व । पिप्रतीम् । प्र । अध्वरे ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र विभोनेषावी स्तोता अध्वरे यज्ञे इमां पुरोवर्तिनीं विप्रतीं पूजयन्तीं प्री-
णयन्तीं वा सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं धीतिभिः कर्मभिः परिचरणैः सार्धं ते त्वां प्रेयवि
मेरयति प्रगमयति । जामिं पदेव यथा' बंधुभूतं पुरुषं उत्कृष्टानि पदानि स्थानानि प्रा-
पयति तद्वत् ॥ ३१ ॥

अथ द्वारिशी-

यदस्य धामनि प्रिये समीचीना सो अस्वरन् ।
नाभायज्ञस्य दोहना प्राध्वरे ॥ ३२ ॥

यत् । अस्य । धामनि । प्रिये । समृद्धीचीनासः । अस्वरन् ।
नाभा । यज्ञस्य । दोहना । प्र । अध्वरे ॥ ३२ ॥

अध्वरे यज्ञे अस्येद्रस्य धामनि स्थाने तेजसि वा प्रिये प्रीणयितव्ये सति समी-
चीनासः संमताः स्तोतारः यद्यदा प्रास्वरन् प्रकर्षेणास्तुवन् स्वृशब्दोपवापयोः । अयाळिन्द्र-
स्यपिपाधामानीतिहिनिगमः । कस्मिन्देसो नाभा नाभौ पृथिव्या नाभिस्थानोपे मध्ये यज्ञ-
स्य यजनसाधनस्य सोमस्य दोहना दोहने दोहनाधिकरणेभिपवस्थाने वेद्यामित्यर्थः तदा-
नीं धनं पदेहीति उत्तरत्र संबन्धः ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

सुधीर्यस्वश्व्यसुगव्यमिन्द्रदद्धिनः ।
होतादृश्व । पूर्वचित्तये प्राध्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥

सुधीर्यम् । सुष्ट्वश्व्यम् । सुष्ट्वगव्यम् । इन्द्र । इहि । नः ।
होतादृश्व । पूर्वचित्तये । प्र । अध्वरे ॥ ३३ ॥ ६ ॥

सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं स्वशब्दं शोभनेनाश्वसनेन च युक्तं सुगन्धं शोभनगोसंघपुक्तं च धनं हे इन्द्र नोस्मभ्यं दक्षि ददस्व । दददाने अनुदानेन व्यत्ययेन परस्मैपदम् छांदसः श-
पोलुक् । अहं च अध्वरे यागे होतवे यथा मानुषोहोता ऋत्विक् स्तौति एवमेव पूर्वचित्तये पूर्व-
पतनाय अन्येभ्यः स्तोत्रेभ्यः पूर्वमेवास्मत्स्तोत्रपरिज्ञानाय प्राशंसिपमिति शेषः ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले द्वितीयोनुवाकः ॥ २ ॥

तृतीयेनुवाकेऽष्टसूक्तानि तत्रेन्द्रःसुतेष्विति त्रयस्त्रिंशद्वचं प्रथमं सूक्तं काण्वस्य नारद-
स्पार्पमौष्णिहैमन्द्रं तथाचानुक्तांतम्—इन्द्रःसुतेषु नारदइति । महाव्रते निष्केवल्ये औष्णिहत्-
चाशीतौ पूर्वसूक्तेनसहोकोविनियोगः । तृतीयेपर्यायेच्छावाकशत्रे इन्द्रःसुतेष्वितितृचःस्तोत्रियः
स्य्यतेहि—इन्द्रःसुतेषुसोमेषु यइन्द्रसोमपातमइति ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रःसुतेषुसोमेषुऋतुंपुनीतउक्थ्यम् ।

विदेवृधस्यदक्षसोमहान्हिपः ॥ १ ॥

इन्द्रः । सुतेषु । सोमेषु । ऋतुम् । पुनीते । उक्थ्यम् । विदे ।

वृधस्य । दक्षसः । महान् । हि । सः ॥ १ ॥

सोमेषु सुतेष्वभिपुत्रेषु सख्य इन्द्रस्तान्पित्वा ऋतुं कर्मणां कर्तारं उक्थ्यं स्तोत्रारं च पुनीते
शोचयति । यद्वा सोमेष्वभिपुत्रेषु उक्थ्यपारब्धं ऋतुं मार्गं तैः सोमैः पुनीते यजमानैः पूतं कारय-
ति । किमर्थं वृधस्य वर्षकस्य दक्षसोवत्स्य विदे टाभाय सवाहराइन्द्रोपहान् हि महान् त्वत्तु
अतएवं ऋतुं शक्नोतीतिभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सप्रथमेत्योमनिदेवानांसदनेवृधः ।

सुपारःसुश्रवस्तमःसमंस्तुजित् ॥ २ ॥

सः । प्रथमे । वि॒ष्टो॒मनि । दे॒वाना॑म् । स॒दने॑ । वृ॒धः । सु॒ष्टपा॑रः ।
सुश्र॑वः॒ऽतमः॑ । सम॑ । अ॒प्सु॒ऽजित् ॥ २ ॥

सइन्द्रः प्रथमे प्रथिते विस्तीर्णे मुख्ये वा व्योमनि विशेषेणरक्षके देवानां सद्ने सीदत्य-
स्मिन्निति सद्नं स्थानं स्वर्गाख्यं तत्र स्थितः सत्तृधोयजमानानां वर्धयिता भवति । तथा सुपारः
सुष्टु पारयिता प्रारब्धस्य सम्यक्परिसमापयिता सुश्रवस्तमः अतिशयेन शोभनं श्रवोर्जं यशो-
वा यस्य सतथोक्तः समप्सुजित् सम्यक् अप्सुदकेषु प्राप्येषु सत्सु तद्विघातिनोवृत्रादेर्जेता यद्वा
आपइत्यंतरिक्षनाम अंतरिक्षे वर्तमानानामसुराणां नेता तपहृदत्युत्तरवसंबंधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तम॒ह्वे॒वाज॑सातय॒इन्द्रं॑भ॒राय॑शु॒ष्मिण॑म् ।
भ॒वानः॑सु॒म्नेअ॒न्तमः॑स॒खावृ॒धे ॥ ३ ॥

तम् । अ॒ह्वे । वाज॑ऽसातये । इन्द्र॑म् । भ॒राय॑ । शु॒ष्मिण॑म् । भव॑ । नः ।
सु॒म्ने । अ॒न्तमः॑ । स॒खा । वृ॒धे ॥ ३ ॥

तं पूर्वोक्तगुणं शुष्मिणं बलवन्तमिन्द्रं वाजसातये यजानामन्वानां वा साविर्साभोय-
स्मिन् तादृशाय भराय संग्रामाय यद्वा भ्रियति तस्मिन् हवींषीवि भरोयतः प्रायेण संग्रा-
मनामानि यतनामत्वेन च दृश्यन्ते भराय यज्ञार्थं अह्वे आह्वये । लिपिसिचिहुश्च आत्मनेपदे-
ष्वन्यतरस्मापिचि ह्वयतेऽह्वन्दसे लुङि च्चेरुदादेशः । हे इन्द्र त्वं सुम्ने सुखे भनेषा लिप्सिते सवि
नोस्माकं अंतमः अंतिकतमः सन्निरुद्धतमोभव । तमेतोदधेति अग्निकशब्दस्य तादिलोपः ।
तथा वृधे वर्धनार्थं च सखा समानख्यानोमित्रभूतोभव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इ॒पन्त॑इन्द्र॒गिर्व॑णो॒रातिः॑क्ष॒रति॑सु॒न्वतः॑ ।
म॒न्दानो॑अ॒स्यव॒र्हिपो॒विरा॑जसि ॥ ४ ॥

इ॒पम् । ते । इन्द्र॑ । गि॒र्वणः॑ । रा॒तिः । क्ष॒रति॑ । सु॒न्वतः॑ । म॒न्दानः॑ ।
अ॒स्य । व॒र्हिपः॑ । वि । रा॒जसि॑ ॥ ४ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिः स्तुतिभिर्वननीय संभजनीयेन्द्र ते तुभ्यं त्वदर्थं इयं पुरोवर्तिनी सुन्व-
तः सोमाभिपयं कुर्वतोयजमानस्य संबन्धिनी रातिः ऋत्विग्भिः दीयमाना सोमाहुतिः क्षरति
आहवनीयं प्रतिगच्छति त्वंच तथा मन्दानोमन्दमानोमोदमानः तृप्यन् अस्य बर्हिषोपतस्य
विराजसि विशेषेशिषे । राजविरैश्वर्यकर्मा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

नूनंतदिन्द्रदद्विनोयत्त्वासुन्वन्तुईमहे ।

रयिर्नश्चित्रमाभरास्वविदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

नूनम् । तत् । इन्द्र । दद्वि । नः । यत् । त्वा । सुन्वन्तः । ईमहे ।

रयिम् । नः । चित्रम् । आ । ऋ । स्वः । विदम् ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे इन्द्र नूनमवश्यं तद्धनं नोस्मभ्यं दद्वि ददस्व दददाने व्यत्ययेन परस्मैपदम् छांदसः
शपोलुक् । यद्धनं त्वा त्वां सुन्वन्तः सोममभिपुष्वतोवयं ईमहे । अपिच चित्रं चायनीयं स्वविदं
सर्वस्य संभक्तं यद्वा स्वर्गस्य वेदितारं आस्तिकं रयिं पुत्रं नोस्मभ्यमाभराहर ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी-

स्तोतायत्तेविचर्पणिरतिप्रशार्धयद्गिरः ।

व्याइवानुरोहतेजुपन्तयत् ॥ ६ ॥

स्तोता । यत् । ते । विः । चर्पणिः । अतिः । प्रशार्धयत् । गिरः ।

व्याः । इव । अनु । रोहते । जुपन्त । यत् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र विचर्पणिर्विशेषेण दृष्ट्वा स्तोता ते तुभ्यं त्वदर्थं गिरः स्तुवीः यद्यदा अतिप्रशार्धयत्
अतिशयेन प्रशार्धयित्रीरकरोत् शश्रूणां मसहनसमर्थाः । शूयुमसहने । यद्यदाच ता गिरः जुषंत
त्वामसेवन्त अमीणयन् वा । तदा व्याइव शाखाइव यथा एकस्मिन्बृक्षे पद्मः शाखाजगारि
प्ररोहति तथा अनुरोहते स्तुत्या सर्वगुणाः त्वयि प्ररोहन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

प्रत्नवज्जनयागिरिःशृणुधीजरितुह्वम् ।

मदमदेववक्षिथामुकत्वने ॥ ७ ॥

प्रत्नवत् । ज्जनय । गिरिः । शृणुधि । जरितुः । ह्वम् । मदमदे ।

ववक्षिय । सुकृत्वने ॥ ७ ॥

हे इन्द्र प्रत्नवत् पुरा यथा स्तोतृभ्योपेक्षितफलप्रदानेन स्तुतीर्जनयति एवमिदानीमपि गिरिः स्तुतीर्जनयोत्पादय जरितुः स्तोतुः हवमाह्वानं च शृणुधि शृणु जानीहि । तादृशस्त्वं मदमदे सोमेन तर्पणेतर्पणे सति सुकृत्वने शोभनकर्त्रे यजमानाय ववक्षिथोपेक्षितं फलं वहन्ति ददासीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

क्रीळन्त्यस्यसूनृताआपोनप्रवतायतीः ।

अयाधियायउच्यतेपतिर्दिवः ॥ ८ ॥

क्रीळन्ति । अस्य । सूनृताः । आपः । न । प्रवता । यतीः ।

अया । धिया । यः । उच्यते । पतिः । दिवः ॥ ८ ॥

अस्येन्द्रस्य सूनृताः पिपसत्वात्मिकावाचः क्रीळन्ति विहरन्ति तत्रदृष्टांतः-प्रवता प्रवणेन मार्गेण यतीर्गच्छन्त्यआपोन आपइव यथानिज्ञोक्ततेन पथा गच्छन्त्यआपउत्पतननिपतनेन विहरन्ति तद्वत् दिवः स्वर्गस्य पतिः गालयिता यइन्द्रः अया अनया धिया स्तुत्या उच्यते पतिपाद्यते अस्येन्द्रस्येत्यन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उतोपतिर्यउच्यतेरुष्टीनामेकइह्वशी ।

नमोवधैरवस्युभिःसुतेरण ॥ ९ ॥

उतो इति । पतिः । यः । उच्यते । रुष्टीनाम् । एकः । इह्व ।

वशी । नमःइह्वधेः । अवस्युभिः । सुते । रण ॥ ९ ॥

उतो'अपिच वशी वशयिता एकइव एकएव कृष्टीनां मनुष्याणां पतिः पालयितेति य-
इन्द्रउच्यते कैः नमोवृधैः नमसा स्तोत्रेण हविषा वा वर्धयितृभिः अवस्युभिः रक्षणेच्छुभिः
सात्वं पूर्वोक्तिं सुतेभिपुते सोमे रण रमस्व । यद्वा हे स्तोतः तमिन्द्रं सुते सोमे स्तुहि रणतिः
शब्दार्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

स्तुहिश्रुतंविपश्चितंहरियस्यप्रसक्षिणा ।

गन्तारादाशुषोगृहंनमस्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥

स्तुहि । श्रुतम् । विपःश्चितम् । हरी इति । यस्य । प्रसक्षिणा ।

गन्तारा । दाशुषः । गृहम् । नमस्विनः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे स्तोतः विपश्चितं विशिष्टज्ञानं श्रुतं विश्रुतं परव्यातं तमिन्द्रं स्तुहि प्रशंस । यत्सेन्द्र-
स्य हरी अश्वौ प्रसक्षिणा शत्रूणां प्रसहनशीलौ नमस्विनोहविष्मत्तः दाशुषोदत्तवतोयजमानस्य
गृहं गन्तारा गमनशीलौच तमिन्द्रं स्तुहीति संबंधः गमेस्ताच्छीलिकस्तु ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी—

तुतुजानोमहेमतेश्वेभिःपुषितप्सुभिः ।

आयाहियज्ञमाशुभिःशमिद्धिते ॥ ११ ॥

तुतुजानः महेमते । अश्वेभिः । पुषितप्सुभिः । आ । याहि ।

यज्ञम् । आशुभिः । शम् । इत् । हि । ते ॥ ११ ॥

हे महेमते महते फलाय मतिर्धुद्धिर्यस्यासी महेमतिः अलुक् छान्दसः सतादय हे
इन्द्र तुतुजानस्वरमाणः सन् पुषितप्सुभिः स्निग्धरूपैराशुभिः शीघ्रगामिभिरश्वेभिः अश्वै-
यज्ञमस्मदीपमायाहागच्छ । हि यस्मान्ते तव तस्मिन् यज्ञे शमिद् सुखं विद्यतएव अहआ-
गच्छेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

इन्द्रं शविष्ठसत्पतेरयिगुणत्सुधारय ।

श्रवःसूरिभ्योऽमृतैवमुत्वनम् ॥ १२ ॥

इन्द्रं । शविष्ठ । सत्पते । रयिम् । गुणत्सुम् ।

धारय । श्रवः । सूरिभ्यः । अमृतम् । वसुस्त्वन्म् ॥ १२ ॥

हे शविष्ठ बलवत्तम सत्पते सतां पालयितरिन्द्र गुणस्त्वस्मात्तु रयिं धनं धारयाऽवस्थापय । अविच सूरिभ्यः स्तोतृभ्योऽमृतमनश्वरं वसुत्वन् व्याप्तिमव श्रयोर्जं यशोवा देहीति शेषः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

हवैत्वासूरुदितेहवैमध्वन्दिनेदिवः ।

जुपाणइन्द्रससिभिर्नआगहि ॥ १३ ॥

हवै । त्वा । सुरे । उदइते । हवै । मध्वन्दिने । दिवः ।

जुपाणः । इन्द्र । ससिभिः । नः । आ । गहि ॥ १३ ॥

हे इन्द्र सुरे सुरे उदिते उदयं प्राप्ते सति प्रातःसवने त्वा त्वां हवे आह्वये । तथा दिवोदिवसस्य मध्वन्दिने मध्यभागे माध्यन्दिने सवने त्वां हवे आह्वये । हे इन्द्र सत्त्वं जुपाणः प्रीयमाणः सत् सतिभिः सर्पणशीलैरसैनोस्मानागसागच्छ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आतुर्गहिप्रतुद्रवमत्स्वामुतस्यगोर्मतः ।

तन्तुतनुष्वपूर्थयथाविदे ॥ १४ ॥

आ । तु । गहि । प्र । तु । द्रव । मत्स्व । सुतस्य । गोर्मतः ।

गोर्मतः । तन्तुम् । तनुष्व । पूर्वम् । यथा । विदे ॥ १४ ॥

हे इन्द्र तु क्षिप्रमागन्नागच्छ आगत्यच तु क्षिप्रं पद्रव सोमोयत्र निवसति तं देशं प्रति शीघ्रं गच्छ । गत्वाच गोमतः गोविकारैः पयःप्रभृतिभिः श्रयणद्रव्यैर्भुक्तस्य सुवस्याभिपुतस्य सोमस्य पानेन मत्स्व माद्य हृष्टोभव । तदनंतरं यथा अहं विदे उपलभे तथा पूर्वं पूर्वेःकृतं तंतुं विस्तृतं यन्नं तनुष्व सम्यङ्निष्पादय फलोत्पादनसमर्थं कुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

यच्छक्रासिपरावति यदवावति वृत्रहन् ।
यद्वासमुद्रे अन्धसो वितेदसि ॥ १५ ॥ ९ ॥

यत् । शक्रः । असि । परावति । यत् । अवावति । वृत्रहन् ।
यत् । वा । समुद्रे । अन्धसः । अविता । इत् । असि ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे शक्रेन्द्र परावति दूरदेशे यद्यदि असि भवति हे वृत्रहन् यद्यदिवा अवावति समीपे भवति वर्तसे यद्वा यद्यदिवा समुद्रे जलधावंतरिक्षे वा वर्तसे तस्मात्तवस्मात्स्थानादागत्य अन्धसः अन्धस्य सोमलक्षणस्य पानेन अवितेदसि रक्षितैव भवति ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे नवमो वर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी—

इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतास इन्द्रवः ।
इन्द्रे हविष्मती विशो अराणिपुः ॥ १६ ॥

इन्द्रम् । वर्धन्तु । नः । गिरः । इन्द्रम् । सुतासः ।
इन्द्रवः । इन्द्रे । हविष्मतीः । विशः । अराणिपुः । १६ ॥

नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचः इन्द्रं वर्धन्तु वर्धयन्तु सुतासोभिपुताः इन्द्रवः सोमाश्वा-
स्पदीयास्तमिन्द्रं वर्धयन्तु हविष्मतीर्हविष्मत्यः हविर्भिभ्ररुपुरोडाशादिभिर्भुक्ताः विशः पजाः
तस्मिन्निन्द्रे अराणिपुररंसिपुः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तमिद्विप्रांअवस्यवःप्रवत्वतीभिरुतिभिः ।

इन्द्रंक्षोणीरवर्धयन्वयाईव ॥ १७ ॥

तम् । इत् । विप्राः । अवस्यवः । प्रवत्वतीभिः ।

ऊतिभिः । इन्द्रम् । क्षोणीः । अवर्धयन् । व्याःइव ॥ १७ ॥

विप्राभेधावितः अवस्पवोरक्षणकामाः स्तोवारः तमिद्व तमेवेन्द्रं प्रवत्वतीभिः प्रकर्षणा-
भिगन्त्रीभिः ऊतिभिस्तृत्निकरीभिराहुतिभिः स्तुतिभिर्वा वर्धयन्ति तथा क्षोणीः क्षोण्यः क्षोणी-
ति पृथिवीनाम तदुपलक्षिताः सर्वे लोकावयाइव वृक्षस्य शारवाइव तदधीनाः सन्तोवर्धयन्वर्ध-
यन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

त्रिकंद्रुकेषुचेतनंदेवासोयज्ञमन्नत ।

तमिद्वर्धन्तुनोगिरःसदावृधम् ॥ १८ ॥

त्रिकंद्रुकेषु । चेतनम् । देवासः । यज्ञम् । अन्नत ।

तम् । इत् । वर्धन्तु । नः । गिरः । सदावृधम् ॥ १८ ॥

त्रिकंद्रुकेषु त्रिकंद्रुकानाम ज्योतिर्गौरायुरिति त्रीण्यभिष्टविकान्यहानि तेषु देवासो देवाः
चेतनं चेतपितारमिन्द्रं यज्ञं यष्टव्यं अन्नत अतन्वताळपत वनेतेलंडि छान्दसोविकरणस्य लुक्
वनिपत्नोच्छन्दसीत्युपधालोपः । तमिद्व तमेवेन्द्रं नोस्माकं गिरः स्तुतयश्च वर्धन्तु वर्धयन्तु ।
कीदृशं सदावृधं सर्वदास्तोत्रूणां वर्धयितारम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

स्तोतायत्तेअनुव्रतउक्थान्पृतुथावृधे ।

शुचिःपावकउच्यतेसोअद्भुतः ॥ १९ ॥

स्तोता । यत् । ते । अनुव्रतः । उक्थानि । ऋतुध्या ।

इधे । शुचिः । पावकः । उच्यते । सः । अद्भुतः ॥ १९ ॥

हे इन्द्र यत् यस्य ते तव स्तोत्रा अनुव्रतः अनुकूलकर्मासन ऋतुथा ऋतुषु कालेकाले
उक्त्यानि शस्त्रादि दधे विघ्नो करोति लोपस्तआत्मनेपदेष्वितिलोपः । परोर्धर्चः परोक्षरुतः ।
सइन्द्रः अद्भुतः आश्चर्यभूतः शुचिः शुद्धः पावकोन्वेषामपिशोघकइति उच्यते स्तोत्रभिः
स्तूयते ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तदिद्भुस्यचेततियहंप्रत्नेपुधामसु ।

मनोयत्रावितदधुर्विचेतसः ॥ २० ॥ १० ॥

तत् । इत् । रुद्रस्य । चेतति । यहम् । प्रत्नेपु । धामसु ।

मनः । यत्र । वि । तत् । दधुः । विदचेतसः ॥ २० ॥ १० ॥

तदिद् तदेव रुद्रस्य रुद्र दुःखं तस्य द्रावयितुरीश्वरस्य यहं अपत्यं मरुत्संपात्मकं यद्वा
रुद्रशब्देन लक्षणया मरुद्गणउच्यते रुद्रस्य रुद्रपुत्रस्य मरुद्गणस्य यहं महन्नामैतत् महत्तदेवचलं
मन्नेषु चिरंतनेषु धामसु पृथिव्यादिस्थानेषु चेतति ज्ञायते वर्तते यत्र यस्मिन्बलविषये विचेतसो-
विशिष्टज्ञानाः स्तोत्रारः तत्प्रसिद्धं मनोमननसाधनं स्तोत्रं विदधुः कुर्वन्ति तदित्यन्वयः ॥२०॥

॥ इति षष्ठस्य मथमे दशमोवर्गः ॥१०॥

अथैकविंशी-

यदिमेसख्यमावरंइमस्यंपाखन्धसः ।

येनविश्वाअतिद्विपोअतारिम ॥ २१ ॥

यदि । मे । सख्यम् । आवरं । इमस्यं । पाहि ।

अन्धसः । येन । विश्वाः । अति । द्विपः । अतारिम ॥ २१ ॥

हे इन्द्र मे मम सख्यं सखित्वं यदावरः यदि आभिमुख्येन वृणुयाः तर्हि इमस्य अस्य
हलिलोपाभावञ्छान्दसः पुरोवर्तिनः अंधसः अन्धस्य सोमलक्षणस्य स्वांशं पाहि पितृ । अंधसइति
कर्मणि वा षष्ठी पितृतेऽछान्दसोविकरणस्य शपोद्भूक् । येन त्वत्पीतेन सोमेन हेतुना वयं विश्वाः
सर्वादिपोद्विप्रीः शत्रुसेनाः अत्यतारिम अतिवरेम अतिक्रामेम ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

क॒दा॒त॒इन्द्र॑गिर्व॒णः॒स्तो॒ता॒भ॒वा॒ति॒श॒न्त॑मः ।
क॒दा॒नो॒ग॒व्ये॒अ॒श्व्ये॒वसौ॑दधः ॥ २२ ॥

क॒दा । ते । इन्द्र॑ । गिर्व॒णः । स्तो॒ता । भ॒वा॒ति ।
श॒न्त॑मः । क॒दा । नः । ग॒व्ये । अ॒श्व्ये । वसौ॑ । द॒धः ॥ २२ ॥

हे गिर्वणो गिरां स्तुतानां संभकरिन्द्र ते तव स्तोता शंतमः सुखतमोतिशयेन सुखवान् कदा कस्मिन्काले भवाति भवेत् कदा कस्मिंश्च काले नोस्मान् गव्ये गोसमूहे अश्व्ये अश्वसघे वसौ निवासभूतेभ्यस्मिन्नपि धने दधः धारयेः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

उ॒त॒ने॒सु॒ष्टु॒ता॒ह॒री॒वृ॒ष॒णा॒व॒ह॒तो॒रथ॑म् ।
अ॒जु॒र्य॑स्य॒म॒दि॒न्त॑म॒य॒मी॒महे॑ ॥ २३ ॥

उ॒त । ने॒ । सु॒ष्टु॒ता । ह॒री इति॑ । वृ॒ष॒णा । व॒ह॒तः ।
रथ॑म् । अ॒जु॒र्य॑स्य । म॒दि॒न्त॑मम् । यम् । ई॒महे॑ ॥ २३ ॥

उतापिच हेन्द्र सुष्टुता शोभनस्तुतौ वृषणा वृषणौ कामानां वर्धितारी हरी अश्वी अजुर्यस्य अजरहितस्य ते तव रथं इदानीं वहतः अस्मन्निकटं प्रापयतः मदिन्तमं अतिशयेन मद्रवन्तं यं वरं धर्मं ईमहे गार्वाण्यमहे तस्य नद्वयम्वयः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

त॒र्मा॒महे॑पुरु॒पु॒तं॒प॒हं॒प्र॒त्ना॒भि॒रु॒त्ति॒भिः ।
नि॒वा॒र्हि॒पि॒प्रि॒ये॒स॒द॒ध॒हि॒ता ॥ २४ ॥

तम् । ई॒महे॑ । पु॒रु॒ष्टु॒तम् । प॒हम् । प्र॒त्ना॒भिः ।
उ॒त्ति॒भिः । नि । वा॒र्हि॒पि । प्रि॒ये । स॒द॒त् । अ॒धं । हि॒ता ॥ २४ ॥

यहं महानं पुरुदुतं बहुभिः स्तुतमिन्द्रं पद्माभिः पुराणीभिः ऊतिभिस्त्विकरोभिः सो-
माहुविभिर्हेतुभिः ईमहे याचामहे सचेन्द्रः प्रिये प्रीतिकरे वर्हेषि आस्तीर्णे दर्भे निषद्व निषीदतु
हविःस्वीकरणायोपविशतु अधानंवरं द्विता द्वैधं वर्तमानानि चरुपुरोडाशादीनि सोमलक्ष-
णानिच हवींषि स्वीकरोत्विविशेषः ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

वर्धस्वामुपुरुदुतं ऋषिष्टुताभिस्तुतिभिः ।

धुक्षस्वंपिप्युषीमिपमवाचनः ॥ २५ ॥ ११ ॥

वर्धस्व । सु । पुरुदुस्तुतु । ऋषिष्टुताभिः । ऊतिभिः ।

धुक्षस्व । पिप्युषीम् । इपम् । अवं । च । नुः ॥ २५ ॥ ११ ॥

हे पुरुदुत बहुभिः स्तुतेन्द्र ऋषिस्तुताभिः ऋषिभिर्मन्त्रदर्शिभिः पुरा स्तुताभिः ऊतिगीर-
क्षाभिः सु सुषु वर्धस्वात्मन्वर्धय । यद्वा ऋषिभिर्हस्तादिताभिः ऊतिभिः स्तुतिभिः त्वं वर्धस्व वृ-
द्धिं प्राप्नुहि । नोस्मभ्यंच पिप्युषीं यवृक्षां इषं इष्यमाणमन्नं अवधुक्षस्व अवाङ्मुखमस्मद्भिनुत्वं
धुक्षस्व क्षारय देहीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षड्विंशी-

इन्द्रत्वमवितेदसि तथास्तुवतो अद्रिवः ।

ऋतादियमिते धियं मनो युजम् ॥ २६ ॥

इन्द्र । त्वम् । अविता । इत् । अस्ति । इत्या । स्तुवतः । अद्रिवः ।

ऋतात् । इयमि । ते । धियम् । मनःस्युजम् ॥ २६ ॥

हे अद्रिवः ब्रह्मन्निन्द्र त्वं इत्या इत्यमनेन प्रकारेण स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतोपजमानस्य
अवितेदसि रक्षितैवभवसि । यतएवमत्तःकारणात् अहमपि ऋतायमाद्धेतोः मनोयुजं मनसा मन-
नीयेन स्तोत्रेण प्राप्यां ते त्वदीयां धियमनुग्रहदुद्धि इषामिं प्राप्नुमि । यद्वा ऋतात्प्रापभूतात् त्वत्तः
स्तोत्रेण युजं त्वत्प्रीतिकरं कर्माहं प्राप्नुमि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

इहत्यासंधमाद्यायुजानःसोमपीतये ।
हरींइन्द्रप्रतर्हसूअभिस्वर ॥ २७ ॥

इह । त्या । संधमाद्या । युजानः । सोमपीतये । हरी । इति ।
इन्द्र । प्रतर्हसू इति प्रतर्ह्वसू । अभि । स्वर ॥ २७ ॥

हे इन्द्र इहास्मिन्नाग्रे सोमपीतयेसोमपानायाभिस्वराभिगच्छ । किंकुर्वन् त्या त्यौ ती
प्रसिद्धौ सधमाद्या स्वया सह हविर्भिर्मादमितव्यौ तर्पयितव्यौ प्रतर्हसू प्राप्तवसू विस्तीर्णधनौ
इदशौ हरी त्वदीयावश्वौ युजानः रथेन संयोजयन् ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

अभिस्वरन्तुयेतवरुद्रासःसक्षतश्रियम् ।
उतोमरुत्वतीविशोअभिप्रयः ॥ २८ ॥

अभि । स्वरन्तु । ये । तव । रुद्रासः । सक्षत । श्रियम् ।
उतो इति । मरुत्वतीः । विशः । अभि । प्रयः ॥ २८ ॥

अभिस्वरन्तु अभिगच्छन्तु वे । हे इन्द्र तवानुचराः रुद्रासोरुद्रपुत्रा येमरुतः संति । अपिच
ते श्रियं श्रयणीयमिदं यज्ञं सक्षत सचन्तु पामुवन्तु । उतो अपिच मरुत्वतीमरुद्भिर्धुकाः विशः
अन्यापि देवीःप्रजाः प्रयः अन्ननामैवत् अस्मदीयं हविल्लक्षणमन्नमभिगच्छन्तु ॥ २८ ॥

अधेकोविंशी-

इमाअस्यप्रतूर्तयःपदंजुपन्तुपट्टिवि ।
नामायज्ञस्यसन्दधुर्यथाविदे ॥ २९ ॥

इमाः । अस्य । प्रतूर्तयः । पदम् । जुपन्तु । यत् । ट्टिवि ।
नामा । यज्ञस्यं । सम् । दधुः । यथा । विदे ॥ २९ ॥

अस्पेन्द्रस्य संवन्धिन्यः इमाः पूर्वोक्तामरुदादिरूपाः प्रजाः प्रतूर्तयः प्रकर्षेण शत्रू-
णां हितिन्यः पदं स्थानं जुपन्त असेवन्त । दिवि घुत्तोके यत्स्थानं अन्वैर्दुःपापमस्ति

तत्प्रदमित्यर्थः । अपिच ताः यज्ञस्य ज्योतिष्टोमादेः नाभा नाभौ नाभिस्थानीये हविर्धाने उत्तरवेद्यां वा संदधुः संनिदधत्वे । यथा येन प्रकारेण विदे विन्दे अपेक्षितं धनं लभे तथेत्यर्थः । यद्वा विदे ज्ञानाय यथास्माकं वरं ज्ञानं भवति तथेत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशो-

अयं दीर्घाय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे ।

मिमीते यज्ञमानुषग्विचक्ष्य ॥ ३० ॥ १२ ॥

अयम् । दीर्घाय । चक्षसे । प्राचि । प्रयति । अध्वरे ।

मिमीति । यज्ञम् । आनुषक् । विचक्ष्य ॥ ३० ॥ १२ ॥

प्राचि प्राचीने प्रागायते यज्ञगृहे अध्वरे हिंसारहिते यज्ञे प्रयति गच्छति प्रवर्तमाने सति अयमिन्द्रः प्रवर्तमानं तं यज्ञं आनुषक् आनुषक्तमानुषूर्ण्येण विचक्ष्य विशेषेण दृष्ट्वा मिमीते निष्पादयति किमर्थं दीर्घायायताय चक्षसे दर्शनाय । यद्वा द्रष्टव्याय फलाय ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकत्रिंशो-

वृषायमिन्द्रतेरथ उतोते वृषणा हरी ।

वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हर्वः ॥ ३१ ॥

वृषा । अयम् । इन्द्र । ते । रथः । उतो इति । ते । वृषणा । हरी इति । वृषा । त्वम् । शतक्रतो इति शतशक्रतो । वृषा । हर्वः ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीयः अयं रथः वृषा कामानां वर्धिता उतो अपिच तव हरी अश्वौ वृषणा वृषणौ वर्धितारौ हे शतक्रतो बहुकर्मन् बहुमन्त्रेन्द्र त्वं च वृषा वर्धिता कामानां तथा हवस्त्वद्विषयमाह्वानं च वृषा वर्धिता त्वद्विषयमाह्वानमपि कामान्वर्धति किमु वक्तव्यं त्वदीयारथादयो वर्धन्तीति भावः ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशो-

वृषा ग्रावा वृषामदो वृषा सोमो अयं सुतः ।

वृषायज्ञो यमिन्वसि वृषा हर्वः ॥ ३२ ॥

वृषा । घावा । वृषा । मर्दः । वृषा । सोमः । अयम् ।

सुतः । वृषा । यद्वाः । यम् । इन्द्वसि । वृषा । ह्रवः ॥ ३२ ॥

यत्वा अभिषवसाधनपापाणः वृषा वरिषता कामानां हे इन्द्र त्वदीयः सोमपानजन्योमदश्च
वृषा वरिषता सुवस्त्वदर्थमभिपुतोयं सोमश्च वृषा वरिषता यं यज्ञमिन्वसि त्वं प्राप्नोषि सच यज्ञोवृषा
अग्नीष्टस्य फलस्य वरिषता त्वदीयोहवश्च वृषा ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशो—

वृषात्वावृषणंहुवेवञ्जिञ्चित्राभिरूतिभिः ।

वावन्थहिप्रतिष्ठुतिवृषाह्रवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

वृषा । त्वा । वृषणम् । हुवे । वञ्जिन् । चित्राभिः ।

ऊतिभिः । ववन्थ । हि । प्रतिष्ठुतिम् । वृषा । ह्रवः ॥ ३३ ॥ १३ ॥

हे वञ्जिन् वज्रवञ्जिन्द्र वृषणं वृषाणं वरिषतारं त्वा त्वां वृषा वरिषता हविषामासेक्ताऽहं चित्रा-
भिध्यापनीपाभिः नानाविधाभिर्वा कविभिस्तृषिकरीभिःस्तुतिभिः हुवे आह्वये । हि यस्मात् त्वं
प्रतिष्ठुतिं त्वामभिष्टय ऊतं स्तोत्रं ववन्थ वनसि संभ्रजसि अतस्त्वदीयोहवआह्वानं वृषा व-
रिषता । यद्वा हवोहातभ्योवृषा वरिषता त्वां यस्मात् स्तुतिं वनसि तस्मात् त्वां हुवइत्यर्थः ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य मथमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

यदिन्द्राहमिति पञ्चदशार्चं द्वितीयं सूक्तं गोपूत्तपश्वसृक्तिभ्योः काण्वगोत्रयोरार्चं गायत्र-
मैन्द्रं तथाचामुक्तान्तम्— यदिन्द्रपञ्चोना गोपूत्तपश्वसृक्तिभ्योः काण्वामनाविति । महादेवे नि-
ष्केवत्पणतसूक्तम् । तथैव पञ्चमारण्यकेसूक्त्यन्ते—यदिन्द्राहंपथात्वं मत्सन्नाजं चर्षणीनामितिस-
केइति । तृतीये षष्ठीये ब्रह्मशस्त्रेपीदंसूक्तं सन्वितं च—यदिन्द्राहंपतेमहइति ।

तत्र मथमा—

यदिन्द्राहंपथात्वमीशीं पवस्व एकुदत् । स्तोतामेगोपत्वास्पाता ॥ १ ॥

यत् । दुन्द्र । अहम् । यथा । त्वम् । ईशीय । वस्वः । एकः ।

इत् । स्तोता । मे । गोऽसत्वा । स्यात् ॥ १ ॥

हे इन्द्र यथा त्वं एकइव एकएव केवलं वस्वोवस्तुनोधनस्य ईशिषे एवमपि यद्यदि अहं ईशीय
पेश्वर्ययुक्तःस्याम् तदानीं मे मम स्तोता गोसाखा स्यात् मोभिः सहितो भवेत् ईश्वरस्य तव स्तो-
ता कुतोहेतोः गोः सहितो न भवेत् अपितु भवेदित्यभिप्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शिक्षेयमस्मैदित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यदुहंगोपतिः स्याम् ॥ २ ॥

शिक्षेयम् । अस्मै । दित्सेयम् । शचीपते । मनीषिणे । यत् ।

अहम् । गोऽपतिः । स्याम् ॥ २ ॥

हे शचीपते शक्तिमन्निन्द्र अस्मै मनीषिणे मनस ईशिषे स्तोत्रे दित्सेयं दातुमिच्छेयम्
तदनन्तरं शिक्षेयं प्रार्थितं धनं दद्यां च । यद्यदि अहं गोपतिः गवामधिपतिः स्यां भवेयम् त्वत्प-
सादादितिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

धेनुष्टं इन्द्रसूनुता यजमानाय सुन्वते । गामर्ध्वं पिप्युषी दुहे ॥ ३ ॥

धेनुः । ते । इन्द्र । सूनुता । यजमानाय । सुन्वते । गाम् । अर्ध्वम् ।

पिप्युषी । दुहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव सूनुता स्तुवित्स्वा पाग्धेनुः दोग्धी गौर्भूत्वा सुन्वते सोमाभिषवं कुर्वते य-
जमानाय गामर्ध्वं च उपलक्षणमेतत् गवाश्वादिकं सर्वमभिरूपितं दुहे दुग्धे । किंकुर्वती पिप्युषी
तमेव प्रवर्धयिषी ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नतेवर्तास्ति राधंस इन्द्रदेवो नमर्त्यः । यदित्ससिस्तुतो मघम् ॥ ४ ॥

न । ते । वर्ता । अस्ति । राधंसः । इन्द्र । देवः । न । मर्त्यः । यत् ।

दित्ससि । स्तुतः । मघम् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते तव राधसोधनस्य स्तोत्रुषोदातव्यस्य वर्ता निवारकोदेवोनास्ति नविद्यते ।
न मर्त्यः मनुष्योपि निवारकोनास्ति । स्तुतः स्तोत्रुभिः प्रख्यापितगुणः सन् यन्मातृं मघं मंहनी-
यं धनं दितासि त्वं दातुमिच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यज्ञइन्द्रंमवर्धयद्यभूमिव्यवर्तयत् । चक्राणओपशंदिबि ॥ ५ ॥ १४ ॥

यज्ञः । इन्द्रम् । अवर्धयत् । यत् । भूमिम् । वि । अवर्तयत् ।

चक्राणः । ओपशम् । बिबि ॥ ५ ॥ १४ ॥

यज्ञोयजमानैरनुष्ठीयमानोपागः इन्द्रं देवमवर्धयत् श्रूयतेहि—इन्द्रइदंहविरजुपतावीवृधत-
महोव्ययोक्तैर्वि । सइन्द्रोयजस्माद्धर्मं पृथिवीं व्यवर्तयत् वृष्ट्यादिप्रदानेन विशेषेण वर्तमाना-
मकरोत् । किंकुर्वन् दिव्यन्तरिक्षे मेघं ओपशं उपेत्यशयानं चक्राणः कुर्वन् यद्वा आत्मनि सम्-
वेतोवीर्यविशेषओपशः तमन्तरिक्षेकुर्वन् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षथमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी-

वावृधानस्पर्तेवपंविश्वानिजिग्युषः । ऊतिमिन्द्राहृणीमहे ॥ ६ ॥

वृधानस्पर्ते । ते । वृषम् । विश्वा । धनानि । जिग्युषः । ऊतिम् ।

उग्रह । आ । हृणीमहे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र वावृधानस्य वर्धमानस्य विश्वा विववानि सर्वाणि धनानि शत्रुसंधीनि जिग्यु-
षोहितववस्ते तव ऊर्ति रक्षां वपमाहृणीमहे आभिमुख्येनरांभजामहे ॥ ६ ॥

चातुर्विंशिकेहनि प्रातःसवने ब्रह्मशस्त्रे व्यन्तरिक्षमतिरदित्ययं पर्यासस्तृचः सृज्यतेहि—
व्यन्तरिक्षमतिरक्षयावाश्वस्यहृन्वतइति वृचाः पर्यासाइति । अहर्गणेषु द्वितीयादिव्यहःस्वपि त-
स्यैव तस्मिन्नेवशस्त्रेऽयंपर्यासस्तृचः सन्निवच—पर्यासाकद्गतोहरहःशस्यानीति होवकाद्वितीया
दिव्येवेति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

व्यं॒न्तरि॑क्षमतिर॒न्मदे॒सोम॑स्यरो॒चना । इन्द्रो॒यदग्नि॑नहृ॒लम् ॥ ७ ॥

वि । अ॒न्तरि॑क्षम् । अ॒तिर॒त् । मदे॑ । सोम॑स्य । रो॒चना । इन्द्रः॑ ।

यत् । अग्नि॑नत् । वृ॒लम् ॥ ७ ॥

सोमस्यपानेन मदे हर्षे सति रोचना रोचमानमन्तरिक्षं अयमिन्द्रोव्यतिरत् व्यवर्धयत् य-
व यस्मात्कारणात् वलं आवृत्य स्थितमसुरं मेवं वा अभिनत् व्यदारयत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उद्गा॒आज॒दङ्गि॑रोभ्य॒आवि॑ष्कृ॒ष्वन्गु॒हांस॒तीः । अ॒र्वाञ्च॑नु॒नुदे॑वृ॒लम् ॥ ८ ॥

उत् । गाः । आ॒जत् । अ॒ङ्गि॑रः॒भ्यः । आ॒विः । कृ॒ष्वन् ।

गु॒हां । स॒तीः । अ॒र्वाञ्च॑म् । नु॒नुदे॑ । वृ॒लम् ॥ ८ ॥

अंगिरोभ्यङ्गिभ्यः बलानुचरैः पणिभिरपहतागाः उदाजत् उदगमयत् किंकुर्वत् गुहा
गुहायां बिले सतीः विद्यमानाः यथा नदस्यन्ते तथा पणिभिर्गुहाः ता गाः आविष्कृष्वन् प्रका-
शयन् अपिच पणीनां अधिपतिं बलमसुरमपि अर्वाञ्चमघोमुखं नुनुदे मेरितवान् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रेण॑रो॒चना॒दिवो॑दृ॒ह्णानि॑दृ॒ह्णितानि॑च । स्थि॒राणि॑न॒परा॑णुदे॑ ॥ ९ ॥

इन्द्रेण॑ । रो॒चना । दि॒वः । दृ॒ह्णानि॑ । दृ॒ह्णितानि॑ । च । स्थि॒राणि॑ ।

न । प॒रा॒णुदे॑ ॥ ९ ॥

दिवोद्युलोकस्य संबंधीनि रोचना रोचमानानि देवगृहात्मकानि नक्षत्राणि इन्द्रेण दृह्णा-
नि दृहावयवानि यत्नवन्ति कृतानि दृह्णितानि च दृहीकृतानि यथा एकत्रैव भस्तेनावनिष्ठन्ते त-
थाकृतानीत्यर्थः । यद्वा बृह इहि बृहि बृह्यौ दृह्णितानि वर्धितानित्येति । अपिच स्थिराणि
स्थायानि दृह्णानि तानि न पराणुदे परानोदनीवानि नभरन्ति न केनापि स्थानात्प्रच्यवपितुं
शक्यानीत्यर्थः नुदप्रेरणे अस्मात्कृत्यार्थे इति केन्यत्ययः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अ॒पामूर्मि॑र्म॒दं॒त्रिव॒स्तोम॑इन्द्राजिरायते । विते॒मदा॑अराजिपुः॥१०॥१५॥

अ॒पाम् । ऊ॒र्मिः । म॒दं॒इ॒इव । स्तोमः॑ । इन्द्र॑ । अ॒जिर॑इ॒यते॑ । वि ।
ते । म॒दाः । अ॒रा॒जि॒पुः ॥ १० ॥ १५ ॥अपरां समुद्राणामूर्मिस्तरंगः मदन्निव यथा माघन् उपर्युपरिजायते हे इन्द्र स्तोमस्त्वदी-
यं स्तोत्रं तथा अजिरायते अजिरः क्षिप्रगामी सइवाचरति । अपिच ते त्वदीया मदाः स्तोत्रज-
न्याः सोमपानजन्याश्च विअराजिपुः विशेषेण राजन्ते दीप्यन्ते ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी—

त्वंहि॑स्तोमवर्धन॒इन्द्रा॑स्यु॒क्त्यव॑र्धनः । स्तोतृ॑णामु॒तभ॑द्र॒कृत् ॥ ११॥

त्वम् । हि । स्तोम॑इवर्धनः । इन्द्र॑ । अ॒सिं । उ॒क्त्य॑इवर्धनः ।
स्तो॒तृ॒णाम् । उ॒त । भ॒द्र॒कृ॒त् ॥ ११ ॥हे इन्द्र त्वं हि त्वं त्वत् स्तोमवर्धनः स्तोमेन विदुत्वञ्चदशादिना वर्धनीयोसि तथा
उक्त्यवर्धनः उक्तैः शस्त्रैर्वर्धनीयश्च त्वमेवासि । उतापिच स्तोतृणामस्माकं भद्रकृत् भद्रस्य
कल्याणस्य फलस्य कर्तापि त्वमेवासि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

इन्द्र॑मित्के॒शिना॒हरी॑स्तोम॒पेया॑पवक्षतः । उप॒य॒ज्ञं॒सुरा॑र्धसम् ॥ १२ ॥

इन्द्र॑म् । इत् । के॒शिना॑ । ह॒री इति॑ । सोम॑इ॒पेया॑य । व॒क्षतः॑ । उ॒र्ष ।
य॒ज्ञम् । सु॒ह॒रा॑र्धसम् ॥ १२ ॥

केशिना केशिनौ मूर्धजानि लोमानि केशास्तद्वन्तौ हरी असौ सुराधसं शोभनधनं इन्द्रमित् इन्द्रमेव यज्ञमुपास्मद्यज्ञं पति सोमपेयाय सोमपानार्थं वक्षतः वहतां पद्वा यज्ञं यष्टव्यमिदं उपवहताम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अपाफिनेननमुचेःशिरंइन्द्रोदवर्तयः । विश्वायदजयःस्पृधः ॥१३॥

अपाम् । फेनेन । नमुचेः । शिरः । इन्द्र । उत् । अवर्तयः ।

विश्वाः । यत् । अजयः । स्पृधः ॥ १३ ॥

पुरा किलेन्द्रोसुरान् जित्वा न मुचिमसुरं ग्रहीतुं न शशाक सच युध्यमानस्तेनासुरेण षगृहे सच गृहीतमिन्द्रमेवमवोचत् त्वां विसृजामि रात्रावह्निव शुष्केणाद्रेंग चायुधेन यदि मां माहिंसीरिति । सइन्द्रस्तेनविसृष्टः सन् अहोरात्रयोः संधौ शुष्कार्द्रविलक्षणेन फेनेन तस्यशिरश्चिच्छेद् अयमर्थोऽस्यां पविषाद्यते-हे इन्द्र अपां फेनेन वज्रोभूतेन नमुचेरसुरस्य शिरः उदवर्तयः शरीरादुद्गतमवर्तयः अच्छेत्सीरित्यर्थः । कदेतिचेव यद्यदा विश्वाः सर्वाः स्पृधः स्पर्धमानाः आसुरीः सेनाः अजयः जितवानसि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

मायाभिरुत्तिसृप्ततइन्द्रधामारुरुक्षतः । अवदस्पूर्धूनुथाः ॥१४॥

मायाभिः । उत्सृप्ततः । इन्द्र । धाम् । आरुरुक्षतः । अव ।

दस्पूर्न् । अधूनुथाः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र मायाभिः उत्तिसृप्ततः सर्वत्र प्रसरतः दां आरुरुक्षतः घुलोकं आरोहंतः दस्पूर्न् शक्नुन् उपशेपून् अवाधूनुथाः अवाङ्मुखं मेरितवानसि ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

असुन्यामिन्द्रसंसदंविपूर्चां व्यनाशयः । सोमपाउत्तरोमवन् ॥१५॥१६॥

असुन्वाम् । इन्द्र । समृद्धसदम् । विपूचीम् । वि । अनाशयः ।
सोमृष्टपाः । उत्तरः । भवन् ॥ १५ ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं सोमपाः सोमस्य पाता भूत्वा उत्तरः उत्कृष्टतरो भवन् असुन्वां सोमाभिपवही-
नां संसदं जनसंहर्षिं विपूचीं परस्परविरोधेन विषु नाना गर्द्दीं व्यनाशयः विशेषेण नाश-
यसि ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

तम्बभीति त्रयोदशार्धं तृतीयं सूक्तं औष्णिह्यमैन्द्रं पूर्वोक्तावेव ऋषी तथा चानुक्रम्यते—त-
म्बभिसतो नौष्णिहमिति । महावते निष्केवल्ये औष्णिह्यवृत्ताशीरावुत्तमावर्जमेतत्सूक्तम् सूत्र्यते-
हि—तम्बभिप्रगायतेत्युत्तमामुद्धरतीति । आभिष्टविकेपूकृद्येषु तृतीयसंवने ब्रह्मशस्त्रे आयस्त्व-
चो वैकृत्पिकोनुरूपः सवितश्च—तम्बभिप्रगायतवयमस्त्वानुपूर्व्येति ।

तत्र प्रथमा—

तम्बभिप्रगायतपुरुहूतंपुरुष्टुतम् । इन्द्रं गीर्भिस्तविपमाविवासत ॥ १ ॥

तम् । ऊँ इति । अग्नि । प्र । गायत । पुरुष्टुतम् । पुरुष्टुतम् ।
इन्द्रम् । गीर्भिः । तविपम् । आ । विवासत ॥ १ ॥

पुरुहूतं बहुभिराहूतं पुरुष्टुतं बहुभिःस्तुतं तमु तमेवेन्द्रं हे स्तोतारः अभिप्रगायत अभि-
मुखं प्रकर्षेणस्तुष्ट्वम् एतदेवस्यष्टयति तविषं महान्तमिन्द्रं गीर्भिर्वाग्भिः आविवासत परिचरत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्य हि वरुहसो बृहत्सहो दाधारो रदसी । गिरीर्ञ्जा अपः स्वर्षपत्न्या ॥ २ ॥

यस्य । हि वरुहसः । बृहत् । सहः । दाधारः । रोदसी इति ।
गिरीन् । अञ्जान् । अपः । स्वः । वृषपत्न्या ॥ २ ॥

द्विपहंसः द्वयोःस्थानयोः परिवृढस्य वस्पेन्द्रस्य वृहन्महत् साहोवर्तं रोदसी चावापृथि-
व्यो दाधार धारयति आन्दसोद्विद् वृजादिवादाभ्यासदीर्घः तथा अञ्जान् क्षिमगमनान् गिरीन्

पवर्तान् मेघान् वा स्वः सरणशीला अपउदकानि च वृषत्वना वीर्येण यस्वेन्द्रस्य बलंधारयति त-
त्रापस्थापयति तम्बभीति पूर्वया संबन्धः सत्वमित्युत्तरया वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सराजसिपुरुष्टुतैर्एकोहृत्राणिजिघ्रसे । इन्द्रजैत्राश्रवस्याच्यन्तवे ॥ ३ ॥

सः । राजसि । पुरुष्टुत । एकः । हृत्राणि । जिघ्रसे । इन्द्र ।
जैत्रा । श्रवस्या । च । यन्तवे ॥ ३ ॥

हे पुरुष्टुव बहुभिः स्तुतेन्द्र सपूर्वोक्तगुणस्त्वं राजसि दीप्यसे ईशिपे वा अपि च त्वमेकः
सहापरहितः केवलएवरात्र वृत्राण्यावरकाणि शत्रुजातानि जिघ्रसे हतवानसि । किमर्थं जैत्रा
जैत्राणि जेतव्यानि धनानि श्रवस्या श्रवस्यानि श्रवणीयान्यन्नानि यद्वा श्रवणार्हाणि
यशांसि च यन्तवे यन्तुं नियन्तुं स्वाधीनं कर्तुम् ॥ ३ ॥

आभिष्टविकेपूक्थ्येषु तृतीयसवने ब्रह्मशस्त्रे तैमदमिति वृचोवैकल्पिकःस्तोत्रियः सूच्य-
तेहि—तैमदं गृणीमसितम्बत्रिप्रगायतेति ।

तत्राद्या सके चतुर्थी—

तंनेमदं गृणीमसि वृषणं पृत्सुसांसि हिम् । उल्लोककृत्नुमद्रिवो हरिश्चियम् ॥ ४ ॥

तम् । ते । मदम् । गृणीमसि । वृषणम् । पृत्सु । ससि हिम् ।
ऊँ इति । लोककृत्नुम् । अद्रिवः । हरिश्चियम् ॥ ४ ॥

हे अदिवो वज्रवन्दिन्द्र ते त्वदीयं तं मदं सोमपानजनितं हर्षं गृणीमसि गृणीमः पशंतामः
गृशब्दे ऋषादिः प्वादीनां हस्यः इदं तोमसीति मसइकारागमः । कीदृशं वृषणं वार्षितारं कामानां
पृत्सु संग्रामेषु सासिर्हि शत्रूणामभिप्रवितारं लोककृत्नुं लोकस्य स्थानस्य कर्तारं हरिश्चियं ह-
रिष्यामश्वाभ्यां श्रयणीयं सेव्यं उशब्दः समुच्चये पदशूरणे वा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

येन ज्योतीं व्यायवे मनविचक्षिचेदंथ ।

मन्दानो अस्ववर्हिपो विराजसि ॥ ५ ॥ १७ ॥

येन । ज्योतीषि । आयवे । मनवे । च । विवेदिथ । मन्दानः ।
अस्य । बर्हिषः । वि । राजसि ॥ ५ ॥ १७ ॥

हे इन्द्र येनात्मीयेन मदेन आयवे और्वशेयाय मनवे विवस्वतः पुत्राय च ज्योतीषि सूर्या-
दीनि वृवादिभिरावृतानि तद्दरणेन विवेदिथ अलंभयः प्रज्ञापितवान् प्रकाशितवानसीत्यर्थः तेन
मदेन मन्दानोमोदमानस्त्वं अस्य बर्हिषा वृद्धस्य यज्ञस्य विराजसि विशेषेणेशिषे । यद्वा अ-
स्येति तृतीयाधेयपठौ अनेन बर्हिषा वृद्धेन हृष्यन् विराजसि विशेषेण दीप्यसे ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

तद्द्याचित्तुक्थिनोनुष्टुवन्तिपूर्वथा । वृषपत्नीरुपोर्जयादिवेदिवे ॥ ६ ॥

तत् । अद्य । चित् । ते । उक्थिनः । अनु । स्तुवन्ति । पूर्वस्था ।
वृषपत्नीः । अपः । जय । दिवेदिवे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते त्वदीयं तत्प्रसिद्धं बलं अद्याचित् अद्यापि पूर्वथा पूर्वस्मिन्काले इव उक्थि-
नः शस्त्रिणः स्तोतारः अनुष्टुवन्ति क्रमेण प्रशंसन्ति सत्त्वं वृषपत्नीः वृषा वर्षिता पर्जन्यः पति-
यास्तां तादृशीरपः दिवेदिवे प्रतिदिवत्तं जय स्वापत्तंकुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तद्यत्पदिन्द्रियं बृहत्तव शुष्मं मुत क्रतुम् । वज्रं शिशान्तिधिपणावरेण्यम् ॥ ७ ॥

तव । त्वत् । इंद्रियम् । बृहत् । तव । शुष्मम् । उत । क्रतुम् ।
वज्रम् । शिशान्ति । धिपणा । वरेण्यम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तव त्वत् तत्प्रसिद्धं इन्द्रियमिन्द्रस्पर्दिगं बृहत्प्रभुत्वं वीर्यं धिपणा स्तुतिः शिशा-
न्ति निःस्पति वीक्षणीकरोति । तथा तव त्वदीयं शुष्मं शोषकं बलं उतापिच क्रतुं प्रज्ञानं बलं
कर्म वा वरेण्यं वरणीयं वज्रमायुधंच स्तुतिः वीक्षणीकरोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तद्यत्पिन्द्रिपोस्त्वेपृधिवीवर्धतिश्रवः । त्वामापः पर्वतासश्चद्विद्विरे ॥ ८ ॥

तव । द्यौः । इन्द्र । पौंस्यम् । पृथिवी । वर्धति ।
श्रवः । त्वाम् । आपः । पर्वतासः । च । हिन्विरे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र तव त्वदीयं पौंस्यं बलं द्यौः वर्धति वर्धयति त्वदीयं श्रवो यशः पृथिवी वर्धय-
ति वृधेर्ण्यन्ताल्लटि शपि छन्दस्युभयथेत्यार्यंघातुक्तत्वात् णेरनिटीतिणिलोपः तं त्वां आप उदका-
न्यन्तरिक्षाणि पर्वतासः पर्वताः पर्वयन्तोमेघाश्च गिरयश्चवा हिन्विरे प्रीणयन्ति स्वाभित्वेन
प्राप्नुवन्ति वा ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वांविष्णुं बृहन्क्षयोमित्रो गृणाति वरुणः ।
त्वांशर्धोमदत्यनुमारुतम् ॥ ९ ॥

त्वाम् । विष्णुः । बृहन् । क्षयः । मित्रः । गृणाति ।
वरुणः । त्वाम् । शर्धः । मदति । अनु । मारुतम् ॥ ९ ॥

हे इन्द्र बृहन्महान् क्षयोनिवासहेतुर्विष्णुर्मित्रोवरुणश्च त्वां गृणाति स्तौति तथा मारु-
तं मरुत्संबंधि शर्धोचलं त्वामनु मदति तव मदमनुलक्ष्य पश्चान्मायति त्वामनु मादयति वा ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे ।
सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे ॥ १० ॥ १८ ॥

त्वम् । वृषा । जनानाम् । मंहिष्ठः । इन्द्र । जज्ञिषे ।
सत्रा । विश्वा । सुष्टुअपत्यानि । दधिषे ॥ १० ॥ १८ ॥

हे इन्द्र वृषा वर्धिता त्वं जनानां देवजनानां मध्ये मंहिष्ठोदात्तमोजज्ञिषे प्रादुर्भवसि। अ-
तएव विश्वा सर्वाणि स्वपत्यानि शोभनेः पुत्रादिभिः सहितानि सत्रा सह दधिषे । यद्वा स्तोत्र-
तमोजज्ञिषे प्रादुर्भवसि अतएव विश्वा सर्वाणि दातुं धारयसि ददासि वा ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षथमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी-

सत्रात्वंपुरुष्टुत्तैकोवृत्राणितोशसे ।

नान्प्रइन्द्रात्करणंभूर्यइन्वति ॥ ११ ॥

सत्रा । त्वम् । पुरुष्टुत्तु । एकः । वृत्राणि । तोशसे ।

न । अन्यः । इन्द्रात् । करणम् । भूर्यः । इन्वति ॥ ११ ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र त्वमेकोसहायएवसत् सत्रा महन्मामैतत् महान्ति वृत्राणि शत्रुजातानि यद्वा सप्रेति सहायं सहैव युगपदेव एकयत्नेनैव तोशसे हिनस्ति तोशतिर्वधकर्मा अर्कवुं शक्नोतीतिभावः । अपिचास्मादिन्द्रान्यः कश्चिद्भूयोवहुतरं करणं कर्म वृत्रवधादिकं न इन्वति प्रामोति इन्द्रएव कर्तुं शक्नोतीतिभावः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यदिन्द्रमन्मशस्त्वानानाहर्वन्तऊतये ।

अस्माकैभिर्नृभिर्त्रास्वर्जय ॥ १२ ॥

यत् । इन्द्र । मन्मशः । त्वा । नाना । हर्वन्ते ।

ऊतये । अस्माकैभिः । नृभिः । अत्र । स्वः । जय ॥ १२ ॥

हे इन्द्र यद्यस्मिन् संग्रामे त्वा त्वां मन्मशः मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण नाना बहुमकारं हर्वन्ते आह्वयन्ति । किमर्थं ऊतये रक्षायै । अत्रास्मिन् संग्रामे अस्माकैभिः अस्माकैरस्मदीयैरेव नृभिर्नृभिः स्वोवृभिः आहृतः सत् स्वः शत्रुवत् जयाभिभव ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अरंक्षयापनोमहेविश्वारूपाण्याविशान् ।

इन्द्रंजैत्रायहर्षयाशचीपतिम् ॥ १३ ॥ ११ ॥

अरम् । क्षयाय । नः । महे । विश्वा । रूपाणि ।

आहविशान् । इन्द्रम् । जैत्राय । हर्षय । शचीर्इक्षपतिम् ॥ १३ ॥ ११ ॥

हे स्तोत्रः महे महते नोस्माकं क्षयाय गृहनाभैतत् गृहाय तादर्थ्ये चतुर्थी गृहार्थं अ-
रमलं पर्याप्तं विश्वा विश्वानि व्याप्तानि रूपाणि इन्द्रगतानि गुणजातानि आविशन् स्तुत्या-
व्यामुवन् शचीपतिं शचीतिकर्मनाम कर्मणां पालकं यद्वा शच्या इन्द्राण्याभर्तारं तमेवेन्द्रं जैत्राय
जेतव्यधनार्थं हर्षय तोपय स्तुत्यापरिचरणेनवेति शेषः ॥ १३ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

प्रसम्राजमिति द्वादशार्चं चतुर्थं सूक्तं इरिचिठिनाजः काण्वस्यार्चं गायत्रमैन्द्रं अनुक-
म्यतेहि—प्रसम्राजं द्वादशोर्चिठिरिति । अतिरात्रेद्वितीयेपर्यायेच्छावाकरास्त्रे एतत्सूक्तं सूचितं-
च—प्रसम्राजमुपक्रमस्वाभरेति । महाव्रतेपि निष्केवत्ये एतदादिकेद्वेसूक्ते उपरितनस्यान्त्यं द्रुचं
वर्जयित्वा तथैवर्षं चमारण्यकेस्रितम्—प्रसम्राजं चर्षणीनामितिसूक्ते उत्तरस्योत्तमे उद्धरतीति ।

तत्र प्रथमा—

प्रसम्राजं चर्षणीनामिन्द्रं स्तोत्रानव्यंगीभिः ।
नरं नृपाहं महिष्ठम् ॥ १ ॥

प्र । सम्राजम् । चर्षणीनाम् । इन्द्रम् । स्तोत्र ।
नव्यम् । गीःऽभिः । नरम् । नृसहम् । महिष्ठम् ॥ १ ॥

चर्षणीनां मनुष्याणां मध्ये सम्राजम् सम्यग्राजमानं यद्वा मनुष्याणामधीश्वरमिन्द्रं हे
स्तोत्रारः प्रस्तोत मकर्येणस्तुत । कीदृशं गीभिः स्तुतिभिर्नव्यं स्तुत्यं नरं नेवारं नृपाहं नृणां
शत्रुमनुष्याणां अभिभवितारं महिष्ठं दातव्यं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्मिन्नुक्थानिरुप्यन्ति विश्वानि च श्रवस्यां । अपामवो नसंमृदे ॥ २ ॥

यस्मिन् । उक्थानि । रुप्यन्ति । विश्वानि ।
च । श्रवस्यां । अपाम् । अवः । न । संमृदे ॥ २ ॥

यस्मिन्निन्द्रे उक्थानि शस्त्राणि रण्यंति रमंते विश्वानि सर्वाणि श्रवस्या श्रवस्यानि
श्रवणीयानि हविर्लक्षणानि अत्रानिच रमन्ते तत्रदृष्टांतः—समुद्रे उदधौ अपामुदकानां ज्वोन
अवदि गच्छतीत्यवस्तरंगजालं तद्यथा समुद्रेन्तर्भवति तद्यारण्यन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तंसुष्टुत्याविवासेज्येष्ठराजंभरंकुलुम् । महोवाजिनंसनिभ्यः ॥ ३ ॥

तम् । सुष्टुत्या । आ । विवासे । ज्येष्ठराजम् ।

भरे । कुलुम् । महः । वाजिनम् । सनिभ्यः ॥ ३ ॥

तमिन्द्रं सुष्टुत्या शोभनया स्तुत्या आविवासे परिचरामि कीदृशं ज्येष्ठराजं ज्येष्ठेषु प्रश-
स्यतेषु देवेषु मध्ये राजमानम् राजवेः सत्सद्विषेतिक्विप् भरे संग्रामे महोमहत्तः वृत्रवघादेः कु-
लुं कर्तारं वाजिनमन्नवंतं यत्नवन्तं वा । किमर्थं सनिभ्योऽधनेभ्यः धनलाभायेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यस्यानूनागर्भीरामदाउरवस्तर्हत्राः । हर्षुमन्तःशूरंसातौ ॥ ४ ॥

यस्य । अनूनाः । गर्भीराः । मदाः । उरवः ।

तर्हत्राः । हर्षुमन्तः । शूरंसातौ ॥ ४ ॥

यस्येन्द्रस्य मदाः सोमपानजनिताः अनूनाः अन्यूनाः गर्भीराः गांभीर्योपेताः उरवोवि-
स्तीर्णाः तरुवाः शत्रूणां धारकाः शूरसातौ शूरसंभजनिये संग्रामे हर्षुमन्तोहर्षयुक्ताः संग्रामो-
त्सुकाभवन्ति तमिन्द्रमिति पूर्वोत्तरया वा संबंधः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमिद्धनेपुहितेष्वधिवाकार्यह्वन्ते । येषामिन्द्रस्तेजयन्ति ॥ ५ ॥

तम् । इत् । धनेषु । हितेषु । अधिष्वाकार्यं ।

ह्वन्ते । येषाम् । इन्द्रः । ते । जयन्ति ॥ ५ ॥

धनेषु हितेषु शत्रुषु निहितेषु प्राप्तेषु सारसु तमिव तं पूर्वोक्तगुणमेवेन्द्रं अधिवाकाय अधि-
वचनाय पदापाववचनाय ह्यन्ते स्तोतारआह्वयन्ति । तत्र च येषां पक्षे इन्द्रोवर्तते तएव जयन्ति ।
जयेन तानि धनानि लभन्ते नान्ये ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तमिह्यौत्रैरार्यन्ति तं कृतेभिश्चर्षण्यः । एष इन्द्रो वरिविस्कृत् ॥ ६ ॥ २० ॥

तम् । इत् । च्यौत्रैः । आर्यन्ति । तम् । कृतेभिः ।

चर्षण्यः । एषः । इन्द्रः । वरिविःस्कृत् ॥ ६ ॥ २० ॥

तमिव तमेवेन्द्रं च्यौत्रैर्वलकैः स्तोत्रैः आर्यन्ति आर्यमभित्तं ईश्वरं कुर्वन्ति चर्षणयोम-
नुष्याः कृतेभिः कृतेः कर्मभिश्च आर्यन्ति एषएवगुणकइन्द्रोवरिविस्कृत् धनस्य कर्ता भवति
स्तोत्रेषाम् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी-

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्रः कपिरिन्द्रः पुरुपुरुहूतः । महान्महीभिः शचीभिः ॥ ७ ॥

इन्द्रः । ब्रह्मा । इन्द्रः । कपिः । इन्द्रः । पुरु ।

पुरुहूतः । महान् । महीभिः । शचीभिः ॥ ७ ॥

अयमिन्द्रो ब्रह्मा परिवृढः सर्वेभ्योधिकः स एवेन्द्रकपिर्ब्रह्मा सर्वस्यायं वावस्य स इन्द्रः पुरु
पहुत्तं पुरुहूतो बहूभिराहूतश्च महीभिर्महवीभिः शचीभिः क्रियाभिः वृत्रवधादिरूपाभिः महान्
न्यभूतो भवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सस्तोम्यः सहर्ष्यः सत्यः सत्वात्तु विकूर्मिः । एकंश्चित्सन्नमिभूतिः ॥ ८ ॥

सः । स्तोम्यः । सः । हर्ष्यः । सत्यः । सत्वात् ।

तु विकूर्मिः । एकः । श्चित् । सत् । अमिभूतिः ॥ ८ ॥

सपूर्वोक्तइन्द्रः स्तोम्यः स्तोमार्हः स्तुत्यर्हः सएव हव्योद्घातव्यश्च रात्यः सत्सुसाधुः अवि-
तथस्वभावोसत्त्वा शत्रूणामवसादयिता तुविकूर्मिः बहुकर्मा यतएवातः कारणात् एकश्चित्तम्
अतहापोपिभवत् अभिभूविः शत्रूणामभिभविता विरस्कर्ता भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तमर्केभिस्त्संसारंभिस्त्संगांयत्रैश्वर्यंणयः । इन्द्रंवर्धन्तिक्षितयः ॥ ९ ॥

तम् । अर्केभिः । तम् । सारंभिः । तम् । गायत्रैः ।

चर्यणयः । इन्द्रंम् । वर्धन्ति । क्षितयः ॥ ९ ॥

चर्षणयोद्घारोमंत्राणां क्षितयोमनुष्यास्तमिन्द्रं अर्केभिरर्चनसाधनैर्यजूरूपैः मंत्रैर्वर्धन्ति
वर्धयन्ति तथोद्गातारः सामभिर्गानविशिष्टैर्मन्त्रैस्तंवर्धयन्ति तथा गायत्रैर्गायत्र्यादिछन्दोयुक्तैः
शस्त्ररूपैरुपगतिर्मन्त्रैः तमेवेन्द्रं होतारोवर्धयन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

प्रणेतारं वस्यो अच्छाकर्तारं ज्योतिः समत्सु । ससहस्रं संधुधामित्रान् ॥ १० ॥

प्रणेतारम् । वस्यः । अच्छ । कर्तारम् । ज्योतिः ।

समत्सु । ससहस्रं । संधुधा । अमित्रान् ॥ १० ॥

वस्योवसीयः मशस्तं वसु धनं अच्छाभिमुख्येन प्रणेतारं प्रापयितारं समत्सु संग्रामेषु
शत्रुनिरसनेन ज्योतिःप्रकाशं जपलक्षणं कर्तारं करणशीलं करोतेः ताच्छ्रीलिकस्तम् । कुतइत्य-
तआह युधा युद्धेन अमित्रान् शत्रून्सहस्रं संधुधामित्रान् भूतवंतं एवंगुणकमिन्द्रं वर्धयन्तीतिशेषः ॥ १० ॥

अधिकादशी-

सनुः परिः पारयाति स्वस्तिना वापुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विपः ॥ ११ ॥

सः । नुः । परिः । पारयाति । स्वस्ति । नावा ।

पुरुहूतः । इन्द्रः । विश्वाः । अति । द्विपः ॥ ११ ॥

परिः प्राजा पूरयिता पुरुहूतोवटुभिराहूतः सइन्द्रः विश्वाः सर्वादिपोद्देष्टीः मजाः नो-
स्यात् नावा तरणसाधनेन स्वरित क्षेमेण अतिपारस्वति अतिपारयतु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सत्त्वं न इन्द्रवाजेभिर्देशस्याच गातुयाच । अच्छाचनः सुम्ननेपि ॥ १२ ॥ २ ॥ १ ॥

सः । त्वम् । नः । इन्द्र । वाजेभिः । देशस्य ।

च । गातुः । य । च । अच्छ । च । नः । सुम्नम् । नेपि ॥ १२ ॥ २ ॥ १ ॥

हे इन्द्र सत्त्वादशस्त्वं नोत्साम्यं वाजेभिर्वैतैः दशस्य च वर्णं प्रयच्छ च । दशस्यतिर्दानकर्मा । गातुषु च गातुं मार्गं अस्मान्मिच्छ च गातुशब्दात् छंदसिपरेच्छायामिति क्वच न छन्दस्यपुत्र-
स्येति दीर्घनिषेधः । तथा नोत्सान्मृन्मं शुखं चाच्छ नेपि अभिप्रापय ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकविंशोवर्गः ॥ २ ॥ १ ॥

आयाहीति पंचदशर्चं पञ्चमं सूक्तम् इरिविठेराप्येन्द्रं चतुर्दशीवृहती पञ्चदशीसत्वो-
हती आदितस्त्वयोदशनाम्ययः । अनुकम्यतेहि-आयाहिपंचोना प्रगाथारमिति । अन्त्यप्रगाथं
वर्जयित्वा शिष्टस्य महाववेउकोविनियोगः । ज्योतिद्योने मातःसवने वस्त्ररासे आयाःप्लुचः
स्तोत्रियानुरूपाथः । तथानंतराः सप्तर्चं च शंसनीयाः सून्पदेहि-आयाहिसुपुमाहितइतिपद्
स्तोत्रियानुरूपावनन्दराःसमेति । चातुर्वैशिकेहनि प्रावःसवने आद्यस्तुचोस्मिन्नेवरासे पळह-
स्तोत्रिमसंज्ञकआवापार्थः सचितश्च-आयाहिसुपुमाहितइन्द्रमिद्राथिनोवृहदिति ।

तत्र पथमा-

आयाहिसुपुमाहितइन्द्रसोमंपिवाद्मम् । एदं वार्हिःसदोमम् ॥ १ ॥

आ । याहि । सुसुम । हि । ते । इन्द्र । सोमम् ।

पिब । द्रुमम् । आ । द्रुम् । वार्हिः । सदः । मम् ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वमायासागच्छ ते त्वदर्थं सुपुमाहि अभिपुतवतः खलु सोमं वयं । तमिममभि-
पुतं सोमं पिब । तदर्थं मम मदीयं इदं वार्हिविद्यानास्तीर्णं आसदः आसीद अभिनिपीद ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आत्वांघ्नयुजाहरीयर्हतामिन्द्रकेशिनां । उप्वह्नाग्निःशृणु ॥ २ ॥

आ । त्वा । घ्नयुजा । हरी । र्ति । वर्हताम् ।

इन्द्र । केशिनां । उप । घ्नताग्नि । नः । शृणु ॥ २ ॥

हे इन्द्र ब्रह्मपुजा ब्रह्मणा भवेण पुन्यमानौ केशिना केशिनौ केशवन्तौ हरी हरणशी-
लावश्वौ त्वा त्वां आवहतां अभिपापयताम् । त्वं चास्मद्यत्तमुपेत्य नोस्माकं ब्रह्माणि स्तोत्राणि शृणु
स्तोत्राणि गृहाण सम्यक् चित्ते धारय ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ब्रह्माणस्त्वावयंयुजासोमपामिन्द्रसोमिनः । सुतावंन्तोह्वामहे ॥३॥

ब्रह्माणः । त्वा । वयम् । युजा । सोमपाम् ।

इन्द्र । सोमिनः । सुतः । वन्तः । ह्वामहे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ब्रह्माणोवाहणावयं त्वा त्वां युजा योग्येन स्तोत्रेण ह्वामहे आह्वयामहे । कथं-
भूवं सोमपां सोमस्य पातारं । कीदृशावयं सोमिनः सोमयुक्ताः सुतवन्तः अभिपुत्रैश्च सोमै-
रुपेताः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आनोपाहिसुतावंतोस्माकंसुष्टुतीरुपं । पिवासुशिप्रिन्अन्धसः ॥४॥

आ । नः । याहि । सुतः । वन्तः । अस्माकम् ।

सुः । स्तुतीः । उपं । पिबं । सु । शिप्रिन् । अन्धसः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र सुतवतः अभिपुत्रसोमयुक्तान् नोस्मानायासभिगच्छ ततोस्माकं संवंधीनि सुष्टु-
तीः शोभनानि स्तोत्राणि उपगच्छ जानीहि । हे सुशिप्रिन् शोभनशिरस्त्राण्य शोभनहनुकवेन्द्र
अन्धसः अन्नस्य सोमलक्षणस्य स्वांशलक्षणं भागं पिब यद्वा कर्मणिपथी अंधोऽस्मदीयं सोमं
पिब ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

आतेसिधामिकुक्ष्योरनुगात्राविधावतु ।

गृभ्नायजिह्वयामधु ॥ ५ ॥ २२ ॥

आ । ते । सिं । चामि । कुक्ष्योः । अनुं । गात्रां । वि । धावतु ।

गृभ्नाय । जिह्वयां । मधु ॥ ५ ॥ २२ ॥

हे इन्द्र ते तव कुक्ष्योरुदरयोः आसिञ्चामि सोमानवनधामि कुक्षी सोमेन पूरयामीत्यर्थः । इन्द्रस्यहि द्वे उदरे । तथाचश्रूयते—ओभाकुक्षीपृगता वार्वन्नं च माघोर्नचेर्वि । यद्वा एकस्यैवोदरस्य सव्यदक्षिणभेदेन ऊर्ध्वाधोभागभेदेनवा द्वित्वम् सचासिक्तः सोमः गात्रा गात्राणि शरीरावयवानि हस्तपादादीनि सर्वाण्यनुक्रमेण विधावतु व्याप्तोतु त्वञ्च मधु मधुरं मयासिच्यमानं सोमं जिह्वया रसनेन्द्रियेण गृभाय गृहाण । छन्दसि शायजपीवि ग्रहवत्तरस्यश्रतः शायजादेशः ह्यहोर्भेदिति भत्वम् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी—

स्वादुष्टैअस्तुसंसुदेमधुमान्तन्वेर्दतव । सोमःशमस्तुतेहृदे ॥ ६ ॥

स्वादुः । ते । अस्तु । सम्सुदे । मधुमान् । तन्वे । तव । सोमः ।

शम् । अस्तु । ते । हृदे ॥ ६ ॥

संसुदे सम्पक् सुष्ठु दात्रे हे इन्द्र ते तुभ्यं मधुमान् माधुर्यवानपं सोमः स्वादुरस्तु रुचिकरोमवतु तव तन्वे शरीराय च स्वादुरस्तु । ते तव हृदे हृदयाय च तसोमः शमस्तु सुखजनकं भवतु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अयमुत्वाविचर्षणेजनीरिवाभिसंष्टतः । प्रसोमंइन्द्रसर्पतु ॥ ७ ॥

अयम् । ऊँ इति । त्वा । विचर्षणे । जनीः इद्व । अजि ।

सम्संष्टतः । प्र । सोमः । इन्द्र । सर्पतु ॥ ७ ॥

हे विचर्षणे विद्वद्विन्द्र जनीरिव जनयोजायाम्वा तापथा शुक्रेर्वसेः संवृताभवन्ति एवं संवृतः पयःमघविभिः श्रयणद्रव्यैरावृतोयं सोमः अजिमसर्पतु अजिगच्छतु उदितपूरकः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तुविग्नीवोवपोदरःसुवाहुर्नधसोमदे । इन्द्रोवृत्राणिजिघ्रते ॥ ८ ॥

तुविग्नीवः । वपाउदरः । सुवाहुः । अन्धसः । मदे ।

इन्द्रः । वृत्राणि । जिघ्रते ॥ ८ ॥

तुवित्रीवः विस्तीर्णकंधरः वपोदरः पीवरोदरः यथा बहवः सोमाः पीता अन्तर्भवन्ति
तथा विस्तृतवदरइत्यर्थः सुमातुः शोभनयाहुः एवंगुणकइन्द्रः अंधसोत्रस्य सोमात्मकस्य मदे
हर्षेत्तति वृत्राणि शत्रुजातानि जिघ्रते हिनस्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रप्रेहिपुरस्त्वं विश्वस्येशान् ओजसा । वृत्राणि वृत्रहजहि ॥ ९ ॥

इन्द्र । प्र । इहि । पुरः । त्वम् । विश्वस्य । ईशानः । ओजसा ।
वृत्राणि । वृत्रहन् । जहि ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ओजसा बलेन विश्वस्य सर्वस्य जगतः ईशानः स्वामी भवन् त्वं पुरः अस्मा-
कं पुरस्तात्प्रेहि प्रगच्छ मामुहि । हे वृत्रहन् वृत्राणामावरकाणां शत्रूणां हन्तः वृत्राणि अस्म-
दीषानि शत्रुजातानि जहि विनाशय ॥ ९ ॥

आयुदयेष्टौ इन्द्रस्य प्रदातुः दीर्घस्ते अस्त्वं कुश इत्यनुवाक्या सूच्यते हि—दीर्घस्ते अ-
स्त्वं कुशो भद्रातेहस्तासुखतोवपाणी इति ।

सैषा सूक्ते दशमी-

दीर्घस्ते अस्त्वं कुशो येनावसुं प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते ॥ १० ॥ २३ ॥

दीर्घः । ते । अस्तु । अंकुशः । येन । वसुं । प्रयच्छसि ।
यजमानाय । सुन्वते ॥ १० ॥ २३ ॥

हे इन्द्र वे तव अंकुशः सृणिः आकर्षणसाधनमायुधं दीर्घोस्तु आयतो भवतु । यथा
दूरस्थमपि दस्तुव्याप्नोति तथा आपामवाभ्रवत्वित्यर्थः येनांकुशेन सुन्वते सोमाभिषवं कु-
र्वे यजमानाय वसु धनमाह्वय प्रयच्छसि ददासि ॥ १० ॥

॥ इति पठस्य प्रथमे धर्मोर्विशोर्गः ॥ २३ ॥

द्वितीयपद्ये होतुःशस्ते अपयद्रेति स्तोत्रियसृष्टयः सतित्रयं-अपयद्रेन्द्रसोमोयन्ते-
मानुयेजने इति ।

मं०८ अ०३ सू०१७] षष्ठोऽष्टकः

तत्राद्या सूक्ते एकादशी-

अ॒यं॒तं॒इन्द्र॒सोमो॒नि॒पू॒तो॒अधि॒व॒र्हि॒धि । ए॒ही॒म॒स्य॒द्रवा॒पि॒वं ॥ ११॥

अ॒यम् । ते । इन्द्र । सोमः । नि॒पू॒तः । अधि॒ । व॒र्हि॒धि । आ ।
इ॒हि । इ॒म् । अ॒स्य । द्र॒वं । पि॒वं ॥ ११ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं त्वदर्थं अयं सोमो बर्हिष्यधि वेद्यामास्तीर्णं इमं निपूतः नितरां दशाप-
विश्रेण शोधितः अभिपवाविसंस्कारैः संस्कृत इत्यर्थः । ईं इदानीं अस्य इमं सोमं प्रति एहि
आगच्छ आगत्य यत्र रसात्मकः सोमो हूयते तं देशं प्रति द्रव शीघ्रं गच्छ तदन्तरं तं सोमं
पिब ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

शाचि॒गो॒शाचि॒पू॒जना॒य॒रणा॒य॒ते॒सु॒तः । आ॒ख॒ण्ड॒ल॒प्र॒हू॒य॒से ॥१२॥

शाचि॒गो इति॒ शाचि॒ङ्गो । शाचि॒ङ्ग॒पू॒जन । अ॒यम् । रणा॒य । ते ।
सु॒तः । आ॒ख॒ण्ड॒ल । प्र । हू॒य॒से ॥ १२ ॥

हे शाचिगो शाचयः शकागावोपस्यासी शाचिगुः । यद्वा शच व्यकायां वाचि अस्मा-
दौणादिक इह इत्ययः शाचयोव्यक्ताः प्रख्याता गावोरसयोगावएववा यस्य वा दश । हे शाचि-
पूजन पूज्यतेऽनेनेति पूजनं स्तोत्रादि प्रख्यातपूजन ते तव रणाय रमणाय सुखजननाय अयं
सोमः सुतोभिपुतः । यतः कारणात् हे आखण्डल शत्रूणामाखण्डयितः प्रहूयसे प्रलुष्टाभिः
स्तुतिभिराहूयसे अतः आगत्य इमं सोमं पिबेति भावः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

प्र॒स्ते॒शृङ्ग॒घ्नो॒नपा॒त्प्र॒ण॒पा॒त्कु॒ण्ड॒पा॒य्यः । न्य॒स्मि॒न्दध॒आम॒नः ॥१३॥

यः । ते । शृ॒ङ्ग॒घ्नः । न॒पा॒त् । प्र॒ण॒पा॒दिति॒ प्र॒ह॒न॒पात् । कु॒ण्ड॒पा॒य्यः ।
नि । अ॒स्मि॒न् । दधे॒ । आ । म॒नः ॥ १३ ॥

हे शृंगवृषो नपात् शृंगवृषा नाम कश्चिद्वृषिः तस्य चेन्द्रः स्वयं पुत्रतया जज्ञे इत्याख्यायिका ।
नपादित्यपत्यनाम शृंगवृषः पुत्र । यद्वा शृणन्ति हिसन्तीति शृंगाणि रसमयः तेष्वर्पतीति शंगवृ-
डादित्यः तस्य नपावयितः स्वकीये स्थानेवस्थापयितः सुवामन्वितइति पृष्ठचतस्य परांगवद्भा-
वेनामद्वितानुमवेशात् समुदायस्याष्टमिकं सर्वानुदात्तत्वम् । इदंश हे इन्द्र ते तव संबन्धी प्रणपात्
प्रकर्षेण नपावयिता रक्षिता कुंडपाय्यः कुडैः पीयते अस्मिन् सोमइति कुंडपाय्यः ऋतुविशेषः
ऋतौ कुंडपाय्यसंचाय्याविति पितृतेरधिकरणे यत्प्रत्ययोर्युगाममश्निपात्यते एवत्संज्ञोयः ऋतुर-
स्ति अस्मिन् कुंडपाय्ये ऋतौ मनः स्वान्तं आनिदधे अभितोवर्तमानाः कुंडपायिनामानकपयः
पुरा निदधिरे सम्यक् त्वद्देवत्वं ऋतुमनुष्ठितवन्दइत्यर्थः । दधाते लिटि इर्योरे इतिरेजावः ॥१३॥

अथ चतुर्दशी—

वास्तोष्पते ध्रुवास्थूणांसंत्रंसोम्यानाम् ।

द्रुप्तोभेत्तापुरांशश्वतीनामिन्द्रोमुनीनां सर्वा ॥ १४ ॥

वास्तोः । पते । ध्रुवा । स्थूणा । अंसंत्रम् । सोम्यानाम् । द्रुप्तः ।

भेत्ता । पुराम् । शश्वतीनाम् । इन्द्रः । मुनीनाम् । सर्वा ॥ १४ ॥

हे वास्तोष्पते गृह्यते स्थूणा गृहाधारभूतस्वभः ध्रुवा स्थिरा भवतु सोम्यानां सोमार्हाणां
सोमसंपादिनां वास्माकं अंसत्रं अंसत्राणं अंसोपलक्षितस्य कृत्स्नशरीरस्य त्रायकं रक्तकं बलं भ-
वतु । अपिच द्रुप्तः द्रवणशीलः सोमः तद्वाम् अर्शआदित्वाद्ध्यत्ययः शश्वतीनां बह्वीनां पुरा-
महुरनुरीणां भेत्ता विदारयिता एवंभूतइन्द्रोमुनीनामृषीणामस्माकं सर्वा मित्रभूतोभवतु ॥१४॥

अथ पञ्चदशी—

पृदाकुमानुर्यज्तोगवेषणएकः सन्नभिभूर्यसः ।

भूर्णिमश्वैनयत्तुजापुरोष्टमेन्द्रंसोमस्यपीतये ॥१५॥२४॥

पृदाकुस्तानुः । यज्तः । गोऽवेषणः । एकः । सन् । अग्नि । भूर्यसः ।

भूर्णिम् । अश्वम् । नयत् । तुजा । पुरः । गुजा । इन्द्रम् ।

सोमस्य । पीतये ॥ १५ ॥ २४ ॥

पृदाकुसानुः पृदाकुः सर्पः सइव सानुः समुच्छ्रितः तद्बहुन्वतशिरस्कइत्यर्थः । यद्वा पृदाकु-
वत्सानुः संभजनोयः सयथा बहुभिर्मणिमन्त्रौषधादिभिः संमेव्योनात्स्यैः एवमिन्द्रोपि बहुभिःस्तो-
त्रादिभिः यत्नैः सेव्य इत्यर्थः । यजवोयष्टव्यः गवेपगोमवापेपयिता प्रापयिता एवंगुणकोषइन्द्रः
एकः सन् असहायः केवलएवसन् भ्रूपसोबहुतरान् शत्रून् अभिभवति । शूर्पे भरणशीलं अश्वं
व्यामुवन्तं तमिन्द्रं सोमस्य पीतये पानार्थं पुरः अस्पाकं पुरस्तात् नयत् नयति प्रापयति । साम-
धर्पाव स्तोतेतिलगयते । केन साधनेन तुजा क्षिप्रगामिना गृभा ग्रहणसाधनेन स्तोत्रेण । यद्वा अ-
श्वमिति लुप्तोपममेव यथा बोढारमश्वं दुर्महं पारोनातयन्ति एवमुक्तेन प्रकारेण महानुभावमि-
न्द्रे स्तुत्या स्तोता आनपतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

इदंहेति द्वाविंशत् पद्यं सूक्तं इरिचिठेरार्थं उष्णिक् छंदस्कं उक्त्यैषा अश्विदेवताका श-
मग्निरित्येपासिसूर्यवायुदेवताका शिष्टाआदित्यदेवताकाः । तथाचानुक्रमते—इदंह्यधिक्यदित्य-
मौष्णिहृष्टमश्विष्पांपराश्रित्सूर्वांनिलानामिति । गतोविनियोगः ।

एव प्रथमा—

इदंहेनूनमेपांसुसंभिक्षेतमर्त्यः । आदित्यानामपूर्व्यंसर्वीमनि ॥ १ ॥

इदम् । ह । नूनम् । एषाम् । सुभ्रम् । भिक्षेत । मर्त्यः ।

आदित्यानाम् । अपूर्व्यम् । सर्वीमनि ॥ १ ॥

इदंह इदानीं खलु नूनमयशं आदित्यानां अक्षितेः पुत्राणामेपां देवादीनां मित्रादीनां
सर्वीमनि प्रसवे प्रेरणेसति मर्त्योमनुष्यः स्तोत्रा अपूर्व्यमभिनवं सुभ्रं सुखकरं धनं भिक्षेव
याचेत नकालांतरे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अनुर्वाणोह्येषांपन्थांआदित्यानाम् । अदंध्याःसन्तिपायवःसुगेष्टधः ॥ २ ॥

अनुर्वाणः । हि । एषाम् । पन्थाः । आदित्यानाम् । अदंध्याः ।

सन्ति । पायवः । सुगेष्टधः ॥ २ ॥

एषां आदित्यानां पन्थाः पन्थानोमार्गाः सुपांस्तुष्टुगिति जसःसुः अनवांजः अपत्यृताः
पैरपतिगताः अतएव अदव्याः अर्हिंसिताश्च सन्ति भवन्ति । हि यस्मादेवं तस्मात्पापवः पा-
ल्यितारस्तेमार्गाः सुगेवृधः सुगमे सुखे विषये वर्धका भवन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तत्सुनःसविताभगोवरुणोमित्रोअर्यमा ।
शर्मयच्छन्तुसप्रथोपदीमहे ॥ ३ ॥

तत् । सु । नः । सविता । जगः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । शर्म ।
यच्छन्तु । सप्रथः । यत् । ईमहे ॥ ३ ॥

सविनादमश्रुत्वारोदेवाः सप्रथः सर्वतः पृथु विस्तीर्णं तच्छर्मं सुखं गृहं वा नोस्मभ्यं तु
सुप्तु यच्छन्तु ददन्तु । यच्छर्मं ईमहे वयं याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

देवेभिर्देव्यदितेरिदममन्त्रागहि । स्मत्सूरिभिःपुरुप्रियेसुशर्मभिः ॥ ४ ॥
देवेभिः । देवि । अदिते । अरिष्टभर्मन् । आ । गहि । स्मत् ।
सूरिभिः । पुरुप्रिये । सुशर्मभिः ॥ ४ ॥

हे देवि दानादिगुणयुक्ते हे अरिष्टभर्मन् अर्हिंसितभरणे हे पुरुप्रिये बहुभिः धीयमाणे
हे एवंगुणविरिष्टे अदिते सूरिभिः भक्तिः सुशर्मभिः सुखलैः देवेभिःदेवैः आत्मीयैः पुत्रैः सार्धं
स्मदितिनिपातः शोभनार्थः स्मत् शोभनं यथा भवति तथा आगहि आगच्छ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तेहिपुत्रासोअदितेविदुर्हेपांसिपोतवे ।

अंहोश्चिदुरुचक्रयानेहसः ॥ ५ ॥ २५ ॥

ते । हि । पुत्रासः । अदिते । विदुः । द्वेपांसि । पोतवे । अंहोः ।
चित् । उरुचक्रयः । अनेहसः । ५ ॥ २५ ॥

अदितेः पुत्रासः पुत्राः तेहि ते खलु मित्रादयोदेवाः द्वेषांसि द्वेषूणि राक्षसादीनि योतवे
 पृथक्कर्तुं विदुः जानन्ति विदोलतोवेति विदलत्तरस्यक्षेरुसादेशः । तथा उरुचक्रयः विस्तीर्ण-
 स्य कर्मणः कर्तारोनेहसः अनाहंतारो रक्षकास्ते अंहोश्चिद् आहननशीलात्पापादपि योतवे
 पृथक्कर्तुमस्मान् जानन्ति ॥ ५॥

॥ इति पष्ठस्य मथने पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षष्ठी-

अदितिर्नोदिवापशुमादितिर्नक्तमह्वयाः ।

अदितिःपात्वंहंसःसदावृधा ॥ ६ ॥

अदितिः । नः । दिवा । पशुम् । अदितिः । नक्तम् । अह्वयाः ।

अदितिः । पात् । अंहंसः । सदावृधा ॥ ६ ॥

नोस्माकं पशुं अदितिरदीना अखंडनीयावा देवमाता दिवा अहनि पातु रक्षतु । तथा
 अह्वयाः वाशाभ्यंतरभेदेन मकारद्वयरहिताः सर्वदैकमकारा कपटरहिता सा अदितिः नक्तं
 रात्रौ च अस्मदीयं गवादिपशुजातं रक्षतु तथास्मानपि अंहंसः पापात् पातु रक्षतु । केनसाधने-
 न सदावृधा सर्वदा बृद्धिमतात्मीयेन रक्षणेन ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उत्स्यानोदिवामतिरादितिरुत्यागमत् ।

साशन्तानिमयस्करदपस्त्रिधः ॥ ७ ॥

उत् । स्या । नः । दिवा । मतिः । अदितिः । उत्या । आ । गमत् ।
 सा । शम्हन्तीति । मयः । करत् । अर्प । स्त्रिधः ॥ ७ ॥

उत्तापिच स्या तापूर्वाकामतिर्नधी मंतव्या स्तोत्रव्या वा अदितिरुत्या रक्षयात्तार्थं दिवा
 अहनि नोस्मानागमत् आगच्छतु आगत्य च शन्तति शान्तिकरं मयः सुखं सादितिः करत्
 करोतु । सिधोवाचकान् शत्रून्धापयत्यतु सिधियौघनार्थः शिवशमरिद्रस्यकरइति शंशब्दात्कर-
 षेर्धे तावित्पत्ययः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

उत्तत्यादैव्याभिपजाशंनःकरतोअश्विना ।
युयुयातामितोरपोअपस्त्रिधः ॥ ८ ॥

उत् । त्या । दैव्यां । भिपजां । शम् । नः । करतः । अश्विना ।
युयुयाताम् । इतः । रपः । अपं । स्त्रिधः ॥ ८ ॥

उतापिच त्या तौ प्रसिद्धौ दैव्या देवेषुभवौ भिपजा विकित्सकौ ईदृशावश्विना
अश्विनौ नोस्मार्कं शं मुत्सं रोगाणां शमनं वा करतः कुरुताम् । इतोस्मत्तः रपः पापं युयुयातां
पृथक्पृथक् स्त्रिधः शत्रूंश्चापगमयताम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

शमग्निरग्निभिःकरच्छंनस्तपनुसूर्यः ।
शंवातोवात्वरपाअपस्त्रिधः ॥ ९ ॥

शम् । अग्निः । अग्निहर्जिः । करत् । शम् । नः । तपनु । सूर्यः ।
शम् । वातः । वातु । अरपाः । अपं । स्त्रिधः ॥ ९ ॥

अग्निभिः स्वविभूया विभिन्नैर्गाहंपत्यादिभिः अग्निर्देवः शं करत अस्माकं रोगशांतिं
मुत्संवा करोतु । सूर्यः सर्वस्य मेरुक्रादित्यश्च नोस्माकं शंमुत्सं यथाभवति तथा तपनु मदी-
प्यताम् । वातोवापुश्च अरपाः अरपाः सन् शं यथा भवति तथा वातु अनुवर्तताम् । स्त्रिधः
शत्रूंश्च एतेभ्योदयः अपगमयन्तु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अपामीवामपुस्त्रिधुमपसधतदुर्मतिम् ।
आदित्यासोयुयोर्तनानोअंहसः ॥ १० ॥ २६ ॥

अपं । अमीवाम् । अपं । स्त्रिधम् । अपं । सेधत् ।
दुःधमतिम् । आदित्यासः । युयोर्तन । नः । अंहसः ॥ १० ॥ २६ ॥

हे आदित्याः अमीवां रोगं अपसेधत अस्मत्तोपगमयत स्निग्धं चापसेधकं शत्रुं चापसेधत
दुर्मतिं अस्माकं दुःखस्य मंतरं चापसेधत । अपिच हे आदित्यासः आदित्याः नोस्मानंहतः
पापात् युयोतन पृथक्कुरुत । यैतेर्लोष्टि छान्दसः शपःश्लुः तमनतनथनाश्चेति तस्यतनवादेशः
पित्वाद्नुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवदिति पूर्वस्यामन्त्रितस्या-
विद्यमानत्वेन पदादपरत्वात्त्रिधातोन्भवति ॥ १० ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे पद्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथैकादशी-

युयोताशरुमस्मदाँआदित्यासउतामतिम् ।
ऋधग्द्वेषःऋणुतविश्ववेदसः ॥ ११ ॥

युयोत । शरुम् । अस्मत् । आ । आदित्यासः ।

उत । अमतिम् । ऋधक् । द्वेषः । ऋणुत । विश्ववेदसः ॥ ११ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः शरुं हिंसकं अस्मदा अस्मत्तश्च युयोत पृथक्कुरुत । उतापिच
अमतिं दुर्बुद्धिं च पृथक्कुरुत हे विश्ववेदसः सर्वधनाः सर्वज्ञावा द्वेषोद्वेषून् शत्रून् ऋधक् पृथक्-
ऋणुत कुरुत अस्मत्तोवियोजयत ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तत्सुनःशर्मयच्छतादित्यायन्मुमोचति ।
एनस्वन्तंचिदेनसःसुदानवः ॥ १२ ॥

तत् । सु । नः । शर्म । यच्छत । आदित्याः । यत् ।

मुमोचति । एनस्वन्तम् । चित् । एनसः । सुदानवः ॥ १२ ॥

हे आदित्याः वच्छर्मं सुत्वं नोस्मभ्यं सु वृष्टं यच्छत दत्त । हे सुदानवः शोभनदानाः
युष्मदीयं यच्छर्मं एनस्वन्तं चित् पापिनमपि स्तोत्रारं एनसः पापात् मुमोचति मोक्षपति
वपच्छतेत्यन्वयः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यो नः कश्चिद्रिंक्षति रक्षस्त्वे न मर्त्यः ।

स्वैः परैर्वैरि रिषीष्ट्युर्जनः ॥ १३ ॥

यः । नः । कः । चित् । रिंक्षति । रक्षःस्त्वेन । मर्त्यः ।

स्वैः । सः । एवैः । रिषीष्ट । युः । जनः ॥ १३ ॥

यः कश्चित्कर्मणो मनुष्यो नोस्मान्नरक्षस्त्वेन रक्षोभावेन विश्वाचाद्यात्मना रिंक्षति जिहिसिषति रिषीसापा मितिधातुः समनुष्यः स्वैस्वैरात्मैरिव चेष्टितैः रिषीष्ट हिंसितो भूयात् । स जनो युः याता अपगमनशीलश्च भवतु । यद्वा स जनः स्वैरेव गमनैः युः दुःखं गच्छन् हिंसितो भवतु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

समित्तमघमश्रवदुःशंसमर्त्यरिपुम् ।

यो अस्मिन्ना दुर्हणावा उपह्युः ॥ १४ ॥

सम् । इत् । तम् । अघम् । अश्रवत् । दुःशंसम् ।

मर्त्यम् । रिपुम् । यः । अस्मिन्ना । दुःहर्णावान् । उप । ह्युः ॥ १४ ॥

दुःशंसं दुष्कीर्तिं रिपुं शत्रुं तं मर्त्यं मनुष्यं इव एवमघं पापं समश्रवत् सम्यग्व्याप्तोतु । यो मर्त्यः अस्मिन्ना अस्मात् अस्मद्विषये दुर्हणावान् दुष्टहननवानुपजायते ह्युः द्वाभ्यां प्रकाराभ्यां युक्तश्च भवति । अयमर्थः—प्रत्यक्षलतोहितं यदति परोक्षरुतस्त्वहितं तादृशः कपटो ह्युरित्युच्यते यथास्मद्विषये कपटो भवति तमपि पापं व्याप्तोति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

पाकत्रास्थं न देवा ह्यस्तु जानीधमर्त्यम् ।

उपह्युं चाह्युं च वसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥

पाकत्रा । स्थम् । देवाः । ह्यस्तु । जानीध । मर्त्यम् ।

उप । ह्युम् । च । अह्युम् । च । वसवः ॥ १५ ॥ २७ ॥

हे देवा दानादिगुणयुक्ता आदित्यायुयं पाकत्रा पाकेषु विपक्वपक्षेषु स्तोत्रेषु स्थान भवथ ।
यद्वा प्रथमार्थेनाप्रत्ययः पाकत्राः पाकाः परिपक्वज्ञानाः भवथ । यतएवं अतः कारणात् हस्तु
आत्मीयेषु हृदयेषु द्वयं द्विप्रकारयुक्तं कपटिनं च अद्वयं च तद्विन्दक्षणं कापट्यरहितं च मर्त्यं म-
नुष्यं जपेत्य हे वसवोवासका जानीथ अवगच्छथ ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षोडशी-

आशर्मपर्वतानामोतापांष्टणीमहे ।

द्यावाक्षामारेअस्मद्रपस्कृतम् ॥ १६ ॥

आ । शर्म । पर्वतानाम् । आ । उत । अपाम् । ष्टणीमहे ॥

द्यावाक्षामा । आरे । अस्मत् । रपः । कृतम् ॥ १६ ॥

पर्वतानां मेघानां गिरीणां वा संबन्धि शर्म सुखं वयं आवृणीमहे आभिमुरभ्येन संभजा-
महे । जवापिच अपामुदकानां च हे द्यावाक्षामा द्यावापृथिव्यौ अस्मदारे अस्मत्तोविप्रकृष्टदेशे
रपः पापं कृतं कुरुतं अस्मत्तोविप्रोजयतमित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तेनोऽद्रेणशर्मणायुष्मार्कंनावार्वसवः ।

अतिविश्वानिदुरितापिपर्वतन ॥ १७ ॥

ते । नुः । अद्रेण । शर्मणा । युष्मार्कम् । नावा । वसवः ।

अति । विश्वानि । दुःऽदृता । पिपर्वतन ॥ १७ ॥

हे वसवोवासपितारआदित्याः तेषूर्वोक्तगुणा यूयं भद्रेण शोभनेन शर्मणा सुखेन युष्मार्कं
नावा नोस्मान् विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुर्गमनानि अति पिपर्वतन पिपृत्व अतिवारयत ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तुचेतनापतत्सुनोद्रार्घ्यायुर्जुर्वसे ।

आदित्यासःसुमहसःकृणोर्तन ॥ १८ ॥

तुचे । तनाय । तत् । सु । नः । द्राघीयः । आर्युः ।
जीवसे । आदित्यासः । सु॒म॒ह॒सः । कृ॒णोत॑न ॥ १८ ॥

हे आदित्यासः अदितेःपुत्राः सुमहसः शोभनतेजस्काः नोस्माकं तुचे पुत्राय तनाय त-
नपाय पौत्राय च जीवसे जीवनाय दाघीयोदीर्घतमं तत्प्रसिद्धमायुः जीवितं सु सुदु कृणोतन
कुरुव ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

य॒ज्ञो॒ह्री॒ळो॒वो॒अन्त॑र॒आदि॑त्या॒अस्ति॑मृ॒ळत् ।
यु॒ष्मे॒इ॒द्वो॒अ॒र्षि॑ष्म॒सि॒स॒जा॒त्ये ॥ १९ ॥

य॒ज्ञः । ह्री॒ळः । वः । अन्त॑रः । आदि॑त्याः । अस्ति॑ । मृ॒ळत् ।
यु॒ष्मे इति॑ । इत् । वः । अ॒र्षि॑ । स्म॒सि॒ । स॒जा॒त्ये ॥ १९ ॥

हे आदित्याः ह्रीळः ह्रीडिगंत्यर्थः गंतव्यः प्राप्तव्योस्माभिः अनुष्ठितोयज्ञोवोयुष्माकमंत-
रोस्ति अंतिकेवर्तमानो भवति । अतोस्मान्मृळत् सुखयत वोयुष्माकं सजात्ये सजातत्वे ज्ञातित्वे
षाम्भवे वर्धमानावर्धं युष्मेइव युष्मास्वेव अपि स्मसि सर्वदा भवानोपि इदंतोमसिः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

वृ॒ह॒रु॒थं॒म॒रु॒तां॒दे॒वं॒त्रा॒तारं॑म॒श्वि॒ना ।
मि॒त्र॒मी॒महे॒वरु॑णं॒स्व॒स्तये ॥ २० ॥

वृ॒हत् । वरु॑थम् । म॒रु॒ताम् । दे॒वम् । त्रा॒तारं॑म् ।
अ॒श्वि॒ना । मि॒त्रम् । ई॒महे॑ । वरु॑णम् । स्व॒स्तये ॥ २० ॥

मरुतां देवानां स्वामिनां त्रातारं पालयितारं देवमिन्द्रं अश्विना अश्विनी च मित्रं वरुणं च
वृहत्पौत्रं वरुथं शीघ्रतपादिनिवारकं गृहं स्वस्तये अविनाशाय ईमहे याचामहे ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

अ॒ने॒हो॒मि॒त्रा॒र्षम॑न्वृ॒व॒रु॒ण॒शं॒स्य॑म् ।
त्रि॒वरु॑थं॒म॒रु॒तो॒य॒न्त॑न॒श्छ॑दिः ॥ २१ ॥

अनेहः । मित्र । अर्यमन् । वृषवत् । वरुण । शंस्यम् ।
त्रिष्टवकृत्यम् । मरुतः । यन्त । नः । छर्दिः ॥ २१ ॥

हे मित्र हे अर्यमन् हे वरुण हे मरुतः ते सर्वे यूयं अनेहः अहिंसितं नृवत् नृभिः पुत्रा-
दिभिरुपेतं शंस्यं स्तुयं त्रिवक्तृथं त्रयाणां शीतावपवर्षाणां निवारकं यद्वा त्रिभूमिकं छर्दिर्ग्रहं
नः अस्माभ्यं यन्त यच्छत दत्तेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

येचिद्धिमृत्युबन्धवआदित्यामनवःस्मसि ।

प्रसूनआयुर्जीवसेतिरेतन ॥ २२ ॥ २८ ॥

ये । चित् । हि । मृत्युष्टवन्धवः । आदित्याः । मनवः ।

स्मसि । प्र । सु । नः । आयुः । जीवसे । तिरेतन् ॥ २२ ॥ २८ ॥

हे आदित्याः येचिद् येच वयं मनवोमनुष्याः हि यस्मात् मृत्युबन्धवः स्मसि मृत्योर्ष-
मस्यबन्धुभूताः प्रत्यासन्नमरणाभवामः । अतोहितोः तेषां नोस्माकं जीवसे जीवनाय चिरकाला-
वस्थानाय आयुर्जीवितं सुप्रतिरेतन शोभनं प्रवर्धयत् ॥ २२ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

तंगूर्धयेति सप्तविंशदत्तं सप्तमं सूक्तं काण्वस्य सोमरेरार्षं प्रथमतृतीयाययुजः ककुभः
द्वितीयाचतुर्थ्यादिमुजः सवोवृहत्यः पितुर्नपुत्रपुत्रा सप्तविंशी द्विपदा विंशत्यक्षराविराट् यमादित्यास-
इत्येषा चतुर्विंशोऽप्यिक् यूयंराजानपुत्रा पंचविंशी सतोवृहती अदान्नइत्येषा ककुप् उवमइ-
त्येषा सप्तविंशीपंक्तिः षड्विंशी सप्तविंशी च सप्तदस्युनास्रोरातोदानस्तुतिरूपत्वात्तद्देवताके चतुर्विं-
शीपंचविंशौ आदित्यदेवताके शिष्टाआग्नेयः । तथा चानुक्रान्तम्—दंगूर्ध्वयसप्तविंशस्तोत्ररिराग्नेयं
ककुभं प्रागाथंह पितुर्नद्विपदा अंत्येककुप्पंक्ती चसप्तस्योर्दानस्तुतिस्तत्पूर्वं उष्यिक्सतोवृहत्यावा-
दित्येष्यइति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

तंगूर्ध्वयास्वर्णरेदेवासोदेवमरातदधन्विरे । देवत्राहव्यमोहिरे ॥ १ ॥

तम् । गूर्धय्य । स्वःऽनरम् । देवासः । देवम् । अरतिम् ।
दधन्विरे । देवऽत्रा । हव्यम् । आ । ऊहिरे ॥ १ ॥

हे स्तोतः तं प्रतिद्धमग्निं गूर्धय्य स्तुहि गूर्धयतिःस्तुतिकर्मा कीदृशं स्वर्णं सर्वस्य नेवारं सर्वैर्यजमानैः कर्मादौ नीतं वा अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेवारं देवास्तः दीव्यन्ति स्तुवन्तीति देवाः ऋत्विजः देवं दानादिगुणयुक्तं अरतिम् अर्थं स्वामिनम् । यद्वा अग्निप्राप्तव्यं दधन्विरे धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति । धविर्मत्यर्थः । प्राप्य च तेनाग्निना देवत्रा देवान् देवमनुष्येत्यादिना द्वितीयार्थे त्रा प्रत्ययः हव्यं चरुपुरोडाशादिलक्षणं हविः आऊहिरे अग्निप्रापयन्ति वेदैर्यजादित्वात्सम्प्रसारणम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विभूतरातिविप्रचित्रशोचिपमग्निमीळिष्वयन्तुरम् ।
अस्यमेधस्यसोम्यस्यसोमरेप्रेमध्वराद्यपूर्व्यम् ॥ २ ॥

विभूतऽरातिम् । विप्र । चित्रऽशोचिपम् । अग्निम् ।
ईळिष्व । यन्तुरम् । अस्य । मेधस्य ।
सोम्यस्य । सोमरे । प्र । ईम् । अध्वराद्यं । पूर्व्यम् ॥ २ ॥

ऋषिरात्मानं संवेष्ट्य स्तुदौ प्रेरयति । हे विप्र मेधाविन् सोमरे एतत्संज्ञक्ये अध्वराय यागाय इमिममग्निं मेधं ईळिष्व मस्तुहि । कीदृशं विभूतरातिं व्याप्तवर्णं मभूतदानं वा चित्रशोचिपं चापनीयवेजस्कं विचित्रदीप्तिकं वा सोम्यस्य सोमसाम्यस्य अस्य मेधस्य यतस्य यन्तुरं नियन्तारं पूर्व्यं चिरान्तनम् ॥ २ ॥

आग्निहविकेपूरुष्येषु तृतीयसवने मशास्तुःशस्ते यजिष्ठत्वेत्यादिकी ममाथौ वैकृत्पिकी स्तोत्रिपानुरूपी सन्निवथ—यजिष्ठत्वावृमहेयःसमिधायआहुतीति ।

तत्रापा सूक्ते तृतीया—

यजिष्ठत्वावृमहेदेवदेवत्राहोतारममर्त्यम् । अस्ययज्ञस्यसुक्रतुम् ॥ ३ ॥

यजिष्ठम् । त्वा । ववृमहे । देवम् । देवश्चा ।

होतारम् । अमर्त्यम् । अस्य । यज्ञस्य । सुकृतम् ॥ ३ ॥

हे अग्ने यजिष्ठं यष्टुतमं त्वा त्वां ववृमहे वृणीमहे संभजापहे । कीदृशं त्वां देवत्रा देवेषु मध्ये देवं अतिशयेन दानादिगुणयुक्तं होतारं देवानामाहातारं अमर्त्यमविनाशं अस्य यज्ञस्य यागस्य सुकृतं सुष्टु कर्तारम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ऊर्जनपातंसुभगंसुदीदितिमग्निश्रेष्ठशोचिपम् ।

सनोमित्रस्यवरुणस्यसोअपामासुभ्रयक्षतेदिवि ॥ ४ ॥

ऊर्जः । नपातम् । सुभ्रगम् । सुदीदितिम् । अग्निम् ।

श्रेष्ठशोचिपम् । सः । नः । मित्रस्य । वरुणस्य ।

सः । अपाम् । आ । सुभ्रम् । यक्षते । दिवि ॥ ४ ॥

ऊर्जोऽस्य नपातं नपातयितारं यद्वा नपारं चतुर्थम् । हविर्लक्षणेनाग्नेन आपोजामन्ने अ-
भ्यधोपधिवनस्पतयः तेष्यएपजातइति चतुर्थत्वं । नभाणनपादिति नत्रःपरुतिभावः । सुभ्रगं शो-
भनधनम् सुदीदितिं सुष्टु दीपयितारं श्रेष्ठशोचिपं प्रशस्यतमतेजस्कं अग्निं स्तौमीतिशेषः । सवा-
दशोभिः नोऽस्मदर्थं दिवि द्योतमाने देवयजने युतोकेवा मित्रस्य देवस्य वरुणस्यच सुभ्रं सुव-
म् आ अभिलक्ष्य यक्षते यजतु तथा सोमिप्रपापन्द्देवानां सुभ्रमभियजतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यःसुमिधायआहुंतीयोवेदेनदृदाशमर्तोअग्रये ।

योनर्मसास्त्रध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

यः । सुमृद्धां । यः । आहुंती । यः । वेदेन । दृदाशं ।

मर्तः । अग्रये । यः । नर्मसा । सुध्वरः ॥ ५ ॥ २९ ॥

इयं पाकयज्ञप्रशंसापरेति भगवताश्वलापनेन व्याख्याता । योमर्तोमनुष्यः समिधा पाला-
शादिनेध्मेन अग्नये अग्न्यर्थं ददाश परिचरति यश्च आहुती आहुत्या आज्यादिसाध्यया ष-
रिचरति यश्च वेदेन वेदाध्ययनेन ब्रह्मयज्ञेन परिचरति यश्च स्वध्वरः शोभनेनाध्वरेण ज्यो-
तिष्ठोमादिना मुक्तः सन नमसा अग्नेन चरुपुरोडाशादिना अग्नये ददाशः अग्न्यर्थं परिचरति
तस्येदर्वन्तइत्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य मथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी-

तस्येदर्वन्तोरंहयन्तआशवस्तस्यद्युम्नितमंयशः ।
नतमंहोदेवकृतंकुतश्चननमर्त्यकृतंनशात् ॥ ६ ॥

तस्य । इत् । अर्वन्तः । रंहयन्ते । आशवः ।

तस्य । द्युम्नितमम् । यशः । न । तम् । अंहः ।

देवकृतम् । कुतः । चन । न । मर्त्यकृतम् । नशात् ॥ ६ ॥

यः पूर्वोक्तः तस्यैव तस्यैव आशवोव्यापनशीलाः अर्वन्तःअश्वाः रंहयन्ते वेगं कुर्वन्ति श-
त्रून्प्रसहन्वइत्यर्थः । द्युम्नितमं दीप्तिमत्तमं यशः कीर्तिश्च तस्यैव भवति यद्वा द्युम्निति धननाम
धनवत्तमं यशोजंच तस्य भवति । अपिच देवकृतं देवैः कृतं अंहः पापं कुतश्चन कस्मादपि हेतोः
तं न नशात् न प्राप्नोति न मर्त्यकृतं मनुष्यैः कृतम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

स्वग्रयोवोअग्निभिः स्यामसूनोसहस ऊर्जापते । सुवीरुस्त्वमस्मयुः ॥ ७ ॥

सुह्रुअग्रयः । वः । अग्निभिः । स्याम । सूनो इति । सहस्रः ।

ऊर्जाम् । पते । सुवीरैः । त्वम् । अस्मयुः ॥ ७ ॥

हे सहस्रःसूनो षट्स्वपुत्र अग्निर्हि मत्पुत्रे मद्यमानोजायते हे ऊर्जापते अन्नानां हवि-
संज्ञानां स्वापिन् अग्ने यः यचनव्यरपयः तय अवयवभूतैरग्निभिर्गाहंपत्यादिभिर्वचं स्वग्रयः
शोभनाग्रिकाः स्थाप भवेम । सुवीरः शोभनैः वीरैरुपेतस्त्वंच अस्मयुः अस्मान्कापयमानो भ-
व ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियोग्रीरथोनवेद्यः ।
त्वेक्षेमांसो अपि सन्ति साधवस्त्वं राजारथीणाम् ॥ ८ ॥

प्रशंसमानः । अतिथिः । न । मित्रियः । अग्निः । रथः । न । वेद्यः ।
त्वे इति । क्षेमांसः । अपि । सन्ति । साधवः । त्वम् । राजा ।
रथीणाम् ॥ ८ ॥

प्रशंसमानः स्तुवन् अतिथिर्न अतिथिरिव यद्वा व्यत्ययेन कर्मणि कर्तृप्रत्ययः प्रश-
स्यमानः सोऽग्निर्मित्रियः मित्राणां स्तोत्राणां हितो भवति । तथा रथोन रथइव वेद्योऽभनीयः
अभीष्टफलसाधनत्वेन ज्ञातव्यो वा । उत्तरोर्ध्वः प्रत्यक्षरुतः । हे अग्ने त्वे त्वपि साधवः साधकाः
समीचीनाः क्षेमासो धारणान्यपि सन्ति भवन्ति । तथा त्वं रथीणां धनानामेव राजा ईश्वरो भव-
सि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सो अद्धादाश्वध्वरोऽग्नेर्मर्तः सुभगस्तप्रशंस्यः ।
सधीजिरस्तुसनिता ॥ ९ ॥

सः । अद्धा । दाशुऽअध्वरः । अग्ने । मर्तः । सुभग । सः ।
प्रशंस्यः । सः । धीजिः । अस्तु । सनिता ॥ ९ ॥

हे अग्ने यो मर्तोऽमनुष्यः दाश्वध्वरः दत्तपन्नो भवति सः अद्धा सत्यनामैतद् सत्यफलो भ-
वतु । हे सुभग शोभनधनाग्ने स एव प्रशंस्यः प्रशंसनीयः श्लाघनीयश्च भवतु तथा सधीजिः
कर्मभिः स्वैरिवा सनिता संभजनशीलोऽस्तु भवतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यस्य त्वमूर्ध्वो अश्वरायतिष्ठसिद्धयर्द्वीरः ससाधते ।
सो अर्वाङ्घ्रिः सनितासाधिपन्पुत्रिः ससुरैः सनिताकृत्नम् ॥ १० ॥ ३० ॥

यस्य । त्वम् । ऊर्ध्वः । अध्वराय । तिष्ठसि । क्षयत्क्षीरः ।

सः । साधते । सः । अर्धत्क्षितिः । सनिता । सः । विपन्युदितिः ।

सः । शूरैः । सनिता । कृतम् ॥ १० ॥ ३० ॥

हे अग्ने यस्य यजमानस्य अध्वराय यागनिष्पादनाय त्वमूर्ध्वउद्युक्तः सन् तिष्ठसि अ-
वतिष्ठसे सयजमानः क्षपद्वीरः निवसद्भिरिस्वरैर्वा धीरैः पुत्रादिभिरुपेतः सन् साधते सर्वक-
र्तव्यं साधयति । तदेव विवृणोति सदादृशोजनः अर्धद्विरस्रैः कृतं निष्पादितं जयादिकं सता-
दृशोजनः विपन्युभिः मेधाविभिः कृतंच स सनिता भवति शूरैः शौर्योपैतैर्भृत्यैः कृतंच सस-
निता संभजनशीलोभवति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथैकादशी-

यस्याग्निर्वपुर्गृहेस्तोमंचनोदधीतविश्ववार्यः ।

हव्यावावेविपद्विषः ॥ ११ ॥

यस्य । अग्निः । वपुः । गृहे । स्तोमंम् । चनः । दधीत ।

विश्ववार्यः । हव्या । वा । वेविपत् । विषः ॥ ११ ॥

यस्य यजमानस्य गृहे विश्वार्योविश्वैर्वरणीयः वपुः रूपनामैतत् रूपवान् दीप्तिमानग्निः
स्तोमं स्तोत्रं चनोत्रं च हविर्लक्षणं दधीत धारयेत् । यस्मिन् हव्या वाशब्दः समुच्चये हव्यानि
हवीषिच विषः व्याप्तान् देवान् वेविपत् प्रापयेत् विपृष्यावी अस्मात्तेति रूपमेतत् । सयजमानइ-
ति पूर्ववत्संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

विप्रस्यवास्तुवतःसहसोयहोमक्षूर्तमस्यरातिपुं ।

अवोदेवमुपरिमर्त्यंरुधिवसोविबिदुपोवचः ॥ १२ ॥

विप्रस्य । वा । स्तुवतः । सहसः । यहो इति । मक्षुर्तमस्य ।

रातिपुं । अवःइदेवम् । उपरिइमर्त्यम् । रुधि । वसो इति ।

विबिदुपः । वचः ॥ १२ ॥

हे सहस्रोपहो बलस्यपुत्राग्ने विपस्य मेधाविनः स्तुवतः स्तोतुर्वा रात्रिषु हविर्दानेषु मक्षु-
तमस्य शीघ्रतमस्य यद्युर्वा विविदुषोऽज्ञातव्यस्य अभिज्ञस्य वचोवचनं हे वसो वासकाग्ने अयो-
देवं देवानामवस्तात् । उपरिमर्त्यं मर्त्यानामुपरिष्ठाच्च कृधि कुरु सर्वं नभःप्रदेशं व्यापयेतियावत् ॥ १२ ॥

अथ षयोदशी-

यो अग्निं हव्यदातिः शिर्नमोऽग्निर्वासि सुदक्षं मा विवांसति ।
गिरा वाजिरशोचिपम् ॥ १३ ॥

यः । अग्निम् । हव्यदातिः शिः । नमःऽग्निः । वा । सुदक्षम् ।

आऽविवांसति । गिरा । वा । अजिरशोचिपम् ॥ १३ ॥

योजमानः हव्यदातिभिः हविषां दानैर्नमोऽग्निर्नमस्कारैर्वा सुदक्षं शोभनबलमग्निं आ-
विवांसति परिचरति गिरावा स्तुत्या वा अजिरशोचिपं क्षिप्रगामितेजस्कं तमग्निं परिचरति
सः सप्तद्वोऽभवतीतिशेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

समिधा यो निशिता द्वाश ददिति धामभिरस्य मर्त्यः ।
विश्वेत्स धीभिः सुभगो जनाँ अतिद्युन्नैरुद्रैव तारिपत् ॥ १४ ॥

सम्ऽइधा । यः । निशिता । दाशत् । अदितिम् । धामऽग्निः ।

अस्य । मर्त्यः । विश्वा । इत् । सः । धीभिः । सुभगः ।

जनाँ । अति । द्युन्नैः । उद्रैऽइव । तारिपत् ॥ १४ ॥

यो मर्त्यो मनुष्यः अस्याग्नेर्धामभिः शरीरैः गार्हपत्यादिरूपेण विभग्य वर्तमानैः सार्धं
अदितिं अखंडनीयं तमेवाग्निं निशिता निशित्या निशानसाधनया भ्रज्वलनहेतुभूतया समि-
धा दाशत् परिचरेत् । सोमिः धीभिः कर्मभिर्बुद्धि विशेषैर्वा सुभगः सन् विश्वेत् सर्वानेव जनान्
द्युन्नैर्द्योतमानैरनैर्यशोभिर्वा उद्रैव उद्रकानोव अतिवारिपत् अतिचरेत् अतिक्रमेत् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

तदग्नेद्युन्नमाजंरयत्ता सहस्संदनेकंचिदृत्रिणाम् ।
मृग्युंजनस्य दूह्यः ॥ १५ ॥ ३१ ॥

तत् । अग्ने । द्युम्नम् । आ । भर । यत् । ससहत् । सद्ने । कम् ।
चित् । अत्रिर्णम् । मन्धुम् । जनस्य । दुः६ध्यः ॥ १५ ॥ ३१ ॥

हे अग्ने तव द्युन्नं आभरास्मापमाहर मत्सद्ने गृहे वर्तमानं कंचित्कमपि अत्रिणमत्तारं
राक्षसादिकं सासहत्, आत्यर्थमग्निभवेत् । तथा दूढ्यः दुर्धियः पापशुद्धेः शत्रुजनस्य मन्धुं क्रोधं
यच्च द्युन्नमग्निभवेत् तदाहरेत्पन्वयः । ध्येचेति पृषोदरादिपाठात् दुरोरेफस्य उत्तम् उत्तरपदादे-
द्वत्वं च ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे एकाविंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ षोडशी-

येन च च्छेवरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः ।
वृषंतत्ते शवसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वात्ताविधेमहि ॥ १६ ॥

येन । च्छे । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । येन । नासत्या ।
भगः । वृषम् । तत् । ते । शवसा । गातुवित् । इतमाः ।
इन्द्रत्वात्कृताः । विधेमहि ॥ १६ ॥

येनाग्नेयेन तेजसा वरुणोदेवः च्छे प्रकाशयति येन च मित्रः अर्यमा च च्छे येन च नास-
त्याश्विनौ च चक्षते भगोभजनीयएतत्संज्ञोदेवश्च च्छे । शवसा बलेन गातुवित्तमाः गातोर्गातव्य-
स्य स्वोवस्य शातुतनाः । यद्वा गंतव्यस्य प्राप्तव्यस्य लब्धतमाः इन्द्रत्वोक्ताः इन्द्रेण ईश्वरेण त्वया
ऊतारक्षिताः संतोवयं हे अग्ने ते त्वदीयं तव तेजः विधेमहि परिचरेमहि ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तेषेदं प्रेस्वाध्योऽयेत्वा विप्रनिदधिरे नृचक्षंसम् ।
विप्रांसो देवसु क्रतुम् ॥ १७ ॥

ते । घ । इत् । अग्ने । सु६आध्यः । ये । त्वा । विप्र । नि६दधिरे ।
नृ६चक्षंसम् । विप्रांसः । देव । सु६क्रतुम् ॥ १७ ॥

हे अग्ने तेचेत् तएवखलु स्वाध्यः शोभनाध्यानाभवन्ति हे विप्र मेधाविद् देवद्योतमानाम्ने
ये विप्रासोविपाः मेधाविनःकृत्विजः नृचक्षसं नृणां चेष्टारं सुकृतं सुकर्माणं शोभनमज्ञं वा त्वा
त्वां निदधिरे निदधति यागार्थं गार्हपत्यादिस्थानेषु आधानसंस्कारेण स्थापयन्ति तेघेदित्य-
न्वयः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तद्देदिंसुभगतआहुंतितेसोतुंचक्रिरेदिवि ।
तद्वाजेभिर्जिग्युर्महद्भनयेत्वेकामन्येरिरे ॥ १८ ॥

ते । इत् । वेदिम् । सुभग । ते । आहुंतिम् । ते । सोतुम् ।
चक्रिरे । दिवि । ते । इत् । वाजेभिः । जिग्युः । महत् । धनम् ।
ये । त्वे इति । कामम् । निदधुरिरे ॥ १८ ॥

हे सुभग शोभनधनाग्ने तद्दे तएव यजमानाः त्वयागाय वेदिं चक्रिरे कुर्वन्ति तदनन्तरं
ते यजमानाः आहुतिं चरुपुरोडाशादिताध्यां दीक्षणीयादिषु कुर्वन्ति । तदः दिवि द्योतमाने
सौत्येहनि सोतुं सोमनभिपोतुं चक्रिरे उद्योगं कुर्वन्ति । अनुष्ठितमज्ञास्वइत् तएव वाजेभिर्वाग्भिः
बलैः महत्प्रभूतं धनं जिग्युर्जयन्ति शत्रुघ्नोलभन्ते कुवइत्यतआह ये यजमानाः हे अग्ने त्वे
त्वयि कामं अभिदायं न्येरिरे नितरांगच्छन्ति त्वामादराविशयेन स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

आभिष्टविकेपूक्येषु तृतीयसवने प्रशास्त्रशस्त्रे भद्रोन्वतिमगाथोर्विकल्पकरतोरियः ।
सूत्र्यवेदि-भद्रोनोअग्निराहुवोपदीघृतेभिराहुतइति ।

तत्राद्या सूक्ते एकोनविंशो-

भद्रोनोअग्निराहुतोमुद्रारातिःसुभगसुद्रोअध्वरः ।
मुद्राउतप्रशस्तयः ॥ १९ ॥

भद्रः । नः । अग्निः । आहुतः । मुद्रा । रातिः । सुभग । भद्रः ।
अध्वरः । मुद्राः । उत । प्रशस्तयः ॥ १९ ॥

आहुवोहविर्भिस्तापितोमिः नोस्माकं भद्रः कल्याणोभवतु हे सुभग शोभनधनाग्ने भद्रा
कल्याणी रातिः दानं चास्मकं भवतु भद्रः कल्याणोध्वरोपागश्च भवतु उतापिच भद्राः कल्या-
ण्यः प्रशस्तयः प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु ससहः ।
अवस्थिरा तनुहि भूरि शर्धता वनेमाते अजिष्टिभिः ॥ २० ॥ ३२ ॥

भद्रम् । मनः । कृणुष्व । वृत्रतूर्ये । येन । समत्सु । ससहः ।
अव । स्थिरा । तनुहि । भूरि । शर्धताम् । वनेम । ते ।
अजिष्टिभिः ॥ २० ॥ ३२ ॥

हे अग्ने वृत्रतूर्ये संग्रामे भद्रं शोभनं मनः कृणुष्वस्माकं कुरु । येन मनसा त्वं समत्सु
संग्रामेषु सासहः भद्रं शत्रून्भिभवसि अपिच शर्धतामभिभवतां शत्रूणां भूरि भूरीणि बहू-
नि स्थिरा स्थिराणि दृढान्यपि अवतनुहि अवांचि कुरु पराजितानि कुर्वित्यर्थः । वयं चा-
भिष्टिभिरभ्येपणसाधनैर्हविर्भिः स्तोत्रैश्च ते त्वां वनेम संभजेमहि । यद्वा ते वयं प्रसादात् अभि-
ष्टिभिरभ्येपैः कलैः वनेम संगच्छेमहि ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकविंशी-

ईळंगिरामनुर्हितं यद्देवा दूतमरतिन्धेरिरे ।
यजिष्ठं हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥

ईळं । गिरा । मनुःहितम् । यम् । देवाः । दूतम् । अरतिम् ।
निष्ठुरिरे । यजिष्ठम् । हव्यवाहनम् ॥ २१ ॥

गिरा याचा स्तुतिरूपया मनुर्हितं मनुना प्रजापतिना यजमानेन आहितं तमग्निं ईळं
स्वीमि । कौदशं यजिष्ठं यद्वृत्तमं हव्यवाहनं हविषां बोधारं अरतिं अर्यं ईश्वरं वा दूतं देवानां
दूत्येवर्तमानं यमग्निं देवान्येरिरे नितरां प्रेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

विग्मजंभाय तरुणाय राजते प्रयोगाय स्य ग्रये ।
यः पिंशते सूनुताभिः सुवीर्यमग्निर्घृतेभिराहुतः ॥ २२ ॥

विग्मजंभाय । तरुणाय । राजते । प्रयः । गायसि । अग्रये ।
यः । पिंशते । सूनुताभिः । सुवीर्यम् । अग्निः । घृतेभिः ।
आहुतः ॥ २२ ॥

विग्मजंभाय तीक्ष्णज्वालाय तरुणाय नित्ययुने जरामरणरहिताय राजते राजमाना-
याग्रये प्रयोहविल्क्षणमन्त्रं गायसि हे स्तोतः प्रवृद्धिं प्रयच्छेत्यर्थः । योगिः सूनुताभिः प्रियत-
त्यात्मिकाभिः वाग्भिः स्तुतोघृतेभिर्घृतैराहुतोभिर्हृतश्चसन् सुवीर्यं शोभनवीर्यं पिंशते आ-
श्लेषयति स्तोत्रभिः संयोजयति पिशवययवे तस्मादग्रयेइत्यन्वयः ॥ २२ ॥

आभिर्घृतैः पूकथ्येषु मशास्तुः शस्त्रे यदाभद्रोनइति मगाथः स्तोत्रियः तदानीं यदीघृते-
भिरिति मगाथोनुरूपः । सूनुतु पूर्वमेवोदाहृतम् ।

तत्राप्या सूक्ते त्रयोविंशी-

घृतेभिर्घृतैराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चावच ।
असुरइव निर्णिजम् ॥ २३ ॥

यदि । घृतेभिः । आहुतः । वाशीम् । अग्निः । भरते । उत् ।
च । अव । च । असुरः इव । निःनिजम् ॥ २३ ॥

घृतेभिर्घृतैराहुतोभिर्हृतोयमग्निः यदि यदा यस्मिन्काले वाशीं वाङ्मैतद् वाचं शब्दं उच्च
ऊर्ध्वं च अवच अवाक्च भरते संपादयति । यदा वाशीं वाशनशीलां शब्दकारिणीं ज्वालां उ-
द्भस्ते उद्भरति उद्गमयत्पूर्वमुत्वं अवच भरते अवाङ्मुखं हस्तमुपसंहरति । असुरइव रश्मीनां
क्षेपा सूर्योमथा निर्णिजं आत्मीयं रूपं उपरिवनेषु लोकेषु प्रकाशययोद्गमयति अधस्तनेषु च
अवाङ्मुखं गमयति तद्वत् उच्चनीचभावमयाम्निस्तेजउद्गमयति वं स्तुमइति शेषः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

यो ह॒व्यान्धैर॑य॒ताम॒नुर्हि॒तो दे॒व आ॒सा सु॒गन्धि॑ना ।

विवा॑स॒ते वा॒र्या॑णि॒स्वध्व॒रो हो॒ता दे॒वो अ॒मर्त्यः॑ ॥ २४ ॥

यः । ह॒व्यानि॑ । ऐर॑यत । म॒नुःऽहि॒तः । दे॒वः । आ॒सा । सु॒गन्धि॑ना ।
विवा॑सते । वा॒र्या॑णि । सु॒ध्व॒रः । हो॒ता । दे॒वः । अ॒मर्त्यः॑ ॥ २४ ॥

‘योमनुर्हितोमनुना मजापविना आहिवोदेवोद्योतमानोग्निः सुगंधिना शोभनगंधयुक्तेन आसा आस्पेन हव्यान्वस्वदीपानि हवींषि ऐरयत देवान्मति मेरयति स्वध्वरः शोभनयज्ञः होवा देवानामाहाता देवोदीप्यमानः अमर्त्योऽमरणरहितः सोमिः वार्याणि वरणीयानि धनानि विवासते परिचरते यजमानाय मयच्छवीविशेषः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

प॒द॒ग्ने॒मर्त्य॑स्त्वं॒स्याम॒हं मि॒त्रम॒हो अ॒मर्त्यः॑ । स॒हस्रः॑ सून॒वाद्भु॒त ॥ २५ ॥ ३३ ॥

यत् । अ॒ग्ने । म॒र्त्यः । त्वम् । स्याम् । अ॒हम् । मि॒त्र॒म॒हः ।

अ॒मर्त्यः॑ । स॒हस्रः॑ । सू॒नो इति॑ । आ॒द्भु॒त ॥ २५ ॥ ३३ ॥

हे सहस्रः सूनो षट्स्यपुत्र आद्भुत धूर्तैरभिहुत हे मित्रमहः अनुकूटदीप्तिमन् अग्ने मर्त्योऽमरणधर्मोहं यद्यदि त्वंस्यां त्वदुपासनया त्वद्रूपमापन्नो भवेयं । ये यथा यथोपासते ते तदेव भवन्ती विश्रुतेः । तसंहं यमर्त्योऽमरणधर्मरहितो देवस्व भवेषमिति ॥ २५ ॥

॥ इति षट्स्य प्रथमे त्रयासिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षड्विंशी-

न॒त्वा॒रासी॒या॒भि॒शं॒स्तपे॒वसो॒नपा॑प॒त्वाय॑सन्त्य ।

न॒मे॒स्तो॒ताम॑ती॒वान॒हु॒हि॒त॒स्याद॑ग्ने॒नपा॑पया ॥ २६ ॥

न । त्वा । रासीय । अभिशस्तये । वसो इति । न । पापदत्ताय ।
सन्त्य । न । मे । स्तोता । अमतिश्वा । न । दुःहर्हितः । स्यात् ।
अग्ने । न । पापया ॥ २६ ॥

हे वसो वासकाग्ने त्वा त्वां अभिशस्तये अभिशस्तनाय मिथ्यापवादाय हित्तापैव
न रासीय नाक्रोशयेयम् । रासूशब्दे हे सन्त्य संभजनीयाम् पापत्वाय पापवत्वाय त्वां न रासीय
मे मदीयः स्तोताव अनभिमतवचनेन त्वां नाक्रोशयतु अतएव अमतीवा अमतिरशोभनापु-
द्विस्त्वद्वान् अपिच दुर्हितः शत्रुः हे अग्ने अस्माकं नस्यात् न भवतु अतएव पापया अशोभनया
बुद्ध्या सनवाधताम् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पितुर्नपुत्रःसुभृतोदुरोणआदेवाँएतुप्रणोहृविः ॥ २७ ॥

पितुः । न । पुत्रः । सुभृतः । दुरोणे । आ । देवान् ।

एतु । प्र । नः । हृविः ॥ २७ ॥

पितुर्न पुत्रः पितुः पुत्रइव अस्माकं सुभृतः सुष्ठु भर्ता । यद्वा पित्रा पुत्रइव अस्माभिः
सम्यग्भृतः हृविभिः पोषितोयमग्निः पुत्रइव अस्माकं सुभृतः दुरोणे यज्ञगृहे देवान् आ अभिल-
क्ष्य नोस्माकं हृविः प्रैतु प्रगमयतु यद्वा । अग्निरैत्वागच्छतु अस्मदीयं हृविश्च देवान् आमोतु ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

तवाहर्मग्रऊतिभिर्नेदिष्टाभिःसचेयजोपमावसो । सदादिवस्यमर्त्यः ॥ २८ ॥

तवं । अहम् । अग्ने । ऊतिभिः । नेदिष्टाभिः । सचेय । जोपम् ।
आ । वसो इति । सदा । देवस्य । मर्त्यः ॥ २८ ॥

हे वसो वासकाग्ने नेदिष्टाभिरन्तिकवमाभिः ऋजुगामिनीभिर्वा देवस्य तवोतिभीरक्षाभिः
मर्त्योमनुष्योहं स्तोवा सदा सर्वदा जोपमासचेय प्रीतिमभित्सेय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

तवक्त्वांसनेपंतवरातिभिरध्रेतवप्रशंस्तिभिः ।
त्वामिदांहुःप्रमन्विषतोममाग्नेहर्षस्त्वादतवे ॥ २९ ॥

तवं । कत्वा । सनेयम् । तवं । रातिः । अग्ने । तवं । प्रशस्तिभिः ।
त्वाम् । इत् । आहुः । प्रश्मतिम् । वसो इति । मर्म । अग्ने ।
हर्षस्व । दातवि ॥ २९ ॥

हे अग्ने तव कत्वा त्वदीयेन परिचरणरूपेण कर्मणा सनेयं त्वां संभजेयम् एतेदेववि-
शदयति तव रातिभिस्त्वदीयैर्हविर्दानैश्च सनेयं तथा तव प्रशस्तिभिः प्रशंसनैः स्तोत्रैश्च त्वां
संभजेयम् अस्यैव संभजने किंकारणं तदाह । हे वसो वासकाग्ने मम स्तोतुः प्रमर्षिं प्रकृष्टचुद्धिं
रक्षकं त्वामिदं त्वामेव आहुः ब्रह्मवादिनः कथयन्ति अतः हे अग्ने दातवे दातुं हर्षस्व हृष्टोभव
हर्षयुक्तः सन् बहुधनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २९ ॥

पूर्वांक्तेष्वपि प्रशास्तुः शुभे प्रसोअग्रइति प्रगाथैर्वैकल्पिकोऽनुस्वरः सूच्यते हि—प्रसोअ-
ग्नेवोतिभिरग्निवोवृधन्तमिति ।

तत्राद्या सूक्ते त्रिंशो—

प्रसोअग्नेतवोतिभिः सुवीरांसिस्तिरते वाजभर्मभिः ।
यस्य त्वं सख्यमावरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥

प्र । सः । अग्ने । तवं । ऊतिभिः । सुवीराभिः । तिरते ।
वाजभर्मभिः । यस्य । त्वम् । सख्यम् । आवरः ॥ ३० ॥ ३४ ॥

हे अग्ने तवोतिभिरक्षाभिः सयजमानः प्रतिरते मवर्धते । ऊतयोविशेष्यन्ते सुवीराभिः
शोभनावीराः पुत्रादयोऽप्यसु तास्त्वथोक्ताः वाजभर्मभिः वाजानाम्भारतां बन्धानां वा भर्म भरणं
प्राप्तुं वाटशीभिः हे अग्ने त्वं यस्य यजमानस्य सख्यं सखित्वं मित्रत्वं आवरः अभिष्टुषोपि
सविरतइत्यन्वयः ॥ ३० ॥

॥ इति पठस्य प्रथमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकत्रिंशो—

तवंऽप्सोनीलवान्वाशः कृत्विपुः श्वानः सिष्णवाद्दे ।
त्वमंहीनामुपसांमसिभियः क्षपोवस्तुपुराजसि ॥ ३१ ॥

तव । द्रप्सः । नीलंबवान् । वाशः । ऋत्विग्यः । इन्धानः ।
सिष्णो इति । आ । ददे । त्वम् । महीनाम् । उपसाम् । असि ।
प्रियः । क्षपः । वस्तुषु । राजसि ॥ ३१ ॥

हे सिष्णो सिषिः सेचनार्थः सोमेनासिच्यमानाग्रे द्रप्सोद्रवणाशीलः नीलवान् शकटनी-
डेवस्थानात्तद्वान् वाशः कान्तः शब्दापमानोवा ऋत्विग्यः ऋतौ वसन्तादिकालविशेषे भवः
इन्धानः संदीपयन् एवंभूतः तव सोमः आददे तुभ्यं होमायाध्वर्युणा आदीयते। अपिच त्वं म-
हीनां महतीनामुपसां वियेमिन्नभूतोसि उपसि हि अग्रयोहोमाय प्रज्वाल्यन्ते । तथा क्षपः क्ष-
पायारात्रेः संवंधिषु वस्तुषु राजसि प्रकाशसे । यद्वा रात्रिसंबन्धीनि वस्तूनि पदार्थजातानि
त्वं प्रकाशयसि ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

तमार्गन्मसोत्तरयःसहस्रमुष्कंस्वभिष्टिमवसे ।
सम्राजंवासदस्यवम् ॥ ३२ ॥

तम् । आ । अगन्म् । सोत्तरयः । सहस्रंमुष्कम् । सुष्टिभिष्टिम् ।
अवसे । सम्राजम् । वासदस्यवम् ॥ ३२ ॥

सोत्तरयः ऋषयोवयं अवसे रक्षणाय तमार्गि आगन्म हविर्भिः स्तुतिभिश्च प्राप्ताअभूम् ।
कीदृशं सहस्रमुष्कं मुष्णन्ति तमांस्यपहरन्तीति मुष्कानि तेजांसि बहुतेजस्कं स्वभिष्टिं शोभ-
नाभ्येषणं सम्राजं सम्यग्ग्राजमानं वासदस्यवं व्रतदस्युर्नाम राजर्षिः तस्य स्तोत्रम्यत्वेन
संबन्धिनम् ॥ ३२ ॥

अथ त्रयाविंशी-

यस्यंतेअग्नेअन्येअग्रयंउपक्षितोव्याईव ।
विपोनद्युम्नानिपुवेजनानांतयंक्षत्राणिवर्धयन् ॥ ३३ ॥

यस्यं । ते । अग्ने । अन्ये । अग्रयः । उपक्षितः । व्याःईव ।
विपः । न । द्युम्ना । नि । पुवे । जनानाम् । तव । क्षत्राणि ।
वर्धयन् ॥ ३३ ॥

हे अग्ने यस्य ते तव अन्ये अग्नयः वयाइव वृक्षस्य शाखाइव उपक्षितः समीपे निवसन्तो भवन्ति जनानां जनिमतां मनुष्याणां मध्ये अहं तस्य तव क्षत्राणि बलानि स्तुत्या वर्धयन् विषोऽनं स्तोत्रनामैतत् अन्ये स्तोत्रारइव युष्मा घोतमानानि अत्रानि यथांसि वा नियुक्ते नितरां प्राप्सोमि त्वत्प्रसादाच्छभेयमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशी—

यमादित्यासो अद्बुहः पारं नयथ मर्त्यम् ।

मघोनां विश्वेषां सुदानवः ॥ ३४ ॥

यम् । आदित्यासः । अद्बुहः । पारम् । नयथ । मर्त्यम् ।

मघोनाम् । विश्वेषाम् । सुदानवः ॥ ३४ ॥

हे अद्बुहः अद्रोम्धारः हे सुदानवः हे आदित्यासः अदितेः पुत्रामित्रादयः मघोनां हविष्मतां विश्वेषां सर्वेषां मध्ये यं मर्त्यं मनुष्यं यजमानं पारं नयथ आरब्धस्य कर्मणः समाधिं प्रापयय सतत्कृते लभतइत्यर्थः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

यूपं राजानः कंचिच्चर्पणीसहः क्षयन्तं मानुषां अनु ।

व्यंते वो वरुणमित्रार्थमन्त्स्यामेदृतस्य रथ्यः ॥ ३५ ॥

युयम् । राजानः । कम् । चित् । चर्पणिः सहः । क्षयन्तम् ।

मानुषान् । अनु । व्यम् । ते । वः । वरुण । मित्रं । अर्थमन् ।

स्याम । इत् । अन्तस्यं । रथ्यः ॥ ३५ ॥

हे राजानो राजमानाः हे चर्पणीसहः शत्रुभूतानामभिभवितारः आदित्याः यूपं मानुषां अनु मनुष्यान् यजमानाननुलक्ष्य क्षयन्तं क्षयन्तं कंचित्कमपि शत्रुं सर्वमपि शत्रुवर्गं अभिभवत्येति शेषः । यदा मनुष्येषु यजमानेषु क्षयन्तं स्तुदीनामीश्वरं कंचित्कमपि स्वोत्तारं मा यूपं गच्छत । हे वरुण हे मित्र हे अर्थमन् ते तादृशावयं वोपुष्पाकं सांघिनः ऋतस्य यतस्य रथ्यः स्याम नेवारो भवेम ॥ ३५ ॥

अथ पद्विंशी-

अदान्मेपौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्सुवधूनाम् ।
मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ॥ ३६ ॥

अदात् । मे । पौरुकुत्स्यः । पञ्चाशतम् । त्रसदस्युः ।
वधूनाम् । मंहिष्ठः । अर्यः । सत्पतिः ॥ ३६ ॥

इदमादिकेन प्रगाथेन त्रसदस्योर्दानमृषिः प्रशंसति । पौरुकुत्स्यः पुरुकुत्सपुत्रसदस्युः मे
महं वधूनां पञ्चाशतं अंदात् दत्तवान् । कीदृशः मंहिष्ठोदात्तमः अर्यः अभिगतव्यः स्वामीवा
सत्पतिः सवां श्रेष्ठानां स्तोत्राणां पालयिता ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

उत्तमेप्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधितुर्ग्वनि ।
तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्रणेता सुवदसुर्दियानां पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥
उत्त । मे । प्रयियोः । वयियोः । सुवास्त्वाः । अधि ।
तुर्ग्वनि । तिसृणाम् । सप्ततीनाम् । श्यावः । प्रणेता ।
भुवत् । वसुः । दियानाम् । पतिः ॥ ३७ ॥ ३५ ॥

अप्येतत् यदुक्तं अपि यदेतत् वक्ष्यमाणं इत्युक्तशब्दः एवमुभयंतं संभावयति मेमहं प्र-
यियोः प्रयायते प्रगम्यते येन तत्प्रयियुर्धनमश्वादि तस्य प्रयियोर्धनस्य बहूदात् । ताभिः कन्या-
भिः सह वयियोः ऊयते येन तद्वयियु वस्त्रादि तस्य च बहूदात् । तिसृणां सप्ततीनां गवां श्यावः
श्यामवर्णो वृषः श्यामवर्णानां प्रणेता प्रकर्मणेनेता अग्रवोगामी भुवदसुः भावयिता वस्त्रानाम् प्र-
शस्तः पूजितलक्षणः दियानां दानार्हाणां गवांपतिः ताश्च गाएतत्संख्यायुक्ताः एतदृणयुक्ताश्च
मत्स्यमादात् कपुनरसावदात् सुवास्त्वाः सुदु निवासायानयाः अधितुर्ग्वनि तीर्थेधि एतददात्
मत्स्यम् । सुवास्तुर्नामनदी तुर्ग्वतीर्थं भवतीति निरुक्तं । अस्याः ऋचोऽन्याख्याने निरुक्तटीकाया-
उद्धृतम् ॥ ३७ ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे पंचविंशोऽङ्कः ॥ ३५ ॥

आग्नेवेति पण्डितैश्चर्ममष्टमं सूक्तम् काण्वस्य सोमरेरार्षम् मारुतं प्रथमाद्यायुजः ककु-
भः द्वितीयादियुजः सतोवृद्धत्यः अनुक्रम्यतेहि—आगन्तपण्डितैश्चर्मामारुतमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आगन्तामारिपण्यतप्रस्थावानोमारपस्थातासमन्यवः ।
स्थिराचिन्नमयिष्णवः ॥ १ ॥

आ । गन्त । मा । रिपण्यत । प्रस्थावानः । मा ।

अप । स्थात । समन्यवः । स्थिरा । चित् । नमयिष्णवः ॥ १ ॥

हे प्रस्थावानः प्रस्थातारः प्रगन्तारः मरुतः आगन्त अस्मानागच्छत मारिपण्यत अ-
नामनेनास्मान्माहिंस्व । हे समन्यवः समानतेजस्काः समानक्रोधावा स्थिराचिन् स्थिराणि
दृढान्यपि पर्वतादीनि हे नमयिष्णवो नमनशीलाः कंसयितारः मापस्थात अस्मत्सोपेत्यान्यत्र
मातिष्ठत अस्मास्वेव तिष्ठतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वीळ्वपविभिर्मरुतऋभुक्षणऋद्रासःसुदीतिभिः ।
इषानोअद्यागतापुरुस्पृहोयज्ञमासोभरीयवः ॥ २ ॥

वीळ्वपविभिः । मरुतः । ऋभुक्षणः । आ । रुद्रासः ।

सुदीतिभिः । इषा । नुः । अद्य । आ । गत ।

पुरुस्पृहः । यज्ञम् । आ । सोभरीयवः ॥ २ ॥

हे ऋभुक्षणः महान्तः उरुशक्तमाननिवासावा हे रुद्रासो रुद्राः रुद्रपुत्राः ईदशाः हे
मरुतः सुदीतिभिः शोभनदीभिः वीळ्वपविभिः रथनेमयः पवयः वीळ्व दृढाः पवयोमेषु ताद-
शैरभैरागत आगच्छत । एतदेव विवृणोति—हे पुरुस्पृहः पदुभिः स्पृहणीयाः ईप्सितव्याः सो-
भरीयवः सोभरिर्शपि मां कामयमानाः सन्तः अथ इदानीं यज्ञं अस्मदीयं यानं इषा अस्मत्पुं
दायमेव अन्वेन सह आगत आगच्छत शीयं कालविलंभं माकुरुव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विद्महि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् ।
विष्णोर्गिपस्यमीह्लुपाम् ॥ ३ ॥

विद्म । हि । रुद्रियाणाम् । शुष्मम् । उग्रम् । मरुताम् ।
शिमीवताम् । विष्णोः । एपस्य । मीह्लुपाम् ॥ ३ ॥

रुद्रियाणां रुद्रगुणाणां शिमीवतां कर्मवतां विष्णोर्व्याप्तस्य एपस्य एपणीयस्य वृष्ट्युद-
कस्य मीह्लुपां सेकृणां मरुतां उग्रमुदूर्णं शुष्मं बलं विद्महि जानीमः खलु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

विहीपानि पापंततिष्ठं हुच्छुनोभेयुजन्तरोदसी ।
प्रधन्वान्यैरतशुभ्रखादयो देजथस्वभानवः ॥ ४ ॥

वि । हीपानि । पापंतम् । तिष्ठंतम् । हुच्छुना । उभे इति ।
युजन्तम् । रोदसी इति । प्र । धन्वानि । ऐरतम् ।
शुभ्रखादयः । यत् । एजथ । स्वभानवः ॥ ४ ॥

द्वीपानि द्वयोः पार्श्वयोः आपोयेषु तानि उदमध्यस्थलानि द्यंतरूपसंगेभ्योपईदित्वात्
ऋक्पूरित्यादिनाभकारः समासान्तः । तानिच विपापतम् अत्यर्थं मरुद्देगेन विपतन्ति । विष्टत्
स्थावरं चान्यदृक्षजातं हुच्छुना दुःखेन युज्यते उभे रोदसी द्यावापृथिव्यावपि युजंत ते मरु-
तः स्वागमनजनितेन कंषनेन योजयन्ति । परोर्धर्चः परोः सकृतः धन्वानि गमनशीलान्युदकानिच
पैरत मगच्छंति हे शुभ्रखादयः शोभनायुवाः शोभनहविष्कावा हे स्वभानवः स्वापन्नदीपयः
पूयं यद्यदा एजथ कंषयथ तदा एतत्पूर्वोक्तं सर्वं निष्पाद्यते इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अच्युताचिहो अज्मन्जानानंदतिपर्वतासो वनस्पतिः ।
मृमिर्पामिपुजेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥

अच्युता । चित् । वुः । अज्मन् । आ । नानदति ।

पर्वतासः । वनस्पतिः । भूमिः । यमिषु । रेजते ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे मरुतोवोयुष्माकं अज्मन् अज्मनि संग्रामे गमनेसति अच्युताचित् च्यावयितुमथा-
वयाअपि पर्वतासः पर्वतामेवा गिरयोवा वनस्पतिः जातावेकयचनं वनस्पतयोवृक्षाश्च आना-
नदति अभितोभृशं शब्दायंते । अपिच यामेषु युष्मदीयेषु गमनेषु निमित्तेषु भूमिः पृथिवीच
रेजते कंपते ॥ ५ ॥

॥ इति पठस्य प्रथमे षट्त्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

अमायवोमरुतोयातवेद्यौजिहीतुत्तराबृहत् ।

यत्रानरोदिदिशतेतनूप्वात्वक्षांसिवाहोजसः ॥ ६ ॥

अमाय । वुः । मरुतः । यातवे । द्यौः । जिहीते ।

उत्तरा । बृहत् । यत्र । नरः । दिदिशते । तनूप्सु ।

आ । त्वक्षांसि । वाहुः औजसः ॥ ६ ॥

हे मरुतोवोयुष्माकं अमाय वसाय यातवे यतुं द्यौर्युक्तोकः बृहदन्तरिक्षं विसृज्य उत्त-
रा बृहतरा जिहीते गच्छति युष्मदागमनाद्भीतासवी युष्मदीयमांतरिक्षं स्थानं परित्यज्यऊ-
र्ध्वं पसायतइत्यर्थः । यत्र यस्मिन्नन्तरिक्षे वाहोजसः वाहोरोजोचलं येषां तादृशानरोनेतारो-
मरुवः त्वक्षांसि दीक्षान्पाभरणानि तनूप्वात्पीयेषु शरीरेषु आदिदिशते आदिष्टानि धृतानि कु-
र्वन्ति । यद्वा तनूप्सु विस्तृताह मेघस्थास्त्वप्सुत्वक्षांसि तनूकवानि तीक्ष्णीकृतान्यासुधानि मेघो-
द्भेदनाय आदिदिशते पुनःपुनरादिशन्ति तद्दृष्टंतरिक्षं जिहीतइत्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

स्वधामनुश्रियन्तरोमार्हित्वेपाअममन्तोऽृषंप्सवः ।

वहन्तेअहंतप्सवः ॥ ७ ॥

स्वधाम् । अनु । श्रियम् । नरः । मार्हि । त्वेपाः । अममन्तः ।

ऽृषंप्सवः । वहन्ते । अहंतप्सवः ॥ ७ ॥

नरोनेतारोमरुवः स्वधामनु स्वधेत्यन्नाम हविलक्षणमन्मनुलक्ष्य त्रियं शोभां महि .
महत्पौढं बहन्ते धारयन्ति । कीदृशाः तेषाः दीप्ताः अमवन्तोबलवन्तः नृपसवोवर्षणरूपाः
अहुतस्रवः अकुटिलरूपाश्च ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

गोभिर्वाणोअज्यतेसोभरीणारथेकोशेहिरण्यये ।
गोबन्धवःसुजातासंइपेभुजेमहान्तोनःस्परसेनु ॥ ८ ॥

गोभिः । वाणः । अज्यते । सोभरीणाम् । रथे । कोशे ।
हिरण्यये । गोबन्धवः । सुज्जातासः । इपे । भुजे ।
महान्तः । नः । स्परसे । नु ॥ ८ ॥

सोभरीणाष्टमीणां गोभिः शब्दैः स्तुतिरक्षणैर्वाणः मरुद्दीणाअज्यते व्यज्यते प्रकटी-
क्रियते । कुत्र हिरण्यये रथे कोशे कोशवद्देशिते मध्यदेशे । यद्वा गोभिर्गवृभिर्गोमातृकैर्वा
मरुद्भिः वाणः अज्यते व्यज्यते सोभरीणां ज्ञानाय ईदृशे रथे वाद्यतइत्यर्थः । अत्रिच गोबन्धवोगो-
मातृकाः सुजातासः शोभनजन्मानः महान्तोमहानुभावास्तेमरुतः नोस्माकं इपेनाय भुजे भोगाय
स्परसे प्रीत्यैच वलनाय वा नु क्षिप्रं भवंत्विति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रतिवोवृपदञ्जयोवृष्णेशर्धायमारुतायभरध्वम् ।
हृव्यावृषप्रयाज्ये ॥ ९ ॥

प्रति । वः । वृपत्तइअञ्जयः । वृष्णे । शर्धाय ।
मारुताय । भरध्वम् । हृव्या । वृषप्रयाज्ये ॥ ९ ॥

हे वृपदंजयः वृपता वर्षकेण सोमेन अजन्तः त्रिअन्तोष्वयवः वोयूषं वृष्णे वर्षित्रे
मारुताय मरुत्तंपरुत्ताय शर्धाय मत्ताय हृव्या हृव्यानि हवीपि पति भरध्वम् आहवनीयं
प्रति हरव । शर्धं विशेष्यते वृषप्रयाज्ये वृषाणः सेकारः प्रयावानः मरुतं गन्दारोमरुनोपस्मिन्
तत्तथोकं तस्मै ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वृषणश्वेनमरुतोवृषप्सुनास्थेनवृषनाभिना ।

आश्वेनासोनपक्षिणोवृथानरोहृव्यातोवीतयेगत ॥ १० ॥ ३७ ॥

वृषणश्वेन । मरुतः । वृषप्सुना । स्थेन । वृषनाभिना । आ ।

श्वेनासः । न । पक्षिणः । वृथा । नरः । हृव्या । नः । वीतये । गत ॥ १० ॥ ३७ ॥

हे नरोनेतारोमरुतः वृषणश्वेन वृषभिः सेचनसमर्थैरश्वैरुपेतेन वृषप्सुना वर्षकरूपयुक्तेन वृषनाभिना नाभिश्चक्रुद्धं वर्षकनाभियुक्तेन स्थेन नोस्माकं हृव्या हृव्यानि हवींषि आगत आगच्छत । वृथा अनायासेनैव वीतये भक्षणार्थम् । तत्रदृष्टान्तः—श्वेनासोन पक्षिणः श्वेनाः शंसनीयगदयः पक्षिणोयथा शीघ्रमागच्छंतिवद्वदनायासेन शीघ्रमागच्छतेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य मथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

समानमभ्येपांविभ्राजन्तेरुक्मासोअधिवाहुपु ।

दविद्युतत्युष्टयः ॥ ११ ॥

समानम् । अञ्जि । एषाम् । वि । भ्राजन्ते । रुक्मासः ।

अधि । वाहुपु । दविद्युतति । ऊष्टयः ॥ ११ ॥

एषां महता अञ्जि रूपाभिव्यञ्जकं आभरणं समानमेकविधमेव एतदेवाह रुक्मासोऽरुक्मादीप्यमानाः सुवर्णमयाहाराः विभ्राजन्ते वक्षःस्थलेपुत्रियोपेण दीप्यन्ते तथा नाहुष्वधि अंसेपु ऋष्टयः शक्यादीन्यामुधानि दविद्युवति अत्यर्थं योतेते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

तउग्रासोवृषणउग्रवाह्वोनकिंष्टनूपुपेतिरे ।

स्थिराधन्वान्यायुंधारथेषुवोनीकिष्वधिश्रियः ॥ १२ ॥

ते । उपासः । वृषणः । उग्रवाह्वः । नकिं । तनूपु । येतिरे । स्थिरा ।

धन्वानि । आयुंधा । स्थेषु । वः । अनीकेषु । अधि । श्रियः ॥ १२ ॥

उग्रसदूर्णाः सर्वकार्येषु यथाः वृषणोवर्षितारः उग्रबाहवः उर्दूर्णबाहुकास्ते मरुतः तनु-
ष्वात्मीयेषु शरीरेषु नकिर्येतिरे रक्षणाय नप्रयतन्ते । नहि कश्चित्तेषां शरीराणि बाधितुं शक्नो-
ति येन यत्नः क्रियेत । परोर्धर्चः प्रत्यक्षकृतः हे मरुतः वीयुष्माकं रथेषु धन्वानि धनूनि आयु-
धान्यायोधनानि वाणादीनि च स्थिरा स्थिराणि दृढतराणि सन्ति अतएव कारणात् अनी-
केष्वधि सेनामुखेषु श्रियः जयसंपदोयुष्माकं भवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ये पा॒मर्णो॑ न स॒प्रथो॑ नाम॒त्वेपं॑ शश्व॒तामेक॑ मि॒द्भुजे॑ ।
वयो॒ न पि॒त्र्यं स॒हः ॥ १३ ॥

येपा॑म् । अर्णः । न । स॒प्रथः । नाम । त्वेप॑म् । शश्व॒ताम् ।
एक॑म् । इत् । भु॒जे । वयः । न । पि॒त्र्यम् । स॒हः ॥ १३ ॥

अर्णो न उदकमिव सप्रथः सर्वतः पृथु विस्तीर्णं त्वेपं दीप्तं शश्वतां बहूनां एषां मरुतामी-
दृशं नाम मरुतइतिनामधेयं एकंइव एकं एवासहायमेव सत् भुजे स्तोत्राणां भोगाय भवति । त-
त्र दृष्टान्तः-सहः पराहनशीलं पित्र्यं पितुरागतं वयो न अन्नमिव यथा तद्विस्त्रभेन भोगाय
भवति तथेत्यर्थः तानित्युत्तरत्रैकवाक्यता ॥ १३ ॥ -

अथ चतुर्दशी-

तान्व॑न्दस्व॒ मरु॑त॒स्तौ॑ उप॒स्तुहि॑तेपां॒ हि धु॑नीनाम् ।
अ॒राणां॑ न च॒रम॑स्तदे॒पां दाना॑ म॒द्घात॑दे॒पाम् ॥ १४ ॥

तान् । व॒न्दस्व । म॒रुतः । तान् । उप॑ । स्तु॒हि ।
तेपा॑म् । हि । धु॒नीनाम् । अ॒राणा॑म् । न ।
च॒रमः । तत् । ए॒पाम् । दाना॑ । म॒द्घात॑ । तत् । ए॒पाम् ॥ १४ ॥

हे अन्दरात्मन् तान्पूर्वोक्तगुणान् मरुतः वन्दस्व मणवानेवोपेत्य स्तुहि । हि यस्मात् धुनी-
नां कंपयित्वाणां तेषां मरुतां वयं शेषभूताः स्म अराणां न अर्याणां स्वामिनां यथा चरमः हीनः
सेवकः शेषभूतः तद्वत् । तत्तस्मादेपां मरुतां दाना दानानि मद्घात महत्त्वेन युक्तानि अस्माकं भ-
वन्ति तदेपामितिद्विरुक्तिरादरार्था पदपुरणार्था वा ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सुभगः सर्व ऊतिष्वा स पूर्वा सु मरुतो व्युष्टिषु ।
यो वानूनमुतासति ॥ १५ ॥ ३८ ॥

सुभगः । सः । वः । ऊतिषु । आसं । पूर्वासु । मरुतः ।
विष्टिषु । यः । वा । नूनम् । उत । असति ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हेमरुतः वीयुष्माकं ऊतिषु रक्षासु सतीषु सस्तोता सुभग आस शोभनधनो भवति अस्ते-
श्छान्दसो भूभावाभायः । यद्वा सुभगः आस दीप्यते असति दीस्यादानेषु । कदेति चेदुच्यते-पूर्वासु
व्युष्टिषु पूर्वेषु अतीतिषु विवासितेषु दिवसेषु । यद्वा पूर्वासु आगामिनीषु व्युष्टिषु उपःसु उपःकालोप-
लक्षितेषु दिवसेषु । उतापि च योमनुष्यः स्तोता यद्वाया नूनमयस्य असति युष्माकं भवति अ-
स्तेश्छान्दसः शपोलुगभावः स सुभग इत्यन्वयः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमोऽर्चिशोऽवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी

यस्य वायुधं प्रति वाजिनो नर आहव्या वीतये गथ ।
अभिपद्युमैरुनवाजंसातिभिः सुभ्रावो धूतयो नशत् ॥ १६ ॥

यस्य । वा । यूयम् । प्रति । वाजिनः । नरः । आ । हव्या । वीतये ।
गथ । अभि । सः । युमैः । उत । वाजंसातिभिः ।
सुभ्रा । वः । धूतयः । नशत् ॥ १६ ॥

हे नरोनेवारो मरुतो मूयं यस्य वा यस्य च वाजिनो हविष्मत्तौ यजमानस्य हव्या हव्यानि
हवीषि प्रतिवीतये भक्षणाय आगथ आगच्छथ । स यजमानः हे धूतयः केषु विवारो मरुतः
पुमैर्योतमानैर्यैर्यशोभिर्वा उतापि च वाजंसातिभिः वाजानां संभजनैश्च वीयुष्माकं संबंधीनि
सुभ्रा सुभ्रानि सुभ्रानि अभिनशत् अभितोऽव्यामोति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यथारुद्रस्य सुनवो दिवो वशन्तपसुरस्पवेधसः ।
युषान्स्तथेदसत् ॥ १७ ॥

यथा । रुद्रस्य । सूनवः । दिवः । वशन्ति । असुरस्य ।
वेधसः । युवानः । तथा । इत् । असत् ॥ १७ ॥

रुद्रस्य दुःखद्रावयितुरीश्वरस्य सूनवः पुत्राः असुरस्य उदकानां क्षेपुर्मेघस्य वेधसोवि-
धातारः यद्वा असवः प्राणाः तान् रातिददावीत्यसुरं वृष्टिजलं तस्य कर्तारः युवानो नित्यतरु-
ष्पाईदृशामरुतः दिवोन्तरिक्षादागत्य यथा येन प्रकारेण वशन्ति अस्मान्कामपन्ने तथैव तथैव
तेन प्रकारेण असत् इदं स्तोत्रं भवतु । वष्टेः छान्दसः शपोदुग्भावः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीह्रुपश्चरन्ति ये ।
अतश्चिदान उपवस्यसात् हृदा युवान् आवृध्वम् ॥ १८ ॥

ये । च । अर्हन्ति । मरुतः । सुदानवः । स्मत् । मीह्रुपः ।
चरन्ति । ये । अतः । चित् । आ । नः । उप । वस्यसा ।
हृदा । युवानः । आ । वृध्वम् ॥ १८ ॥

सुदानवः शोभनदानाः ये च यजमानाः मरुतो देवानर्हन्ति पूजयन्ति ये च मीह्रुपः रोकृन्
मरुतः स्मत्प्रशस्तं चरन्ति हविर्भिः प्रचरन्ति यजन्ति । यतएवं अतश्चित् अवोपिकारणात्तानुभ-
यविधानोस्मान् आ अभिलक्ष्य वस्यसा वसीयसा वसुमत्तमेन हृदा हृदमेन हे युवानो मरुतः
उपावृध्वम् उपेत्याभिसंभजत ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यूनं ऊपुनार्विष्टया वृष्णः पावकाँ अन्निसो भरे गिरा ।
गायगाईव चर्कपत् ॥ १९ ॥

यूनः । ऊँ इति । सु । नर्विष्टया । वृष्णः । पावकान् ।
अन्नि । सोभरे । गिरा । गाय । गाः ईव । चर्कपत् ॥ १९ ॥

याभिः । सिन्धुम् । अवंथ । याभिः । तूर्वंथ । याभिः ।
 दशस्यथ । क्रिविम् । मयः । नः । भूत । ऊतिर्भिः ।
 मयःऽभुवः । शिवाभिः । असचऽद्विपः ॥ २४ ॥

हे मरुतः याभिरूतिभिः सिन्धुं समुद्रमवथ रक्षथ याभिश्च तूर्वंथ स्तोतृणां शत्रु-
 हिंस्थ तूर्वा हिंसार्थः याभिश्च क्रिविं कूपं तुष्णजे गोतमाय दशस्यथ मयच्छथ हे मयोभुवः
 मयसःसुखस्य भावयितारः असचद्विपः अशकशत्रवः शत्रुरहिताः शिवाभिःकल्याणीभिः
 स्तोवाभिः सर्वाभिरूतिभीरक्षाभिः नोत्साकं मयः सुखं भूत भावयत उत्पादयत । यद्वा
 भू मासौ प्रापयत ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यत्सिन्धौयदसिक्न्यांयत्संमुद्रेपुंमरुतःसुवर्हिपः ।
 यत्पर्वतेपुंजेपजम् ॥ २५ ॥

यत् । सिन्धौ । यत् । असिक्न्याम् । यत् । समुद्रेपुं ।
 मरुतः । सुवर्हिपः । यत् । पर्वतेपु । जेपजम् ॥ २५ ॥

हे सुवर्हिपः शोभनयज्ञामरुतः सिन्धौ एतत्संज्ञे स्पंदनशीले नदे यद्रेपजं अस्ति य-
 चासिक्न्यां यच्च समुद्रेपु जलधिपु यच्च पर्वतेपु जेपजं विद्यते तत्सर्वं जेपजं पश्यन्तइति
 उत्तरयैकवाक्यता ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशी-

विश्वंपश्यन्तोविभूथात्तनूष्वातेनानोअधिबोचत ।
 क्षमारपोमरुतआतुरस्यनइष्कर्ताविहृतंपुनः ॥ २६ ॥ ४० ॥

विश्वम् । पश्यन्तः । विभूथ । तनूषु । आ । तेन ।
 नः । अधि । बोचत । क्षमा । रपः । मरुतः ।
 आतुरस्य । नः । इष्कर्त । विहृतम् । पुनरिति ॥ २६ ॥ ४० ॥

मं०८ अ०३ सू०२०]

षष्ठोऽष्टकः

विश्वं सर्वं पूर्वोक्तं भेषजं पश्यंतोजानन्तोऽयं तनुषु अस्मदीयेषु विषयेषु आविष्टथ
 आहरथ आहतेनच नोस्मानधिवोचत अधिभ्रूत चिकित्सतेत्यर्थः । अपिच हे मरुतः नोस्माकं
 मध्ये आतुरस्य रोगिणः रपः पापनाभैतत् रपसः पापफलस्य रोगस्य क्षमा क्षान्तिर्यथा भवति
 तथा विह्वलं विचाधितं अंगं पुनरिष्कर्वं निःशेषेण संपूर्णं कुरुत । नितोनलोपच्छान्दसः ।
 करोवेर्लोटि छान्दसोविकरणस्यलुक् तन्नननथनाश्चेति तशब्दस्य तवादेशः अतएव उपसर्ग-
 समुदायोनावगृह्यते ॥ २६ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमे चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३ ॥

वेदार्थस्यपकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥
 इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरस्यैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुकभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
 यणाचार्येणविरचिते माधवीये वेदार्थपकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥ १ ॥

हे सोमरे यूनोनित्यवरुणान् वृष्णोवर्षिष्ठान्पावकान् तान्मरुतः नविद्यया अतिशयेनाभि-
नवया गिरा वाचा स्तुविरूपया ह्य शोभनं अभिगाय अभिष्टुहि । चर्षपत् पुनःपुनः कृपत्
कृपीवज्रोगाइव सयथा यूनः शकाननहुहः स्वौति तद्वत् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

साहायेसन्तिमुष्टिहेवहव्योविश्वांसुपृत्सुहोतृषु ।
वृष्णाश्चन्द्रान्मुश्रवस्तमान्गिरावन्दस्वमरुतोअहं ॥ २० ॥ ३९ ॥

सहाः । ये । सन्ति । मुष्टिहाइव । हव्यः । विश्वांसु । पृत्सु ।
होतृषु । वृष्णाः । चन्द्रान् । न । मुश्रवःस्तमान् । गिरा । वन्दस्व ।
मरुतः । अहं ॥ २० ॥ ३९ ॥

विश्वान् सवांसु पृत्सु पृतनासु युद्धेषु होतृषु आह्वानशीलेषु योद्धृषु च ये मरुतः सहाः
सन्ति अभिभवितारोभवन्ति हव्योद्वातव्योमुष्टिहेव मुष्टिभिः एव हन्तीति मुष्टिहा मरुतः
सइव नेविसम्पत्स्यर्थे न सम्पति वृष्णोवर्षिवृन् चन्द्रानाह्लादकान् मुश्रवस्तमान् अतिशयेन
शोभनयशस्कान् तान्मरुतःअहं मरुतएव गिरा वाचा वन्दस्व स्तुहि ॥ २० ॥

॥ इति पद्यस्य प्रथमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी-

गावश्चिद्गासमन्यवःसजात्येनमरुतःसबन्धवः ।
रिहतेककुमोमिथः ॥ २१ ॥

गावः । चित् । घृ । ससमन्यवः । ससजात्येन ।
मरुतः । ससबन्धवः । रिहते । ककुमः । मिथः ॥ २१ ॥

हे समन्यवः समानतेजस्काः समानक्रोधावा हे मरुतः गावश्चिद् गावश्च युष्मन्मातृभू-
ताः सजात्येन समानजातित्वेन संबन्धनः समानबंधुकाः सत्यः ककुमोदिशः पाच्यादि-
दिग्भागान् माम्प मिथः परस्परं रिहते लिहन्ति घेतिपूरकः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

मर्तृश्रिद्धो नृतमोरुक्मवक्षसु उपभ्रातृत्वमायति ।
अधिनोगातमरुतः सदा हि वं आपित्वमस्ति निधुवि ॥ २२ ॥

मर्तः । चित् । वः । नृतवः । रुक्मवक्षसः । उप । भ्रातृत्वम् ।
आ । अयति । अधि । नः । गात । मरुतः ।
सदा । हि । वः । आपित्वम् । अस्ति । निधुवि ॥ २२ ॥

हे नृतवो नृत्यंतः हे रुक्मवक्षसः रोचमानाभरणं रुक्मं वक्षसि येषां ते तथोक्ताः ईदृशा हे मरुतः मर्तृश्रित् मनुष्योपि स्तोत्रा वोयुष्माकं भ्रातृत्वं सस्त्विं आभिमुख्येन उपायत्युपगच्छति अतो नोस्मान् मनुष्यान् स्तोत्रान् अधिगात अधिभूत अस्मत्पक्षपातवचनाभवत् । हि यस्मात् वोयुष्माकं आपित्वं बन्धुत्वं निधुवि निवरां धारयितव्ये स्तोत्रे यज्ञे वा सदा सर्वदा अस्ति विद्यते तस्मादित्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

मरुतो मारुतस्य न आभेपजस्य बहता सुदानवः ।
यूयंसं सखायः सप्तयः ॥ २३ ॥

मरुतः । मारुतस्य । नः । आ । भेपजस्य । बहत् ।
सुदानवः । यूयम् । सखायः । सप्तयः ॥ २३ ॥

हे सुदानवः शोभनज्ञानाः हे सखायः सप्तमानस्यानाः हे सप्तयः सर्पणशीला मरुतः नोस्माकं मारुतस्य भेपजस्य मरुतसंबन्धि भेपजं औषधं यूयं आवहव आनयत ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

यान्तिः सिन्धुमवथ यान्ति स्तूर्वथ यान्ति र्दशस्य था क्रिर्विम् ।
मयो नो भूतो तिभिर्मयो भुवः शिवाभिरसन्नहिपः ॥ २४ ॥

याभिः । सिन्धुम् । अवथ । याभिः । तूर्वथ । याभिः ।
 वृशस्यथ । क्रिविम् । मयः । नः । भूत् । ऊतिःभिः ।
 मयःऽभूत् । शिवाभिः । असचद्विपः ॥ २४ ॥

हे मरुतः याभिरुतिभिः सिन्धुं समुद्रमवथ रक्षथ याभिश्च तूर्वथ स्तोत्राणां शत्रून्
 हिंस्थ तूर्वा हिंसार्थः याभिश्च क्रिविं कूपं तृष्णजे गोतमाय दशस्यथ प्रयच्छथ हे मयोभुवः
 मयसःसुखस्य भावयितारः असचद्विपः अशक्तशत्रवः शत्रुरहिताः शिवाभिःकल्याणीभिः
 स्तोत्राभिः सर्वाभिरुतिभिरक्षाभिः नोस्माकं मयः सुखं भूत् भावयत उत्पादयत । यद्वा
 भू मासौ प्रापयत ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

यत्सिन्धौयदसिक्न्यांयत्संमुद्रेपुंमरुतःसुवर्हिपः ।
 यत्पर्वतेषुभेषजम् ॥ २५ ॥

यत् । सिन्धौ । यत् । असिक्न्याम् । यत् । समुद्रेपुं ।
 मरुतः । सुवर्हिपः । यत् । पर्वतेषु । भेषजम् ॥ २५ ॥

हे सुवर्हिपः शोभनग्रहामरुतः सिन्धौ एतत्संज्ञे सांदनशीले नदे यद्रेपजं अस्ति य-
 चासिक्न्यां यच्च समुद्रेषु जलधिषु यच्च पर्वतेषु भेषजं विद्यते तत्सर्वं भेषजं पश्यन्तइति
 उत्तरपैकवाक्यता ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशी—

विश्वंपश्यन्तोविभृथात्तनूप्वातेनानोअधिबोचत ।
 क्षमारपोमरुत्आतुरस्यनद्वर्कताविहुतंपुनः ॥ २६ ॥ ४० ॥

विश्वम् । पश्यन्तः । विभृथ । तनूपुं । आ । तेन ।
 नः । अधि । बोचत् । क्षमा । रपः । मरुतः ।
 आतुरस्य । नः । द्वर्कत । विश्वहुतम् । पुनरिति ॥ २६ ॥ ४० ॥

विश्वं सर्वं पूर्वोक्तं श्रेयजं पश्यंतोजानन्तोपूर्यं तनुषु अस्मदीयेषु विपयेषु आविश्रुथ
 आहरथ आहतेनच नोस्मानधिवोद्धत अधिब्रूत चिकित्सतेत्यर्थः । अपिच हे मरुतः नोस्माकं
 मध्ये आतुरस्य रोगिणः रपः पापनामैवत् रपसः पापफलस्य रोगस्य क्षमा क्षान्तिर्यथा भवति
 तथा विद्वृतं विवाधितं अंगं पुनरिष्कर्व निःशेषेण संपूर्णं कुरुत । निसोनलोपञ्छान्दसः ।
 करंतेल्लोदि छान्दसोविकरणस्यल्लुक् तत्रनतनथनाश्चेति वशब्दस्य तवादेशः अतएव उपसर्ग-
 समुदायोनावगृह्यते ॥ २६ ॥

॥ इति पष्ठस्य प्रथमे चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले तृतीयोनुवाकः ॥ ३ ॥

वेदार्थस्यपकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुनर्थांश्चतुरोदेयाद्विधावीथंमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गपवर्तकश्रीबीरभुक्तभूपालसाम्राज्यभुरंधरेण सा-
 यणाचार्येणविरचिते माधवीये वेदार्थपकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके मध्यमोऽध्यायः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा गोवेदेष्पोखिलं जगत् । निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 चतुर्थेनुवाके दशसूक्तानि तत्र वयमुत्वेत्पष्टादशर्चं प्रथमं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—वयमुद्ग-
 नान्त्येदृचे चित्रस्यदानस्तुतिरिति । ऋषिश्चान्यस्मादिति परिभाषया काण्वः सौभरिकऋषिः । का-
 कुर्भं प्रगाथं हेत्युक्त्वादस्यापि सूक्तस्यासुजः ककुभो युजः सतोबृहत्यः । अन्त्ये दृचे चित्रस्य
 दानं देवता शिष्टाष्टौ द्रवः । सूक्तविनियोगोर्लैंगिकः । उक्थ्ये ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे वयमुत्वेति प्रगाथः
 स्तोत्रियः । सूत्रितञ्च—वयमुत्वामपूर्व्यं योनइदमिदंपुरेति प्रगाथाविति । आभिष्टविकेपूक्थ्येष्वपि
 तृतीयसप्तमे ब्राह्मणाच्छंसिनोवैकल्पिकोपं स्तोत्रियः प्रगाथः । सूत्रमुक्तम्—अस्मिन्नेव शस्त्रे
 त्वंनइन्द्राभरेति प्रगाथो यदा स्तोत्रियः तदा वयमुत्वेत्यनुरूपवृत्तस्थाया । सूत्रितञ्च—वयमुत्वा-
 मपूर्व्यं योनइदमिदंपुरायाहीमइन्दवइति समाहायोनुरूपइति ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

वयमुत्वामपूर्व्यं स्थूरं न कच्चिद्भरन्तो वस्यवः ।

वाजे चित्रं हवामहे ॥ १ ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वाम् । अपूर्व्यं । स्थूरम् । न । कत् ।

चित् । भरन्तः । अवस्यवः । वाजे । चित्रम् । हवामहे ॥ १ ॥

हे अपूर्व्यं त्रिषु सप्तनेषु प्रादुर्भूतत्वात् अभिमयेन्द्र भरन्तः सोमलक्षणेनैस्त्वां पोषयन्तो-
 वयं वाजे वाजन्ति गच्छन्ति योद्धारोवेति वाजयन्त्यायुधान्यवेति वा वाजः संग्रामः तस्मिन्
 चित्रं चापनीयं विविधरूपं त्वाम् त्वामेव अंबस्य गोरक्षणमात्मनइच्छन्तः सन्तः हवामहे त्वामा-
 ह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः—स्थूरं यथा भरन्तः व्रीह्यादिभिः गृहं पूरयन्तो जनाः वाजे अन्नविषये
 स्थूरं स्थूलं गुणाधिकं कच्चिद् कंचिद् मानवं यथाह्वयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपत्वा कर्मभूतये स नो युवो ग्रश्चक्राम योष्टृपत् ।

त्वामिच्छां पितारं वष्टुमहे सखायइन्द्रसानुसिम् ॥ २ ॥

उर्ष । त्वा । कर्मन् । ऊतये । सः । नः । युवा ।
 उयः । चक्राम । यः । धृपत् । त्वाम् । इत् । हि । अ॒वि॒तारंम् ।
 व॒ष्ट॒महे । सर्वायः । इन्द्र । सान॒सिम् ॥ २ ॥

पथमपादः प्रत्यक्षकृतः । हे इन्द्र कर्मन् अग्निदोमादि कर्माणि ऊतये रक्षणाय त्वा त्वा
 उपगच्छामः । द्वितीयपादः परोक्षकृतः । यइन्द्रः धृपत् धृष्णोति शत्रून्भिभवति शिवृषामागत्ये
 बहुलंछन्दसीति शप्यत्ययः । युवा तरुणः उग्रउदूर्णः सइन्द्रः नोस्मान् प्रतिचक्राम आगच्छतु ।
 यद्वा चक्राम अस्मानुत्साहयुक्तान् करोतु क्रमतेः सर्गाथे व्यत्ययेन परस्मैपदम् । परोर्ध्वः
 प्रत्यक्षकृतः । सर्वायः समानख्यानाः बंधुभूताषा यमं सानसि वनपण संभक्तौ संभजनीयं
 अ॒वि॒तारं सर्वस्य रक्षितारं त्वामिदं त्वामेव वष्टमहे वृणीमहे संभजामहे । हिः प्रसिद्धो हियो-
 गादनिघातः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आ॒या॒ही॒म॒इन्द्र॒वो॒श्व॒प॒ते॒गो॒प॒त॒उर्व॒रा॒प॒ते ।
 सोम॑सोमपतेपिव ॥ ३ ॥

आ । या॒हि । इ॒मे । इन्द्र॑वः । अ॒श्व॑प॒ते । गो॒प॒ते ।
 उर्व॑रा॒प॒ते । सोम॑म् । सोम॒इ॒प॒ते । पि॒व ॥ ३ ॥

अश्वपते अश्वानां स्वामिन् गोपते गवां पालयितः उर्वरापते सर्वस्यत्याड्याभूमिर्बरा त-
 स्याः पते हे इन्द्र इन्द्रवः सोमाः इमे भवदीयाः त्वदर्थंभिषुताइत्यर्थः तस्मादायाहि आगच्छ
 आगत्य सोमपते हे इन्द्र सोमं पिव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

व॒यं॒हि॒त्वा॒बन्धु॑मन्तम॒बन्ध॒वो॒वि॒प्रांस॑इन्द्र॒ये॒मि॒म् ।
 या॒ने॒धामा॑नि॒ष्टप॑सुते॒भिरा॑र्ग॒हि॒विश्वे॑भिः॒सोम॑पीतये ॥ ४ ॥

व॒यम् । हि । त्वा । बन्धु॑मन्तम् । अ॒बन्ध॑वः ।
 वि॒प्रांसः । इन्द्र । ये॒मि॒म् । या । ते । धामा॑नि ।
 ष्ट॒प॒सु । तेभिः । आ । ग॒हि । विश्वे॑भिः । सोम॑पीतये ॥ ४ ॥

हे इन्द्र अवंधवः बन्धुरहिताः विपासाः मेघाविनोवयं बन्धुमन्तं बन्धुभिर्देवैरगिरोभिर्वा
तदंतं त्वा त्वां हिरवधारणे त्वामेव येमिम बन्धुत्वेन नियच्छाम यच्छतोर्लिदित्स्वम् । तथा सति
हे वृषभ कामानां वर्धितरिन्द्र ते तव या यानि धामानि शरीराणि केजांसि वा विद्यन्ते तेभिस्तै-
र्विश्वेभिः सर्वैर्धामभिः सह सोमपीतये सोमपानार्थमागहि आगच्छ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सीदन्तस्तेवयोयथागोश्रीतेमधौमदिरेविवक्षणे ।
अभित्वाभिन्द्रनोनुमः ॥ ५ ॥ १ ॥

सीदन्तः । ते । वयः । यथा । गोश्रीति । मधौ ।

मदिरे । विवक्षणे । अभि । त्वाम् । इन्द्र । नोनुमः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्द्र गोश्रीते श्रीङ्पाके गोविकारे दधिपयसी गोशब्देनोच्येते दध्ना पयसाच श्रीतेन
श्रयणद्रव्येण मिश्रिते मदिरे मदकरे विवक्षणे स्वर्गभाषणशौले वे त्वदीये मधौ सोमे सीदन्तो-
दिवसन्तः । तदने दृष्टान्तः—वयोयथा पक्षिणोयथैकत्रसंधीभूय तिष्ठन्ति तद्वत् सीदंतोवयं
त्वामभि आभिमुख्येन नोनुमः पुनःपुनर्भ्रंशंवा स्तुमः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

अच्छाचत्वैनानमसावदामसि किंमुहुश्चिद्दिदीधयः ।
सन्तिकामासोहरिवोद्दिष्टुस्मोव्यंसन्तिनोधियः ॥ ६ ॥

अच्छ । च् । त्वा । एना । नमसा । वदामसि । किम् ।

मुहुः । चित् । वि । दीधयः । सन्ति । कामासः । हरिः । वः ।

द्विः । त्वम् । स्मः । व्यम् । सन्ति । नः । धियः ॥ ६ ॥

हे इन्द्र अच्छाचअविच आभिमुख्येनवा एना एनेन नमसा स्तोत्रेण हविलक्षणेनात्नेनवा स-
ह त्वा त्वां वदामसि अभिवदामः चवायोगे प्रथमेति ननिघातः । त्वंतु मुहुश्चिद् मुहुर्मुहुः किं
कस्मादेतोर्विदीधयः त्रिपूर्वोद्दिधित्थितने विचितयसि दीधीद् दीद्विदेवमयोः व्यत्ययेन परस्मै-
पदम् लृगभावश्च । किमर्थं व्यं वदथेतिचेत् हरिवः हरिताम्बवद् हे इन्द्र अस्माकं कामासः

पुत्रपश्वादिविषयाः कामाः सन्ति कामाः सन्तु । अहं नमयच्छामीतिचेत् त्वंतु इदिः घनादिदा-
वा खलु तस्माद्दयं त्वत्सन्निधौ स्मोभवामः । किञ्च नोस्माकं वियः कर्माणि च त्वत्समीपे सन्ति
विद्यन्ति । ततो घनादित्वाभार्थं त्वां वदामइत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नूत्नाइदिन्द्रतेव्यमूतीअभूमनहिनूतेअद्रिवः ।
विद्मपुरापरीणसः ॥ ७ ॥

नूत्नाः । इत् । इन्द्र । ते । व्यम् । उती । अभूम ।
नहि । नु । ते । अद्रिद्वः । विद्म । पुरा । परीणसः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते तव उती उत्तै रक्षणे वयं नूत्नाइत् नूतनाएव अभूम भवामः । अद्रिवः व-
ज्रिन् हे इन्द्र पुरा पूर्वं त्वां परीणसः सुव्यत्ययः परीणसं परितोव्याप्तं महान्तं वेति नहिविद्म
नजानीमः । नु सम्प्रति ते त्वां महान्तमिति जानन्तोवयं भवता रक्ष्याइति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

विद्मसस्वित्वमुत्शूरभोज्यमातेनावज्रिन्नीमहे ।
उतोसमस्मिन्नाशिशीहिनोवसोवाजेसुशिप्रगोमति ॥ ८ ॥

विद्म । सस्वित्वम् । उत । शूर । भोज्यम् । आ । ते । ता ।
वज्रिन् । ईमहे । उतो इति । समस्मिन् । आ । शिशीहि ।
नः । वसो इति । वाजे । सुशिश्र । गोमति ॥ ८ ॥

शूर शत्रूणां शानयितव्यत्वम् हे इन्द्र सस्वित्वं तव सस्विभावं वयं विद्म जानीमः । उतापि च
भोज्यमन्ववहारार्थं धनं च विद्म । वज्रिन् हे इन्द्र ते त्वदीये वा ते सख्यधने आ आभिमुख्येन
ईमहे वयं याचामहे । उतो अपि च हे वसो सर्वस्यवासायितः सुशिप्र शोभनहनो यदा शोभ-
नशिरस्ताण हे इन्द्र गोमति गवादिपुक्तेतमस्मिन् सर्वस्मिन् वाजे अन्ने नोस्मानाशिशीहि
तीक्ष्णीकुरु । उपलक्षणं प्रदानेनास्मान्प्रसिद्धान्कुर्वित्यर्थः । शिञ् निशाने इत्यस्यजान्दसः
श्लुः ॥ ८ ॥

उक्तये ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे योनइदमिदमित्ययं प्रनाथोनुरूपः । योनइदमिदंपुरेति प्रगाथौ
 सर्वाः ककुभः इतिस्त्रितम् । आभिष्टविकेपूक्थ्येष्वपि ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रेऽयं वैकल्पिकोनुरूपः
 आभिष्टविकेपूक्थ्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे त्वंनइन्द्राभरेतिप्रगाथे स्तोत्रियेसति अ-
 नुरूपवचः समाहार्यः तत्रेयं योनइदमिदमिद्विद्वितीया । स्त्रित्वंच—योनइदमिदंपुरायाहीमइन्द्र-
 वइति समाहार्येनुरूपवति ।

तस्मिन्प्रगाथे प्रथमा सूक्ते नवमी—

योनइदमिदंपुराप्रवस्यंआनिनायतमुवस्तुपे ।
 सर्वायइन्द्रमूनये ॥ ९ ॥

यः । नः । इदमइदं । पुरा । प्र । वस्यः । आऽनिनायं ।
 तम् । ऊँ इति । वः । स्तुपे । सर्वायः । इन्द्रम् । ऊनये ॥ ९ ॥

सखायः समानत्वाना हे ऋत्विग्मजमानाः यइन्द्रः पुरा पूर्वमिदमिदं दर्शनीयतया वि-
 यमानं वस्यः वसीयः वसोरीमसुनीकारलोपश्छान्दसः प्रशस्त्वं वसु नोस्मान् प्राणिनाय प्रकर्षे-
 पानीतवान् । तमु तमेव धनानामानेतारमिन्द्रं वीयुष्माकं धनलाभार्थं ऊतये रक्षणायच स्तुपे
 सोभ्ररिहं स्तौमि ॥ ९॥

अथ दशमी—

हृयंश्वंसत्पतिंचर्पणीसहंसहिष्णायोअमन्दत ।
 आतुनःसवंयतिगव्यमश्व्यस्तोतृभ्योमघवांशतम् ॥ १० ॥ २ ॥

हरिंसश्वम् । सत्सपतिम् । चर्पणिंसहंसम् । सः । हि ।
 स्म । यः । अमन्दत । आ । तु । नः । सः । वयति ।
 गव्यम् । अश्व्यम् । स्तोतृभ्यः । मघवां । शतम् ॥ १० ॥ २ ॥

हृपंश्वं हरितवर्षांश्वोपेवं सत्पतिं स्वप्रकाशाधिक्येन सर्वां नक्षत्राणां पतिं सर्वां श्रेष्ठानां
 पतिंवा चर्पणीमहं चर्पणीनां शत्रुभूतानां मनुष्याणामभिध्रिवारं सहिष्णु सखत्तु जनः स्तौति ।
 योजनः अमन्दत वनोत्सव्यधनःसन् वृत्रोभ्रपति सपत्नं वुष्टपति । एवंसतिमघवा धनवान् सहन्द्रः

शतं गव्यमध्यमनेकं गवाश्वसंघं स्तोतृज्योनेस्मभ्यं तु क्षिप्रमावपति आप्रापयतु । वीगत्यादिषु
अस्माल्लेख्यहागमः ततो लब्धगवादिकावयं चैनं स्तुमइति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

त्वया ह स्विद्युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभब्रुवीमहि ।
संस्थे जनस्य गोमतः ॥ ११ ॥

त्वया । ह । स्विद्युजा । वयम् । प्रति । श्वसन्तम् ।

वृषभ । ब्रुवीमहि । संस्थे । जनस्य । गोमतः ॥ ११ ॥

वृषभ वर्यितः हे इन्द्र गोमतोगवाद्यिकस्य जनस्य संस्थे स्थाने युद्धे श्वसन्तं अस्मान्
प्रति क्रोधातिशयेन श्वासकारिणं शत्रुं युजा सहायेन त्वया ह स्विद्यु त्वयैव खलु वयं प्रतिब्रु-
वीमहि प्रतिवचनं कुर्मः निराकरिष्यामइत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

जयेमकारे पुरुहूतकारिणो भित्तिष्ठेम दूढयः ।

नृभिर्दृष्टं हन्यामंशुशुयाम् चावेरिन्द्रप्रणोधियः ॥ १२ ॥

जयेम । कारे । पुरुहूत । कारिणः । अजि ।

तिष्ठेम । दूढयः । नृभिः । दृष्टम् । हन्यामं ।

शुशुयामं । च । अवेः । इन्द्र । प्र । नः । धियः ॥ १२ ॥

पुरुहूत पुरुभिर्बहुभिराह्वातव्य हे इन्द्र अस्माकं विविधाः शत्रवः उपद्रवकारिणः पाशां
मनसा स्मरंतश्चेति । तत्र कारिणः हिंसां कुर्वन्तः शत्रून् कारे कोपति आयुषाम्यवेति कारोयुद्धं त-
स्मिन् तान्वयं जयेम । दूढयः दुर्धियः पापयुद्धीनपि अनि तिष्ठेम अहितः रथास्यामः । क्रियं वृद्धं
गवामारवकं शत्रुं नृभिः आयुधनेत्रुभिर्मरुद्भिः सह हन्याम हिंस्याम हत्वा शुशुयामच शत्रुता-
हित्येन पुत्रपौत्रैरभिष्टोमादिकर्मभिश्च वधयेमहि । यद्वा इन्द्रपतिरन्तर्णविणयर्थः शत्रुभ्योवाचा-
भावात् सोमलक्षणैस्त्रैस्त्वां वधयेम ततस्त्वंनोस्माकं धियः कर्माणि प्रावेः प्रकर्षेण रक्ष ॥ १२ ॥

आभिष्टविकेषूक्थेषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे अभ्रातृव्यइत्यादिकौ द्वौ प्रगाथौ वैकल्पिकौ स्तोत्रियानुरूपौ सूत्रितश्च—अभ्रातृव्योअनात्वमातेअमाजुरोयधेति ।

तयोः प्रगाथयोः प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी—

अभ्रातृव्योअनात्वमनापिरिन्द्रजनुपासनादसि ।
युधेदापित्वमिच्छसे ॥ १३ ॥

अभ्रातृव्यः । अना । त्वम् । अनापिः । इन्द्र । जनुषा ।

सनात् । असि । युधा । इत् । आपिष्वत् । इच्छसे ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वं जनुषा जन्मैव अभ्रातृव्यः । व्यन्त्सपत्नइति व्यन्प्रत्ययः । सपत्नरहितैः अना अनेतृकः ऋतश्छन्दसीतिकपः प्रतिषेधः अनियन्तृकइत्यर्थः अनापिः बन्धुवर्जितश्च सनादसि चिरादेव भ्रातृव्यादिवर्जितोसि यच्च त्वं आपित्वं बान्धवमिच्छसे इच्छसि तत्र युधेत् युद्धेनैव युद्धं कुर्वन्नेव स्तोत्रुणां सखाभवसीति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

नर्करिवन्तंसुरव्यायविन्दसेपीयन्ति सुराश्वः ।
यदाऋणोपिनदनुंसमूहस्यादितिपत्तेर्वह्यसे ॥ १४ ॥

नर्कः । रेवन्तम् । सुरव्यायं । विन्दसे । पीयन्ति ।

ते । सुराश्वः । यदा । ऋणोपि । नदनुम् । सम् । ऊहसि ।

आत् । इत् । पिताइदं । ह्यसे ॥ १४ ॥

हे इन्द्र रेवन्तं धनवन्तं केवलधनवन्तं दानादिरहितमप्यष्टारमाढ्यं मानवं सुरव्याय सखि-
भाषाप नर्करिवन्तसे नभजसे नाश्रयसीत्यर्थः । अयष्टारोजनाः किं सन्तीत्यतआह—सुराश्वः दु-
ओश्विगतिवृद्ध्योः सुरया वृद्धाः वद्धव प्रमत्ताः नास्त्विकाः ते त्वां पीयन्ति पीयतिर्हिंसाकर्मा
हितन्ति तान्नाश्रयसीत्यर्थः । यदा त्वं नदनुं नदअव्यक्ते शब्दे यं स्तोत्रारं ऋणोपि मदीपोप-
दिति यदा भाषयति तदानीं समूहयसि धनादिकं तस्मै वहसि । आदिव अनन्तरमेव तेन ल-
ब्धधनेन स्तोत्रा पितेव पालयिता जनकरय ह्यसे तदुविभिराह्वयसे स्तयस्यत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

मातेअमाजुरौयथामूरासंइन्द्रसख्येत्वावतः ।

निपदामसर्चामुते ॥ १५ ॥ ३ ॥

मा । ते । अमाऽजुरः । यथा । मूरासः । इन्द्र ।

सख्ये । त्वावतः । नि । स्राम । सर्चा । सुते ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव स्वभूतावयं तथा माभूम माभवाम । यथा त्वावतः त्वत्तदृशस्य देवस्य सख्ये मूरासोमूराः सोमप्रदानादिन्द्रेणसह सख्यं कुर्मइत्येतदज्ञानन्तोमूढाजनाः अमाजुरः सोमाग्निपवमकुर्वन्तस्ते गृहैः पुत्रैः पौत्रैर्धनादिभिश्च सह जीर्णाभवन्ति । तथा वयममाजुरोभवाम कथं सचा ऋत्विग्भिः सह छुतेभिपुते सोमे वयंतु निपदाम निवसाम तस्मात्सोमदानेन त्वया सह सखिभावंकुर्मइत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

मातेगोदन्ननिरंरामराधंसइन्द्रमातेगृहामहि ।

दृह्वाचिर्दुर्यःप्रमृशाभ्याभरनतेदामानंआदभे ॥ १६ ॥

मा । ते । गोऽदन्न । निः । अराम । राधंसः । इन्द्र ।

मा । ते । गृहामहि । दृह्वा । चित् । अर्यः । प्र ।

मृश । अभि । आ । भर । न । ते । दामानः । आदभे ॥ १६ ॥

हे गोदन्न स्तोत्राणां गवादिदानशील हे इन्द्र ते तव स्वभूतावयं राधसोधनात् मानिरराम मानिर्गमाम अर्तेल्लुङ्गि सर्विशास्त्यर्तिभ्यश्चेत्यङ्गादेशः ऋशोडीतिगुणः सर्वदा त्वचोधनात्वाभवाम । किञ्च ते तव स्वभूतावयं धनं प्रयच्छाम कस्माच्चिद् मागृहामहि तस्मादन्यनगृह्णीमः । अपितु त्वत्तव धनंगृह्णीमइत्यर्थः । ग्रहेल्लुङ्गि बहुलंछन्दसीतिशः डित्वान्तम्यसारणं । अर्यः स्वामी त्वं दृह्वाचिद् दृह्वान्यपि अविनश्वराणि धनानि प्रशृण मकपेणास्मासु स्थापय । किञ्च अभ्याभिमुख्येन आभर धनादिभिः समन्तादस्मान् षोडश ते तव दामानः तानि दानानि नादभे नकैश्चिदप्यादंभितुं शक्यन्ते तस्मादानादियुक्तानस्यान् कुर्वित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

इन्द्रोवापेदियन्मघंसरस्वतीवासुभगादुदिवसु ।
त्वन्वाचित्रदाशुपे ॥ १७ ॥

इन्द्रः । वा । पु । इत् । इयत् । मघम् । सरस्वती ।

वा । सुभगा । द्दिः । वसु । त्वम् । वा । चित्र । दाशुपे ॥ १७ ॥

अत्र चित्रस्य दानं स्तौति चित्रोनामराजा सरस्वतीतीरे इन्द्रार्थं यागमकृत तत्र मघद्र-
ष्टाऋषिः बहुधनलाभान्मत्स्यमेतावद्धनं कोवाप्रायच्छदिति विकल्पयते । दाशुपे इन्द्राय हवींषि
दत्तवते मत्स्यं इन्द्रोवापेव इन्द्रएव किंस्त्वमेतावन्मघं मंहनीयं धनं ददिः प्रायच्छत् यद्वा सुभ-
गा शोभनवना सरस्वती नदी बह्व धनं ददिः किं प्रायच्छत् । अथवा चित्रएतन्नामक हे राजन्
त्वं वा एतावद्धनं मत्स्यं प्रादाइति ॥ १७॥

अथाष्टदशी-

चित्रइद्राजाराजकाइदन्यकेयकेसरस्वतीमनु ।

पर्जन्यइवततनुद्विष्टद्यासहस्रमयुताददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

चित्रः । इत् । राजा । राजकाः । इत् । अन्यके । यके ।

सरस्वतीम् । अनु । पर्जन्यः इव । ततन्त् । हि ।

द्विष्ट्या । सहस्रम् । अयुता । ददत् ॥ १८ ॥ ४ ॥

अनया चित्रएव प्रादाइति निश्चयमकार्षीत् । सहस्रं सहस्रसंख्याकधनं अयुता अयुतानि च
धनानि च ददत् प्रपच्छन् चित्रइत् चित्रनामैव राजान्यके यके अल्पइत्यर्थः । अल्पाधेन्येरा-
जकाइत् राजानएव सरस्वतीमनु सरस्वत्यास्तीरे यतन्ते तान् सर्वान् याचमानानपमेव चित्रोरा-
जा ततनत् धनेस्तनोति तनोतेर्द्विष्टिचद्विष्ट्यम् चद्वचन्यतरस्यामित्तिस्वरः । तत्रद्विष्टान्तः-
पर्जन्यइव यथापर्जन्यः पृथिवीं वृष्ट्यातनोति प्रीणयति तथायं चित्रः सर्वान्धनैः प्रीणयती-
त्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

ओषमहत्प्रत्यष्टादशर्चं द्वितीयं सृक्तं काण्वस्य सोभरेरार्थं आघातृतीयापञ्चम्योवृहत्स्यः

द्वितीयान्ततुर्थीपद्यः सतोवृहत्यः सप्तमीवृहती अष्टम्यनुदुष् नवमीदशमी द्वे ज्योतिषो काकुभ्रंभा-
गाथं हेत्युक्तस्यानुवृत्तेः शिष्टाश्रवारः काकुभाः प्रगाथाः अश्विनौ देवता । तथा चानुक्रान्तम्—ओ-
त्यमाश्विनं त्रिप्रगाथादि वृहत्यनुदुषेकादशथाद्येककुम्मध्ये ज्योतिषी इति । प्रातरनुवाके आश्वि-
ने क्रतौ बार्हतेछन्दस्याश्विनशस्त्रे चाद्याः सप्तर्चः सूत्रितं च—ओत्यमह्व आरथमिति सप्तैति ।

तत्र प्रथमा—

ओत्यमह्व आरथमद्यादंसिष्टमूतये ।

यमश्विनासुह्वारुद्रवर्तनी आसूर्यायै तस्थथुः ॥ १ ॥

ओ इति । त्यम् । अह्वे । आ । रथम् । अद्य । दंसिष्टम् ।

ऊतये । यम् । अश्विना । सुह्ववा ।

रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी । आ । सूर्यायै । तस्थथुः ॥ १ ॥

हे अश्विनौ दंसिष्टमत्यंतदर्शनीयं यद्वा अनिशयेन शत्रूणामुपक्षयितारं त्वं तं युवयोर-
थं ऊतये रक्षणाय अद्यास्मिन्यागदिने अह्वे सोऽन्नरिरहमाह्वयानि सुहवा सुहवौ स्तोत्रशस्त्रादि-
भिः शोभनाह्वानौ रुद्रवर्तनी संग्रामे रोदनशीलमार्गीं यद्वा स्तूयमानमार्गीं हे अश्विनौ सूर्यायै
सूर्या स्वयंवरे वरयितुं यं रथं युवां आवस्थथुः आश्रयथः तं रथमाह्वयामीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पूर्वापुषं सुहवंपुरुस्पृहं भुज्युं वाजेपुपूर्वम् ।

सचनावन्तंसुमतिभिः सोभरे विद्वेषसमनेहसम् ॥ २ ॥

पूर्वं आपुषम् । सुहवम् । पुरुस्पृहम् । भुज्युम् ।

वाजेपु । पूर्वम् । सचनावन्तम् । सुमतिभिः ।

सोभरे । विद्वेषसम् । अनेहसम् ॥ २ ॥

हे सोभरे सुमतिभिः कल्पाणीभिः स्तुतिभिः अश्विनोरथं स्तुहि । किं विशिष्टं पूर्वापुषं
पूर्वेषां स्तोत्राणां धनादिदानेन पोषकं सुहवं युद्धेषु शोभनाह्वानं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं
भुज्युं भुजपालने सत्यस्पर्शकं वाजेपु पूर्वं संग्रामेष्वप्रतोगतारं सचनावन्तं सर्वैर्भजनवन्तं वि-
द्वेषसं शत्रूणां विशेषेण द्वेषारं अनेहसं कैश्चिदप्यनुपद्रवं पापरहितं वा रथं स्तुहीत्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इहत्यापुरुभूतमादेवानमोभिरश्विना ।

अर्वाचीनास्ववसेकरामहेगन्तारादाशुर्षोगृहम् ॥ ३ ॥

इह । त्या । पुरुभूतमा । देवा । नमःऽभिः ।

अश्विना । अर्वाचीना । सु । अवसे ।

करामहे । गन्तारा । दाशुर्षः । गृहम् ॥ ३ ॥

पुरुभूतमा अतिशयेन बहूनां शत्रूणां भावयितारौ देवा देवौ द्योतनशीलौ स्तोत्रव्यौ वा दाशुषः हविर्दत्तवतोपजमानस्य गृहं प्रति गन्तारा गमनशीलौ त्या तौ अश्विना अश्विनौ युवां इहास्मिन्कर्मणि अवसे रक्षणाय नमोभिर्हविर्भिःस्तोत्रैर्वा अर्वाचीना अर्वाचीनौ अभिमुखमागच्छन्तौ सुकरामहे वयं सुष्टु कर्मः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युवोरथस्यपरिचक्रमीपतईमान्वद्वामिपण्यति ।

अस्माँअच्छासुमतिर्वाँशुभस्पतीआधेनुरिवधावतु ॥ ४ ॥

युवोः । रथस्य । परि । चक्रम् । ईयते । ईर्मा ।

अण्यत् । वाम् । उपण्यति । अस्मान् । अच्छ । सुमतिः ।

वाम् । शुभः । पती । दाति । आ । धेनुःऽइव । धावतु ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवोः युवयोरयस्यैकेचक्रे परितोषां देयते गच्छति अन्यदवस्थितं रथस्य चक्रमीर्मा ईर्मा सर्वेषान्तर्यामितया प्रेरकौ यद्वा उदकस्य प्रेरयितारौ वा युवामिपण्यति गच्छति । उक्तार्थेषां वरं—न्य १ इत्यस्य मूर्धनीति । हे शुभस्पती उदकस्य पालयितारौ हे अश्विनौ वां युवयोः सुमतिः कल्याणोपनिर्च्छाभिमुख्येन अस्मानाधावतु आगच्छतु । वदद्वान्वः—धेनुरिव यथानवप्रसूतागौवत्सं प्रति पयोदानार्थमागच्छति तद्वयुवयोः सुमतिरस्मात्प्रति धनादिमदानार्थमागच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

रथोयोवांत्रिवन्धुरोहिरण्यभाशुरश्विना ।

परिद्यावांपृथिवीभूपतिश्रुतस्तेननासत्यागतम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

रथः । यः । वा॒म् । त्रि॒वन्धुरः । हिर॑ण्य॒अभा॑शुः ।

अ॒श्विना॒ । परि॑ । द्यावांपृथि॒वी इति॑ ।

भू॒पति॑ । श्रुतः । तेन॑ । ना॒सत्या॒ । आ । ग॒तम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ त्रिवंधुरः बंधुरं सारथिस्थानं निमकारत्वंपुरोपेतः यद्वा द्वे द्वेषे तन्मध्ये रज्जुसज्जनार्थकोदंडः एतेत्रयोर्वंधुरशब्देनोच्यन्ते त्रिवंधुरयुक्तः हिरण्यभाशुः हिरण्यमाशाश्विना दिरज्जुः वां युवयोर्पोरथः श्रुतः सर्वत्रप्रसिद्धः सन् द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ परिभूपति स्वबलेन परिभवति भवतेर्लेटि सिप्यडागमः । यद्वा परितः स्वप्रकाशेनालं करोति हे नासत्या नासत्यौ तेन पूर्वोक्तेन रथेनागतम् आगच्छतम् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये पञ्चमोऽवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

दशस्यन्तामनवेपूर्व्यदिविष्वक्केणकर्पथः ।

तावामद्यसुमतिभिःशुभस्पतीअश्विनाप्रस्तुवीमहि ॥ ६ ॥

द॒श॒स्यन्ता॑ । म॒नवे॑ । पू॒र्व्यम् । दि॒वि । य॒वम् ।

वृ॒क्केण॑ । क॒र्पथः॑ । ता । वा॒म् । अ॒द्य । सु॒मति॑भिः ।

शु॒भः । प॒ती इति॑ । अ॒श्विना॑ । प्र । स्तु॒वीम॑हि ॥ ६ ॥

हे अश्विनौपूर्व्यं पुरातनं दिवि घृतांके स्थितमुदकं मनवे एतन्नामकामराज्ञे दशस्यन्ता-दशस्पन्ती प्रयच्छन्तौ युवां वृक्केण लांगलेन । वृकोलांगलंभवति निकर्तनादितियास्कं । तेन लांगलेन ययं यवनामकंधान्यं कर्पथः पुनश्च वस्मै मिलेत्तर्नं कुरुधः । शुभस्पती उदकरूप पाद-पितारो हे अश्विना अश्विनौ ता पूर्वोक्तक्षणयुक्ती वां युवां अयासिन्पत्तदिने सुमतिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः प्रकषेण स्तुवीमहि वयं स्तुमः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उपनोवाजिनीवसूयातमृतस्यपथिभिः ।

येभिस्तृक्षिंष्टपणात्रासदस्यवमहेक्षत्रायजिन्वथः ॥ ७ ॥

उप । नः । वाजिनीवसू इति वाजिनीवसू । यातम् ।

ऋतस्य । पथिभिः । येभिः । तृक्षिम् । वृपणा ।

त्रासदस्यवम् । महे । क्षत्राय । जिन्वथः ॥ ७ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नघनवन्तो अन्नमेवघनं ययोस्तौ अश्विनौ ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञ-
स्य पथिभिर्मानैर्नोस्मानुषयातं आगच्छवं वृपणा वृपणौ धनानां सेकारौ हे अश्विनौ त्रासद-
स्यवं त्रासदस्योः पुत्रं तृक्षिमेतन्नामकं येभिर्यैयंज्ञमार्गैर्महे महते क्षत्राय धनाय जिन्वथः
प्रीणयथः एवं तैर्मानैरस्मात् घनादिभिः प्रीणमितुपागवमित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अपंवामद्रिभिःसुतःसोमोनरावृषण्वसू ।

आयातंसोमपीतयेपिवतंदाशुषोंगृहे ॥ ८ ॥

अयम् । वाग् । अद्रिभिः । सुतः । सोमः । नरा ।

वृषण्वसू इति वृषण्वसू । आ । यातम् । सोमं पीतये ।

पिवतम् । दाशुषः । गृहे ॥ ८ ॥

नरा सर्वस्वनेतारौ यद्वा स्तोत्राणां धनस्य नेतारौ वृषण्वसू वृषण्वशीलघनवन्तौ हे अश्वि-
नौ वां युष्मदर्धे अद्रिभिर्घावभिरयं सोमः सुतोभिपुत्रः वस्मात् सोमपीतये सोमपानार्थं युवामा-
यातं आगत्य च दाशुषोद्देविदं च वतो यजमानस्य गृहे यज्ञस्थाने सोमं युवां पिवतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आहिरुहृतमश्विनारथेकोशंहिरुप्यपैवृषण्वसू ।

पुआथापीवरीरिपः ॥ ९ ॥

आ । हि । रुहतम् । अश्विना । स्थे । कोशे । हिरण्यये ।

वृषण्वसू इति वृषण्वसू । युजाथाम् । पीवरीः । इयः ॥ ९ ॥

वृषण्वसू वर्षणशीलधनौ हे अश्विना अश्विनौ हिरण्यये हिरण्यपरज्वादिपुके कोशे आयुधादीनां कोशस्थाने रमणशीले स्थे हिरवधारणे युजामेव आरुहतं आरोहणं कुरुत ततः पीवरीः पावयितृणि स्थूलानि वा इपोनानि युजाथां अस्मासु योजयन्तम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

याभिःपृक्थमवधोयाभिरधिगुंयाभिर्वभ्रुंविजोपसम् ।

ताभिर्नोमक्षतूर्यमश्विनागंतंमिपज्यतुपदानुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥

याभिः । पृक्थम् । अवधयः । याभिः । अधिःगुम् ।

याभिः । वभ्रुम् । विजोपसम् । ताभिः । नः । मक्षु । तूर्यम् ।

अश्विना । आ । गतम् । मिपज्यतम् । यत् । आतुरम् ॥ १० ॥ ६ ॥

हे अश्विनौ याभिरुतिभिः पृक्थं एतन्नामकं राजानं अवधयः रक्षथः याभिरुतिभिश्च अधिगुं अपृतममनं राजानं अवधयः याभिरुतिभिश्च वभ्रुं राजानं विजोपसं विशेषेण सोमैः प्रीयन्तं एतान् सर्वान् यैः पाठनेरवधयः ताभिरुतिभिश्च मक्षु क्षिपं तूर्यं तूर्णं मोस्मानागन्तं रक्षणार्थमागच्छतं । किंच यत् यत् आतुरं रोगादिसहितं अस्माकं पुत्रादिकं प्रति मिपज्यतमैर्भयम् कुरुतम् मिपक्कंद्वादिः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी-

यदधिगावोआधिगूइदाच्चिदह्नोअश्विनाह्वामहे ।

व्यंगीर्गिर्धिपुन्यवः ॥ ११ ॥

यत् । अधिःगावः । अधिःगू इत्याधिःगू । इदा । चित् ।

अह्नः । अश्विना । ह्वामहे । व्यम् । गीःधतिः । विपुन्यवः ॥ ११ ॥

अग्निगावः अघृतधनाः कर्मसु त्वरमाणा विपन्यवोमेधाविनोवपं अग्निं अघृतगमनौ संग्रामे शत्रुवधार्थं त्वरयागच्छन्तौ अश्विना अश्विनौ युवां अहोदिवसस्य इदाचिदिदानीमिव प्रादःकाले गीर्भिः स्तुतिलक्षणाभिर्वाग्भिः यद्यदा हवामहे युवामाहुयामः तदा ताभिरूतिभिः अस्मानागच्छतमित्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तामिरायातंवृषणोपमेह्वंविश्वप्सुंविश्ववार्यम् ।

इपामंहिष्ठापुरुभूतमानरायाग्निःक्रिर्विवावृधुस्ताभिरागतम् ॥ १२ ॥

ताग्निः । आ । यातम् । वृषणा । उप । मे । ह्वम् । विश्वप्सुम् ।

विश्ववार्यम् । इपा । मंहिष्ठा । पुरुभूतमा । नरा । याग्निः ।

क्रिर्विम् । वृधुः । ताग्निः । आ । गतम् ॥ १२ ॥

वृषणा वृषणौ वर्षणशीलौ हे अश्विनौ विश्वप्सुं प्सवति रूपनाम स्तोत्रशस्त्रात्मकत्वेन नानारूपं विश्ववार्यं सैर्वैवैरणीयं मे मदीयं ह्वं युष्मद्विषयमाह्वानमा अभिमुखीकृत्य ताभिरूतिभिरुपधातं युवामागच्छवं । याग्निः नरा नरो सर्वस्य नेतारौ अश्विनौ इषा इषच्छायां हवींषीच्छन्तौ मंहिष्ठा मंहिष्ठी अविशयेन धनानां दावारौ पुरुभूतमा पुरुहूतमौ युद्धेषु अत्यंतं पुरुषा भवन्तौ यद्वा अविशयेन बहूनां शत्रूणामभिभवितारौ भवन्तौ क्रिर्वि कूपं प्रतियागिरूतिभिस्तदकानि वावृधुः अवधंयतः द्वपोर्वहुवचनं पूजार्थं कूपपतितोवन्दनमालाभिः कूपं पूरयित्वा युवाभ्यामुत्थापितः खलु । तथामन्त्रः-उद्धन्दनमैरपतंस्वहृशदंति । ताभिस्तेः पालनैरागतं अस्मदक्षणाथमागच्छवम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ताविद्वाच्चिदहानांतावश्विनावन्दमानुपम्वुवे ।

ताऊनमोभिरीमहे ॥ १३ ॥

तौ । इदा । चित् । अहानाम् । तौ । अश्विना । वन्दमानः ।

उप । म्वुवे । तौ । ऊँ इति । नमःऽग्निः । ईमहे ॥ १३ ॥

तौ संग्रामे आयुधानि स्तोत्रोद्योधनानिवा विस्तारयन्तौ तौ पूर्वोक्तावश्विनाश्विनौ अ-
हानामद्वाभिदाचिव इदानीमेव प्रातःकाले बन्दमानः अभिवादनं कुर्यन् सन् उपब्रुवे तयोः स-
मीये स्तौमि ततः ता ऊ तायेव नमोभिर्हविर्भिः स्तोत्रैर्वा ईमहे वयं घनादिकं याचामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

ताविद्योपाताउपसिंशुभस्पतीतायामनुद्रवर्तनी ।
मानोमर्तापरिष्वेवाजिनीवसूपुरोरुद्रावर्तिख्यतम् ॥१४॥

तौ । इत् । दोपा । तौ । उपसिं । शुभः । पती इति । ता ।
यामन् । रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी । मा । नः । मर्ताय । रिष्वे ।
वाजिनीवसू इति वाजिनीश्वसू । पुरः । रुद्रौ । अति । ख्यतम् ॥ १४ ॥

शुभस्पती उदकस्यपालयितारौ रुद्रवर्तनी युद्धे रोदनशीलमार्गौ स्तूयमानमार्गौवा ता-
विव तावेवाश्विनौ दोपा दोपायां राज्ञो तायेव उपस्युपःकाले वा तावश्विनौ यामन् यामन्यह-
निच सर्वेषु कालेषु वयमश्विनावाहयामः एवंसति वाजिनीवसूअनधनौ रुद्रौ हे अश्विनौ मर्ताय
मनुष्याय रिष्वे शत्रवे नोऽस्त्वरः परस्तान्मातिख्यतं माब्रूतम् शत्रवेस्मान्माकुरुतमित्यर्थः ॥१४॥

अथ पञ्चदशी-

आसुग्म्यायसुग्म्यंप्रातारथेनाश्विनावासक्षणी ।
हुवेपितेवसोभरी ॥ १५ ॥ ७ ॥

आ । सुग्म्याय । सुग्म्यम् । प्रातरिति । रथेन । अश्विना ।
वा । सक्षणी इति । हुवे । पिताश्वेव । सोभरी ॥ १५ ॥ ७ ॥

वा अपिच सक्षणी रोचनीपशीलौ अश्विना अश्विनौ युवां सुग्म्याय सुस्वार्हाय मत्वं
सुग्म्यं सुखं प्रातः काले रथेनावहतम् । ततः सोभरिरहं हुवे युवानाहयामि । तत्रदृष्टान्तः-वि-
वेय यथा मम पिता जुहाव तद्ददहमाहयामि ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षोडशी-

मनोजवसावृषणामदच्युतामक्षुंगुमाभिरूतिभिः ।

आरात्ताच्चिद्रूतमस्मेअवसेपूर्वाभिःपुरुभोजसा ॥ १६ ॥

मनःक्षवसा । वृषणा । मदच्युता । मक्षुमक्षुंगुमाभिः ।

ऊतिभिः । आरात्तात् । चित् । भूतम् । अस्मे इति ।

अवसे । पूर्वाभिः । पुरुभोजसा ॥ १६ ॥

हे मनोजवसा मनोवत् शीघ्रं गच्छन्तौ वृषणा वृषणौ धनानां वपितारौ मदच्युता माद्यं-
तीति मदाः शववः तेषां च्याववितारौ पुरुभोजसा बहूनां भोक्तारौ रक्षकौ यद्वा बहून् स्तोत्र-
न् घनादिभिः भोजयन्तौ हे अश्विनौ मक्षुंगुमाभिः शीघ्रं गच्छद्भिः ऊतिभीरक्षाभिः पूर्वाभि-
र्बहुभिः अस्मे अस्माकमवसे रक्षणाय आरात्तावच्चिद्रूतमस्मे अन्तिकपव भूवं भवतम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आनोअश्ववदश्विनावृतिर्षासिष्टमधुपातमानरा ।

गोमदस्त्राहिरण्यवत् ॥ १७ ॥

आ । नः । अश्ववत् । अश्विना । वृतिः । यासिष्टम् ।

मधुपातमा । नरा । गोमदम् । दस्त्रा । हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

मधुपातमा अतिशयेन मधोः सोमस्य पातारौ नरा नेतारौ दस्त्रा सर्वैर्देशनीयौ हे अ-
श्विना अश्विनौ नोस्माकं वृतिः वरते अत्रेति वृतिर्गृहं तद् अश्ववदश्वयुक्तं गोमदं गवादियुक्तं
हिरण्यवत्सुवर्णकनकादियुक्तं कृत्वा यासिष्टं आगच्छतं यद्वास्मान्प्रति वृतिर्गृहं मार्गं मशवा-
दियुक्तं कृत्वा आगच्छतं यातेर्द्वैद्विरूपम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

सुमावर्गसुवीर्यसुपुवार्यमनाष्टरसस्विना ।

अस्मिन्नावांमायानेवाजिनीवसृविश्वावामानिधीमहि ॥१८॥८॥

सु॒ष्ट्वाव॒र्गम् । सु॒ष्ट्वीर्य॑म् । सु॒ष्टु । वा॒र्यम् । अना॑वृष्टम् । र॒क्षस्वि॑ना ।
अ॒स्मिन् । आ । वा॒म् । आ॒द्याने॑ । वा॒जिनी॑वसू इति वाजिनीश्वसू ।
वि॒श्वा । वा॒मानि॑ । धी॒महि॑ ॥ १८ ॥ ८ ॥

सुषावर्गं शोभनप्रवर्जनं यस्य तत् स्तोत्रभ्यः स्वयमेव प्रयच्छतीत्यर्थः तथाविधं सुवीर्यं शोभनवीर्यं सुष्टु शोभनं यथा भवति तथा वार्यं सर्वैर्वरणीयं रक्षस्विना बलवतापि अनावृष्टमनभिभवनीयं धनमाधीमहि त्वत्तोवयं धारयामः । तदेवाह—वाजिनीवसू बलशुक्लधनौ अन्नधनौवा अश्विनौ वां युवयोरस्मिन्नायाने अस्मदृहंमति आगमने विश्वा विश्वानि दिव्यभौमादीनि वामानि धनानि आधीमहि वयं लभामहे धीङ्माधारइत्यस्यलिङ्गि छान्दसोविकरणस्य लुक् ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

ईळिष्वेति त्रिंशदृचं तृतीयं सूक्तं व्यश्वपुत्रोविश्वमनाः ऋषिः उष्णिक्छन्दः अग्निदेवता तथाचानुक्रान्तम्— ईळिष्विंशद्विश्वमनावप्याश्वआग्नेयमौष्णिहहेति । प्रादरनुवाके आग्नेयेऋतौ औष्णिहेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सूत्रितंच—ईळिष्वाहीत्यौष्णिहमिति ।

तस्मिन् सूक्ते प्रथमा—

ईळि॒ष्वा॒हि॒प्रती॒व्यं॑ घ॒जं॑ स्व॒जा॒त॒वे॒दस॑म् ।

च॒रि॒ष्णु॒धूम॑म॒गृ॒भी॒त॒शो॒चि॒पम् ॥ १ ॥

ईळि॒ष्व । हि । प्र॒ती॒व्यम् । य॒जं॑स्व । जा॒त॒वे॒दस॑म् ।

च॒रि॒ष्णु॒धूम॑म् । अ॒गृ॒भी॒त॒शो॒चि॒पम् ॥ १ ॥

प्रतीव्यं शत्रुपु प्रतिगमनशीलमग्निं हिरवधारणे अग्निमेव ईळिष्व स्तुतिभिः स्तोत्रं कुरु । किंच चरिष्णुधूमं सर्वतश्चरणशीलधूमजालं अगृभीतशोचिपं रक्षोभिरगृत्वमाजदीर्घिं जातवेदसं जातमज्ञं यद्वा जातानि भूतानि वेत्तीति जातवेदाः तमग्निं यजस्य हविर्भिः पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दा॒मानं॑वि॒श्वत्र॑र्षणे॒ग्निं॑वि॒श्वम॑नो॒गिरा॑ ।

उ॒त॒स्तु॒पे॒वि॒ष्वर्ध॑सो॒रथाना॑म् ॥ २ ॥

दामानम् । विश्वश्चर्षणे । अग्निम् । विश्वश्चमनः ।

गिरा । उत । स्तुषे । विश्वस्पर्धसः । रथानाम् ॥ २ ॥

उतापिच हे विश्वचर्षणे विश्वस्य सर्वस्वार्थस्य ज्ञानेन द्रष्टः विश्वमनः सर्वेषु स्थावरजंगमात्मकेष्वेकमनोयस्य सः एतन्नामक हे ऋषे विश्वर्षसोविगवभासर्थस्य यजमानस्य रथानां रथादीनां दामानं दातारमेवंविधमग्निं गिरा स्तुदिलक्षणया वाचा स्तुषे स्तोत्रं कुरु ॥२॥

अथ तृतीया—

येषामात्राधऋग्मियंद्पःपृक्षश्चनिग्रभे ।

उपविदावह्निर्विन्दतेवसुं ॥ ३ ॥

येषाम् । आश्वाधः । ऋग्मियः । द्पः । पृक्षः ।

च । निग्रभे । उपविदा । वह्निः । विन्दते । वसुं ॥ ३ ॥

आश्वधः शत्रूणांमांसिमुख्येन दाधकः ऋग्मियऋग्भिश्चर्चनीयः अग्निर्षेषामयजमानानां शोभानि पृक्षः अन्नादिरसांश्च निग्रभे निगृह्णाति ग्रहेल्लेष्टि छान्दसोविकरणस्वस्तुक् षोडस्त-
आत्मनेरदेष्ट्वितिलोपः ह्यग्रहोर्भ्रंछंसीतिभकारः । निगृत्वच बह्निर्विषां वोढा सएवाग्निः उप-
पविदा उपवेदनेन एते हवींषि देवार्थं नमयच्छन्तीत्येतवज्ञानेन तेषामेव बहु धनं विन्दते लभते॥३॥

अथ चतुर्थी—

उदस्यशोचिरंस्थाद्दीदियुषोव्यंजंरम् ।

तपुर्जम्नस्यसुद्युतोङ्गणश्रियः ॥ ४ ॥

उत् । अस्य । शोचिः । अस्थात् । दीदियुषः । वि ।

अजंरम् । तपुःश्जम्नस्य । सुद्युतः । गणश्रियः ॥ ४ ॥

दीदियुषः दीदितिद्वैकिकमां संदीप्यमानस्य तपुर्जम्नस्य तापयित्वाद्दण्डस्य सुद्युतः शोभ-
नदीनेगणश्रियः ह्यनिरादानार्थं यजमानगणं श्रयति तस्य अस्य एतादृशस्वाप्नेरजरं जरारहितं

पुनःपुनर्मथ्यमानत्वानूतनं हविर्भिर्विर्धमानत्वादभिनवं वा शोचिस्तेजः व्युदस्थाव विशेषेण उद्गतमभूत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

उद्दुतिष्ठस्वध्वरस्तवानोदेव्याकृपा ।
अजित्स्व्याभासावृहताशुशुक्निः ॥ ५ ॥ ९ ॥

उत् । ऊँ इति । तिष्ठ । सुध्वर । स्तवानः । देव्या ।
कृपा । अजित्स्व्या । भासा । वृहता । शुशुक्निः ॥ ५ ॥ ९ ॥

* स्वध्वर शोभनपत्त हे अग्ने अजित्स्व्या अभिमुखं गच्छत्याभितः प्रसिद्धयावा वृहता वृहत्या भासा दीप्या शुशुक्निः शुचदीप्तौ दीपनशीलस्त्वं स्तवानः स्तोत्रभिः स्तूयमानः सन् देव्या धोतमानया कृपा ज्वालय उत्तिष्ठ तमःपरिहारार्थमुद्गच्छ । उ प्रसिद्धौ ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

अग्नेयाहिमुशस्तिभिर्हव्याजुहानानानुपक् ।
यथादूतोवमूर्थहव्यवाहनः ॥ ६ ॥

अग्ने । याहि । मुशस्तिभिः । हव्या । जुहानः ।
आनुपक् । यथा । दूतः । वमूर्थ । हव्यवाहनः ॥ ६ ॥

हे अग्ने आनुपक् अनुपक्कं यथाभवति तथा हव्या हव्यानि हवनयोग्यान्यन्नानि जुहानः जुहान्देवेभ्यः प्रयच्छन् त्वं मुशस्तिभिः शोभनेः स्तोत्रैः सह याहि देवानां हविःप्रदानार्थं गच्छ । अस्म्य हविःप्रदातृत्वं कथमित्याशंक्याह—यथा त्वं हव्यवाहनः हविषां वोढा देवानां दूतोवमूर्थ भवसि तथा जुहानइत्यन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अग्निर्वःपूर्व्यंहुवेहोतारं चर्पणीनाम् ।

तमयावाचागृणेतमुवस्तुपे ॥ ७ ॥

अग्निम् । वः । पूर्व्यम् । हुवे । होतारम् । चर्पणीनाम् ।

तम् । अया । वाचा । गृणे । तम् । ऊँ इति । वः । स्तुपे ॥ ७ ॥

चर्पणीनां मनुष्याणां होतारं होमनिष्पादकं पूर्व्यं पुरातनं वः यष्टुत्वेन युष्मत्संबन्धिन-
मग्निं हुवे आह्वयामि । आह्वयच तमग्निं अया अनया सूक्तरूपया वाचा गिरा गृणे शंसामि ।
किञ्च वोयुष्मदर्थं तमु तमेवाग्निं स्तुपे स्तौमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यज्ञेभिरद्भुतक्रतुंयंरूपासूदयन्ते इत् ।

मित्रंनजनेसुधितमृतावनि ॥ ८ ॥

यज्ञेभिः । अद्भुतश्क्रतुम् । यम् । रूपा । सूदयन्ते । इत् । मित्रम् ।

न । जने । सुधितम् । ऋतश्वावनि ॥ ८ ॥

अद्भुतक्रतुं बहुविधमज्ञं यद्वा चित्रकर्माणं मित्रं यजमानानां मित्रमिव स्थितं सुधितं
हविर्भिः संतर्पितं यमग्निं ऋतवनि यन्नवति जने यजमाने रूपा स्वसामर्थ्येन यज्ञेभिर्यज्ञैः सूद-
यन्ते इव सूदिः क्षरणकर्मा अध्वर्यादयः कामान् क्षारयन्त्येव यजमानस्य कामान्पापयन्ती-
त्यर्थः । तमग्निमुपासेवध्वमित्युत्तरवत्संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ऋतावानमृतायवोयज्ञस्यसाधनंगिरा ।

उपोएनंजुजुपुर्नमसस्पदे ॥ ९ ॥

ऋतश्वावन्म् । ऋतश्वावः । यज्ञस्य । साधनम् ।

गिरा । उपो इति । एनम् । जुजुपुः । नमसः । पदे ॥ ९ ॥

ऋतायवः यज्ञकामाः हे यजमानाः ऋतावानं यज्ञवन्तं यज्ञस्यसाधनं साधनभूतमेतदग्निं नमसोहविषः पदे स्थाने यज्ञाग्निं गिरा स्तुतिदक्षिणया वाचा उपोजुजुषुः उपासेयध्वं । तिहां-विडोभवन्तीति मध्यमपुरुषस्य प्रथमपुरुषादेशः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अच्छानो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः ।

होता यो अस्ति विश्वा यशस्तमः ॥ १० ॥ १० ॥

अच्छं । नः । अङ्गिरःऽतमम् । यज्ञासः । यन्तु । संयतः ।

होता । यः । अस्ति । विश्वु । आ । यशःऽतमः ॥ १० ॥ १० ॥

संपदः सुगादिभिः नियताः नोस्मार्कं यज्ञासोपज्ञाः अंगिरस्तमं अंगिरसां विशिष्टं अग्निपञ्चाभिमुख्येन च यन्तु गच्छंतु । योशिः विश्वु मनुष्येषु होता होमनिष्पादकः सन् आ सर्वतः यशस्तमः लुप्तपदधीयः यशस्वितमोस्ति भवति तमग्निं यन्वित्यन्वयः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

अग्ने तव त्वे अजरेन्धानासो वृहद्भाः ।

अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः ॥ ११ ॥

अग्ने । तवं । त्वे । अजरे । इन्धानासः । वृहत् ।

भाः । अश्वाः इव । वृषणः । तविषी इवः ॥ ११ ॥

अजर जरारहित हे अग्ने इन्धानास इन्धाना दीप्यमाना वृहत् वृहन्तो महान्तः त्वे ते सर्वगतास्तव त्वदीयाज्ञाः भासोरभयो वृषणः कामानां वार्षितारः सन्तः तविषीयवः बटमाचरन्तो भवन्ति । तव वृषणः—अश्वा इव यथा वृषणः रेतसः सेकारोक्त्वा बटमाचरन्तो भवन्ति तद्वत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सत्वं न ऊर्जापतेरपि रास्वसुवोर्यम् ।

भावं न स्तोकेतनं पेसमत्स्वा ॥ १२ ॥

सः । त्वम् । नः । ऊर्जाम् । पते । रयिम् । रास्व ।

सुध्वीर्यम् । प्र । अव । नः । तोके । तनये । समत्सु । आ ॥ १२ ॥

ऊर्जामन्नानां पते स्वापिन् हे अग्ने सतथाविधस्त्वं नोस्मभ्यं सुवीर्यं शोभनवीर्योपितं रयिं धनं रास्व देहि । नोस्माकं तोके पुत्रे तनये तनोति विस्तारयति पुत्रमिति तनयः पौत्रः तस्मिन्वर्तमानं धनं समत्सु संग्रामेषु च यत् रक्षितव्यं धनं तच्च प्राव प्रकपेण रक्ष । अनेन पुत्र-पौत्रप्रार्थनं करोति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यद्वाउंविस्पतिःशितःसुप्रीतोमनुपोविशि ।

विश्वेदग्निःप्रतिरक्षांसिसेधति ॥ १३ ॥

यत् । वै । ऊँ । इति । विश्पतिः । शितः । सुप्रीतः ।

मनुपः । विशि । विश्वा । इत् । अग्निः । प्रति । रक्षांसि । सेधति ॥ १३ ॥

विस्पतिः विशां पालयिता शिवः हविर्भिस्तीक्ष्णोऽहवः सोमिः सुप्रीतः सुदु प्रीतः सन् मनुपोमनुष्यस्य विशि निवेशने गृहे यद्दै यदा खलु वर्तते तदानीमग्निः विश्वे च विश्वान्ये च तस्यबाधकानि रक्षांसि प्रतिपेधति हिनस्ति । पिधुगत्यां भौवादिकः उ मसिद्धौ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

श्रुष्ट्यग्नेनवस्यमेस्तोमस्यवीरविस्पते ।

निमायिनस्तर्पुपारक्षसोदह ॥ १४ ॥

श्रुष्टी । अग्ने । नवस्य । मे । स्तोमस्य । वीर ।

विस्पते । नि । मायिनः । तर्पुपा । रक्षसः । दह ॥ १४ ॥

हे वीर श्रुष्ट्यां विनाशयितः धीयंश्च न विस्पते विशां पालयितः हे अग्ने नवस्य इदानीं क्रियमाणत्वान्नूतनं मे मदीयं स्तोमस्य स्तोत्रशस्त्रादिकं श्रुष्टी श्रुत्या मायिनोमायाविनोरक्षसः कर्मविप्रकारिणोराक्षसान् तर्पुपा वापकेन तेजसा निदह नितरां भस्मीकुरु । श्रुष्टी स्तत्रव्यादय-शोनि निपातितः षकारलोपश्छान्दसः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नतस्यमाययाचनरिपुरीशीतमर्त्यः ।

योअग्रयेददाशहव्यदानितिः ॥ १५ ॥ ११ ॥

न । तस्य । मायया । चन । रिपुः । ईशीत । मर्त्यः । यः ।

अग्रये । ददाश । हव्यदानितिः ॥ १५ ॥ ११ ॥

मर्त्योमनुष्योरिपुः शत्रुः चनेति निपातरामुदायोप्यर्थे माययाचन माययापि तस्य जन-
स्य नेशीत ईश्वरोनभवति । योजनः हव्यदानितिः हविषां दातृभिः कृत्विग्निरग्नये ददाश
हवींषि प्रयच्छति । तस्य रिपुर्नास्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षोडशी-

व्यश्वस्त्वावसुविदमुक्षण्युरमीणादृषिः ।

महोरायेतमुत्वासमिधीमहि ॥ १६ ॥

विश्वश्वः । त्वा । वसुविदम् । उक्षण्युः । अमीणात् ।

ऋषिः । महः । राये । तम् । ऊँ इति । त्वा । सम् । इधीमहि ॥ १६ ॥

उक्षण्युः धनानिस्कारमात्मनश्चञ्चन् यथा वृष्टिस्कारमिच्छन् व्यश्वऋषिः एतन्नामको-
ममपिता वसुविदं वसुतां धनानां लंभकं त्वा त्वाममीणात् धनादिप्राप्त्यर्थं हविर्भिः अतोपयत् ।
तथा वयमपि महोमहते राये धनाय तम् तथाविधमेव त्वा त्वां समिधीमहि सम्यगाग्यादि-
हविर्भिर्दीपयेम ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उशनाकाव्यस्त्वानिहोतारमसादयत् ।

आयजित्वामनवेजातवेदसम् ॥ १७ ॥

उशना । काव्यः । त्वा । नि । होतारम् । असादयत् ।

आयजित्वामनवे । जातवेदसम् ॥ १७ ॥

हे अग्ने काव्यः कविपुत्रउशना एतन्नामकऋषिः मनवे राज्ञे तस्य गृहइत्यर्थः आर्याणि
आग्निमुख्येन यष्टारं जातवेदसं जातपत्तं त्वा त्वां पुनस्त्वाशब्दआदसार्थः त्वामेव होतारं होप-
निष्पादकं न्यसादयत नितरामुषावेशयत ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

विश्वेहि॒त्वांस॒जोप॑सो॒देवासो॑दू॒तम॑क॒रत ।
श्रु॒ष्टीदे॒वप्र॑थ॒मोय॒ज्ञियो॑भुवः ॥ १८ ॥

विश्वे । हि । त्वा । स॒जोप॑सः । दे॒वासः । दू॒तम् ।
अ॒क॒रत । श्रु॒ष्टी । दे॒व । प्र॒थ॒मः । य॒ज्ञियः । भु॒वः ॥ १८ ॥

हे अग्ने विश्वे सर्वे देवासोदेवाः सजोपसः संगताःसंतः अस्माकं हवींष्पानयतीति विचार्य
हित्वधारणे त्वामेव दूतं हविषां वोढारं दूतमकृताकार्युः । तवः देव द्योतमान हे अग्ने प्रथमः
देवानांमुख्यभूतस्त्वं श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिप्रनाम क्षिप्रं यज्ञिषोदेवानां हविर्दातृत्वेन यज्ञार्होभुवो-
श्रूयाः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

इ॒मंघा॑वी॒रोअ॒मृतं॑दू॒तंरु॑ष्णी॒तम॑र्त्यः ।
पा॒वकं॑रु॒ष्णव॑र्त॒निवि॑हायसम् ॥ १९ ॥

इ॒मम् । घ॒ । वी॒रः । अ॒मृतं॑म् । दू॒तम् । रु॒ष्णी॒तम् ।
म॑र्त्यः । पा॒व॒कम् । रु॒ष्ण॑व॒र्त॒निम् । वि॒हा॑यसम् ॥ १९ ॥

अनया यजमानश्चाग्निं देवानां दूतमकार्षीदित्याह वीरः कर्मणिसमर्थः मर्त्योमनुष्योप-
जमानः अमृते मरणधर्मरहितं पावकं पापानांशोधकं रुष्णवर्तनिं वर्तनिमार्गिः रुष्णमार्गं विहा-
यसं विहायादिति महन्नाम गुणैस्तेजोधिकत्वेनवा महान्तमिमं घ इममेवाग्निं दूतं देवानां वोढ-
त्वेन दूतं रुष्णीत अकार्षति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

तंहुवेमयतस्रुचःसुभासंशुक्रशौचिपम् ।

विशामग्रिमजरंप्रत्नमीड्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

तम् । हुवेम् । यतस्रुचः । सुभासम् । शुक्रशौचिपम् ।

विशाम् । अग्रिमम् । अजरम् । प्रत्नम् । ईड्यम् ॥ २० ॥ १२ ॥

यतस्रुचः गृहीतस्रुचः यद्वा तत्तत्स्थानेषु नियमितस्रुचोवयं सुभासं शोभनदीर्घं शुक्रशो-
चिपं दीपनशील्लेजस्कं विशां स्वामिनं यद्वा विशामीड्यमित्यन्वयः मनुष्याणां स्तोत्र-
व्यं अजरं जरारहितं प्रत्नं पुरातनं तं तथाविधमग्रिं हुवेम स्तोत्रशस्त्रादिभिराहुयामः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकविंशी-

योअस्मैहव्यदातिभिराहुतिमर्तोविधत् ।

भूरिपोपंसधत्तेवीरवद्यशः ॥ २१ ॥

यः । अस्मै । हव्यदातिभिरः । आहुतिम् । मर्तः ।

अविधत् । भूरि । पोपम् । सः । धत्ते । वीरवत् । यशः ॥ २१ ॥

योमर्तोमनुष्यः हव्यदातिभिर्हविर्दातृभिर्हविर्गिरस्मै अग्नये आहुतिमविधत् विदधाति
समनुष्यः भूरि बहु पोपं घनादिभिः पोपणं वीरवत् पुत्रपोत्रादिमुक्तं यशः कीर्तिं धत्ते धारयति
तस्मै घनादीनि प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

प्रथमंजालवेदसमग्रियज्ञेषुपूर्वम् ।

प्रतिस्रुगेतिनमस्ताहविष्मती ॥ २२ ॥

प्रथमम् । जालवेदसम् । अग्रिमम् । यज्ञेषु । पूर्वम् ।

प्रति । स्रुक् । एति । नमस्ता । हविष्मती ॥ २२ ॥

प्रथमं देवानां प्रधानभूतं जातवेदसं जातपत्नं पूर्वं पुरातनं एवाद्यशमार्धिं यज्ञेषु अ-
ग्निष्टोमादियज्ञेषु हविष्मती सोमादिहविषुं कामुकं नमसा स्तोत्रेण नमस्कारेणवा सह प्रत्येति
अग्निं प्रतिगच्छति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

आग्निर्विधेमामग्रयेज्येष्ठाभिर्व्यश्ववत् ।

मंहिष्ठाभिर्मतिभिःशुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥

आग्निः । विधेम । अग्रये । ज्येष्ठाभिः । व्यश्ववत् ।

मंहिष्ठाभिः । मतिभिः । शुक्रशोचिषे ॥ २३ ॥

विश्वमनोनामकावधं ज्येष्ठाभिः प्रशस्यतमाभिः मंहिष्ठाभिः पूज्यतमाभिः आभिः मति-
भिः सूकरूपाभिः स्तुतिभिः शुक्रशोचिषे ज्वालातेजसेऽग्रये विधेम परिचरेम वयमिहं व्यश्ववत्
यथाव्यश्वोस्मार्कं पितारिं स्तुतिभिः पर्यचरत् तद्द्वयमपि परिचरेम ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

नूनमर्चविहायसेस्तोमेभिःस्थूर्यूपवत् ।

ऋपेवैयश्वदम्यायाग्रये ॥ २४ ॥

नूनम् । अर्चम् । विहायसे । स्तोमेभिः । स्थूर्यूपवत् ।

ऋपे । वैयश्व । दम्याया । अग्रये ॥ २४ ॥

वैयश्व व्यश्वस्यपुत्र हे विश्वमनोनामकऋपे विहायसे महते दम्याय दमे गृहे अरणीभि-
र्मध्यमानत्वेन प्रवाप यद्वा यजमानगृहाणां बाधपरिहारेण हितायाग्रये नूनं संमति स्तोमेभिः
त्रिवृत्तश्च दशादितस्रैः स्तोमैः अर्चं स्तुहि । तत्रदृष्टान्तः-स्थूर्यूपवत् यथा स्थूर्यूपोनामर्पिते-
नमग्निमानचं तद्ददर्थः ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

अतिभिमानुपाणांमूनंवनस्पतीनाम् ।

विर्माअग्निमवसेप्रज्जमीळते ॥ २५ ॥ १३ ॥

अतिथिम् । मानुषाणाम् । सूनुम् । वनस्पतीनाम् ।

विप्राः । अग्निम् । अवसे । प्रत्नम् । ईळते ॥ २५ ॥ १३ ॥

विमामेधाविनोयजमानाः मानुषाणां मनुष्याणां अतिथिं अतिथिवत्सूच्यं वनस्पतीनां
सूनुं वनस्पतिरूपाभिर्वास्वरीभिः जायमानत्वेन तेषां सूनुं प्रत्नं पुरातनमेवंविधमग्निं अवसे क-
र्मरक्षणाय ईळते स्तुतिभिः स्तुवन्ति ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षड्विंशी-

महोविश्वान् अभिपतो अग्निहव्यानिमानुषा ।

अग्नेनिपत्तिनमसाधिर्वर्हिर्पि ॥ २६ ॥

महः । विश्वान् । अग्नि । सतः । अग्नि । हव्यानि । मानुषा ।

अग्ने । नि । सत्ति । नमसा । अधि । वर्हिर्पि ॥ २६ ॥

हे अग्ने महः कर्मकर्तृत्वेन महतः विश्वान् सत्तान् सतः स्तोत्रकरणार्थं वर्तमानान् स्तोत्रनिधि
अग्निवः त्वं नमसा स्तुत्यवया वर्हिष्यधि निपत्ति निपीद । तथा मानुषा मानुषाणां मनुष्यसं-
बन्धीनि हव्यानि हवीष्यधि अग्निवः तानि स्वीकर्वु निपीद ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

वंस्वानो वार्या पुरुवंस्वरायः पुरुस्सृष्टः ।

सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः ॥ २७ ॥

वंस्व । नुः । वार्या । पुरु । वंस्व । रायः । पुरुस्सृष्टः ।

सुवीर्यस्य । प्रजावतः । यशस्वतः ॥ २७ ॥

हे अग्ने वार्याणि वरणीयानि पुरु पुरुणि बहूनि गवादीनि मोस्मर्ष्यं वंस्व प्रयच्छ ।
तथा पुरुस्सृष्टः पुरुभिर्वेदुभिः सृष्टणीयं रामोधनं किं विशिष्टं सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतं
प्रजावतः पुत्रपौत्रादिसहितं यशस्वतः कीर्तिमच्च धनं मोस्मर्ष्यं वंस्व प्रयच्छ ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

त्वं वरो सुषाम्णे जनाय चोदय ।

सदा वसो रातिर्यविष्ठ शश्वते ॥ २८ ॥

त्वम् । वरो इति । सुषाम्णे । अग्ने । जनाय । चोदय ।

सदा । वसो इति । रातिम् । यविष्ठु । शश्वते ॥ २८ ॥

वरो सर्वैर्वरणीय वसो शत्रूणां दासयितः यविष्ठ पुनःपुनर्जायमानत्वेन युवदम हे अग्ने त्वं सुषाम्णे सुषाम्णे सुषामादित्वात् पत्वं त्वत्पसादात् शोभनसामयते शश्वते बहवे जनाय प्रादुर्भूताय स्तोतृणां सदा सर्वदा रातिं धनादिकं चोदय मेरय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वं हि सुप्रतूरसित्वं नो गोमंतीरिपः ।

महोरायः सातिमग्ने अपावृधि ॥ २९ ॥

त्वम् । हि । सुप्रतूरः । असि । त्वम् । नः । गोमंतीः ।

इपः । महः । रायः । सातिम् । अग्ने । अप । वृधि ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं हिरवधारणे त्वमेव सुप्रतूरः स्तोतृणां धनादिकं स्रष्टु मदातासि प्रयच्छसीत्यर्थः । अतएव गोमतीः पश्चादियुक्तानि इषोक्तानि महोमहतोरायोधमस्य मध्ये सातिं देयं धनं च नः स्तोतृणामस्माकं अपावृधि अपावृणु प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अग्ने त्वंपशा अस्थामित्रावरुणावहा ।

ऋतावानासुम्राजा पूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

अग्ने । त्वम् । यशाः । अस्ति । आ । मित्रावरुणा ।

वृह । ऋतश्वांना । सुमृशराजा । पूतदक्षसा ॥ ३० ॥ १४ ॥

हे अग्ने त्वं यशाः लुप्तमत्वर्धीषः देवानां मध्ये यशस्वी अस्ति भवसि अतएव त्वं ऋतावाना ऋतारानो रात्यवन्तो यशस्वीवा सप्ताना सप्तानो रात्यवन्तानि पूतदक्षसा पूतद-

सप्तौ दक्षइविवलनाम शुद्धबलौ मित्रावरुणौ अस्मिन्कर्मण्यावह आह्वय । प्रायेण कर्मण्याग्ने-
र्मित्रावरुणसहितत्वमस्तीति सूचयति ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

सखापआशिषामहीति विशद्वचं चतुर्थं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका—सखायस्त्वोन्त्यः सौ-
पाभ्यस्य वरोर्दानस्तुतिः अन्यानृष्टुविति । व्यश्वपुत्रोवैयश्वनामऋषिः औष्णिहं हेत्युक्त्वादेवदा-
दीनि त्रीणिसूक्तानि उष्णिक्छंदस्कानि अनुकत्वादिन्द्रोदेवता अनपासु विस्रुपु सुपामाल्यस्य
राक्षः पुत्रस्य वरुनाज्ञोराज्ञो दानं स्तूपते अतस्तास्तद्देवताकाः । महान्नते निष्केवल्ये औष्णि-
हृत्वाशीतोवेतस्सूक्तम् तथैव पञ्चमारण्यके शौनकेनस्तूपते—सखायआशिषामहियएकइद्विद-
यवइति । दशमेहनि मरुत्वतीयशस्त्रे सखायइतिसूक्तचः सूच्यतेच—सखायआशिषामहीति
विस्रउष्णिहइति ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

सखाय_१आशिषामहि_२ब्रह्मेन्द्रायवृज्जिणे_३ ।
स्तुप_४उपुवो_५नृत्तमायधृष्णवे_६ ॥ १ ॥

सखायः । आ । शिषामहि । ब्रह्म । इन्द्राय । वृज्जिणे ।
स्तुपे । ऊँ इति । सु । वः । नृत्तमाय । धृष्णवे ॥ १ ॥

सखायः मित्रभूता हे ऋषिजः वृज्जिणे वज्रहस्तायेन्द्राय ब्रह्म कर्तव्यमेतत्सूक्तं स्तो-
त्रमाशिषामहि वयमाशात्मः शासु अनुशितौ लुङि च्छेरेडादेशः इत्यपत्वे व्यत्ययेनात्मनेपदम् ।
तत्र वः सर्वेषामेव युष्माकं अर्थाय नृत्तमाय सर्वेषां नेतृत्वमाय यद्वा संग्रामेषु आपुवादीनां ने-
तृत्वमाय धृष्णवे शत्रूणां घर्षणशीलाय तस्माइन्द्राय अहमेव सु सुष्टु स्तुपे स्तोमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शर्वसा_१स्यसि_२श्रुतो_३वृ_४हृत्येन_५वृ_६हा ।
मधैर्म_७घोनो_८अनि_९शरदा_{१०}सि ॥ २ ॥

शवसा । हि । असि । श्रुतः । वृत्रहृत्येन । वृत्रहृहा । मघैः ।
मघोर्नः । अति । शूर । दाशसि ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं शवसा बलेन श्रुतः प्रसिद्धोसि भवसि हिप्रसिद्धौ । तदेवाह वृत्रहृत्येन वृत्रा-
सुरहन्नेन वृत्रहा वृत्रहन्तेति प्रसिद्धोभवसि । शूर शौर्यपन्न हे इन्द्र मघोनोमघवतोधनवतःपु-
रुपान्मघैः त्वदीयैर्धनैरति अतिक्रम्य दाशसि स्तोतृभ्योस्मभ्यं प्रयच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनस्तवान् आभरर्धे चित्रश्रवस्तमम् ।
निरेके चिद्यो हरिवो वसुर्दुदिः ॥ ३ ॥

सः । नः । सवानः । आ । भर । र्धम् । चित्रश्रवःस्तमम् । निरेके ।
चित् । यः । हरिवः । वसुः । दुदिः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र सतथाविधस्त्वं स्तवानः अस्माभिः स्तूयमानः सन् चित्रश्रवस्तमं अतिशयेन
नानाविधाश्लेषेणं र्धं पुत्रं धनं वा नोस्मभ्यमाभर आसंपादय देहीत्यर्थः । हरिवः हरी अश्वौ
तद्वन् हे इन्द्र यस्त्वं निरेकेचित् निर्गमनएव यद्दुः शत्रूणां वासयिताभवसि तवायुधनिर्गमनादेव
शत्रवः पलायन्ते खलु । किञ्च त्वं ददिर्धनानां दाता भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आनिरेकमुतप्रियमिन्द्रदार्पिजनानाम् ।
धृपता धृष्णोस्तवमान आभर ॥ ४ ॥

आ । निरेकम् । उत । प्रियम् । इन्द्र । दार्पि । जनानाम् ।
धृपता । धृष्णो इति । स्तवमानः । आ । भर ॥ ४ ॥

हे इन्द्र उतापिच प्रियं प्रीणनात् प्रियतमं निरेकं धनं भवति विरेचनात्निर्गमनाद्वेति त-
द्धनं जनानां स्तोतृणामस्याकं आदार्पि आविदारय विवृतं कुरु । इ विदारणे छांदसोविकरण-
स्य दुर्कः । विवृत्यच धृष्णो शत्रूणां धर्षणशील हे इन्द्र स्तवानः स्तोतृभिरस्माभिः स्तूयमानः
सन् धृपता धृष्टेन मनसा सह आभर तद्धनमस्मभ्यं देहि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

नतेसुव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुः ।

नपरिवाधो हरिवोगविष्टिषु ॥ ५ ॥ १५ ॥

न । ते । सुव्यम् । न । दक्षिणम् । हस्तम् । वरन्ते । आमुः ।

न । परिवाधः । हरिद्वः । गोद्विष्टिषु ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे हरिवोश्ववन्निन्द्र आमुः संग्रामे आभिमुख्येन कर्तारः पविष्योद्धारो गविष्टिषु पणिभि-
रपहतानामंगिरसांगवामन्वेपणेषु ते तव स्वयं हस्तं न वरन्ते न निवारयन्ति तेषामायुधादिभिर्न
निवार्यत इत्यर्थः । तथा दक्षिणं हस्तं च न निवारयन्ति । किंच परिवाधः परितोवाधमानाः वृत्रा-
दयोसुराश्च तव स्वयदक्षिणहस्तौ न निवारयन्ति संग्रामेषु त्वया सर्वे शत्रवः छिन्नहस्ताः सर्व-
तो गच्छन्तु त्वंतु वैरबाधितोवर्दस इत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये पञ्चदशोऽष्टकः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी-

आत्वा गोभिरिव ब्रजं गीभिर्ऋणोम्यद्विवः ।

आस्माकामं जरितु रामनःपृण ॥ ६ ॥

आ । त्वा । गोभिः । इव । ब्रजम् । गीभिः । ऋणोमि ।

अद्विष्टः । आ । स्म । कामम् । जरितुः । आ । मनः । पृण ॥ ६ ॥

हे अद्विवः वज्रवन्निन्द्र गीभिः स्तुतिदक्षणाभिर्वाग्भिः त्वा त्वां आऋणोमि प्राप्सोमि । ऋण-
गतौ वनादिः । तत्र दृष्टान्तः—गोभिरिव यथा गोपादो गोभिर्व्रजं गोष्ठं गच्छति तद्वत्त्वां स्तुतिभिः
प्राप्सोमीत्यर्थः । तत्र स्त्वं जरितुः स्तोत्रममं कामं धनादिविषयं आपृण आपूरय तथा मदीयं म-
नोपानसं धनादिभिः मदानेनापूरय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

विश्वानि विश्वमनसो धियानो वृत्रहंतम ।

उग्रप्रणेतरधिपूर्वसो गहि ॥ ७ ॥

विश्वानि । विश्वधर्मनसः । धिया । नः । वृत्रहन्तम् । उग्रं ।
प्रनेतरितिं प्रधनेतः । अधि । सु । वसो इति । गृहि ॥ ७ ॥

हे वृत्रहन्तम् अतिशयेन वृत्रासुरस्योपद्रवाणांवा हन्तः । नाद्यस्येति तमपोनुहागमः । कीदृश-
उग्र उदूर्णबल प्रणेतः स्तोत्राणां प्रकर्षेण धनादेर्नेतः । आमंत्रितइति उग्रेत्यस्याविद्यमानवद्भावप-
विषेधः । तथाविध वसो शत्रूणां वासयित्वा रिन्द्र नः पूजायां बहुवचनं विश्वमनस एतन्नाम्नोमम
विश्वानि सर्वाणि स्तोत्राणि कर्माणि वा धिया मनसा सु सुष्ठु अधिगृहि अधिगच्छ स्तुत्यतया
यष्टव्यतया वा मनोवेगेन गच्छेत्यर्थः । गमेर्लोटि छान्दसः शपोऽङ्क हेर्ङिन्द्रावादानुदात्तोपदेशे-
त्यनुनासिकलोपः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

व्यंते अस्पष्टं वृत्रहन्विद्यामंशूरुनव्यंसः ।
वसोः स्पाहस्यं पुरुहूतं राधंसः ॥ ८ ॥

व्यम् । ते । अस्य । वृत्रहन् । विद्यामं । शूरु । नव्यंसः ।
वसोः । स्पाहस्यं । पुरुहूतं । राधंसः ॥ ८ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्यहन्तः शूरु बलवन्पुरुहूत पुरुभिर्बहुभिराह्वातव्येन्द्र नव्यंसः नवीपसः ईप-
सुनईकालोपश्छान्दसः नवतरं स्पाहस्यं स्पृहणीयं राधंसः राधसाध संसिद्धौ शर्मदेः संसाधकं वे
तव त्वदीयं अस्य वसोः क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति वसोः सम्पदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसी-
ति वसोः षष्ठी त्वदीयमिदं परिदृश्यमानं धनं वयं विद्याम एतेमहि । विद्वत्ताभे आदादिकः छान्-
दसो विकरणस्यङ्क ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रं यथा ह्यस्ति ते परीतं नृतो शवः ।
अमृक्त्तारातिः पुरुहूतदाशुपे ॥ ९ ॥

इन्द्रं । यथा । हि । अस्ति । ते । अपरिदत्तम् । नृतो इति ।
शवः । अमृक्त्ता । रातिः । पुरुहूतं । दाशुपे ॥ ९ ॥

हे नृतो सर्वस्यांतर्यामिवया नर्तयितरिन्द्र ते त्वदीयं शयोवल्गं यथा अपरीतमस्ति शत्रु-
भिरपरिगतमव्याप्तं भवति हिमसिन्दौ । तथा हे पुरुहूत पुरुभिवंहुभिराहूतेन्द्र दाशुपे हविर्दत्तवते
यजमानाय राविः धनादिदानममृता शत्रुभिरहिंसितं भवति त्वत्कोलार्धं यजमानस्य धनं शत्रु-
बोनाहिंसन्ति । यथा त्वदीयबलस्य रक्षकः एवं तस्य धनस्यापि रक्षकइत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आवृपस्वमहामहमहेनृतमराधसे ।

दृह्वश्चिदृह्वस्यमघवन्मुचत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥

आ । वृपस्व । महाऽमह । महे । नृतम । राधसे ।

दृह्वः । चित् । दृह्व । मघवन् । मुचत्तये ॥ १० ॥ १६ ॥

हे महामह अतिशयेन सर्वैः पूजनीय नृतम नेतृत्वमेन्द्र महे महते राधसे शत्रुधनानां सं-
साधकाय बलार्थं आवृपस्व स्वोदरमासिश्च सोमं पिबेत्यर्थः । हे मघवन् धनवन्निन्द्र सोमपानेन
यत्तःसन् दृह्वश्चिदृह्वानि परैः अबाधितान्यपि शत्रुपुराणि मघत्तये मघानां धनानां लाभाय
दृस विघांत विदारयेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

नून्यत्राचिदद्रिवस्त्वन्नो जग्मुराशसः ।

मघंश्च शग्धि तव तत् नः ऊतिभिः ॥ ११ ॥

नू । अन्यत्र । चित् । अद्रिवः । त्वत् । नः । जग्मुः । आऽशसः ।

मघंश्चन् । शग्धि । तव । तत् । नः । ऊतिभिः ॥ ११ ॥

हे अद्रिवः यजवन्निन्द्र त्वं धनवान् दातात्पेपरिहाय नोस्मदीयानि आगतः आशंस-
नान्यभिलाषाः त्वत् त्वत्तोऽन्यत्र देवाद्दी नूचिन् पुरा जग्मुः अगच्छन् तत्र कर्म नात्तन् । इदानीं
त्वं धनवान् त्वं दानशीलइत्यस्माभिर्ज्ञातं अतएव हे मघवन् धनवन् इन्द्र तव त्वदीयं वच्छ-
त्रुपुरविदारणत्वात् भनं ऊतिभिः तद्गणैः नोस्मभ्यं शग्धि देहि शग्धीनि दानकर्ता शत्रोतेलं-
दि छान्दसोविकरणस्पटक् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नृह्यं वृत्तं त्वद्वन्द्वं विन्दामि राधसे ।

राधेद्युम्नाय शवसे च गिर्वणः ॥ १२ ॥

नृहि । अद्भ्य । वृत्तो इति । त्वत् । अन्वयम् । विन्दामि ।

राधसे । राधे । युम्नाय । शवसे । च । गिर्वणः ॥ १२ ॥

हे नृतो नर्तयितः गिर्वणः गीर्भिः स्तुतिभिः वननीय संभजनीयेन्द्र राधसे बलसंसाध-
कायान्नाय राधे धनाय युम्नाय धोतमानाय यशसे शवसे वर्धकाय बलाय च त्वत्त्वत्तोऽयं न-
हि विन्दामि न लभे । अंगं प्रसिद्धौ ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिवाति सोम्यं मधुं ।

प्रराधस्ता चोदयाते महित्वना ॥ १३ ॥

आ । इन्दुम् । इन्द्राय । सिञ्चत । पिवाति । सोम्यम् । मधुं ।

प्र । राधस्ता । चोदयाते । महित्वना ॥ १३ ॥

हे ऋत्विजः इन्दुं स्पन्दनशीलं सोमं इन्द्राय इन्द्रार्थमासिञ्चत आश्रयणद्रव्येण सेचनं कुरुत
अभिपुतेत्यर्थः । ततः सोम्यं सोममयं मधु मधुकरं सोमरसं पिवाति पिबतु पीत्वा च स इन्द्रः म-
हित्वना स्वमहत्त्वेनैव राधस्ता अग्नेन सह धनादिकं स्तोत्रयः प्रचोदयाते प्रकर्षेण चोदयति ।
यदा यजमानः महित्वना इन्द्राय प्रदीयमानत्वादस्य महत्त्वं महत्त्वमुक्तेन राधसाग्नेन सह
स्तोत्रयचोदयति इन्द्राय हविर्दत्तेति स्तोत्रं प्रेरयतीत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उपो हरीणां पतिं दक्षं पृञ्चन्तं मन्नवम् ।

नूनं श्रुधिस्तुवतो अश्व्यस्य ॥ १४ ॥

उपो इति । हरीणाम् । पतिम् । दक्षम् । पृञ्चन्तम् । अन्नवम् ।

नूनम् । श्रुधिः । तुवतः । अश्व्यस्य ॥ १४ ॥

ह्रीणां हरितपर्णानामश्वानां पतिं पालयितारं दक्षं षड्रिकं स्वबलं प्रचन्तं पृचीसेपके म-
रुस्तु योजयन्तम् यद्वा शत्रुषु स्वबलमायुधादिभिः संपर्चयन्तमेवाद्दशभिन्द्रं त्वामुषो अब्रवं विश्व-
मना अहं स्तोत्रं करवाणि । अश्वस्य व्यश्वोनामर्षिः अश्वशब्देनोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः
स्तोत्रं कुर्वतोमम संबन्धिनीं त्वद्विपयां स्तुर्विं नूनं सम्प्रति श्रुधि शुणु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नह्य॑ऽङ्ग॒पुरा॑च॒नज॒ज्ञे॒वीर॑तर॒स्त्वत् ।

नकी॑रा॒यानै॒वधा॒नम॒न्दना॑ ॥ १५ ॥ १७

न॒हि । अ॒ङ्ग । पु॒रा । च॒न । ज॒ज्ञे । वी॒र॒ऽत॒रः । त्वत् ।

नकी॑ः । रा॒या । न । ए॒व॒ऽधा॑ । न । म॒न्दना॑ ॥ १५ ॥ १७ ॥

हे इन्द्र त्वत् त्वत्तः पुरा पूर्व वीरतरः सामर्थ्यवान्कश्चिन्नहि जज्ञे न जातः खलु । अंग
प्रसिद्धौ । त्वमेव सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोषि राया धनेन समर्थो न किर्नैकश्चिद-
स्ति । तथा एवथा शत्रुपुराणि संग्रामं वा प्रविगमनेन त्वत्तोधिकोनजातः । यद्वा एवथा अवर-
क्षणादिषु अकारस्य एकारश्छान्दसः औणादिकोथमत्यमः शरणागतानां स्तोत्राणां चावनेन
त्वत्तोधिकोनास्ति । किञ्च भन्दना भन्दतिः स्तुतिकर्मा स्तुत्याच त्वदधिकोनजातः धनवान्प्रक्षकः
स्तुत्यथ त्वत्तोयोनजज्ञइति ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

एदुमध्वइति तृचः पूर्वोक्तेनासणाच्छंसिशस्त्रे वैकल्पिकोनुत्पः सृजितंच-एदुमध्वोमदि-
न्तरमेतोन्विन्द्रंस्तवापसखापइति ।

सुक्ते षोडशी-

एदु॑मध्वो॑म॒दिन्त॑रंमि॒श्रवा॑ध्व॒र्यो॒अन्ध॑सः ।

ए॒वाहि॑वी॒रः॒स्तव॑ते॒सदा॑ऽर्धः ॥ १६ ॥

आ । इत् । ऊँ इति । मध्वः । म॒दि॒न्त॑रम् । मि॒श्र । वा ।

अ॒ध्व॒र्यो॑ इति । अ॒न्ध॑सः । ए॒व । हि । वी॒रः । स्तव॑ते । स॒दा॑ऽर्धः ॥ १६ ॥

हे अध्वर्यो अध्वरस्यनेतं ऋत्विक् मध्वोमदकरस्यान्धसः सोमलक्षणस्यान्धस्य मदिन्तरं
अत्यर्थं मादयितृदमं सोमरसमेव आसिञ्च इन्द्रार्थं । अयमेवेन्द्रः स्तवतेहि स्तोत्रशस्त्रादिभिः
स्तुयते खलु । कीदृशः वीरः विक्रान्तः सदावृधः सर्वदावर्धमानः स्तुतायेन्द्राय सोमोदात्तव्यः त-
स्मादासिञ्चेति समन्वयः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

इन्द्रं स्थातर्हरीणां न किं छेपूर्यस्तुतिम् ।
उदानं शशवंसानभन्दनां ॥ १७ ॥

इन्द्रं । स्थातः । हरीणाम् । नकिः । ते । पूर्यस्तुतिम् ।
उत् । आनंश । शवंसा । न । भन्दनां ॥ १७ ॥

हे हरीणां स्थातः अश्वानामघिष्ठातरिन्द्र ते त्वदीयां पूर्यस्तुतिं पूर्वेकैपिभिः कृतां स्तुति-
मुपलक्षणे इदानीं तैः क्रियमाणामपिस्तुतिं न किनेकश्चिद शवसा बलेन उदानंश व्याप्नोति । अ-
शुब्धातौ छिति अश्नोतिञ्चेति नुद् छान्दसआगमः कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किंच भन्दना सर्वैः
प्रार्थनीयत्वाद् पूजनीयेन धनेन स्तुत्यावा त्वदीयां स्तुतिं न कश्चिदतिक्रामति त्वत्तोबलवान्धनी
स्तुतोवान्योनास्तीत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तं वो वाजानां पतिमहूमहि श्रवस्यवः ।
अप्रायुमि र्यज्ञेभिर्वा वृधेन्यम् ॥ १८ ॥

तम् । वः । वाजानाम् । पतिम् । अहूमहि । श्रवस्यवः ।
अप्रायुमिः । यज्ञेभिः । वृधेन्यम् ॥ १८ ॥

अप्रायुभिः कर्मणु अयमायन्मनुष्यमुक्तेः अथवा अयमाएकवृत्तित्वैवकर्मकुर्वन्ति क-
र्मपारम्परान्धदेशं गच्छन्तीत्यर्थः एवं विधायानुष्यमुक्तेः पत्नेभिर्पत्नीः एतादृशमनुष्यैर्घृतेर्वा वावृधेन्यं
वर्धनीयं वाजानामन्तानां पतिं स्वामिनं वः यद्गृह्यष्टव्यसंबन्धेन युष्मदीमंतं तादृशमिन्द्रं श्रवस्य-
वः वयमन्नकायाः सन्तः अहूमहि आहूयामः । इमवेतुंति बहुलं छन्दसीति संपत्तारणम् ॥ १८ ॥

पूर्वोक्तएव शस्त्रे एतोन्विन्द्रमित्येतौचौ वैकल्पिकौस्तोनियानुरूपौ सन्निवञ्च-एतोन्वि-
न्द्रंस्तवामसखायःस्तुहीन्द्रंयश्चवदिति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी-

एतोन्विन्द्रंस्तवामसखायःस्तोम्यंनरम् ।

ऋष्टीर्योविश्वाअभ्यस्त्येकइत् ॥ १९ ॥

एतो इति । नु । इन्द्रम् । स्तवाम् । सखायः । स्तोम्यम् ।

नरम् । ऋष्टीः । यः । विश्वाः । अभि । अस्ति । एकः । इत् ॥ १९ ॥

हे सखायः समानख्याना मित्रभूतावा हे ऋत्विजः नु क्षिप्तं एतो आगच्छतैव । किमर्थं
तदाह स्तोम्यं स्तोमार्हं नरं सर्वस्यनेतारं तमिन्द्रं स्तवाम स्तोत्रं करवाम । यइन्द्रः एकइत् एको-
सहायएवसन् विश्वाः सर्वाः ऋष्टीः शत्रुसेनाः अभ्यस्ति अभिभवति तं स्तवामेतिशेषः ॥१९ ॥

अथ विंशी-

अगोरुधायगविपेद्युक्षायदस्म्यंवचः ।

घृतात्स्वादीघोमधुनश्चवोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

अगोऽरुधाय । गोऽइपे । युक्षाय । दस्म्यम् । वचः । घृतात् ।

स्वादीघः । मधुनः । च । वोचत ॥ २० ॥ १८ ॥

हे ऋत्विजः अगोरुधाय नाःस्तुतीरुणद्धीति गोरुधः नगोरुध अगोरुधः तान् अविनाशयति
आदरेण शृणोतीत्यर्थः तादृशाय अतएव गविपे स्तोत्राणीच्छते युक्षाय दीप्यमानायिन्द्राय दस्म्यं
दर्शनीयं घृतात्स्वादुतराद्वाज्यान्मधुनश्च स्वादीघः अतिशयेन स्वाद्भूतं वचः स्तोत्ररूपं वाक्यं
वोचत धृत ऋत्विगभ्यः कृतकर्म यजमानोपि कृतवान् भवतीति यदिदमिन्द्रविषयं वचः घृतान्म-
धुनश्च स्वादुतरं भवत्वित्याशास्ते । तदाहभागवानाश्वलायनः-वचएवमइदं घृताचमधुनश्चस्वा-
दीघोस्त्वमीतिःस्वादीघोस्त्वित्येवतदाहेति ॥ २० ॥

॥ इति पञ्चमस्य द्वितीयैष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी-

यस्यार्मितानिवीर्यांश्चनराधुःपर्येतवे ।
ज्योतिर्नैविश्वमभ्यस्तिदक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्य । अर्मितानि । वीर्यां । न । राधुः । परिहृतवे ।
ज्योतिः । न । विश्वम् । अभि । अस्ति । दक्षिणा ॥ २१ ॥

यस्येन्द्रस्य वीर्यां वीर्याणि वृत्रहननादिलक्षणानि सामर्थ्यानि अर्मितानि अस्य इय-
न्ति सामर्थ्यानि नाम्यानीति परिमितानि नभवन्ति । यद्वा भीजू हिंसायां छान्दसोह्रस्वः शत्रु-
भिरिर्हिस्तितानि भवन्ति । तथा यस्येन्द्रस्य राधोधनं न पर्येतवे शत्रुभिः परिगंतुं प्राप्तुं शक्यं न
भवति । अतएवास्यदक्षिणा धनं दानमभ्यस्ति विश्वं सर्वं स्तोतृजनं अभिभवति । तत्रदृष्टान्तः-
ज्योतिर्नै ज्योतिषामयनत्वात्ज्योतिरन्तरिक्षं यथान्तरिक्षं सर्वलोकं विधाय तिष्ठति तद्वत् स्तो-
तृजनं धनदानेन पिबच्चइत्यर्थः । यद्वा येन दत्तं धनं सर्वं शत्रुजनमभिभवति येनदत्तं धनमा-
दायासतः शत्रून्भिभवतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

स्तुहीन्द्रं व्यश्वदन्मूर्मिवाजिनं यमम् ।
अर्योगयं महमानं विदाशुषे ॥ २२ ॥

स्तुहि । इन्द्रम् । व्यश्वदत् । अन्मूर्मिम् । वाजिनम् । यमम् ।
अर्यः । गयम् । महमानम् । वि । दाशुषे ॥ २२ ॥

हे विश्वमनः अन्मूर्मिं ऊर्मिर्हिंसाकर्मा कैश्चिदस्पृहिंस्पर्शं अथवा शत्रुभिरगंतव्यं अतएव
वाजिनं बलवन्तं यमं स्तोतृभिः गुनियतमेतादृशमिन्द्रं स्तुहि । स्तोत्रेदृष्टान्तः-व्यश्वदत् यथा
व्यश्वोविश्वमनसः पिता इन्द्रमस्तीव तद्वत् स्तुहीत्यर्थः । स्तुतश्चेत् अर्यः स्वामीन्द्रः दाशुषे ह-
विर्दत्तवते यजमानाय महमानं पूज्यमानं गयं धनं यद्वा देवानां पूजायै गयं गृहं । गृहमस्तिचेत्
देवाहविर्भिर्भूपूज्यन्ते तादृशं गृहं वितरति तस्मात् त्वं धनगृहलाभाय स्तुहीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

एवानूनमुपस्तुहिवैयश्वदशमनवम् ।
सुर्विद्वांसचर्कृत्यचरणीनाम् ॥ २३ ॥

एव । नूनम् । उप । स्तुहि । वैयश्व । दशमम् । नवम् ।
सुर्विद्वांसम् । चर्कृत्यम् । चरणीनाम् ॥ २३ ॥

हे वैयश्व व्यश्वस्यपुत्र विश्वमनः चरणीनां मनुष्याणां देहेस्थितानां नवानां प्राणानां दशमं दशसंख्यापूरकं । तत्रमन्त्रः—नववै पुरुषेप्राणामनुष्येपुर्वतमानाइन्द्रस्तेषां दशधाभवतीद-
स्यात्मानं दशधाचरन्तमिति । एतादृशं अतएव नवं स्तुत्यं सुविद्वांसं अंतर्यामित्वात्सुषु सर्वं जान-
न्तं चर्कृत्यं भूयोभूयः कार्येषु सर्वैर्नमस्कृतव्यमेवंविधमिन्द्रं एव नूनमिदानीमुपस्तुहि समीपेस्तुहि

॥२३॥

अथ चतुर्विंशी-

वेत्थाहिनिर्ऋतीनांवज्रहस्तपरिवृजम् ।
अहरहःशुन्ध्युःपरिपदांमिव ॥ २४ ॥

वेत्थं । हि । निःऋतीनाम् । वज्रहस्त । परिवृजम् ।
अहःऽअहः । शुन्ध्युः । परिपदांम्ऽइव ॥ २४ ॥

इदानीमपिन्द्रं संबोध्यआह हे वज्रहस्त वज्रयुक्हस्तेन्द्र निर्ऋतीनामुपद्रवकारिणां
रक्षतां परिवृजं परिवर्जनं हिरवधारणे त्वमेववेत्थ जानीषे । तत्रदृष्टान्तः—अहरहः शुन्ध्युः अ-
स्मिन्नुदितेसवि ब्राह्मणा आत्मार्थं कर्म कृत्वा शुद्धाश्रयःतीति शोभाहेतुत्वात् शुन्ध्युरादित्यः
परिपदांमिव परितः यजमानानां इव यद्वा परिपदां समानाविकरणः परितः पततां पक्षिणां
वर्जनं स्वस्थानत्यागं अहरहः प्रतिदिवसं यथा वेत्ति उदिते सूर्ये पक्षिणः स्वस्थानं परित्यज्य
सर्वतोऽगच्छन्ति खलु । एवं त्वमीन्द्रे स्वबलेन मकाशमानेसनि शत्रवः स्वपुरादि त्यक्त्वा पलायन्त
इत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

तदिन्द्रावआभरयेनादंसिष्टृकृत्वने ।

हिताकुत्सायशिश्रथोनिचोदय ॥ २५ ॥ १९ ॥

तत् । इन्द्र । अवः । आ । भर । येन । दंसिष्टृ । कृत्वने ।

हिता । कुत्साय । शिश्रथः । नि । चोदय ॥ २५ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र तदवस्तद्रक्षणमस्मभ्यमाभर हे दंसिष्ट अत्यन्तं दर्शनीय यद्वा शत्रूणामुपक्षपयि-
तरिन्द्रकृत्वने कर्मकुर्वते यजमानाय तदर्थं येन पालनमरुथाः तद्रक्षणमाभरेति सप्तमन्वयः ।
किञ्च कुत्साय कुत्सनामकाय राजर्षये द्विता द्विधा प्रकारेण शिश्रथः त्वं शत्रूनवधीः तस्मै
द्वैधं पालनमकार्षीस्त्वर्थः तद्रक्षणमप्यस्मभ्यं निचोदय निगरामत्यर्थं मेरय । यद्वा कृत्वने इति
सामान्येनोक्त्वा निःशेषेण वदेवाह कुत्सायेत्यादि । शेषं पूर्ववत् ॥ २५ ॥

॥ इति पद्यस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षड्विंशी—

तमुत्वानूनर्मीमहेनव्यदंसिष्टृसंन्यसे ।

सत्वंनोविश्वाअभिमातीःसक्षणिः ॥ २६ ॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । नूनम् । ईमहे । नव्यम् । दंसिष्टृ ।

संन्यसे । सः । त्वम् । नः । विश्वाः । अभिमातीः । सक्षणिः ॥ २६ ॥

हे दंसिष्ट अविशयेन दर्शनीयेन्द्र नव्यं स्तोत्रभिः स्तोत्रव्यं तमु वादशमेव त्वा त्वां नून-
पिदानीमीमहे वयं याचामहे । किमर्थं संन्यसे असुक्षेपणे भावेक्तिप् संन्यासार्थं याचामह इति
शेषः । रावाहशस्त्वं नोस्माकं विश्वाः सर्वाअभिमातीः शत्रुसेनाः सक्षणिः सहेः सनिः प्रत्ययः
सहनशीलोभिभवनशीलोभवति ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

यञ्छादंहसोमुचयोवार्पात्ससिन्धुषु ।

वर्धदासस्पर्तुविन्मृष्णनीनमः ॥ २७ ॥

यः । ऋक्षात् । अंहंसः । मुचत् । यः । वा । आर्यात् । सप्त ।
सिन्धुषु । वधः । दासस्ये । तुविऽनृम्ण । नीनमः ॥ २७ ॥

पूर्वोर्ध्वः परोक्षरुतः यइन्द्रऋक्षात् ऋन्मनुष्यान् क्षणोति क्षणोतेरौणादिकोऽडमत्ययः
तस्माद्रक्षसोऽजातादंहंसः पापरूपादुपद्रवान्मुचत् मुञ्चति राक्षसएनं नचाधते किंपुनस्तंहन्ती-
त्यर्थः । अपिच यइन्द्रः सप्तसिंधुषु गंगायास्तु नदीषु यद्वा सप्त सर्पणशीलास्तु सिंधुषु दत्कूलेष्वि-
त्यर्थः गंगायांघोषइतिवत् । तेषु वर्तमानानां स्तोत्राणां आर्यात् धनादिकं प्रेरयेत् ऋगतिपाप-
णयोः आशीर्लिङ्गि गुणोर्विसंयोगाद्योरिति गुणः बहुलंछन्दसीति लिङ्ग्यप्याडागमः । अथप्रत्य-
क्षः हे तुविनृम्ण बहुधनेन्द्र दासत्योपक्षपथितुरसुरस्य वधः हननसाधनमायुधं नीनमः नमय

॥२७॥

अथाष्टाविंशी-

यथावरोसुपाम्णेसनिभ्यर्वावहोरयिम् ।
व्यश्वेभ्यःसुभगेवाजिनीवति ॥ २८ ॥

यथा । वरो इति । सुऽसाम्ने । सनिऽभ्यः । आ । अर्वाहः ।
रयिम् । विऽअश्वेभ्यः । सुऽभगे । वाजिनीऽवति ॥ २८ ॥

अनेनवृत्तेन वरोदानंस्तूयते-हे वरो वरुनामकराजन सुपाम्णे सुसान्ने सुपामात्वं रा-
जानं स्वपितरमुद्दिश्य तस्योत्तमलोकमाप्त्यर्थं सनिभ्यो भिक्षमाणेभ्यो आ कोशात् आहत्य
रयिं धनं यथा पुरा अवहः प्रापितवानसि अतएवमिदानीं व्यश्वेभ्यः व्यश्वपुत्रेभ्योस्मभ्यं
धनमावह । वाजिनीवतीविपदलिगादियमुपस्या अयंत्वोप्युपस्यइति शौनकेनोक्तम्-यथा
वरोसुपाम्णइत्युत्तमस्त्वौपसस्तृचइति । हे सुभगे शोभनधनपुके वाजिनीवति अन्नवति मनु-
षनुयादार्थः । यद्वा वाजोवाजनं गमनमस्यास्तीति वाजिनी अन्नं तद्वति हे उपः त्वं चास्मभ्यं
धनं प्रयच्छ वरोर्वाहधनदानात्तस्य दानस्तुतिः । यद्वा विश्वमनाऋषिः वरुं संबोध्याह हे सुभगे
शोभनधने वाजिनीवति अन्नवति हे उपः यथा त्वं सुपाम्णे सुपानान्ने मम पित्रे धनं दत्वा
मेनैव सुपाम्णा सनिभ्योवाचमानेभ्यः धनं यथा प्रापितवत्यसि तेन यथा दानमकारयः एवं
महामपि धनं दत्वा व्यश्वेभ्यः पूजार्थां बहुवचनं व्यश्वपुत्राप विश्वमनसे धनं प्रापयेति
मयापि दानं करोमि । हेवरो उपसमेववदेत्युपिराह ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

आनार्यस्यदक्षिणाव्यश्वान्तुसोमिनः ।

स्थूरंचरार्धःशतवत्सहस्रवत् ॥ २९ ॥

आ । नार्यस्य । दक्षिणा । चिदश्वान् । एतु । सोमिनः ।

स्थूर्म् । च । रार्धः । शतवत् । सहस्रवत् ॥ २९ ॥

अनया धनं ऋषिरादत्तवानित्याह नार्यस्य नरहितोनर्यः तस्यापत्यंनार्यः तस्मात्संबन्ध-
मात्रे तस्येदमित्यण् तस्य सोमिनः सोमवतोयजमानस्य यद्वा व्यश्वानां विशेषणं तादृशस्य
परोर्दक्षिणादानं सोमवतोव्यश्वान् व्यश्वपुत्रानस्मानेतु आगच्छतु । किंच स्थूरं स्थूलं शतवत्स-
हस्रवत् शतसहस्रधनयुक्तं राधोन्नं चास्मानागच्छतु ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

यत्त्वापृच्छादींजानःकुहयाकुहयाकृते ।

एपोअपश्रितोवलोगोमतीमवतिष्ठति ॥ ३० ॥ २० ॥

यत् । त्वा । पृच्छात् । ईजानः । कुहया । कुहयाकृते । एपः ।

अपश्रितः । वलः । गोमतीम् । अव । तिष्ठति ॥ ३० २० ॥

इदानीमुपसं संबोध्याभिधीयते हे कुहयाकृते सवरुः कुह कुत्रतिष्ठतीत्येतदपृच्छयाभिष-
णप्रवृत्तौभिज्ञासुभिः पुरस्कृते कुहशब्दात् क्यच् एतादृशे हे उपः त्वा त्वां यद्यदा कश्चिद् पृच्छा-
त् पृच्छति ईजानः इष्टवान् वरुः कुहया कतिष्ठतीति यदा पृच्छति तदानीमपश्रितः सौवैराश्रितः
यद्वा विवृतद्वारः । यदा याचमानाआगच्छन्ति तदा दौवारिका न प्रतिबध्नन्तीत्यर्थः तादृशः
वल्लोवरः स्ववलेनावरकः शत्रूणां यद्वा भिक्षूणां धनादिप्रदानेनावरिता एपोएपवरुः गोमतीं
एतन्नामिकां नदीं कालाश्वनोरितिद्वितीया तस्यास्तीरे अवतिष्ठतीति तदानीं त्वं कथयसि ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

तावामिति चतुर्विंशत्युचं पञ्चमं सूक्तम् अथेयमनुक्रमणिका-तावांचतुर्विंशतिर्वैत्राव-
रुणं दशम्यायास्तिसेविश्वदेव्युपान्त्योष्णिगर्भेति । व्यश्वपुत्रोवैश्वानामा ऋषिः पूर्ववदुष्णि-

कूळन्दः त्रयोविंशतीजणिग्गर्भा । पृस्रैकादशाजणिग्गर्भेति तद्वक्षणेपेतत्वात् । दशम्येका-
दशीद्वादशयोवैश्वदेव्यः अवशिष्टानां मित्रावरुणौ देवता सूक्तविनियोगोर्लिङ्गिकः ।

तस्मिन्सूक्ते मथमा—

तावांविश्वस्यगोपादेवादेवेपुंयज्ञियां ।

ऋतावानायजसेपूतदक्षसा ॥ १ ॥

ता । वाम् । विश्वस्य । गोपा । देवा । देवेपुं । यज्ञियां ।

ऋतवर्वाणा । यजसे । पूतदक्षसा ॥ १ ॥

हे मित्रावरुणौ विश्वस्य सर्वस्य लोकस्य गोपा गोपाधितारौ देवा देवौ घेतनशीलौ
देवेषु मध्ये यज्ञिया यज्ञार्हौ ता तौ तादृशौ वां युवां हविःप्रदानार्थं यजमानं भजथः अतएव हे
विश्वमनाः ऋतावाना ऋतावानौ सत्यवन्तौ यत्तवन्तौवा पूतदक्षसा पूतदक्षसौ शुद्धबलौ । आवां
घलवन्ताविति वचनमात्रेण बलवन्तौ न भवतः । किन्तु यथार्थत्वेन सामर्थ्यवन्तौ मित्रावरुणौ
यजसे हविर्भिः पूजयसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मित्रातनानरथ्यावरुणोयश्चसुक्रतुः ।

सनात्सुजातातनयाधृतव्रता ॥ २ ॥

मित्रा । तनां । न । रथ्यां । वरुणः । यः । च । सुक्रतुः ।

सनात् । सुजाता । तनया । धृतव्रता ॥ २ ॥

सुक्रतुः शोभनकर्मा योवरुणः सुकर्मा मित्रश्च मित्रावरुणौ कीदृशी वना तन्वन्ति मुकु-
टकटफादिनेति तनानि धनानि नथार्थं धनानिच रथ्या रथ्यी नेतारौ । यद्वा धनानि क-
र्मणः फलपक्षत्वात् मयच्छन्ताविति संयज्यते । तादृशौ रथ्यौ रथ्यवन्तौ सनाच्चिरादेव सु-
जाता सुजातौ शोभनजन्मानौ तदेवाह तनया तनया अदितेः पुत्री धृतव्रता धृतव्रतौ धृतक-
र्माणी तौ यजसइति पूर्वेणसमन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तामा॒तावि॒श्ववे॑दसासु॒र्याय॑प्रमह॒सा ।
म॒हीज॑जानादि॒तिर्ऋ॒ताव॑री ॥ ३ ॥

ता । मा॒ता । वि॒श्ववे॑दसा । अ॒सु॒र्याय॑ । प्र॒मह॑सा ।
म॒ही । ज॒जान॑ । अदि॒तिः । ऋ॒त॒व॑री ॥ ३ ॥

अदितेस्तनयत्वमेव स्फुटयति—विश्ववेदसा विश्ववेदसौ सर्वधनौ यद्वा विश्वानि त्यावर-
जंभमात्मकानि सर्वाणि विदतुर्जानीतइति विश्ववेदसौ प्रमहसा प्रमहसौ प्रकृष्टतेजस्कौ ता वै
वाद्दशौ मित्रावरुणौ मही महती ऋतावरी सत्यवती माता देवमाता अदितिः जजान जनया-
मात् । किमर्थं असुर्याय असुराणां हन्त्रे बलाय असुरान्हंतुमुत्पादितवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

म॒हान्ता॑मि॒त्रावरु॑णास॒म्राज॑दे॒वाव॑सु॒रा ।
ऋ॒तावा॑नासृ॒तमा॑घो॒पतो॑वृ॒हत् ॥ ४ ॥

म॒हान्ता॑ । मि॒त्रावरु॑णा । स॒म्राज॑ । दे॒वौ । अ॒सु॒रा ।
ऋ॒त॒व॑नौ । ऋ॒तम् । आ । घो॒प॒तः । वृ॒हत् ॥ ४ ॥

महान्ता गुणाधिक्येन महान्तौ सम्राजा सम्राजौ सम्यग्दीप्यमानौ असुरा असुरौ बल्य-
नौ यद्वा सर्वान्तर्यामितया भेरकौ ऋतावानौ सत्यवन्तौ मित्रावरुणौ देवौ बृहत् स्तोत्रशस्त्रादि-
ना महान्तं ऋतं यज्ञमाघोपतः स्वदीप्त्या प्रकाशयतः धुपेलंठिरूपम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

नपा॑ता॒शवं॑सोम॒हःसू॒नूदक्ष॑स्यसु॒क्रनू॑ ।
सृ॒प्रदा॑नू॒डपो॑वास्त्वधि॒क्षितः॑ ॥ ५ ॥ २१ ॥

नपा॑ता । शवं॑सः । म॒हः । सू॒नू इति॑ । दक्ष॑स्य । सु॒क्रनू॑ इति॑ सु॒क्रनू॑ ।
सृ॒प्रदा॑नू इति॑ सृ॒प्रदा॑नू । इ॒पः । वास्तु॑ । अधि॑ । क्षि॒तः ॥ ५ ॥ २१ ॥

महोषहतः शवसोवलस्यनपाता नपातौ पैत्रौ बलेनोत्पादिताविति चत्स्य पैत्रौ तादृशा दक्षस्य । दक्षवृद्धौ शोमाथेचेति दक्षोषेणः । तस्य सतू पुत्रौ । बलाद्देगइति तपोःपुत्रत्वं । तौ सुक्रवृ शोभनकर्माणौ सृपदानू पसृतधनादिदानौ मित्रावरुणौ इपोन्नस्थ वास्तु निवासस्थाने अधि- क्षितः अधिवसतः । अधिशोडिति वास्तुनः कर्मसंज्ञा क्षयतेर्लटि छान्दसोविकरणस्यलुक् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षष्ठी-

संयादानूनियेमथुर्दिव्याःपार्थिवीरिपः ।
नभस्वतीरावाचरन्तुष्टयः ॥ ६ ॥

सम् । या । दानूनि । येमथुः । दिव्याः । पार्थिवीः ।
इपः । नभस्वतीः । आ । वाम् । चरन्तु । ष्टयः ॥ ६ ॥

हे मित्रावरुणौ या यौ युवां दानूनि देयानि धनानि संयेमथुः अस्मान् संयच्छतं तथा दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवीः पृथिव्यामुत्तमानि इपोन्नानि संयच्छतं वृष्ट्यभावे कथम- न्नंलभ्यतइतिचेत् तदुच्यते-नभस्वतीः उदकवत्योवृष्टयःतादृशौ वां युवां आचरन्तुष्विष्टन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अधियावृहतोदिवोर्अभियूथेवपश्यतः ।
ऋतावानासम्राजा नमसेहिता ॥ ७ ॥

अधि । या । वृहतः । दिवः । अभि । यूथाइव । पश्यतः ।
ऋतइवाना । सम्राजा । नमसे । हिता ॥ ७ ॥

या यौ मित्रावरुणौ बृहता दिवोद्योतमानान् देवानविपश्यतः । तत्रदृष्टान्तः-यूथेव यथा वृषभः गोयूथानिरन्तुमभि अभिमुसं पश्यति तद्वदेवै स्वर्वायंभासुरान् हत्वा देवान्मोदयितुं पश्यतइत्यर्थः । कीदृशौ ऋतावाना सत्यवन्तौ सम्राजा सप्रजाौ सम्पद्दीप्यमानौ नमसे हविषे हिता हितौ मियौ पश्यतइति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ऋतावानानिपेदतुःसाम्राज्यायमुक्तू ।
धृतव्रताक्षत्रियाक्षत्रमाशतुः ॥ ८ ॥

ऋतश्वाना । नि । सेदतुः । साम्द्वराज्याय । सुक्तू इति सुदृक्तू ।
धृतव्रता । क्षत्रिया । क्षत्रम् । आशतुः ॥ ८ ॥

ऋतावाना ऋतावानो सःयवन्तौ सुक्तू शोभनकर्माणौ सुमतीवा मित्रावरुणौ साम्राज्या-
य साम्राज्यार्थं निपेदतुः न्यसीदताम् । तथा मन्त्रः—निपसाद्धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा । सा-
म्राज्यायसुक्तुरिति । धृतव्रताः धृतव्रतौ धृतकर्माणौ क्षत्रिया क्षत्रियौ वलवन्तौ क्षत्रं बलमाशतुः
आनशाते व्याभुवद्व्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अक्ष्णश्चिद्रातुवित्तरानुल्वणेनचक्षसा ।
निचिन्मिपन्तानिचिरानिचिक्वयतुः ॥ ९ ॥

अक्ष्णः । चित् । गातुवित्तरा । अनुल्वणेन । चक्षसा ।
नि । चित् । मिपन्ता । निचिरा । निचिक्वयतुः ॥ ९ ॥

अक्ष्णश्चिद् चक्षुषोपि पूर्वं गातुविचरा गातुविचरौ अविशयेन मार्गविचरौ यद्वा गातु-
विचरौ गातु गमनशीलं प्राणिजातं चक्षुषोपि पूर्वं वेचरौ मित्रावरुणौ कीदृशौ निमिपन्ता
निमिपन्तौ सर्वमुन्नेपयन्तौ स्वस्वकर्मणि निचिरा निवरां चिरंतनौ तौ अनुल्वणेन उत्त्थणमिति
दुःसहपद्मेस्तेजः तद्वद् दुःसहेन चक्षसाहोरात्रयोर्व्याप्तेन तेजरोव निचिक्वयतुः पूजितौ बभूवतुः ।
चिद्वधारणे ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

उतनेदिव्यदितिरुप्यन्तानासंत्या ।
उरुप्यन्तुंमरुतोदृष्टशंसः ॥ १० ॥ २२ ॥

उत । नः । देवी । अदितिः । उरुप्यताम् । नासत्या ।

उरुप्यन्तु । मरुतः । वृद्धश्रवसः ॥ १० ॥ २२ ॥

उदापिच देवो घौवनशीला अदितिर्मित्रावरुणयोर्माता नोत्मात्रक्षतु नासत्या नासत्यौ असत्यमनयोर्नास्तीति नासत्यौ अश्विनौच उरुप्यतां रक्षतां । उरुप्यतिः कंड्वादिः वृद्धश्रवसः वृद्धवेगा अविश्येन वेगवन्तइत्यर्थः यद्वा वर्धनशीलहविलक्षणाज्ञोपेताः मरुतः उरुप्यन्तु अस्मान्पादयन्तु ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी-

तेनोनावमुरुप्यतदिवानक्तंसुदानवः ।

अरिप्यन्तोनिपायुभिःसचेमहि ॥ ११ ॥

ते । नः । नावम् । उरुप्यत । दिवा । नक्तम् । सुदानवः ।

अरिप्यन्तः । नि । पायुभिः । सचेमहि ॥ ११ ॥

हे सुदानवः शोभनदानामरुतः अरिप्यन्तः केनाप्यहिंसिताः ते तादृशमूर्यं नोस्मदीयां नावं यत्तियां नावं दिवानक्तं च उरुप्यत पादपद । ततोवसं पायुभिर्गुण्णदीवैः पादनैः निरुचेमहि नितरां समयेताभवेम ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अघ्नतेविष्णविव्यमरिप्यन्तःसुदानवे ।

श्रुधित्स्वयावन्तिस्त्रिन्धोपूर्वचित्तये ॥ १२ ॥

अघ्नते । विष्णवे । व्यम् । अरिप्यन्तः । सुदानवे । श्रुधि ।

स्वस्थावन् । सिन्धो इति । पूर्वचित्तये ॥ १२ ॥

पूर्वोर्ध्वः परोक्षरुतः अरिप्यन्तःपादनवत्त्वात् केनाप्यथाधिदावसं अघ्नते स्तोत्रुणां यद्गुणां चाहित्तकाय सुदानवे शोभनदानाय विष्णवे स्वमहत्त्वेन सर्वेव्यापकाय एतन्नामकाम देवाय स्तुतिं कुर्मः । अथ प्रायश्चः हेस्वयावन स्वयमेवासहायंः सत्रदिवि संग्रामेवा यातीति स्वयावन

सिन्धो स्तोत्रं प्रति धनानां स्पन्दनशील विष्णो पूर्वचिन्तये चित्तिः कर्म मन्त्रान्तरेपि तथाश्रव-
णात् । साचिन्तिभिर्निहिचकारमार्थमिति । पूर्वं धारब्धकर्मणे यजमानाय तदर्थं श्रुधि अस्माभिः
क्रियमाणां स्तुतिं त्वं शृणु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

तद्द्वार्यवृणीमहेवरिष्ठंगोपयत्यम् ।

मित्रोयत्पान्तिवरुणोयदर्यमा ॥ १३ ॥

तत् । वार्यम् । वृणीमहे । वरिष्ठम् । गोपयत्यम् । मित्रः । यत् ।

पान्ति । वरुणः । यत् । अर्यमा ॥ १३ ॥

वरिष्ठं उरुतरं गोपयत्यं सर्वेषां रक्षकं सर्वैः पालनीयं वा वार्यं सर्वैर्बननीयं तद्धनं वृणी-
महे वर्यं संभजामहे । यद्धनं मित्रः सर्वेषां मित्रभूतः वरुणः शत्रूणां धारयिता अर्यमा सर्वदाग-
च्छन् एतन्नामकास्तयोदेवाः पान्ति पालयन्ति तद्धनं वृणीमहे अस्मदीयस्य धनस्य रक्षकाभवन्ती-
त्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उतनःसिन्धुरपांतमरुतस्तदश्विना ।

इन्द्रोविष्णुर्माद्वांसःसजोपसः १४ ॥

उत । नः । सिन्धुः । अपाम् । तत् । मरुतः । तत् । अश्विना ।

इन्द्रः । विष्णुः । माद्वांसः । सजोपसः ॥ १४ ॥

पुनरपि धनरक्षणमेवाशास्ते उवापिच अपामुदकानां सिन्धुः स्पन्दनशीलः पर्जन्यः नो-
स्मदीयं तद्धनं रक्षतु तदेव मरुतश्च पालयन्तु अश्विना अश्विनौ देवौ तद्धनं पालयताम् । तथा
इन्द्रोविष्णुश्च माद्वांसः कामानां सेकारणते सर्वदेवाः सजोपसः संगताः संतः अस्मदीयं धनं
रक्षन्तु एतेदेवा अस्मभ्यं धनं दत्त्वा पालयन्वित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

तेहिष्मावनुपोनरोभिर्मात्तिकयस्यचित् ।
तिग्मनक्षोदःप्रतिघ्नन्तिभूर्णयः ॥ १५ ॥ २३ ॥

ते । हि । स्म । वनुर्षः । नरः । अञ्जिह्मात्तिम् । कयस्य ।
चित् । तिग्मम् । न । क्षोदः । प्रतिघ्नन्ति । भूर्णयः ॥ १५ ॥ २३ ॥

वनुषः वननीयाः संभजनीयाः नरो नेतारस्तेहिष्म तेखलु देवाः भूर्णयः क्षिपगमनाः स-
न्तः कयस्यचित्कस्यचिच्छत्रोरभिर्मात्तिमभिमानं प्रतिघ्नन्ति प्रविकूलं यथाभवति तथा हिंसन्ति ।
तत्रदृष्टान्तः-तिग्मं यथा तिग्मं तीक्ष्णं जवेन गच्छत् क्षोदः उदकं अग्रतः स्थितं वृक्षमुन्मूल-
यति तद्वत् तस्याभिमानं घ्नन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये ऋयोर्विशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ षोडशी-

अयमेकंइत्थापुरूरुचष्टेविविश्वर्षतिः ।
तस्यं व्रतान्यनुवश्चरामसि ॥ १६ ॥

अयम् । एकः । इत्था । पुरू । उरु । चष्टे । वि । विश्वर्षतिः ।
तस्यं । व्रतानि । अनु । वः । चरामसि ॥ १६ ॥

मित्रस्य कर्माण्याह विश्वर्षतिः विशां पालयिता अनघोर्मित्रावरुणयोरेकः अयं मित्रः पु-
रु पुरूणि बहूनिच उरु उरूणिच द्रव्याणि इत्था इत्थं विचष्टे स्वतेजसा पश्यति तस्य मि-
त्रस्य व्रतानि कर्माणि बोधुम्वदर्थं अनुचरामसि अनुचरामः कुर्मइत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अनुपूर्वाण्योक्थांसास्त्राज्यस्वसश्चिम ।
मित्रस्व्यं व्रतावरुणस्यदीर्घश्रुत् ॥ १७ ॥

अनुं । पूर्वाणि । ओक्यां । साम्हराज्यस्य । सश्विमम् ।
मित्रस्य । व्रता । वरुणस्य । दीर्घंश्श्रुत् ॥ १७ ॥

साम्राज्यस्य साम्राजोभावः साम्राज्यं साम्राज्यमस्पास्तीति साम्राज्यः अर्शुआदिभ्यइत्य-
च् प्रत्ययः साम्राज्यवतोवरुणस्य पूर्वाणि पुरातनानि ओक्या ओकोगृहं तस्मै हितानि
कर्माणि वयं सश्विम । सश्वतिर्गतिकर्मा लितिरूपं द्विर्वचनस्य छन्दसिविकल्पितत्वादत्रद्विर्वच-
नाभावः । तदेवाह मित्रस्य व्रता व्रतानि कर्माणि च दीर्घंश्श्रुत् सुषांशुलुगिति षष्ठ्यालुक् दीर्घंश्श्रु-
तः अतिशयेन प्रतिद्धस्य वरुणस्य व्रतानिवा सश्विमेति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

परिधोरश्मिनादिवोन्तान्ममेपृथिव्याः ।
उभेआपप्रौरोदसीमहित्वा ॥ १८ ॥

परि । यः । रश्मिनां । दिवः । अन्तान् । ममे । पृथिव्याः ।
उभे इति । आ । प्रौ । रोदसी इति । महिह्त्वा ॥ १८ ॥

योमित्रः दिवः पृथिव्याः द्यावापृथिव्योरन्तान् अन्तरान् रश्मिना स्वतेजसा परिममे प-
रिमिनेति तयोः पर्यन्तान् स्वरश्मिना प्राप्तयतीत्यर्थः । सएव उभेरोदसी द्यावापृथिव्यौ महित्वा
स्वमहिम्ना आपमौ आसमन्तात्पूरयति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

उदुष्यशरणेदिवोज्योतिरयंस्तसूर्यः ।
अग्निर्नशुकःसमिधानआहुतः ॥ १९ ॥

उत् । ऊँ इति । स्यः । शरणे । दिवः । ज्योतिः । अयंस्तु ।
सूर्यः । अग्निः । न । शुकः । समद्द्रुधानः । आहुतः ॥ १९ ॥

सपंः सुधीपंः सुषु सपस्यपेरकः स्यः समिश्रोवरुणश्च दिवोद्योतमानस्यादित्यस्य शरणे
स्थाने नभसि ज्योतिरासीपं तेजः उदयंस्त उदयत्तुवि ऊर्ध्वगमयति सर्वत्र विस्तारयतीत्यर्थः ।
यमट्टंदिह्यं । ततः साः अग्निर्न शुकः अग्निरिव दीप्यमानः समिधानः हविभिः समिष्यमानः
आहुतः सर्वैराहवस्तिष्ठति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

वचोदीर्घप्रसन्नानीशेवाजस्यगोमंतः ।

ईशेहिपित्वोविपस्यदावने ॥ २० ॥ २४ ॥

वचः । दीर्घप्रसन्नानि । ईशे । वाजस्य । गोमंतः ।

ईशे । हि । पित्वः । अविपस्य । दावने ॥ २० ॥ २४ ॥

हे स्तोतः दीर्घप्रसन्नानि दीर्घं प्रदत्तं विस्तृतं सन्न सद्गन् पस्मिन्पक्षे वचः मि-
त्रं वरुणं च स्तुहि वकेलेंदचडागमः । सवरुणः गोमंतः पशुमंतः वाजस्यान्नस्य ईशे ईधे
स्वामीभवति । केवलं स्वामी न भवति किन्तु अविपस्य महतः प्रीतिकारिणः पित्वोन्नस्य
दावने दानायच ईशे समर्थोभवति ये स्तोत्रं कुर्वन्ति तेष्योन्नं ददातीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये चतुर्विंशोवर्गः ॥२४॥

अथैकविंशी-

तत्सूर्यरोदसीउभेदोपावस्तोरुपब्रुवे ।

भोजेष्वस्माँअभ्युच्चरासदा ॥ २१ ॥

तत् । सूर्यम् । रोदसी इति । उभे इति । दोषा । वस्तोः ।

उर्ष । ब्रुवे । भोजेषु । अस्मान् । अभि । उत् । चर । सदा ॥ २१ ॥

सूर्यं सुवीर्यं तव वारुणं मैत्रञ्च तेजः उभे रोदसी चावापृथिव्यौ च । दोषा सुपां-
मुत्सृगिति द्वितीयायाद्भुक् कालाध्यनोरितिद्वितीया । रात्रौ वस्तोः अहनि चाहमुपब्रुवे उ-
पस्तौमि त्वं स्तूपमानोवरुणः भोजेषु दातृष्वस्मान् सदाभ्युच्चर सर्वदाभिमूलमेरेय दा-
तृष्वेतेषां दानेप्सस्मान् पुरोभाविनः कुर्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

ऋज्वमुक्षण्यायनेरजुतंहरंयाणे ।

रथंपुक्तर्मसनामसुपामणि ॥ २२ ॥

ऋज्वम् । उक्षण्यायने । रजतम् । हरयाणे ।

रथम् । युक्तम् । असनाम् । सुष्टसामनि ॥ २२ ॥

सुषाम्णः पुत्रोवरुर्नामराजा सयदानं पादादिश्वमनसे तदसौ विश्वमनाऋषिरतथा-
चष्टे उक्षण्यायने उक्षणायाऋषिद्वरोः पूर्वजः तस्य गोत्रापत्ये । उक्षणाशब्दात् ष्यः तदन्वा-
त् फक् प्रत्ययः एतौ छान्दसौ बृहद्यभाषोपि संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनञवति । तस्य गो-
त्रापत्ये हरयाणे शत्रुजीवितैश्वर्यादि हरणश्रीले याने एतादृशे सुषामणि बहुवृत्तिवृत्तशब्दे-
न पुत्रोभिधीयते सुषाम्णः पुत्रे वरौ राजनि ददति सति किमभूत् ऋजं ऋजुगामिनं रज-
तं रजतमयं रजतसदृशं वा युक्तं अस्वाभ्यांयुक्तं रथमसनाम् एतेषां मित्रादीनां प्रसादा-
द्वयं संभ्रकवन्तोऽलब्धवन्तोभूम ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

तामेअश्व्यानांहरिणांनितोशना ।

उतोनुकृष्यानांनृवाहसा ॥ २३ ॥

ता । मे । अश्व्यानाम् । हरीणाम् । नितोशना ।

उतो दति । नु । कृष्यानाम् । नृवाहसा ॥ २३ ॥

ऋषिः प्रतिगृहीतावश्वावाह हरीणां हरितवर्णानामश्व्यानामश्वसंघानां मध्ये नितो-
शना नितोशनौ शोशतिर्हिंसाकर्मा शत्रूणामत्यन्तं बाधकतौ उतो अपिच कृष्यानां युद्ध-
कर्मणि कुशलानांच कुशलमिति बाधकौ नृवाहसा नृवाहसौ आयुधनेतृणां मनुष्याणां बोधारी
वा तावश्वौ मे महं नु क्षिप्रं सौषाम्णेन वरुणा दत्तौ भवेतम् ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

स्मद्भीशुकशावन्ताविप्रानविष्टयामती ।

महोवाजिनावर्षन्तासर्चासनम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

स्मद्भीशू इति स्मत्इअंभीशू । कशावन्ता । विप्रा । नविष्टया ।

मती । महः । वाजिनौ । अवन्ता । सर्चा । असुनम् ॥ २४ ॥ २५ ॥

ऋषिरिदानीं तावत्तावत्प्रहीपमित्याह स्मदभीशू स्मत् सुमत् उकारलोपश्छान्दसः शोभ-
नरज्युयुक्तौ यद्वा शोभनस्वशरीरकान्ती कशावन्ता कशावन्तौ कशायुक्तौ विप्रा विप्रौ मेधा-
विनामुचितौ मेधायी स्तोता यथा स्तुत्यं देवं स्तुतिभिः प्रीणयति तद्वत् सन्तोषकौ महोमहधः
सौषाम्यस्य वरोः संवन्धिनौ वाजिनौ श्रीमगमनवन्तौ अर्वन्ता अर्वन्तौ द्वावश्वौ सचासह युग-
पदेव नविष्टया नवतरया मती मत्या स्तुत्या मित्रादीन् स्तुवन् असनं विश्वमना अहं समभर्ज
प्रत्यग्रहीपमित्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

युवोरुष्विति पञ्चविंशत्युचं पठं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—युवोःपञ्चाधिका व्यशोवांगि-
रसआश्विनं विश्वाद्यावायव्यास्तपूर्वाश्वत्सोर्गापञ्चोत्येकविंशौ च विंशत्युष्टुविति । आंगिरसौ
व्यञ्च्यौ वैद्यव्यो विश्वमनावाक्कपिः षोडश्याद्याश्वत्सोर्गापञ्च्यः विंशत्युष्टुर् एकविंशीपञ्चविंशी-
च गायत्र्यौ शिष्टाः पूर्वदुष्णिहः अश्विनौ देवता विश्वाद्याः पञ्चर्चोवायुदेवताकाः प्रातरनुवा-
केआश्विनेऋतावुष्णिहेछन्दस्याश्विनशस्त्रेचादितः पञ्चदशर्चः सन्वितश्च—युवोरुपूरथंहुवइति
पञ्चदशेत्यौष्णिहमिति ।

तत्र प्रथमा—

युवोरुपूरथंहुवेत्सधस्तुत्यायसूरिपुं ।
अतूर्तदक्षावृषणावृषण्वसू ॥ १ ॥

युवोः । ऊँ इति । हु । रथम् । हुवे । सधस्तुत्याय । सूरिपुं ।
अतूर्तदक्षा । वृषणा । वृषण्वसू इति वृषण्वसू ॥ १ ॥

हे अतूर्तदक्षा वृषण्वनवरणयोरित्यस्यनिष्ठायां नसचेतिस्त्रेषेणनिपातितः परैरहिंसितव-
सौ वृषणा वृषणौ कामानां सेकारौ अतएव वृषण्वसू वर्षणशीलधनवन्तौ अश्विनौ युवोर्यु-
वयोरथं सुहुवे सुष्टु स्तोत्रादिभिराह्वयामि । किमर्थं सूरिपु मात्रेषु स्तोत्रेषु मध्ये सधस्तुत्याय
स्वैर्विभावेक्यम् सहजवन्तौ स्तोत्रं तस्माद्युवयोः श्रीमन्नस्यै युष्मद्रमनसाधनरथमेवाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

युवंशरोसुपाम्णेमहेतनेनासत्या ।
अवोभिर्याथोवृषणावृषण्वसू ॥ २ ॥

युवम् । वरो इति । सुहसाम्ने । महे । तने । नासत्या ।

अवःऽभिः । याथः । वृषणा । वृषण्वसू इति वृषण्वसू ॥ २ ॥

ऋषिर्वरुंराजानं संबोधय आह हे नासत्या नासत्यौ न विद्यते असत्यमनयोरिति नासत्यौ वृषणा कामानां वर्षितारौ वृषण्वसू वर्षणशीलवसुमनौ अश्विनौ युवं युवां सुषाम्णे सुषामा-
ख्यराज्ञे मम पित्रे अस्मै महे महेवे तमे तनोतीतितनं धनं धनाय । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी
तस्मै धनं दातुं पुरा यथा आगच्छतम तद्वगमत्यमपि धनं दातुं अवोभिः पालनैः सह याथः यु-
वाभायावपिति । हे वरो वरुनामकराजन्वेवं ब्रूहीतिऋषिर्वदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तावामद्यह्वामहेहृव्येभिर्वाजिनीवसू ।

पूर्वारिपइपयन्तावतिक्षपः ॥ ३ ॥

ता । वाम् । अद्य । ह्वामहे । हृव्येभिः । वाजिनीवसू इति

वाजिनीवसू । पूर्वाः । इपः । इपयन्तौ । अति । क्षपः ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नपुत्रधनवन्तावश्विनौ पूर्वाः बहूनि इषोन्नानि इपयन्तौ इप इच्छार्था
इच्छन्तौ ता तौ प्रसिद्धौ वां युवां अद्यारिमन्यागदिने अतिक्षपः रूपायाअतिक्रमे उषःकाले
इत्यर्थः तस्मिन्नुषःकाले हृव्येभिर्हृविलेक्षणैरनैः सह वयं ह्वामहे आह्वयामः आश्विनशास्त्रस्य
तत्र शस्यमानत्वादुषःकालपवाह यागइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आषांवाहिष्ठोअश्विनारथोयातुश्रुतोर्नरा ।

उपस्तोमान्तुरस्पदर्शयःश्रिये ॥ ४ ॥

आ । वा । वाहिष्ठः । अश्विना । रथः । यातु । श्रुतः ।

नरा । उप । स्तोमान् । तुरस्य । दर्शयः । श्रिये ॥ ४ ॥

हे नरा सर्वस्य नेतारो अश्विना अश्विनौ वां युवयोः वाहिष्ठोषोद्धतमः श्रुतोविश्रुतः स-
र्वप्रसिद्धोरथः आयातु अस्मदीयं वसं प्रत्यागच्छतु तेन रथेन युवामागत्य तुरस्य क्षिप्रं स्तोत्रं
कुर्वतस्त्वस्य स्तोमान् विवृतम्वदशादि स्तोमान् श्रिये तस्यैश्वर्यमदानाय उपदर्शयः परयतिर्ज्ञा-
नकर्मा जानीतं । दृशेत्सिद्धिं ध्यत्ययेनानादेशः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

जुहुराणां चिदश्विनामन्येथां वृषण्वसू ।

युवंहिरुद्रापर्यथो अतिह्रियः ॥ ५ ॥ २६ ॥

जुहुराणा । चित् । अश्विना । आ । मन्येथाम् । वृषण्वसू इति

वृषण्वसू । युवम् । हि । रुद्रा । पर्यथः । अति । ह्रियः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणशीलधनवन्तौ अश्विना अश्विनौ जुहुराणां चित् हूँत्सोक्तिस्ये दुर्घः
सनो लुक् छलोपध्वेत्यानच्प्रत्ययः कुटिलान्कर्षविघ्नकारिणः मायाविनः शत्रूनां आभिमुख्येन
मन्येथाम् जानीतम् । वतः हे रुद्राः संग्रामे रोदनशीलौ रुदन्तौ वा अश्विनौ युवं हिरवधारणे
युवामेव द्विषेद्विषकारिणः वान् शत्रून् अतिपर्यथः अतीत्य संक्लेशयतं हतमित्यर्थः । पृषु हिंसा-
संक्लेशनयोरिति शौवादिकः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये पङ्क्तिशोबर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

दस्त्राह्विष्वंमानुपङ्गुक्षिः परिदीयथः ।

धिपंजिन्वामधुवर्णाशुभस्पती ॥ ६ ॥

दस्त्रा । हि । विश्वम् । आनुपक् । मक्षुक्षिः । परिदीयथः ।

धिपंजिन्वा । मधुवर्णा । शुभः । पती इति । ६ ॥

दस्त्रा दसौ सर्वैर्दर्शनीयौ यद्वा दस्युपक्षये शत्रूणामुपक्षयितारौ अश्विनौ कीदृशौ धिपंजि-
न्वा धिपं जिन्वौ जिविः प्रीणनार्थः कर्माणि प्रीणयन्तौ मधुवर्णा मधुवर्णौ सर्वेषां मादनशीलशरी-
रकान्ती ये युवयोः रूपं पश्यन्ति ते तत्रैव दृष्टान्वन्तीत्यर्थः तादृशौ शुभस्पती उदकस्यपालयिता-

रो तादृशौ युवां मशुभिः शीघ्रगमनैरश्वैः आनुवक् अनुपक्कं यथाभवति तथा विश्वं ऋत्विग्भि-
र्हविर्भिश्च व्याप्तं हिरवधारणे अस्मदीयं यज्ञमेव प्रति परिदीपयः दीपतिगंतिकर्मां परितआग-
च्छतम् ॥ ६ ॥

अथसप्तमी—

उपनोयातमश्विनारायाविश्वपुषासह ।

मघवानासुवीरावनपच्युता ॥ ७ ॥

उप । नः । यातम् । अश्विना । राया । विश्वपुषा ।

सह । मघवाना । सुवीरा । अनपच्युता ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ विश्वपुषा विश्वस्य सर्वस्य पोषकेण राया धनेनसह नोस्मदीयं
यज्ञमुपयातं उपागच्छतम् यज्ञमागत्य धनमस्मभ्यंप्रयच्छतपितिभावः । किमनयोर्धनमस्तीत्य-
तआह—मघवाना मघवानौ मंहनीयधनवन्तौ सुवीरौ शोजनसामर्थ्योपेतौ । यज्ञा वीराः समर्थाः
शत्रवः तद्वन्तौ । तथापि अनपच्युता तैरपच्यवावनीयौ न भवतः । तौ यज्ञं प्रत्यागच्छतम् ॥७॥

अथाष्टमी—

आभेअस्यप्रतीव्यमिन्द्रनासत्यागतम् ।

देवादेवेभिरद्यसचनस्तमा ॥ ८ ॥

आ । मे । अस्य । प्रतीव्यम् । इन्द्रनासत्या । गतम् ।

देवा । देवेभिः । अद्य । सचनःस्तमा ॥ ८ ॥

हे इन्द्रनासत्या इन्द्राश्विनौ देवा देवौ सचनस्तमा पचसमवाये कृत्यत्पुटइति कर्मणि
त्पुट् अतिशयेन सर्वैः समवेतव्यौ सैव्यमानौ युवां प्रतोव्यं वीगतयादिपु अधिकरणे औणा-
दिकःकिम् मविशब्दस्य योप्ताधोस्ति पुनःपुनर्दियन्ति भक्षयन्ति हवींषि देवाअत्रेति प्रतीव्यो-
यज्ञः तं अस्य पुरोर्वाचनं मे ममसंबन्धिनं यज्ञं अद्यास्मिन्दिने देवेभिर्देवैः सार्धमागतमामच्छत-
म् । यद्वा मे ममास्पक्रियमाणस्य स्तोत्रस्य प्रतीव्यं प्रतिगतं यथाभवति तथा आभिमुख्येना-
यातम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

व्यं॒हिवां॒हवां॒मह॒उक्ष॒ण्यन्तो॒व्यश्व॒वत् ।
सु॒म॒तिभि॒रुपं॑वि॒प्रावि॒हाग॑तम् ॥ ९ ॥

व॒यम् । हि । वा॒म् । हवां॑महे । उ॒क्ष॒ण्यन्तः । व्य॒श्व॒वत् ।
सु॒म॒तिभिः॑ । उपं । वि॒प्री । इ॒ह । आ । ग॒तम् ॥ ९ ॥

उक्षण्यन्तः घनादिसेकारावात्मनश्च्छन्दोव्यं वांहि घनादीनां प्रचारौ युवामेव हवामहे
सहाभार्थमाह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः-व्यश्ववत् यथास्माकं पिता युवामेव स्तुत्वा घनमलभत तद्वत् ।
हे विमा मेघाविनी अश्विनौ सुमतिभिः अस्माभिः क्रियमाणैः कल्पणैः स्तोत्रैः सह । यद्वा
सुमतिभिः शोभनाभिरनुग्रहयुद्धिभिः सह इहात्मिन्यागदिने उपागतम् उपागच्छतम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अ॒श्विना॒स्त्रपे॑स्तु॒हिकु॑वि॒त्तेश्र॑व॒न्तो॒हव॑म् ।
ने॒दी॒यसः॑ कू॒ळया॑तः प॒णीन् ॥ १० ॥ २७ ॥

अ॒श्विनां॑ । सु । ऋ॒पे । स्तु॒हि । कु॒वित् । ते । श्र॑व॒न्तः । ह॒वम् ।
ने॒दी॒यसः॑ । कू॒ळया॑तः । प॒णीन् । उ॒त ॥ १० ॥ २७ ॥

हे ऋपे विश्वमनः अश्विना अश्विनौ देवौ सुदुहि शोभनं स्तुहि तवस्तावश्विनौ वे स्तो-
तुस्तव हवमाह्वानं कुवित् कुविदिति बहुनाम बहुवारं अवतः शृणुतम् श्रुश्रवणे स्टेचडागमः ।
एवं त्वयास्तुतावश्विनौ नेदीयसः अन्तिकतमान् शत्रुकूळयातः हिंस्ताम् । उतापिच पणीनेतच्चा-
मकान् अंगिरोगवामपनेतूनसुरानपिहिंस्तां । कुडिदाहे ण्यन्तस्य स्टेचडागमः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्विर्विपे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकादशी-

वै॒य॒श्वस्य॑श्रु॒तं न॒रोतो॑मे॒अस्य॑ये॒दधः॑ ।
स॒जो॑प॒त्तावरु॑णोमि॒त्रोअ॑र्य॒मा ॥ ११ ॥

वैश्वस्य । श्रुतम् । नरा । उतो इति । मे । अस्य । वेदथः ।
सहजोपसा । वरुणः । मित्रः । अर्यमा ॥ ११ ॥

हे नरा नेतारावशिनो वैश्वस्य व्यश्वपुत्रस्य विश्वमनसोममाह्वानंश्रुतं शृणुतम् । उतो अपिच मे मदीयमस्य तदाह्वानं वेदथः आत्मीयतया जानीथः । अथ वरुणो मित्रः मित्रावरुणौ च राजोपसा संगतौ सन्तौ अर्यमा एतन्नामकोदेवथ मदीयमाह्वानं श्रुत्वा महं घनादिकं प्रयच्छन्तु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

युवादत्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः ।
अहरहृषणा मह्यं शिक्षतम् ॥ १२ ॥

युवादत्तस्य । धिष्ण्या । युवाऽनीतस्य । सूरिभिः ।
अहःऽअहः । वृषणा । मह्यम् । शिक्षतम् ॥ १२ ॥

हे धिष्ण्या धिष्ण्यौ धिष्णाहीं स्तुष्यौ वृषणा वृषणौ कामानां सेकारौ अशिनौ सूरिभिः शुषांसुषोभयन्तीति चतुर्ध्यांस्त्वतीया सूरिभ्यः स्तोत्रं यो युवादत्तस्य युवाऽन्यां यद् स्तोत्रं यो दीयते तद् । तथा युवानीतस्य युवाऽन्यां यद् स्तोत्रं यो दीयते तच्च घनादिकं अहरहः अहन्यहनि मत्स्यं विश्वमनसे स्तोत्रं कुर्याणाय युवां शिक्षतं प्रयच्छतम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

योवां युज्ञेमिरावृत्तोधिषस्त्रावधूरिव ।
सपर्यन्तां शुभे चक्रान्ते अश्विनां ॥ १३ ॥

यः । वाम् । युज्ञेभिः । आऽवृत्तः । अधिऽवस्त्रा । वधूःऽवधूः ।
सपर्यन्तां । शुभे । चक्रान्ते इति । अश्विनां ॥ १३ ॥

अथ पूर्वोर्ध्वः पराक्षरतः योमनुष्यः वां सुवयोर्ध्वेभिर्यजनः पूजनः यद्वा युष्मद्विपयेषां गः आवृषः परिसृष्टोभयति । वषट्कान्तः—अधिवरता उपरिनिहितवस्त्रावधूः अन्येनवस्त्रेण यथा-

छादिता भवति तथा वृत्तोयदाभवति तदा सपर्यन्ता अभीष्टमदानेन तं परिचरन्तौ अश्विनौ अश्विनौ भवन्तौ तं मनुष्यं शुभे चक्रते मंगले धने कृतवन्तौ तं धनादियुक्तमकार्षामित्यर्थः ।
पोषुवास्यां हवींषि प्रयच्छति तं धनादियुक्तं कुरुतमित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

योवांमुख्यचस्तमंचिकेततिनृपाय्यम् ।

वर्तिरश्विनापरिपातमस्मयू ॥ १४ ॥

यः । वाम् । उख्यचस्तमः । चिकेतति । नृपाय्यम् ।

वर्तिः । अश्विना । परि । यातम् । अस्मयू इत्यस्मयू ॥ १४ ॥

हे, अश्विनौ उख्यचस्तमं अतिशयेन ग्रहेषुभूतं व्याप्तं नृपाय्यं नेत्र्यां युवास्यां पातव्यं सोमं योमनुष्यः वां युवास्यां तं सोमं दातुं चिकेतति भृशं जानाति तस्य वर्तिः वर्ततेति वर्ति-
र्यहं अस्मयू अस्मान् पूजार्थं बहुवचनं विश्वमनसं मां कामयमानौ युवां परिपातं सोमपाना-
र्थं तस्य गृहं प्रत्याघातं । चिकेतति कितज्ञाने इत्यस्य यद्दृगन्तस्य छेदवडागमः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अस्मभ्यंसुवृषण्वसूयातंवर्तिनृपाय्यम् ।

विपुद्गुहेवयज्ञमूहथुगिरा ॥ १५ ॥ २८ ॥

अस्मभ्यम् । सु । वृषण्वसू इति वृषण्वसू । यातम् । वर्तिः ।

नृपाय्यम् । विपुद्गुहाइव । यज्ञम् । ऊहथुः । गिरा ॥ १५ ॥ २८ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणशीलधनवन्तौ अश्विनौ अस्मभ्यमस्पर्धयं नृपाय्यं नेत्र्यां पातव्यं सोमंप्रति वर्तिरस्मदीयं गृहंप्रति सुधातं युवां सुष्ठु आपातम् । गिरा स्तुतिलक्षणया वाचा युवां यज्ञमूहथुः मनुष्येषु यज्ञसमार्तिं प्रापयथः । तत्रदृष्टान्तः-विपुद्गुहेव ब्रह्मजिघांसायां विश्ववः हि-
नस्तिशब्दनिदि विपुद्गुहः शरः तेन यथा व्याघ्रोसृगमभिलषितं देशं मौञ्जमति वदत् स्तुत्या य-
ज्ञमवैकल्पेन समार्तिं प्रापयथइत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

पातरनुवाके आश्विनेऋतौ गायत्रेच्छन्दसि वाहिष्ठोवांहवानामिति चतस्रः । सूत्रिवश्च—वा-
हिष्ठोवांहवानामिति चतस्रउदीराधामोहवमिति गायत्रमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते षोडशी—

वाहिष्ठोवांहवानांस्तोमोदूतोहुवन्नरा ।

युवाभ्यांभूत्वश्विना ॥ १६ ॥

वाहिष्ठः । वा । हवानाम् । स्तोमः । दूतः । हुवत् । नरा ।

युवाभ्याम् । भूत् । अश्विना ॥ १६ ॥

हे नरा नरौ सर्वस्य नेतरौ अश्विनौ हवानां स्तोत्राणां स्तोत्राणां मध्ये स्तोमोवाहिष्ठः
युवामतिशयेन व्याप्नुवन् मदीयः स्तोमः दूतः दूतभूतः सन् हुवत् आह्वयतु तोयं मदीयः स्तोमः
युवाभ्यां प्रियकरोभूतु भवतु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

पटदोद्विवोअर्णवदुपोवामदधोगृहे । श्रुतमिन्मेअमर्त्या ॥ १७ ॥

यत् । अदः । दिवः । अर्णवे । इपः । वा । मदधः ।

गृहे । श्रुतम् । इत् । मे । अमर्त्या ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ दिवोद्युलोकस्य अदः सुपांसुलुगिति सप्तम्याः सुः अमुष्मिन्नर्णवे अपां
स्थाने यद्यदि मदधः माघधः । वा अपिच इपः अन्नमिच्छतो यजमानस्य गृहे यदि माघधः
एवं चेत् हे अमर्त्या मरणधर्मरहितौ अमनुष्यौ वा अश्विनौ मे मदीयं स्तोत्रं श्रुतमित् युवां
श्रुतमेव मदीयं स्तोत्रं श्रुत्वा युवां माघतमित्यर्थः । यद्वा अदः स्तोत्रमिति संबध्यते ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

उत्तस्पाश्वेतयावरीवाहिष्ठावानुदीनाम् ।

सिन्धुर्हिर्ष्यवर्तनिः ॥ १८ ॥

उत् । स्या । श्वेत॒श्चाव॑री । वाहि॑ष्ठा । वाम् ।

न॒दीना॑म् । सिन्धुः । हिर॑ण्य॒श्वर्त॑निः ॥ १८ ॥

विश्वमनाऋषिः श्वेतयावरीनाम्नोनद्यास्तीरे अश्विनावस्तौत् अनया नद्यपि स्तुतयतीत्याह-
उत्तापिच श्वेतयावरी श्वेतजला यातीति श्वेतयावरी कीदृशी सिन्धुः स्पन्दमाना हिरण्यवर्तनिः
हिरण्यस्वीयमार्गा हिरण्यभयकूटा स्या एषा श्वेतयावरी नामिका नदीनामन्यासां नदी-
नां मध्ये वां युवां वाहिष्ठा स्तुत्या अतिशयेनागन्त्रीभवति एषापि युवां स्तौतीत्यर्थः । यद्वा
एषानदी युवयोरथस्य वाहिष्ठा बोद्धवता सती म्रियकरीभवति यस्यादहमस्यास्तीरेयुवामस्तु-
वमिति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

स्मद॑तया॒सुकी॑र्त्याश्वि॒नाश्वे॑तया॒धिया॑ ।

वहे॑थेशु॒भ्रया॑वाना ॥ १९ ॥

स्मत् । ए॒तया॑ । सु॒की॒र्त्या । अश्वि॒ना । श्वे॒तया॑ ।

धि॒या । वहे॑थे इति । शु॒भ्र॒या॒वा॒ना ॥ १९ ॥

हे शुभ्रयावाना शोभनशीलगमनवन्तौ हे अश्विना अश्विनौ सुकीर्त्या शोभनस्तुत्या
श्वेतया श्वेतजलया धिया धारयिष्या हिरण्यकूलवत्या उभयकूलस्थितानां प्राणिनां धन-
दानेन षोषयिष्या एतया नद्या स्मत् हुमत् शोभनं वहेथे युवां स्तुतिं मामुथः एषा युवामस्तौ-
दित्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

यु॒क्ष्वाहि॑त्वंरं॒थास॑हापु॒वस्त्र॒पोप्या॑वसो ।

आ॒त्रो॒वायो॒मधु॑पि॒वास्मा॑कंस॒वना॑र्गहि ॥ २० ॥ २१ ॥

यु॒क्ष्व । हि । त्वम् । र॒थ॒स॒हा । यु॒वस्त्र॑ । पो॒प्या ।

व॒सो इति । आत् । नः । वा॒यो इति । मधु॑ ।

पि॒व । अ॒स्माक॑म् । स॒वना॑ । आ । ग॒हि ॥ २० ॥ २१ ॥

एतदाद्यावायव्यः हे वायो रथसहा रथसहौ रथवहनसमर्थावश्वौ हिरवधारणे त्वमे-
व युध्व संयोजय । हे वसो वासयितः शत्रूणां पोष्या पोष्यौ कंठेषु करवलास्फालनैराश्वस्य
पोषणीयौ वावश्वौ युवस्व संग्रामेषु शत्रुवधार्थं मिश्रय । यद्वा अस्मद्यज्ञेषु संमिश्रय ताभ्यां युक्तः
रान् यज्ञं प्रत्यागच्छेत्यर्थः । हे वायो आदनन्तरं नोस्पदीयं मधु मदकरं सोमं त्वं पिव अतएव
अस्मार्कं यज्ञेषु सवना त्रिषु सवनेषु आगहि सोमपानार्थमागच्छ ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

वायव्येषु वपायास्तववायो इत्येषावानुवाक्या सूत्रितश्च—प्रवायुमच्छाबृहतीमनीषा
तववायवृतस्यतइति ।

अथैकविंशी—

तववायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत ।

अवांस्यारुणीमहे ॥ २१ ॥

तव । वायो इति । ऋतःपते । त्वष्टुः । जामातः ।

अद्भुत । अवांसि । आ । रुणीमहे ॥ २१ ॥

हे ऋतःपते ऋतपते यज्ञानापते सर्वपातिपदिकेभ्योलालसायां सुमिति सुगागमः त्वष्टुर्जा-
मातः ब्रह्मणोजामातः । एषा कथा इतिहासादिभिरवगन्तव्या । तादृश अद्भुत महत्त्वं विचित्रकर्मन्
हे वायो तव त्वदीयानि अवांसि पादनानि आवृणीमहे वयमस्मिन्पशुयागे संभ्रजामहे ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

त्वष्टुर्जामातरं वयमीशानं राय ईमहे ।

सुतावंन्तो वायुं द्युम्ना जनांसः ॥ २२ ॥

त्वष्टुः । जामातरम् । वयम् । ईशानम् । रायः । ईमहे ।

सुतश्चवन्तः । वायुम् । द्युम्ना । जनांसः ॥ २२ ॥

इमे जनान्जो जनावयं त्वष्टुर्वंलणोजामातरं ईशानं रावस्येश्वरमेतादृशं वायुं सुतवंतोभि-
पुतसोमाः रायः धनं ईमहे याचामहे देनदत्तेन वयं द्युम्ना धनवन्तः स्वाम इतिशेषः ॥ २२ ॥

वायव्यसूत्रे वायोपाहिशिवादिवइत्यादिके द्वे ऋचौ द्वितीयादृतीये सूत्रितश्च—वायोपाहिशिवादिवइतिद्वेइति ।

सैषा सूक्ते ऋचोर्विंशी—

वायोपाहिशिवादिवोवहस्वामुस्वश्व्यम् ।
वहस्वमहःपृथुपक्षसा रथे ॥ २३ ॥

वायो इति । याहि । शिव । आ । दिवः । वहस्व ।
सु । सुऽअश्व्यम् । वहस्व । महः । पृथुऽपक्षसा । रथे ॥ २३ ॥

हे वायो दिवोद्युलोकस्य शिव सुपां सुलुगिति द्वितीयायादृक् शिवं कल्याणमायाहि आप्रापय सर्वज्योतिषां त्वदाधारत्वात् तेषामाधारोभूत्वा द्युलोके तानि स्थापयेति प्रार्थयते । तत्तत्त्वं स्वश्व्यं अश्वानां संघोश्व्यः शोभनाश्वसंघं रथं सु सुदु वहस्व सर्वतोदिक्षु प्रापय । इदानीं तेऽप्यपि समर्थावश्वावावह महोमहान् त्वं पृथुपक्षसा पृथुपाश्वद्वपयुक्तावश्वौ रथे स्वकीये वहस्व शत्रुहननार्थं संयोजय ॥ २३ ॥

वायव्ये पशौ पुरोडाशहविषोस्त्वांहिसुप्सरस्तमं इति द्वे अनुवाक्ये सूत्रितश्च—त्वांहिसुप्सरस्तममितिद्वे कुविदंगनमसायेचृघातइति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्विंशी—

त्वांहिसुप्सरस्तमं नृपदनेपुहूमहे ।
ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना ॥ २४ ॥

त्वाम् । हि । सुप्सरःऽस्तमम् । नृपदनेपु । हूमहे ।
ग्रावाणम् । न । अश्वपृष्ठम् । मंहना ॥ २४ ॥

हे वायो सुप्सरस्तमं सुप्सरइति रूपनाम रोमत्वर्थीयः अतिशयेन शोभनरूपवन्तं मंहना स्वकीयेन महत्त्वेन अश्वपृष्ठं सर्वतोव्याप्तपृष्ठं पृष्ठशब्दः सर्वांगं लक्षयति व्याप्तलक्ष्णांगमित्यर्थः त्वां हिरवधारणे त्वामेव नृपदनेपु नृसदनेपु नरः अध्वरस्यनेतारः ऋत्विजोऽनृसीदन्वीति नृपदनापन्नाः तेषु हूमहे वयमाह्वयामः । कथमिव ग्रावाणं न यथा सोमाभिपवार्थं ग्रावाणं स्तुतिमिराह्वयन्ति तद्वत्त्वां स्तुतिभिराह्वयामः ॥ २४ ॥

शुभासीरीये सत्वंनोदेवत्येषा वापोरनुवाक्या सूत्रितश्च—सत्वंनोदेवमनसेशानायमहु-
र्वियस्तआनडिति ।

सैषा सूक्ते पञ्चविंशी—

सत्वंनोदेवमनसावायोमन्दानोअघ्नियः ।

ऋधिवाजाँअपोधियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

सः । त्वम् । नः । देव । मनसा । वायो इति । मन्दानः ।

अघ्नियः । ऋधि । वाजान् । अपः । धियः ॥ २५ ॥ ३० ॥

हे देव द्योतमान यद्वा स्तोत्रव्यवायो अघ्नियः देवानां मध्ये मुरत्यः अग्रतो गन्तासि स-
तादृशस्त्वं मनसा मन्दानोमन्दमानः स्वयमेव मोदमानःसत् नोत्सार्कं वाजान् अजानि अ-
पोमेघभेदनेनोदकानिच उभयस्मिन् त्वया पदन्तेसति वियः अग्निहोत्रादिकर्माणिच ऋधि कु-
रु कारयेत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अशिरुक्थइति द्वाविंशर्चं सप्तमं सूक्तम् । अवानुक्रमणिका—अशिरुक्थेऽधिकं मनुर्वैषः
स्वतो वैश्वदेवंह प्रगाथमिति । विषस्वतःपुत्रोमनुर्ऋषिः प्रथमातृतीयाद्ययुजोबृहस्पः द्वितीयाचतु-
र्थ्यादियुजः सतोबृहस्पः । इदमादीनां चतुर्णां सूक्तानां विश्वेदेवादेवता सूक्तविनियोगोलैमिकः ।

तस्मिन्सूक्ते पथमा—

अग्निरुक्थेपुरोहितोयावाणोवर्हिर्ध्वरे ।

ऋचायांभिमरुतोब्रह्मणस्पतिर्देवाँअवोवरेण्यम् ॥ १ ॥

अग्निः । उक्थे । पुरःइहितः । यावाणः । वर्हिः । अध्वरे । ऋचा ।

यामि । मरुतः । ब्रह्मणः । पतिम् । देवान् । अवः । वरेण्यम् ॥ १ ॥

मनुः प्रार्थयते उक्थे स्तोत्रशस्त्रात्मके अध्वरे हिंसारहितेस्मिन् पत्ने अग्निः पुरोहितः य-
ज्ञार्थं पुरतज्जन्त्रेयां अत्तिग्भिः निहितोभूत् तथा यावाणश्च सोमाभियवार्थं पुरतोनिहिताः वर्हि-
श्च पुरतोनिहितमासादितं एवं सामय्यां सत्यां मरुतः एकोनपञ्चाशन्मरुद्व्यान् ब्रह्मणस्पतिः स्तो-

वस्य पालयितारमेतन्नामर्कं देवं देवानिन्द्रादींश्च एतान् सर्वांश्च देवान् वरेण्यं वरणीयं भजनी-
यं अवोरक्षणं ऋचासुक्तरूपया स्तुत्या यामि मनुरहं याचामि । याचतेर्लङित्कृत्वा वर्णल्लोपश्चा-
न्दसः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आपशुंगासिपृथिवीवनस्पतीनुपासानक्तमोर्पधीः ।
विश्वेचनोवसवोविश्ववेदसोधीनांभूतमावितारः ॥ २ ॥

आ । पशुम् । गासि । पृथिवीम् । वनस्पतीन् ।
उपसां । नक्तम् । ओर्पधीः । विश्वे । च । नः । वसवः ।
विश्ववेदसः । धीनाम् । भूत । प्रऽअवितारः ॥ २ ॥

पूर्वाध्वेऽग्निः संबोध्यते पश्वादिशब्दसद्भावात् । हे अग्ने नोस्मदीये यज्ञे पशुमग्नीषोमीयं प-
शुं प्रति आगासि आगच्छसि । गाङ् गतौ व्यत्ययेन परस्मैपदम् । तथा पृथिवीपिदं देवसदनं प्रति ।
किञ्च वनस्पतीन् मथनसाधनानरणिंरूपान् वनस्पतीन् प्रति । तथा उपसा होतव्यत्वेनोपःकालं त-
था नक्तं पश्यतया रात्रिञ्च प्रति । किञ्च ओर्पधीः उपदाहे अत्र मादनकर्मा ओपन्ति माद्यन्ति
अनेनेति ओपः सोमः । सधीयते निधीयते येष्विति ओपपयोऽत्रावाणः तान् प्रति आगच्छसि ।
यद्वा ओपध्वः कृत्वाकान्वाल्वाः ताः प्रति आयाहि । अथवा हे त्वोवः पश्वादीनामासि संपंता-
स्तुहि । कैमे शब्देद्विधातुः । तवः हे वसवः पातपितारोविश्ववेदसः सर्वधनाः सर्वज्ञानावा
हे विश्वे सर्वेपि देवानोस्मदीयानां कर्मणां प्रावितारोभूत अनेनाग्निनासह यूपं पकर्षेण
रक्षकाभवत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

प्रसूनं एत्त्वध्वरोऽग्नादेवेपुंपूर्व्यः ।
आदित्येपुप्रवरुणेधृतवतेमरुत्सुविश्वभानुषु ॥ ३ ॥

प्र । सु । नः । एतु । अध्वरः । अग्ना । देवेपुं । पूर्व्यः । आदित्येपुं ।
प्र । वरुणे । धृतवते । मरुत्सु । विश्वभानुषु ॥ ३ ॥

पूर्व्यः पुरातनः पूर्व्यान् पुरातनानिन्द्रादीन् देवान् प्रति क्रियमाणत्वाद्यज्ञो वि पूर्व्यै इत्युच्यते
 तादृशो मुखो नोस्मदीयो ध्वरो यज्ञः अग्नां सुपां सुष्टु गिति सप्तम्याद्वादेशः अग्नौ अग्निर्देवानां मुख्यत्वात् प्रथममभिहितः तस्मिन् यज्ञौ सर्वेष्वन्येषु देवेषु च सु सुष्टु प्रैतु मकारेण गच्छतु । देवान् विशिनष्टि आदित्येषु अदितेः पुत्रेषु इन्द्रादिषु धृतव्रते धृतकर्मणि वरुणे च विश्वभानुषु सर्वतो-
 व्याप्ततेजस्केषु मरुत्सु च प्रैतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

विश्वे हिष्मामनवे विश्ववेदसो भुवन् वृधे रिशादसः ।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्तानो वृकं छुर्दिः ॥ ४ ॥

विश्वे । हि । स्म । मनवे । विश्ववेदसः । भुवन् । वृधे । रिशादसः ।
 अरिष्टेभिः । पायुभिः । विश्ववेदसः । यन्त । नः । अ वृकम् । छुर्दिः ॥ ४ ॥

विश्ववेदसः सर्वतो व्याप्तधना बहुधना इत्यर्थः तादृशा रिशादसः रिशतां हिंसतां शत्रूणा-
 मसितारः उपक्षयितारो वा विश्वे हिष्म सर्वेष्वह देवा मनवे पृथक् चतुर्थी मनोः वृधे वर्धनाय
 भुवन् भवन्तु स्तोत्रे मनुष्याय धनं दत्त्वा तं वर्धयन्त्वित्याशास्ते । वतः हे विश्ववेदसः सर्वधनाः
 सर्वज्ञावा देवाः अरिष्टेभिः परैरहिंसितैः पायुभिः पालनैः सह अ वृक वृकः स्तेनस्तद्रहितं बांधार-
 हितमित्यर्थः । तादृशं छुर्दिं गृहं नोस्मभ्यं यन्त मयच्छत शत्रून् हत्वा गृहेष्वस्माभिः कर्माणि
 कारयतेत्यर्थः । यन्तेति यमेलेति छान्दसो विकरणस्य लुक् तस्य तवादेशः तेनानुनासिकलोपा-
 भावः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

आनो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोपसः ।

ऋचा गिरामरुतो देव्यादिते सदने परस्त्ये महि ॥ ५ ॥ ३१ ॥

आ । नुः । अद्य । समनसः । गन्त । विश्वे । सजोपसः ।

ऋचा । गिरा । मरुतः । देवि । अदिति । सदने । परस्त्ये । महि ॥ ५ ॥ ३१ ॥

समनसः सर्वेषु स्तोत्रेषु समानमनस्काः विश्वे सर्वे देवाः यूपं सजोपसः परस्परं संग्वाः
 सन्तः गिरा शुश्रूषवया मातृव्ययेत्यर्थः तथा ऋचासह अद्यास्मिन् यागदिने नो यष्टूनस्पानागन्त

आगच्छत । अनन्तरं हे मरुतः देवि द्योतमाने महि महति देवानां मातृत्वात् महत्वयुक्ते हे अ-
दिते अदीने एतन्नामिके देवि सद्ने स्थाने पत्नयेस्मदीयेगृहे स्तोतव्यतया उपविशत । मरुतइ-
त्यादेर्वाक्यभेदादनिघातः उत्तरत्र पूर्वस्यामञ्चितस्याविद्यमानवत्त्वेन वाक्यादित्वाद्निघातः ॥५॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ षष्ठी—

अ॒भि॒प्रि॒या॒मं॒रु॒तो॒या॒वो॒अ॒श्व॒र्या॒हृ॒व्या॒मि॒त्र॒प्र॒या॒थ॒नं ।

आ॒व॒र्हि॒रि॒न्द्रो॒वरु॑णस्तुरानरं॒आ॒दि॒त्यासः॑सदन्तुनः ॥ ६ ॥

अ॒भि । प्रि॒या । म॒रु॒तः । या । वः । अ॒श्व॒र्या । हृ॒व्या । मि॒त्र ।

प्र॒श्र॒या॒थ॒नं । आ । व॒र्हिः । इ॒न्द्रः । वरु॑णः । तुराः । नरः । आ॒दि॒त्यासः ।

स॒द॒न्तु । नः ॥ ६ ॥

हे मरुतः प्रिया प्रियाणि या यानि शेषुष्माक्रमश्या अश्व्यानि प्रियान् अ-
श्वसंघान् अभिप्रयाथत अस्मद्यज्ञं प्रति प्रापयत धूमशरैर्व्युक्ताः सन्त आगच्छतेरपर्थः । अ-
थ हे मित्र मित्रशब्देनान्येवरुणादयोप्युच्यन्ते हे मित्रादयो देवाः ह्रव्या ह्रव्यानि हव-
नयोग्यानि हवींषि स्वीकर्तुं भागच्छतेत्यर्थः । स्तूयमाना आगच्छत । प्रपूर्वाद्यातेर्लोपि तद्व-
क्षनथनाश्चेतिथनादेशः । आगत्यच इन्द्रोवरुणः इन्द्रावरुणौ तुराः संग्रामे शत्रुवधार्थं त्वरणा-
णाः नरोनेतारआदित्यासः अदितेः पुत्रामरुदादयो देवाश्च नोत्सदीये यज्ञे वर्हिः वर्हिषि
आसादिते आसदन्तु आसीदन्तु प्रविशन्तु । सदेः सौदादेशाभावश्छान्दसः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

व॒यं॒वो॒वृ॒क्त॒वर्हि॑पोहितप्रयस॒आनु॑पक् ।

सु॒त॒सो॒मा॒सो॒वरु॑णह्वामहेमनु॒ष्वदि॒द्वाभ॑यः ॥ ७ ॥

व॒यम् । वः । वृ॒क्त॒वर्हि॑पः । हि॒त॒प्र॒यसः । आ॒नु॒पक् ।

सु॒त॒सो॒मा॒सः । वरु॑ण । ह॒वाम॒हे । म॒नु॒ष्वत् । इ॒द्द्वि॒र्अ॒भ॒यः ॥ ७ ॥

हे वरुण वरुणादयोदेवाः वृक्तवर्हिपक्तविशोषयं आनुषक् सुयादिषु अनुपकं यथा भवति तथा हितपयसः प्रीणातीति प्रयोञ्जं तेषु निहितहविष्काःसन्तः वीयुष्मान् हवामहे एतानि हवींष्यादातुमाह्वयामः । कीदृशाः सुतसोमासः अभिपुतसोमाः इच्छाम्यः आहुतिभिः समिद्धाम्नो वयमाह्वयामः । तत्रदृष्टान्तः—मनुष्वक् मनुष्यथा यज्ञे युष्मानाजुहा-
व तद्वत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आप्रयातमरुतोविष्णोअश्विनापूपन्मार्कीनयाधिया ।
इन्द्रआयातुप्रथमःसनिष्युभिर्दृषाद्योर्दृत्रहागृणे ॥ ८ ॥

आ । प्र । यात । मरुतः । विष्णो इति । अश्विना । पूषन् ।
मार्कीनया । धिया । इन्द्रः । आ । यातु । प्रथमः ।
सनिष्युभिः । दृषा । यः । दृत्रहा । गृणे ॥ ८ ॥

हे विश्वेदेवाः प्रयात मरुतमरुतस्यदीपकर्मण्यागच्छत । हे मरुतः हे विष्णो स्वबलेन सर्वतोव्याप्त एतन्नामकदेव हे अश्विना अश्विनौ पूषन् स्तोतृन् धनादिना पोषयतीतिपूषा एतन्नामकदेव मरुदादयो हे देवाः । मार्कीनया अस्मच्छब्दात् युष्मदस्मदोरिति स्वजशैषि-
कः एकवचने तवकर्मण्यकविति ममकादेशः वर्णलोपश्छान्दसः । मया क्रियमाणया धि-
या स्तुत्या सहास्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छत । मरुदादेरामद्वितस्य वाक्यभेदादनिघातः । किञ्च प्रथ-
मोदेवानां मुख्यः सइन्द्रश्चायातु वृषा कामानां सेक्ता यइन्द्रः सनिष्युभिः सनिः संभ्रजनं
तदात्मनइच्छद्भिः स्तोत्रभिः वृत्रहा अपामावरकस्य वृत्रासुरस्य हन्तेति गृणे गृणते स्तु-
यते । गृशब्देइत्यस्य कर्मणि छिति छांदसोविकरणः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

विनोदेवासोअद्ब्रह्मोच्छिद्रंशर्मयच्छत ।
नपदूराद्दंसवोनूचिदन्तितोवरुथमाद्धर्षति ॥ ९ ॥

वि । नुः । देवासः । अद्ब्रह्मः । अच्छिद्रम् । शर्म । यच्छत । न । यत् ।
दूरात् । वसवः । नु । चित् । अन्तितः । वरुथम् । आद्धर्षति ॥ ९ ॥

हे अद्रुहः स्तोत्राणामद्रोग्धारः यद्वा दुहेरौणादिकः कर्मणिक्पि शत्रुभिरहिंस्याः हे दे-
वासो मरुदादयोदेवाः अच्छिद्रं बाधकरहितं ताधीषोवा शर्मं शृणोति दुःखादिकमिति शर्म-
गृहं तव नोस्मभ्यं वियच्छत । हे वसवः शत्रूणां वासयितारोमरुदादयः दूरादूरदेशात् अन्ति-
तः अन्तिकदेशाद्वा कश्चिदागत्य नूचित्कदाचिदपि वरूथं वरणीयं संभजनीयं यद्गृहं ना-
द्वर्षति आधर्षणं हिंसनं न करोति तद्गृहं मयच्छतेति समन्वयः । धृष्यतहनेत्यस्य विभाषि-
तणिच्त्वाद् यदा णिच्नास्ति वदा रूपम् ॥ ९॥

अथ दशमी—

अस्तिहिवःसजात्यंरिशादसोदेवासोअस्त्याप्यम् ।

प्रणःपूर्वस्मैसुवितायवोचनमक्षुसुम्नायनव्यसे ॥ १० ॥ ३२ ॥

अस्ति । हि । वः । स॒ऽजा॒त्यम् । रि॒शा॒द॒सुः । दे॒वासः । अस्ति ।

आ॒प्यम् । प्र । नः । पूर्॒वस्मै । सु॒वि॒ताय॑ । वो॒च॒त । म॒क्षु ।

सु॒म्नाय॑ । न॒व्यसे ॥ १० ॥ ३२ ॥

हे रिशादसो रिशातं हिंसतामस्तिारो देवासोदेवा द्योतमानाः मरुदादयः वो युष्माकं
सजात्यमस्ति परस्परं समानजातिभावोस्तिखलु । किञ्च आप्यं आपिर्वन्धुः तस्यभावआप्यं
स्तोत्रेषु स्तुत्यलक्षणसंबन्धात् वैवस्वतेन मनुना मया स्तोत्रा सह युष्माकं बन्धुभावोस्ति खलु ।
ततः पूर्वस्मै प्रथमभाविते सुविताय मुमु ईयते सर्वैरागम्यतइति सुवितायुदयः तस्मै नव्यसे
नवीपत्ते नवतराय मुन्नामच उभायं मक्षु शीर्षं मोस्माकं प्रवोचत प्रकर्षेण द्रुत अण्युदयधना-
नि मयच्छतेत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकादशी—

इदाहिवमुपंस्तुतिमिदावामस्यंभक्तये ।

उपवोविश्ववेदसोनमस्युराँअसृक्ष्यन्पागिव ॥ ११ ॥

इ॒दा । हि । वः । उप॑ऽस्तुतिम् । इ॒दा । वा॒मस्य॑ । भ॒क्तये॑ । उप॑ । वः ।

वि॒श्व॑ऽवे॒दसः । न॒मस्युः । आ । अ॒सृक्षि॑ । अ॒न्याम॑ऽइ॒व ॥ ११ ॥

हे विश्वेदेवसः सर्वधनाः हे देवा नमस्युरन्नमिच्छन् मनुरहं वोयुष्मद्विष्यामुपस्तुतिम-
न्यामिव अदृष्टपूर्वामिवस्थितां कैश्चिदप्यकृतामित्यर्थः तादृशीमुपस्तुतिमिदाहि हिरवधारणे इ-
दानीमेवोपासुक्षि उपासुजामि करोमीत्यर्थः । किमर्थं वोयुष्मत्संबन्धिनो वामस्य धननीयस्य
इदा इदानीमेव भक्तये संभजनताम लाभायेत्यर्थः । असृक्षीति सृजेर्लुङ्ङिरूपम् पादादित्वाद-
निघातः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

उदुष्पवःसवितासुप्रणीतयोस्थादूर्ध्वोवरेण्यः ।

निहिष्पादश्चतुष्पादोअर्थिनोविश्रन्पतयिष्णवः ॥ १२ ॥

उत् । ऊँ इति । स्वः । वः । सविता । सुप्रणीतयः । अस्थात् ।

ऊर्ध्वः । वरेण्यः । नि । हिष्पादः । चतुष्पादः । अर्थिनः ।

अविश्रन् । पतयिष्णवः ॥ १२ ॥

हे सुमणीतयः शोभनमणीतिः स्तुतिः शोभनमणयनाः शोभनस्तुतयोमरुतः वोयुष्मार्कं
मध्ये ऊर्ध्वः ऊर्ध्वगन्ता वरेण्यः सर्वैर्वरणीयः संभजनीयः स्वः ससविता सर्वस्य स्वकर्मणि
प्रेरकः एतन्नामकः सदेवः यदा उदस्थात् स्वतेजसा उद्गतोभूत् तदा अर्थिनः द्विपादः पादद्वय-
मुक्ताः पुरुषाः चतुष्पादः पादचतुष्टयमुक्ताअश्वादयः पतयिष्णवः पतनशीलाः पक्षिणश्च न्य-
विश्रन् स्वस्वकार्येषु निविशन्ते । सूर्येऽदिते केचनपुरुषा अग्निहोत्रादिकंकुर्वन्ति केचन देवता
विषयं स्तोत्रं कुर्वन्ति पश्वादयस्तृणादिभक्षणार्थं सर्वत्रसञ्चरन्ति । न्यविश्रन् निपूर्वाद्दिशतेर्ल-
ङ्ङि व्यत्ययेन परस्मैपदं बहुलंछन्दसीतिरुहागमः ॥ १२ ॥

पञ्चमेहनि प्रउमशस्त्रे देवं देवमिति वैश्वेदेवस्तृचः सृजितश्च—देवंदेवंवोवसे देवंदेवं बृह-
दुगापिपेवचइति ।

तत्र मथमा सूक्ते त्रयोदशी—

देवंदेवंवोवसेदेवंदेवमभिष्टये ।

देवंदेवंहुवेम्वार्जसातयेगृणन्तोदिव्याधिया ॥ १३ ॥

देवमृदेवम् । वः । अवसे । देवमृदेवम् । अग्निष्टये । देवमृदेवम् ।
हुवेम । वाजस्रातये । गृणन्तः । देव्या । धिया ॥ १३ ॥

षयं देव्या घोषमानया धिया स्तुत्या गृणन्तः स्तुवन्तः सन्तोषोयुष्माकंमध्ये देवदेवं दी-
प्यमानं देवं अवसे कर्मरक्षणायामह्वयाम । अनुक्रमेणाह अग्निष्टये अग्निस्तपितमात्पर्यं च देवं-
देवं वयमाह्वयाम तसोवाजस्रातये अजलाभाय हुवेम आह्वयाम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

देवासोहिष्मामनविसमन्यवोविश्वेसाकंसरातयः ।
तेनोअद्यतेअप्रस्तुचेतुनोभवन्तुवरिवोविदः ॥ १४ ॥

देवार्सः । हि । स्म । मन्वे । सऽमन्यवः । विश्वे । साकम् ।
सऽरातयः । ते । नः । अद्य । ते । अप्रम् । तुचे ।
तु । नः । भवन्तु । वरिवः । विदः ॥ १४ ॥

समन्यवः समानमनसः यद्वा संग्रामेषु शत्रुहननार्थं समानक्रोधयुक्ताः विश्वे सर्वेषु दे-
वासोहिष्म मरुदादयोदेवाः खलु मन्वे एतन्नामकाय ऋषये मत्स्यं साकं सह युगपदेव सरातयः
धनादिदानेन सहिताभवन्तु । पुनरपि प्रार्थयन्ते वेदेवाः नोस्माकं अयास्मिन्दिने अपरश्च किं-
हुना सर्वेषु दिवसेषु धनदातारोभवन्तु । नकेवलमस्माकमेव किंतु तुचे तुगित्यपत्यनाम तुजिपि-
जिहिंसादाननिकेतनेषु तोजयति हिनस्ति पितुर्दुःखादिकमिति दुक् पुवः तस्मै नोस्माकं पु-
षाय तु क्षिपं वरिवोविदः वरणीयस्य धनस्य लंघयितारोभवन्तु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

प्रवःशंसाभ्यद्द्रुहःसंस्यउपस्तुतीनाम् ।
नतंधूर्तिर्वरुणामित्रमर्त्ययोवोधामभ्योविधत् ॥ १५ ॥

प्र । वः । शंसाभि । अद्द्रुहः । समस्ये । उपस्तुतीनाम् । न । तम् ।
धूर्तिः । वरुण । मित्र । मर्त्यम् । यः । वः । धामस्यः । आविधत् ॥ १५ ॥

हे अद्रुहः अद्रोघधारः अहिंस्यावा गरुदादयः उपस्तुतीनामुपस्तोत्राणां संस्थे तासां यज्ञे क्रियमाणत्वादस्मत्संस्थानभूवेस्मिन्यज्ञे यो युष्मान्प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि । हे वरुण मित्र मित्रावरुणौ तं मर्त्यं मनुष्यं धूर्तिः धूर्वीहिंसार्थः शत्रुभ्योहिंसा वचनवाचते योमनुष्यः योयुष्माकं धामभ्यस्तेजोभ्यः धीयतेस्मिन्निति धाम शरीरं वा तेभ्योविधत् विधविधाने हवींषि विदधाति प्रपच्छति एतेन वेजसामपि हविर्भक्षणमस्तीति ज्ञायते ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

प्रसक्षयंतिरतेविमहीरिपोवोवरायुदाशति ।

प्रप्रजाभिर्जायतेधर्मणस्पयंरिष्टःसर्वएधते ॥ १६ ॥ ३३ ॥

प्र । सः । क्षयंम् । तिरते । वि । महीः । इपः । यः । वः ।

वराय । दाशति । प्र । प्रजाभिः । जायते । धर्मणः ।

परि । अरिष्टः । सर्वः । एधते ॥ १६ ॥ ३३ ॥

हे गरुदादयः समनुष्यः क्षयं क्षियंति निवसन्त्यत्रेतिक्षयोगृहं तद्वत् समनुष्यः प्रतिरते प्रकर्षेण वर्धयति । तिरविर्बृद्धिकर्मा स एव महीर्महान्तिदपोभानिच विवर्धयति । योमनुष्यः वराय वरणीयाय धनाय तदर्थं वोयुष्मभ्यं दाशति हवींषि प्रपच्छति धनादिभिर्वैधेयतीत्यन्वयः । किञ्च धर्मणः प्रियते ऋविभिरिति धर्मं कर्म युष्मद्विपयात्कर्मणः सकाशात् समनुष्यः प्रजाभिः पुत्रपौत्रादिभिः परि परितः सर्वतः प्रजायते प्रकर्षेणाविर्भवति । आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेः । ततः अरिष्टं अन्यैरर्हिंसितः सर्वोयुष्माकं हविःप्रदानात्सकलोजनः एधते घनादिभिर्वर्धते ॥ १६ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ सप्तदशी-

ऋतेसविन्दतेयुधःसुगेभियात्यध्वनः ।

अर्धमामित्रोवरुणःसरांतयोयंत्रायन्तेसजोर्षसः ॥ १७ ॥

ऋते । सः । विन्दते । युधः । सुगेभिः । याति । अध्वनः ।

अर्धमा । मित्रः । वरुणः । सरांतयः । यम् ।

त्रायन्ते । सजोर्षसः ॥ १७ ॥

सःअर्यमादीनां हविर्दाता मनुष्यः युधः युधसंहारे प्रावेकिम् युद्धादवे विनापि विन्दते धनानिलभते । किञ्च सुगेभिः शोभनगमनैः सुष्टुगन्तुभिर्वा अश्वैः सह अध्वनोमार्गान् गन्तव्यान् देशानित्यर्थः तान् याति गच्छति यं जनम् अर्यमा सततं गच्छन् मित्रः स्तोत्राणां यष्टूणां च धनप्रदानेन मित्रभूतोवरुणः निवारयित्वा शत्रूणां यद्वा वरणीयः संभ्रजनीयः एतन्नामकाः सरावयः सप्तानदानास्त्रयोदेवाः सजोपत्तः परस्परं संगताः सन्तः यं हव्यप्रदातारं त्रायन्ते स्वरसणैः पालयन्ति सधनादीनि विन्दीत्यन्वयः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

अञ्जेचिदस्मैऋणुथान्यञ्जनंद्गुर्गेचिदासुस्रणम् ।
एपाचिदस्मादशानिःपुरोनुसालेधन्तीविनश्यतु ॥ १८ ॥

अञ्जे । चि॒त् । अ॒स्मै । ऋ॒णु॒थ । नि॒ऽअञ्जन॑म् ।
दुः॒ऽगे । चि॒त् । आ । सु॒ऽस्र॒णम् । ए॒पा । चि॒त् । अ॒स्मा॒त् ।
अ॒शानिः॑ । प॒रः । नु । सा । अ॒स्ले॒धन्ती॑ । वि । न॒श्य॒तु ॥ १८ ॥

हे देवाः अञ्जेचिद् अग्निभिषवे परैरनभिभवनीयेषु परपुरे न्यञ्जनं नितरां गमनमस्मै मनवे ऋणुथ यूयं कुरुत । यद्वा जे ऋजुगमने मरुथे गमनं कुरुत तथा दुर्गेचिद् अगन्तव्येषु स्थले सुस्रणं सुगवौ शोभनगमनमासमन्वाकुरुत एवंसति सैपाशानिः शत्रूणां तदेतदायुधं अस्मात्सर्वभोगन्तुर्मनोर्नुक्षिर्षं परः परस्ताद्भवेत् पश्चात्साशानिः अस्लेधन्ती काञ्चिदप्यर्हिसती विनश्यतु विनष्टाभवेत् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यद्यसूर्यउद्यतिप्रियक्षत्राऋतं दध ।
यन्निःसुचिप्रबुधिर्विश्वेदसोयहामुध्यान्दिनेदिवः ॥ १९ ॥

यत् । अ॒द्य । सूर्ये॑ । उ॒त् । उ॒द्य॒ति । प्रि॒य॒ऽक्ष॒त्राः ।
ऋ॒तम् । द॒ध । यत् । निः॒सु॒चि॒र्नि । प्र॒बु॒धि॒ । वि॒श्वे॒द॒सुः ।
यत् । वा । मु॒ध्या॒न्दि॒ने । दि॒वः ॥ १९ ॥

हे मियक्षत्राः प्रीणपितृवलाः देवाः सूर्ये सर्वस्य स्वस्वकर्माणि मेरुके सवितरि उयति
उदच्छतिसति अयास्मिन्दिने यद्यदा ऋतं कल्याणभूतं गृहं दध धारयत दधातेर्लिङि मध्यमब-
हुषचनेरूपम् । यद्यदा हे विश्ववेदसः सर्वधनादेवाः निन्नुचि निन्नुचिर्गत्यर्थः सूर्यस्य निन्नुचने
नितरां भमने साधमित्यर्थः तस्मिन् धारयथ । यद्वा मनुषितस्य प्रयोधने प्रातःकाले । यद्वा
दिवः सूर्यवेजसा दीप्यमानस्याहो मध्यन्दिने मध्ये धनं मनवे धत्तेत्युत्तरत्रसंबंधः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

यद्वाभिपित्वेअसुराऋतंयतेछर्दियैमविदाशुपे ।

वृषंतहोवसवोविश्ववेदसउपस्थेयाममध्यआ ॥ २० ॥

यत् । वा । अ॒भि॒पि॒त्वे । अ॒सुरा । ऋ॒तम् । य॒ते ।

छ॒र्दिः । ये॒म । वि । दा॒शु॒पे । व॒यम् । तत् । वः । व॒स॒वः ।

वि॒श्व॒वे॒द॒सः । उ॒प॒ । स्ते॒या॒म॒ । म॒ध्ये॒ । आ ॥ २० ॥

हे असुराः प्राज्ञाः संग्रामे आशानां क्षेमारोवा देवाः यद्वाभिपित्वे अस्मद्यज्ञं प्रति युष्मा-
कं अभिप्राप्तौ ऋतं सत्यभूतं यज्ञं यते इणः शतरि रूपम् । गच्छते दाशुपे हवींषिदत्तवते यजमा-
नाय यच्छर्दिः उच्छदिर्दीतिदेवनयोः दीप्यतेनेनेति छर्दिस्तेजः यद्वा छर्दति दीव्यन्तेत्रेति छर्दि-
गृहं तद गृहं तेजोवा विषेम प्रपच्छथ यधेवं सूर्यं कुरुथ तर्हि वषं हे वसवः स्तोतृणां धना-
दिभिराच्छादयितारः यद्वा शत्रूणां विवासयितारो विश्ववेदसः सर्वधनाः सर्वज्ञानाया हे
देवाः वीयुष्मत्संवन्धि तत्कल्याणं गृहं षष्ठ्यर्थे द्वितीया भवद्भिः प्रत्तस्य गृहस्य मध्ये
उपस्थेयाम उपतिष्ठेम युष्मान् हविर्भिः पूजयेम तिष्ठतेराशीर्लिङि लिङ्चाशिष्पडित्यङ्गुत्य-
यः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

यद्दद्यसूरउदितेयन्मध्यन्दिनआतुचि ।

वामंध्रत्यमनवेविश्ववेदसोजुहानायप्रचैतमे ॥ २१ ॥

यत् । अ॒थ । सू॒रे । उ॒त् । उ॒द॒ । य॒ते । यत् । म॒ध्द्य॒न्दि॒ने ।

आ॒तु॒चि॒ । वा॒म॒म् । ध॒त्य॒ । म॒न॒वे । वि॒श्व॒वे॒द॒सः ।

जु॒हा॒ना॒य । प्र॒चै॒त॒से ॥ २१ ॥

हे विश्ववेदसः सर्वतोव्यापधनाः हे देवाः यद्यदा अयेदानीं सरे सूर्ये उदिते सति य-
द्यदा मध्यमन्दिने दिवसस्य मध्ये यद्वा आतुचि आतुचिर्गमनार्थः सूर्यस्य आनिञ्चोचने साय-
मित्यर्थः जुह्वानाय अग्नौ हवींषि जुह्वते अतएव प्रचेतसे प्रकृतज्ञानाय मनवे एतन्नामकाय क-
पये महं वामं वननीयं धनं धत्थ घत्त तद्गुणीमहइत्युत्तरत्रसंबन्धः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

व्यंतहःसम्राजआवृणीमहेपुत्रोनवहुपाय्यम् ।

अश्यामतदादित्याजुह्वतोहविर्येनवस्योनशामहै ॥ २२ ॥ ३४ ॥

व्यम् । तत् । वः । समुद्राजः । आ । वृणीमहे । पुत्रः ।

न । बहुपाय्यम् । अश्याम् । तत् । आदित्याः । जुह्वतः ।

हविः । येन । वस्यः । अनशामहै ॥ २२ ॥ ३४ ॥

हे सम्राजः सम्पद्दीप्यमानाः देवाः पुत्रोन एकवचनं छान्दसं युष्माकंपुत्राइव स्थिताः पुत्रा
यथा पितृभिः पोष्याः तद्वत् युष्माभिः पोष्या वयं । बहुपाय्यं बहुभिर्भोग्यं बोयुष्मत्सम्बन्धि तद्धनं
आवृणीमहे संभ्रजामः । तथा हविः जुह्वतः यागं कुर्वतोवयं हे आदित्याः तद्धनं अश्याम प्रा-
मुयाम । येन घनेन वस्यः वसतीयः अतिशयेन वस्तुमत्त्वमनशामहै अश्यामहै प्राप्तुमः । अश्रोते-
ल्लोति व्यत्ययेन श्रम् प्रत्ययः ॥ २२ ॥

॥ इति पष्ठस्य द्वितीये चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

येत्रिंशतीति पञ्चममष्टमं सूक्तमअत्रानुक्रान्तम्—येत्रिंशतिपञ्चोपान्त्या पुरउष्णिगि-
वि । मनुर्केपिः पाग्यत्समीयपरिभाषया गायत्रीछन्दः उपान्त्यापुरउष्णिक् पूर्ववद्विश्वेदेवादेवता ।
तृतीयेछन्दोमे वैश्वदेवशस्त्रे योत्रिंशतीत्येतत्सूक्तं वैश्वदेवनिविद्धानम् सूत्रितंच—येत्रिंशतीतिवै-
श्वदेवपिति ।

तत्र मथमा-

येत्रिंशतित्रयंस्पुरोद्देवासोवर्हिंरासदन् ।

विदन्नहंहितासंनन् ॥ १ ॥

ये । त्रिंशतिं । त्रयः । पुरः । देवासः । बर्हिः । आ ।
असदन् । विदन् । अहं । द्विता । असनन् ॥ १ ॥

मनुराह त्रिंशतिं त्रिंशत्संख्यायाः परः परस्ताश्च त्रयस्त्रिंशद्देवताइत्यर्थः ये देवास्तो देवाः बर्हिः
अस्मदीयपद्मसंबन्धिनि बर्हिषि हविःस्वीकरणार्थमाप्तदन् आसीदन्तु । अहं अथानन्तरं विद-
न् ते देवा अस्मान् हविषां प्रदातृनि वि जानंतु । वतः द्विता द्विधा द्विप्रकारमसनन् अस्मभ्यं धनं
पश्वादिकञ्च प्रयच्छन्तु । पद्मा द्विता द्विधं अनेन पौनःपुन्यं लक्ष्यते पुनःपुनरस्मभ्यं धनादिकं
ददत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्रातिपाचो अग्नयः ।
पत्नीवन्तो वपट्कृताः ॥ २ ॥

वरुणः । मित्रः । अर्यमा । स्मद्रातिः साचः ।
अग्नयः । पत्नीवन्तः । वपट्कृताः ॥ २ ॥

वरुणो वरुणोयः संभजनोयः मित्रः स्तोत्रुणां यष्टुणां च धनादिदानेन मित्रभूतः अर्यमास्तोत्र-
कारिणो धनं प्रापयन् यद्वा सततं गच्छन् एतन्नामकास्तयो देवाः स्मद्रातिपाचः स्मद् सुमद्
शोभना रातिर्हविःप्रदानं येषामस्तीति स्मद्रावभोयजमानाः तान् सचन्ते धनादिप्रदानेन सेवन्ते
इति तथोक्ताः । यद्वा कल्याणं यथा भवति तथा हविषां दातृन् सचन्तइति । ते वादृशाः पत्नीव-
न्तो देवपत्नीसहिता अग्नयः अंगनशीलाः नानाविधा अग्नयः वपट्कृताः मया सोमस्याग्नेयी
हीवोपद्वित्यादिना स्वाहाकृताः सुहुताइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेनो गोपा अपाच्यास्त उदक्त्त इत्थान्यक् ।
पुरस्तात्सर्वया विशा ॥ ३ ॥

ते । नुः । गोपाः । अपाच्याः । ते । उदक्त् । ते । इत्था ।
न्यक् । पुरस्तात् । सर्वया । विशा ॥ ३ ॥

ते वरुणाद्गोदेवाः सर्वपा सर्वेण विशा अनुचरवर्गेण सह अपाच्याः अपाची प्र-
तीची ततो नोस्माकं गोपाः गोपायितारो भवन्तु तएव उदक् उदीच्याः अश्वेर्लुगिदि
पञ्चम्यर्थे विहितस्यास्तावेर्लुक् ततोप्यस्माकं रसकाभवन्तु । इत्येति शब्देन ऊर्ध्वा दिशं
दक्षिणां च निर्दिशति इत्यमनेन पूर्वोक्तेन प्रकारेण ऊर्ध्वाया दक्षिणस्याश्च दिशः ते-
देवाः अस्माकं पाठयितारो भवन्तु तथा न्यक् नीच्यादिशः अत्रापि पूर्ववदस्तावेर्लुक्
अधःस्थादेवा अपि अस्माकं व्रातारो भवन्तु । किंच पुरस्तात्प्राच्यादिशश्च तैदेवा अस्माकं गो-
पायितारो भवन्तु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यथावशान्तिदेवास्तथेदं सत्तदेपांनकिरामिनत् । अरावाचनमर्त्यः ॥४॥

यथा । वशान्ति । देवाः तथा । इत् । असत् । तत् । एषाम् ।

नर्किः । आ । मिनत् । अरावा । चन । मर्त्यः ॥ ४ ॥

देवाद्योतमानाः सर्वदेवाः यथा वशान्ति यथा कामयन्ते वशकान्ती सम्प्रसारणाच्चे-
ति पूर्वरूपस्य छन्दसिचिकल्पितत्वाद्यणादेशः । तथैव यथा उशान्ति तथैव असत् तद्ग-
वत्येव । तदेवाह एषां देवानां तत्कामनं नकिर्नकश्चिदपि मिनत् हिनस्ति मीङ् हिंसायां
सेटिरूपम् मोनातेर्निगमइतिह्रस्वत्वम् । कथं देवानामभिलषितं तथाभवतीति चेत् तदाह—अ-
रावा यदि देवाः कस्यचिदप्यदातारं मनुष्यं कामयेरन् तदा अरावा अदाता चनेत्यप्यर्थं
अदातापि मर्त्योपनुष्यः उशब्दो देवेष्वोर्हर्षाणि प्रपच्छति तस्मात्तेषां यत्कामनं तत्तथा
भवत्येवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सप्तानांसप्तक्रुष्टयः सप्तद्युम्नान्येषाम् ।

सप्तोअधिश्चिर्योधिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

सप्तानाम् । सप्त । ऋष्टयः । सप्त । द्युम्नानि । एषाम् ।

सप्तो इति । अधि । श्रियः । धिरे ॥ ५ ॥ ३५ ॥

अत्र पुरातनीकथा इन्द्रसमानं पुत्रमिच्छन्त्याः दितेर्गर्भस्य केनचित्कारणेन इन्द्रेण सप्तधा-
भिन्नत्वात् सगर्भः सप्तगणात्मको भवत् ततो मरुतः संपन्नाः । सप्तगणां विमरुत इति श्रुतेः । एषा कथा
इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचं इत्यस्मिन्वर्गे । सप्तपञ्चेनाभ्यधापि । तथा चास्या ऋचो यमर्थः—सप्तानां म-
रुतां गणानां सप्त सप्तसंख्याका ऋषय आयुधविशेषा विभिन्नाः सन्ति तथा सप्तसंख्याकानि युष्मा-
नि घोषमानानि कुंडलादीन्याभरणानि युष्मान्यन्तानि वा एषां गणानां विभिन्नानि सन्ति ततः
सप्तमरुतांगणाः सप्तो सप्तैव सप्तविधाः श्रियः सकलादीतीः अधिधिरे परस्परमधिकं दधिरे ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये पञ्चविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

बभ्रुरेक इति दशर्चं नवमं सूक्तं मरीचिपुत्रः कश्यपो वैवस्वतो मनुर्वा ऋषिः । तथा चा-
नुक्रम्यते—बभ्रुर्दशकश्यपो वा मरीचो द्वैपदमिति । दशापि द्विपदा विंशत्यक्षराविराजः पूर्ववद्विश्वे-
देवा देवता । तृतीयो छन्दो वैश्वदेवशास्त्रे वैश्वदेवसूक्तात्पूर्वमेव द्वैपदसूक्तं शंसनीयम् । सूच्य-
ते हि—बभ्रुरेक इति द्विपदासूक्तानि पुरस्ताद्वैश्वदेवसूक्तानामिति ।

तत्र प्रथमा—

बभ्रुरेको विपुणः सूनरो युवा अप्तके हिरण्ययम् ॥ १ ॥

बभ्रुः । एकः । विपुणः । सूनरः । युवा । अक्षि ।

अप्ते । हिरण्ययम् ॥ १ ॥

अत्र दशानामृचां किंचित्कलिगात् पृथक् देवताः अत्र प्रथमायां बभ्रुः इत्यनेन सोमो-
भिधीयते । सोम्यं बभ्रुमालभेतेत्यादिपुष्टत्वात् । बभ्रुर्वंशुवर्णः सर्वलतादिषु परिपक्वः । यद्वा बुभ्रु
धारणपोषणयोः कुर्भश्चेति कुमत्पयः सर्वस्य सुधामयैः किरणैः दाबदुद्धते चन्द्रमसि दुःखोप-
शमानानि पुष्टानि खलु । तादृशः विपुणः विष्वग्धनः सूनरः सुमु रात्रीणां नेता रात्रयश्चन्द्रनेतृकाः
खलु । एतादृशो युवा प्रतिदिवसमाविर्भूतत्वात्तरुणः एको देवः सोमः हिरण्ययं हिरण्ययं अक्षि
अभिव्यज्यते प्रकाशयतेनेति अक्षि आभरणं अभिव्यक्तिसाधनं कुंडलमुकुटादिकं स्वशरीर-
मन्त्रे अभिव्यज्यति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योनिमेकआससाद्योतनोन्तर्देवेषुमेधिरः ॥ २ ॥

योनिम् । एकः । आ । ससाद्य । द्योतनः ।

अन्तः । देवेषु । मेधिरः ॥ २ ॥

अत्र योनित्वे लिङ्गादग्निरुच्यते । अग्नये गृहपतये इत्यादिषु दृष्टत्वात् । देवेषु देवानामन्त-
र्मध्ये द्योतनः स्वतेजसा दीप्यमानो मेधिरोमेधावी अथवा मेधाकांक्षिणां स्तोत्रूणां मेधा दा-
तृत्वेन मेधायुक्तः एवंविधएकोधिः एवं स्थानभूतमाहवनीयादिकं आससाद्य हविःस्वीकरणा-
र्थमासीदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वाशीमेकौविभर्तिहस्तआयसीमन्तर्देवेषुनिधुविः ॥ ३ ॥

वाशीम् । एकः । विभर्ति । हस्ते । आयसीम् ।

अन्तः । देवेषु । निधुविः ॥ ३ ॥

देवेष्वन्तर्देवानांमध्ये द्योतमानः निधुविः निधुले स्थाने वर्तमानः यद्वा नितरां गमन-
मस्यास्तौवि निधुविः सर्वदागच्छन् अथवा संग्रामेषु शत्रूणां पुरतोतिशयेन स्थैर्यवान् एतादृ-
शः एकस्त्वष्ट्रनामकोदेवः आयसी अयोमयघारां वाशीं वाशुशब्दे शब्दयत्याक्रन्दयति शत्रू-
ननयेति वाशी तक्षणसाधनं कुटारः तं स्वकीयहस्ते विभर्ति धारयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वज्रमेकौविभर्तिहस्तआहिततेनृत्राणिजिघ्रते ॥ ४ ॥

वज्रम् । एकः । विभर्ति । हस्ते । आहितम् ।

तेन । रूत्राणि । जिघ्रते ॥ ४ ॥

अत्र वज्रलिङ्गादिन्द्रोदेवता एकइन्द्रः आहितं स्वकीयहस्ते निहितं वज्रमेतन्नामकमा-
युधं विभर्ति घृते सण्डेन्द्रस्तेन निहितेन वज्रेण वृत्राणि अपामावरकाणि रक्षांसि पाशानि
या जिघ्रते भ्रशं हन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तिग्ममेकौविभर्तिहस्तुआयुधंशुचिरुप्रोजलापजेपजः ॥ ५ ॥

तिग्मम् । एकः । विभर्ति । हस्तं । आयुधम् ।

शुचिः । उग्रः । जलापः जेपजः ॥ ५ ॥

अत्र जलापजेपजइत्यनेन रुद्रोभिधीयते शुचिः शुच दीप्ति सर्वतः स्वतेजसा दीप्यमानः यद्वा शुच शोके शत्रूणां शोचयिता दुःखपिता अतएव उग्रः उदूर्णवलः जलापजेपजः रोगाननयनेन सुखकरभैषज्यवान् यद्वा स्तोत्रूणां दुःखरूपसंतारोच्छेदेन सुखकारिभिमग्रूपः । मथमोदैव्योभिपगित्यादिश्रुतिभिरस्यभिपक्त्वं श्रूयते । तादृशाएकोरुद्रः तिग्मं हीक्षणाधारं आयुधं आयुधयति सम्महरति शत्रून्नेनेति आयुधं पिनाकः तं स्वकीये हस्ते विभर्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

पथएकःपीपायतस्करोपथौएपवेदनिधीनाम् ॥ ६ ॥

पथः । एकः । पीपाय । तस्करः । यथा ।

एपः । वेद । निधीनाम् ॥ ६ ॥

पथइतिङिगेन पूषा निगद्यते । संपूषन्नध्वनस्तिरेत्यादिपुष्टत्वात् । एकः पूषनामकोदेवः पथः मार्गान् पीपाय प्यायतिर्वर्धनकर्मणि अत्र रक्षणार्थः ये अग्निहोत्रादिकर्मकुर्वन्ति तेषां स्वर्गमार्गं । ये दुष्कृतं कर्म कुर्वन्ति तेषां यातनामार्गं च रक्षति । उभयेषां मार्गविपर्ययोयथा न भवति तथा पालयतीत्यर्थः । एपसोपंपूषा निधीनां पृथिव्यां निहितानि धनानि वेद वेत्ति । ज्ञात्वा स्तोत्रूणां तानि ददातीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः-तस्करो यथा चोरः पथिगच्छतां पुरुषाणां धनहरणार्थं मार्गं रक्षति तथाच सचोरः गृहे निहितानि ज्ञात्वा तदाहृत्य तस्य सहायेभ्योयथा तानि ददाति तद्वत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

त्रीण्येकंउरुगाघोविचक्रमेयत्रदेवासोमदन्ति ॥ ७ ॥

त्रीणि । एकः । उरुऽगायः । वि । चक्रमे । यत्र । देवासः । मदन्ति ॥७॥

उरुगायोविचक्रमइति पदलिङ्गाद्विष्णुरुच्यते उरुगायः उरुभिर्बहुभिर्गातव्यः यद्वा बहुषु देशेषु गता बहुकीर्तिर्वा सर्वान् शत्रून् स्वसामर्थ्येन शब्दयत्याक्रन्दयतीतिवा उरुगायः एवाहश-
एकोसहायो विष्णुः त्रीणि पदानि भुवनानि विचक्रमे साधु पादेन विक्रान्तवान् वेःपादविहर्-
णे इति क्रमदेः आत्मनेपदम् । यत्र येषु लोकेषु देवासः इन्द्रादयोदेवाः मदन्ति यजमानदत्तैर्ह-
विभिर्पाद्यन्ति तानि विचक्रमइत्यन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

विभिर्द्वाचरत् एकया सह प्रवासेव वसतः ॥ ८ ॥

विशभिः । द्वा । चरत् । एकया । सह । प्र । प्रवासाद्देव । वसतः ॥ ८ ॥

एकयासहेति लिङ्गात् अश्विनावभिधीयेते द्वा द्वौ द्वित्वसंख्योपेवावश्विनौ विभिः वीग-
त्यादिषु क्विप् छान्दसोह्रस्वः गमनसाधनैः अश्वैः चरतः सञ्चरेते किञ्च इमावश्विनौ एकया
सूर्याख्यया ताभ्यां स्वयं वृतया स्त्रिया सह प्रवसतः प्रवासं सर्वत्रगमनं कुरुतः । प्रवासे दृष्टान्तः-
प्रवासेव यथा प्रवासिनौ द्वौ पुरुषौ एकया स्त्रिया सह प्रवसतः तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सदोद्वाचक्राते उपमादिविस्रम्राजां सर्पिरासृती ॥ ९ ॥

सदः । द्वा । चक्राते इति । उपमा । दिवि । स्रम्राजां ।

सर्पिरासृती इति सर्पिःऽआसृती ॥ ९ ॥

सम्राजाविति लिङ्गेन मित्रावरुणावभिधीयेते उपमा उपमौ परस्परं स्वकांत्वोपमानभूतौ
यद्वा उपमीयते आभ्यां सर्वमिति उपमौसर्वस्य एतावेव सम्राजा सम्राजौ सम्पद्दीप्यमानौ स-
र्पिरासृती सर्पिर्वृतमाभ्यामासृत्पतेइति सर्पिरासृती घृतहविष्कौ द्वा द्वौ मित्रावरुणौ दिवि ध्रुवो-
के सदः सीदन्त्यत्रेति सदः स्थानं तच्चक्राते अकार्षाम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अर्चत एके महिसामन्वततेन सूर्यमरोचयन् ॥१०॥३६॥

अर्चन्तः । एकै । महि । सामं । मन्वत ।

तेन । सूर्यम् । अरोचयन् ॥ १० ॥ ३६ ॥

अर्चन्तः देवान्पूजयन्तः एके केचनाम्रयः महि महत् साम मन्वत उच्चारयन्तीत्यर्थः ।
'तादृशा अम्रयः तेनोकेन साम्ना सूर्यं अरोचयन्नदीपयन् तपवान् देवता ॥ १० ॥

॥ इति पद्यस्य द्वितीये पदत्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

नहिवइति चतुर्भाषं दशमं सूक्तं आधामायत्री द्वितीयापुरउष्णिक् तृतीयाबृहवी चतु-
र्थ्यनुष्टुप् मनुर्वैवस्वतऋषिः पूर्ववद्विश्वेदेवादेवता । तथाचानुक्रान्तम्—नहिवश्चतुष्कपुरउष्णिग्
बृहत्पनुष्टुपन्तमिति । विनियोगस्तु लिङ्गादवगन्तव्यः ।

तत्र पथमा

नहिवोअस्त्यर्भकोदेवासोनकुमारकः । विश्वेसुतोमहान्तइत् ॥ १ ॥

नहि । वः । अस्ति । अर्भकः । देवासः । न । कुमारकः ।

विश्वे सुतःऽमहान्तः । इत् ॥ १ ॥

हे देवासोदेवाः वीयुष्माकमध्ये अर्भकोनस्ति शिशुर्नास्ति तथा न कुमारकः युष्माकं
मध्ये कुमारोपिनास्ति । किन्तु सर्वे यूयं सवयसोनित्यतरुणाभवथ । एतदेव मतिपादयति विश्वे
सर्वे देवाः यूयं सतोमहान्तइत् सर्वस्माद्विद्यमानात् पृथिव्यामपिये महान्तः ते सतोमहान्तइत्युच्यन्ते
तस्माद्युष्माकमर्भको कुमारोपि नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इतिस्तुतासोअसथारिशादसोपेस्थत्रयश्चत्रिंशच्च ।

मनोर्देवायज्ञियासः ॥ २ ॥

इति । स्तुतासः । असथ । रिशादसः । ये । स्थ । त्रयः ।

च । त्रिंशत् । च । मनोः । देवाः । यज्ञियासः ॥ २ ॥

हे रिशादसः रिशावां हिंसतामसितारो हे मनोर्यज्ञियासः मनुनामकस्य मम यत्रार्हा हे-
देवाः ये यूयं त्रयः त्रिसंख्याकाः त्रिंशच्च त्रिंशत्संख्याकाः त्रयस्त्रिंशद्देवताःस्थ भवथ अर्भ-

त । ते यूयमिति इत्यथमेन प्रकारेण स्तुतास्तः असथ मया मनुना स्तुताभवथ अस्तेर्लेटि छान्द-
सोद्भूतभावः । यद्वा असथेतिकान्तर्यः इत्थं स्तुतापूर्यं हवींषि कामपध्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेनस्त्राध्वनेवततउनोअधिबोचत ।

मानंःपथःपित्र्यान्मानवादाधिदूरनैष्टपरावतः ॥ ३ ॥

ते । नः । त्राध्वम् । ते । अवत । ते । ऊँ इति । नुः । अधि । बोचत ।
मा । नः । पथः । पित्र्यात् । मानवात् । अधि । दूरम् । नैष्ट । परावतः ॥ ३ ॥

हे देवाः ते यूयं नोस्मान् प्राध्वं बाधकेभ्यो रक्षोभ्यत्तापध्वं ते यूयं अवत धनादि-
मदानैरस्मान्नक्षत तेष्वदेवा नोस्मानधिबोचत अधिकंभवन्तः कर्मकारिणो धनादिमन्तश्च भव-
न्त्विति यूयं ब्रूत । किंच हे देवाः मानवात् पित्र्यात् मनुः सर्वेषां पिता तदागतत्वात् परावतः
पिता मनुर्दूरमार्गं चक्रे तस्मात्पथोमार्गान्नोस्मान्गानैष्ट मा नयत अपनयनं माकुरुतेत्यर्थः सर्वदा
ब्रह्मचर्याग्निहोनादिकर्माणि येन मार्गेण भवन्ति तमेवास्मान्नयत । किन्तु दूरं यदतद्वातिरिक्तो-
विप्रकृष्टमार्गोस्ति तस्मादधि अधिकमित्यर्थः अस्मान्नयत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

येदेवासइहस्थनविश्वेवैश्वानराउत ।

अस्मभ्यंशर्मसप्रथोगवेश्वाययच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥

ये । देवासः । इह । स्थनं । विश्वे । वैश्वानराः । उत । अस्मभ्यम् ।
शर्म । सप्रथः । गवै । अश्वाय । यच्छत ॥ ४ ॥ ३७ ॥

हे देवासोदेवाः उवापिच वैश्वानराः विश्वे सर्वे नरः कर्मनेतारोध्यर्वाद्योयस्य सवि-
श्वानरो यज्ञः तस्मिन्तोमादिहवींषि स्वीकर्तुंभवाः मादुर्भवाः भवार्थे अणूपत्ययः यद्वा वैश्वा-
नरोग्निः देवानां तन्मुखत्वात् तस्य संबन्धिनोविश्वेसर्वेयेदेवापूर्यं इहास्मिन्नस्मदीये यज्ञे स्थन हवीं-
ष्यादातुं भवथ । ततः सप्रथः प्रथमरूपाने सर्वतः प्रतिष्ठं सर्वमपृथुतमंवा शर्म शृणाति हिन-

स्ति दुःखमिति शर्मं सुखं तदस्मभ्यं प्रयच्छतं तथा गवे अस्मदीयेभ्यो यज्ञसाधनभूतेभ्यो गो-
भ्यः अश्वाय शर्मं सुखं प्रदत्त ॥ ४ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

॥ इति अष्टमे मण्डले चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

पञ्चमेऽनुवाके द्वादशसूक्तानि तत्र योषजातीत्यष्टादशर्चं प्रथमं सूक्तं वैवस्वतमनुर्कृषिः
नवमीचतुर्दशपावनुष्टुभौ पञ्चदशयायाभक्तस्रः पंकयः दशमीपादनिचृत्त त्रयः सप्तकाः पा-
दनिचृदिति तल्लक्षणात् शिष्टाएकादशमागवत्तमपरिभाषया मापभ्यः आद्यासु चवस्तुपु यज्ञः
ततोयजमानप्रशंसाच स्तूयते अवस्तद्देवताकाः यदंपती इत्याद्यासु पञ्चम्यादिषु दंपतीप्रशस्येते
अवस्तद्देवताकाः अवशिष्टासु नवसु दंपत्योराशिषुः प्रतिपाद्यन्ते अतस्ताएवदेवताः । तथाचानु-
क्रम्यते—योषजातिद्भ्रानोत्रेज्यास्तवोयजमानप्रशंसाच येत्यादिपञ्चदम्योः शिष्टास्त्वदाशिषोनु-
ष्टुप् चतुष्पङ्क्तयन्तं नवम्यनुष्टुप् दशमीपादनिचृदिति ।

तत्र प्रथमा—

योषजाति॒ यजा॑त॒ इत्सु॑ न॒ वञ्च॒ पचा॑ति च ।

ब्र॒ह्मेदि॒न्द्रस्य॑ चाक॒ नत् ॥ १ ॥

यः । यजाति । यजति । इत् । सुनवत् । च । पचाति ।

च । ब्रह्मा । इत् । इन्द्रस्य । चाकनत् ॥ १ ॥

योषजमानः सल्लयजाति यागं करोति हविर्भिर्देवान्पूजयति सदेवेभ्यो लब्धघनादिकः सन्
यजातइत् पुनरभोष्टमावये देवेभ्यो हवींषिप्रयच्छयेव । तथा सएव यजमानः सुनवच्च सोमाग्नि-
पर्वकरोति च सएव पचाति च पशुपुरोडाशादिकं पचति च सर्वत्र यजादिषु लेटचडागमः सयजमानः
इन्द्रस्य ब्रह्मा ब्रह्माणि इदवधारणे इन्द्रसम्बन्धीनिस्तोत्राण्येव चाकनत् पुनःपुनः कामयते क-
नतेः कान्त्यर्थाद्यद्भुक्ति अज्यासत्त्वं छान्दसम् ततोलेटचडागमः । अत्रयामे यजमानो घनादिल-
भवा इति यज्ञप्रशंसा सएवदृष्टफलः सन् सोमाग्निपवादीन्करोतीति यजमानप्रशंसा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पू॒रो॒काशं॑ यो अ॒स्मै सो॒मं रर॑त आ॒ शिर॑म् ।

पा॒दि॒त्तं श॒क्रो अ॒हंसः ॥ २ ॥

पुरोळाशम् । यः । अस्मै । सोमम् । ररति । आऽशिरम् ।
पात् । इत् । तम् । शक्रः । अंहंसः ॥ २ ॥

योयजमानः अस्मै इन्द्राय, षष्ठपुरोळाशं तथा आशिरं तृतीयसवने गोक्षीरेणामिश्रितं
सोमस्यै ररते मयच्छति रातेर्लेटि शपः श्लुः अडागमः । शक्रः सप्तम्यः सइन्द्रः तं यष्टारं
अंहंसः पापात् तद्रूपाद्रक्षसोवा पात् इदवधारणे अपादेव रक्षत्येव पातेर्लुङ्ङित्त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तस्यंद्युमाँअसद्द्रयोदेवजूतःसशंशुवत् । विश्वाँबन्वन्नमिन्त्रियाँ॥३॥

तस्यं । द्युद्मान् । असत् । रथः । देवद्यूतः ।
सः । शशुवत् । विश्वाँ । बन्वन् । अमिन्त्रियाँ ॥ ३ ॥

तस्य देवान्पूजयतोयजमानस्य देवद्यूतः देवैरिन्द्रादिभिः मेरितोद्युमान दीप्तिमान् रथः
स्यन्दनः देवानां हविःप्रदानरूपेण यज्ञेन असत् भवत्यागच्छति । ततस्तेन रथेनामिन्त्रिया अ-
मिन्त्रियाम् शत्रुभिःकृतान्विश्वा सर्वाँन्वाधान् बन्वन् वनोतिहिँसात्कर्मेतियात्क्रः हिँसन् सएवशुशु-
वत् पुत्रादिभिर्धैर्नैश्वर्धते अत्र येन मे रथः बाधाभावश्चाभूदिति यागप्रशंसा । येन सम्यगिष्टदेवाः
रथं दत्तवन्तइति यजमानप्रशंसा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अस्यंप्रजावतीगृहेसंश्रन्तीदिवेदिवे । इळाधेनुमतीदुहे ॥ ४ ॥

अस्यं । प्रजावती । गृहे । संश्रन्ती । दिवेदिवे ।

इळा । धेनुमती । दुहे ॥ ४ ॥

प्रजावती पुत्रादियुक्तं असंश्रन्ती सशक्तिर्गतिकर्मा अगमनशीलं तादृशं धेनुमती धे-
नुः पयसा सर्वाँन् भिनोति प्रोणयतीतिधेनुर्गौः तत्सहितं इळान्नं अस्य यष्टुर्गृहे दिवेदिवे अ-
हरहः दुहे देवैर्दुत्यते । महा इळेति गवां देवता सा स्थिरा धेनुमती गवांपतित्वाद्धेनुभिर्धेनु-
मती इळा गोदेवता देवैः मेरितासवी अस्य यजमानस्य गृहे दोग्धा पुत्रादिकमस्यै ददातीत्य-
र्थः दुहेर्लेटिलोपस्तथागनेपदेऽपिद्वितिलोपः अत्रेज्यास्तवः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यादम्पतीसमनसामुनुतआचधावतः ।
देवासोनित्ययाशिरा ॥ ५ ॥ ३८ ॥

या । दम्पती इति दम्पती । सहमनसा । सुनुतः । आ ।
च । धावतः । देवासः । नित्यया । आशिरा ॥ ५ ॥ ३८ ॥

अत्र यजने दंपत्योः स्तुतिः हे देवासो देवाः समनसा समनसौ कर्मणि समानमनस्कौ या यौ दम्पती यज्ञकारिणौ जायापती सुनुतः सोमाग्निपवं कुरुतः यौ दम्पती ततस्तमभिपुतं सोमं आधावतश्च दशापवित्रेण शोधयतः धावुगतिशुद्धयोः तथा नित्यया यत्रतृतीयसवने सोमोस्ति तत्र आश्रयणद्रव्यं गोक्षीरमस्त्येव तस्मान्नित्यसंबन्धेन आशिरा आश्रयणेन गोक्षीरेण संयुतं सोमं यौ प्रयच्छतः तावन्नादीन् प्राप्तुदइति उत्तरत्रसम्बन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षष्ठी-

प्रतिप्राशव्याँइतःसम्यश्चावर्हिंराशाते । नतावाजेषुवायतः ॥ ६ ॥
प्रति । प्राशव्यान् । इतः । सम्यश्चा । वर्हिः ।
आशाते इति । न । ता । वाजेषु । वायतः ॥ ६ ॥

ता सौ देवेभ्यो हविषां दातारौ दंपती प्राशव्यान् अशभोजने प्रपूर्वस्यास्य औणादिकोभावे उष्प्रत्ययः प्राशुर्भक्षणं तस्मै साधून् हितान्वा अन्नादीन्प्रीतः प्रतिगच्छतः यद्वा प्राशितम्पान्, अत्रयर्णोष्पः तावेव सम्यंचा सम्यंचौ समीचीनौ संगतौ वर्हिर्यज्ञं आशाते आनशाते । तत्र द्रव्यैर्व्यामुदः तस्मात्तौ यष्टारौ भार्यापती वाजेषु देवैर्दत्तेषु अन्नेषु न वायतः वयतिर्गत्यर्थः न गच्छतः सर्वदा अन्नसहितौ तिष्ठातामित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नदेवानामपिहुतःसुमतिंनजुंगुक्षतः । श्रवोवृहृहिवास्तः ॥ ७ ॥

न । देवानाम् । अपि । हृतः । सुप्तमितिम् । न ।

जुषुक्षतः । श्रवः । बृहत् । विवासतः ॥ ७ ॥

एतौ दम्पती देवानां इन्द्रादीनां न अपि हृतः अपलापं न कुरुतः अपह्नवोपलापः देवेष्वोहविः प्रदास्यामइति प्रतिशाय पुनरदानमपलापनं ह्रुइ अपनये । कथं नापलपन्तीत्य-
वसीषेते तदाह सुमार्तिं युष्मदीयां शोभनां मतिं - न जुगुक्षतः जुषुक्षतः न संवरीतु-
मिच्छतः संवारणमाच्छादनं न छादयतइत्यर्थः किन्तु स्तुतिं कुरुतः । गृहसंवरणे तनि-
ग्रहगुह्योश्चेतीदमतिषेधः इत्यवत्वभावौ संहिताकालेभूपभावोनास्ति छान्दसत्वात् । किञ्च बृहत्
देवेष्वोदीयमानत्वात् महत् श्रवः श्रवइत्यन्नाम महदन्नं विवासतः युष्मत्प्रयच्छ-
तः विवासतिः परिचरणकमां दानमपिच परिचरणमेव । देवैर्दत्तमर्जनं घृतादिभिर्मिश्रीकृत्य पुनः
पुनर्यजतइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

पुत्रिणात्ताकुमारिणाविश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभाहिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥

पुत्रिणां । ता । कुमारिणां । विश्वम् । आयुः । वि ।

अश्रुतः । उभा । हिरण्यपेशसा ॥ ८ ॥

पुत्रिणा पुत्रवन्तौ तत्रापि कुमारिणा षोडशवर्षदेशीयपुत्रवन्तौ हिरण्यपेशसा हिर-
ण्यपेशाभरणैरलंकृतरूपौ उभा उभौ ता तौ दंपती विश्वं सर्वमायुरायुर्व्यं व्यश्रुतः व्या-
मुतः यज्ञेन तयोः पुत्रादिकं धनमायुश्च संभवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

वीतिहोत्राकृतद्वसूदशस्यन्तामृतायकम् ।

समूर्धोरोमशंहतोदेवेपुरुणुतोदुर्वः ॥ ९ ॥

वीतिहोत्रा । कृतद्वसू इति कृतद्वसू । दशस्यन्ता । अमृताय ।

कम् । सम् । ऊर्धः । रोमशम् । हतः । देवेषु । कृणुतः । दुर्वः ॥ ९ ॥

वीतिहोत्रा वीतिहोत्रौ वीतिः प्रियकरो होत्रा यज्ञोपयोस्तौ अनेन यज्ञेन तयोः
 सुखादिकं संभवति तादृशौ । यद्वा वीतिः कान्यर्थः होत्रेतिवाङ्माम अस्मद्विषयां स्तुतिं
 कुरुत्वमिति पृथक्पृथक् देवैः काम्यमानस्तुती अतएव कं सुखमदं हवीरूपमन्नं दश-
 स्यन्ता देवेश्यः प्रयच्छन्तौ कृतद्वस्तु तकारोपजनश्छान्दसः याचमानकृतधनौ पात्रेषूपयु-
 क्कधनावित्यर्थः । एवंविधौ दंपती अमृताय अमरणाय सन्तानाभिबृद्धये रोमशं रोमवन्नं
 वृषणं ऊषः योनिं च संहतः संयोजयतइति मैथुनमनूयते ततः सपुत्रादिकौ तौ देव-
 पु दुवः स्तुत्यन्नदानरत्नां परिचर्यां कृणुतः कुरुतः पञ्चभिर्दंपती अस्तुयेताम् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

आशर्मपर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आविष्णोः सचाभुवः ॥ १० ॥ ३ ९ ॥

आ । शर्म । पर्वतानाम् । वृणीमहे । नदीनाम् । आ । विष्णोः ।

सचाभुवः ॥ १० ॥ ३ ९ ॥

एतदादिषु दंपत्योराशिषः यष्टारोचयं पर्वतानां स्वर्गफलपुण्यसहितलतादिभिर्यत्र शर्म सु-
 खं सन्तेषां स्थैर्यलक्षणं सुखं वा नदीनाञ्च उभयफलवासिभिर्मुनिभिर्मनुष्यैषां जपाद्यनुष्ठानेकृते
 यत्सुखं तासां भवति तत्सुखं एकत्रस्थित्वा सकलपदार्थभोक्तृत्वलक्षणं अनुष्ठानलक्षणं सु-
 खमावृणीमहे । संभ्रज्यामहे सचाभुवः देवैः सहभवतः देवसहितस्य विष्णोरपि शत्रुहननलक्षणं
 यत्सुखं तदपि वयमावृणीमहे वाधाभावाद्दिविःप्रदानेन देवैः सहवर्तामइत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३ ९ ॥

अथैकादशी-

एतुपूपारुचिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुर्ध्वास्वस्तये ॥ ११ ॥

आ । एतु । पूपा । रुचिः । भगः । स्वस्ति । सर्वधातमः । उरुः ।

अर्ध्वा । स्वस्तये ॥ ११ ॥

रपिधनानां दाता भगोभजनीयः सर्वैः सर्वधातमः सर्वेषां धारयितृत्वमः सर्वेषांधनादि-
 भिः पोषयितृत्वमः पूषा एतन्नामकोदेवः स्वस्ति क्षेमेण एतु अस्मान्प्रदिगच्छतु ततः मार्गस्वर्गं
 पूष्यागतेऽसति उरुः विस्तीर्णः अर्ध्वा मार्गः स्वस्तये अस्माकमविनाशाय भवतु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अ॒र॒म॒ति॒र॒न॒र्व॒णो॒वि॒श्वो॒दे॒व॒स्य॒म॒न॒सा । आ॒दि॒त्या॒नां॒म॒ने॒ह॒इ॒त् ॥१२॥

अ॒र॒म॒तिः । अ॒न॒र्व॒णः । वि॒श्वः । दे॒व॒स्य । म॒न॒सा । आ॒दि॒त्या॒नां॒म् ।
अ॒ने॒हः । इ॒त् ॥ १२ ॥

देवानांमध्ये पूषणमाह अनर्वणः अर्वागन्तव्यः शत्रुभिरगन्तव्यस्य अप्रत्यूतस्य देवस्य घोतमानस्य पूष्यः विश्वः सर्वः स्तोतृजनः मनसा श्रद्धया भक्त्यैव अरमतिः अलंमतिः पर्याप्तस्तुतिर्भवति । तथाहि आदित्यानामदितेः पुत्राणां देवानां दानमनेहइव अपापमेवस्वतु । तस्माद्नादिप्राप्तये स्तोतृजनः पूषणं स्तौवीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

यथा॑नोमि॒त्रोअ॒र्य॑मावरु॒णः॒सन्ति॑गो॒पाः । सु॒गाः॒ऋ॒त॒स्य॒प॒न्थाः॑ ॥१३॥

यथा॑ । नः । मि॒त्रः । अ॒र्य॑मा । वरु॒णः । सन्ति॑ । गो॒पाः ।
सु॒गाः । ऋ॒त॒स्य॑ । प॒न्थाः॑ ॥ १३ ॥ ॥

मित्रः अर्यमा वरुणः एतेत्रयोदेवाः नोस्माकं गोपाः गोपापितारोयथासन्ति भवन्ति यैर्मार्गैःश्वमेतैः पालयितव्याभवाम ते ऋतस्य सत्यभूतस्य पन्थाः पन्थानः सुगाः एषां सुगमनाभवन्तु वैरागत्यास्वात् यज्ञमार्गैःस्थापयन्वित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अ॒ग्नि॑वःपू॒र्व्य॑गि॒रादे॒व॒मी॒ळे॒व॒सू॒नाम् ।

स॒पर्य॑न्तःपु॒रु॒प्रि॒यंमि॒त्रं॒क्षेत्र॑सार्ध॒सम् ॥ १४ ॥

अ॒ग्निम् । वः । पू॒र्व्यम् । गि॒रा । दे॒वम् । ई॒ळे । व॒सू॒नाम् ।

स॒पर्य॑न्तः । पु॒रु॒ःप्रि॒यम् । मि॒त्रम् । न । क्षे॒त्र॒ऽसार्ध॑सम् ॥ १४ ॥

हे देवाः वोपुष्पाकं पूर्व्यं मुख्यं पुरतो गंदांरवा देवं स्वभारा दीप्यमानमग्निं वसूतां प्राप्स्ये गिरा स्तुतिलक्षणयावाचा ईळे अहं स्तौमि । किञ्च सपर्यन्तःयुष्मान्परिचरन्तो गनुष्पाः पु-

रुमियं बहुविधमियं बहूनामभिमतदानेन प्रीणयितारंवा क्षेत्रसाधसं क्षियन्ति निवसन्ति कर्म-
करणार्थमत्रेति क्षेत्रोपहः तस्य साधकं । साधने दृष्टान्तः—मित्रं यथा मित्रं सुहृत् अन्यस्य
क्षेत्रं केदारदिकं साधयति तद्वत् यज्ञसाधकमग्निं वसुमित्रये स्तुवन्ति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

मक्षुदेववन्तोरथःशूरोवापृत्सुकामुचित ।

देवानांयज्ञन्मनोयजमानइयंक्षत्पृमीदयंज्वनोभुवत् ॥ १५ ॥

मक्षु । देवध्वतः । रथः । शूरः । वा । पृत्सु । कामु । चित् ।
देवानाम् । यः । इत् । मर्नः । यजमानः । इयंक्षति । अग्नि ।
इत् । अयंज्वनः । भुवत् ॥ १५ ॥

देववतः देवायष्ट्यतया यस्यसन्ति सदेवान् तस्य रथोदेवैर्दत्तः मक्षु शीघ्रं दुर्गमपि प्र-
विशति सर्वत्रामतिहतमतिरित्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—वाशब्दोत्रोपमानवाची यथा शूरोयोद्धा कामु
चित् पृत्सु पृतनासु वद्वत् योदेवानां इदवधारणे मनएवइयक्षति स्तुतिभिः पूजयितुमिच्छति य-
द्वा देवानां मनइयक्षति हविर्भिर्यष्टुमिच्छति सयजमानः अयज्वनःयागं अकुर्वतोजनान् अभि-
भुवत् स्वसामर्थ्येनाभिभवत्येव । इयक्षन्ति यक्षपूजायाम् यजदेवपूजादिषु उग्रयोरफ्यासस्पस-
म्भसारणं छान्दसं । पूर्वस्य स्कोः संयोगाघोरिति ककारलोपः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

नयजमानरिप्यसिन्सुन्वाननदेवयो ।

देवानांयज्ञन्मनोयजमानइयंक्षत्पृमीदयंज्वनोभुवत् ॥ १६ ॥

न । यजमान । रिप्यसि । न । सुन्वान । न । देवयो इति देवशयो ।
देवानाम् । यः । इत् । मर्नः । यजमानः । इयंक्षति । अग्नि ।
इत् । अयंज्वनः । भुवत् ॥ १६ ॥

हे यजमान योभवान् देवानां न इपक्षति सत्त्वं नरिष्यसि विनष्टेनभावसि किन्तु पुत्र-
पौत्रादिभिर्वर्धसे । हे सुन्दान सोमाभिपवंकुर्वन् यः सुन्वन् तेषां मनइपक्षति सत्वमपि नरि-
ष्यसि । हे देवपोदेवान् कामयमान योदेवानिपक्षति तादृशस्त्वमपि नरिष्यसि किन्तु धनादि-
भिर्वर्धसे देवानां मनोयोयजमानोयदुमिच्छति सयागमकुर्वतो जनानभिभवति ॥१६ ॥

अथ सप्तदशो-

नकिष्टं कर्मणानशन्नप्रयोपन्नयोपति ।

देवानां यइन्मनोयजमानइयंक्षत्यभीदयंज्वनोभुवत् ॥१७॥

नकिः । तम् । कर्मणा । नशत् । न । प्र । योपत् । न । योपति ।

देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इयंक्षति । अग्नि । इत् ।

अयंज्वनः । भुवत् ॥ १७ ॥

यो यजमानो देवानां मनोयदुमिच्छति तं नकिर्नकश्चिदपि नशत् स्वकीयेन कर्मणा न-
व्याप्नोति नशतिर्व्याप्तिकर्मा । किञ्च सपथा न मयोपत् स्वस्पात्स्थानान्तविभक्तः पृथक्कृतो न-
भवति । किञ्च नयोपति पुत्रादिभिर्वर्धनादिभिश्च नविभक्तोभवति । युमिश्रणामिश्रणयोरित्यस्य
उभयत्रस्तेद्यडागमः । शिष्टं व्याख्यातम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

असदत्रेसुवीर्यैमुतत्यदाश्वश्व्यम् ।

देवानां यइन्मनोयजमानइयंक्षत्यभीदयंज्वनोभुवत् ॥१८॥ १०॥

असत् । अत्र । सुवीर्यम् । उत । त्यत् । आशुऽअश्व्यम् ।

देवानाम् । यः । इत् । मनः । यजमानः । इयंक्षति । अग्नि । इत् ।

अयंज्वनः । भुवत् ॥ १८ ॥ १० ॥

योयजमानो देवानां मनोयष्टुमिच्छति अत्रास्मिन्यजमाने शुवीर्यं शोभनवीर्येपितं पुत्रा-
दिकमसद भवत्येष उतापिच आश्वश्व्यं आशुगमनाश्वसंधयुक्तं त्यक् तद्धनादिकं तस्मिन्यज-
माने भवति देवानां मनोयोजनः हविर्भिर्षष्टुमिच्छति यद्वा पूजयितुमिच्छति सजनः अयज्वनः
सर्वात् अभिभवत्येव ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीये चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दैनिवारयन् । पुमर्थीश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गपवर्तकश्रीवीरनुक्कभूपालसाम्राज्य घुरंधरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीधेवेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥२॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेऽथोखिलंजगत् । निर्ममेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ षष्ठस्यतृतीयोऽध्यायआरभ्यते प्रकृतानीति त्रिंशत्तु द्वितीयं सूक्तम् तत्रेयमनुक्रमणि-
का—प्रकृतानि त्रिंशन्मेधातिथिरिति । काण्वोमेधातिथिकीपिः परंगाथं प्राग्बत्समेरिति परिभा-
षया गायत्रीछन्दः अनदेशपरिभाषयेन्द्रोदेवता । महावतेनिष्केवल्ये गायत्रतृचाशीतौ एतसू-
क्तम् तथैवपञ्चमारण्यके शौनकेनसूत्रितम्—प्रकृतान्युजीपिण आघायेअग्निपिन्धतइति । अ-
तिरात्रे प्रथमेपर्याये मैत्रावरुणशस्त्रे प्रकृतानीतिवृचोन्नुरूपः । सूत्रितञ्च—मवइन्द्रायमादनं प्रकृता-
न्युजीपिणइति । तस्मिन्नेवशस्त्रे प्रतिश्रुतायेत्पायाः पञ्चदशार्चः । सूत्र्यतेहि—प्रतिश्रुतायवोषुपदि-
ति पञ्चदशेति । दशमेहनि मातःसवनेअच्छावाकवादे पञ्चीयजमानस्थाने प्रतिश्रुतायेतिवृचः ।
सूत्रितञ्च—प्रतिश्रुतायवोषुपदितिवृचाविति । अहीनान्तर्गतस्यातिरात्रस्य प्रथमेपर्याये होतुः
पन्थइदुपगायतेत्यनुरूपः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रकृतान्युजीपिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया ।
मदे सोमस्य वोचत ॥ १ ॥

प्र । कृतानि । ऋजीपिणः । कण्वाः । इन्द्रस्य । गार्थया ।
मदे । सोमस्य । वोचत ॥ १ ॥

हे कण्वाः ऋजीपिणः ऋजीपवतः सोमस्य कृतानि कर्माणि इन्द्रस्य गार्थया इन्द्रस्य वा-
चा मदे अस्य मदे संजातेतति प्रवोचत महद् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यः सृविन्दमनंशनिं पिप्रुं दासमहीशुर्वम् । वर्धीदुग्रो रिणञ्जपः ॥ २ ॥
यः । सृविन्दम् । अनंशनिम् । पिप्रुम् । दासम् ।
अहीशुर्वम् । वर्धीत् । उग्रः । रिण् । अजपः ॥ २ ॥

यइन्द्र उग्रःउदूर्णस्तेजस्वीवा सोऽपउदकानि रिणन्, पेरयन्, सृचिन्दनामकं शत्रुं अनशं-
निमनशंनामकं पिपुं पिपुनामकंच दासंच अहीशुवंच शत्रुं वधीव्, अवधीजवान् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

न्यर्बुदस्यविष्टपँव्ष्माणंवृहत्स्तिर । कृपेतादिद्रुपौस्यम् ॥ ३ ॥

नि । अर्बुदस्य । विष्टपम् । वष्माणम् । वृहत्ः ।

तिर । कृपे । तत् । इन्द्र । पौस्यम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र बृहतोमहतोर्बुदस्य मेवस्य वष्माणमुदकस्य वारकं विष्टपं स्थानं निविर वि-
ध्य तत्प्रसिद्धं पौस्यं घृतं चकृपे कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

प्रतिश्रुतार्थवोधृपत्तूर्णाशंनगिरेरधि । हुवेसुशिप्रमूतये ॥ ४ ॥

प्रति । श्रुतार्थ । वः । धृपत् । तूर्णाशम् । न । गिरेः ।

अधि । हुवे । सुशिप्रम् । मूतये ॥ ४ ॥

हे स्तोतारोवोषुष्माकं श्रुताय स्तुतीनां श्रवणाय रक्षणायच धृपच्छबून् धृपन्तं सुशिप्रं
सुहनुमिन्द्रं प्रति हुवे ह्वयाभि । तूर्णाशं न यथा घर्मेभित्तः पुमान् तूर्णाशमुदकं । तथा चयास्कः-
तूर्णाशमुदकंभवति तूर्णमश्रुतेति । गिरेरधि भेघं प्रति ह्वयति । पर्वतः गिरिरिति भेघनामसुपाठव्
तद्ददित्यर्थः । किमर्थं ऊतये रक्षणाय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सगोरश्वंस्यविब्रजंमन्दानःसोम्येभ्यः । पुरंनशूरदर्पसि ॥ ५ ॥ १ ॥

सः । गोः । अश्वंस्य । वि । ब्रजम् । मन्दानः ।

सोम्येभ्यः । पुरम् । न । शूर । दर्पसि ॥ ५ ॥ १ ॥

हे शूरेन्द्र सः प्रसिद्धः त्वं मन्दानोमोदमानः गोरश्वस्यचक्रजं निवासस्थानं सोम्येभ्यः
सोमार्हेभ्यः पुरं शत्रूणां नगरमिव विदर्पसि विवृवद्दरं करोषि ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यदिमेरारणःसुतउक्थेवादधसेचनः । आरादुपस्वधागहि ॥ ६ ॥

यदि । मे । ररणः । सुते । उक्थे । वा । दधसे ।

चनः । आरात् । उप । स्वधा । आ । गहि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र मे मम शुभे अभिषुवे सोमे उक्थे स्तोत्रेवा यदि ररणः रमते चनोन्नं यदिच द-
धसे महं प्रयच्छसि तर्हि आरादूरात् स्वधानेनोपागहि उपागच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

वृषंघातेअपिष्मसिस्तोतारइन्द्रगिर्वणः । त्वन्नोजिन्वसोमपाः ॥ ७ ॥

वृषम् । घ । ते । अपि । स्मसि । स्तोतारः । इन्द्र ।

गिर्वणः । त्वम् । नः । जिन्व । सोमपाः ॥ ७ ॥

हे गिर्वणो गीर्ध्वननीयेन्द्र ते तवापि वयं घ वषांस्तु स्तोवारः रमसि भवामः । हे सोम-
पाः सोमस्यपातरिन्द्र त्वं नोस्मान् जिन्व प्रीणयसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

उतनःपितुमाभरंसंरराणोअविक्षितम् । मघवन्भूरितिवसु ॥ ८ ॥

उत । नः । पितुम् । आ । भर । समहराणः ।

अविक्षितम् । मघवन् । भूरि । ते । वसु ॥ ८ ॥

उत अपिच हे मघवन् संरराणः संरममाणस्त्वमविक्षितमविक्षीणं पितुमन्नं । पृषः पितु-
रिति अन्ननामस्तुपाठात् । नोस्मभ्यमाभराहर ते तव वसु धनं भूरि अधिकं हि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उ॒त॒नो॒गो॒र्म॒त॒स्त्रु॒धि॒हि॒र॒ण्य॒व॒तो॒अ॒श्वि॒र्नः॑ । इ॒ळा॒भिः॒सं॒र॒भे॒म॒हि ॥ ९ ॥

उ॒त । नः॑ । गो॒र्म॒तः । कृ॒धि । हि॒र॒ण्य॒व॒तः ।

अ॒श्वि॒र्नः॑ । इ॒ळा॒भिः । स॒म् । र॒भे॒म॒हि ॥ ९ ॥

उवापिच हे इन्द्र नोस्मान् गोपतो गोमिनः रुधि कुरु अश्विनोश्वमुक्तान् रुधि हिरण्यवतो-
भेषवतश्च रुधि इळाभिरनैश्च संरभेमहि वयं संरभ्याभवेम ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

बृ॒व॒दु॒क्थं॒ह॒वाम॒हे॒सृ॒प्र॒क॒र॒स्त्र॒मू॒त॒ये॑ । सा॒धु॒कृ॒ण्व॒न्त॒म॒व॒से ॥ १० ॥ २ ॥

बृ॒व॒त् । उ॒क्थ॒म् । ह॒वाम॒हे॒ । सृ॒प्र॒क॒र॒स्त्र॒म् ।

ऊ॒त॒ये॑ । सा॒धु॑ । कृ॒ण्व॒न्त॒म् । अ॒व॒से ॥ १० ॥ २ ॥

ऊतये लोकस्य रक्षणाय सृप्रकरस्त्रं प्रसूतवाहुं । करस्त्रौ बाहू कर्मणां प्रसूतात्ताविति
यांस्कवचनात् । अवसे लोकस्यपालनाय साधु कृण्वन्तं साधुकुर्वन्तं बृवदुक्थं बृहदुक्थं इन्द्रं
हवामहे हवामः । तथाचयास्कः-बृवदुक्थो महदुक्थो वक्त्रव्यमस्मात्तुक्थमिति ॥ १० ॥

॥ इति पठस्य तृतीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

यः॒सं॒स्थे॒चि॒च्छ्रु॒त॒क॒र्तु॒रा॒दी॒कृ॒णो॒ति॒वृ॒त्र॒हा॑ । ज॒रि॒तृ॒भ्यः॑ पु॒रु॒व॒सुः॑ ॥ ११ ॥

यः । स॒म् । स्थे॒ । चि॒त् । श॒त॒क॒र्तुः॑ । आ॒त् । ई॒म् ।

कृ॒णो॒ति॑ । वृ॒त्र॒हा॑ । ज॒रि॒तृ॒भ्यः॑ । पु॒रु॒व॒सुः॑ ॥ ११ ॥

यः प्रसिद्धइन्द्रः संस्थे संग्रामे शतकर्तुर्बहुकर्मा भवति अपिच आदनन्तरमीमिदं शत्रु-
वधादिकं कृणोति करोति विदेव अयं इन्द्रो वृत्रहा शत्रूणां हन्ता भवति । किञ्च जरितृभ्यः
स्त्वो वृणामर्थे पुरुवसुः बहुधनो भवति न स्वार्थमित्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सनशक्रश्चिदाशकद्वानवाँअन्तराभरः । इद्रोविश्वाभिरूतिभिः ॥ १२ ॥

सः । नः । शक्रः । चित् । आ । शकत् । दानंश्चान् ।

अन्तराभरः । इन्द्रः । विश्वाभिः । ऊतिभिः ॥ १२ ॥

शक्रः शक्रः सइन्द्रः नश्चिदस्मानप्याशकच्छकान्करोतु अपिचेन्द्रोदानयान्विश्वाभिः
सर्वैरूतिभिः पालनैस्वराभरः अन्तराहरः छिद्राणामापूरकश्छिद्रापिषाघीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

योरायोइवनिर्महान्स्तुपारःसुन्वतःसखा । तमिन्द्रमग्निगायत ॥ १३ ॥

यः । रायः । अवनिः । महान् । सुष्पारः । सुन्वतः ।

सखा । तम् । इन्द्रम् । अग्नि । गायत ॥ १३ ॥

यइन्द्रो रायो धनस्यावनिः पादकोमहान् सघोचमः सुपारः शोभनपारणश्च भवति यश्च
सुन्वतः सोमाभिपर्वकुर्वतो यजमानस्य सखा यियोभवति तमिन्द्रमग्निगायवाग्निमुषव । हेस्वो-
तारइतिशेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आयन्तारंमहिस्थिरंपृतनासुश्रवोजितम् । भूरेशानमोजसा ॥ १४ ॥

आइयन्तारम् । महि । स्थिरम् । पृतनासु ।

श्रवःइजितम् । भूरैः । ईशानम् । ओजसा ॥ १४ ॥

आयन्वारमागन्तारं महि महान्तं पृतनासु संमानेण स्थिरमचलं श्रवोजितं श्रवसोजेतारं
ओजसा बसेन भूरैर्बहोर्धनस्य ईशानमीश्वरमग्निगायत ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

नकिरस्यशर्चीनांनिधन्तासूनृत्तानाम् । नकिर्वृत्तानदादिति ॥ १५ ॥ ३ ॥

नर्किः । अस्य । शचीनाम् । निइयन्ता । सूनुतानाम् ।

नर्किः । वक्ता । न । दात् । इति ॥ १५ ॥ ३ ॥

अस्येन्द्रस्य सूनुतानां शोभनानां शचीनां कर्मणां धीः शचीति कर्मणामसुपाठात् न-
किर्नकश्चिन्नियन्ता नियामकः अयमिन्द्रो नदादिति नमपच्छतीति नकिर्वक्ता नकश्चिद्वदति ।
किंतु सर्वोपि जनोर्यं प्रदातेत्येव ब्रवीतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

ननूनं ब्रह्मणां मृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् । नसोमो अप्रतापये ॥ १६ ॥

न । नूनम् । । ब्रह्मणांम् । ऋणम् । प्राशूनाम् । अस्ति । सुन्वताम् ।

न । सोमः । अप्रता । पये ॥ १६ ॥

प्राशूनां ये सोमं प्राश्रुवन्ति ते प्राश्रवस्तेषां सोमं सुन्वतां ब्रह्मणां ब्रह्मणानां ऋणं देवऋणं
ननूनमस्ति नस्तलुविषये । तथाचश्रूयते—एषवा अनृणोयः पुत्री यज्वाबलचारीति । किञ्च अप-
ताऽविस्तीर्णधनेन सोमो नपये न पीषते मश्रूतधनेनैव सोमः पीयतइत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सहदशी-

पन्थ इदुपगायत पन्थ उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्थ इत् ॥ १७ ॥

पन्थे । इत् । उर्ष । गायत । पन्थे । उक्थानि । शंसत ।

ब्रह्म । कृणोत । पन्थे । इत् ॥ १७ ॥

हे उपगातारः पन्थे इत् स्तुत्यप्येन्द्रे उपगायत उपगानं कुरुत । किञ्च पन्थे स्तु-
त्यप्येन्द्रे उक्थानि स्तोत्राणि शंसत हे स्तोतारइतिशेषः । पन्थे इत् स्तुत्यप्येन्द्रे ब्रह्म-
ब्रह्माण्यन्तानि स्तोत्राणि कृणोत कुरुत ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

पन्पुआर्ददिरच्छतासहस्रावाज्यवृत्तः । इन्द्रोयोयज्वनोवृधः ॥ १८ ॥

पन्पुः । आ । ददिरत् । शता । सहस्रा । वाजी । अवृत्तः । इन्द्रः ।

यः । यज्वनः । वृधः ॥ १८ ॥

योवाजी बलवान् शता वीराणां शतानि सहस्रा सहस्राणि चाददिरदाभिमुख्येन दां-
स्यति सोममिन्द्रः शत्रुभिरवृत्तः पन्पुः स्तुत्योभवति यज्वनो विधिनेष्टवतो यजमान-
स्य वृधेवर्धयिताच भवति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

विपूचरस्वधाअनुरुष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्रपिवंसुतानाम् ॥ १९ ॥

वि । सु । चर । स्वधाः । अनु । रुष्टीनाम् । अनु । आहुवः ।

इन्द्र । पिवं । सुतानाम् ॥ १९ ॥

हे इन्द्र आहुवः आह्वातव्यस्त्वं रुष्टानां मनुष्याणां स्वधाः हवींष्यनु सु सु-
ष्टु विचर । द्वितीयोऽनुपूरणः । सुवानामभिपुत्रात् सोमांश्च विव ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

पिवस्वधैनवानामृतयस्तुप्येतचा । उतायमिन्द्रयस्तव ॥ २० ॥ ४ ॥

पिवं । स्वधैनवानाम् । उत । यः । तुप्ये । सचा । उत । अयम् ।

इन्द्र । यः । तव ॥ २० ॥ ४ ॥

हे इन्द्र स्वधैनवानां स्वधैनवान् स्वभूतपमतोऽधेनोः संबन्धिनः सोमान् धेन्वा
क्रीतानित्यर्थः । तथाचश्रूपवे—धेन्वाक्रीर्णातीति । उतापिच यः सोमस्तुप्ये उदके बुसं
नुप्येत्युदकनामसुपाठात् । सचा संसृष्टस्त्वमपि सोमं पिव । उतापिच यः सोमः तवत्व-
दीपस्त्वामुद्दिश्य गृहीतः सोमं त्वया पातव्यद्विशेषः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

अनीहिमन्युपाविर्णंसुपुवांसंमुपारणे । इमंरातंसुतंपिव ॥ २१ ॥

अति । इहि । मन्युःसाविर्नम् । सुसुध्वांसम् । उपःअरणे ।

इमम् । रातम् । सुतम् । पिव ॥ २१ ॥

हे इन्द्र मन्युपाविर्णं क्रोधेन सोमं सुन्वन्मतीसतिगच्छ तथोपारणे ब्राह्मणा उपेत्य यस्मिन्देशे न रमन्ते स उपारणस्तस्मिन्देशे सुपुवांसं सुन्वन्मतीहि इमं रातं ब्राह्मणोपद्रवरहितदेशेस्माभिर्दत्तमिमं सुतं सोमं पिव ॥ २१ ॥

अथद्वाविंशी-

इहितिस्रःपरावतइहिपंचजनाँअति । धेनाइंद्रावचाकशत् ॥ २२ ॥

इहि । तिस्रः । पराःवतः । इहि । पञ्च । जनान् । अति । धेनाः ।

इन्द्र । अवःचाकशत् ॥ २२ ॥

हे इन्द्र धेनाः अस्मदीयाः स्तुवीः अवचाकशत् यः अपश्यत् सत्वं परावतोदूरात् आरे परावतइति इरनामसुपाठात् तिस्रः अग्रपृष्ठपारर्षद्विंशः इहि गच्छ अनेनाग्रतः पृष्ठतः पारर्षवश्चेन्द्रस्यागमनमाशास्ते । अपिच जनान्मनुष्यान्, अवीहि अतिगच्छ । यद्वा गन्धर्वाः पितरोदेवा असुरारक्षांसिच पञ्चजनास्तान्तीहीत्यर्थः । तथाचपास्कः-गन्धर्वाः पितरोदेवा असुरा रक्षांसित्येके चत्वारोवर्णा निपादःपञ्चमइत्यौपमन्यवइति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

सूर्योरश्मियथासृजात्वायच्छन्तुमेगिरः । निम्नमापोनसध्वक् ॥ २३ ॥

सूर्यः । रश्मिम् । यथा । सृज् । आ । त्वा । यच्छन्तु ।

मे । गिरः । निम्नम् । आपः । न । सध्वक् ॥ २३ ॥

हे इन्द्र सूर्योयथा रश्मि रश्मीन्किरणानश्वप्रमहान्या विसृजति तथा मत्वं धनं विसृज । अपिच मे मदीयागिरः स्तुतयः सध्वक् सह त्वा त्वामायच्छन्तु निम्नमापोन यथा निम्नदेशमापः सह परिगृह्णन्ति तद्दित्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अध्वर्यवानुहिपिञ्चसोमवीरायशिप्रिणे । ऋरासुतस्यपीतये ॥२४॥

अध्वर्यो इति । आ । तु । हि । सिञ्च । सोमम् ।
वीराय । शिप्रिणे । ऋर । सुतस्य । पीतये ॥ २४ ॥

हे अध्वर्यो शिप्रिणे हनूमते वीराय शूरायेन्द्राय सोमं तु हि क्षिप्रमेवासिञ्च । सुतस्य सुतं सोमं पीतये पानायच ऋराहरच ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यउद्गःफलिगंभिनन्यक्विसिन्धूर्वासृजत् । योगोर्षुपक्कंधारयत् ॥२५॥५॥

यः । उद्गः । फलिङ्गम् । भिनत् । न्यक् । सिन्धून् ।
अवःसृजत् । यः । गोर्षु । पक्कम् । धारयत् ॥ २५ ॥ ५ ॥

यउद्गःउदकार्थं फलिगं मेघं रैवतः फलिङ्गइति मेघनामसुपाठावभिनव अभिनव सिन्धू-
नपश्चान्तरिक्षात्स्वर्गवासासृजत् । पश्च गोर्षु पक्कं पयोधारयदधारयत् सइन्द्रइत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

अहंन्वृत्रमृचीपमऔर्णवाभमहीशुर्वम् । हिमेनाविध्यद्वुदम् ॥२६॥

अहंन् । वृत्रम् । ऋचीपमः । और्णवाभम् । अहीशुर्वम् ।
हिमेन । अविध्यत् । अर्बुदम् ॥ २६ ॥

ऋचीपमो ऋचा दीःयासमइन्द्रो वृत्रं वृत्रनामकं शत्रुमहन् अहनत् जघान तथा और्णवा-
भमौर्णवाभनामकमहीशुर्वमहीशुर्वनामकंच शत्रुमहन् तथा हिमेन तुषारेणोदकेन वावुदं मेघ-
मविध्यत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

प्रवउग्रायनिष्ट्रेपाहायप्रसृक्षिणे । देवत्तंमहंगायत् ॥ २७ ॥

प्र । वः । उ॒प्राय॑ । निः॒ऽदु॒रे । अ॒पा॒ह्नाय॑ । प्र॒क्ष॒स॒क्षिणे॑ ।
दे॒वत्त॑म् । ब्र॒ह्म । गा॒य॒त ॥ २७ ॥

हे उद्गतारोवो यूयं उमायोद्गर्णाप निदुरे शत्रून्निस्तरते अपाह्नाय शत्रूणामभिभवित्रे
प्रसक्षिणे प्रसहनशीलांयेन्द्राय देवत्तं देवप्रसादलब्धं ब्रह्म स्तोत्रं प्रगायत ॥ २७ ॥

अथाष्टविंशी-

यो॒वि॒श्वान्य॒भि॒व्र॒ता॒सोम॑स्य॒मदे॒अ॒न्ध॒सः । इ॒न्द्रो॒दे॒वेषु॑चे॒त॒ति ॥ २८ ॥
यः । वि॒श्वानि॑ । अ॒भि । व्र॒ता । सोम॑स्य । म॒दे ।
अ॒न्ध॒सः । इ॒न्द्रः । दे॒वेषु॑ । चे॒त॒ति ॥ २८ ॥

अन्धसोद्यमानस्य सोमस्य मदे संजाते विश्वानि सर्वाणि व्रता व्रतानि कर्माणि यदन्द्रो-
देवेष्वभिचेतति ज्ञापयति तस्माद्द्राघ देवत्तं ब्रह्मगायतेत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

इ॒ह॒त्यास॑ध॒माद्या॒ह॒री॒हिर॑ण्य॒केश्या॑ । वो॒ह्नाम॑भि॒प्रयो॑द्वि॒तम् ॥ २९ ॥
इ॒ह । त्या । स॒ध॒माद्या॑ । ह॒री इति॑ । हिर॑ण्य॒केश्या॑ ।
वो॒ह्नाम् । अ॒भि । प्र॒यः । वि॒तम् ॥ २९ ॥

इहपतो त्या तौ प्रसिद्धौ सधमाद्या सहमाद्यन्तौ हिरण्यकेश्या हिरण्यकेश्यौ हरी एतन्ना-
मकौ अश्वौ हितं हितकरं प्रयः सोमरूपमन्नं अभि अभिलक्ष्य वोह्नां इन्द्रं वहतां
प्रापयतामिति ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

अ॒र्वा॒चं॒त्वापु॑रु॒दु॒त्प्रि॒यमे॑ध॒स्तु॒ता॒ह॒री । सो॒म॒पे॒या॒व॒क्षतः॑ ॥ ३० ॥ ६ ॥
अ॒र्वा॒चम् । त्वा । पु॒रु॒दु॒त् । प्रि॒यमे॑ध॒स्तु॒ता ।
ह॒री इति॑ । सो॒म॒पे॒या॒य । व॒क्षतः॑ ॥ ३० ॥ ६ ॥

हे पुरुषुत इन्द्र त्वा त्वां प्रियमेधस्तुता हरी अश्वौ सोमपेयाय सोमपानायावांश्चमस्मद-
भिमुखं वक्षतोवहतः ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

वयंघवेत्येकोनविंशर्चं तृतीयंस्कृतं काण्वस्यमेधातिथेरापं बृहतीछंदस्कम् षोडशपायास्ति-
सोगाथत्र्यः एकोनविंशपनुष्टुप् इन्द्रेदेवता । तथा चानुकांतम्—वयंघेकोना मेध्यातिथिर्बाहंतं नि-
गायत्र्यनुष्टुबन्तमिति । महाब्रते निष्केवल्ये बाहंतत्वाशीतावाःदितः पञ्चदशर्चः । तथैवपञ्चमारण्यके
शौनकेनसूच्यते—वयंघत्वासुतावन्तइतिपञ्चदश मोपुत्वावाघतश्चनेत्येतस्यद्विपदांचोद्धरतीति । चा-
नुविंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवने ब्राह्मणाच्छंतिशस्त्रे वयंघत्वेतितृचोवैकल्पिकःस्तोत्रियः । तथाच-
स्त्रं—वयंघत्वासुतावन्तः कईवेदसुतेसचेति । स्वरसाग्नि अयमेवतृचोनुरूपः । सूत्रितश्च—वयं-
घत्वासुतावन्तइति तिस्रोबृहत्पइति । तस्मिन्नेवशस्त्रे कईवेदेति वैकल्पिकोनुरूपः । सूत्रमुक्तमेव ।

तत्र प्रथमा—

वयंघत्वासुतावन्तुआपोनवृक्तवर्हिपः ।

पवित्रस्यप्रस्रवणेषुवृत्रहन्परिस्तोतारंआसते ॥ ३ ॥

वयम् । घ । त्वा । सुतइवन्तः । आपः । न । वृक्तइवर्हिपः । पवित्रस्य ।
प्रस्रवणेषु । वृत्रहन् । परि । स्तोतारः । आसते ॥ १ ॥

हे वृत्रहन् त्वा त्वां वयंघ वयंस्वल्बु सुतवन्तः सोममभिपुतवन्तः आपोन आपइव मवग-
मभिगच्छामः पवित्रस्य सोमानां प्रस्रवणेषु वृक्तवर्हिपरतीर्णवर्हिपः स्तोतारश्च त्वां पर्यासते प-
र्यासासते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

स्वरन्तित्वासुतेनरोवसोनिरेकउक्थिनः ।

कदासुतंतृपाणओकआगमइंद्रस्वब्दीववंसंगः ॥ २ ॥

स्वरन्ति । त्वा । सुते । नरः । वसो इति । निरेके । उक्थिनः ।
कदा । सुतम् । तृपाणः । ओकः । आ । गमः ।
इन्द्र । स्वब्दीइव । वंसंगः ॥ २ ॥

हे वसो वासपितरिन्द्र त्वा त्वां सुवेभिषुवे सोमे निरेके निर्गमने उक्थिनः नरोनेतारः
स्वरन्ति शब्दायन्ते । अपि चेन्द्रः सुतं सोमं प्रति वृषाणः वृष्यन् स्वन्दीव स्वभूतशब्दइव वंसगो
वननीयगमनोवृषभः शब्दं कुर्वन्कदा ओकः स्थानमागमः आगमव ॥ २ ॥

अथ सुतीया-

कण्वेभिर्घृष्णवाधृपद्वाजं दर्पिसहस्रिणम् ।
पिशङ्गं मघवन्विचर्पणे मक्षुगोमंतमीमहे ॥ ३ ॥

कण्वेभिः । धृष्णो इति । आ । धृषत् । वार्जम् ।
दर्पि । सहस्रिणम् । पिशङ्गं रूपम् । मघवन् ।
विचर्पणे । मक्षु । गोमन्तम् । ईमहे ॥ ३ ॥

हे धृष्णो धर्षकेन्द्र कण्वेभिः कण्वानुद्दिश्य विभक्तिव्यत्ययः सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं
वाजमादर्पि देहि । हे मघवन् धनवन् विचर्पणे विद्मरिन्द्र धृषत् धृष्टं पिशङ्गरूपं गोमन्तं च वाजं
मक्षु शीघ्रमीमहे याचामहे त्वामितिशेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

पाहिगायान्धसोमदइन्द्राय मेध्यातिथे ।
यः संमिश्रो ह्योयः सुते सचावञ्जी रथो हिरण्ययः ॥ ४ ॥

पाहि । गायं । अन्धसः । मेदं । इन्द्राय । मेध्यातिथे ।
यः । समिश्रः । ह्योयः । यः । सुते ।
सचा । वञ्जी । रथः । हिरण्ययः ॥ ४ ॥

हे मेध्यातिथे पाहि सोमं पिय अन्धसः पीतस्य सोमस्य मेदे तस्माद्इन्द्राय गाप
स्तोत्रं च पठ । यः इन्द्रो ह्योयः रथयोः संमिश्रः स्वरथे संमिश्रयिवा यश्च सुवेसोमे सचा सहायः
यद्द्वोवञ्जी यस्य रथो हिरण्ययो हिरण्ययः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यःसुपव्यःसुदक्षिणइनोयःसुकर्तुर्गृणे ।

यआकरःसहस्रायःशतामघइन्द्रोयःपूर्भिदारितः ॥५॥७॥

यः । सु॒प॒व्यः । सु॒द॒क्षि॒णः । इ॒नः । यः । सु॒क॒र्तुः । गृ॒णे । यः ।

आ॒क॒रः । स॒ह॒स्रा । यः । श॒त॒म॒घः । इ॒न्द्रः । यः ।

पूः३भित् । आ॒रि॒तः ॥ ५ ॥ ७ ॥

यः सुपव्यः शोभनसव्यहस्तः यश्च सुदक्षिणः यश्चेनईश्वरः । नियुत्वान् इनइतीश्वरना-
मसुपाठात् । यश्चापि सुकर्तुः सुपन्नः सहस्रा सहस्राणां बहूनां यश्चाकरः कर्ता यश्चापि शत-
मघः बहुधनः यश्च पूर्वैव पुरां भेत्ता यश्चारिवः प्रत्यृतःस्तोमान् । तथाचयास्कः—यआरितः
कर्मणि कर्मणिस्थिरः प्रत्यृतःस्तोमानिति । अस्माभिः स्तूपयेत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी-

योधूपितोयोर्वतोयोअस्तिश्मश्रुपुश्रितः ।

विभूतद्युम्नश्च्यवनःपुरुष्टुतःऋत्वागौरिवशाकिनः ॥ ६ ॥

यः । धू॒पि॒तः । यः । अ॒र्व॒तः । यः । अ॒स्ति॒ । श॒म॒श्रु॒पु॒ । श्रि॒तः ।

वि॒भू॒त॒द्यु॒म्नः । च्य॒व॒नः । पु॒रु॒ष्टु॒तः । ऋ॒त्वा॒ । गौः३इ॒व । शा॒कि॒नः ॥ ६ ॥

योधूपितः शत्रूणां धर्षयिता यश्चावृतः शत्रुभिरावृतः यश्चापि शमश्रुपु युद्धेषु । श्रवःशयंत्य-
स्मिन्निति व्युत्पत्तेः शमश्रु युद्धमिति वृद्धावदन्ति । अत्रितोरित भवति यश्चापि विभूतद्युम्नः प
भूतधनः यश्च च्यवनः सोमानां च्यावयिता यश्चापि पुरुष्टुतो बहुस्तुतः सइन्द्रः ऋत्वा कर्मणः
शाकिनः शकस्य यजमानस्य गौरिव यथा गौः पयसोदोग्ध्री तथा कामानां दोग्ध्राभवति ॥६॥

अथ सप्तमी-

कईवेदसुतेसचापिबन्तंकइयोदधे ।

अयंयःपुरोविभिनत्योजंतामन्दानःशिभ्यन्धंसः ॥ ७ ॥

कः । ईम् । वेद् । सुते । सचा । पिबन्तम् । कत् । वयः । दधे ।
 अयम् । यः । पुरः । विञ्जिनन्ति । ओजसा । मन्दानः ।
 शिप्री । अन्धसः ॥ ७ ॥

सुतेभिपुतेसोमे सचा ऋत्विजासह सोमं पिबन्तमीमेनमिन्द्रं कोवेद् वेत्ति नकोपिवेत्ती-
 त्यर्थः कत् किंवा वयोर्न दधे धारयति योपमिन्द्रः शिप्री हनूमानन्धसः सोमेन मन्दानोम-
 न्दमानः ओजसा बलेन पुरोविञ्जिनन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दानामृगोनवारणःपुरुत्राचरथदधे ।
 नकिंघ्नानिपमदासुनेर्गमोमहांश्वरस्योजसा ॥ ८ ॥

दाना । मृगः । न । वारणः । पुरुः । चरथम् । दधे ।
 नकिः । त्वा । नि । यमत् । आ । सुते । गमः । महान् ।
 चरसि । ओजसा ॥ ८ ॥

मृगः शत्रूणामन्वेषको वारणोगजो दानामदजलानीव पुरुषा बहुषु यज्ञेषु चरथं चरण-
 शीलं मदं दधे इन्द्रोधारयति । अथप्रत्यक्षस्तुतिः हे इन्द्र त्वा त्वां नकिर्नियमत् नफश्चिन्मि-
 च्छति सुतेसोमे आगमः आगच्छ । महान् हि त्वमोगसा बलेन सर्वतश्चरसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यउग्रःसन्ननिःघ्नतःस्थिरोरणायसंस्कृतः ।
 यदिस्तोनुर्मघवाशृणवद्धवनेन्द्रोयोपत्यार्गमत् ॥ ९ ॥

यः । उग्रः । सन् । अनिःऽस्तुतः । स्थिरः । रणाय ।
 संस्कृतः । यदि । स्तोतुः । मघवा । शृणवत् । हवम् । न ।
 इन्द्रः । योपति । आ । गमत् ॥ ९ ॥

यउग्रः उग्रः ओजस्वीवा सन्भवन् अनिघ्नतः शत्रुभिरनिस्तीर्णः स्थिरोचलोरणाय
 युद्धाय संस्कृतः शस्त्रैरलंकृतः सोमैर्वासंस्कृतः सइन्द्रोमघवा धनवान् यदिस्तोनुर्हवमाह्वानं
 शृणवच्छृणोति तत्सन्मघ नयोपति नगच्छति किंवा आगमत् तत्रैवागच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

सत्यमित्थावृषेदमिदृषंजूतिर्नोदतः ।

वृषास्युग्रशृण्विषेपरवतिवृषोअर्वावतिश्रुतः ॥ १० ॥ ८॥

सत्यम् । इत्या । वृषा । इत् । असि । वृषंजूतिः । नुः ।

अदतः । वृषा । हि । उग्र । शृण्विषे । परावति । वृषो इति ।

अर्वावति । श्रुतः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे उग्र उदूर्णेन्द्र त्वं सत्यमित्था इत्थं वृषेव कामानां वर्षकण्वासि वृषजूतिः वृषभिक्षा-
कटो नोस्माकमवृतः शत्रुभिरपरिवृतश्चासि वृषा हि सेचकण्व शृण्विषे श्रूयसे । परावति दूरे-
पि वृषोवृषैव अर्वावति समीपेपि वृषा सेचकण्व श्रुतोवृषैवाश्रूयथाः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

वृषणस्तेअभीशंबोवृषाकशाहिरण्ययी ।

वृषारयोमघवन्वृषणाहरीवृषात्वंशतक्रतो ॥ ११ ॥

वृषणः । ते । अभीशंबः । वृषा । करा । हिरण्ययी ।

वृषा । रथः । मघवन् । वृषणा । हरी इति । वृषा । त्वम् ।

शतक्रतो इति शतक्रतो ॥ ११ ॥

हे मघवन् ते तव अभीशबोरश्मयोऽश्वरशनाः वृषणः वरिषितारः हिरण्ययी हिरण्ययी
कराणि वृषा रथोपि वृषा वरिषिता हरी अश्ववपि वृषणा वृषणौ वरिषितारौ हे शतक्रतो बहुमन्ने-
न्द्र त्वंच वृषा वरिषिता ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

वृषासोतासुनोतुनेवृषंनृजीपिन्नाभर ।

वृषादधन्वेवृषणंनदीप्वानुभ्यंस्यानहरीणाम् ॥ १२ ॥

वृषां । सोतां । सुनोतु । ते । वृषन् । ऋजीपिन् । आ । ऋ ।
 वृषां । दधन्वे । वृषणम् । नदीपुं । आ । तुभ्यम् ।
 स्थातः । हरीणाम् ॥ १२ ॥

हे वृषन् वर्षितरिन्द्र ते तव सोताभिपवकर्ता वृषा वर्षितासन् सुनोतु सोममभिपुणोतु ।
 हे ऋजीपिन् ऋजुगमनेन्द्र आभर धनमस्मभ्यमाहर हरीणामश्वानां आ आभिमुख्येन हेस्थाव-
 रिन्द्र तुभ्यं नदीपुंकेपु वृषणं वर्षितारं सोमं वृषा वर्षिता दधन्वे धारितवानभिपवार्थम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

एन्द्रयाहिपीतयेमधुशविष्ठसोम्यम् ।
 नायमच्छामघवांशृणवद्विरोब्रह्मोक्थाचंसुक्तुः ॥ १३ ॥

आ । इन्द्र । याहि । पीतये । मधु । शविष्ठ । सोम्यम् ।
 न । अयम् । अच्छ । मघवां । शृणवत् । गिरः । ब्रह्म ।
 उक्था । च । सुक्तुः ॥ १३ ॥

हे शविष्ठ बलवत्तमेन्द्र सोम्यं सोमात्मकं मध्वमृतं पीतये पानायायाहि आग-
 च्छ । किमर्थमागमनमित्यतआह यतआगमनमन्तरेण मघवा धनवान्शुक्तुः शुकर्मा शो-
 भनपत्नोवायमिन्द्रो गिरः स्तुतीः ब्रह्म स्तोत्राण्युक्थानिच नाच्छ शृणवत् नाभिशृणोति
 अतआगमनमित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

बहन्तुत्वारयेष्टामाहरंयोरथ्युजः ।
 तिरश्चिदर्यसर्वनानिहृन्नहन्न्येपांयाशतक्रतो ॥ १४ ॥

बहन्तु । त्वा । रयेऽस्थाम् । आ । हरंयः । रथ्युजः ।
 तिरः । चित् । अर्यम् । सर्वनानि । हृन्नहन्न । अन्येषाम् ।
 या । शतक्रतो इति शतक्रतो ॥ १४ ॥

हे बृत्रहन्, शतक्रतो बहुमत्त रथेष्ठां रथस्थमर्यमीश्वरं त्वा त्वां रथयुजो रथे-
युक्ता हरयोश्वाः अन्येषां या यानि सव्नानि सन्ति तानि विरश्चिव विरस्कुर्वन्तः
सव्नान्यस्मदीयानि सव्नान्यावहन्तु प्रापयन्तु ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी

अस्माकंमद्यान्तमंस्तोमंधिष्वमहामह ।

अस्माकंतेसर्वनासन्तुशंतमामदायद्युक्षसोमपाः ॥ १५ ॥ ९ ॥

अस्माकम् । अद्य । अन्तमम् । स्तोमम् । धिष्व् । महामहम् ।

अस्माकम् । ते । सर्वना । सन्तु । शमंशंतमा ।

मदाय । युक्ष् । सोमपाः ॥ १५ ॥ ९ ॥

हे महामह महतामपि महान् महापूज्यवा अद्यान्तममन्तिक्रतमस्माकं मेध्याविधीनां स्तो-
मं धिष्व धारय । हे युक्ष दीत सोमपाः सोमस्य पावरिन्द्र ते त्व मदाय मदार्थं सवना सव-
नान्यस्माकं शन्तमा शन्तमानि सुखतमानि सन्तु भवन्तु ॥१५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी-

नहियस्तव्नोममशास्त्रेअन्यस्परण्यति ।

योअस्मान्वीरआनयत् ॥ १६ ॥

नहि । सः । तव । नो इति । मम । शास्त्रे । अन्यस्य ।

रण्यति । यः । अस्मान् । वीरः । आ । अनयत् ॥ १६ ॥

योवीरः शूरोनोस्माननयत् सइन्द्रस्तव शास्त्रे शासने नहि रण्यति न रमते मयापि शास्त्रे
नोरण्यति अन्यस्यापि शासने न रण्यति किन्तु रक्षणएव रमवदत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

इन्द्रश्चिह्नातदंमवीरित्त्रियाअंशास्यंमनः ।

उतोअहृक्तुंरघुम् ॥ १७ ॥

इन्द्रः । चित् । घ । तत् । अ॒ब्रवी॑त् । स्त्रियाः । अ॒शा॒स्यम् ।
मनः । उ॒तो इति॑ । अह॑ । ऋ॒तुम् । र॒घुम् ॥ १७ ॥

योमेध्यामिथेर्धनमदात्वा श्वायोगिरासंगः सपुमान् भूत्वा ख्यभवत् तदा यइन्द्रउवाच तदिदमाह । तथाचाहुः—श्वयोगिश्वासंगोयः स्त्रीभूत्वा पुमान्भूत् समेध्यातिथये दानं दत्वेति । इन्द्रश्चिद् घ इन्द्रः खलु तदब्रवीत् स्त्रिया मनश्चित्तं अशास्यं पुरुषेणाशिष्यं शासितुमशक्यं प्रबलत्वादिति । उतो अपि स्त्रियाः ऋतुं मन्त्रां रघुं लघुमह आह ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

स॒मी॒चि॒ह्ना॒म॒दृ॒च्यु॒ता॒मि॒थु॒ना॒व॒ह॒तो॒रथ॑म् ।
ए॒व॒ ह्रू॒र्हृ॒ष्ण॒उ॒त्तरा॑ ॥ १८ ॥

स॒मी॒ इति॑ । चि॒त् । घ । म॒दृ॒च्यु॒ता । मि॒थु॒ना । व॒ह॒तः ।
रथ॑म् । ए॒व । इ॒त् । धूः । हृ॒ष्णाः । उ॒त्त॒रा ॥ १८ ॥

समी चिद्वेन्द्रस्याश्वावपि खलु मदच्युता सोमं प्रतिगन्तारौ इन्द्रस्यैव रथं मिथुनौ बहतः एवेदेवमेव हृष्णइन्द्रस्य रथः धूरुत्तराश्वपोरुत्तराभवति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

अ॒धः॒प॒श्य॒स्व॒मो॒परि॑सं॒तरा॑पा॒द॒कौ॒हर॑ ।
मा॒तै॒क॒श॒श्ल॒कौ॒दृ॒श॒न्त्स्त्री॑हि॒ब्र॒ह्मा॒व॒भू॒विथ॑ ॥ १९ ॥ १० ॥

अ॒धः । प॒श्य॒स्व । मा । उ॒परि॑ । स॒म॒त॒रा॒म् । पा॒द॒कौ । ह॒र । मा ।
ते । क॒श॒श्ल॒कौ । दृ॒श॒न् । स्त्री । हि । ब्र॒ह्मा । व॒भू॒विथ॑ ॥ १९ ॥ १० ॥

एवमन्तरिक्षादागच्छन् रथस्थइन्द्रः स्त्रियं सन्तं स्वस्मात् पुंस्त्वमिच्छन्तं श्वापोरिं यत् उवाच तदाह—हे श्वायोगे त्वं स्त्री सती अधः पश्यस्व एपस्त्रीणां धर्मः उपरि मापश्यस्व उपरिदर्शनं स्त्रीणां धर्मो न भवति हि । पादकौ पादावपि सन्तरां संश्लिष्टौ यथा भवतस्तथा हर । यथा पुरुषो वि-
श्लिष्टपादनिधानो भवति तथा त्वया स्त्रिया न कर्तव्यमित्यर्थः । अपिच ते कशश्लकौ कशश्चकथ

कशपकौ कशतिराहननकर्मा कशपकावुभेअंगे मादशन्, पुरुवानपश्यन्तु तयोरदर्शनं वासतः
सुदु परिधानेन भवति । अतः सुदु वाससा परिधानं कुरु । स्त्रियोस्त्रागुल्फादभिसंबीताभवन्ती-
त्यर्थः । हि यस्मात्कारणात् ब्रह्मारात् स्त्री बभूविथ ॥ १९ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

एन्द्रयाहीत्यष्टादशर्वं चतुर्थं सूक्तं काण्वस्य नीपातिथेरापि आनुष्टुभं षोडश्याद्यास्त्रिसोऽष्टम्यः
वसुरोचिषोंगिरोगोत्राः सहस्रसंत्याकाः आमदिन्द्रश्चेत्यादीनां तासां तिसृणाष्टपयः इन्द्रोदेवता ।
तथाचानुक्रमणम्—एन्द्रयाहिद्रुना नीपातिथिरानुष्टुभं तृचोन्त्योगायत्रस्तंसहस्रंवसुरोचिषोंगि-
रसोपश्यन्ति । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

एन्द्रयाहिहरिभिरुपकण्वस्यसुष्टुतिम् ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ १ ॥

आ । इन्द्र । याहि । हरिभिरुप । कण्वस्य । सुष्टुतिम् ।
दिवः । अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥१॥

हे इन्द्र कण्वस्य सुष्टुर्वि शोभनांस्तुतिं हरिभिरस्वैरुपायाहि आगच्छ दिवोद्युलोकं द्वि-
यार्थेपठौ अमुष्यामुष्पिन्दिरे शासतः शासति विभक्तिव्यत्ययः तत्र वयं मुखनाम्सहे दिवावसो
दीप्तहृद्विष्केन्द्र दिवं स्वर्गं यय ययं गच्छत बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा हे दिवावसो दिवोद्युनामकं
अनुष्यामुं लोकं शासतः शासनकुर्वन्तोययं दिवं स्वर्गं यय गच्छत अत्रबहुवचनं पूजार्थ-
मित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आत्वाघावावदन्निहसोमीघोपेणयच्छतु ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ २ ॥

आ । त्वा । पावा । वदन् । इह । सोमी । घोपेण । यच्छतु । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहयज्ञे द्रावा सोमाग्निपवपाणः सोमी सोमवान् यदन् शब्दं कुर्वन्
घोषेण ध्वनिनासंहे आयच्छतु । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्राविनेमिरेपासुरानधूनुतेदृकः ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ ३ ॥

अत्र । वि । नेमिः । एपा । उराम् । न । धूनुते । दृकः । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ३ ॥

अत्रास्मिन्यज्ञे एपामग्निपवपाणां नेमिः सोमत्वा विधूनुते विशेषेण कम्पयति उरामिणीं
वृकोन वृकव । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आत्वाकण्वाइहावसेह्वन्तेवाजसातये ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ ४ ॥

आ । त्वा । कण्वाः । इह । अवसे । ह्वन्ते । वाजसातये । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहयज्ञे कण्वाः अवरो रक्षणाय वाजसातये अन्नस्य प्राप्त्यर्थं च आहव-
न्ते आग्निमुख्येन ह्वयन्ति सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

दधामितेसुतानांरुष्णेनपूर्वपाठ्यम् ।

दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ ५ ॥ ११ ॥

दधामि । ते । सुतानाम् । रुष्णे । न । पूर्वपाठ्यम् । दिवः । अमुष्य ।
शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं सुवानां द्वितीयार्थेपथी सुतान् सोमान् दधामि प्रयच्छामि । वृष्णे न यथा वापवे पूर्वपाप्यं यत्तपुत्रे पेयं प्रयच्छन्ति तद्ब्रह्मं प्रयच्छामीत्यर्थः । तिद्धमन्वद ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

स्मत्पुरन्धिर्नआगंहिविश्वतोधीर्नऊतये ।

दिवोअमुप्यशासतोदिव्ययदिवावसो ॥ ६ ॥

स्मत्पुरन्धिः । नः । आ । गृहि । विश्वतःऽधीः । नः । ऊतये ।

दिवः । अमुप्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ६ ॥

हे इन्द्र स्मत्पुरन्धिः स्वर्गकुटुंबी नः अस्मान् आगहि । तथा विश्वतः धीः सर्वतोऽजमतो-
धारकः त्वं नः अस्माकं ऊतये रक्षणाय आगहि आगच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आनोयाहिमहेमतेसहस्रोतेशतामघ ।

दिवोअमुप्यशासतोदिव्ययदिवावसो ॥ ७ ॥

आ । नः । याहि । महेऽमते । सहस्रऽऊते । शतऽमघ । दिवः ।

अमुप्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ७ ॥

हे महेषते महाबुद्धे सहस्रोदे सहस्ररक्षण शतामघ बहुधनेन्द्र त्वं नोऽस्मान्नापात्पाप-
च्छ । तिद्धमन्वद ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आत्वाहोतामनुर्हितोदेवत्रावक्ष्दीज्यः ।

दिवोअमुप्यशासतोदिव्ययदिवावसो ॥ ८ ॥

आ । त्वा । होता । मनुःऽहितः । देवऽत्रा । वक्षत् । ईड्यः । दिवः ।

अमुप्यं । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ ८ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां देवना देवानांमध्ये ईड्यः स्तुत्योहोता देवानामाह्वाताग्निमनुर्हितोमनुष्यैरुहेपु
निहितआवक्षत् बहतु । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आत्वा॑मद॒च्युता॑ह॒री॑श्ये॒नं॑प॒क्षे॑व॒क्षतः॑ ।

दिवो॑अ॒मुष्य॑शा॒संतो॑दि॒व्य॒यदि॑वावसो ॥ ९ ॥

आ । त्वा । म॒द॒च्युता॑ । ह॒री॑ इति । श्ये॒नम् । प॒क्षा॑र्द्ध॒व । व॒क्षतः॑ ।
दिवः । अ॒मुष्य॑ । शा॒संतः । दि॒वम् । य॒य । दि॒वा॒वसो॑ इति॑ दि॒वा॑वसो ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां मदच्युता मदच्युतौ शत्रूणां मदस्य च्यावमितारी हरी अश्वौ श्येनं
श्येनाख्यं पक्षिणं पक्षेव आत्मीपपक्षाविव आपक्षतः आवहताम । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

आया॑ह्य॒र्य॒आपरि॑स्वाहा॒सोम॑स्यपी॒तये॑ ।

दिवो॑अ॒मुष्य॑शा॒संतो॑दि॒व्य॒यदि॑वावसो ॥ १० ॥ १२ ॥

आ । या॒हि । अ॒र्यः । आ । परि॑ । स्वाहा॑ । सोम॑स्य ।

पी॒तये॑ । दिवः । अ॒मुष्य॑ । शा॒संतः । दि॒वम् ।

य॒य । दि॒वा॒वसो॑ इति॑ दि॒वा॑वसो ॥ १० ॥ १२ ॥

हे अर्येश्वर त्वे आ परि सर्वतः आयाहागच्छ पीतये ववपानार्थं सोमस्य सोमं स्वा-
हा स्वाहाकरोमि । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी-

आनो॑या॒ह्यु॒र्षश्रु॑त्पु॒क्थे॑पु॒रण॑याइ॒ह ।

दिवो॑अ॒मुष्य॑शा॒संतो॑दि॒व्य॒यदि॑वावसो ॥ ११ ॥

आ । नः । याहि । उपंश्रुति । उक्थेषु । रणय । इह । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवाश्वसो ॥ ११ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्माकमिहयते उक्थेषु शस्त्रेषु पठ्यमानेषु उपश्रुति उपश्रुतौ सपीपमाया-
त्यागच्छ अस्मान् रणय च । तिङ्गमन्यद ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सहस्रैरासुनोगृहिसंभृतैःसम्भृताश्वः ।
दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ १२ ॥

सहस्रैः । आ । सु । नः । गृहि । सम्भृतेः । संभृतैःश्वः ।
दिवः । अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति
दिवाश्वसो ॥ १२ ॥

हे इन्द्र संभृताश्वःपुष्टाश्वस्त्वं सुसंभृतैः सहस्रैः समानरूपैरश्वैः नोस्मानागसागच्छ । ति-
ङ्गमन्यद ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

आयाहिपर्वतेभ्यःसमुद्रस्याधिषिष्टिर्षः ।
दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ १३ ॥

आ । याहि । पर्वतेभ्यः । समुद्रस्य । अधि । षिष्टिर्षः । दिवः ।
अमुष्य । शासंतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवाश्वसो ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वं पर्वतेभ्यः आयासागच्छ समुद्रस्यान्तरिक्षस्य दिष्टोविष्टपाशाभ्यामाहीत्य-
र्थः । तिङ्गमन्यद ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आनोगव्यान्यश्व्यासुहस्तासुरददृहि ।
दिवोअमुष्यशासंतोदिव्ययदिवावसो ॥ १४ ॥

आ । नृः । शब्द्यानि । अश्व्या । सहस्रा । शूर । दृष्टिहि । दिवः ।
 अमुष्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १४ ॥

हे शूरेन्द्र त्वं मोस्मभ्यं सहस्रा सहस्राणि सहस्रसख्यानि गव्यानि गोहितानि गोरूपा-
 णि वा अश्व्या अश्व्यान्पश्वहितानि अश्व्यात्मकानिवा दृष्ट्याविवृणु । सिद्धमन्यत् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

आनःसहस्रशोभरायुतानिशतानिच ।
 दिवोअमुष्यशासतोदिवययदिवावसो ॥ १५ ॥

आ । नः । सहस्रशः । शूर । अयुतानि । शतानि । च । दिवः ।
 अमुष्य । शासतः । दिवम् । यय । दिवावसो इति दिवावसो ॥ १५ ॥

हे इन्द्र मोस्मभ्यं सहस्रशः सहस्रधा अयुतानि शतानिच अभीष्टानि वस्तुन्याभराह-
 र । सिद्धमन्यत् ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

आयदिन्द्रैश्वददहेसहस्रवसुरोचिपः ।
 ओजिष्ठमश्व्यपशुम् ॥ १६ ॥

आ । यत् । इन्द्रः । च । ददहे इति । सहस्रम् । वसुदरोचिपः ।
 ओजिष्ठम् । अश्व्यम् । पशुम् ॥ १६ ॥

वसुरोचिपो वसुदीप्तयो षयं सहस्रं सहस्रसख्याकानामस्माकं नेता इन्द्रश्च ओजिष्ठं व-
 ल्वत्तरमश्व्यमश्व्यात्मकं पशुं च यद्यदा आददहे पारावतादादददहे उत्तरवसंवन्धः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

यञ्ज्वावातरंहसोरूपासोरुच्यदः ।
 आजन्तेसूर्यादिव ॥ १७ ॥

ये । ऋज्जाः । वार्तहरंहसः । अरुपासः । रघुस्यदः । भ्राजन्ते ।

१८- सूर्याः इद्व ॥ १७ ॥

तदा येऋजा ऋजुगामिनो वार्तहरंसो वायुसदशवेगा अरुपासः भारोचमाना रघुस्य-
दो लघुस्यन्दमानाअश्वाः सूर्या इव यथा सूर्यस्तथा भ्राजन्ते ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

पारावतस्य रातिपुं द्रवचक्रेष्वाशुपुं ।

निष्ठ्वनस्य मध्यआं ॥ १८ ॥ १३ ॥

पारावतस्य । रातिपुं । द्रवत् चक्रेषु । आशुपुं । तिष्ठम् । वनस्य ।
मध्ये । आ ॥ १८ ॥ १३ ॥

तेष्वश्वेषु पारावतस्य रातिपुं देयेषु द्रवचक्रेषु द्रवद्रवचक्रेष्वशुपुं । तादृशैश्चाशुरि-
त्यश्वनामस्तुपाठात् । पतिशुहीतिषु सत्सु पनस्यमध्ये आतिष्ठमिति वसुरोचिषाम् सहस्र-
वदेन्ति ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अग्निनेन्द्रेणेति चतुर्विंशत्यृचं पञ्चमं सूक्तं श्यावाश्वस्वावेयस्यार्पम् । अत्रानुक्रमणिका-
। अग्निन् चतुर्विंशतिः श्यावाश्व आश्विनमुपरिष्टान् योतिषं पञ्चमं महावृहतीः पञ्चमन्वमिति । उपरि-
ष्टावृज्योतिः छन्दः । चतुर्थपादस्याष्टाक्षरत्वात् यतोऽष्टकस्ततोऽप्योतिरिति तद्वृत्तम् । द्वारिंशीपङ्क्तिः
त्रयोविंशीमहावृहती चत्वारोऽष्टाकाजागतश्च महावृहतीत्युक्तदशणोपेतात्वात् । चतुर्विंशीपङ्क्तिः ।
अश्विनीदेवता अश्विनोर्गामिणे होतुरदिरिकोव्ये अग्निनेन्द्रेणेत्यास्तुक्तम् सवितश्च-अग्निनेन्द्रे-
णाभात्यदिरिति ।

तत्र पश्चमा-

अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुना क्रित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाशुवा ।
सुजोर्पसा उपसासूर्येण च सोमं पिचनमश्विना ॥ १९ ॥

अग्निना । इन्द्रेण । वरुणेन । विष्णुना । आदित्यैः । रुद्रैः ।
वसुदंभिः सचाक्षुर्वा । सजोषसौ । उपसा । सूर्येण । च । सोमम् ।
पिबतम् । अश्विना ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अग्निना इन्द्रेण वरुणेन विष्णुना आदित्यैरुदेवैस्तुभिश्च सचाक्षु-
र्वा सहभूतौ उपसा सूर्येणच सजोषसा संगतौ युवां सोमं पिबतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेनवाजिनादिवापृथिव्यादिभिःसचाक्षुर्वा ।
सजोषसाउपसासूर्येणचसोमंपिबतमश्विना ॥ २ ॥

विश्वाभिः । धीभिः । भुवनेन । वाजिना । दिवा ।
पृथिव्या । अदिभिः । सचाक्षुर्वा । सजोषसौ ।
उपसा । सूर्येण । च । सोमम् । पिबतम् । अश्विना ॥ २ ॥

हे वाजिना यजिनाश्च अश्विनौ विश्वाभिः सर्वाभिर्धीभिः प्रसाभिः भुवनेनास्त्रिणेन भूतजा-
तेनच दिवा पुलोकेनच पृथिव्याचादिभिश्च सचाक्षुर्वा सहभूतौ उपसा सूर्येणच संगतौ यु-
वां सोमं पिबतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विश्वेर्वैस्त्रिभिरेकादशैरिहान्द्रिर्मरुद्भिर्भृगुभिःसचाक्षुर्वा ।
सजोषसाउपसासूर्येणचसोमंपिबतमश्विना ॥ ३ ॥

विश्वैः । देवैः । त्रिभिः । एकादशैः । इह । अत्रुभिः ।
मरुद्भिः । भृगुभिः । सचाक्षुर्वा । सजोषसौ ।
उपसा । सूर्येण । च । सोमम् । पिबतम् । अश्विना ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ विश्वेर्देवैः त्रिभिः एकादशैः त्रयस्त्रिणैः इहयतो अद्भिः मरुद्भिः भृगुभिश्च स-
चाक्षुर्वा सहभूतौ उपसा सूर्येणच संगतौ युवां सोमं पिबतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जुपेथां॒प॒ज्ञं॒बो॒धतं॒ह॒वस्य॒मे॒वि॒श्वे॒ह॒दे॒वौ॒स॒व॒ना॒व॒ग॒च्छ॒तम् ।
स॒जो॒र्ष॒सा॒उ॒प॒सा॒सूर्येण॒चे॒र्ष॒नो॒बो॒ह्म॒भ॒श्वि॒ना ॥ ४ ॥

जुपेथां । यु॒ज्ञम् । बो॒ध॒तम् । ह॒व॒स्य॒ । मे॒ । वि॒श्वौ ।
इ॒ह । दे॒वौ । स॒व॒ना । अ॒व । ग॒च्छ॒तम् । स॒जो॒र्ष॒सौ । उ॒प॒सा । सूर्येण ।
च । आ । इ॒र्ष॒म् । नः । बो॒ह्मम् । अ॒श्वि॒ना ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ देवौ मतं जुपेथां सेवेथां । मे मम हवस्य हवं बोधतं जानीतं । इहयस्ते विश्वा
सवना सर्वाणि सवनानि अवगच्छतं प्राप्नुतम् । इषं अर्चं आबोह्मं प्रापयतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

स्तोमं॒जुपेथां॒युव॒शे॒र्ष॒क॒न्य॒नां॒वि॒श्वे॒ह॒दे॒वौ॒स॒व॒ना॒व॒ग॒च्छ॒तम् ।
स॒जो॒र्ष॒सा॒उ॒प॒सा॒सूर्येण॒चे॒र्ष॒नो॒बो॒ह्म॒भ॒श्वि॒ना ॥ ५ ॥

स्तोमं । जुपेथां । यु॒व॒शा॒इ॒व । क॒न्य॒नां । वि॒श्वौ ।
इ॒ह । दे॒वौ । स॒व॒ना । अ॒व । ग॒च्छ॒तम् । स॒जो॒र्ष॒सौ ।
उ॒प॒सा । सूर्येण । च । आ । इ॒र्ष॒म् । नः । बो॒ह्मम् । अ॒श्वि॒ना ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ देवौ युवां इहास्मिन्यज्ञे स्तोमं जुपेथां सेवेथाम् । युवशेव यथा युवानौ
कन्यनां कन्यानामाह्वानं सेवेते तद्ददित्यर्थः । इहयस्ते विश्वानि सवनान्यवगच्छतं प्राप्नुतं ।
सिद्धमन्यत ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

गिरी॑जुपेथा॒मध्व॑रं॒जुपेथां॒वि॒श्वे॒ह॒दे॒वौ॒स॒व॒ना॒व॒ग॒च्छ॒तम् ।
स॒जो॒र्ष॒सा॒उ॒प॒सा॒सूर्येण॒चे॒र्ष॒नो॒बो॒ह्म॒भ॒श्वि॒ना ॥ ६ ॥ १४ ॥

गि॒रिः । जुपे॒था॒म् । अ॒ध्व॒रम् । जुपे॒था॒म् । वि॒श्वौ ।
इ॒ह । दे॒वौ । स॒व॒ना । अ॒व । ग॒च्छ॒तम् । स॒जो॒र्ष॒सौ । उ॒प॒सा ।
सूर्येण । च । आ । इ॒र्ष॒म् । नः । बो॒ह्मम् । अ॒श्वि॒ना ॥ ६ ॥ १४ ॥

हे देवो अश्विनो अस्माकं गिरः स्तुवीः जुपेथां सेवेथां । तथा अध्वरं यज्ञञ्च जुपेथां ।
इह्यज्ञो विश्वा विश्वानि सवनानि अन्नमच्छतं प्राप्तम् ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ सप्तमी-

हारिद्रवेवंपतथोवनेदुपसोमंसुतंमहिषेवावंगच्छथः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ॥ ७ ॥

हारिद्रवाइव । पतथः । वना । इत् । उप । सोमम् । सुतम् ।
महिषाइव । अव । गच्छथः । सजोपसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । त्रिः । वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ७ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां सुतमभिपुतं सोममुपपतथः हारिद्रवेव यथा हारिद्रवौ पक्षि-
णौ वना वनान्पुदकानिवा वनमिन्पुदकनामसुपाठात् उपपततः तद्वदित्मर्थः । महिषाविव यथा
पिपासितौ महिषापुदकान्युपगच्छतः । तथा सुतं सोममवगच्छथः । उपसासूर्येणच संगतौ
त्रिर्वर्तिस्त्रिमार्गं यातंच ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

हंसाविवपतथोअध्वगाविवसोमंसुतंमहिषेवावंगच्छथः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ॥ ८ ॥

हंसौइव । पतथः । अध्वगौइव- । सोमम्- । सुतम् । महिषाइव ।
अव । गच्छथः । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च । त्रिः ।
वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ८ ॥

हे अश्विनौ युवां हंसाविव यथा हंसौ अध्वगाविव यथात्र पथिकारवदके । गच्छतस्तथा
केणेन सुतं सोमं पतथोगच्छथः । सिद्धमन्यवः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

श्वेनाविवपतथोह्व्यदातयेसोमंसुतंमहिषेवावंगच्छथः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचत्रिर्वर्तियानमश्विना ॥ ९ ॥

श्वेनौह्व्यः । पतथः । ह्व्यदातये । सोमम् । सुतम् । महिषाह्व्यः ।

अव । गच्छथः । सहजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।

च । त्रिः । वर्तिः । यातम् । अश्विना ॥ ९ ॥

हे अश्विनौ युवां श्वेनाविव यथाश्वेनौ गगनंगच्छतस्तथा वेगेन सुतं सोमं ह्व्यदातये यजमानार्थं पतथोमच्छथः । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

पिवतंचतृष्णुतंचाचंगच्छतंप्रजांचधत्तंद्रविणंचधत्तम् ।
सजोपसाउपसासूर्येणचोर्जनोधत्तमश्विना ॥ १० ॥

पिवतम् । च । तृष्णुतम् । च । आ । च । गच्छतम् । प्रजाम् । च ।

धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सहजोपसौ । उपसा ।

सूर्येण । च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ १० ॥

हे अश्विनौ युवां सोमं पिवतश्च तृष्णुतश्च तृष्यतंच पानार्थं तृष्यर्थं चागच्छतं सोमं पीत्वा ऐतौसंतौ युवां अस्मानं प्रजाश्च धत्तं धारयतं द्रविणं धनश्च धत्तम् उपसासूर्येणच संयतौ नोस्मानं ऊर्जं यत्तं धत्तम् ॥ १० ॥

अथैकादशी-

जयतंचप्रस्तुतंचप्रचावतंप्रजांचधत्तंद्रविणंचधत्तम् ।
सजोपसाउपसासूर्येणचोर्जनोधत्तमश्विना ॥ ११ ॥

जयतम् । च । प्र । स्तुतम् । च । प्र । च । अवतम् । प्रजाम् ।

च । धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सहजोपसौ । उपसा ।

सूर्येण । च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ ११ ॥

हे अश्विनौ युवां जयतं शत्रूंश्च जयतम् प्रस्तुतं स्तोतृंश्च प्रचावतमस्मांश्च परक्षतम् । अ-
श्वत्सिचम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

हृतं च शत्रून् यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चोर्जनो धत्तमश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥

हृतम् । च । शत्रून् । यततम् । च । मित्रिणः । प्रजाम् । च ।
धत्तम् । द्रविणम् । च । धत्तम् । सजोषसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । ऊर्जम् । नः । धत्तम् । अश्विना ॥ १२ ॥ १५ ॥

हे अश्विनी युवां शत्रूंश्च हतम् अपि च यततं मित्रिणो वैत्रीयुकांश्च गच्छतम् ।
सिञ्चन्त्यम् ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ त्रयोदशी-

मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छयो हवम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चादित्यैर्पातमश्विना ॥ १३ ॥

मित्रावरुणवन्तौ । उत । धर्मवन्ता । मरुत्वन्ता । जरितुः ।
गच्छयः । हवम् । सजोषसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । आ । आदित्यैः । यातम् । अश्विना ॥ १३ ॥

उतापि च हे अश्विनौ युवां मित्रावरुणवन्तौ मित्रावरुणयुक्तौ धर्मवन्ता धर्मयुक्तौ उता-
पि च मरुत्वन्ता मरुद्भिर्गुप्तौ च जरितुः स्तोतृर्हवमाह्वानं गच्छतः आगच्छतम् । उपसा सूर्येण चा-
दित्यैश्च सजोषसा संगतौ यातं गच्छतम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अर्द्धिस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छयो हवम् ।
सजोषसा उपसा सूर्येण चादित्यैर्पातमश्विना ॥ १४ ॥

अद्भिरस्वन्तौ । उ॒त । विष्णुं॑ऽवन्ता । म॒रुत्व॑न्ता । ज॒रितुः ।

ग॒च्छथः । ह॒वम् । स॒ऽजो॑र्षसौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण । च ।

आ । आ॒दित्यैः । या॒तम् । अ॒श्विना ॥ १४ ॥

उतापिच हे अश्विनौ युवां अद्भिरस्वन्तौ अक्षिरोभिर्युक्ती विष्णुवन्ता विष्णुनाच सहितौ मरुत्वन्ता मरुद्भिश्चसहितौ मे जरितुःस्तोतुराह्वानं गच्छतम् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

ऋभु॑मन्ता॒वृषणा॑वाज॒वन्ता॑म॒रुत्व॑न्ताज॒रितु॑र्गच्छथो॒हव॑म् ।

स॒जो॑र्षसा॒उपसा॑सूर्येण॒चादित्यै॑र्या॒तमश्वि॑ना ॥ १५ ॥

ऋभु॑मन्ता । वृ॒षणा । वाज॑वन्ता । म॒रुत्व॑न्ता । ज॒रितुः ।

ग॒च्छथः । ह॒वम् । स॒ऽजो॑र्षसौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण । च ।

आ । आ॒दित्यैः । या॒तम् । अ॒श्विना ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ ऋभुमंता ऋभुसहितौ वृषणा कामानां वर्षितारौ वाजवन्ता वाजयुक्ती मरुत्वन्तौ च स्तोतुराह्वानं गच्छतम् । ऋभुमन्ता वाजवन्तेति ज्येष्ठकनिष्ठान्यां व्यपदेशः । सिद्धमन्यद् ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

ब्रह्मा॑जिन्वतमु॒तजि॑न्वतं॒धियो॑ह॒तंरक्षा॑सि॒सेध॑त॒मर्मी॑वाः ।

स॒जो॑र्षसा॒उपसा॑सूर्येण॒चसोम॑सु॒न्वतो॑अ॒श्विना ॥ १६ ॥

ब्रह्म॑ । जि॒न्वत॑म् । उ॒त । जि॒न्वत॑म् । धि॒यः । ह॒तम् ।

रक्षा॑सि । से॒धत॑म् । अ॒र्मी॑वाः । स॒ऽजो॑र्षसौ । उ॒पसा॑ । सूर्येण ।

च । सो॒मम् । सु॒न्वतः । अ॒श्विना ॥ १६ ॥

हे अश्विनौ युवां ब्रह्म ब्राह्मणं जिन्वतं प्रीणयतम् । उतापिच धियः कर्माणि जिन्वतं । हतं च रक्षासि । अर्मीवाः राक्षसांश्च सेधतम् । उपसा सूर्येण च संगतौ सुन्वतोयजमानस्य सोमं पिबतमित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशा—

क्षत्रंजिन्वतमुतजिन्वतंनृन्हतरक्षांसिसेधतमीवाः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचसोमंसुन्वतोअश्विना ॥ १७ ॥

क्षत्रम् । जिन्वतम् । उत । जिन्वतम् । नृन् । हतम् ।
रक्षांसि । सेधतम् । अमीवाः । सजोपसौ । उपसा ।
सूर्येण । च । सोमम् । सुन्वतः । अश्विना ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ युवां क्षत्रं क्षत्रियं जिन्वतं उतापिच नृन् योद्धन् जिन्वतम् । सिद्धमन्यत् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

धेनूजिन्वतमुतजिन्वतंविशोहतरक्षांसिसेधतमीवाः ।
सजोपसाउपसासूर्येणचसोमंसुन्वतोअश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥

धेनूः । जिन्वतम् । उत । जिन्वतम् । विशाः । हतम् । रक्षांसि ।
सेधतम् । अमीवाः । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च ।
सोमम् । सुन्वतः । अश्विना ॥ १८ ॥ १६ ॥

हे अश्विनौ धेनूजिन्वतमुतापिच विशोवैष्मांश्च जिन्वतम् । सिद्धमन्यत् ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकोनविंशती—

अत्रैरिषशृणुतंपूर्व्यस्तुतिंश्यावाश्वंस्यसुन्वतोमदच्युता ।
सजोपसाउपसासूर्येणचाश्विनातिरोअह्वयम् ॥ १९ ॥

अत्रैःऽदव । शृणुतम् । पूर्व्यऽस्तुतिम् । श्यावऽअश्वस्य ।
सुन्वतः । मदऽच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । अश्विना । तिरऽअह्वयम् ॥ १९ ॥

हे अश्विनौ मदच्युता शत्रूणां मदस्य च्यावपितारौ युवां सुन्वतः सोमाभिपवंकुर्वतः श्या-
वाश्वस्य ममपितामहस्यात्रेखि पूर्व्यस्तुतिं मुख्यांस्तुतिं शृणुतं उपसा सूर्येणच संगतौ तिरो-
अह्नयं सोमं पिबतं विरोहिते पूर्वस्मिन्नहन्यपरेद्युः प्रातरश्विनोर्पामदति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

सर्गाइवसृजतंसुष्टुतीरुपंश्यावाश्वस्यसुन्वतोमदच्युता ।
सजोपसाउपसासूर्येणचाश्विनातिरोअह्नयम् ॥ २० ॥

सर्गान्इव । सृजतम् । सुष्टुतीः । उपं । श्यावःअश्वस्य ।
सुन्वतः । मदच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण ।
च । अश्विना । तिरःअह्नयम् ॥ २० ॥

हे अश्विनौ श्यावाश्वस्य मम सुदुतीः शोभनाः स्तुतीः सर्गानिव । आभरणानि वा हवीं-
षि वा सर्गाः । तान्यथा तथात्मन्युपसृजतम् । सिद्धमन्यद् ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

रश्मीरिवयच्छतमध्वरौउपंश्यावाश्वस्यसुन्वतोमदच्युता ।
सजोपसाउपसासूर्येणचाश्विनातिरोअह्नयम् ॥ २१ ॥

रश्मीन्इव । यच्छतम् । अध्वरान् । उपं । श्यावःअश्वस्य ।
सुन्वतः । मदच्युता । सजोपसौ । उपसा । सूर्येण । च ।
अश्विना । तिरःअह्नयम् ॥ २१ ॥

हे अश्विनौ श्यावाश्वस्य मम अध्वरात् रश्मीनिव यथाश्वममहांस्तिद्गुणयच्छतम् उपग-
च्छतम् । सिद्धमन्यद् ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अुर्वाधयुनिचच्छतंपिबतंसोम्यमधुं ।

आयातमश्विनार्गतमवस्युर्षामहंद्द्वेषुत्तत्रानिदाशुपे ॥ २२ ॥

अ॒वाक् । रथ॑म् । नि । य॒च्छ॒तम् । पि॒वंत॑म् । सो॒म्यम् । मधु॑ ।
 आ । या॒तम् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒तम् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् ।
 अ॒हम् । हु॒वे । ध॒त्तम् । रत्ना॑नि । दा॒शुपे॑ ॥ २२ ॥

हे अश्विनौ वां स्वीयं रथमर्वागस्मद्भिमुत्तं नियच्छतं सोम्यं सोममयं मध्वसूतञ्च
 पिबतम् यज्ञमायातञ्च । सोमं प्रत्यागतमागच्छतञ्च । अवस्युः रक्षणकामोर्हं श्यावाश्वो वां हुवे
 ह्रमामि । दाशुषे हविषि प्रयच्छते मसं रत्नानि धत्तं धारयतम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

न॒मो॒वा॒के॒प्र॒स्थि॒ते॒अ॒ध्व॒रे॒न॒रा॒वि॒व॒क्ष॒ण॒स्य॒पी॒त॒र्ये॑ ।
 आ॒या॒त॒म॒श्वि॒ना॒ग॒त॒म॒व॒स्यु॒र्वा॒म॒हं॒हु॒वे॒ध॒त्तं॒रत्ना॑नि॒दा॒शुपे॑ ॥ २३ ॥

न॒मः॒ऽवा॒के । प्र॒स्थि॒ते । अ॒ध्व॒रे । न॒रा । वि॒व॒क्ष॒ण॒स्य । पी॒त॒र्ये॑ ।
 आ । या॒त॒म् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒त॒म् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् । अ॒हम् ।
 हु॒वे । ध॒त्त॒म् । रत्ना॑नि । दा॒शुपे॑ ॥ २३ ॥

हे अश्विना नरा नेतारी युवां विवक्षणस्य हवनशीलस्य मम प्रस्थिते नमोवाके । नम-
 स्काराय प्रोच्यते सनमोवाकस्तस्मिन्ध्वरे यज्ञे । तथाच ब्राह्मणम्—उभयं सहवा एतद्यज्ञे सूक्त-
 वाक्यं नमोवाकश्चेति । पीतये सोमपानायायातम् । सिद्धमन्यत्र ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

स्वाहा॑ऽरु॒नस्य॑ तृ॒म्प॒तं॒सु॒तस्य॑ दे॒वा॒व॒न्ध॑सः ।
 आ॒या॒त॒म॒श्वि॒ना॒ग॒त॒म॒व॒स्यु॒र्वा॒म॒हं॒हु॒वे॒ध॒त्तं॒रत्ना॑नि॒दा॒शुपे॑ ॥ २४ ॥ १७ ॥

स्वाहा॑ऽरु॒नस्य॑ । तृ॒म्प॒त॒म् । सु॒तस्य॑ । दे॒वौ । अ॒न्ध॑सः । आ ।
 या॒त॒म् । अ॒श्वि॒ना । आ । ग॒त॒म् । अ॒व॒स्युः । वा॒म् । अ॒हम् ।
 हु॒वे । ध॒त्त॒म् । रत्ना॑नि । दा॒शुपे॑ ॥ २४ ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ देवौ युषां सुतस्याभिपुत्रस्य स्वाहाकृतस्य हुतस्यान्धसः सोमस्य तृप्तं तृ-
प्यतं । सिद्धमन्यत् ॥ २४ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये सप्तदशोवर्गः ॥१७॥

अवितासीति सप्तर्षे पठं सूक्तं आश्वेयस्य श्यावाश्वस्यार्षम् । अश्वेयमनुक्रमणिका—अवि-
तासित्तमशाकरंमहापंक्यन्तमिति । पदपञ्चाशदसरा शकरी छन्दः श्यावाश्वेति सप्तमी महापङ्क्तिः
पदष्टकावा महापङ्क्तिरिति लक्षणसद्भावाद् दशरात्रे । पञ्चमेहनि मरुत्वतीये इदं सूक्तम् । अवि-
तश्च—अवितासीत्वाहीति ।

तत्र प्रथमा—

अवितासिसुन्वतोवृक्तवर्हिषःपिवासोममदायकंशतक्रतो ।
यंतेभागमधारयन्विश्वान्सेहानःपृतनाउरुञ्चयुःसमप्सुजिन्म
रुर्वाँइन्द्रसत्पते ॥ १ ॥

अविता । असि । सुन्वतः । वृक्तवर्हिषः । पिब । सोमम् । मदाय ।
कम् । शतक्रतो इति शतश्रुतः । यम् । ते । भागम् । अधारयन् ।
विश्वान् । सेहानः । पृतनाः । उरु । अयः । सम् ।
अप्सुजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्पते ॥ १ ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मानिद्र सुन्वतः सोमाभिपयं कुर्वतो वृक्तवर्हिषस्तीर्णवर्हिषो यजमान-
स्य अविता रक्षितासि भवसि मदाय मदार्थं सोमं पिब । हे सत्पते सवां पते मरुत्वान् मरुत्वम्
इन्द्र ते वुर्यं यं सोमस्य भागमधारयन् सर्वे देवा अकल्पयन् । तथाच यजुर्ब्राह्मणं—सप्तं मा-
हेन्द्रमुद्धारमुद्धरत् । वृवंहत्वान्यदेवतास्यधीति । तं भागं विश्वाः पृतनाः शश्रूणां सवाः सेनाः
उरु बहु ज्योतिषेणं च संसेहानः सम्यग्भिभवन्प्सुजिदप्सुजेता च सन् पिब ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रावःस्तोतारंमधवञ्चवृत्वांपिवासोममदायकंशतक्रतो ।
यंतेभागमधारयन्विश्वान्सेहानःपृतनाउरुञ्चयुःसम
प्सुजिन्मरुर्वाँइन्द्रसत्पते ॥ २ ॥

प्र । अ॒व । स्तो॒तारं॑म् । म॒घं॑व॒न् । अ॒व । त्वा॒म् । पि॒ब । सो॒मम् ।
 म॒दा॒य । क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ श॒त॒ऽक्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् ।
 अ॒धा॒र॒य॒न् । वि॒श्वाः । से॒हानः॑ । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॑ऽजि॒त् । म॒रु॒त्वान् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ऽप॒ते ॥ २ ॥

हे मघव स्तोतारं प्राव मरुत त्वांवाव सोमपानेन रक्ष । सिद्धमन्यव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ऊ॒र्जा॑दि॒वाँअ॒व॒स्यो॒ज॑सा॒त्वाँपि॒वा॒सो॒मं॒म॒दा॒य॒कं॑श॒त॒क्र॒तो ।
 य॑ते॒भा॒ग॒म॒धा॒र॒य॒न्वि॒श्वाः॑से॒हानः॑पृ॒त॒ना॒उ॒रु॒ञ्च॒यः॑स॒म॒प्सु॑जि॒न्म॒
 रु॒त्वाँइ॒न्द्र॑स॒त्प॒ते ॥ ३ ॥

ऊ॒र्जा । दे॒वान् । अ॒व॒सि । ओ॒ज॑सा । त्वा॒म् । पि॒ब । सो॒मम् । म॒दा॒य ।
 क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ श॒त॒ऽक्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् । अ॒धा॒र॒य॒न् ।
 वि॒श्वाः । से॒हानः॑ । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॑ऽजि॒त् । म॒रु॒त्वान् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ऽप॒ते ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं देवानूर्जानेन हविषावसि रक्षसि त्वामप्योजसा बलेनावसि । सिद्धमन्यव ॥३॥

अथ चतुर्थी—

ज॒नि॒ता॒दि॒वो॒र्जा॑नि॒ता॒पृ॒थि॒व्याः॑पि॒वा॒सो॒मं॒म॒दा॒य॒कं॑श॒त॒क्र॒तो ।
 य॑ते॒भा॒ग॒म॒धा॒र॒य॒न्वि॒श्वाः॑से॒हानः॑पृ॒त॒ना॒उ॒रु॒ञ्च॒यः॑स॒म॒प्सु॑जि॒
 न्म॒रु॒त्वाँइ॒न्द्र॑स॒त्प॒ते ॥ ४ ॥

ज॒नि॒ता । दि॒वः । ज॒नि॒ता । पृ॒थि॒व्याः । पि॒ब । सो॒मम् । म॒दा॒य ।
 क॒म् । श॒त॒क्र॒तो॒ इति॑ श॒त॒ऽक्र॒तो । य॒म् । ते॒ । भा॒ग॒म् । अ॒धा॒र॒य॒न् ।
 वि॒श्वाः । से॒हानः॑ । पृ॒त॒नाः । उ॒रु । ज॒यः । स॒म् ।
 अ॒प्सु॑ऽजि॒त् । म॒रु॒त्वान् । इ॒न्द्र । स॒त्॒ऽप॒ते ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं दिवोषुलोकस्य जनिता जनकोसि पृथिव्याश्च जनितासि । सिद्धमन्यद् ॥४॥

अथपञ्चमी-

जनिताश्वानां जनिता गवांमसि पिबा सोमं मदाय कंशत क्रतो ।
यंते जागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरुञ्जयः समप्सुजि
न्मरुत्वौ इन्द्रसत्पते ॥ ५ ॥

जनिता । अश्वानाम् । जनिता । गवाम् । असि । पिब । सोमम् ।
मदाय । कम् । शतक्रतो इति शतशक्रतो । यम् । ते । जागम् ।
अधारयन् । विश्वाः । सेहानः । पृतनाः । उरु । जयः । सम् ।
अप्सुजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्पते ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं अश्वानां जनिता जनकोसि गवाश्च जनितासि । सिद्धमन्यद् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अत्रीणां स्तोमं महिषो महिषोऽधिपिबा सोमं मदाय कंशत क्रतो ।
यंते जागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरुञ्जयः समप्सुजिन्म
रुत्वौ इन्द्रसत्पते ॥ ६ ॥

अत्रीणाम् । स्तोमम् । अद्रिष्वः । महिः । रुधि । पिब । सोमम् ।
मदाय । कम् । शतक्रतो इति शतशक्रतो । यम् । ते । जागम् ।
अधारयत् । विश्वाः । सेहानः । पृतनाः । उरु । जयः ।
सम् । अप्सुजित् । मरुत्वान् । इन्द्र । सत्पते ॥ ६ ॥

हे अद्रिष्वः अद्रिमन् अत्रीणां स्तोमं महिरुधि पूजितं कुरु ! सिद्धमन्यद् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

शपावाश्वस्वसुन्वतस्तथाशृणुपथाशृणोरत्रेः कर्माणिरुप्वतः ।
प्रसदस्पुमाविधुत्वमेकश्चूपास् इन्द्रब्रह्माणिवर्धयन् ॥७॥१८॥

श्यावऽअश्वस्य । सुन्वतः । तथा । शृणु । यथा । अशृणोः । अघ्नैः ।
कर्माणि । कृण्वतः । प्र । असदस्युम् । आविथ । त्वम् । एकः ।
इत् । नृदस्यै । इन्द्र । ब्रह्माणि । वर्धयन् ॥ ७ ॥ १८ ॥

हे इन्द्र त्वं सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतः श्यावाश्वस्य मम स्तुतिं कर्माणि कृण्वतः कुर्व-
तोत्रैर्यथा शृणोरश्रौषीस्तथा शृणु । अपिच त्वमेकइदेकएव नृपात्ये मुद्धे ब्रह्माणि स्वोत्राणि
कामैर्वर्धयन् असदस्पुं प्राविथ ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीयेष्टादशो वर्गः ॥ १८ ॥

प्रेदंब्रह्मेति सगर्चं सवमं सूक्तं आत्रेयस्य श्यावाश्वस्यापि आद्या द्वापश्चाशदक्षरा अतिजगती
शिष्टाः षड्शः षडष्टका महाषड्शः । इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तम्—प्रेदंमहापाङ्कमाद्यातिजग-
तीति । महाघ्नते निष्केवल्येएतत्सूक्तम् । तथाच सूत्रम्—प्रेदंब्रह्मेन्द्रोमदायेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रेदंब्रह्मवृत्रनूर्पेष्वाविथप्रसुन्वतःशचीपतइन्द्रविश्वाभिरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ १ ॥
प्र । इदम् । ब्रह्म । वृत्रइतूर्येषु । आविथ । प्र । सुन्वतः । शचीइपते ।
इन्द्र । विश्वाभिः । ऊतिइभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य ।
वृत्रइहन् । अनेद्य । पित्र । सोमस्य । वज्रिइवः ॥ १ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वं वृत्रतूर्येषु संगामेषु इदं ब्रह्म इमान् ब्राह्मणान् विश्वाभिः सर्वाभिः ऊति-
भिरक्षाभिः प्राविथ परक्ष । सुन्वतः सोमाभिपवं कुर्वतो यजमानांश्च प्राविथ । अपिच हे अने-
यानिन्य वज्रिवो वज्रिन् वृत्रहन्निन्द्र माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य संवन्धिनं सोमस्य सोमं विव ॥१॥

अथ द्वितीया—

सेहानउग्रपृतनाअग्निद्रुहःशचीपतइन्द्रविश्वाभिरूतिभिः ।
माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ २ ॥

सेहानः । उप । पृतनाः । अग्नि । द्रुहः । शचीऽपते । इन्द्र ।
 विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहृद् ।
 अनेद्य । पिब । सोमस्य । वज्रिऽश्वः ॥ २ ॥

हे शचीपते कर्मपते उग्र उदूर्णेन्द्र अभिद्रुहो द्रोग्नीः पृतनाः सेनाः सेहानोभिभवन् सर्वैः
 पाद्वनैः ब्राह्मणान्याविथेत्यर्थः । सिद्धमन्यद ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एकरालस्यभुवनस्यराजसिशचीपतइन्द्रविश्वान्तिरूतिभिः ।
 माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहृन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ ३ ॥

एकराट् । अस्य । भुवनस्य । राजसि । शचीऽपते । इन्द्र ।
 विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहृद् ।
 अनेद्य । पिब । सोमस्य । वज्रिऽश्वः ॥ ३ ॥

हे शचीपते इन्द्र अस्य भुवनस्य एकराट् एकरव राजा सप्त राजसि भाजसे । सिद्धमन्यद ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सस्थावानायवयसित्वमेकइच्छचीपतइन्द्रविश्वान्तिरूतिभिः ।
 माध्यन्दिनस्यसर्वनस्यवृत्रहृन्नेद्यपिवासोमस्यवज्रिवः ॥ ४ ॥

सस्थावाना । यवयसि । त्वम् । एकः । इत् । शचीऽपते । इन्द्र ।
 विश्वाग्निः । ऊतिऽग्निः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहृद् ।
 अनेद्य । पिब । सोमस्य । वज्रिऽश्वः ॥ ४ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वमेकइत् एकरव सस्थावाना समानं विवदायिनौ लोकौ यवयसि वृष-
 करोषि । सिद्धमन्यद ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

क्षेमस्य च प्रयुजंश्च त्वमीं शिपेशचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।
 माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिब सोमस्य वज्रिवः ॥ ५ ॥
 क्षेमस्य । च । प्रयुजः । च । त्वम् । ईशिपे । शचीपते । इन्द्र ।
 विश्वाभिः । ऊतिभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहन् ।
 अनेद्य । पिब । सोमस्य । वज्रिवः ॥ ५ ॥

अपिच हे शचीपते इन्द्र त्वं सर्वस्य जगतः क्षेमस्य प्रयुजश्च प्रयोगस्य च योगक्षेम-
 मोरित्यर्थः ईशिपे ईश्वरो भवसि । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

क्षत्रापत्वमवसि न त्वमाविथ शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।
 माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिब सोमस्य वज्रिवः ॥ ६ ॥
 क्षत्राय । त्वम् । अवसि । न । त्वम् । आविथ । शचीपते । इन्द्र ।
 विश्वाभिः । ऊतिभिः । माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । वृत्रहन् ।
 अनेद्य । पिब । सोमस्य । वज्रिवः ॥ ६ ॥

हे शचीपते इन्द्र त्वं क्षत्राय जगतोबलाय भवसि अवस्थाभितात्रक्षसि । त्वं नाविथ के-
 नापि नरद्वयसे । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

श्यावाश्वस्य रेजंतस्तथा शृणु यथा शृणो अत्रैः कर्माणि कृण्वतः ।
 प्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन् ॥ ७ ॥ १९ ॥
 श्यावः अश्वस्य । रेजंतः । तथा । शृणु । यथा । अशृणोः । अत्रैः ।
 कर्माणि । कृण्वतः । प्र । प्रसदस्युम् । आविथ । त्वम् । एकः ।
 इत् । नृदस्यै । इन्द्र । क्षत्राणि । वर्धयन् ॥ ७ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र रेभवतः स्तुवतः श्यावाश्वस्य मम स्तुतिं कर्माणि कृण्वतोत्रैर्यथा अमृतोः तथा शृणु । अपिच क्षत्राणि बलानि कामैर्वर्धयन् युद्धे त्वमेकएव वसदस्युं प्राविथ ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

यज्ञस्यहीति दशर्चमष्टमं सूक्तम् श्यावाश्वस्यापमं पागवत्सप्रेः परिभाषया गायत्रिभिन्द्राग्नि-
देवताकम् । तथाचानुक्तान्वम्—यज्ञस्यदशैन्द्राग्निमिति । पृष्ठचाग्निद्वयपङ्कयोः प्रातःसवनेच्छावा-
कशस्त्रे आवापार्थमेतत्सूक्तं । सूत्रितश्च—यज्ञस्यहिस्थइत्यच्छावाकस्येति । चातुर्विंशिकेहनिप्रातः
सवने यज्ञस्यहिस्थइति पल्लहस्तोत्रियसंज्ञकस्तृचः सूत्रितश्च—इन्द्राग्नीयुवामिमेयज्ञस्यहिस्थ-
ऋत्विजेत्यच्छावाकस्येति । अग्निष्टोमे प्रातःसवनेच्छावाकस्य प्रातर्पावभिरिति प्रातःसवनीयस्य
प्रस्थितयाग्या । सूत्रितश्च—प्रातर्पावभिरिति यजतीति । चातुर्विंशिकेप्रातःसवनेच्छावाकशस्त्रे
श्यावाश्वस्येत्पर्यं पर्यासस्तृचः । अन्यत्राप्यहर्गणेषु । द्वितीयादिष्वहःसु सूच्यतेहि—श्यावाश्व-
स्यसुन्वतइति तृचाः पर्यासाइति ।

तत्र प्रथमा—

यज्ञस्यहिस्थऋत्विजासस्त्रीवाजेपुर्मसु ।
इन्द्राग्नीतस्यवोधतम् ॥ १ ॥

यज्ञस्यं । हि । स्थः । ऋत्विजा । सस्त्री इति । वाजेपु ।
कर्मसु । इन्द्राग्नी इति । तस्यं । वोधतम् ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी सस्त्री शुद्धौ युवां यज्ञस्य ऋत्विजा ऋत्विजौ स्थः भवथोहि । वाजेपु कर्मसु
युद्धेषु शोपतिष्ठन्त्वाविन्द्राग्नी वस्य यजमानस्य मम स्तुतिं वा वोधतं जानीतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तोशासार्थपावानादृत्रहणापराजिता ।
इन्द्राग्नीतस्यवोधतम् ॥ २ ॥

तोशासार् । रथ्यह्यावाना । दृत्रहर्ना । अपराजिता ।
इन्द्राग्नी इति । तस्यं । वोधतम् ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी तेषासा शन्नू हिंसन्तौ रघमावाना रथेन गच्छन्तौ वृषहणा वृत्रस्य हन्तारौ
अपराजिता केनाप्यपराजितौ तंस्य तं मां बोधतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इदंवांमदिरंमध्वधुक्षन्नाद्रिभिर्नरः ।

इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ ३ ॥

इदम् । वांम् । म॒दिरम् । मधु॑ । अधु॑क्षन् । अद्रि॑भिः ।

नरः । इन्द्रा॑ग्नी इति । तस्य॑ । बो॒ध॒त॒म् ॥ ३ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां उदिश्य नरो यज्ञस्य नेवारोद्रिभिर्मावभिः इदं प्रसिजं मदिरं मद-
करं मधु सोमात्मकममृतं अधुक्षन् अपूरयन् । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जुपेथांयज्ञमिष्टयेसुतंसोमंसधस्तुती ।

इन्द्राग्नीआगतंनरा ॥ ४ ॥

जुपेथांम् । य॒ज्ञम् । इ॒ष्टये॑ । सु॒तम् । सो॒मम् ।

स॒ध॒स्तु॒ती इति॑ सधस्तुती । इन्द्रा॑ग्नी इति॑ । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥४॥

हे सधस्तुती सहभूतस्तुती नरानेतारविंदाग्नी यज्ञं जुपेथां सेवेथां इष्टये यागाय हुतम-
भिपुवं सोमञ्च आगतमागच्छतम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इमाजुपेथांसर्वनायेभिर्हृव्यान्पूहधुः ।

इन्द्राग्नीआगतंनरा ॥ ५ ॥

इ॒मा । जु॒पे॒थांम् । स॒र्व॒ना । ये॒भिः । हृ॒व्यानि॑ । पू॒ह॒धुः ।

इन्द्रा॑ग्नी इति॑ । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥ ५ ॥

हे इन्द्राग्नी नरानेतारौ युवां येभिः यैः सवनेः हव्यान्यूहथुः बहथस्तानीमा इमानि सवना
सवनानि जुपेथां सेवेथामागतश्च ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

इ॒मां॒गा॒प॒त्र॒व॒र्त॒नि॒जु॒पे॒थां॒सु॒ष्टु॒ति॒म॒म॑ ।
इन्द्रा॒ग्नी॒आ॒ग॒तं॒न॒रा ॥ ६ ॥ २० ॥

इ॒माम् । गा॒य॒त्र॒व॒र्त॒निम् । जु॒पे॒थाम् । सु॒ष्टु॒ति॒म् । म॒म॑ ।
इन्द्रा॒ग्नी इति॑ । आ । ग॒त॒म् । न॒रा ॥ ६ ॥ २० ॥

हे इन्द्राग्नी नरी युवां मम गायत्रवर्तनि गायत्रमार्गामिमां सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं जुपे-
थां सेवेथामागतश्च ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये विशोद्वर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी-

प्रा॒त॒र्या॒व॒भि॒रा॒ग॒तं॒दे॒वेभि॑र्जे॒न्या॒व॒सू॑ ।
इन्द्रा॒ग्नी॒सो॒म॒पी॒त॒ये ॥ ७ ॥

प्रा॒त॒र्या॒व॒भिः । आ । ग॒त॒म् । दे॒वेभिः॑ । जे॒न्या॒व॒सू इति॑ ।
इन्द्रा॒ग्नी इति॑ । सो॒म॒पी॒त॒ये ॥ ७ ॥

हे जेन्यावसू जेतव्यशत्रुघनाविन्द्राग्नी प्रातर्यावभिः देवेभिः देवैः सह सोमपीतये सो-
मस्य पानायागतमागच्छतम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

श्या॒वा॒श्व॑स्यसु॒न्व॒तो॒त्री॒णां॒शृ॒णु॒तुं॒ह॒व॑म् ।
इन्द्रा॒ग्नी॒सो॒म॒पी॒त॒ये ॥ ८ ॥

श्वावःश्वस्य । सुन्वतः । अत्रीणाम् । शृणुतम् । हवम् ।
इन्द्राग्नी इति । सोमःपीतये ॥ ८ ॥

हे इन्द्राग्नी युवां सुन्वतः सोमाक्षिपवं कुर्वतो यजमानस्य श्यावाश्वस्य ममात्रीणाष्ट-
त्विजां ह्यमाह्वानं सोमस्य पानाय शृणुतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

एवावामह्व ऊतये यथाहुवन्तमेधिराः ।
इन्द्राग्नीसोमपीतये ॥ ९ ॥

एव-1 वा-म् । अ-ह्वे । ऊ-तये । यथा । अ-हुवन्त ।
मेधिराः । इन्द्राग्नी इति । सोमःपीतये ॥ ९ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां यथाःमेधिराः प्राज्ञा अहुवन्त आहुवन्तः एव एवमहमूतये रक्ष-
णाय सोमस्य पीतये चाह्वे ह्वामि ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आहंसरस्वतीवतोरिन्द्राग्रयोस्वोऽष्टणे ।
याभ्यां गायत्रमृच्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

आ । अ-हम् । सरस्वतीऽवतोः । इन्द्राग्रयोः । अ-वः ।
ऋ-ष्टणे । या-भ्याम् । गा-यत्रम् । ऋ-च्यते ॥ १० ॥ २१ ॥

याभ्यां ययोस्त्रिन्द्राग्र्योरर्थं गायत्रं साम ऋच्यते स्तूपते तयोः सरस्वतीवतोः स्तुतिमयो-
स्त्रिन्द्राग्र्योः संवंधयो रक्षणमहनाष्टणे ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकविंशोऽवर्गः ॥ २१ ॥

अग्निमस्वोपीति दशर्षं नवमं सूक्तं काण्वस्य नाशाकस्थार्षं षडष्टका महापर्किञ्छन्दः
अग्निर्देवता । अनुष्ठान्ध—अग्निमस्वोपिनाशाकञ्जाभ्येयं महापर्किञ्छीति । विनियोगोऽष्टैः द्विकः ।

तत्र प्रथमा—

अग्निमस्तोष्यृग्मिर्वमग्निमीळायुजध्वै ।

अग्निदेवाँअनक्तुनउभेहिविदथैकविरन्तश्चरतिदूत्यं१

नभन्तामन्यकेसमे ॥ १ ॥

अग्निम् । अस्तोषि । ऋग्मिर्वम् । अग्निम् । ईळा । युजध्वै ।

अग्निः । देवान् । अनक्तु । नः । उभे इति । हि । विदथे इति ।

कविः । अन्तरिति । चरति । दूत्यम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १ ॥

१ कर्मिणं ऋग्ह्वै अग्निमस्तौपि स्तौमि । अपिचाग्निं यजध्वै यष्टुमीळा स्तुत्या स्तौमीत्यर्थः

२ अपिचाग्निर्नोस्माकं विदथे यज्ञे देवान् हविर्भिरनक्तु । कविः क्रान्तदर्शयग्निः उभे घावाशुधि-

३ व्यावन्तर्मध्ये दूत्यं हविर्वहनादिलक्षणं दूतकर्म चरति । अन्यके शत्रवोपि समे सर्वे नभन्तां नभतिहिंसाकर्मा अग्निना हिंस्यन्ताम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

न्यग्नेनन्यसावचस्तनूपुशंसमिपाम् ।

न्यरातीरराव्यांविश्वाअर्योअरातीरितोपुच्छन्त्वामुरो नभ

न्तामन्यकेसमे ॥ २ ॥

नि । अग्ने । नन्यसा । वचः । तनूपु । शंसम् । एपाम् । नि ।

अरातीः । रराव्याम् । विश्वाः । अर्यः । अरातीः । इतः ।

युच्छन्तु । आमुरः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ २ ॥

१ हे अग्ने तनूप्वस्माकमंगेषु नन्यसा नवतरेण वचः वचसा स्तोत्रेण एषां शत्रूणां शंसं शं-

२ राते निदहेत्यर्थः । रराव्यां हविःमयच्छन्त्वापरातीः शत्रून् निदह । अपिच विश्वाः सर्वे अर्योभिगच्छन्तु । आमुरः आमूढा अरातीः शत्रवः इतोयुच्छन्तु गच्छन्तु । सिद्धमन्यद ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अग्नेमन्मानितुभ्यंकंघृतंनजुह्वआसनि ।
सर्वेषुप्रचिकिद्धित्वंत्थसिपूर्व्यःशिवोदूतोविवस्व
तो नर्जन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

अग्ने । मन्मानि । तुभ्यम् । कम् । घृतम् । न । जुह्वे । आसनि ।
सः । देवेषु । प्र । चिकिद्धि । त्वम् । हि । असि । पूर्व्यः ।
शिवः । दूतः । विवस्वतः । नर्जन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

हे अग्ने तुभ्यं त्वर्थं आसनि आस्ये कं घृतं न यथा सुस्वकरं घृतं जुह्वत्यन्ये तद्वदहम
तवास्ये मन्मानि मननीयानि स्तोत्राणि जुह्वे जुहोमि । सर्वं देवेषु देवानां मध्ये प्रचिकि
अस्मदीयाः स्तुतीर्गानीहि । हि अपिच त्वं पूर्व्यः मनोसि शिवः सुस्वकरश्चासि विवस्व
वृत्थासि । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तत्तदग्निर्वयोदधेयथापथारुपण्यति ।
ऊर्जाहुतिर्वसूनांशंचयोश्चमयोदधेविश्वस्यैदेवहू
त्यैनर्जन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

तत्तदत् । अग्निः । वर्यः । दधे । यथाऽथथा । रूपण्यति ।
ऊर्जाऽहुतिः । वसूनाम् । शम् । च । योः । च । मर्यः । दधे ।
विश्वस्यै । देवहूत्यै । नर्जन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

यथा यथा मयदन्नं रूपण्यति स्तोत्रभिर्वाच्ये तत्तद्वयोमिदधे स्तोत्रभ्यः मयच्छ
अपिचोर्गाहुतिरेनाह्वयमानोमिः वसूनां हविषां वासकानां यजमानानां शं शांतिनिमित्तं यो
विषययोगजनितं च मयः मृतं दधे करोति । विश्वस्यै देवहूत्यै सर्वस्मै देवानां ह्यानाम
भवति यः कथनापि देवो यदि ह्यते अग्निरेव सर्वं करोतीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सचिकेतसर्हीयसाग्निश्चित्रेणकर्मणा ।

सहोताशश्वतीनां दक्षिणाभिर्मुनीहंतइनोतिचप्रती
व्यंनमन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥ २२ ॥

सः । चिकेत । सर्हीयसा । अग्निः । चित्रेण । कर्मणा । सः ।

होता । शश्वतीनाम् । दक्षिणाभिः । अग्निहंतः । इनोति । च ।

प्रतीव्यम् । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥ २२ ॥

सोमिः सर्हीयसा अभिभावुकेन चित्रेण नानाविधेन कर्मणा व्यापारेण चिकेत
ज्ञायते सोमिः शश्वतीनां बहीनां देवतानां होता हावा दक्षिणाभिः पशुभिश्चाभीवृतः
परिवृतः प्रतीव्यं प्रत्येतव्यं शत्रुमिनोतिच गच्छतिच । सिद्धमन्यद ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य तृतीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

अग्निर्जातादेवानामग्निर्वेदमर्तानामर्पीच्यम् ।

अग्निःसद्रविणोदाअग्निर्द्वाराव्युर्णुतेस्वाहुतो नवी
यसानमन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥

अग्निः । जाता । देवानाम् । अग्निः । वेद । मर्तानाम् । अर्पीच्यम् ।

अग्निः । सः । द्रविणः । दवाः । अग्निः । द्वारा । वि । उर्णुते । सुः । आहुतः ।

नवीयसा । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥

देवानां जाता जालानि अन्यान्यमिर्वेद वेत्ति मर्तानां मनुष्याणां चापीच्यं गुह्यममिर्वेद
वेत्ति सोमिर्द्रविणोदाः धनस्य दवा नवीयसा नववरेण हविषा स्वाहुतः सम्पक्नुषोमिः द्वा-
रा धनस्य द्वाराणि व्युर्णुतेच । सिद्धमन्यद ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अग्निदेवेषुसंवसुःमविक्षुयज्ञियास्वा ।
समुदाकाव्यापुरुविश्वंभूमैवपुष्यतिदेवोदेवेषुयज्ञियो
नर्नन्तामन्यकेसमे ॥ ७ ॥

अग्निः । देवेषु । समःसंवसुः । सः । विक्षु । यज्ञियास्तु । आ । सः ।
मुदा । काव्या । पुरु । विश्वम् । भूमैव । पुष्यति । देवः ।
देवेषु । यज्ञियः । नर्नन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ७ ॥

यो देवेषु मध्येग्निः संवसुः संवसति सोग्निर्यज्ञियास्तु यज्ञार्हास्तु विक्षु प्रजास्वप्यासंवसुः ।
किञ्च सोग्निः पुरु बहूनि काव्या कर्माणि भूमैव यथा भूमिः विश्वं तथा मुदा मोदेन पुष्यति
देवेषु मध्ये देवोग्निर्यज्ञियोयज्ञार्हश्च भवति । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

योअग्निःसप्तमानुपःश्रितोविश्वेषुसिन्धुषु ।
तमागन्मत्रिपुस्त्यमंधातुर्दस्युहन्तममग्निपुज्ञेषुपूर्व्य
नर्नन्तामन्यकेसमे ॥ ८ ॥

यः । अग्निः । सप्तमानुपः । श्रितः । विश्वेषु ।
सिन्धुषु । तम् । आ । अगन्म । त्रिपुस्त्यम् ।
मन्धातुः । दस्युहन्तमम् । अग्निम् । यज्ञेषु ।
पूर्व्यम् । नर्नन्ताम् अन्यके । समे ॥ ८ ॥

योग्निः सप्तमानुपः विश्वेषु सर्वेषु सिन्धुषु नदीषु श्रितः त्रिपुस्त्यं त्रिस्थानं मन्धातुः
सीवनाशरस्य मान्वातुर्दस्युहन्तम् दस्युतां हन्तारं यज्ञेषु पूर्व्यं मुख्यं तमग्निं वयमायन्म । सिद्ध-
मन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अग्निस्त्रीणित्रिधातून्याक्षेतिविदथाकविः ।
सत्रीं रेकादशाँइहयक्षंचपिप्रयच्चनोविप्रोदूतःपरि
कृतोनमन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

अग्निः । स्त्रीणि । त्रिधातूनि । आ । क्षेति । विदथा ।
कविः । सः । त्रीन् । एकादशान् । इह । यक्षन्त् । च । पिप्रयत् ।
च । नः । विप्रः । दूतः । परिःकृतः । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ९ ॥

कविः कान्तदर्शयग्निः स्त्रीणि त्रिधातूनि त्रिबंधनानि पृथिव्यादीनि विदथां वेदनीयानि
स्थानान्याक्षेत्यावसति अपिच सोमिदूतो देवानां विप्रः प्राज्ञः परिच्छतोऽलंबश्च सनिह यज्ञे
स्त्रीनेकादशान् यस्त्रिंशद्देवान् यक्षयजतु नोस्मान् पिप्रयच्च कामैः पूर्यतु च । सिद्धमन्यद ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वनोअग्नआयुपुत्वंदेवेषुपूज्यवस्त्वएकइरज्यसि ।
त्वामापःपरिस्मृतःपरियन्तिस्वसेतवोनमन्तामन्यकेसमे ॥ १० ॥ २३ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । आयुपु । त्वम् । देवेषु । पूज्य । वस्त्वं । एकः ।
इरज्यसि । त्वाम् । आपः । परिःस्मृतः । परि । यन्ति ।
स्वसेतवः । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १० ॥ २३ ॥

हे पूज्याग्ने त्वमेकएव आयुपु मनुष्येषु द्रुत्यव आपव इति मनुष्यनामत् पाठात् नोस्मा-
कं वस्तोघनस्य इरज्यसि ईशिपे देवेष्वपि त्वमेकएव वस्य इरज्यसि । अपिच त्वां स्वसेतवः
स्वभूतसेतवः परिस्मृतः परिस्रवण्यः आपः परियन्ति । परिगच्छन्ति सिद्धमन्यद ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये षयोर्विंशोवर्गः ॥ २३ ॥

इन्द्रामीषुवमिति द्वादशर्चं दशमं सूक्तं नाभाकस्यार्धं द्वितीया पदपञ्चाशदक्षरां शकरी
द्वादशीविष्टुष् शिष्टामहापंक्यः इन्द्रामीदेयता । तथाचानुक्तान्वम्-इन्द्रामीद्वादशीन्द्राग्रंविष्टुष्वर्चं
द्वितीया शकरीति । महावते निष्केवत्ये ऊरुभागएव सूक्तं । तथापदपञ्चाशदक्षरे सूत्रितम्-ऊ-

रुद्राग्नीयुवंसुनइति । चानुर्विशिकेहनि तृतीयसवने मैत्रावरुणो यदि महावाल्भिदं शंसेत्-
 दानीं माध्यन्दिने सवने होवकाःस्वशस्त्रे आरंभणीयाज्यऊर्ध्वं नाभाकटुचावावपेरन् तत्र ताहि-
 मध्यमित्यच्छावाकस्य नाभाकटुचः । सन्नितश्च—ताहिमध्यंभराणामित्यच्छावाकइति । चानुर्वि-
 शिकेहनि माध्यन्दिने सवने ब्राह्मणाच्छंसिनःपूर्वाष्टद्वेति नाभाकटुचः । सन्नितश्च—पूर्वाष्टद-
 न्द्रोपमातयइतिब्राह्मणाच्छंसीति ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्राग्नीयुवंसुनःसहन्तादासथोरयिम् ।
 येनदृह्णासमत्स्वावीलुचित्साहिपीमद्यग्निर्वनेववात्
 इन्नभन्तामन्यकेसमे ॥ १ ॥

इन्द्राग्नी इति । युवम् । सु । नुः । सहन्ता । दासथः । रयिम् ।
 येन । दृह्णा । समत्सुम् । आ । वीलु । चित् । सहिपीमहि ।
 अग्निः । वनाष्टव । वाने । इत् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १ ॥

हे इन्द्राग्नी सहन्ता शत्रून्भिभवन्तौ युवं युवां नोस्मर्त्यं रयिं घनं सुष्टु दासथः दत्तं । तं
 रयिं विशिनष्टि येन रयिणा समत्सु संग्रामे दृह्णचित् दृह्णानि स्थिराण्यपि वीलु शत्रुवजानि
 अग्निर्वनेव यथाग्निर्वनानि वातदृह्णवेनैवाभिभवति तथा सहिपीमहि अग्निभ्रवाम । सिद्धमन्यत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृहिवाव्रयांमहेधेन्द्रमिद्यजामहेशविष्ठंनृणानरम् ।
 सनःकृदाचिदर्वतागमदावाजसातयेगमदामेधसात
 येनभन्तामन्यकेसमे ॥ २ ॥

नृहि । वाम् । व्रयांमहे । अथ । इन्द्रम् । इत् । यजामहे ।
 शविष्ठम् । नृणाम् । नरम् । सः । नुः । कृदा । चित् । अर्वता ।
 गमत् । आ । वाजसातये । गमत् । आ ।
 मेधसातये । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ २ ॥

हे इन्द्राग्नी वां युवां न वव्रयामहे वयं धनं न याचामहे । अथत्यपि तर्हि शविष्ठं अति-
शयेन बलवन्तं नृणां नरं नेतृणामपि नेदारं इन्द्रमिन्द्रमेव यजामहे सइन्द्रो नोस्मानर्वता-
स्वेन कदाचिद्वाजसातयेजलाभायागमदागच्छति कदाचिन्मेवसातये यत्तभजनायागमव ।
सिद्धमन्यव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ताहिमध्यंभराणामिन्द्राग्नीअधिक्षितः ।
ताउंकवित्वनाकवीपृच्छ्यमानासखीयतेसंधीतमंश्रुतं
नरानभन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

ता । हि । मध्यम् । भराणाम् । इन्द्राग्नी इति । अधिक्षितः । तौ ।
ऊँम् इति । कवित्वना । कवी इति । पृच्छ्यमाना । सखीयते ।
सम् । धीतम् । अश्रुतम् । नरा । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

ता तौ मसिद्धामिन्द्राग्नी भराणां मध्यं अधिक्षितः अधिनिवसतो हि । अथ मत्पक्षस्तुविः हे
नरा नेवारौ कवित्वना कवित्वेन कवी कान्तकर्माणौ पृच्छ्यमाना कविजनैः पृच्छ्यमानौ ताउ ता-
वेवयुवां सखीयते सखित्वमिच्छते यजमानाय धीतं तल्लतं कर्म समश्रुतम् । सिद्धमन्यव ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अभ्यर्चनभाक्कवदिन्द्राग्नीयजसागिरा ।
ययोर्विश्वमिदंजगदियंद्यौःपृथिवीमस्युपस्थैवि
भृतोवसुनभन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

अग्नि । अर्च । नभाक्कवत् । इन्द्राग्नी इति । यजसा । गिरा ।
ययोः । विश्वम् । इदम् । जगत् । इयम् । द्यौः । पृथिवी । मही ।
उपस्थैवि । विभृतः । वसु । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

हे नाभाक् नभाक्कवत् नभाक्कवन्तामिन्द्राग्नी यजसा यागेन गिरा स्तुत्या चाभ्यर्चाभि-
पूजय । ययोरिन्द्रान्योर्विश्वं सर्वमिदं जगत्तिष्ठति ययोश्चोपस्थे इयं द्यौर्मही महती पृथिवी
च यावापृथिव्यावुभे वसु धनं विभृतो धारयतः । सिद्धमन्यव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रब्रह्माणिनभाकवदिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत ।
यासप्तवुंभ्रमर्णवांजिह्ववारमपोर्णुतइन्द्रैशानुओजं
सानभन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥

प्र । ब्रह्माणि । नभाकवत् । इन्द्राग्निभ्याम् । इरज्यत । या ।
सप्तवुंभ्रम् । अर्णवम् । जिह्ववारम् । अपर्णुतः । इन्द्रैः ।
ईशानः । ओजंसा । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥

ब्रह्माणि स्तोत्राणि इन्द्राग्निभ्यां नभाकवत् प्रेरज्यत नभाकः प्रेरयते । या याविन्द्राग्नी सप्त-
वुंभ्रं सप्तमूलं जिह्ववारं पिहितद्वारमर्णवमपोर्णुतस्तेजोभिराच्छादयतः तयोर्मध्ये ओजसा बलेने-
न्द्रैशानईश्वरोभवति । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अपिष्वपुष्वपुराणवद्वृततेरिवगुष्पितमोजोदासस्यदम्भय ।
व्यंतदस्यसंभृतं वस्त्रिन्द्रेणविभजेमहि नभन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥ २४ ॥

अपि । ष्व । पुराणवत् । वृततेःइव । गुष्पितम् । ओजः । दासस्य ।
दम्भय । वयम् । तत् । अस्य । सम्भृतम् । वस्तु । इन्द्रेण । वि ।
भजेमहि । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥ २४ ॥

अपिष्व हे इन्द्र पुराणवत्प्रद्वौ यथा वृततेरिव यथा उतायागुष्पितं निर्गतां शाखां वृश्चति
तथा शष्णां वृश्च छेदय । तदेवाह दासस्य दासनामकस्य शत्रोः ओजोबलं दम्भय नाशय ।
अथ परोक्षस्तुतिः परं नभाकाः अस्य दासस्य तत्प्रसिद्धं संभृतं वस्तु इन्द्रेण हेतुना विभजेम-
हि । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ सप्तमी-

यदिन्द्राग्नीजनाइमेविह्वयन्तेतनागिरा ।
अस्माकेभिर्नृभिर्वयंसासुह्यामपृतन्यतोवनुयामव
नुष्यतो नमन्तामन्यकेसमे ॥ ७ ॥

यत् । इन्द्राग्नी इति । जनाः । इमे । विह्वयन्ते । तना । गिरा ।
अस्माकेभिः । नृभिः । वयम् । ससह्याम् । पृतन्यतः । वनुयाम् ।
वनुष्यतः । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ७ ॥

यत् ये इमे जनाः तना धनेन गिरा स्तुत्या च इन्द्राग्नी विह्वयन्ते विशेषेण ह्यपन्ति तेषु
मध्ये वयं नाभाक्ताः पृतन्यतः पृतनामिच्छन्तः अस्माकेभिरस्माकीनैर्नृभिर्मनुष्यैः ससह्याम
शत्रुनभिभवेम । वनुष्यतः स्तुतिमिच्छन्तः शत्रून् वनुयामव । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

यानुश्वेताववोदिवउचरातुपद्युभिः ।
इन्द्राग्न्योस्नुवतमुहानायन्तिसिन्धवोयान्त्सीवन्धा
दमुञ्चतानमन्तामन्यकेसमे ॥ ८ ॥

या । नु श्वेतौ । अवः । दिवः । उतुचरातः । उप । युद्धभिः । इन्द्राग्न्योः ।
अनु । वतम् । उहानाः । यन्ति । सिन्धवः । यान् । सीम् ।
वन्धात् । अमुञ्चताम् । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ८ ॥

यानु यावेवेन्द्राग्नी श्वेतौ श्वेतवर्णौ सत्वगुणोपेतावित्यर्थः अवोचस्ताव् युभिर्दिविभिर्दिवि-
वउचरोचरातः उचरतस्तपोरेवेन्द्राग्न्योः उहानाः हरिर्वहन्तो यजमानाः वतं कर्मानुयन्ति । अपि
सीमिमाविन्द्राग्नी यान् पसिद्धान् सिन्धवः सिन्धून् वन्धात् वन्धनादमुञ्चताम् । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

पूर्वाष्टन्द्रोपमातपःपूर्वीरुनमशास्तपःसूनोहिन्वस्पर्हरिवः ।
यस्त्रोवीरस्यापृचोयानुसापन्तनोधिपोनमन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

पूर्वीः । ते । इन्द्र । उपऽमातयः । पूर्वीः । उत । प्रऽशस्तयः । सूतो इति ।
हिन्वस्य । हरिऽवः । वस्यः । वीरस्य । आऽपृचः । याः । नु ।
साधन्त । नः । धियः । नभन्ताम् । अन्युके । समे ॥ ९ ॥

हे हरिवो वज्रिन् सूतो प्रेरयितरिन्द्र हिन्वस्य मीणयितुः वस्वोदीपकस्य वीरस्यापृचो-
धनान्युपयच्छतस्ते तव ता उपमातयउपमानानि पूर्वीर्बहूनि उतापिच प्रशस्तयः पूर्वीः
याः नोस्माकं धियः मद्गां नु क्षिप्रं साधन्तासाधयन् । सिद्धमन्यव ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

तंशिशीतासुवृक्तिभिस्त्वेपंसत्वानमृग्मिद्यम् ।
उतोनुचिद्यओजसाशुष्णस्याण्डानिभेदतिजेप
त्स्वर्वतीरपोनभन्तामन्युकेसमे ॥ १० ॥

तम् । शिश्रीत । सुवृक्तिभिः । त्वेषम् । सत्वानम् । ऋग्मिद्यम् ।
उतो इति । नु । चित् । यः । ओजसा । शुष्णस्य । आण्डानि ।
भेदति । जेपत् । स्वःऽवतीः । अपः । नभन्ताम् । अन्युके । समे ॥ १० ॥

हे स्तोतारः त्वेषं दीप्तं सत्वानं संभकारं धनानां ऋग्मिद्यं ऋगर्हं ऋग्भिः स्तोतव्यं तमिन्द्रं
सुवृक्तिभिः स्तुतिभिः शिश्रीत संस्क्रुत । उतोनुचिद्य अपिच यः इन्द्रः ओजसा बलेन शुष्ण-
स्य शुष्णनामकस्मात्पुरस्याण्डान्यण्डजादान्यपत्यानि भेदत्यभिनव सः स्वर्वतीर्दिव्यान्यपः
सल्लिखानि जेपजयतु । सिद्धमन्यव ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तंशिशीतास्रध्वरंसत्यंसत्वानमृत्त्वियम् ।
उतोनुचिद्यओर्हतआण्डाशुष्णस्यभेदत्यजैः
स्वर्वतीरपोनभन्तामन्युकेसमे ॥ ११ ॥

तम् । शिश्रीत । सुऽध्वरम् । सत्यम् । सत्वानम् । ऋत्त्वियम् ।
उतो इति । नु । चित् । यः । ओर्हति । आण्डा । शुष्णस्य । भेदति ।
अजैः । स्वःऽवतीः । अपः । नभन्ताम् । अन्युके । समे ॥ ११ ॥

हे स्वोत्तरः स्वध्वरं सुयज्ञं सत्पमविनाशं सत्वानं संभकारमृत्विषयमृतौषष्ट्यं तमिन्द्रं
शिशीत स्तुविभिः संस्करुत । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः जतोनुचित् अपिच यइन्द्रः ओहते यज्ञं प्रति-
गच्छति शुष्मस्याण्डानि अण्डजातानिच भेदवि भिनत्ति सत्वं स्वर्बतीर्दिव्यान्यपः सल्लिखान्य-
जैरजैपीः । सिद्धमन्यत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

एवेन्द्राग्निभ्यांपितृवन्नवीयोमन्धातृवदङ्घ्रिस्वर्दवाचि ।
त्रिधातुनाशर्मणापातमस्मान्व्यंस्यामपतंयोरयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

एव । इन्द्राग्निभ्याम् । पितृवत् । नवीयः । मन्धातृवत् ।

अङ्घ्रिस्वत् । अवाचि । त्रिधातुना । शर्मणा । पातम् ।

अस्मान् । व्यम् । स्याम् । पतंयः । रयीणाम् ॥ १२ ॥ २५ ॥

एवैवं याज्यामिन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नभाकवत् मन्धातृवत् यौवनाश्वमन्धातृवत् चांगिर-
स्वर्दंगिरोवच्च नवीयोनवतरमवाचि नाभाकेन मया पाठिताविन्द्रामी त्रिधातुना त्रि-
पर्येणा शर्मणा शृहेण नोस्मान्नाभाकान् पातं रक्षतं । वयं रयीणां धनानां पतयः स्वामिनः स्याम
भवेम ॥ १२ ॥

॥ इति पद्यस्य तृतीये पद्यविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अस्माऊष्विति दशचमेकादशं सूक्तं अत्रेयमनुक्रमणिका-अस्माऊषुदशवारुणंत्विति ।
नाभाकऋषिः अनुवृत्तवात् । महापाकंहीत्युक्तत्वादिदमपि महापाकं । इदमादिकेदे सूक्ते वरुण-
देवस्ये । विनियोगैलिंगिकः । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवने भैश्रावरुणशस्त्रे आरंभणीयापा-
ऊर्ध्वं सक्षपइत्ययं नाभाकवृचः । सूत्रिवच्च-सक्षपःपरिपस्वणइति मैश्रावरुणइति यःकुकुभइ-
त्येतत्पधतिकोवा नाभाकवृचः सूत्रितच्च-यः ककुभोनिधारपइतिचेति ।

तत्र प्रथमा-

अस्माऊषुप्रभृतयेवरुणापमरुद्भ्योर्चाविदुष्टैरेभ्यः ।
धोधीतामानुपाणांश्वोगाईवरक्षान्तिनसन्तामन्यकेसमि ॥ १ ॥

अस्मै । ऊँ इति । सु । प्रहभूतये । वरुणाय । मरुतृभ्यः ।

अर्च । विदुःइतरेभ्यः । यः । धीता । मानुषाणाम् ।

पश्वः । गाःइव । रक्षति । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १ ॥

हे स्तोतः सुप्रभूतये प्रकृष्टधनायास्मै वरुणाथ विदुष्टरेभ्यो विद्वत्तरेभ्यो मरुद्भ्यश्चार्च स्तु-
हि । योवरुणो धीता कर्मणा मानुषाणां मनुष्याणांपश्वः पशून् गाइव रक्षति । सिद्धमन्यत् ॥१॥

अथ द्वितीया—

तमुपसंमनागिरापितृणांचमन्मग्निः ।

नाभाकस्यप्रशस्तिभिर्यःसिन्धूनामुपोदयेसप्तस्वसासमध्य
मोनभन्तामन्यकेसमे ॥ २ ॥

तम् । ऊँ इति । सु । समना । गिरा । पितृणाम् । च । मन्मग्निः ।

नाभाकस्य । प्रशस्तिभिः । यः । सिन्धूनाम् । उप । उत्स्रये ।

सप्तस्वसा । सः । मध्यमः । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ २ ॥

तमु तमेव वरुणं समना समानया गिरा स्तुत्या स्वभिष्टौमि पितृणां मन्मग्निः स्तोमै-
श्चाभिष्टौमि नाभाकस्य ऋषेः प्रशस्तिभिः स्तोत्रैश्चाभिष्टौमि सिन्धूनां त्यन्दमानानां नदीनां उ-
प समीपे उदये गद्गच्छति यश्च सप्तस्वसा समध्यमइति वाग्भिर्निरुच्यते अन्यके दुर्धियः शत्रु-
वः समे सर्वे नभन्तां माभूवन् । तथाचयास्कः—स्वभिष्टौमि समानया गिरा भीत्या स्तुत्या
पितृणाञ्च मननीयैः स्तोमैर्नाभाकस्य प्रशस्तिभिः ऋषिर्नाभाकोबभूव यःस्यन्दमानानामासाम-
पामुपोदयेसप्तस्वसारमेनमाह वाग्भिः समध्यमइति निरुच्यतेथैपएवभवति नभन्तामन्यकेसमे
माभूवन्नन्यकेसर्वे येनोद्विपन्तिदुर्धियः पापधियः पापसंकल्पाइति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सक्षपःपरिपस्वजेन्युःसोमाययादधेसविश्वंपरिदर्शितः ।

तस्यवेनीरनुव्रतमुपस्तिस्त्रोअवर्धपन्नभन्तामन्यकेसमे ॥ ३ ॥

सः । क्षर्षः । परिं । सस्वजे । नि । उल्लः । मायया । दधे ।
 सः । विश्वम् । परिं । दर्शतः । तस्य । वेनीः । अनुं । व्रतम् ।
 उपः । तिस्रः । अवर्धयन् । नर्जन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ३ ॥

सवरुणः क्षपोरात्रीः परिपस्वजे परिष्वजवे अपिच दर्शतो दर्शनीयः सवरुणः उल्लःउत्त-
 रणशीलःसन् विश्वं मायया कर्मणां परि परिवः निदधे निदधापि । किञ्च तस्य वरुणस्य व्रतं
 कर्म वेनीः कामयमानाः प्रजास्तिस्रउपस्त्रिषु प्रातर्माध्यन्दिनं सायञ्च अन्ववर्धयन् अनुवर्धय-
 न्ति । सिद्धमन्यव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

यःककुभोनिधारयःपृथिव्यामधिदर्शतः ।
 समातापूर्व्यपदंतद्वरुणस्यसस्यंसहिगोपाइवे
 योनभन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

यः । ककुभः । निधारयः । पृथिव्याम् । अधि । दर्शतः ।
 सः । माता । पूर्व्यम् । पदम् । तत् । वरुणस्य । सस्यम् । सः ।
 हि । गोपाःइव । इर्यः । नर्जन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

योवरुणः पृथिव्यामधि पृथिव्याउपरि दर्शतो दर्शनीयः सन् ककुभो दिशो निधारयः
 निधारयति सवरुणोमाता निर्माता पूर्व्यं मूलं पदं स्वर्गस्वर्गं स्थानं सस्यं अस्माभिधसर्पणीयं
 पद्वरुणस्यस्वलतम् । अपिच सहि सएव इर्यईश्वरः सन् गोपाइव गोपालइव पशूनामस्माकं
 रक्षिता । सिद्धमन्यव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

योधर्ताभुर्वनानांयउस्राणामपीच्याइवेदनामानिगुह्या ।
 सकविःकाव्यापुरुरूपेद्यौरिवपुष्यतिनर्जन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥ २६ ॥

यः । धर्ता । भुर्वनानाम् । यः । उस्राणाम् । अपीच्या । वेद ।
 नामानि । गुह्या । सः । कविः । काव्या । पुरु । रूपम् ।
 द्यौःइव । पुष्यति । नर्जन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥ २६ ॥

योवरुणोभुवनानां धर्ता धारयिता यथोक्ताणां देवाधिष्ठानभूतानां रक्षीनामपीच्यापी-
च्यान्यन्तर्हितानि गुह्या गुह्यानि गुहायां निहितानि नामानि वेद जानाति सवरुणः कविः मा-
ज्ञःसन् काव्या काव्यानि कविकर्माणि पुरु बहूनि रूपं द्यौरिव पुष्पति । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

यस्मिन्विश्वानिकाव्यांचक्रेनाभिरिवश्रिता ।
त्रितंजूतीसंपर्यतव्रजेगावोनसंयुजेयुजेअश्वान्अयु
क्षतनभन्तामन्यकेसमे ॥ ६ ॥

यस्मिन् । विश्वानि । काव्यां । चक्रे । नाभिःइव । श्रिता ।
त्रितम् । जूती । सपर्यत । व्रजे । गावः । न । संयुजे ।
युजे । अश्वान् । अयुक्षत । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ६ ॥

यस्मिन्वरुणे विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानि कविकर्माणि चक्रे नाभिरिव यथा
रथस्य चकेनाभिस्तथा श्रिता श्रितानि तं त्रितं विस्थानं वरुणं जूती जूत्या क्षिप्रं सपर्यत हे
मदीयाजनाः परिचरत । किमर्थमित्यतआह व्रजे गोष्ठे गावोन यथा गाः संयुजे संयोगार्थं स-
हस्थापयितुं युजे युञ्जन्ति तथास्माकमभियोगायास्वानयुक्षत सपत्न्यामुञ्जन्ति अतस्त्वदुपद्रवप-
रिहाराय वरुणं परिचरेतेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

यआस्रत्कंआशयेविश्वान्जातान्येषाम् ।
परिधामानिमर्मृशद्वरुणस्यपुरोगयेविश्वेद्देवाअनुं
स्रतंनभन्तामन्यकेसमे ॥ ७ ॥

यः । आसु । अत्कः । आशये । विश्वा । जातानि । एषाम् ।
परि । धामानि । मर्मृशत् । वरुणस्य । पुरः । गये । विश्वे ।
देवा । अनुं । स्रतम् । नभन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ७ ॥

यः वरुणः आहुदिक्षु अल्कः व्यासःसन् आशये जायतेवर्ते यः वरुणः पपां शत्रूणां विश्वा सर्वाणि परिजातानि परितोभूतानि धामानि पुराणि मर्द्दशम् परिमृशतोवरुणस्य पुरोगये रथस्यपुरस्ताद्भवति तस्य वरुणस्य पुरस्ताद्विश्वे सर्वदेवा व्रतं कर्मानुगच्छन्तीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

ससमुद्रोअपीच्यंस्तुरोद्यामिवरोहतिनियदासुयजुर्दधे ।
समायाअर्चिनापदास्तृणात्राकमारुहन्नमं
न्तामन्यकेसमे ॥ ८ ॥

सः । समुद्रः । अपीच्यः । तुरः । द्यामर्द्वेव । रोहति । नि ।
यत् । आसु । यजुः । दधे । सः । मायाः । अर्चिना । पदा ।
अस्तृणात् । नाकम् । आ । अरुहत् । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ८ ॥

यस्मादापः समुद्रवन्ति सवरुणः समुद्रोपीच्योन्तर्हितः तुरः क्षिपः घामिव यथा आदित्योषां रोहति तथा नाकं रोहति । अत्रिच यद् योवरुणः आसु दिक्षु यजुः मनाभ्योदानं निदधे निदधाति सवरुणः मायाः असुराणां माया अर्चिना अर्चिष्मता पदा स्थानेन वेजसोत्यर्थः अस्तृणात् समन्तादिनस्ति नाकं स्वर्गमारुहदारोहति । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यस्यश्वेताविचक्षणातिस्लोभूर्मीरधिक्षितः ।
त्रिरुत्तराणिपप्रतुर्वरुणस्यध्रुवंसदःससमाना
मिरज्यतिनमन्तामन्यकेसमे ॥ ९ ॥

यस्य । श्वेता । विचक्षणा । तिस्रः । भूर्मीः । अधिक्षितः ।
त्रिः । उत्तराणि । प्रतुः । वरुणस्य । ध्रुवम् । सदः । सः ।
समानाम् । इरज्यति । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ९ ॥

यस्य वरुणस्याधिश्चित्तोरिक्षेधिवसतः श्वेता श्वेतानि विचक्षणा देजांसि तिस्रोभूमीः
विरुत्तराणि तिसृणां अधिस्थितानि भुवनानि पप्रतुः प्रथयन्ति । तथाचमद्यवर्णाः—तिस्रोभूमीर्धा-
रयन्ती ह्रवघूनिर्ति । तस्य वरुणस्य सद्ः स्थानं भ्रुवमचलमिति । किञ्च सवरुणः सप्तानां सि-
नामिरज्यतीश्वरोभवति । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यः श्वेताँ अधिर्निर्निजश्चक्रे कृष्णाँ अनुव्रता ।
सधामं पूर्व्यममेयः स्कंभेन विरोदसी अजोनद्याम
धारयन्नर्नन्तामन्यकेसमे ॥ १० ॥ २७ ॥

यः । श्वेतान् । अधिर्निर्निजः । चक्रे । कृष्णान् । अनु । व्रता ।
सः । धामं । पूर्व्यम् । ममे । यः । स्कंभेन । वि । रोदसी इति ।
अजः । न । द्याम् । अधारयत् । नर्नन्ताम् । अन्यके । समे ॥ १० ॥ २७ ॥

योवरुणः निर्निजः आत्मीयान्शमीन् दिवा श्वेतानधिचक्रेधिकरोति तथा रात्रौ कृष्णान्
चक्रे सवरुणोनुव्रता कर्माणि लक्ष्मीकृत्योभयविधकर्मानुगुणं पूर्व्यं धामान्तरिक्षं दिवं वा ममे नि-
र्ममे । अपिच यः स्कंभेनान्तरिक्षेण अजोन यथा आदित्योषां धारयति तथा रोदसी यावापृ-
थिव्यौ व्यधारयत् विधारयति सवरुणइत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सप्तविंशोऽवर्गः ॥ २७ ॥

अस्तन्नादिति षड्भ्रं द्वादशं स्रक्तं अर्चनानाकृषिः काण्वोनाभाकोवाकृषिः उत्तरोत्तर्च-
नानाः आद्यस्तृचस्रैष्टुभोवरुणदेवत्यः द्वितीयस्तृचआनुष्टुभोशिवदेवताकः । तथाचानुक्रान्तम्—
अस्तन्नात्षड्भ्रनानावा वैष्टुभमन्यया तृचमारिवनमानुष्टुभमपश्यदिति । सूक्तविनियोगोलैंगिकः ।
वारुणेपशौ हविषोयान्या अस्तन्नादिति । सूत्रितञ्च—अस्तन्नाद्यामसुरोविश्ववेदाइत्येकादशिन-
इति । अग्नीषोमप्रणयनेष्येषोत्तरा परिधानीया । तथासूत्रितं—अस्तन्नाद्यामसुरोविश्ववेदाइति परि-
दग्भ्यादुत्तरयावेति । एवावन्दस्वेत्येषा वारुणेपशौ हविषोनुवाक्या । सूत्रितञ्च—एवावन्दस्ववरुणं-
नूहन्तं वच्चापानिमल्लणावन्दमानइति द्वे । सोमप्रवहणेइमांधियमित्येषा परिधानीया । सूत्रितञ्च—इ-
मांधिर्मांशिसमाणस्यदेवेति निहितेपरिदग्भ्यादिति ।

तत्र प्रथमा—

अस्तं भ्राद्यामसुरो विश्ववेदा अर्मिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीदद्दिश्वाभुवनानि सन्नाद्दिश्वेत्तानि वरुणस्य वृतानि ॥ १ ॥

अस्तं भ्रात् । द्याम् । असुरः । विश्ववेदाः । अर्मिमीत ।

वरिमाणम् । पृथिव्याः । आ । असीदत् । विश्वा । भुवनानि ।

सम्हराद् । विश्वा । इत् । तानि । वरुणस्य । वृतानि ॥ १ ॥

विश्ववेदा विश्वधनोसुरो वरुणो द्यामस्तन्नात् तथा पृथिव्याः च वरिमाणं परिमाणमर्मिमीत चक्रे । एवं निर्मितानि विश्वा सर्वाणि भुवनानि तन्नाद्दिश्वेत्तानि सन्नाद्दिश्वेत्तानि वरुणस्य तान्येतानि वृतानि कर्माणि विश्वेत् विश्वान्येव अतो वर्णपितुमराकृपानीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एवावन्दस्वरुणं बृहन्तं नमस्याधीरममृतस्य गोपाम् ।

सन् शर्मन्निवर्हन् विंशत्पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे ॥ २ ॥

एव । वन्दस्व । वरुणम् । बृहन्तम् । नमस्य । धीरम् । अमृतस्य ।

गोपाम् । सः । नः । शर्मन् । निवर्हन्त्यम् । वि । यंसत् ।

पातम् । नः । द्यावापृथिवी इति । उपस्थे ॥ २ ॥

हे स्तोतः बृहन्तं महान्तं वरुणमेवैवं वन्दस्व स्तुहि अमृतस्य गोपां गोपावितारं धीरं पातं वरुणं नमस्य नमस्कुरुच । सवरुणो नोस्मर्थं निवर्हन्तं निवर्हन्तं शर्मन् गृहं विंशत् पातं मयच्छतु उपस्थे उपस्थाने वर्तमानान् नोस्मान् द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ पातं रक्षतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इमां धिपं शिक्त्वा माणस्य देवक्रतुं दक्षं वरुणसं शिशाधि ।

यथाति विश्वाद्दुरितातरं मसुतमणमधि नावं रुहेम् ॥ ३ ॥

दुमाम् । धियम् । शिक्षमाणस्य । देव । क्रतुम् । दक्षम् ।
वरुण । सम् । शिशाधि । यथा । अति । विश्वा । दुःइदुता ।
तरेम । सुइतर्माणम् । अधि । नावम् । रुहेम ॥ ३ ॥

हे देव द्योतमान वरुण इमां धियमिदंकर्म शिक्षमाणस्यानुतिष्ठतोमम क्रतुं प्रज्ञानं दक्षं
बलं च संशिशधि वीक्षणीकुरु मया नावा यज्ञरूपया विश्वा सर्वाणि दुरिता दुरितान्यतितरेम
वा सुतर्माणं सुदुतारवित्रीं यज्ञरूपां नावमधिरुहेम वयमारुहेम दुःखसागरतरणे हेतुत्वाद्यज्ञो-
नौरिति अत्रव्यपदिश्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आवां ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रो अचुच्यवुः ।
नासत्या सोमपीतये नमन्तामन्यकेसमे ॥ ४ ॥

आ । वा । ग्रावाणः । अश्विना । धीभिः । विप्रः । अचुच्यवुः ।
नासत्या । सोमं पीतये । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ४ ॥

हे नासत्या सत्यै सत्यमणेतारौवा । तथा च यास्कः—सत्यावेवनासत्यावित्यौर्गवाभः सत्य-
स्य मणेताराविति । अश्विनाश्विनौ वां युवां सोमपीतये सोमस्य पानाय विप्रः प्राज्ञो ऋषि-
जोग्रावाणः सोमाभिषवपापाणाश्च धीभिः कर्मभिः स्वस्वव्यापारैरानुच्यवुरभिगच्छन्ति । सि-
द्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यथा वामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजो हवीत् ।
नासत्या सोमपीतये नमन्तामन्यकेसमे ॥ ५ ॥

यथा । वा । अत्रिः । अश्विना । गीभिः । विप्रः । अजो हवीत् ।
नासत्या । सोमं पीतये । नमन्ताम् । अन्यके । समे ॥ ५ ॥

हे नासत्याश्विनौ वां युवां विप्रः प्राज्ञोत्रिर्यथा गीभिः स्तुतिभिः सोमपीतये अजो हवीत्
तथाहमपि जोहवीमि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एवावा॑मह॒ऊत॑पु॒यथाहु॑वन्त॒मेधि॑राः ।

नास॑त्या॒सोम॑प॒ीतये॑न॒भन्ता॑म॒न्यके॑स॒मे ॥ ६ ॥ २८ ॥

ए॒व । वा॒म् । अ॒ह्ने । ऊ॒तये॑ । यथा॑ । अहु॑वन्त । मे॒धि॒राः ।

नास॑त्या । सोम॑प॒ीतये॑ । नभ॑न्ताम् । अ॒न्यके॑ ॥ स॒मे ॥ ६ ॥ २८ ॥

इयं व्याख्यातचरा ॥ ६ ॥

॥ इतिषष्ठस्यतृतीयेऽष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले षष्ठमोनुवाकः ॥ ५ ॥

षष्ठेनुवाके षट् सूक्तानि तत्रेवेविप्रस्येति त्रयस्त्रिंशद्वचं प्रथमं सूक्तम् आंगिरसस्य विरूप-
स्यार्धं गापत्रमग्निदेवताकम् । तथाचानुक्तान्तम्—इमे त्रयस्त्रिंशद्विरूपआंगिरसआग्नेयंत्विति ।
पातरनुवाकेआग्नेयेकतौ गापत्रेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चैतदादिके द्वे सूक्ते । सूत्रितञ्च—इमेविप्रस्ये-
ति सूक्तेइति । कारीर्यावत्तथेष्ट्याः प्रथमाज्यभागस्याप्स्वमइति अनुवाक्या । तथाचसूत्रितम्—
अप्सुमन्तावाज्यभागावप्स्वग्नेसघिष्टेवेति । आग्नीधस्य प्रातःसवने प्रसियतयाज्या । श्रुपतेच—उक्ता-
चापवशान्नापेत्याग्नीधोमजतीति । अग्निवतीष्टौ त्वंहग्नेइत्येषा याज्या सूत्रितञ्च—त्वंहग्नेअग्निना
अग्नेत्वमस्मद्युपोध्यमीवाइति । अग्निमन्थनेप्येषा । सूत्रितञ्च—त्वंहग्नेअग्निना तंमर्जयन्तसुकृतुमि-
ति । अग्नेकापायाष्टाकपालेष्टौ तुष्पंताअंगिरस्तमेत्येषानुवाक्या । सूत्रितञ्च—तुष्पंताअंगिरस्त-
वाश्यामत्तंकामग्नेतवोवीति कामयेति । अन्वाहिवाग्नेः प्रयाणे समारोपणपक्षे अनधैकाहुतिः
कर्तव्या । तथाचसूत्रितम्—तुष्पंताअंगिरस्तमेति वाज्याहुतिर्हुत्वा समारोपयेदिति । वैद्युताग्निना-
ग्नीनां संसर्गं अग्नेप्लुमतीष्टिः तत्र यदग्नेद्विजाइतियाज्या । सूत्रितञ्च—यदग्नेद्विजाअस्य-
मिर्होताम्यसीदद्यजीयानिति ।

तत्र प्रथमा

इ॒मेवि॑प्र॒स्यवे॒धसो॑ग्नेर॒स्तृत्त॑प॒यज्व॑नः । गि॒रुःस्तो॑मांस॒ईर॑ते ॥ १ ॥

इ॒मे । वि॒प्र॒स्य । वे॒धसः॑ । अ॒ग्नेः । अ॒स्तृत्त॑प॒यज्व॑नः ।

गि॒रुः । स्तो॑मांसः । ई॒र॑ते ॥ १ ॥

जिह्वाभिः । अहं । ननमत् । अर्चिषा । जञ्जणाऽभवन् ।

अग्निः । वनेषु । रोचते ॥ ८ ॥

अग्निर्जिह्वाभिरह ज्वालाभिरेव । ननमत् अन्ववद्वनस्पतीनत्यन्तं भक्षयन् । अर्चिषा वेजसा जञ्जणाभवन् ज्वलन् जञ्जणाभवन् मल्मलाभनिति ज्वलतिकर्मसुपाठात् वनेष्वरण्येषु रोचते प्रकाशते ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अप्स्वग्नेसधिष्टवसौषधीरनुरुध्यसे । गर्भेसजायसेपुनः ॥ ९ ॥

अप्स्वु । अग्ने । सधिः । तव । सः । ओषधीः । अनु ।

रुध्यसे । गर्भे । सन् । जायसे । पुनरिति ॥ ९ ॥

हे अग्ने यस्य तवाप्सु सधिः प्रवेशस्थानं सत्वमोषधीरनुरुध्यसे अनुरुणत्सि पुनश्च तासां भूमिष्ठानां गर्भेसन् भवन् जायसे प्रादुर्भवसि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

उदग्नेतवत्घृतादूर्चीरोचतआहुतम् । निसानंजुहोऽमुखे ॥ १० ॥ ३० ॥

उत् । अग्ने । तव । तत् । घृतात् । अर्चिः । रोचते ।

आहुतम् । निसानम् । जुहः । मुखे ॥ १० ॥ ३० ॥

हे अग्ने तव घृतादाहुतं घृतेनाहुतं जुहोहोमसाधनभृतायाः सुचोमुखे निसानं लिहानं तदर्चिः उद्रोचते प्रकाशते ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथैकादशी-

उक्षान्नायवशान्नायत्तोमंपृष्ठायवेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्रये ॥ ११ ॥

उक्षऽअन्नाय । वशाऽअन्नाय । तोमऽपृष्ठाय । वेधसे ।

स्तोमैः । विधेम । अग्रये ॥ ११ ॥

• ननमत्-वनस्पतीन् अत्यन्तं नमयन् इति पुस्तकान्तरे.

उद्यान्नाय उक्षा अन्नं अदनीयं इवियंस्यात्तावुक्षान्नस्तस्मै वशान्नाय वशा अन्नं यस्या-
त्सी वशान्नस्तस्मै सोमपृष्ठाय सोमधृतपृष्ठाय वेधसे विधात्रे कामानामगये स्तोमैर्विधेम परिच-
रेम ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उत्त्वानमसावयं होतवरेण्यकृतो । अग्नेसुमिद्धिरीमहे ॥ १२ ॥

उत् । त्वा । नमसा । वयम् । होतः । वरेण्यकृतो इति वरेण्यकृतो ।
अग्ने । सुमित्क्षितिः । ईमहे ॥ १२ ॥

उवापिच हे होतर्वेदानां ह्युतवरेण्यकृतो वरणीपमज्ञामे त्वा त्वां वयमाङ्गिरसाः नमसा-
जेन हविषा समिद्धिश्वेमहे याचामहे ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

उत्त्वाश्रुगुवच्छुचेमनुष्वदघ्नआहुत । अङ्गिरस्वर्द्धवामहे ॥ १३ ॥

उत् । त्वा । श्रुगुवत् । शुचे । मनुष्वत् । अग्ने । आहुत ।
अङ्गिरस्वत् । हवामहे ॥ १३ ॥

हे शुचे स्वभावतः शब्दाहुवामे त्वा त्वां श्रुगुवत् यथा श्रुगुस्तथा । मनुष्वत् यथा च
मनुस्तथा अङ्गिरस्वदङ्गिरोवच्च हवामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वंह्यग्नेअग्निनाविप्रोविप्रेणसन्तसता । सखासख्यासमिध्यसे ॥ १४ ॥

त्वम् । हि । अग्ने । अग्निना । विप्रः । विप्रेण । सन् । सता ।
सखा । सख्या । समिध्यसे ॥ १४ ॥

हे अग्ने विप्रोमेधाधी सत् विद्यमानः सत्वाच त्वं विप्रेण सखा सख्या अग्निना समिध्य-
से । तथाच ब्राह्मणम्—त्वंह्यग्नेअग्निना विप्रोविप्रेणसन्तसेति विप्रश्चतरोविमश्वरः सन्निदरः स-
न्निदरः सखासख्यासमिध्यसइत्येपहवा अस्पस्वः सस्तेति ॥ १४ ॥

इमेस्मदीषाः स्तोमासः स्तोदारोषिप्रस्य मेधाविनः वेधसोविधातुरस्त्वयज्वनोर्हि-
सितयजमानस्याग्नेर्गिरः स्तुवीरीरते प्रेरयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अस्मैतेप्रतिहृयतेजातवेदोविचर्षणे । अग्नेजनामिसुष्टुतिम् ॥ २ ॥

अस्मै । ते । प्रतिहृयते । जातवेदः । विचर्षणे ।

अग्ने । जनामि । सुष्टुतिम् ॥ २ ॥

हे जातवेदः जातधन विचर्षणे विद्वष्टरग्ने अस्मै प्रतिहृयते प्रयच्छते ते तुभ्यं सुष्टुतिं
शोभनां स्तुतिं जनामि अंगिरसोहं जनयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आरोकाइवघेदहृतिग्माअग्नेतवत्त्विपः । दृद्धिर्वनानिवप्सति ॥ ३ ॥

आरोकाःइव । घ । इत् । अहृ । तिग्माः । अग्ने ।

तव । त्विपः । दृत्त्विः । वनानि । वप्सति ॥ ३ ॥

हे अग्ने तव तिग्मास्तीक्ष्णास्त्वपोदीप्तयः आरोकाइव आरोचमानाः पशवइव दृद्धिर्व-
नैर्वनान्परण्यानि वप्सति भक्षयन्ति घेदहेति त्रयं पुरकम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

हरयोधूमकेतवोवातजूताउपृद्यवि । यतन्तेवृथग्ग्रयः ॥ ४ ॥

हरयः । धूमकेतवः । वातजूताः । उपृ । यवि ।

यतन्ते । वृथक् । अग्रयः ॥ ४ ॥

हरयोहरणशीला वातजूता वातपेरिता धूमकेतवो धूमध्वजा अग्रयः उपवव्यन्वरिक्षे
वृथक् वृथग्यवन्ते गच्छन्ति । वृथगित्यनेन सममग्रयं वृथगिति । वृथगित्येव वाजसनेयिवः
पठन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

एतेत्येवथंग्रयंइद्भासुःसमदृक्षत । उपसामिवकेतवः ॥ ५ ॥ २९ ॥

एते । त्ये । वृथक् । अग्रयः । इद्भासुः । सम् । अदृक्षत ।

उपसामिदृश्व । केतवः ॥ ५ ॥ २९ ॥

एते त्ये एते अग्रयः वृथक्पृथग्निद्भासोऽग्निहोत्रिभिः समिद्धाः सन्तः उपसामिव केतवः
उपसां प्रज्ञापकाइव समदृक्षत सम्यक्दृश्यन्ते ॥ ५ ॥

॥ इति पठस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी-

रुष्णारजांसिपत्सुतःप्रयाणैजातवेदसः । अग्निर्वद्रोधतिक्षमि ॥ ६ ॥

रुष्णा । रजांसि । पत्सुतः । प्रयाणै । जातवेदसः ।

अग्निः । यत् । रोधति । क्षमि ॥ ६ ॥

जातवेदसोऽग्नेः प्रयाणे पत्सुतः एतोरजांसि पांसवः रुष्णा रुष्णानि भवन्ति । कदेत्यत आह
क्षमि क्षमाया यद्यदाग्निः रोधति शुष्कान्वनस्पतीनिरुणाद्भि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

धासिंरुष्णवानओषधीर्वप्सदग्निर्वायति । पुनर्यन्तरुष्णीरपि ॥ ७ ॥

धासिम् । रुष्णवानः । ओषधीः । वप्सत् । अग्निः । न ।

वायति । पुनः । यन् । तरुष्णीः । अपि ॥ ७ ॥

अग्निरोषधीर्धासिमन्त्रं । क्षु धासिरित्यन्नामस्तुपाठात् । रुष्णवानः कुर्वन् वप्सत् प्रक्षयन्
वायति नशाम्यति । पुनश्च तरुष्णीरोषधीरपि यन् गच्छन् भवति । भक्षयितुमिति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

जिह्वाभिरन्नंमर्दाचिपाजक्षणमर्बन् । अग्निर्वनेपुरोचते ॥ ८ ॥

अथ पञ्चदशी-

सत्वंविप्रायदाशुपेर्यिदेहिसहस्रिणम् । अग्नेवीरवतीमिषम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥

सः । त्वम् । विप्राय । दाशुपे । र्यिम् । देहि । सहस्रिणम् ।
अग्ने । वीरवतीम् । इषम् ॥ १५ ॥ ३१

हे अग्ने सः प्रसिद्धस्त्वं विप्राय मेधाविने दाशुपे हविषां प्रदात्रे यजमानाय सहस्रिणं स-
हस्रसंख्याकमपरिमितं रयिं धनं वीरवतीं पुत्रपौत्रादिसहितमिषमन्नं च देहि ॥ १५ ॥

॥ इति पठस्य तृतीये एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथषोडशी-

अग्नेभ्रातःसहस्कृतरोहिदश्वशुचिब्रत । इमंस्तोमं जुपस्व मे ॥ १६ ॥

अग्ने । भ्रातरिति । सहःस्कृत । रोहितश्व । शुचिब्रत ।
इमम् । स्तोमम् । जुपस्व । मे ॥ १६ ॥

हे अग्ने भ्रातः भ्रातृवयजमानानां मित्रभूत सहस्कृत सहसा बलेनकृत रोहिदश्व सोहि-
तवर्णाश्व शुचिब्रत शुद्धकर्मन्त्रे आद्विरसस्य मे मम इमं स्तोमं जुपस्व सेवस्व ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी ॥ १७ ॥ ३२

उतत्याग्नेममस्तुतोवाश्रायप्रतिहर्यते । गोष्ठंगावइवाशत ॥ १७ ॥

उत । त्वा । अग्ने । मम । स्तुतः । वाश्राय । प्रतिहर्यते ।
गोऽस्थम् । गावःश्व । आशत ॥ १७ ॥

उवाचि च हे अग्ने त्वा त्वां ममाद्विरसस्य स्तुतः स्तुतयः वाश्राय वाशानशीलाय वत्साय प्रति-
हर्यते पयःकामयमानाय दोग्धुं गोष्ठं गावश्च यथा गावःप्रविशन्ति तथा आशत प्राप्नुवन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

तुभ्यंताअद्विरस्तमपिश्वाःसुक्षितयःपृथक् । अ

तुभ्यम् । ताः । अङ्गिरःइतम् । विश्वाः । सुक्षितयः ।
पृथक् । अग्ने । कामाय । येमिरे ॥ १८ ॥

हे अङ्गिरस्तम अङ्गिरसां श्रेष्ठान्ने तुभ्यं विश्वाः सर्वास्ताः प्रसिद्धाः सुक्षितयः मजाः कामायात्मनः कामसिद्धयर्थं पृथग्येमिरे नियच्छन्ति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

अग्निं धीमिर्ननीपिणो मेधिरासो विपश्चितः ।
अद्भ्यसद्यापहिन्विरे ॥ १९ ॥

अग्निम् । धीमिः । मनीपिणः । मेधिरासः । विपःश्चितः ।
अद्भ्यसद्याप । हिन्विरे ॥ १९ ॥

मनीपिणो मनसईश्वराः मेधिरासो मेधाविनो विपश्चितः प्राज्ञाः यजमाना धीमिः कर्म-
भिरद्भ्यसद्यामानस्य भजनायाग्निं हिन्विरे प्रीणयन्ति ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

तं त्वा मज्मेपुवाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम् ।
बह्विं होतारमीळते ॥ २० ॥ ३२ ॥

तम् । त्वाम् । अज्मेपु । वाजिनम् । तन्वानाः । अग्ने ।
अध्वरम् । बह्विम् । होतारम् । ईळते ॥ २० ॥ ३२ ॥

हे अग्ने वाजिनं बलिनें बह्विं हविषां वोढारं होतारं देवानां ह्यतारं तं प्रसिद्धं त्वाम-
ज्मेपु गृहेषु अध्वरं यज्ञं तन्वानाविस्तरयन्तो यजमाना ईळते स्तुवन्ति ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्वारिंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथैकविंशी—

पुरुत्राहिसदृङ्मुसि विशो विश्वा अनुप्रभुः ।
समत्सुं त्वाहवामहे ॥ २१ ॥

पुरु॒ष्टत्रा । हि । स॒ष्टदृ॒ह् । अ॒सिं । वि॒शः । वि॒श्वाः । अ॒नु ।

प्र॒ष्टभुः । स॒मत्त॒ष्टु । त्वा । ह॒वाम॒हे ॥ २१ ॥

हे अग्ने त्वं हि यतः प्रभुं प्रभुः सुलोपश्छान्दसः पुरुत्रा बहुषु प्रदेशेषु विश्वाः सर्वावि-
शाः प्रजाः अनु सष्टदृह समानदर्शयस्वतस्त्वा त्वां समत्तु संग्रामेषु हवामहे हवामः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

तमी॒ळि॒ष्व॒य॒ आ॒हु॒तो॒ग्नि॒र्वि॒भ्राज॑ते॒ घृ॒तैः ।

इ॒मं नः॑ शृ॒ण्व॒द्ध॒व॒म् ॥ २२ ॥

तम् । ई॒ळि॒ष्व । यः । आ॒हु॒तः । अ॒ग्निः । वि॒भ्राज॑ते ।

घृ॒तैः । इ॒मम् । नः । शृ॒ण्व॒त् । ह॒व॒म् ॥ २२ ॥

योग्निः घृतैः सहआहुतो विभ्राजते यश्च नोस्माकं इमं हवमाह्वानं शृण्वच्छृणोति तम-
ग्निमीळिष्व स्तुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

त॒त्वा॒व॒यं॒ ह॒वाम॑हे शृ॒ण्व॒न्त॑ जा॒तवे॑दसम् ।

अग्ने॑ घ्नन्त॒मप॑दिपः ॥ २३ ॥

तम् । त्वा । व॒यम् । ह॒वाम॑हे । शृ॒ण्व॒न्तम् । जा॒तवे॑दसम् ।

अग्ने॑ । घ्नन्त॒म् । अप॑ । दि॒पः ॥ २३ ॥

हे अग्ने जातवेदसं जातधनं जातमत्तं वा द्विपः शत्रून्पघ्नन्तं हिंसन्तं शृण्वन्तमस्मदीयमा-
ह्वानं शृण्वन्तं च त्वा त्वां वयमाग्निरसा हवामहे ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

वि॒शां॒रा॒जा॒न्म॒द्भु॒त॒म॒घ्ये॒क्षं॒ ध॒र्म॒णा॒मिम॑म् ।

अ॒ग्नि॒मी॒ळे॒स॒उ॒श्रव॑त् ॥ २४ ॥

१ संहिताया पदकाले च प्रभुशब्द सविसर्गं पठति वैदिकाः । भाष्यकारेण तु सुलोपश्छान्दसश्शुक्त इदं विचारणीयम् ।

विशाम् । राजानम् । अद्भुतम् । अधिऽअक्षम् । धर्मणाम् ।
इमम् । अग्निम् । ईळे । सः । ऊँ इति । श्रवत् ॥ २४ ॥

विशां प्रजानां राजानमीश्वरं अद्भुतं महान्तं धर्मणां कर्मणामध्यक्षमनुसंधातारं इममग्निं
ईळे स्तौमि । सऽ स एवाग्निः श्रवदस्मदीयां स्तुतिं शृणोतु ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् ।
सर्ति न वाजयामसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥

अग्निम् । विश्वायुवेपसम् । मर्यम् । न । वाजिनम् । हितम् ।
सर्तिम् । न । वाजयामसि ॥ २५ ॥ ३३ ॥

विश्वायुवेपसं सर्वगतबलमग्निं वाजिनं बलिनं मर्यं न मनुष्यमिव । हितं सर्तिं न अश्व-
मिव वाजयामसि स्तुतिभिर्हविर्भिश्च बलिनं कुर्मः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये ब्रह्मसिरोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षड्विंशी—

घ्नन्मृग्राण्यद्विपोदहृक्षंसि विश्वहा ।
अग्नेतिग्मेन दीदिहि ॥ २६ ॥

घ्नन् । मृग्राणि । अप । द्विपः । दहन् । रक्षांसि । विश्वहा ।
अग्ने । तिग्मेन दीदिहि ॥ २६ ॥

हे अग्ने त्वं मृग्राणि हिंसकान् द्विपोद्वेष्टनघ्नन् हिंसन् विश्वहा सर्वदा रक्षांसि च दहन्
तिग्मेन तोक्षणेन तेजसा दीदिहि दीप्यस्व ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

यंत्वाजनांसन्धतेमनुष्वदङ्गिरस्तम ।
अग्नेसर्वोधिमेवर्चः ॥ २७ ॥

यम् । त्वा । जनांसः । इन्धते । मनुष्वत् । अद्भिरःशतम् ।
अग्ने । सः । बोधि । मे । वर्चः ॥ २७ ॥

हे अद्भिरस्तमाग्ने यं त्वा त्वां जनासो जनाः मनुष्वत् यथामनुस्तथा इन्धते दीपयन्ति
सत्वं मे मदीयं वर्चः स्तुतिं बोधि बुध्यस्व ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

यदग्नेदिविजाअस्यप्सुजावासहस्कृत ।
तंत्वागीर्भिर्हवामहे ॥ २८ ॥

यत् । अग्ने । दिविःजाः । असि । अप्सुःजाः । वा ।
सहःस्कृत । तम् । त्वा । गीःःजिः । हवामहे ॥ २८ ॥

हे अग्ने यद्यसत्वं दिविजा दिविभयोसि भवसि अप्सुजा वान्तरिक्षजातश्च भवसि सहस्कृत
सहसा बलेन कृतश्चासि तं त्वा त्वामग्निं गीर्भिः स्तुतिभिर्हवामहे हवामः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

तुभ्यंषेत्तेजनाइमेविश्वाःसुक्षितयःपृथक् ।
धासिर्हिन्वन्त्यत्तवे ॥ २९ ॥

तुभ्यम् । घृ । इत् । ते । जनाः । इमे । विश्वाः । सुक्षितयः ।
पृथक् । धासिम् । हिन्वन्ति । अत्तवे ॥ २९ ॥

हे अग्ने तुभ्यं घ इत् त्वदर्थमेव ते इमे मया दृश्यमाना जना विश्वाः सर्वाः सुक्षितयः
प्रजाश्च धासिमन्त्रं हविरत्तवे अदनाय पृथक्हिन्वन्ति प्रेरयन्ति ॥ २९ ॥

अथ विंशी—

तेघेदग्नेस्त्राध्योहाविश्वानृचक्षंसः ।
तरन्तःस्यामद्गर्गहा ॥ ३० ॥ ३१ ॥

ने । घ । इत् । अग्ने । सुऽआर्घ्यः । अर्हा । विश्वा ।

वृक्षक्षसः । तरन्तः । स्याम । दुःऽगर्हा ॥ ३० ॥ ३४ ॥

हे अग्ने तेघेत् त्वदर्थमेव खलु वयं स्वाध्यः सुकर्माणः सन्तः विश्वा विश्वान्ब्रह्मा अहानि
वृक्षक्षसोद्गारश्च दुर्गहा दुःखेन गाहयित्व्यानि तरन्तः स्याम भवेम ॥ ३० ॥

॥ इति पठस्य तृतीये चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकविंशी-

अग्निमन्द्रंपुरुप्रियंशीरंपावकशोचिपम् ।

हृद्भिर्मन्द्रेभिरीमहे ॥ ३१ ॥

अग्निम् । मन्द्रम् । पुरुऽप्रियम् । शीरम् । पावकऽशोचिपम् ।

हृत्क्षितिः । मन्द्रेभिः । ईमहे ॥ ३१ ॥

मन्द्रं मादनं पुरुप्रियं बहुप्रियं शीरं यज्ञेषु शयनशीलं पावकशोचिपं पावकदीर्घं अग्निं
हृद्भिर्मन्द्रेभिरीमहेः स्तोत्रैः ईमहे माचामहे ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

सत्त्वमग्नेविभावंसुःसृजन्त्सूर्योर्नरश्मिभिः ।

शर्धन्तर्मांसिजिघ्रसे ॥ ३२ ॥

सः । त्वम् । अग्ने । विभावंसुः । सृजन् । सूर्यः । न ।

रश्मिऽभिः । शर्धन् । तर्मांसि । जिघ्रसे ॥ ३२ ॥

हे अग्ने विभावसुर्दीविरोचनः सः मत्सिद्धत्वं सृजन्नुद्यत् । सूर्यो न यथा सूर्यस्तथा रश्मि-
भिः शर्धन् षट् कुर्वन् तर्मांसि जिघ्रसे नाशयति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयाविंशी-

तत्तेंसहस्वर्द्धमहेवात्रयन्त्रोपदस्यति ।

त्वदग्नेवार्यवसुं ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

तत् । ते । सहस्रः । ईमहे । दात्रम् । यत् । न । उपदस्यति ।
त्वत् । अग्ने । वार्यम् । वसु ॥ ३३ ॥ ३५ ॥

हे सहस्वोवत्त्वन्नये ते तव यद्वसु नोपदस्यति नोपक्षीयते तद्दानं दातव्यं वार्यं वरणांयं च
वसु धनं त्वत् त्वत्तईमहे याचामहे ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चत्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

समिधाग्निमिति त्रिंशदृचं द्वितीयं सूक्तं आद्विरसस्य विरूपस्यार्षि प्राग्बत्सप्रपरिभाषया
गायत्रमाग्नेयम् । तथाचानुक्रम्यते—समिधाग्निं त्रिंशदिति । प्रातरनुवाके गायत्रे छन्दस्याश्विनशस्त्रे
चेदं विनियुक्तम् । महाव्रते समिधाग्निमित्याद्याश्चतस्रः सामिधेन्यः । तथाच पञ्चमारण्यके सूत्रितम्—
समिधाग्निमिति चतस्रो वैश्वकर्माण्यभद्रति । आतिथ्यायां समिधाग्निमित्येषा प्रथमान्यभागस्या-
नुवाक्या । सूत्रितञ्च—समिधाग्निं दुवस्यताव्यायस्वराभेतुतइति । अनावार्यायां प्रथमान्यभागस्या-
नुवाक्या । सूत्रितञ्च—वृधन्वन्तावमावास्यायामग्निः प्रत्नेन मन्मनेति । दर्शपूर्णमासयोराग्नेयस्यानु-
वाक्या अग्निर्मूर्धेत्येषा सूत्रितञ्च—अग्निर्मूर्धां भुवो यज्ञस्येति । मूर्धन्वद्गुणस्याग्नेरप्येषैवानुवाक्या
सूत्रितञ्च—नित्ये मूर्धन्वइति । पवमानेष्टिषु द्विवीयस्यामिष्टौ अग्नेः शुचेरनुवाक्या अग्निः शुचिब्रत-
तमइत्येषा । सूत्रितञ्च अग्निः शुचिब्रततमउदग्नेशुचयस्तवेति ।

तत्र प्रथमा—

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्वाधयन्तार्तिथिम् ।
आस्मिन्हव्या जुहोतन ॥ १ ॥

समृद्धिर्धा । अग्निम् । दुवस्यत । घृतैः । बोधयत ।
अर्तिथिम् । आ । अस्मिन् । हव्या । जुहोतन ॥ १ ॥

हे ऋत्विजोतिथिमतिथिविषयमग्निं समिधा दुवस्यत परिचरत । घृतैर्वाधिसाधनैराज्यैर्वा-
धयत च । अस्मिन्समिद्धेशौ हव्या हवीष्याजुहोतनाजुहुत च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्नेस्तोमं जुपस्वमेवर्धस्त्वानेन मन्मना ।
प्रतिसूक्तानि ह्यर्धनः ॥ २ ॥

अग्ने । स्तोमम् । जुपस्व । मे । वर्धस्व । अनेन ।
मन्मना । प्रति । सुऽउक्तानि । हर्य । नः ॥ २ ॥

हे अग्ने मे आद्विरत्तस्य मम स्तोमं स्तोत्रं जुपस्व सेवस्व अनेन मन्मना मननीयेन
स्तोत्रेण वर्धस्व च । नोस्माकं सूक्तानि प्रतिहर्य कामय च ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अग्निदूतपुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे ।
देवाँआसादयादिह ॥ ३ ॥

अग्निम् । दूतम् । पुरः । दधे । हव्यवाहम् ।
उप । ब्रुवे । देवान् । आ । सादयात् । इह ॥ ३ ॥

दूतं देवानां हव्यवाहं हविषां षोडारं चाग्निं पुरोदधे पुरस्करोमि उपब्रुवे उपस्तौमि च ।
तोमिरिहपन्ने देवानासादयादासादपतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उत्तेवृहन्तोअर्चयःसमिधानस्यदीदिवः ।
अग्नेशुक्तासईरते ॥ ४ ॥

उत् । ते । वृहन्तः । अर्चयः । समऽइधानस्य ।
दीदिऽवः । अग्ने । शुक्तासः । ईरते ॥ ४ ॥

हे दीदिवोदीवाग्ने समिधानस्य समिध्यमानस्य ते तव वृहन्दोमहान्तः शुक्तासोऽन्वउन्तो-
र्चयः दीतयः उदीरयते उद्वच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

उपत्वाजुहोइममघृताचोर्षन्तुहर्यत ।
अग्नेहव्याजुपस्वनः ॥ ५ ॥ ३६ ॥

उप । त्वा । जुह्वः । मम । घृताचीः । यन्तु । ह्यृत ।
अग्ने । ह्य्या । जुपस्व । नः ॥ ५ ॥ ३६

हे ह्यृत कामयमानाग्ने मम मदीया घृताचीर्घृतमञ्चन्त्योजुह्वः सुचस्ता त्वामुपयन्तु नो-
स्माकं ह्य्या ह्य्यानि जुपस्व सेवस्व च ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये षड्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावसुम् ।
अग्निमीळे स उश्रवत् ॥ ६ ॥

मन्द्रम् । होतारम् । ऋत्विजम् । चित्रभानुम् । विजाड्वसुम् ।
अग्निम् । ईळे । सः । ऊँ इति । श्रवत् ॥ ६ ॥

मन्द्रं मादरं होतारं देवानामाह्वारमृत्विजमृतौ यष्ट्व्यं चित्रभानुं चित्रदीर्घं विभावसुं
दीर्घधनमग्निमीळे स्तौमि । सोमिः श्रवदस्मदीयां स्तुतिं शृणोत्वैव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

प्रत्नं होतारं स्मीड्यं जुष्टं मग्निं कविकृतम् ।
अध्वराणामग्निश्रियम् ॥ ७ ॥

प्रत्नम् । होतारम् । ईड्यम् । जुष्टम् । अग्निम् ।
कविकृतम् । अध्वराणाम् । अग्निश्रियम् ॥ ७ ॥

प्रत्नं पुराणं होतारं देवानामाह्वारं ईड्यं स्तुत्यं जुष्टं प्रीतिं सेवितं वा कविकृतं क्रांतक-
माणं अध्वराणां यज्ञानामग्निश्रियमग्निश्रियतारं अग्निमीळे स्तौमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

जुपाणो अद्विरस्तमे माह्वान्यानुपक् । अग्ने यज्ञं नयन्तुथा ॥ ८ ॥

जुपाणः । अङ्गिरःऽतम् । इमा । हव्यानि । आनुपक् ।
अग्ने । यज्ञम् । नय । ऋतुऽथा ॥ ८ ॥

हे अङ्गिरस्तमांगिरसाग्नेष्ठाग्ने इमा इमान्यस्मदीयानि हव्यानि हवींष्यानुपगनुपकं यथाभवति तथा जुपाणः सेवमानोभव । ऋतुथा कालेकाले यत्तं च नय ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

समिधानउसन्त्यशुक्रशोचद्वावह । चिकित्वान्दैव्यंजनम् ॥ ९ ॥
समऽद्धानः । ॐ इति । सन्त्य । शुक्रशोचे । इह ।
आ । वह । चिकित्वान् । दैव्यम् । जनम् ॥ ९ ॥

हे सन्त्य भजनशील शुक्रशोचे ज्वलद्दीप्ति त्वं समिधानउ समिध्यमानएव दैव्यं देवसम्बन्धिनं जनं चिकित्वान् जानन्निह यज्ञे आवह ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

विप्रं होतारमद्दुहं धूमकेतुं विभावंसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे ॥ १० ॥ ३७ ॥
विप्रम् । होतारम् । अद्दुहम् । धूमकेतुम् ।
विभावंसुम् । यज्ञानाम् । केतुम् । ईमहे ॥ १० ॥ ३७ ॥

विप्रं मेधाविनं होतारं हातारं अद्दुहमद्गोम्धारं धूमकेतुं घूमध्वजं विभावसुं दीप्तिधनं यज्ञानां केतुं पताकस्थानीयमग्निमीमहे अभीष्टं याचामहे ॥ १० ॥

॥ इति षडस्य तृतीये सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

अग्नेनिपाहि नस्त्वं प्रतिष्मदेवरीपतः । भिन्धि द्वेषः सहस्कृत ॥ ११ ॥
अग्ने । नि । पाहि । नुः । त्वम् । प्रति । स्तु । देव ।
रिपतः । भिन्धि । द्वेषः । सहःऽस्कृत ॥ ११ ॥

हे सहस्कृत बलेनरुच देव दीप्ताग्ने रिपवोहितकात् मोत्सान्यति निपाहि प्रतिरक्ष । स्मेति पूरणः द्वेषोद्विषः शत्रूंश्च भिन्धि विदारम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अग्निःप्रत्नेनमन्मनाशुभानःस्तन्वं१स्वाम् । कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १२ ॥

अग्निः । प्रत्नेन । मन्मना । शुभानः । तन्वंम् ।

स्वाम् । कविः । विप्रेण । वृधे ॥ १२ ॥

कविः क्रान्तकर्माग्निः प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण स्वां स्वकीयां तन्वं त-
नुमं शुभानः शोभयन् विप्रेण मेधाविना स्तोत्रा वृधे प्रवृद्धोभवति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

ऊर्जनपातमाहुवेभिंपावकशोचिपम् । अस्मिन्यज्ञेस्वध्वरे ॥ १३ ॥

ऊर्जः । नपातम् । आ । हुवे । अग्निम् । पावकशोचिपम् ।

अस्मिन् । यज्ञे । सुध्वरे ॥ १३ ॥

ऊर्जनस्य नपातं पुत्रं पावकशोचिपं शोधकदीप्तिमग्निं स्वध्वरे अद्भुरैरत्यन्तमार्हस्येस्मि-
न्यज्ञे आहुवे आह्वयामि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

सनोमित्रमहस्त्वमग्नेशुकेणशोचिपां । देवैरासत्सिबर्हिषि ॥ १४ ॥

सः । नुः । मित्रमहः । त्वम् । अग्ने । शुकेण ।

शोचिपां । देवैः । आ । सत्सि । बर्हिषि ॥ १४ ॥

हे मित्रमहोमित्राणां पूजनीयाम्ने सत्वं शुकेण ज्वलता शोचिषा तेजसा देवैःसह बर्हिषि
यज्ञे आसत्स्यासीद ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

योअग््नितन्वोर्दमेदेवमर्तःसपर्यति । तस्माद्दीदयद्वसुं ॥ १५ ॥ ३८ ॥

यः । अग्निम् । तन्वः । दमे । देवम् । मर्तः । सपर्यति ।

तस्मै । इत् । दीदयत् । वसुं ॥ १५ ॥ ३८ ॥

योमर्वोमनुष्यो दमे गृहे अग्निं देवं तन्वोधनस्यपात्यर्थमितिशेषः । भोजनं तनाइति धन-
नामस्यपाठाव । सपर्येति परिचरति तस्माइव तस्माएव वसु धनं दीदयत् सोमिः प्रयच्छति ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीयेऽष्टत्रिंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी-

अग्निमूर्धादिवःकुकुत्पतिःपृथिव्याअयम् । अपरितांसिजिन्वति ॥ १६ ॥

अग्निः । मूर्धा । दिवः । कुकुत् । पतिः । पृथिव्याः ।

अयम् । अपाम् । रतांसि । जिन्वति ॥ १६ ॥

मूर्धा देवानां श्रेष्ठो दिवोद्युलोकस्य ककुदुच्छ्रितः पृथिव्याश्च पतिरयमग्निः अपरितांसि
स्थावरजंगमात्मकानि भूतानि जिन्वति प्रीणयति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

उदग्नेशुचयस्तवशुक्राभ्राजन्तईरते । तवज्योतींष्यर्चयः ॥ १७ ॥

उत् । अग्ने । शुचयः । तव । शुक्राः । भ्राजन्तः । ईरते ।

तव । ज्योतींषि । अर्चयः ॥ १७ ॥

हे अग्ने तव शुचयो निर्मलाः शुक्राः शुक्लवर्णा भ्राजन्तोदीप्यमानाः अर्चयः प्रभ्रास्तव
ज्योतींषि तेजांस्युदीरते प्रेरयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

ईशिपेवार्यस्यहिदात्रस्याग्नेस्वर्पतिः । स्तोतास्यांतवशर्मणि ॥ १८ ॥

ईशिपे । वार्यस्य । हि । दात्रस्य । अग्ने । स्वःऽपतिः । स्तोता ।

स्याम् । तव । शर्मणि ॥ १८ ॥

हे अग्ने स्वःपतिः स्वर्गस्य स्वामी त्वं वार्यस्य वरणीयस्य दात्रस्य दातव्यस्य धनस्य ई-
शिपे ईश्वरोसि । शर्मणि सुखे निर्मिते तव स्तोता स्यां भवेयम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वामग्नेमनीपिणुस्त्वांहिन्वन्तिचिन्तिभिः । त्वावर्धन्तुनोगिरः ॥ १९ ॥

त्वाम् । अग्ने । मनीपिणः । त्वाम् । हिन्वन्ति । चिन्तिभिः ।

त्वाम् । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ १९ ॥

हे अग्ने त्वां मनीपिणो मनसईश्वराः स्तोतारः स्तुतिभिः स्तुवन्तीतिशेषः । किञ्च त्वामेव चिन्तिभिः कर्मभिर्हिन्वन्ति प्रीणयन्ति नोस्माकं गिरः स्तुतयः त्वामेव वर्धन्तु वर्धयन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अदब्धस्यस्वधावतोदूतस्परिभंतःसदा । अग्नेःसख्यं वृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥

अदब्धस्य । स्वधावतः । दूतस्य । परिभंतः । सदा । अग्नेः ।

सख्यम् । वृणीमहे ॥ २० ॥ ३९ ॥

हे अग्ने अदब्धस्य केनाप्यर्हितस्य स्वधावतोबलवतो दूतस्य देवानां परिभतोदेवान् स्तुवतः अग्नेः तव सख्यं सदा वषं वृणीमहे ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी-

अग्निःशुचिब्रततमःशुचिर्विप्रःशुचिःकविः । शुचीरोचतआहुतः ॥ २१ ॥

अग्निः । शुचिब्रततमः । शुचिः । विप्रः । शुचिः । कविः ।

शुचिः । रोचते । आहुतः ॥ २१ ॥

शुचिब्रततमःअविशयेनशुद्धकर्मा शुचिः शुद्धएव विशेषेधावी शुचिः शुद्धःसन्नेव कविः ज्ञानकर्मा शुचिरेवाहुतोग्निः रोचते प्रकाशते ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

उत्त्वाधीतपोमगिरोवर्धन्तुविश्वहा । अग्नेंसख्यस्यंबोधिनः ॥ २२ ॥

उत । त्वा । धीतयः । मम । गिरः । वर्धन्तु । विश्वहा ।
अग्ने । सख्यस्य । बोधि । नः ॥ २२ ॥

उतातिच हे अग्ने त्वा त्वां मम धीतयः कर्माणि गिरः स्तुतयश्च विश्वहा सर्वदा वर्धन्तु
वर्धयन्तु । नोस्माकं सख्यस्य सख्यं सखिकर्म स्तुत्यादिकं बोधि बुध्यस्व ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

यदग्नेस्यामहं त्वं त्वं वाघा स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहा शिष्यः ॥ २३ ॥

यत् । अग्ने । स्याम् । अहम् । त्वम् । त्वम् । वा । घ । स्याः ।
अहम् । स्युः । ते । सत्याः । इह । आशिष्यः ॥ २३ ॥

हे अग्ने यद्यदि अहं त्वं बहुधनः स्यां भवेयं । त्वं वा घ त्वं वाखलु अहं दरिद्रः स्तोत्रा स्याः
भवेः ततः ते तव आशिष्यः आशासनानि इहास्मद्विषये सत्याः सत्यानि स्युर्भवेयुः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

वसुर्वसुपतिर्हि कर्मस्यग्ने विज्ञावसुः । स्यामंते सुमतावपि ॥ २४ ॥

वसुः । वसुंस्पतिः । हि । कर्म । असि । अग्ने । विज्ञावसुः ।
स्यामं । ते । सुसुतौ । अपि । ॥ २४ ॥

हे अग्ने त्वं विज्ञावसुर्दक्षिणनो वसुपतिर्धनपतिः वसुर्वात्सपिताचासि भवसि । हि यस्या-
दयोवयमपि ते तव सुमतावनुग्रहबुद्धौ सुसुतौ स्याम भवेम ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अग्ने घृतव्रंताय ते समुद्रायै वसिन्धवः । गिरौ वा श्रासं ईरते ॥ २५ ॥ ४० ॥

अग्ने । घृतव्रंताय । ते । समुद्रायै इद्व । सिन्धवः । गिरः ।
वाश्रासः । ईरते ॥ २५ ॥ ४० ॥

हे अग्ने धृतवताय धृतकर्मणे ते तुभ्यं वाश्रासो याशनशीलागिरो मम-स्तुतयः सिन्धवो-
नद्यः समुद्रायेव यथा समुद्राप तथा ईरते प्रवर्तन्ते ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४० ॥

अथ पार्द्विंशी-

युवानं विश्वतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुभामि मन्मभिः ॥ २६ ॥

युवानम् । विश्वतिम् । कविम् । विश्वददम् । पुरुवेपसम् ।
अग्निम् । शुभामि । मन्मभिः ॥ २६ ॥

युवानं नित्यदरुणं विश्वतिं विशांपतिं कविं कान्तकर्मणं विश्वादं सर्वस्य हविषोत्तारं
पुरुवेपसं बहुकर्मणं वेपः वेपइति कर्मनामसुपाठात् अग्निं मन्मभिः मननीयैः स्तोत्रैः शुभामि
शोभयामि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजं भाय वीळ्वे । स्तोमैरिपेमाग्नये ॥ २७ ॥

यज्ञानाम् । रथ्ये । वयम् । तिग्मजं भाय । वीळ्वे ।
। स्तोमैः । इपेम् । अग्नये ॥ २७ ॥

यज्ञानां रथ्ये नेत्रे तिग्मजं भाय तीक्ष्णज्वालाय वीळ्वे बलवते अग्नये स्तोमैः स्तोत्रैः
वयमान्निरसा इपेम् स्तुतिं कर्तुमिच्छेम ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

अयमग्नेन्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य । तस्मै पावकमृळय ॥ २८ ॥

अयम् । अग्ने । त्वे इति । अपि । जरिता । भूतु । सन्त्य ।
तस्मै । पावक । मृळय ॥ २८ ॥

हे पावक शोषक सन्त्य संभ्रजनीयाग्ने त्वे अपि त्वय्यपि अस्मदीयोजनो जरिता स्तोवा
भूतु भवतु । तस्मै जरित्रे मृळय सुखमुत्पादय तं सुखय वा ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

धीरोह्यस्यद्भ्रसद्विमोनजागृविःसदा । अग्नेदीदयसिद्यवि ॥ २९ ॥

धीरः । हि । असि । अद्भ्रसत् । विप्रः । न । जागृविः ।

सदा । अग्ने । दीदयसि । द्यवि ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं धीरोसिहि भवसि खलु । अद्भ्रसद्भ्रविपिसीदन् विमोन मेधावीव जागृविः प्र-

जागृविः जानां हितकरणे जागरणशीलोसि सदा ध्व्यन्तरिक्षे दीदयसि दीव्यसि च ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

पुराग्नेदुरितेभ्यःपुरामृध्मेभ्यःकवे । प्रणुआयुर्वसोतिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

पुरा । अग्ने । दुःइतेभ्यः । पुरा । मृध्मेभ्यः । कवे ।

प्र । नः । आयुः । वसो इति । तिर ॥ ३० ॥ ४१ ॥

हे वसो वासक कवे क्रान्तकर्मज्ञग्ने दुरितेभ्यः पापेभ्यः पुरा मृध्मेभ्योर्हितकेभ्यश्च पुरा यदा
दुरितानि शत्रवश्चात्मानर्हिसितुमुद्युंजते ततः प्रागेवेत्यर्थः नोस्माकमायुः प्रतिर वर्धय ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीयो एकचत्वारिंशोऽंशः ॥ ४१ ॥

आघायइति द्विचत्वारिंशद्विचतुर्विंशत्सूक्तम् । अत्रेयमनुक्रमणिका-आघद्विचत्वारिंशद्वि-
शोक आघाग्नेदी । अनुक्तगोत्रत्वात्काण्वोत्रिशोकऋषिः परंगायत्रं प्राग्वत्सपेरितिपरिभाषया
गायत्रीछन्दः । अनुक्तत्वादिन्द्रोदेवता । आघायाअग्निध्वेन्द्रश्च । महाप्रते निष्केन्दत्ये गायत्रतृचाशी-
तावेतत्सूक्तम् । तथैवपञ्चमारण्यकेसूत्रितम्-आघायेअग्निमिन्धव आतूनइन्द्रक्षुमन्वमिति सूक्ते-
इति । तृतीयपर्यापेच्छावाकशस्त्रे आदितः समदशर्चः । तथैवातिरात्रइतिखण्डेसूत्र्यते-आघायेअ-
ग्निमिन्धवइति समदशेति । आग्रयणे आग्नेन्द्रस्य हविषंआघायइत्येषानुवाक्या । सूत्रितश्च-
आघायेअग्निमिन्धवतुमुक्तमणःसुरुचोदेवमन्वइतिस्त्वोत्रमिति । मैत्रावरुणाविरिकोकथ्ये स्तोत्र-
मिन्द्रापेत्याद्याः पल्लवोविकल्पेन स्तोत्रियानुरूपाः । सूत्रितश्च-तद्गोत्रापसुतेसचो स्तोत्र-
मिन्द्रापगायतेतिद्वितीये पर्याये ब्राह्मणाच्छंसिनः अभित्वावृषभेतिस्त्वोत्रियःस्तुचः । सूत्रितश्च-
अभित्वावृषभसुदेभिप्रमोपतिगिरेति । चानुर्विशिकेहनि प्रादःसवने भिन्धिविश्वाइति ब्राह्मणा-
च्छंसिनः पल्लवस्तोत्रियः । तथाचसूत्रितम्-भिन्धिविस्थांभपद्विपइति ब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

तत्र प्रथमा—

आघायेअग्निमिन्धतेस्तृणन्तिवर्हिःरानुपक् । येषामिन्द्रोयुवासर्वा ॥१॥

आ । घृ । ये । अग्निम् । इन्धते । स्तृणन्ति । वर्हिः ।
आनुपक् । येषाम् । इन्द्रः । युवा । सर्वा ॥ १ ॥

ये ऋषयः आघ आभिमुख्येन खल्वग्निमिन्धते दीपयन्ति येषां च युवा नित्यवरु-
णइन्द्रः सखा भवति तेषां आनुपमानुपूर्व्येण वर्हिः स्तृणन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

बृहन्निदिध्मएपांभूरिशस्तंपृथुःस्वरुः । येषामिन्द्रोयुवासर्वा ॥२॥

बृहन् । इत् । इध्मः । एपाम् । भूरिं । शस्तम् । पृथुः ।
स्वरुः । येषाम् । इन्द्रः । युवा । सर्वा ॥ २ ॥

एपाष्टपीणां इध्मोबृहन्निद महान् खलु । भूरि बहुच शस्तं स्तोत्रं स्वरुश्च पृथुर्महान् ।
सिद्धमन्वव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयुंइद्युधावृतंशूरआजतिसत्वभिः । येषामिन्द्रोयुवासर्वा ॥३॥

अयुद्धः । इत् । युधा । वृतम् । शूरः । आ । आजति ।
सत्वभिः । येषाम् । इन्द्रः । युवा । सर्वा ॥ ३ ॥

तेष्वन्तर्भूतः कश्चिदयुद्धरामागयोद्धैवसन् युधावृतं योद्धभिर्भटैरावृतं शत्रुं सत्वभिरा-
त्मीयैर्वैः शूरः सन् आजति नमयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आवुन्दंष्टंहाददेजातःपृच्छद्विमातरम् । कउयाःकेहृशृण्विरे ॥४॥

आ । बु॒न्दम् । वृ॒त्र॒ह॒हा । द॒दे । जा॒तः । पृ॒च्छ॒त् । वि ।

मा॒तर॑म् । के । उ॒घाः । के । ह । शृ॒ण्वि॒रे ॥ ४ ॥

जातउत्पन्नोवृत्रहेन्द्रोबुन्दमिषुं तथाचयास्कः—बुन्दइषुर्भवतीति । आददे आदाय चेपुं उघ्राः उदूर्णबलाः के केच शृण्विरे वीर्येण विश्रुताइति स्वमातरं विपृच्छत अमाक्षीव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रति॑त्वाश॒व॒सी॒व॒द॒द्वि॒रा॒व॒प्सो॒न॒यो॒धि॒प॒त् । य॒स्ते॑श्च॒तु॒त्व॒मा॒च॒के ॥ ५ ॥ ४२ ॥

प्रति॑ । त्वा । श॒व॒सी । व॒द॒त् । गि॒रौ । अ॒प्सः । न । यो॒धि॒प॒त् ।

यः । ते । श॒च॒तु॒त्व॒म् । आ॒च॒के ॥ ५ ॥ ४२ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां शवसी बलवती माता प्रतिवदत्पत्यवोचत् । यः ते शतुत्वमाचके कामयते सगिरौ पवते अप्सोन दर्शनीयोगजइव योधियत् योधयति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

अथ षष्ठी—

उ॒त॒त्वं॑म॒घ॒व॒ऋ॒णु॒य॒स्ते॒वा॒ष्टि॒व॒व॒क्षि॒त॒त् । य॒द्दी॒ळ्या॑सि॒वी॒ळु॒त॒त् ॥ ६ ॥

उ॒त । त्व॒म् । म॒घ॒व॒न् । शृ॒णु । यः । ते । वा॒ष्टि॑ । व॒व॒क्षि॑ ।

त॒त् । य॒त् । वी॒ळ्या॑सि । वी॒ळु॑ । त॒त् ॥ ६ ॥

उतापिच हे मघवन त्वं शृणु अस्मदीयां स्तुतिं । ते त्वचोयद्वष्टि कामयते स्तोता वदवक्षि तस्मै तद्वहसि । किञ्च त्वं यद्दीळ्यासि दृढोकरोपि वदीळु तव दृढमेव सर्वत्र भावति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यदा॑जि॒पा॒त्यां॑जि॒ह्वा॒दि॒न्द्रः॑स्त्व॒श्व॒पु॒रु॒षं । र॒थि॒त॑मो॒र॒थी॒ना॒म् ॥ ७ ॥

य॒त् । आ॒जि॒म् । या॒ति॑ । आ॒जि॒ह्व॒त् । द॒न्द्रः॑ । स्व॒श्व॒धुः॑ ।

उ॒षं । र॒थि॒ह॒त॑मः । र॒थि॒ना॑म् ॥ ७ ॥

यद्यदा आजिह्व युद्धरुदिन्द्रः स्वश्वपुः कल्याणमश्वमिच्छन् आजिं युद्धमुपयाति
तदा रथीतमोतिशयेनरथी भवति । रथीनां सर्वात्रयिनश्च प्रयतीतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

विपुविश्वाअभियुजोवज्जिन्विष्वग् यथावृह । भवानःसुश्रवस्तमः ॥ ८ ॥

वि । सु । विश्वाः । अभियुजः । वज्जिन् । विष्वक् । यथा । वृह ।

भव । नुः । सुश्रवःस्तमः ॥ ८ ॥

हे वज्जिन् त्वं विश्वाः सर्वाः अभियुजोभिपोक्त्रीः प्रजाः यथा विष्वग्भवति तथा सु
सुप्तु विवृह नोत्साकं सुश्रवस्तमः शोभनानवत्तमश्च भव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अस्माकंसुरथंपुरइन्द्रःरुणोतुसातये । नयंधूर्वन्तिधूर्तयः ॥ ९ ॥

अस्माकम् । सु । रथम् । पुरः । इन्द्रः । रुणोतु । सातये ।

न । यम् । धूर्वन्ति । धूर्तयः ॥ ९ ॥

यमिन्द्रं धूर्तयोर्हिंसाकाः न धूर्वन्ति न हिंसन्ति सइन्द्रोस्माकं सातयेभीष्टलाभाय सुरथं
कस्याणं रथं पुरः रुणोतुःपुरस्क्रोतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

वृज्यामतेपरिद्विपोरन्तेशक्रदावने । गुमेमेदिन्द्रगोमतः ॥ १० ॥ ४३ ॥

वृज्याम् । ते । परि । द्विपः । अरम् । ते । शक्र । दावने ।

गुमेम । इत् । इन्द्र । गोमतः ॥ १० ॥ ४३ ॥

हे शक्रेन्द्र-याचमानाययं ते तव द्विपोद्वेष्टन परिवृज्याम नोपगच्छेम । किन्तु ते तव गो-
मतः पशुमतोदावनेभीष्टदानाय अरं पर्याप्तं गुमेम इच्छेमैव ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये विचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४३ ॥

अथैकादशी-

शनैश्चिद्यन्तोअद्रिवोश्वावन्तःशतग्विनः । विवक्षणाअनेहसः ॥११॥

शनैः । चित् । यन्तः । अद्रिवः । अश्ववन्तः । शतग्विनः ।
विवक्षणाः । अनेहसः ॥ ११ ॥

हे अद्रिवोपजिन्वयं शनैर्मन्दमन्दं यन्तोश्चन्तोश्वावन्तोश्ववन्तः शतग्विनोबहुधना
विवक्षणाः बोद्धव्यं वहन्तोनेहसः उपद्रवरहिताश्च सन्तोगमेभेदिति संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

ऊर्ध्वाहितेदिवेदिवेसहस्रासूनुताशता । जरितृभ्योविमंहते ॥ १२ ॥

ऊर्ध्वा । हि । ते । दिवेदिवे । सहस्रा । सूनुता । शता ।
जरितृभ्यः । विमंहते ॥ १२ ॥

हे इन्द्र ते तव जरितृभ्यः स्तोत्रभ्यः सहस्रा सहस्राणि शता शतानि चोर्ध्वा ऊर्ध्वानि
मुल्यानि सूनुता सूनुतानि साधनानि दिवेदिवेन्वहं विमंहते यजमानः मपच्छति । महविदोक्त-
कर्मा ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विद्महिस्त्वाधनंजयमिन्द्रंदृह्वाचिदारुजम् । आदारिणंयथागयम् ॥१३॥

विद्म । हि । त्वा । धनंजयम् । इन्द्रं । दृह्वा । चित् ।
आदारुजम् । आदारिणम् । यथा । गयम् ॥ १३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां धनञ्जयं धनानां जेतारं दृवाचिव दृवानामपि शत्रूणामारुजं आत्मु-
ख्येन भंकारं आदारिणमादतारश्च यथा गयं गृहमिवोपदेवेषोरक्षकश्च विद्म जानीम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

क्कुहंचित्त्वाकवेमदंनुद्युण्णविन्दवः । आत्वापर्णियदीमहे ॥१४॥

कृकुहम् । चित् । त्वा । कवे । मन्दन्तु । धृष्णो इति । इन्द्रवः ।
आ । त्वा । पणिम् । यत् । ईमहे ॥ १४ ॥

हे कवे कान्तकर्मन् धृष्णो धर्षकेन्द्र यद्यदा पणिं पणमानं त्वा त्वां आ आभिमुख्येने-
महेषीष्टं याचामहे । तदा ककुहं उच्छ्रितं त्वा त्वामिन्द्रवधिव सोमा अपि मन्दन्तु मादयन्तु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

यस्तेरेवाँअदाशुरिःप्रममर्पमघत्तये । तस्यनोवेदआभर ॥ १५ ॥ ४४ ॥

यः । ते । रेवान् । अदाशुरिः । प्रममर्प । मघत्तये ।
तस्य । नः । वेदः । आ । भर ॥ १५ ॥ ४४ ॥

हे इन्द्र मघत्तये धनदानाय ते दुष्प्यं यः पुमान् रेवान् धनवान् सन् अदाशुरिरदान-
शीलः मममर्पाभ्यसूयति तस्य पुंसोवेदो धनं नोस्मभ्यमाभराहर ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य तृतीये चतुश्चत्वारिंशोवर्गः ॥ ४४ ॥

अथ षोडशी—

इमउरत्वाविचक्षतेसखायइन्द्रसोमिनः पुटावन्तोयथापशुम् ॥ १६ ॥

इमे । ऊँ इति । त्वा । वि । चक्षते । सखायः । इन्द्र ।
सोमिनः । पुटवन्तः । यथा । पशुम् ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां सोमिनोभिपुतसोमसखायः इमउ इमे एव स्वत्वस्मदीयाजनाः पुटावन्तः
संस्तवताः यथा पशुं पशुमिव निचक्षते विपश्यन्ति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

उतत्वावांधिरंव्यंश्रुत्कर्णंसन्नमूतये । दूराविहह्वामहे ॥ १७ ॥

उत । त्वा । अवांधिरम् । व्यम् । श्रुत्कर्णम् । सन्तम् ।
ऊतये । दूरात् । इह । ह्वामहे ॥ १७ ॥

उत्तापिच हे इन्द्र अवधिरं अनुपहतश्रोत्रेन्द्रियं अतएव श्रुत्कर्णं श्रवणपरकर्णं सन्तं त्वा
त्वां वयं विशोकाइह यस्ते उतये रक्षणाय दूराद्धवामहे ह्वयामः ॥१७ ॥

अथाष्टादशी-

यच्छुश्रूयाद्दुर्महर्षदुर्मर्षश्चक्रियाउत् । भवेत्तापिनोऽन्तमः ॥१८ ॥

यत् । शुश्रूयाः । दुर्मर्ष । हर्षम् । दुःहमर्षम् । चक्रियाः ।

उत् । भवेः । आपिः । नः । अन्तमः ॥ १८ ॥

हे इन्द्र यद्यदीममस्मदीयं हवमाह्वानं शश्रूयाः शृणुयाः तर्हि दुर्मर्षं शत्रूणां दुःसहं बलं
चक्रियाः कुर्याः । उत्तापिच नोस्माकमन्तमः अन्तिकतम आपिर्वन्धुः भवेः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यच्चिद्धिते अपिव्यथिर्जगन्वांसोऽमन्महि । गोदाइर्दिन्द्रवोधिनः ॥१९ ॥

यत् । चित् । हि । ते । अपि । व्यथिः । जगन्वांसः । अमन्महि ।

गोऽदाः । इत् । इन्द्र । वोधि । नः ॥ १९ ॥

अपिचिदपिच हे इन्द्र ते तुभ्यं यद्यदाहि व्यथिर्द्वित्रेण व्यथिताः जगन्वांसोगन्तारो-
वयममन्महि विष्टुमः तदा नोस्मार्कं गोदाइव गवांदातैव भवामीति वोधि बुध्यस्व ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

आत्वारम्भं नजिद्वयोररुभ्माशंवसस्पते । उश्मसि त्वासुधस्थे आ ॥२० ॥४५

आ । त्वा । रम्भम् । न । जिद्वयः । ररुभ्म । शवसः । पते ।

उश्मसि । त्वा । सुधस्थे । आ ॥ २० ॥ ४५ ॥

हे शवसस्पते बलस्यपते त्वा त्वां वयं जिद्वयःक्षीणावृद्धारम्भं दंडमिव ररुभ्म आरभा-
महे । तथाचयात्कः-आरभामहे त्वाजीर्णाश्च दण्डमिर्वि । अपिच त्वा त्वां सुधस्थे यज्ञे उश्म-
सि कामयामहे ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चत्वारिंशोऽष्टकः ॥ ४५ ॥

अथैकविंशी-

स्तोत्रमिन्द्रायगायतपुरुनृम्णायसत्त्वने । नकिर्येष्टृण्वतेयुधि ॥ २१ ॥

स्तोत्रम् । इन्द्राय । गायत । पुरुनृम्णाय । सत्त्वने ।

नकिः । यम् । ष्टृण्वते । युधि ॥ २१ ॥

यमिन्द्रं युधि युद्धे नकिष्टृण्वते केपिनवारयन्ति तस्यै सत्त्वने दानशीलाम् पुरुनृम्णाय बहुधनायेन्द्राय स्तोत्रं गायत पठत ॥ २१ ॥

अथ द्वविंशी-

अभित्वाष्टपभासुतेसुतंसृजामिपीतये । तृपाव्यश्रुहीमदम् ॥ २२ ॥

अभि । त्वा । वृषभ । सुते । सुतम् । सृजामि । पीतये ।

तुम्प । वि । अश्रुहि । मदम् ॥ २२ ॥

हे वृषभेन्द्र त्वा त्वां सुते सोमेभिषुवेसवि सुतमभिषुतंसोमं पीतये पानायामिसृजामि ष्टप ष्टप्य मदं मदकरं सोमं व्यश्रुहि च ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

मात्वामूराअविष्यवोमोपहस्वानआदभन् । मार्कीब्रह्मद्विषोवनः ॥ २३ ॥

मा । त्वा । मूराः । अविष्यवः । मा । उपहस्वानः । आ ।

दभन् । मार्कीम् । ब्रह्मद्विषः । वनः ॥ २३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां मूराः मूरका मूढा मनुष्या अविष्यवः पालनकामा मादभन् मार्हिसंतु । उपहस्वानः उपहसनपराश्च माभवन्तु । ब्रह्मद्विषो ब्राह्मणानां द्वेष्टन् मार्की वनः मा भजेथाः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

इहत्वागोपरीणसामहेमन्दन्तुरार्धसे । सरोगौरोययपिब ॥ २४ ॥

इह । त्वा । गोपरीणसा । महे । मन्दन्तु । रार्धसे ।

सरः । गौरः । यथा । पिब ॥ २४ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वामिहयज्ञो गोपरीणसा गव्येनपयसा संमिश्रितेन सोमेन महे महते राघसे धनाय मन्दन्तु मनुष्यामादयन्तु । त्वञ्च तं सोमं यथा गौरोद्यगः सरः पिवति तथा पिव ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

यादृञ्चाहार्परावति सना नवा च चुच्युवे । तासं सत्सु प्रवोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥

या । दृञ्चाहा । परावति । सना । नवा । च । चुच्युवे ।

ता । संसत्सु । प्र । वोचत ॥ २५ ॥ ४६ ॥

वृत्रहेन्द्रः परावति दूरे या यानि सना सनातनानि नवा नवानि नूतनानि च धनानि चुच्यु-
वे प्रेरितवान् तानि धनानि संसत्सु यज्ञेषु सभासुवा प्रवोचत प्रवृत्ते विद्वन्मनः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये पञ्चविंशोऽष्टकः ॥ ४६ ॥

अथ षड्विंशी-

अपिषत्कद्रुवः सुतमिन्द्रः सहस्रवाहे । अत्रादिदिष्टपौंस्यम् ॥ २६ ॥

अपिषत् । कद्रुवः । सुतम् । इन्द्रः । सहस्रवाहे ।

अत्र । अदिदिष्ट । पौंस्यम् ॥ २६ ॥

इन्द्रः कद्रुवः कद्रुनामकस्यरूपेः संबंधिनं सुतमस्मिपुत्रं सोममपिषत् पीववान् । सहस्रवाहे
सहस्रवाहोः शत्रूंश्चाह्नितिशेषः । अत्रास्मिन्नवसरे पौंस्यं इन्द्रस्य वीर्यपदेदिष्टादीप्यत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

सत्यंतचुर्वशेयदौ विदानो अह्णवाप्यम् । व्यानदनुर्वणेशमि ॥ २७ ॥

सत्यम् । तत् । तुर्वशे । यदौ । विदानः । अह्णवाप्यम् ।

वि । आनद । तुर्वणे । शमि ॥ २७ ॥

सत्यं तुर्वशेराति यदौच यदुनामके च राति त्वत्सिद्धं यागादिर्लक्षणं शमि कर्म । शची शमी-
ति कर्मनामसुपाठान् । सत्यं परमार्थं विदानोजानन् तयोः प्रीत्यर्थंमह्णवाप्यं अह्णवाप्यनामकं
तपोः शत्रुं तुर्वणे संग्रामे व्यानद् व्याववान् ॥ २७ ॥

मा । नुः । एकस्मिन् । आगंसि । मा । द्वयोः । उत ।

त्रिषु । वर्धाः । मा । शूर । भूरिषु ॥ ३४ ॥

हे शूरेन्द्र नोस्मानेकस्मिन्नागस्यपराधे मावधीर्माहिंसीः द्वयोरगसोरपि मावधीस्तापिष
त्रिष्वगः स्वपि माहिंसीर्भूरिष्वप्यसंख्यातेष्वप्यागःसु माच वधीः ॥ ३४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

विभयाहित्वावंतउग्रादभिप्रभृद्भिः । दस्माद्दहृमतीपहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥

विभयं । हि । त्वाऽवंतः । उग्रात् । अभिऽप्रभृद्भिः ।

दस्मात् । अहम् । ऋतिऽसहः ॥ ३५ ॥ ४८ ॥

हे इन्द्र त्वावतः त्वत्तदृशादुमादुदूणांद्भिप्रभृद्भिः शत्रूणामभिप्रहृत्तुर्दस्मात्तापानामुपस-
पितुः ऋतीपहः शत्रुकृतां हिंसां सहतः अहं विशोकः विभयहि विभेमि खलु ॥ ३५ ॥

॥ इति पठस्य तृतीयेष्टचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४८ ॥

अथ षट्त्रिंशी-

मासख्युःशूनमाविदेमापुत्रस्यप्रभूवसो । आऽदृत्वञ्द्रुतेमनः ॥ ३६ ॥

मा । सख्युः । शूनम् । आ । विदे । मा । पुत्रस्यं ।

प्रभूवसो इति प्रभूवसो । आऽदृत्वञ् । भूतु । ते । मनः ॥ ३६ ॥

हे प्रभूवसो प्रभूवधनेन्द्र ते तव सख्युः शूनं वृद्धं माविदे मावेदयामि पुत्रस्यापि शूनं
माविदे तव मनः अस्मात् आदृत्वदावर्तनञ्द्रुतु भवतु पुनःपुनः सुखं करोत्वित्यर्थः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

कोनुमर्याअमिथितःसखासखायमब्रवीत् । जहाकोअस्मदीपते ॥ ३७ ॥

कः । नु । मर्याः । अमिथितः । सखा । सखायम् । अब्रवीत् ।

जहा । कः । अस्मत् । ईपते ॥ ३७ ॥

कोनु कःखलु हे मर्याः मनुष्या अमिथितो मेथविराक्रोशकर्मा अनाकुष्टः इन्द्रादन्यः सखा सखायं प्रति जहा अहं कं जघान कः कोवास्मदस्मत्तोभोतः ईपते पलायतइत्यब्रवीद्वदति इन्द्रएवैतादृशस्य वचनस्य वक्तव्यभिमायः । तथाचयास्कः—मेथविराक्रोशकर्मा पापकं जघानकमहं जातु कोस्मन्द्गीतः पलायतइति । मानएकस्मिन्नागसीत्यादिकयाश्रुत्या नूनष्टपिमिन्द्रआजहारेत्यवक्रपिर्विस्मयतइति ॥ ३७ ॥

अथाष्टविंशी—

एवारोरेष्टपभासुतेसिन्वन्मूर्यावयः । श्वग्नीवनिवताचरन् ॥ ३८ ॥

एवारं । वृषज्ञ । सुते । असिन्वन् । भूरिं । आवयः ।

श्वग्नीइदं । निवता । चरन् ॥ ३८ ॥

हे वृषभ कामानावर्षकेन्द्र एवारे एवारोनामकश्चित्स्मिन् सुतेभिपुतेसोमेसति भूरि बहु-
नि धनान्यसिन्वन् नवधनं श्वग्नीव श्वग्नी कितवः । तथाचयास्कः—श्वग्नीकितवोभवतिस्वह-
न्ति स्वंपुनराशितंभवतीति । सइवससोमः त्वामेवमातः आवयः दृश्यमानाः सर्वेदेवाः निवताअ-
धोमुखाः सन्तः आचरन् निर्गताः ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी—

आतंएतावंचोयुजाहरीं गृभ्णे सुमद्रथा । यदीं ब्रह्मभ्यइददः ॥ ३९ ॥

आ । ते । एता । वृचः । युजा । हरी इति । गृभ्णे ।

सुमत्इरथा । यत् । इम् । ब्रह्मभ्यः । इत् । ददः ॥ ३९ ॥

हे इन्द्र ते तव सुप्रदथा कल्याणरथौ वचोयुजा मन्त्रेणपुण्यमानौ एता एतौ हरी अश्वौ
आगृष्णे अस्मदभिमुखं यावुं हस्ताभ्यां आकर्षामीत्यर्थः । यद्यस्मात्त्वं ब्रह्मभ्यइद्व्यासणोभ्यएव
इमिदं धनं ददः ददासि ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी—

मिन्धिविश्वाअपद्विपः परिवाधो जहीमृधः । वसुंस्पाहंतदाभरं ॥ ४० ॥

अथाष्टाविंशी-

तराणि॑वो॒जनानां॑त्र॒दवा॒जस्प्र॒गोम॑तः । स॒मान॑मु॒प्रशंसि॑षम् ॥ २८॥

तराणि॑म् । वः । जना॑नाम् । त्र॒दम् । वा॒जस्य॑ । गो॒म॑तः ।

स॒मान॑म् । ॐ इति॑ । प्र । शंसि॑षम् ॥ २८ ॥

हे अस्मदीयाः पुरुषा वोषुष्माकं जनानां पुत्रपौत्रादीनां तरणिं तारकं त्रदं शत्रूणां तर्द-
यितारं गोमतः पशुमतोवाजस्याजस्य दावारं चेन्द्रं समानमु साधारणमेव प्रशंसिषं स्तौमि ॥२८॥

अथैकोनविंशी-

ऋ॒भुक्ष॑णं॒नव॑र्तव॒उक्थे॑पु॒तुघ्न्या॒वृध॑म् । इन्द्रं॑सोमे॒सर्चा॑सुते ॥ २९ ॥

ऋ॒भुक्ष॑णम् । न । व॒र्त॒वि । उ॒क्थे॑पुं । तु॒घ्न्या॒वृध॑म् ।

इन्द्रं॑म् । सो॒मे । सर्चा॑ । सु॒ते ॥ २९ ॥

ऋभुक्षणं महान्तं तुघ्न्यावृधं उदकस्यवर्धयितारं तुघ्न्या बर्धुरमित्युदकनामसुपाठात् इन्द्रं
सोमे सर्चा स्तोत्रेणसह सुतेभिषुते सत्युक्थेषु शस्त्रेषु वर्तवे धनं वरितुं प्रशंसामीतिशेषः ने-
तिसम्प्रत्यर्थे ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

यः॒क॒न्तदि॑द्वि॒द्यो॒न्यं॒त्रिशो॑काय॒गिरि॑रि॒पृथु॑म् । गो॒भ्यो॑गा॒तुं॒निरे॑तवे ॥ ३० ॥ ४७ ॥

यः । क॒न्त॒त् । इ॒त् । वि । यो॒न्य॑म् । त्रि॒शो॒का॒य॑ ।

गि॒रि॑म् । पृ॒थु॑म् । गो॒भ्यः॑ । गा॒तु॑म् । निः॒ए॒त॒वे ॥ ३० ॥ ४७ ॥

यदघसवेन्द्रोयोन्पमुदकनिर्गमनद्वारं पृथुं विस्तीर्णं गिरिमेघं गिरिः व्रजइति मेघनामसु
पाठात् त्रिशोकाय त्रिशोकनामकल्प्यर्थं विकृत्वद्वाच्छिनव सगोभ्योगमनवद्वाउदकेभ्यो निरेतवे
निर्गमनाय गातुं भूमिं भूमिः मातुरिति वचनामसुपाठात् मार्गमित्यर्थः करोतीतिशेषः ॥ ३० ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये सामचत्वारिंशोवर्गः ॥४७॥

अथैकविंशी-

यदधिपेर्मनस्यसिमन्दानःप्रेदिपक्षसि । मातत्करिन्द्रमृळ्य ॥ ३१ ॥

यत् । अधिपे । मनस्यसि । मन्दानः । प्र । इत् ।

इयंक्षसि । मा । तत् । कः । इन्द्र । मृळ्य ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र मन्दानोमोदमानस्त्वं यच्छुभं वस्तु दधिपे धारयसि यच्च मनस्यसि पूजयसि यदपि प्रेदिपक्षसि प्रपच्छस्येव दत्सर्वं माकः किं नाकार्परिस्माकं कृतवानेव । किञ्चास्मान्मृळ्य सुस्य ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

दभ्रंचिद्वित्वावतःकृतंशृण्वेअधिक्षमि । जिगात्विन्द्रतेमनः ॥ ३२ ॥

दभ्रम् । चित् । हि । त्वाऽवतः । कृतम् । शृण्वे । अधि ।

क्षमि । जिगात् । इन्द्र । ते । मनः ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र त्वावतः त्वत्तद्वशास्य दभ्रंचिदल्पमपि कृतं कर्माधिक्षमि क्षमायां अधीति सत-
म्यर्थानुवादः शृण्वे विश्रुतं भवतिहि । तथासति ते तव मनोजिगानु मयियच्छतु ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

तवेदुताःसुकीर्तयोसञ्चुतप्रशस्तयः । यदिन्द्रमृळ्यासिनः ॥ ३३ ॥

तव । इत् । ऊँ इति । ताः । सुकीर्तयः । असन् । उत ।

प्रशस्तयः । यत् । इन्द्र । मृळ्यासि । नः ॥ ३३ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मान् मद्याधिर्भूळ्यासि सुखयसि ताः सुकीर्तयः शोभनाख्यातयः तवे-
त्तवैवास्तन् भवेयुः । उदापिच ताः प्रशस्तयः स्तुवयश्च तवैव भवेयुः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशी-

मानएकस्मिन्नागसिमादयोरुतत्रिपु । वधीर्माशूरजूरिपु ॥ ३४ ॥

भिन्धि । विश्वाः । अर्षं । द्विषः । परिं । वार्थः । जहि ।
मृधः । वसुं । स्पार्हम् । तत् । आ । ञ्र ॥ ४० ॥

हे इन्द्र त्वं विश्वाः सर्वाद्दिपोद्दिष्टीः शत्रुरोनाः अपभिन्धि विदारय । चाघोर्हिसिन्धीः मृधः
संभामान् स्पृधः मृधः इति संभामनामसुपाठात् परिजहि हिंसच । तासां स्पार्हं स्पृहणीयं तत्प-
त्तिद्धं वस्वाभरास्मभ्यमाहर ॥ ४० ॥

अथैकचत्वारिंशी-

यद्दीव्याविन्द्रयेत्स्थिरेयत्पर्शानिपराभृतम् । वसुंस्पार्हंतदाञ्र ॥ ४१ ॥
यत् । वीळौ । इन्द्र । यत् । स्थिरे । यत् । पर्शानि ।
पराभृतम् । वसुं । स्पार्हम् । तत् । आ । ञ्र ॥ ४१ ॥

हे इन्द्र त्वयाच वीळौ दृढे परैः कम्पयितुमशक्ये यद्धनं पराभृतं विन्यस्तं यच्च स्थिरे
स्वयमचछे पराभृतं यच्चापि पर्शानि विमर्शनक्षमे पराभृतं तत्स्पार्हं वस्वाभर ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

यस्यतेविश्वमानुषोभूरेदत्तस्यवेदति । वसुंस्पार्हंतदाञ्र ॥ ४२ ॥ ४९ ॥
यस्य । ते । विश्वमानुषः । भूरेः । दत्तस्य ।
वेदति । वसुं । स्पार्हम् । तत् । आ । ञ्र ॥ ४२ ॥ ४९ ॥

हे इन्द्र ते त्वया विभक्तिव्यत्ययः दत्तस्य दत्तं भूरेर्बहु यस्य यद्धनं कर्मणिपृषी वि-
श्वमानुषः सर्वोमनुष्योवेदति जानाति तत्स्पार्हं स्पृहणीयं वस्वाभर ॥ ४२ ॥

॥ इति षष्ठस्य तृतीये एकोनपञ्चाशोवर्गः ॥ ४९ ॥

वेदार्थस्यपकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्चतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरजुक्तभूपालसाध्याज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माचवीये वेदार्थपकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदायोवेदेशोस्त्रिंशजगत् । निमंमेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

पठेत्तीयमध्यायं व्याख्यायश्रीमतीसुतः । श्रीसायणार्थःसंगृह्य चतुर्थव्याकरोत्यथ ॥२॥

तत्रत्वावतइवित्रपस्त्रिशदृचं चतुर्थसुकम् अश्वपुत्रस्य वशात्पस्यार्षं प्राग्वत्समपरिभाषया आ-
 द्याश्वतसो गायत्र्यः तत्राद्या पादनिचुत् प्रयःसप्तकाःपादनिचुत् इत्युक्तलक्षणोपेतत्वात् । दधानोगोम-
 दश्ववदित्येषा पञ्चमीककुप् अष्टकद्वादशाष्टकैःपादैरुपेतत्वात् मध्यमश्चेत्ककुविति हि तल्लक्षणं ।
 तमिन्द्रमितिपठौ गायत्री । तस्मिन् हि सन्तीति सप्तमी बृहती यस्तेमदइत्यष्टम्यनुष्टुप् योदुष्टरहितिन-
 वमी सतोबृहती अमुजौजागतौसतोबृहतीतिह्युक्तम् गव्योपुणइतिदशमी गायत्री नहितेशूरेत्ये-
 कादशी बृहती यन्नश्वइतिद्वादशी विपरीतासतोबृहती प्रथमद्वीपयोरष्टाक्षरवती द्वितीयचतु-
 र्थयोर्द्वादशाक्षराश्च युजौचेद्विपरीतेत्युक्तत्वात् । सनोवाजेष्विविप्रयोदशी चतुर्विंशत्यक्षराद्विपदा ।
 अश्विवोवीरमितिचतुर्दशी पिपीलिकमध्या बृहती त्रयोदशिनोर्मध्येष्टकः पिपीलिकमध्येत्युक्तत्वात् ।
 ददीरेक्णइतिपञ्चदशी ककुम्भ्यंकुशिरा त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्भ्यंकुशिरेत्युक्तत्वात् । विश्वे-
 पामितिपोडशीविराट् महःस्रुपइति सप्तदशी जगती येषात्तयन्तइत्यष्टादशी उपरिष्टाद्बृहती चतु-
 र्थपादस्यद्वादशाक्षरत्वात् मग्नइमित्येकोनविंशी बृहती सनितःस्रुसनितरितिर्विंशी विषमपदाबृह-
 ती नवकाष्टकेकादशपष्टिनोविषमपदेत्युक्तत्वात् आसएतु पष्टिसहस्रेत्येकविंशीद्वाविंशौ पंकी
 दशशपावाइति त्रयोविंशीगायत्री दानासइतिचतुर्विंशीपंकिः पञ्चविंशीसप्तविंशौबृहत्यौ
 षड्विंशपष्टाविंशौसतोबृहत्यौ । एकोनत्रिंशीगायत्री मगवोनपूथमितिर्विंशी विंशत्यक्षरा द्विपदा
 विराट् एकत्रिंशपुष्णिक् द्वाविंशीपंकिः त्रयस्त्रिंशीगायत्री । आतएत्वित्यादिभिश्चतसृभिः
 कनीतपुत्रस्य पृथुश्रवसोदानंस्तयते अतस्तद्देवताकाः । आनोवापवित्यादीनां चतसृणां
 द्वात्रिंश्याश्च वायुर्देवता । शिष्टाअनादेशपरिभाषयेन्द्रदेवताकाः । एतत्सर्वमनुक्रमण्यामुक्तम्-
 त्वावतस्त्रयस्त्रिंशद्देशोऽश्व आसआदि कानीतस्य पृथुश्रवसोदानस्तुविराद्यापादनिचुत् पञ्चम्यादि
 ककुप् गायत्री बृहत्यनुष्टुप् सतोबृहती गायत्री विपरीतोत्तरः प्रगाथो द्विपदाचतुर्विंशिका
 बृहती पिपीलिकमध्या ककुम्भ्यंकुशिरा विराट् जगत्पुरिष्टाद्बृहतीबृहत्यौ विषमपदोत्तरे
 पङ्कीगायत्रीपङ्क्तिप्रगाथौ च वायव्यौ गायत्रीद्विपदोष्णिक्पंकिर्वापव्यगायत्रीति । महावदे

निष्केयल्ये सनितःसुरानितरित्यन्तमेवसूक्तं । तथाच पञ्चमारण्यकेशीनेकेनसूत्रितम्—त्वावतः
पुरुवसवितिवशः सनितःसुरानितरित्येवदन्तइति ।

तत्र प्रथमा—

ॐम् त्वावतःपुरुवसोव्यमिन्द्रप्रणेतः । स्मसिस्थातहरीणाम् ॥ १ ॥

त्वावतः । पुरुवसो इति पुरुवसो । व्यम् । इन्द्र ।

प्रनेतरिति प्रधनेतः । स्मसि । स्थातः । हरीणाम् ॥ १ ॥

हे पुरुवसो बहुधनेन्द्र प्रणेतः कर्मणांपारं प्रकर्मण प्राप्तितरिन्द्र त्वावतः त्वतादृशस्य
इन्द्रसमानस्यान्यस्याभावात्तवेत्यर्थः तव स्वभूतावयं स्मसि स्मः हे हरीणां एतत्संज्ञकानामश्वानां
स्थातरधिष्ठातः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वांहिसत्यमद्रिवोविद्मदातारमिषाम् । विद्मदातरर्यीणाम् ॥ २ ॥

त्वाम् । हि । सत्यम् । अद्रिवः । विद्म । दातारम् ।

इषाम् । विद्म । दातारम् । र्यीणाम् ॥ २ ॥

हे अद्रिवः अति शत्रुमित्यद्रिः यज्ञः बहुभिन्द्र त्वां सत्यं निश्चयं इषामन्नानां दातारं
विद्म जानीमः । तथा र्यीणां धनानां दातारं विद्म ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आयस्यतेमहिमानंशतमूतेशतक्रतो । गीभिर्गृणन्तिकारवः ॥ ३ ॥

आ । यस्य । ते । महिमानम् । शतमूतेशते ।

शतक्रतो इति शतक्रतो । गीःभिः । गृणन्ति । कारवः ॥ ३ ॥

हे शतमूते अपरिमितरक्षण हे शतक्रतो बहुकर्मयुक्तेन्द्र यस्य ते महिमानं माहात्म्यं कार-
वः स्तोतारोगीभिः स्तुतिभिर्गृणन्ति स्तुवन्ति स्वाभीष्टाय । ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सुनीथोघासमत्प्रौघंमरुतोचमर्थमा । मित्रःपांत्यद्रुहः ॥ ४ ॥

सु॒हृ॒नी॒थः । घृ॒ । सः । म॒र्त्यः । यम् । म॒रु॒तः । यम् ।
अ॒र्य॒मा । मि॒त्रः । पा॒न्ति । अ॒द्रु॒हः ॥ ४ ॥

समर्त्यामनुष्यो यजमानः सुनीथः सुयज्ञः सुनयनोवा भवति । घेति प्रसिद्धौ । सइत्युक्तं कर्मित्याह यं यजमानं मरुतोदेवाः पान्ति रक्षन्ति । अद्रुहः अद्रोहकर्तारः तथा यमर्यमा पाति यंचमित्रः पाति सएवं भवतीति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

द॒धानो॒गोम॒द॒श्व॑वत्सु॒वीर्य॑मादि॒त्यजू॑तए॒धते॑ । सदा॑रा॒यापु॑रु॒स्पृहा॑ ॥ ५ ॥ १ ॥

द॒धानः । गो॒म॒त् । अ॒श्व॑वत् । सु॒धी॒र्य॑म् । आ॒दि॒त्य॒जू॑तः ।
ए॒ध॒ते॑ । सदा॑ । रा॒या । पु॒रु॒स्पृहा॑ ॥ ५ ॥ १ ॥

आदित्यजूतः आदित्यप्रेरितः आदित्यानुगृहीतो यजमानो गोमद्रोभिरुपेतं अश्ववदश्वैरुपेतं सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं पुत्रं दधानो धारयन्नेधते वर्धते सदा सर्वदा । किञ्च पुरुस्पृहा बहुभिः स्पृहणीयेन राया धनेन सदैधते ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य चतुर्थे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

तस्मि॒न्द्रं॒दानं॑मीम॒हेश॒सान॒म॒र्जी॒र्वम् । ई॒शा॒नं॑रा॒यई॒महे॑ ॥ ६ ॥

तम् । इ॒न्द्रं॒म् । दानं॑म् । ई॒महे॑ । श॒वा॒सान॑म् । अ॒र्जी॒र्वम् ।
ई॒शा॒नम् । रा॒यः । ई॒महे॑ ॥ ६ ॥

तं तस्मिन्द्रं दानं देयं रायोधनं ईमहे यात्रामहे । क्रीदशमिन्द्रं शवासानं बलमाचरन्तं अर्जीर्वं अर्जीरुं ईशानं सर्वस्य स्वामिनं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तस्मि॒न्दि॒सन्त्यु॑तयो॒विश्वा॒अर्जी॑रवः॒सचा॑ ।

तमा॒व॒हन्तु॑ससं॒यःपु॑रु॒वसु॑मदा॒ग्र॒हर॑यःसु॒तम् ॥ ७ ॥

तस्मिन् । हि । सन्ति । ऊनयः । विश्वाः । अभीरवः । सचा ।
 तम् । आ । वहन्तु । समयः । पुरुष्वसुम् । मदाय ।
 हरयः । सुतम् ॥ ७ ॥

तस्मिन्निन्द्रे ऊतयोमंत्र्यो विश्वाः सर्वा अभीरवोकावराः सचा सहायभूता मरुद्रूपाः
 सेनाः सन्ति भवन्ति अथवा तस्मिन्सर्वारक्षणाः सह संभवन्ति तस्मिन्द्रं समयः सर्पणशीला-
 हरयोः वाः पुरुष्वसुं बहुधनं बहुधनप्रदमित्यर्थः तं मदाय सुतमभिपुत्रसोमं मत्यावहन्तु आग-
 मयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्तेमदोवरेण्योयइन्द्रवृहन्तमः ।
 यआददिःस्वर्नृभिर्घृतनासुदुष्टरः ॥ ८ ॥

यः । ते । मदः । वरेण्यः । यः । इन्द्र । वृहन्तमः । यः ।
 आददिः । स्वः । नृभिः । यः । घृतनासु । दुष्टरः ॥ ८ ॥

पूर्वमन्त्रे मदाय हरय इत्युक्तम् समयः स्तूपते । हे इन्द्र ते तव योमदो वरेण्यो वरणीयः
 यश्च मदः संग्रामे वृहन्तमः शत्रूणामतिशयेन हन्ता यश्चाददिरादाता स्वः सु अरणं धनं नृ-
 भिर्नृभ्यः शत्रुभ्यः यश्च घृतनासु संग्रामेषु दुष्टरोनभिभाष्यस्तस्यै मदाय हरयो वहन्तिव-
 ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

योदुष्टरोविश्ववारश्रवाय्योवाजेष्वस्तितरुता ।
 सनंशविष्टुसवनावसोगहिग्मेमगोमतिव्रजे ॥ ९ ॥

यः । दुष्टरः । विश्ववार । श्रवाय्यः । वाजेषु । अस्ति ।
 तरुता । सः । नः । शविष्टु । सवना । आ । वसो इति ।
 गहि । गमेम । गोमति । व्रजे ॥ ९ ॥

हे विश्ववार विश्वैर्वरणीयेन्द्र वाजेषु युजेषु यस्तवदृष्टरो दुःखेनतरीतुंशक्यः तल्ला श-
श्रूणां तारकोस्ति प्रयति । हे वसो वासक हे शविष्ठातिशयेनचत्तवन्निन्द्र सत्त्वं नः अस्माकं त्त-
यना सवनानि आगहि आगच्छ । वषंच गोमति व्रजे गोमन्तं व्रजं गमेम गच्छेम ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

गुव्योपुणोयथापुराश्वयोतरंधया ।

वरिवस्यमहामह ॥ १० ॥ २ ॥

गुव्यो इति । सु । नः । यथा । पुरा । अश्वय्या । उत ।

रथय्या । वरिवस्य । महामह ॥ १० ॥ २ ॥

हे महामह महाघनेन्द्र गुव्या । गुव्या उ इति निपादाऽनिपातद्वयसमुदायस्य आदि-
वद्भावेन निपातवद्भावाद् प्रकृतिभावः । अस्माकं गवाभिच्छया अस्माकं गादातुं यथा पुरा
पूर्वं यथास्माकं गवादिदानाय वरिवस्यसि तद्दद्यापि सु सुदु वरिवस्य परिचर आगच्छेत्यर्थः ।
न केवलं गवेच्छया किंतु अश्वया अश्वपदानेच्छया उतापिच रथया रथेच्छयाच
वरिवस्येति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे त्रिविधोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

नृहितेशूरराधसोन्तंविन्दामिसत्रा ।

दशस्यानोमघवन्नूचिदद्रिवोधिषोवाजेभिराविथ ॥ ११ ॥

नृहि । ते । शूर । राधसः । अन्तम् । विन्दामि । सत्रा ।

दशस्य । नः । मघवन् । नु । चित् । अद्रिवः ।

धिषः । वाजेभिः । आविथ ॥ ११ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र ते तव राधसो धनस्यान्तं इयतां सत्रा सत्त्वं नृहि विन्दामि न लजे । य-
स्मादेवं तस्मात् हे मघवन् धनवन् हे अद्रिवो वज्रवन्निन्द्र नोस्माकं नूचिद क्षिपमेव दशस्य
देहि तद्धनं । किञ्च वाजेभिर्वाजेरन्यैर्धिषोस्मदीयानि कर्माण्याविथ रत्न ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

य॒ऋ॒ष्वःश्रा॒व॒य॒त्स॒खा॒वि॒श्वे॒त्स॒वे॒द॒ज॒नि॒मा॒पु॒रु॒ष्टु॒तः ।

तं॒वि॒श्वे॒मा॒नु॒पा॒यु॒गे॒न्द्रं॒ह॒व॒न्ते॒त॒वि॒पं॒य॒त॒स्रु॒चः ॥ १२ ॥

यः । ऋष्वः । श्रवयत्सखा । विश्वा । इत् । सः । वेद् । जनिम ।

पुरुष्टुतः । तम् । विश्वे । मानुपा । युगा । इन्द्रम् ।

हवन्ते । त्विपम् । यतस्स्रुचः ॥ १२ ॥

यइन्द्रः ऋष्वोदशनीयः श्रावयत्सखा श्रावयन्तः सखायऋत्विजो यस्य सतादशः श्रावयत्सखा पुरुष्टुतो बहुभिर्यजमानैःस्तुतो यइन्द्रः सविश्वेत् सर्वोप्यपि जनिम जन्मानि प्रागिनां वेद जानाति तं तविपं यत्त्वन्मिन्द्रं विश्वे सर्वेषु अध्वर्यादयो यतस्स्रुचः स्वीकृतहविष्काः सन्तो मानुपा मनुष्यसंबन्धिनो युगा युगानि कालान् सर्वेषुकालेषु हवन्ते आह्वयन्ति स्तुवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

स॒नो॒वा॒जे॒ष्व॒वि॒ता॒पुं॒रु॒व॒स्रुः॒पु॒रः॒स्था॒ता॒म॒घ॒वा॒वृ॒त्र॒हा॒भु॒वत् ॥ १३ ॥

सः । नः । वाजेषु । अविता । पुरुवस्रुः । पुरःस्थाता ।

मघश्वा । वृत्रहा । भुवत् ॥ १३ ॥

एषा द्विपदा जगती । सपुरुवस्रुर्वहुधनो मघवा धनवान् वृत्रहा शत्रूणां हन्तेन्द्रो नोस्माकं वाजेषु सद्गामेषु अविता रक्षिता पुरःस्थाता तदर्थं पुरतोवर्तमानो भुवद्भवतु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अ॒ग्नि॒वो॒धी॒र॒म॒न्ध॒सो॒म॒दे॒पु॒गा॒य॒गि॒रा॒म॒हा॒वि॒चे॒त॒सम् ।

इ॒न्द्रं॒ना॒म॒श्रु॒त्यं॒शा॒कि॒नं॒व॒चो॒य॒था ॥ १४ ॥

अग्नि । वः । वीरम् । अन्धमः । मदेपु । गाय । गिरा । महा ।

विश्चेतसम् । इन्द्रम् । नाम । श्रुत्यम् । शाकिनम् ।

वचः । यथा ॥ १४ ॥

हे उद्गात्रादयो योयूमित्यर्थः । अथवा हे यजमानाः योयुष्माकं हिताय अन्धसः सोम-
स्य मदेषु उत्पाद्यमानेषु सत्सु वीरं शत्रूणामीरपितारं नाम शत्रूणां नामकं विचेतसं विशिष्ट-
प्रज्ञं श्रुत्यं सर्वत्रश्रोतव्यं शाकिनं शकं ईदृशमिन्द्रं महा महत्या गिरा स्तुत्या वचो वाग्मुष्मदी-
या यथा येनप्रकारेण प्रवर्तते गायत्र्यात्रिदशुभावा तथा अग्निगाय गायत स्तुतिं कुरुत ॥१४॥

अथ पंचदशी-

दृदिरेकणस्तन्वैदृदिर्वसुं दृदिर्वाजेपुपुरुहूतवाजिनम् । नूनमर्थ ॥१५॥३॥

दृदिः । रेकणः । तन्वै । दृदिः । वसुं । दृदिः । वाजेपु । पुरुहूत ।
वाजिनम् । नूनम् । अर्थ ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे पुरुहूतबहुभिराहूतेन्द्र त्वं तन्वे मत्स्यं शरीराय रेकणोधनं दृदिर्दाताभव । कदेत्युच्यते नूनं
क्षिप्रमथेदानीमेव एवं प्रतिवाक्यं योग्यम् । तथा वसु धनं पुत्रादिभ्यो दृदिर्दाताभव तथा वाजे-
षु संग्रामेषु वाजिनमन्नवन्तं रथिं दृदिर्दाताभवेति । अवसर्वेष्वपि वाक्येषु दृदित्यस्य लिङ्गा-
वाचल्लोकाव्ययेति षष्ठीप्रतिषेधः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे तृतीयोवर्गः ॥३॥

अथ षोडशी-

विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां सासह्नांसं चिदस्य वर्षसः ।
रूपयतो नूनमस्यर्थ ॥ १६ ॥

विश्वेषाम् । इरज्यन्तम् । वसूनाम् । सासह्नांसम् । चित् ।
अस्य । वर्षसः । रूपयतः । नूनम् । अति । अर्थ ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वां विश्वेषां सर्वेषां वसूनां धनानामिरज्यन्तं ईशानं अस्य वर्षसः वारकस्य
रूपयतो युद्धं कल्पयतः शत्रोः सासह्नांसं अभिभवितारं स्तुवन्तइविशेषः । सत्त्वं नूनं क्षिप्रं
अघातिचित् इदानीमपि धनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

महःसुवोअरमिपेस्तवामहेमीह्रुपेअरङ्गमायजगमये ।
यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुपांमरुतामियक्षसिगार्थेत्वानमसागिरा ॥ १७ ॥

महः । सु । वः । अरम् । इपे । स्तवामहे । मीह्रुपे ।

अरम्ङ्गमाय । जगमये । यज्ञेभिः । गीःक्षिः । विश्वमनुपाम् ।

मरुताम् । इयक्षसि । गार्थे । त्वा । नमसा । गिरा ॥ १७ ॥

हे इन्द्र महो महतो वः तवोत्यर्थः व्यत्ययेन बहुवचनं अरंगमनाय अरंगमनाय इषे इच्छामि अरंगमनाय इषे इच्छामि । तदर्थं मीह्रुपे सेके अरंगमाय अरंगमनाय संपूर्णगमनाय जगमये गमन-
शीलाय यज्ञं प्रति एवंभूताय देवाय ह्यु स्तवामहे त्वां स्तुमइत्यर्थः । केन साधनेनेति तदुच्यते—
यज्ञेभिर्यजमानसाधनेर्हविर्भिर्गार्थेरेववा गीर्भिः स्तुविभिः हे देव विश्वमनुपां विश्वेषां मनुष्याणां
यज्ञेषां इयक्षसि एतैरिज्यसे मरुतां संवन्वी त्वं । किञ्च त्वा त्वां नमसा नमस्कारेण गिरा
स्तुत्याच गाये स्तुवे ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

येपातयन्तेअज्मभिर्गिरीणांस्त्रुभिरेपाम् ।

यज्ञमंहिष्वनीनांसुभ्रंतुविष्वनीनांप्राध्वरे ॥ १८ ॥

ये । पातयन्ते । अज्मक्षिः । गिरीणाम् । स्त्रुक्षिः । एपाम् ।

यज्ञम् । मंहिस्त्वनीनाम् । सुभ्रम् । तुविस्त्वनीनाम् । प्र । अध्वरे ॥ १८ ॥

ये मरुतो गिरीणां मेघानां स्त्रुभिः प्रजवद्भिः अज्मभिः बलैर्बलकरैरुदकैः सह पातयन्ते
पतन्ति गच्छन्ति । एषां मरुतां महिष्वनीनां मभूतस्वनीनां यज्ञं कुर्मइतिशेषः । कृत्वाच तुविष्वणी-
नां बहुष्वनीनां सुभ्रं सुभ्रं तैः कृत्वं अध्वरे यज्ञे म प्राप्नुयाम । अथवा चतुर्थ्यर्थेपठौ मभूतस्वने
इयः सुभ्रं उक्तसक्षणं हविः म प्राप्नुयामाध्वरे यज्ञे ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

प्रभ्रुंभ्रुंमतीनामिन्द्रशविष्ठाभ्रं ।

रपिमस्मभ्यंयुज्येचोदयन्मतेज्येषुचोदयन्मते ॥ १९ ॥

प्र॒दुः॒म॒तीनाम् । दुः॒म॒तीनाम् । इन्द्र । श॒वि॒ष्ट । आ । भ॒र । र॒यिम् ।
अ॒स्मभ्य॑म् । यु॒ज्य॑म् । चो॒द॒य॒त्त॒म॒ते । ज्येष्ठ॑म् । चो॒द॒य॒त्त॒म॒ते ॥ १९ ॥

दुर्मतीनां दुष्टमनस्कानां वृथादीनां प्रभङ्गं प्रकर्षेण भञ्जकं त्वां याचामहदतिशेषः । हे इन्द्र शविष्ठातिशयेन बलवान्, स्तुतस्त्वमस्मभ्यं रयिं धनं युज्यं योग्यमस्माकमुचितं धनमाभराहर । हे चोदयन्मते चोदयन्ती धनं प्रेरयन्ती मतिर्यस्य सतथोकः हे वाद्यदेव किञ्च हे चोदयन्मते उक्तार्थं ज्येष्ठं धनमाभर ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

स॒नि॒तः॒ सु॒स॒नि॒त॒रु॒द्र॒चि॒त्र॒चे॒ति॒ष्ट॒सू॒र॒त ।
प्रा॒स॒हा॒स॒म्रा॒ट् स॒हृ॒रि॒स॒ह॑न्तं भु॒ज्यु॑वाजे॒षु॒पूर्व्य॑म् ॥ २० ॥ ४ ॥

स॒नि॒त॒रि॒ति । सु॒स॒नि॒तः । उ॒ग्र । चि॒त्र । चे॒ति॒ष्ट । सू॒र॒त । प्र॒स॒हा ।
स॒म्रा॒ट् । स॒हृ॒रि॒म् । स॒ह॑न्तम् । भु॒ज्यु॑म् ।
वा॒जे॒षु । पूर्॒व्य॑म् ॥ २० ॥ ४ ॥

हे सनितः संभ्रकः सुसनितः दातृर्वा उग्र उदूर्णबल चित्र चायनीम चेतिष्ठात्यन्तं चेतयितः सूरत सुसात्य प्रासहा परास्र हे सम्राट् सर्वस्य स्वामिन् सम्प्रभ्राजमान वा त्वं सहृरि सहनशीलं सहन्तं भुज्युं भोजयितारं पूर्व्यं प्रवृद्धं मुख्यमित्यर्थः । ईदृशं धनं वाजेषु संभ्रामेषु आभरेतिशेषः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे चतुर्थोऽंशः ॥ ४ ॥

अधिकविंशी-

आस॑त्तु॒प॒र्द॒व॒दौ॒ अ॒दे॒वः॒ पूर्न॑मा॒द॒दे ।

यथा॑चि॒द्द॒शो॒ अ॒श्व्यः॒ पृथु॑श्र॒व॒सि॒कानी॒ते॒ स्या॒व्यु॒प्या॒द॒दे ॥ २१ ॥

आ । सः । ए॒तु । यः । ई॒व॒त् । आ । अ॒दे॒वः । पूर्न॑म् ।
आ॒श्व॒द॒दे । यथा॑ । चि॒त् । व॒शः । अ॒श्व्यः । पृथु॑श्र॒व॒सि ।
कानी॒ते । अ॒स्याः । वि॒ड॒रि॒म् । आ॒श्व॒द॒दे ॥ २१ ॥

अत्रशीनकः—वशायाश्चामाययत्पादाकानीतस्तुपृथुश्रवाः । तदत्रस्तूपतेदानमासएत्वेवमा-
दिभिः ॥ १ ॥ ऐतु आगच्छतु सः यः अदेवः देवादन्वो मनुष्यो वशईवव गमनवव गवादिउ-
क्षणं पूर्त पूर्ण आददे आदत्ते स्वीकृतवानित्यर्थः । देवश्चेन्मायमाप्यागन्तुमर्हति अतः प्रकाशे-
नैवागच्छत्वित्यर्थः । कथमस्याधनायामिससङ्ग आगमनमसङ्गश्चेति । तदुच्यते—यथाचिद् चि-
दितिपूरणः येन कारणेन यस्माद्वा वश एतत्संज्ञकः अश्व्यः अश्वपुत्रः पृथुश्रदसि एतन्नामकेरा-
त्ति कानीति कानीतपुत्रे कन्यायाः पुत्रे अस्या उपसो व्युपि व्युष्टौ आददे आदत्ते तेन प्रकारेण-
न तस्माद्वा कारणादायात्विति एवमश्वो बन्धुवर्गोवाब्रूते ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

प॒ष्टिंस॒हस्रा॒श्व्य॑स्या॒युता॑स॒नमु॒ष्ट्रा॑नां॒विंश॑ति॒शता॑ ।
दश॑श्या॒वीनां॑श॒तादश॑श्व्य॒रुषी॑णां॒दश॑ग॒वांस॒हस्रा॑ ॥ २२ ॥

प॒ष्टिम् । स॒हस्रा॑ । अ॒श्व्य॑स्य । अ॒युता॑ । अ॒स॒नम् ।
उ॒ष्ट्रा॑नाम् । विंश॑तिम् । श॒ता । दश॑ । श्या॒वीना॑म् । श॒ता । दश॑ ।
त्रि॒ःश॒रुषी॑णाम् । दश॑ । ग॒वा॑म् । स॒हस्रा॑ ॥ २२ ॥

सवश आगत्यब्रूते अश्व्यस्याश्वसम्बन्धिनः पष्टिं सहस्रा सहस्राणि अयुवा अयुवानि
वासनमभ्रजं उष्ट्राणां विंशतिं शता शवानि चासनं श्यावीनां श्याववर्णानां बडवानां दशशवा
शतानि चासनम् अरुषीणां त्रीण्यारोचमानानि शुभ्राणि ककुपपृष्ठपार्श्वीदिस्थानानि यासां
वादशीनां गवां दशसहस्रा दशसहस्राण्यभ्रजम् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

दश॑श्या॒वाऋ॒धत्॑यो॒वीत॑वा॒रास॒आश॑र्वः ।
म॒थ्रा॒नेमि॑निवा॒वृत्तुः॑ ॥ २३ ॥

दश॑ । श्या॒वाः । ऋ॒धत्॑र्यः । वी॒त॑व॒रासः॑ ।
आ॒श॑र्वः । म॒थ्राः । ने॒मिम् । नि । वृ॒त्तुः ॥ २३ ॥

दश दशसंख्याकाः श्यावाः श्याववर्णाः आशवोश्वाः मेपि रथनेपि निवावृतुः निवर्तप-
न्ति रथं बहन्तीत्यर्थः । कीदृशास्ते ऋधदयः प्रवृद्धवेगाः वीतवारासः क्रान्तचलाः प्राप्तचलावा आ-
शवः मग्नाः मथनशीलाः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

दानासः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुरार्धसः ।

रथं हिरण्ययं ददन्मंहिष्ठः सूरिर्भूद्वर्षिष्ठमकृतश्रवः ॥ २४ ॥

दानासः । पृथुश्रवसः । कानीतस्य । सुरार्धसः । रथम् ।

हिरण्ययम् । ददत् । मंहिष्ठः । सूरिः । अञ्जत् । वर्षिष्ठम् ।

अकृत । श्रवः । २४ ॥

पूर्वमन्त्रैः प्रतिपादितानि धनानि बंधूनां पितॄणां पुरस्तात्निर्दिशन्नाशास्ते । पृथुश्रवसः कानीत-
स्य सुरार्धसः शोभनघनस्य यतस्तस्य धनं दानाय कल्पितं अतः समुराधाः तस्य दानासो दानाः
दत्तानि धनानीमानि सच पृथुश्रवाः पूर्वमुक्तानि हिरण्ययं हिरण्ययं रथञ्च ददत् प्रयच्छन्
मंहिष्ठोतिशयेन दाता सूरिः सर्वस्य प्रेरकः प्राप्तो वा भूत् भवति भवतु वा । वर्षिष्ठं अतिशयेन
प्रवृद्धां श्रवः कीर्तिमकृत करोति करोतु वा ॥ २४ ॥

आनोवायवित्येषा पञ्चमेहनि प्रउगशस्त्रे वापयेतृचे तृतीया । आनोवायोमहेतनइत्येका
रथेन पृथुपाजसेति हि सूत्रितम् । दत्ताठस्तु-

अथ पञ्चविंशी-

आनोवायोमहेतनेयाहिमखायपार्जसे ।

व्यंहितेचक्रमाभूरिदावनेसद्यश्चिन्महिदावने ॥ २५ ॥ ५ ॥

आ । नः । वायो इति । मुहे । तने । याहि । मखाय ।

पार्जसे । व्यम् । हि । ते । चक्रम् । भूरि । दावने ।

सद्यः । चित् । महि । दावने ॥ २५ ॥ ५ ॥

हे वायो त्वं नोस्मान्प्रत्यायासागच्छ । किमर्थं महे महते तने धनाय मत्वाय महनीया-
य पाजसे बलाय च उभयं मदानुमित्यर्थः । किमत्रास्तीति चेदुच्यते वयं हि वयं खलु ते घृति-
दावने मभूतवनदात्रे चरुम स्तुतिं हविषां सद्यश्चित्तदानीमेव तवागमनानन्तरमेव चरुम । महि-
महतो धनस्य दावने दात्रे ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

योअश्वेभिर्वहतेवस्तुस्त्रास्त्रिःसप्तसप्ततीनाम् ।

एभिःसोमेभिःसोमसुद्धिःसोमपादानार्यशुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥

यः । अश्वेभिः । वहते । वस्ते । उस्त्राः । त्रिः । सप्त । सप्ततीनाम् ।

एभिः । सोमेभिः । सोमसुद्धिः । सोमपूतपाः ।

दानार्य । शुक्रपूतपाः ॥ २६ ॥

यः पृथुश्रवा अश्वेभिरश्वैर्वहते गृहं वस्ते वसति चोस्त्रागाः ताभिश्च गच्छतीत्यर्थः । त्रिः
सप्तेति तासां गवां संख्योक्ता च । सा संख्या विशेष्पवे सप्ततीनां त्रिःसप्त उक्तसंख्याकाभिर्गोभि-
रश्वैश्च योगच्छति सपृथुश्रवाः एभिः सोमेभिः सोमैः सोमसुद्धिः सोममभिषुण्वद्भिश्च हेसोम-
पाः सोमस्पपातरिति वायोः संबोधनं हे शक्रपूतपाः दीषिषूतस्य च सोमस्य पातर्वाभो दानाप
तुभ्यं सोमं दातुं सोमैर्युक्तो भवतीतिशेषः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

योमंडुमंचिदुत्मनामन्दच्चित्रंदावने ।

अरदेअक्षेनङ्घ्रिपेसुकृत्वंनिसुकृत्तरायसुकृतुः ॥ २७ ॥

यः । मे । इमम् । चित् । ऊँ इति त्मना । अमन्दत् ।

चित्रम् । दावने । अरदे । अक्षे । नङ्घ्रिपे । सुकृत्वंनि ।

सुकृत्तराय । सुकृतुः ॥ २७ ॥

यः पृथुश्रवाः मे महं इमं पुरतोवर्तमानं चित्रं चापनीयं गवाश्वादिकं दावने दानाय त्म-
ना आत्मना स्वनुधैव अमदत् अमंदत् अमायत् । सच ह्यक्रतुः शोभनकर्षा राजा सुहृत्तरा-
य सुहृत्कर्तृत्वाय अरटे अक्षे नदुपे सुहृत्त्वनिच एते तस्य राज्ञोध्यक्षाः तेष्वन्वशात् अस्मै
गवादिकान्त्तंयोजयतेति । यद्वा अरट्वाद्योन्येराजानः तेषु मध्ये सुहृत्तरायामन्ददिति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

उच्चध्ये वपुपियः स्वराद्भुतवापो घृतस्त्राः ।

अश्वैपितं रजेपितं शुनेपितं प्राज्मत्तदिदं नुतत् ॥ २८ ॥

उच्चध्ये । वपुपि । यः । स्वराद् । उत । वायो इति । घृतस्त्राः ।

अश्वैः इदपितम् । रजः इदपितम् । शुनाः इदपितम् । प्र ।

अज्मत् । तत् । इदम् । नु । तत् ॥ २८ ॥

उच्चध्ये वक्ष्ये स्तुत्ये वपुपि शरीरे यः स्वराद् स्वयं राजते यद्वा उच्चधो वपुश्चोभौ-
राजानौ तपोरपि यः स्वराद् स्वाराज्यं करोति अतिशयेन वर्तते । उतापिच हे वापो यश्च
घृतस्त्राः घृतवच्छुब्दः सराजा अश्वैपितं अश्वैः प्रापितं । रजेपितं रजःशब्देनोष्ट्रो गर्दभोबोध्यते ।
तेनाप्मानीतं शुनेपितं चाग्मात् प्रादात् तदन्नमशवाद्यानीतं इदं पुरतो दृश्यते तत् तवैवानु-
महादित्यर्थः । अथवैकस्तच्छब्दः पूरणः अशवाद्यानीतं यदस्ति तदिदं स्वत्विति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

अर्धप्रियमिपिरायपष्टिसहस्रांसनम् । अश्वानामिन्नदृष्णाम् ॥ २९ ॥

अर्ध । प्रियम् । इपिरायं । पष्टिम् । सहस्रां । असनम् ।

अश्वानाम् । इत् । न । दृष्णाम् ॥ २९ ॥

अधाधुना इपिराय धनादिमेरयित्रे राज्ञे मियं श्रद्धेयं अश्वानामिन्न अश्वानामिव वृष्णां
सेकृष्णां गवां सहस्रा सहस्राणां पष्टिं पष्टिसहस्रसंरूपाकं मियभूतं असनं अभजम् ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

गावोनयूथमुपयन्तिवध्र्युपमायन्तिवध्र्यः ॥ ३० ॥

गावः । न । युथम् । उर्ष । युन्ति । वध्रयः । उर्ष ।
मा । आ । युन्ति । वध्रयः ॥ ३० ॥

गावेन गावइव ता यथा संगवेपूथमुपयन्ति उपगच्छन्तितद्वध्रयः छिन्नमुष्काः वृष-
भाः पृथुश्रवसा दत्ताः मा मामुपयन्ति समीपं प्राप्नुवन्ति । मा मां वध्रय उपायन्तीति पुनरु-
क्तिरादरार्था ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

अधपचारथेगणेशतमुष्ट्रँअचिक्रदत् ।

अधश्विन्नेपुर्विशतिशता ॥ ३१ ॥

अध । यत् । चारथे । गणे । शतम् । उष्ट्रान् । अचिक्रदत् ।

अध । श्विन्नेपु । विंशतिम् । शता ॥ ३१ ॥

अधाथ मयदा चारथे चरथं चरणं गमनं तत्संबन्धिनि चार्यमाणे वनाय चार्यमाणइत्यर्थः
तादृशे गणे उष्ट्रसंघे उष्ट्रान् शतं उष्ट्रानां शतं अचिक्रदत् अस्मभ्यं प्रदानाय जुहाव । अधापि-
चास्मदर्थमेव श्विन्नेपु श्वेतवर्णेषु गोयूथेषु विंशतिं शता च शतानि च अथवा शतानां विंशतिं
अचिक्रदत् ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

शतंदासेबल्वूथेविमृस्तरुक्षआददे ।

तेतेवायविमेजनामदन्तीन्द्रगोपामदन्तिदेवगोपाः ॥ ३२ ॥

शतम् । दासे । बल्वूथे । विप्रः । तरुक्षे । आ । ददे ।

ते । ते । वायो इति । इमे । जनाः । मदन्ति ।

इन्द्रेणगोपाः । मदन्ति । देवगोपाः ॥ ३२ ॥

अयं विप्रोभिधावी वशो जनोहं बल्वूथे एतन्नामके दाते तरुक्षे गवाश्वादीनां तारके
गवायधिकृते राहास्याकं प्रविष्टधनदातरि आददे । किं दानं गवाश्वादीनां शतं शतशब्दोप-
रिमितवचनः हे वायो ते तव स्वभूताः ते स्तोतारः इमे जनावयमित्यर्थः आत्मनएव परोक्षत्वेन
वादः त्वयानुगृहीतत्वादिन्द्रगोपा इन्द्रो गोपायिता येषां ते वथोक्ताः इन्द्रेण रक्षिता मदन्ति
तथा देवगोपा मदन्ति इन्द्रं देवांश्च राज्ञोऽन्धेन धनेन यजन्तो मदन्तीत्यर्थः ॥ ३२ ॥

अथ षमस्त्रिंशी-

अधस्यायोषणांमहीप्रतीचीवशंमश्व्यम् ।
अधिरुक्माविनीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

अधं । स्या । योषणा । मही । प्रतीची । वशंम् । अश्व्यम् ।
अधिरुक्मा । वि । नीयते ॥ ३३ ॥ ६ ॥

अथाधुना स्या सा योषणा योषा रात्रा मदत्ता मही महती पूज्या मतीची अस्मदङ्गि-
मुक्ती अश्व्यमश्वपुत्रं वशं मां पति सा अधिरुक्माभरणा सती विनीयते तां कन्यां मां प्रत्या-
नयन्तीत्यर्थः । अत्र वायव्यास्तृक्षु यत्र वायुर्नस्तूपते परं दानप्रशंसिव तासु सर्वासु हे वायो-
त्वदनुग्रहोदेवमितियोष्य वायुपरत्वमवगन्तव्यम् ॥ ३३ ॥

॥ इति पद्यस्य चतुर्थे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

महिवइत्यष्टादशर्चं पञ्चमं सूक्तं आस्यस्य त्रितस्यार्पं पदष्टकामहापङ्क्तिश्छन्दः आद्या-
स्तयोदशर्चः आदित्यदेवताकाः यच्चगोष्वित्याद्याः पञ्चर्चं उपोदेवताकाः आदित्यदेवताकाश्च ।
तथाचानुक्रमणिका-महिवोद्भूना त्रितआस्यआदित्येभ्योन्त्याः पञ्चोपत्तेषु महापाङ्कमिति ।
सूक्तविनियोगोत्तैदिकः ।

तत्र प्रथमा-

महिवोमहतामवोवरुणमित्रंदाशुषे ।
यमादित्याअभिद्रुहोरक्षंधानेमवन्शदनेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १ ॥

महिं । वः । महताम् । अवः । वरुण । मित्रं । दाशुषे । यम् ।
आदित्याः । अभि । द्रुहः । रक्षंथ । न । ईम् । अघम् । नृशत् ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १ ॥

हे वरुण हे मित्र एतद्द्वयमर्यम्णोप्युपलक्षणं हे वरुणादयो महर्वा यो युष्माकं अवः र-
क्षणं महि महव कस्मै दाशुपे हविदात्रे यजमानाय क्रियमाणं । किञ्च हे आदित्याः यं यज-
मानं ब्रुहो द्योग्धुः सकाशादग्निरक्षय ईमेनं यजमानं अघं पापं ननशद नपामोति । कुतएवमिति
तत्रोच्यते—वो युष्माकमृतयो रक्षणानि अनेहसः अपापानि अनुपद्रवाणिच ऊतयो वो युष्मा-
कं रक्षणानि सऊतयः शोभनलक्षणानि । पुनरुक्तिरादसार्था ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वि॒दादे॒वाअ॒घाना॒मादि॒त्यासोअ॒पाकृ॒तिम् ।
प॒क्षावयो॒यथो॒परि॒व्य॒स्मेशर्म॑यच्छ॒ताने॒हसो॑व॒ऊतयः॑
सु॒ऊतयो॑व॒ऊतयः॑ ॥ २ ॥

वि॒द । दे॒वाः । अ॒घाना॑म् । आ॒दि॒त्यासः । अ॒प॒कृ॒आकृ॒तिम् । प॒क्षा ।
व॒यः । य॒था । उ॒परि॑ । वि । अ॒स्मे इति॑ । शर्म॑ । य॒च्छ॒त ।
अ॒ने॒हसः॑ । वः । ऊ॒तयः॑ । सु॒ऊ॒तयः॑ । वः । ऊ॒तयः॑ ॥ २ ॥

हे देवा आदित्यास आदित्याः सूर्यं अघानां दुःखानामपाकृतिमपाकरणं परिहारप्रकारं
विद् जानीथ । यस्मादेवं तस्माद्द्वयः पक्षिणः यथा पक्षा स्वपक्षौ उपरि स्वशिष्टकानामुपरि
कुर्वन्ति सुखाय वददस्मे अधि अस्मास्तु शर्म सुखं यच्छत कुरुत । अधीवि सम्प्रथानुवादी ।
अस्मे अस्माकमुपरीतिवा ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

व्य॑स्मेअधि॒शर्म॑तत्प॒क्षावयो॒नय॑न्त॒न ।
वि॒श्वानि॑वि॒श्वेद॑सोव॒रुथ्या॑मनामहे॒नेह॑सो॒वऊ॒तयः॑सु॒ऊतयो॑व॒ऊतयः॑ ॥ ३ ॥

वि । अ॒स्मे इति॑ । अधि॑ । शर्म॑ । तत् । प॒क्षा । व॒यः । न । य॒न्त॒न ।
वि॒श्वानि॑ । वि॒श्वे॒द॒सः । व॒रु॒थ्या॑ । म॒ना॒म॒हे । अ॒ने॒हसः॑ । वः ।
ऊ॒तयः॑ । सु॒ऊ॒तयः॑ । वः । ऊ॒तयः॑ ॥ ३ ॥

हे आदित्या यूयं अस्मे अधि अस्मासु तव युष्मास्वेवासाधारणं यच्छर्मास्ति तदित्यर्थः । तव वयोऽन पक्षा पक्षिणः शिशुकानां पक्षोपरि यथा तथा वियन्तन विशेषेण प्रापयत हे विश्वेदत्तः सर्वधना युष्मान्विश्वानि सर्वाणि वरुथ्या वरुथं गृहं तदुचितानि धनानि मनामहे याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यस्माअरासतक्षयर्जीवातुंचप्रचेतसः ।
मनोविश्वस्यचेदिमआदित्यारायईशतेनेहसोवऊतयः
सुऊतयोवऊतयः ॥ ४ ॥

यस्मै । अरासत । क्षयम् । जीवातुम् । च । प्रचेतसः । मनोः ।
विश्वस्य । घ । इत् । इमे । आदित्याः । रायः । ईशते ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ४ ॥

यस्मै मनुष्याय क्षयं निवासं जीवातुं जीवन्तसाधनमन्त्रश्च प्रचेतसः प्रकृष्टमतयः अरासत प्रयच्छन्ति तस्मै यजमानाय तदर्थं इमे आदित्याः विश्वस्य घेव सर्वस्याप्ययष्टुर्मनोमनुष्यस्य धनिकस्य रायो धनस्य ईशते स्वामिनो भवन्त्यपहत्य यजमानाय प्रदातुम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

परिवोवृणजन्नुधादुर्गाणिर्थ्योयथा ।
स्यामेदिन्द्रस्यशर्मण्यादित्यानामुताव
स्यनेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ५ ॥ ७ ॥

परि । नः । वृणजन् । अघा । दुःइगानि । र्थ्यः । यथा । स्याम ।
इत् । इन्द्रस्य । शर्मणि । आदित्यानाम् । उत । अवसि ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ५ ॥ ७ ॥

परिवृणजन् परिवर्जयन्तु नोस्मार्कं अघा अघानि पापानि । तत्र दृष्टान्तः—दुर्गाणि दुर्ग-
मनान् प्रदेशान् अवटधिष्ण्यादिकान् यथा रथ्यः रथस्य वोढारोहकाः परिवर्जयन्ति तद्वत् इन्द्र-
स्य शर्मणि स्याम भवेम वयं उतापिच आदित्यानामवसि रक्षणेषु स्याम ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे तप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

परिहृतेदनाजनोयुष्मादत्तस्यवायति ।
देवाअदभ्रमाशवोयमादित्याअहेतना
नेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृता । इत् । अना । जनः । युष्मादत्तस्य । वायति । देवाः ।
अदभ्रम् । आशवः । यम् । आदित्याः । अहेतन । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृतेव परिपीडितेनैव तपोनियमादिना अना शकटेनयुको जनो युष्मादत्तस्य यु-
ष्माभिर्दत्तधनं कर्मणिषष्ठी वायति गच्छति । हे देवाः हे आदित्याः हे आशवः शीघ्रगमना-
युयं यं यजमानं अहेतन प्रामुथः सजनो दध्नमनल्पं धनं वायति प्राप्नोतीति सर्वन्वः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नतंतिग्मंचनत्यजोनद्रासदभितंगुरु ।
यस्माउशर्मसुप्रथआदित्यासोअराध्व
मनेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ७ ॥

न । तम् । तिग्मम् । चन । त्यजः । न । द्रासत् । अभि । तम् । गुरु ।
यस्मै । ऊँ इति । शर्म । सुप्रथः । आदित्यासः । अराध्वम् ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ७ ॥

ते मनुष्ये तिग्मं चन तीक्ष्णमेव सन्तं त्यजः क्रोधनामेतव अत्र क्रोधात्प्रयुज्यमानमा-
युधमुष्मवे न द्रासत् द्रा कुत्सायां गवौ कुत्सितं नागच्छति नहिनस्वीत्यर्थः । तथा तं जनं गुरु
प्रवृद्धं अपरिहाराहं दुःखं न द्रासत् न गच्छति । हे आदित्यासः आदित्याः सप्तमः समानप्रथ-
नाः सर्वतः पृथुभूतावा पूयं यस्माउ यस्मै यजमानाय उशब्दः पूरणः शर्म सुखं अराध्वं अदत्त
तं न द्रासदिति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

युष्मेदेवा अपिष्मसि युध्यन्त इव वर्मसु ।
यूयं महो न सोयमर्भादुरुष्यतानेह
सोवऊतयः सुऊतयोवऊतयः ॥ ८ ॥

युष्मे इति । देवा । अपि । स्मसि । युध्यन्तः इव । वर्मसु ।
यूयम् । महः । नः । एनसः । यूयम् । अर्भात् । उरुष्यत ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ८ ॥

हे देवाः आदित्या युष्मे युष्मासु वयं अपिष्मसि अपि भवेम युष्माभिरपिहिताः स्मेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—युध्यन्तः इव शूरा वर्मसु कवचेषु यथा भवन्ति तद्वद् यूयं नोस्मान्महो महः एनसः पापाद् उरुष्यत रक्षत । तथा यूयं अस्मानर्भादल्पादप्येनस उरुष्यत ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु ।
माता मित्रस्य रेवतो र्यम्णो वरुणस्य चाने
हसोवऊतयः सुऊतयोवऊतयः ॥ ९ ॥

अदितिः । नः । उरुष्यतु । अदितिः । शर्म । यच्छतु ।
माता । मित्रस्य । रेवतः । अर्यम्णः । वरुणस्य ।
च । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ९ ॥

नोस्मानदितिरखण्डनीया देवमाता उरुष्यतु रक्षतु तथा अदितिः शर्म सुखं यच्छतु । अदितिर्विशेष्यते या माता निर्मात्री कस्य मित्रस्य रेवतो घनवतो र्यम्णो वरुणस्य च । सा न उरुष्यति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यदेवाः शर्मशरणं यद्द्रव्यदंनानुस्म ।
त्रिधातुयद्द्रुध्यं न दस्मासु विप्यन्तानेहसो
वऊतयः सुऊतयोवऊतयः ॥ १० ॥ ८ ॥

अथ षष्ठी—

परिहृतेदनाजनोयुष्मादत्तस्यवायति ।
देवाअदभ्रमाशवोयमादित्याअहेतना
नेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृता । इत् । अना । जनः । युष्माद्दत्तस्य । वायति । देवाः ।
अदभ्रम् । आशवः । यम् । आदित्याः । अहेतन । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुहऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ६ ॥

परिहृतेव परिपीहितेनैव तपोनियमादिना अना शकटेनयुक्तो जनो युष्मादत्तस्य युष्माभिर्दत्तं धनं कर्मणिषष्ठी वायति गच्छति । हे देवाः हे आदित्याः हे आशवः शीघ्रगमनायुयं यं यजमानं अहेतन प्राणुयः सजनो दभ्रमनल्पं धनं वायति प्राप्नोतीति सर्वन्धः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नतंतिग्मंचनत्यजोनद्रासदक्षितंगुरु ।
यस्माउशर्मसप्रथआदित्यासोअराध्व
मनेहसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ७ ॥

न । तम् । तिग्मम् । चन । त्यजः । न । द्रासत् । अक्षि । तम् । गुरु ।
यस्मै । ऊँ इति । शर्म । सप्रथः । आदित्यासः । अराध्वम् ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुहऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ७ ॥

ते मनुष्यं तिग्मं चन तीक्ष्णमेव सन्तं त्यजः क्रोधनामैतव अत्र क्रोधात्प्रयुज्यमानमायुधमुष्पते न द्रासत् द्रा कुत्सायां गतौ कुत्सितं नागच्छति नहिनस्तीत्यर्थः । तथा वं जनं गुरु प्रवृष्टं अपरिहाराहं दुःखं न द्रासत् न गच्छति । हे आदित्यासः आदित्याः सप्रथः सप्रथः सप्रथः सप्रथः सप्रथः पृथुभूतावा युयं यस्माउ यस्मै यजमानाय उशब्दः पूरणः शर्म सुखं अराध्वं अदत्तं न द्रासदिति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

युष्मेदेवाअपिष्मसिपुर्ध्वन्तइववर्मसु ।
यूयंमहोनएनंसोयूयमभादुरुष्यतानेह
सोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ८ ॥

युष्मे इति । देवाः । अपि । स्मसि । पुर्ध्वन्तःइव । वर्मसु ।
यूयम् । महः । नः । एनंसः । यूयम् । अभात् । उरुष्यत ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ८ ॥

हे देवाः आदित्या युष्मे युष्मासु वयं अपिष्मसि अपि भवेम युष्माभिरपिहिवाःस्मेत्य-
र्थः । तत्र दृष्टान्तः—युध्यन्तः इव शूरा वर्मस्तु कवचेषु यथा भवन्ति तद्वत् यूयं नोस्मान्महोमह-
वः एनंसः पापाव उरुष्यत रक्षत । तथा यूयं अस्मान्नादित्यादप्येनस उरुष्यत ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अदितिर्नउरुष्यत्वादितिःशर्मयच्छतु ।
मातामित्रस्यरेवतोर्यम्णोवरुणस्यचाने
हसोवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ९ ॥

अदितिः । नः । उरुष्यतु । अदितिः । शर्म । यच्छतु ।
माता । मित्रस्य । रेवतः । अर्यम्णः । वरुणस्य ।
च । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुःऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ९ ॥

नोस्मानदितिरखण्डनीया देवमाता उरुष्यतु रक्षतु तथा अदितिः शर्मं सुखं यच्छतु । अ-
दितिर्विशेष्यते या माता निर्मात्री कस्य मित्रस्य रेवतो धनवतोर्यम्णो वरुणस्य च । सा न उरु-
ष्यत्विति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यदेवाःशर्मशरणंपद्भ्यर्दनातुरम् ।
त्रिधातुयद्भ्यंशतदस्मासुवियन्तनानेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १० ॥ ८ ॥

यत् । देवाः । शर्म । शरणम् । यत् । भद्रम् । यत् । अनातुरम् ।
 त्रिधातुं । यत् । वरुथ्यम् । तत् । अस्मासु । वि । युन्तु ।
 अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १० ॥ ८ ॥

हे देवा आदित्याः यच्छर्मं सुखं शरणं शरणीयं यद्भद्रं सर्वैर्भजनीयं यदनातुरं रोगरहितं यद्विधातुं त्रिगुणं यद्वरुथ्यं वरुथं गृहं तदहं यदुक्तगुणकं शमांस्मासु वियन्त वियच्छत ॥१०॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

आदित्याववहिरव्यताधिकूलादिवस्पर्शः ।
 सुतीर्थमर्वतोपथानुनेपथासुगमनेह
 सौवऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ ११ ॥

आदित्याः । अव । हि । ख्यतं । अर्थि । कूलात्सुइव । स्पर्शः ।
 सुतीर्थम् । अर्वतः । यथा । अनु । नः । नेपथ्य । सुगम् ।
 अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ ११ ॥

हे आदित्या मूर्धं अवहिरव्यत अवहि पश्यवाचस्तात्स्थितानस्मान् । तत्रदृष्टान्तः-कूलादि-
 वाधि कूले स्पर्शः स्पर्शः स्थितादित्यर्थः यथा कूलस्थः पुरुषोऽपगतमुदकं जिज्ञासुः वत्रस्थं मनु-
 ष्यं वा विलोकयितुमवाक्पश्यति तद्वत् । तथा कृत्वा सुतीर्थं शोभनाववरमदेशं अर्वतोश्चान्यथा
 प्रापयन्पश्यरक्षकास्तद्वन्नोस्मात् सुगं सुपन्थानमनुनेपथानुमथ ॥११॥

अथ द्वादशी-

नेहसुद्रंरक्षस्त्रिनेनावयैनोपयाउत ।
 गवैचभद्रधेनवैवीरार्यचश्रवस्यतेनेहसो
 वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १२ ॥

न । इह । भद्रम् । रक्षस्विने । न । अव॒द्यै । न । उप॒द्यै । उत ।
 गवे । च । भद्रम् । धे॒नवे । वी॒राय । च । श्रव॒स्यते ।
 अ॒नेह॒सः । वः । ऊ॒तयः । सु॒ह॒ऊ॒तयः । वः । ऊ॒तयः ॥ १२ ॥

हे आदित्याः इह भूमी भद्रं कल्याणं सुखं रक्षस्विने रक्षोवत्तं बलवतेऽग्नेः न भवति-
 ति शेषः । अवयै अस्मान् हिंसितुमवगच्छते न भवतु भद्रं तथोपयै उपगच्छते न भवतु । तर्हि
 कस्य भवति उच्यते गवे च भद्रं युष्मदीयं भवतु चशब्दो वक्ष्यमाणधेन्वापेक्षः । किञ्च धे-
 नवे नवमसूक्तिकायै भद्रं भवतु । वीरायास्मत्पुत्रादिकाय भद्रं भवतु । कीदृशाय वीराय श्रवस्य-
 तेऽपि च्छते अथवा उत्तरार्धेऽपि नेत्यनुवर्तते अस्मद्विरोधिना गवादिकाय भद्रं न भवति
 तस्यार्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यदा॒षि॒र्यद॒पी॒च्यं॑ दे॒वांसो॑ अ॒स्ति॒दुः॒कृतम् ।
 त्रि॒ते त॒द्विश्वं॑ मा॒स्य आ॒रे अ॒स्मद् द॒धात॒नाने
 ह॒सो व॒ऊ॒तयः॑ सु॒ऊ॒तयो॑ व॒ऊ॒तयः॑ ॥ १३ ॥

यत् । आ॒षिः । यत् । अ॒पी॒च्यम् । दे॒वांसः । अ॒स्ति । दुः॒कृतम् ।
 त्रि॒ते । तत् । विश्वं॑ । आ॒स्ये । आ॒रे । अ॒स्मत् ।
 द॒धात॒न । अ॒नेह॒सः । वः । ऊ॒तयः । सु॒ह॒ऊ॒तयः । वः । ऊ॒तयः ॥ १३ ॥

हे देवासो देवाः आदित्याः यदाषिः यत्पापमाविर्भूतमस्ति दुष्कृतं यच्चापीच्यं अन्वाहि-
 मस्ति अपीच्यमित्यन्वाहितनाम तत्र विश्वं तद्गुणं आस्ये त्रिते मपि माभूत् किन्तु अस्मदारे
 दूरे दधातन स्थापयत ॥ १३ ॥

यच्च गोष्वित्यादि सूक्तशेषेण दुःस्वमं दृष्ट्वादित्यमुपतिष्ठेत् तथाच स्वममनोर्तदन्तेऽप्युपक-
 म्य यच्च गोषुद्व्यम्भमिति पञ्चभिरादित्यमुपतिष्ठेत् इति च त्रितम् ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्दशी-

यच्चगोपुंदुष्वभ्यंयच्चास्मेदुहितर्दिवः ।

त्रितायतर्दिभावर्यास्यापरावहानेहसो

वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १४ ॥

यत् । च । गोपु । दुःऽस्वभ्यम् । यत् । च । अस्मे इति ।

दुहितः । दिवः । त्रिताय । तत् । विभाऽवरि । आस्यार्य । परा ।

वह । अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १४ ॥

हे द्वियोदुहितरूपः उपोदेवते यच्च गोपु अस्मदीयास्तु दुःष्वभ्यं अनर्थसूचकं दृष्टं स्वार्थिकोयद् किञ्च यच्च दुःष्वभ्यं अस्मेस्मास्तु दृष्टं गोपीडानिमित्तकमस्माकं पीडानिमित्तकं च यद् दुःष्वभ्यं पश्यामइत्यर्थः । तत्सर्वं हे विभावरि उपोनाभैतद् हे व्यच्छन्नवति द्वेषि आम्नाय त्रिताय परावह दूरे परिहर ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

निष्कंवाघाकृणवन्तेस्रजंवादुहितर्दिवः ।

त्रितेदुष्वभ्यंसर्वमास्येपरिदद्मस्यनेहसो

वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १५ ॥ १ ॥

निष्कम् । वा । घ । कृणवन्ते । स्रजम् । वा । दुहितः । दिवः । त्रिते ।

दुःऽस्वभ्यम् । सर्वम् । आस्ये । परि । दद्मसि । अनेहसः ।

वः । ऊतयः । सुऽऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १५ ॥ १ ॥

हे द्वियोदुहितरूपो निष्कंवा घ आभरणविशेषं वा कृणवते कुर्वते स्वर्णकाराय यद् दुःष्वभ्यं दृष्टं स्वर्णकारेणनिर्माणसमये दृष्टमित्यर्थः । वेतिपूरणः वाशब्दश्चार्थे वा अथवा स्रजं माल्यं कृणवते कुवाणेइत्यर्थः तस्मिन्नपि मालाकारे मालानिर्माणसमये यद् दुःष्वभ्यं दृष्टं तद्दुःष्वभ्यविपर्यं स्वर्णं आस्येअर्षां पुत्रे त्रिते वर्तमानं परिदद्मसि परिदद्मोवयं त्रिताः परित्यजामेत्यर्थः । अथवा त्रिते मयि यद्दुःष्वभ्यं दृष्टं तत्स्वर्णकाराय मालाकारायवा परिदद्मसि अस्मत्तो-
पिनिष्कृष्य तयोरुपरि स्थापयामः ॥ १५ ॥

॥ इति पठस्य चतुर्थे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी—

तदन्नायतदपसेतंभागमुपसेदुपै ।
त्रितायचद्वितायचोपोदुष्वभ्यंवहानेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १६ ॥

तदन्नाय । तदन्नाय । तम् । भागम् । उपसेदुपै । त्रिताय ।
च । द्विताय । च । उपः । दुःऽस्वभ्यम् । वह । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १६ ॥

तदन्नाय यदेव जागरावस्थायां भोज्यत्वेन प्रसिद्धं मधुपायसादि स्वमेपि तदेवान्नं य-
स्य सः तादृशाय प्रत्यक्षभोजनवत् स्वमेपि भोक्त्रे इत्यर्थः । तथा तदपसे यदेवापः कर्मनिन्दितं
जाग्रदवस्थायां क्रियते तदेव कर्म स्वमे यस्य सतत्कर्मा तादृशाय देवाय तं भागं दुःस्वभस्यां-
शमुपसेदुपे प्रामुक्ते त्रिताय द्वितायच हे उपेदेवि दुःष्वभ्यं अन्नकर्मविषयं वह अन्यत्र प्रापय
स्वमेदृष्टं मधुभोजनादिकं जाग्रदवस्थानुरूपवत्सुखकरं भवत्वित्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यथाकलायथाशफयथक्वणंसनयामसि ।
एवादुष्वभ्यंसर्वमास्येसनयामस्यनेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १७ ॥

यथा । कलाम् । यथा । शफम् । यथा । क्वणम् । सुऊतयामसि ।
एव । दुःऽस्वभ्यम् । सर्वम् । आस्ये । सन् । नयामसि । अनेहसः ।
वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १७ ॥

संज्ञापितं पशुं दानार्थं संस्कुर्वन्तो यथा येनप्रकारेण कलां शफमिति चान्दायान्यत्र सन्न-
यन्ति अथापरो यथा शन्दःपूरणः अथवा यथा कलां हृदयायवयवमवदानार्हं सन्नयन्ति य-
थाच शफं शफोपलक्षितवचनानार्हं शफारथ्यादिकं सन्नयन्ति यथा वा क्वणं शनैः सन्नयन्ति
एव एव दुःष्वभ्यं सर्वं आस्ये वर्तमानं सन्नयामसि सन्नयामः अपसारयामः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

अजैष्ण्वाद्यासनामचाभूमानांगसोव्यम् ।
उपोयस्माद्दुःष्वभ्यादभैष्ण्मापृतदुच्छत्वनेहसो
वऊतयःसुऊतयोवऊतयः ॥ १८ ॥ १० ॥

अजैष्ण् । अद्य । असनाम । च । अभूम । अनांगसः । व्यम् । उपः ।
यस्मात् । दुःःस्वभ्यात् । अभैष्ण् । अप । तत् । उच्छत्तु ।
अनेहसः । वः । ऊतयः । सुऊतयः । वः । ऊतयः ॥ १८ ॥ १० ॥

वयं विताः अद्याजैष्ण जयेम असनामच संप्रभेगच सुष्वप्यं सुखंवा अनागसोपापा-
अभूम भवेम । हे उपः यस्माद्दुष्वभ्यादभैष्ण भीताः स्म तत्पापं अपोच्छतु अपगच्छतु ॥१८॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

स्वादोरभक्षीति पञ्चदशर्चं पष्ठसूक्तं काण्वस्य मगाथस्यार्णं सोमदेवताकं त्रैष्टुभं पञ्चमी-
जगती । तथाचानुक्रान्त्वम्—स्वादोःपञ्चोना मगाथः सौम्यं त्रैष्टुभं पञ्चमीजगतीति ।
सूक्तविनियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

स्वादोरभक्षिवयसःसुमेधाःस्वाध्वोवरिवोवित्तरस्य ।
विश्वेयदेवाउतमर्त्यासोमधुब्रुवन्तोअभिसंचरन्ति ॥ १ ॥

स्वादोः । अक्षि । वयसः । सुमेधाः । सुआध्व्यः । वरिवोवित्तरस्य ।
विश्वे । यम् । देवाः । उत । मर्त्यासः । मधु । ब्रुवन्तः ।
अभि । सम्संचरन्ति ॥ १ ॥

अहं मगाथः सुमेधाः शोभनप्रज्ञः स्वाध्वः स्वाध्ययनः सुकर्मा वरिवोवित्तरस्य अवि-
श्रमेन पूजांलभमानस्य स्वादोः सुदु अदनीयस्य स्वादुभूवस्य वयसोन्नस्य एताः कर्मणिपञ्चयः
उक्तक्षणं वयोन्नं सोमार्थं आभक्षि भक्षयेय । यं यदन्नं विश्वेदेवाः सर्वेपीन्द्रादयः उवागिच

मर्त्यांसोमर्त्यां मनुष्या मधुव्रुवन्तः मनोहरमेतदिति शब्दायन्तोभिसञ्चरन्ति अभिसंगच्छन्ते प्रा-
मुवन्ति तदन्नमभक्षीति ॥ १ ॥

अग्नीषोमप्रणयनेन्तश्चेत्येषा । तथाचसृजितम्—अन्तश्चमागाभदितिर्भवासि श्येनोनयो-
निसदनं धियाकृतमिति ।

सैषा द्वितीया—

अन्तश्चमागाभदितिर्भवास्यवयाताहरंसोदैव्यस्य ।

इन्द्रविन्द्रस्यसख्यंजुपाणःश्रौष्टीवधुरमनुंरायेऋध्याः ॥ २ ॥

अन्तरिति । च । प्र । अगाः । अदितिः । भवासि । अवययाता ।

हरंसः । दैव्यस्य । इन्द्रो इति । इन्द्रस्य । सख्यम् । जुपाणः ।

श्रौष्टीव इव । धुरम् । अनुं । राये । ऋध्याः ॥ २ ॥

हे सोम त्वं अन्तश्च मागाः हृदयस्य यागागारस्य वान्तर्गच्छसि गत्वाचादितिः अदीनस्त्वं
दैव्यस्य हरसः क्रोधस्यावयाता पृथक्कर्ता भवासि भवसि । हरइति क्रोधनाम हे इन्द्रो सोम त्वं
इन्द्रस्य सख्यं जुपाणः सेवमानः श्रौष्टीश्रुष्टीति क्षिपनाम तत्संबन्धी श्रौष्टी क्षिपगाम्पश्वो
धुरमिव रायेस्त्वाकं धनलाभाय अनुऋध्याः अनुगच्छसि । अथयाम्बोयथा धुरं वृत्वाभिमतदेशं
प्रापयति तद्ददत्सान्प्रापय अनुपूर्वोरुधिगंत्यर्थः ॥ २ ॥

अपामसोममित्यादिके द्वे सोमपानोत्तरकालीनास्याभिप्रशने हृदयाभिप्रशनेच क्रमेणवि-
नियुक्ते । तथाचसृजितम्—अपामसोमममृताअभूम शनोभवहृदआपीतइन्द्रविति मुत्सहृदये अ-
भिष्टशेरन्निति ।

अनयोर्मध्ये प्रथमा सूक्ते द्वितीया—

अपामसोमममृताअभूमागन्मज्योतिरविदामदेवान्

किन्नूनमस्मान्कृणवदरातिःकिमुधूर्तिरमृतमर्त्यस्य ॥ ३ ॥

अपाम । सोमम् । अमृताः । अभूम । अगन्म । ज्योतिः । अविदाम ।

देवान् । किम् । नूनम् । अस्मान् । कृणवत् । अरातिः । किम् ।

ऊँ इति । धूर्तिः । अनृतम् । मर्त्यस्य ॥ ३ ॥

हे अमृत अमरण सोम त्वामपाम पानं करवाम कुर्मः । ततः अमृताअभूम भवेम । यस्मा-
त्त्वममृतः अतस्तवपानाद्द्वयमप्यमृताः स्याम । पश्चात् ज्योतिः द्योतमानं स्वर्गमगन्म अविदाम
ज्ञातवन्तो देवान्वर्यं । तथाभूतागस्मान्नमिदानीं अरातिः शत्रुः किं कृणवत् कुर्यात् किमु किं-
वा मर्त्येस्येदानीं मनुष्यभूतस्य मम धूर्त्विहंसकः किं कृणवत् कुर्यात् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

शंनोभवहृद्दआपीतइन्दोपितेवंसोमसूनवेसुशेवः ।
सखेवसख्येउरुशंसधीरःप्रणआयुर्जीवसेसोमतारीः ॥ ४ ॥

शम् । नः । भव । हृदे । आ । पीतः । इन्दो इति । पिताइव ।
सोम । सूनवे । सुशेवः । सर्वाइव । सख्ये । उरुशंस । धीरः ।
प्र । नः । आयुः । जीवसे । सोम । तारीः ॥ ४ ॥

हे इन्दो सोम अस्माभिः पीतस्त्वं नोस्माकं हृदे हृदयाय शं सुखं आभव । सुखभवने दृ-
ष्टान्तद्वयम्-पितेव सूनवे स्वात्मजाय यथा सुखाय भवति । यथा वा सखाऽहितान्निवर्त्य
हिते स्थापयिता सर्वायं स्वसख्ये यथा सुशेवः स सुखोभवति शेवमिति सुखनाम तद्वचनमपि
भव । किञ्च हे उरुशंस बहुभिर्बहुधावा शंसनीय बहुकीर्तिं सोम धीरो धीमांस्त्वं नोस्माकं
जीवसे जीवनाय आयुरायुष्यं प्रतारीः प्रवर्धय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इमेमापीतायशसंउरुप्यवोरथंनगावःसमनाहपर्वसु ।
तेमारक्षन्तुविस्रसंश्चरित्राद्दुतमास्नामाद्यवयन्त्विन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

इमे । मा । पीताः । यशसः । उरुप्यवः । रथम् । न । गावः । सम् ।
अनाह । पर्वसु । ते । मा । रक्षन्तु । विस्रसः । चरित्रात् । उत ।
मा । स्नामात् । यवयन्तु । इन्दवः ॥ ५ ॥ ११ ॥

इमे पीताः यशसो यशस्कराः उरुष्पवोस्माकं रक्षाकामाः सोमाः गावो गोविकारभूता
 वध्वः रथेन रथमिव ताः यथा रथं विलस्तं पर्वसु सगनाह सन्दधते तद्वन्मां पीताः सोमाः
 पर्वसु संनहन्तु । किञ्च ते सोमाः मा मां विलसो विलस्ताच्चरिवाच्चरणादनुष्ठानाद्रक्षन्तु सोमः
 पीतश्वेकर्मसुविलस्तं भवति । उतापिच मा मां स्नामाभ्याधेः सकाशादिन्दवः पीता यवयन्तु पृ-
 थक्कुर्वन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य चतुर्थे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी-

अग्निं न मां मथितं संदिदीपः प्रचक्षय कृणुहि वस्यं सोनः ।

अथाहिते मद् आसो मन्थे रेवा इव प्रचरापुष्टिमच्छ ॥ ६ ॥

अग्निम् । न । मा । मथितम् । सम् । दिदीपः । प्र । चक्षय । कृणुहि ।

वस्यंसः । नः । अर्थ । हि । ते । मदे । आ । सोम् । मन्थे ।

रेवान् इव । प्र । चर । पुष्टिम् । अच्छ ॥ ६ ॥

हे सोम पीतस्त्वं मा मां मथितमग्निं अग्निमिव सन्दिदीपः सन्दीपय प्रचक्षय चक्षुषः
 सन्धुक्षणेन नोस्मान् वस्यसो विशयेन वसुमतः कृणुहि कुरु । अथाधुनाहि खलु ते त्वां हे सो-
 म मदे नदाय मन्थे स्तौमि । तथासति रेवानिव घनवान् । इह इवेति संपत्यर्थे । पुष्टिमस्त्वो-
 ष्मच्छ मचराग्निच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

इपिरेण ते मनसा सुतस्यं भक्षीमहि पित्र्यं स्येव रायः ।

सोमं राजन् प्रण आर्यं पिता रीरहानि वसूर्यो वासराणि ॥ ७ ॥

इपिरेण । ते । मनसा । सुतस्यं । भक्षीमहि । पित्र्यं स्येव । रायः ।

रायः । सोमं । राजन् । प्र । नः । आर्यं पि । तारीः ।

अहानि इव । सूर्यः । वासराणि ॥ ७ ॥

इषिरेण इच्छावता मनसा सुतस्य सुतमभिपुत्रं ते त्वां भक्षीमहि पित्र्यस्य पितृसंबन्धिनो
रायो धनस्येव धनमिव पित्र्यं धनं यथैषणेन मनसोपभुञ्जते तद्वत् भक्षीमहि । हे सोमराजन्
स्वामिन् नोस्माकमार्युंषि प्रतारीः प्रवर्धय वासराणि जगद्वासकानि अहानि सूर्यइव । अत्रै
षणेन वैषणेन यार्षणेन वेत्यादिनिर्ऋकं ज्ञातव्यं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सोमराजन्मृळ्यांनःस्वस्तितवस्मसिभृत्याऽस्तस्यविद्धि ।
अलर्तिदक्षउतमन्युरिन्दोमानोअर्योअनुकामंपरादाः ॥ ८ ॥

सोमं । राजन् । मृळ्यं । नः । स्वस्ति । तव । स्मसि । भृत्याः ।
तस्य । विद्धि । अलर्ति । दक्षः । उत । मन्युः । इन्दो इति । मा ।
नः । अर्यः । अनुकामम् । परा । दाः ॥ ८ ॥

हे सोमराजन्नोस्मान् स्वस्यविनाशाय मृळ्य सुखयच व्रत्याः व्रतिनोवयं तवस्मसि
स्वभूताः स्म तस्य तं स्वकीयं तव विद्धि जानीहि । अथवा तव त्वमित्यर्थः त्वं जानीहि । किञ्च
हे इन्दो दक्षः प्रवृद्धोऽस्मच्छत्रुर्लर्ति गच्छति । उतापिच मन्युः क्रोधः क्रुद्धोर्बालर्ति तादृशस्यो-
भयविधस्यार्यः अरेः अनुकामं यथाकामं नोस्मान्परादाः परादेहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वंहिंनस्तन्वःसोमगोपागात्रेगात्रेनिपसत्यांनृचक्षाः ।
यत्तैव्यंप्रमिनामं व्रतानिसनोमृळसुपुखादेववस्यः ॥ ९ ॥

त्वम् । हि । नः । तन्वः । सोम । गोपाः । गात्रेऽगात्रे । निऽसत्यर्थ ।
नृचक्षाः । यत् । ते । वृथम् । प्रमिनामं । व्रतानि । सः ।
नः । मृळ । सुऽसुरवा । देव । वस्यः ॥ ९ ॥

* हे सोम देव त्वं नोस्माकं तन्वस्तनोरंगस्य गोपाहि रक्षितास्त्रु अतो गात्रेगात्रे सर्वेष्वंगे-
षु नृचक्षाः नृणां कर्मनेतृणां द्रष्टा त्वं निपसत्य निधीदसि । यद्यपि ते तव व्रतानि कर्माणि पर्यं
प्रमिनाम हिंस्रः तथापि हे देव सत्त्वं वस्यः श्रेष्ठानोस्मान्सुपुखा शोभनसत्त्वात्तन् मृळ सुखय ॥९॥

अथ दशमी—

ऋदूदरेण सख्या सचेय यो मानरिष्ये ह्यर्षश्वपीतः ।

अयं यः सोमो न्यधाप्यस्मे तस्माद् इन्द्रं प्रति रमे म्धार्युः ॥ १० ॥ १२ ॥

ऋदूदरेण । सख्या । सचेय । यः । मा । न । रिष्येत् । हरिः अश्व ।

पीतः । अयम् । यः । सोमः । नि । अधायि । अस्मे इति । तस्मै ।

इन्द्रम् । प्रऽतिरम् । एमि । आर्युः ॥ १० ॥ १२ ॥

अहंप्रगाथो ऋदूदरेण उदराबाधकेन सोमेन सख्या सचेय संगच्छेय संगवोभवामि । ऋदूदरः सोमो षडूदर इति पास्कः । यः सोमः पीतः सन् मा मां नरिष्येव न हि स्येव । हे ह्यर्षश्वेन्द्र । सौम्ये सूक्ते इन्द्रस्य कीर्तनं सोमस्येन्द्रस्वामिकत्वात् विरुद्धम् । योयं सोमोस्तेस्माद्यु न्यधापि निहिबोभूतस्मै सोमाय प्रतिरमायुर्जठरे चिरकालावस्थानं इन्द्रमेमि याचे ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे द्वादशो वगः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

अपत्या अंस्थुरनिरा अमीवा निरत्र सन्तमिपीचीरभैपुः ।

आसोमो अस्मा अरुहृद्दिहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आर्युः ॥ ११ ॥

अप । त्याः । अस्थुः । अनिराः । अमीवाः । निः । अत्र सन् ।

तमिपीचीः । अभैपुः । आ । सोमः । अस्मान् । अरुहृत् । विद्दिहायाः ।

अगन्म । यत्र । प्रऽतिरन्ते । आर्युः ॥ ११ ॥

त्यास्ता अनिराः प्रेरयितुमशक्त्वाः अमीवाः बलवत्पः पीडाः अपास्थुः अपगच्छन्तु यास्तमिपीचीर्द्वैलवत्योस्मान् निः नितरामत्र सन् प्राभुवद् कंपयन्ति तथा अभैपुः । अपगमे कारणमाह—यस्मात्सोमो विहायानहान् सन् अस्मान् अरुहृत् आगमद् प्राप्तवान् अवोपास्थुरिति भावः । यत्र यस्मिन् सोमे पीते आपुरार्युष्यं प्रतिरन्ते वर्धयन्ति मनुष्यास्तं सोमगन्धेति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

योनइन्दुःपितरोहृत्सुपीतोमर्त्योमर्त्याआविवेश ।
तस्मैसोमायहविपाविधेमृच्छीकेअस्यसुमतौस्याम ॥ १२ ॥

यः । नः । इन्दुः । पितरः । हृत्सु । पीतः । अमर्त्यः । मर्त्यान् ।
आविवेश । तस्मै । सोमाय । हविषा । विधेम । मृच्छीके ।
अस्य । सुसुमतौ । स्याम ॥ १२ ॥

हे पितरो यइन्दुः हृत्सुपीतःसन् अमर्त्योश्चित्तरहितः सन्नाविवेश मर्त्यान्नोस्मान् तस्मै सोमाय
हविषाविधेम परिचरेम । अस्य सोमस्य मृच्छीके मुखे सुमतौ चानुग्रहबुद्धौच स्याम भवेम ॥ १२ ॥

महापितृयज्ञे सोमापपितृमतेपुरोडाशमित्यत्र त्वंसोममितियाज्या सूत्रितश्च—त्वंसोमपितृ-
भिःसंविदानो बर्हिषदःपितरऊत्पवांगिति । तृतीयसप्तमे सोम्यस्यचरोरपीयमेवयाज्या । त्वंसोम-
पितृभिः संविदानइति सौम्यस्येति हि सूत्रितम् ।

सैषा त्रयोदशी—

त्वंसोमपितृभिःसंविदानोनुद्यावापृथिवीआततन्थ ।
तस्मैतइन्दोहविपाविधेमव्यस्यामपतयोरयीणाम् ॥ १३ ॥

त्वम् । सोम । पितृभिः । सम्विदानः । अनु ।
द्यावापृथिवी इति । आ । ततन्थ । तस्मै । ते । इन्दो इति ।
हविषा । विधेम । व्यम् । स्याम । पतयः । रयीणाम् ॥ १३ ॥

हे सोम त्वं पितृभिः सह संविदानः संगच्छमानो द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अन्वातत-
न्थ क्रमेण विस्तारयसि । हे इन्दो सोम तस्मै ते तुभ्यं हविषा विधेम परिचरेम व्यं रयीणां
धनानां पतयः स्याम भवेम ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

चातारोदेवाअधिवोचतानोमानोनिद्रार्हशतमोतजल्पः ।
व्यंसोमस्यविश्वहृप्रियासःसुवीरासोविदधमावदेम ॥ १४ ॥

त्रातारः । देवाः । अधि । वोचत । नः । मा । नः । निद्रा ।
ईशत । मा । उत । जल्पिः । वयम् । सोमस्य । विश्वर्ह ।
प्रियासः । सुहवीरासः । विद्वथम् । आ । वदेम ॥ १४ ॥

हे त्रातारो रक्षितारो हे देवाः नोस्मानधिवोचत अधिवचनं कुरुत । किञ्च नोस्मानिद्रा
स्वप्नाः मेशत ईश्वरामाभूवन् वाधितुम् । उतापिच जल्पिः निन्दकोस्मान्मानिन्दतु । वयं सोम-
स्य प्रियासः प्रियाः स्वाम । विश्वर्ह सर्वेष्वहःसु सर्वदेत्यर्थः सुवीरासः शोभनपुत्राः सन्नो-
विद्वथं स्तोत्रमावदेम आभिमुख्येन वदेम । अथवा सुपुत्राविद्वथं गृह्णामावदेम । आवदनं पुत्रो-
त्राणां धनेनोपच्छन्दनम् ॥ १४ ॥

त्वनःसोमविश्वतइति सौम्येपशौ हविपोनुवाक्या । स्ववितश्च—त्वनःसोमविश्वतोवयोधा-
यातेधामानिदिवियापृथिव्यामिति ।

सैषा पञ्चदशी—

त्वनःसोमविश्वतोवयोधास्त्वस्त्रविदाविशानृचक्षाः ।

त्वनंइन्द्रऊतिभिःसजोपाःपाहिपश्चातादुतवापुरस्तात् ॥ १५ ॥ १३ ॥

त्वम् । नः । सोम । विश्वतः । वयःऽधाः । त्वम् । स्वःऽवित् ।

आ । विश । नृचक्षाः । त्वम् । नः । इन्द्रो इति । ऊतिभिः ।

सजोपाः । पाहि । पश्चातात् । उत । वा । पुरस्तात् ॥ १५ ॥ १३ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं विश्वतः सर्वाभ्योदिग्भ्यो वयोधा अन्नदाता तथा त्वं स्वविद्व
स्वर्गलंभाकः नृचक्षाः सर्वमनुष्पदद्या त्वं आनिश । हे इन्द्रो त्वं सजोपाः सहस्रीपमाणः सन् ऊ-
तिभिः सह अथवातयोगन्तारोमरुतः तेः सहितः सन्पश्चात्पाद् पश्चात् उववा पुरस्ताच्च पा-
हि ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे षयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

॥ इत्यष्टमे मंडले षटोनुवाकः ॥ ६ ॥

सप्तमेनुवाके दशसूक्तानि तत्राग्नआयाहीति विंशत्युचं प्रथमं सूक्तं प्रगाथपुत्रस्य भर्गस्वार्प
 आग्नेयं मथमावृतीयाद्यजोवृहत्यः द्वितीयाचतुर्थ्यादि युजः सतोवृहत्यः । तथाचानुक्रान्तम्—
 अग्नआ विंशतिर्भर्गः प्रागाथआग्नेयं प्रागाथंत्विति । प्रातरनुवाके आग्नेयेऋतौ वाहतेछन्दसि
 आश्विनशस्त्रेचेदं सूक्तम् । तथाचसूत्रितम्—अथमग्निरग्नआयाहीति ।

तत्र प्रथमा—

अग्नायाह्यग्निभिर्होतारंत्वावृणीमहे ।

आत्वामनक्तुप्रयताहविष्मतीयजिष्ठंवाहिरासदे ॥ १ ॥

अग्ने । आ । याहि । अग्निभिः । होतारम् । त्वा ।

वृणीमहे । आ । त्वाम् । अनक्तु । प्रयता । हविष्मती ।

यजिष्ठम् । वाहिः । आसदे ॥ १ ॥

हे अग्ने अग्निभिर्यष्टव्यैः सहायास्वागच्छ । तदर्थं होतारं देवानामाह्वातारं त्वा त्वां वृणीम-
 हे त्वां आगतं प्रयताध्वर्युर्हेस्ताभ्यां नियता हविष्मती घृतवती यजिष्ठं त्वां वाहिः बहिष्प्यासदे
 आसद्य आसर्वतोऽनक्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छाहित्वामहसःसूनोअद्भिरःसुचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जोनपातंघृतकेशमीमहेग्निंयज्ञेषुपूर्वम् ॥ २ ॥

अच्छ । हि । त्वा । सहसः । सूनो इति । अद्भिरः । सुचः ।

चरन्ति । अध्वरे । ऊर्जः । नपातम् । घृतकेशम् ।

ईमहे । अग्निम् । यज्ञेषु । पूर्वम् ॥ २ ॥

हे सहसःसूनो बलस्यपुत्र बलेन मध्यमानत्वात् हे अंगिरः अंगिरसां मध्ये एक अथवांग-
 विर्भक्तिकर्मा सर्वत्र संगतस्त्वा त्वां अध्वरे यागे अच्छाभिप्राप्तुं सुचश्चरन्ति गच्छन्ति अत ऊ-
 र्जोऽन्नस्य नपातं न पातयितारं रक्षकं बलस्य नमरं वा घृतकेशं प्रदीवकेशस्थानीयज्वालं पूर्व्यं
 पुरातनं पूरकं वाग्निं यज्ञेषु अन्नदीयेषु ईमहे स्तौमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अग्नेकविर्वेधाअसिहोतापावकयक्ष्यः ।

मन्द्रोयजिष्ठोअध्वरेष्वीड्योविप्रेभिःशुक्रमन्मभिः ॥ ३ ॥

अग्ने । कविः । वेधाः । असि । होता । पावक । यक्ष्यः । मन्द्रः ।

यजिष्ठः । अध्वरेषु । ईड्यः । विप्रेभिः । शुक्र । मन्मभिः ॥ ३ ॥

हे अग्ने कविर्मेधावी त्वं वेधाः विधातासि फलानां । हे पावक होता देवानामाह्वावा होमनिष्पादकोवा यक्ष्योयष्ट्योसि । हे शुक्र दीप्त मन्द्रो मोदनीयो यजिष्ठो यष्टुतमस्त्वं अध्वरेषु यज्ञेषु विप्रेभिर्मेधाविभिर्कृत्विभिर्मन्मभिर्मननीयैः स्तोत्रैरीड्यः स्तुत्योसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अद्रोघमावहोशतोयविष्टयदेवाँअजस्रवीतये ।

अभिप्रयाँसिसुधितावसोगहिमन्दस्वधीतिभिर्हितः ॥ ४ ॥

अद्रोघम् । आ । वह् । उशतः । यविष्टय । देवान् ।

अजस्र । वीतये । अभि । प्रयाँसि । सुधिता । आ ।

वसो इति । गहि । मन्दस्व । धीतिभिः । हितः ॥ ४ ॥

अद्रोघमद्रोघघारं मां प्रति हे यविष्ठय युवतम अजस्र नित्य आवहानय । कान् उशतोस्मदर्थ कामधमानान् देवान् । किमर्थं वीतये हविर्भक्षणाय । हे वसो वासकाग्रे सुधिता सुनिहितानि प्रयाँस्यन्नानि अभिगहि अभिगच्छ । आगत्य च धीनिभिः स्तुतिभिर्निर्हितो निहितः सन् मन्दस्व । यदा धीतिभिः मन्दस्वेति संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

त्वमित्सप्रथाँअस्पमेँत्रातर्ऋतस्कविः ।

त्वाँविप्राँसःसमिधानदीदिवआविवासन्तिवेधसः ॥ ५ ॥ १४ ॥

त्वम् । इत् । सप्रथाँ । असि । अग्ने । त्रातः ।

ऋतः । कविः । त्वाम् । विप्राँसः । समृद्धिधान् । दीदिवः ।

आ । विवासन्ति । वेधसः ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे अग्ने त्रावः रक्षक ऋतः सत्यभूतः कविः क्रान्तप्रज्ञस्त्वमित्त्वमेव सप्रथाः सर्वतः पृथु-
रसि भवसि । हे समिधान समिध्यमान हे दीदिवः दीप्तत्वां विप्रासो विमाः मेधाविनो वेधसो
विधातारः स्तोतारो विवासन्ति परिचरन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी—

शोचाशोचिष्ठदीदिहिविशेमयोरास्वस्तोत्रेमहँअसि ।

देवानांशर्मन्मर्मसन्तुसूर्यःशत्रूपाहःस्वग्रयः ॥ ६ ॥

शोचँ । शोचिष्ठ । दीदिहि । विशे । मयः । रास्व ।

स्तोत्रे । महान् । असि । देवानाम् । शर्मन् । मर्म । सन्तु ।

सूर्यः । शत्रुहसहः । सुहअग्रयः ॥ ६ ॥

हे शोचिष्ठ अविशयेन शोचयितरग्ने शोच दीप्यस्व । दीदिहि दीपयास्मान् । विशे प्रजापै
स्तोत्रे मयः सुखं रास्व देहि । त्वं महानसि त्वं देवानां संबन्धिनि शर्मन् शर्मणि सुखे मम सूर्य
स्तोतारो मेधाविनोस्माकं पुत्रादयोवा सन्तु भवन्तु । शत्रूपाहः शत्रूणामग्निभित्तारः स्वग्रयः
शोभनाग्रयश्च सन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यथाचिद्बृद्धमतसमग्रैसंजूर्वसि क्षमि ।

एवादेहमित्रमहोयोअस्मद्भुग्दुर्मन्माकश्चवेनति ॥ ७ ॥

यथा । चित् । बृद्धम् । अतसम् । अग्ने । सम्भूजूर्वसि ।

क्षमि । एव । दह । मित्रमहः । यः । अस्मद्भुक् ।

दुःमन्मा । कः । च । वेनति ॥ ७ ॥

हे अग्ने क्षमि क्षमायां वर्तमानं बृद्धमतसम् शुष्कं काष्ठं यथाचित् येन प्रकारेणैव संजू-
र्वसि जूर्वविहिंसाकर्मां सन्त्यादहसीत्यर्थः एव एवं दह । हे मित्रमहः मित्राणापस्माकं पूजक तेजो-
बा । कं पोअस्मद्भुक् अस्माकं द्रोग्धा कश्च कश्चिदुर्मन्मा दुर्मतिर्वेनति कामयतेस्मान् द्रोग्धुं
त्वं दहेवि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मानोमर्तापरिपवेरक्षस्विनेमाघशंसायरीरधः ।

अस्त्रैधद्भिस्तरणिभिर्यविष्ठयशिवेभिःपाहिपायुभिः ॥ ८ ॥

मा । नः । मर्ताय । रिपवे । रक्षस्विने । मा । अघशंसाय ।

रीरधः । अस्त्रैधद्भिः । तरणिभिः । यविष्ठय ।

शिवेभिः । पाहि । पायुभिः ॥ ८ ॥

नोस्मान् मर्ताय मनुष्याय रिपवे शत्रवे हिंसित्वे रक्षस्विने बलवते मारीरधो वशमानय
तथाघशंसाय पापशंत्तकाय मारीरधः । हे यविष्ठय युवतम अस्त्रैधद्भिः अहिंसकैस्तरणिभिरुत्तार-
कैः शिवेभिः सुखकरैः पायुभिः पालनैः नोस्मान्पाहि रक्ष ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

पाहिनोअग्रएकयापास्युत्तद्वितीर्यया ।

पाहिगीर्भिस्तिस्त्रुर्जापतेपाहिचतसृभिर्वसो ॥ ९ ॥

पाहि । नः । अग्रे । एकया । पाहि । उत्त । द्वितीर्यया ।

पाहि । गीर्भिः । तिस्त्रुभिः । ऊर्जाम् । पते । पाहि ।

चतसृभिः । वसो इति ॥ ९ ॥

हे अग्रे नोस्मानेकया ऋचा गिरा पाहि रक्ष । उवापिच द्वितीपमा ऋचा पाहि पात्य
पाहि तिसृभिर्गीर्भिरूर्जामन्नामां बलानां वा पते स्वामिन् । तथा पाहि चतसृभिः गीर्भिः हे वसो-
वासकाये ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

पाहिविश्वस्माद्रक्षसोअरावणःप्रस्मवाजेपुनोव ।

त्वामिद्विनेदिष्टं देवतालयआर्पिनक्षामहेवृधे ॥ १० ॥ १५ ॥

पाहिं । विश्वस्मात् । रक्षसः । अराव्णः । प्र । स्म ।
 वाजेषु । नः । अ॒व । त्वा॒म् । इत् । हि । नेदिष्ठम् ।
 दे॒व॒व्रा॒तये । आ॒पिम् । नक्षामहे । वृ॒धे ॥ १० ॥ १५ ॥

हे अग्ने विश्वस्मात्सर्वस्माद्रक्षसः अराव्णोदातुः सकाशात्पाहि रक्षास्मात् वाजेषु रांग्रामेषु
 नोस्मान्माव प्रकर्षेण रक्ष । स्पेति पूरणः । हियस्मान्नेदिष्ठमात्तन्नं आपिं चन्धुभूतं त्वामिदं त्वामिव
 देवव्रातये यज्ञाय यज्ञसिध्यर्थं वृधे वर्धनाय नक्षामहे व्याप्तुमः । नक्षतिर्व्यातिकर्मा ॥१०॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी-

आनोअग्नेवयोवृधैरयिपावकशंस्यम् ।
 रास्त्राचनउपमातेपुरुस्पृहंसुनीतीस्त्रयशस्तरम् ॥ ११ ॥

आ । नः । अ॒ग्ने । व॒यः॑ऽवृ॒धम् । र॒यिम् । पा॒व॒क॒ । शं॒स्य॒म् । रास्त्रं ।
 च॒ । नः । उ॒प॒मा॒ते । पु॒रु॒स्पृ॒हम् । सु॒नी॒ती । स्व॒यं॒शः॑ऽतरम् ॥११॥

हे अग्ने पावक शोधक वयोवृधमन्नस्य वर्धकं शंस्यं शंसनीयं रयिं धनं नोस्मभ्यमाहरे-
 तिशेषः । आहत्य च हे उपमाते उपास्मात्तमीपि मावि नो धनमित्युपमातिः । हे वाट्टशाग्ने नोस्मभ्यं
 सुनीती धुनीत्या शोभननयनेन पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं स्वयंशस्तरं अत्यन्तं स्वभूतकी-
 र्तिधनं रास्त्रं च देहि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

येनवंसाम्पृतनासुशार्धतस्तरन्तोअर्यआदिशः ।
 सत्वंनोवर्धप्रयसाशचीवसोचिन्वाधियोवसुविदः ॥ १२ ॥

येन । वंसाम् । पृतनासु । शार्धतः । तरन्तः । अर्यः ।
 आ॒दि॒शः । सः । त्वम् । नः । वर्ध॑ । प्र॒यसा॑ । श॒ची॒व॒सो
 इति शचीवसो । जिन्व । धियः । वसुविदः ॥ १२ ॥

येन धनेन वृत्तनास्तु संग्रामेषु शर्धतः वेगं कुर्वतः अर्षोरीन् शत्रून् आदिशः आदेष्टुन्
शस्त्रप्रक्षेपुन् तरन्तो वंसाम हिंसाम तद्धनं देहि । हे शचीवसो प्रज्ञया वासयितः कर्मधनवा स
प्रसिद्धस्त्वंनोस्मान्वर्धं वर्धय प्रीणय प्रयत्नानेन । त्वं वा वर्धास्वदीयेन प्रयसा । हविषावस्तु-
विदो वस्तूनां संभक्तानि धियः कर्माण्यस्मदीयानि जिन्व प्रीणय ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

शिशानोवृषभोयथाग्निःशृङ्गेदविध्वत् ।

तिग्माअस्यहनवोनप्रतिधृपेसुजम्भःसहसोयद्दुः ॥ १३ ॥

शिशानः । वृषभः । यथा । अग्निः । शृङ्गे इति । दविध्वत् । तिग्माः ।

अस्य । हनवः । न । प्रतिधृपे । सुजम्भः । सहसः । यद्दुः ॥ १३ ॥

अयमग्निः शृंगे शिशानः वीक्षणीकुर्वन् वृषभोयथा दविध्वत् कम्पयति शिरः एवं शृङ्ग-
स्थानीया ज्वालाः शिशानस्तवीक्षणीकुर्वन् दविध्वत् कम्पयति शिरः । अस्पाग्नेहनवोन हनव-
इव हनुस्थानीयान्ज्वालाः तिग्माः वीक्षणा नपतिधृपे प्रतिधर्षितुमशक्याः । योनिः सुजम्भः
सुदंष्ट्रः सहसोयद्दुः सहसस्युत्रः अस्य हनवइत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्वशी-

नहितेअग्नेवृषभप्रतिधृपेजम्भासोयद्वितिष्ठसे ।

सत्वंनोहोतःसुद्धुतंहविष्कृधिर्वस्त्रानोवार्यापुरु ॥ १४ ॥

नहि । ते । अग्ने । वृषभ । प्रतिधृपे । जम्भासः । यत् ।

विद्वितिष्ठसे । सः । त्वम् । नः । होतरिति । सुद्धुतम् ।

हविः । कृधि । वस्त्रं । नः । वार्या । पुरु ॥ १४ ॥

हे वृषभ वर्षक हे अग्ने ते तव जम्भासो जम्भा दन्तस्थानीयाज्वालाः नहि मतिधृपे
प्रतिधर्षितुं न शक्याः यद्यस्माद्वितिष्ठसे विविधं गच्छसि मवर्धसइत्यर्थः । हे होतृहोमनिष्पादक
सत्वं हविरस्मदन्नं सुद्धुतं कृधि कुरु नोस्मन्नं वार्या वरणीयानि पुरु यद्दुः इति वस्त्रं देहि ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

शेषेवनेषुमात्रोःसंत्वामर्तासइन्धते ।

अतन्द्रोह्व्यायहसिह्विष्कृतआदिह्वेषुंराजसि ॥ १५ ॥ १६ ॥

शेषे । वनेषु । मात्रोः । सम् । त्वा । मर्तासः । इन्धते । अतन्द्रः ।

ह्व्या । वसि । ह्विःःकृतः । आत् । इत् । देवेषु । राजसि १५ ॥१६ ॥

हे अग्ने वनेषु वर्तमानपोर्माशोररण्योः शेषे स्वपिपि वर्तसे । त्वा त्वां तथाभूतं मर्तासोम-
नुष्याः अध्वर्यादयोमथनेनोत्पाद्य समिन्धते पश्चात्पवृद्धः स्वमतन्द्रोऽनलसः सन् ह्विष्कृतो-
यजमानस्य ह्व्या हवींषि बहसि देवान् प्रवि । आदिदन्तस्मेव देवेषु मध्ये राजसि दी-
प्यसे ॥ १५ ॥

॥ इति पद्यस्य चतुर्थे षोडशोपर्यः ॥ १६ ॥

अथ षोडशी-

सप्तहोतारस्तमिदीळतेत्वाग्नेसुत्यजमह्वयम् ।

भिन्नत्स्यद्रितपसाविशोचिपाप्राग्नेतिष्ठजनान् अति ॥ १६ ॥

सप्त । होतारः । तम् । इत् । ईळते । त्वा । अग्ने । सुत्यजम् ।

अह्वयम् । भिनत्सि । अद्रिम् । तपसा । वि । शोचिपा ।

प्र । अग्ने । तिष्ठ । जनान् । अति ॥ १६ ॥

हे अग्ने तमित् तमेव त्वा त्वां सप्तहोतारो सप्तहोत्रकाः ईळते स्तुवन्ति । कीदृशंत्वां सुत्यजं
सुत्यागं अभिमदपदमित्यर्थः अह्वयमक्षीर्णं पवृद्धम् । किञ्च अद्रिं मेघं तपसा तापकेन शो-
चिपा तेजसा तपसा शोचिपा वेति वा योग्यं विभिनत्सि । हे अग्ने जनानस्मानति अतीत्य
प्रतिष्ठ प्रगच्छ हविरादाय देवान्प्रति अथवा अस्मद्विरोधिजनानतिक्रम्य प्रतिष्ठ ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अग्निर्माग्निवोअग्निगुह्वेमवृक्तवाहिपः ।

अग्निहितप्रयसःशश्वतीष्वाहोतारंचर्पणीनाम् ॥ १७ ॥

अग्निमऽअग्निम् । वः । अग्निऽगुम् । हुवेम । वृक्तऽर्वाहंपः ।
 अग्निम् । हितऽप्रयसः । शश्वतीपुं । आ । होतारम् ।
 चर्पणीनाम् ॥ १७ ॥

अग्निमग्निं वीप्सा आदरार्थं अग्निमेव हे यजमानाः वोयुष्मदर्थं हुवेम आहूयाम् । अथवा हे देवा वो युष्मदर्थमितिवा व्याख्येयं । कीटश्रावयं वृक्तवर्हिपः छिन्नदर्भाः कीटशमग्निं अग्निगु-
 मधृतकर्माणं सर्वदा गृहेवर्तमानं अग्निं हितप्रयसः निहितहविष्काययं आहुवेमेति शेषः । कीट-
 शमग्निं शश्वतीपु बह्वीपु भूमिपु वर्तमानं होतारं होमनिष्पादकं । किमर्थं चर्पणीनां मनुष्याणा-
 मर्थाय । अग्नौ तृप्तेसति वृष्टिष्वात्माण्युपकारसिद्धंप्राण्यर्थत्वं । अथवा मनुष्याणां यजमाना-
 नां होतारं होमसाधकम् ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

केनेनशर्मन्तसचतेसुपामण्यग्रेतुभ्यंचिकित्वनां ।
 इपण्ययानःपुरुरूपमाभरवाजंनेदिष्टमूल्ये ॥ १८ ॥

केनेन । शर्मन् । सचते । सुसामर्ति । अग्रे । तुभ्यम् ।
 चिकित्वनां । इपण्यया । नः । पुरुरूपम् । आ ।
 भर । वाजम् । नेदिष्टम् । ऊत्ये ॥ १८ ॥

हे अग्रे तुभ्यं चिकित्वना चिकित्वा जनेन होत्रादिना सह यजमानः केनेन प्रज्ञापकेन
 स्तोत्रेण यजतइतिशेषः । कुत्रेति तदुच्यते—सुपापणि शोभनरथन्दरादिसामोषेते शर्मन् शर्मणि
 सुखसाधने यज्ञे । अतः हे अग्रे इपण्यया इच्छया स्वीयया नोस्मभ्यं पुरुरूपं नानारूपं नेदिष्टं
 अन्विके सर्वदा वर्तमानं वाजमन् ऊत्ये रक्षणायभराहर ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अग्रेजरित्तिर्विष्पतिस्तेपानोदेवरक्षसः ।
 अग्रोपिवान्गृहर्पतिर्मुहोअसिदिवस्पायुर्दुरोण्युः ॥ १९ ॥

अग्ने । जरितः । विश्वपतिः । तेषानः । देव । रक्षसः ।
 अप्रोपिष्टवान् । गृहस्पतिः । महान् । असि ।
 दिवः । पायुः । दुरोणयुः ॥ १९ ॥

हे अग्ने देव जरितः स्वोतः स्तुत्येत्यर्थः विश्वपतिः मजानां पालकः रक्षसोराक्षसानां तेषानः सन्नापकोत्ति अपोपिष्टवान्यजमानगृहमत्यजन् । तदेवाह—गृहपतिर्यजमानगृहस्यपालकश्च त्वं महानविशयेन पूज्योत्ति दिवो द्युलोकस्य पायुः पाता दुरोणयुर्यजमानगृहस्य मिश्रयिता सर्वदा वर्तमानइत्यर्थः तादृशास्त्वं महानसीत्यन्वयः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मानोरक्ष आवेशीदाघृणीवसो मायातुर्पातुमावताम् ।
 पुरोगव्यूत्यनिरामपक्षुधमग्नेसेधंरक्षस्विनः ॥ २० ॥ १७ ॥

मा । नः । रक्षः । आ । वेशीत् । आघृणिवसो इत्याघृणिवसो ।
 मा । यातुः । यातुश्चावताम् । परःऽगव्यूति । अनिराम् । अर्ष ।
 क्षुधम् । अग्ने । सेधं । रक्षस्विनः ॥ २० ॥ १७ ॥

हे आघृणीवसो दीमधनाग्ने नोस्मान्नक्षोराक्षसादिः । रक्षोरक्षितव्यमस्मादितियास्कः । मा आवेशीत् सर्वतो न प्रविशतु । तथा यातुमावतां यातुर्पातना पीडा तद्धतां यातुवानानां यातुः पीडामावेशीत् । हे अग्ने अनिराम् इरान् अन्नाभावं दारिद्र्यं क्षुधं क्षपयितारं रक्षस्विनो बलवन्ति रक्षांसिच पुरोगव्यूति क्रोशद्वयाद्देशात्परस्तात् एतदुपलक्षणं अत्यन्तं दूरदेशे अपसेध परिहर अनिराक्षुत् बाह्यानि रक्षांसिच नपीडयन्त्विति ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

उभयंशृणवदित्यष्टादशार्धं द्वितीयं सूक्तं प्रागाथस्य भर्गस्यार्थं । अत्रानुक्रमणिका—उभयंशृण्वेति । पूर्वसूक्ते प्रागार्थत्वत्पुक्तत्वादिदमपि प्रागार्थं । अत्रायुजोबृहत्यः युजःसर्वोबृहत्यः अनुकत्वादिन्द्रोदेवता । महाव्रते निष्केबल्ये बाह्वतृचाशीतावेतःसूक्तं सप्तम्यष्टमीवर्गं तथैवपञ्चमारण्यके सूत्रितं शौनकेन—उभयंशृणवच्चनइति सप्तर्षीचाष्टमीं चोद्धरतीति । चातुर्विंशिकेहनि निष्केबल्ये उभयमिति बृहत्साममगाथः । तथाचसूत्रितम्—उभयंशृणवच्चनइति । चातु-

विंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवनेच्छावाकस्यायमेव स्तोत्रियःप्रगाथः । तथाचसृत्रितं—उन्नयंशृणव-
च्चनआवृपस्वपुस्त्वसोइति । एवमन्यत्रापि यस्मिन्नहनि पृष्ठस्तोत्रे बृहत्सामक्रियते तस्मिन्नहनि
निष्केयत्येयंप्रगाथः ।

तत्र प्रथमा—

उन्नयंशृणवंचनइन्द्रोअर्वागिदंवचः ।

सुत्राच्यामववासोमंपीतयेधियाशर्विष्ठआगमत् ॥ १ ॥

उन्नयंम् । शृणवत् । च । नः । इन्द्रः । अर्वाक् । इदम् । वचः ।

सुत्राच्या । मघडवा । सोमंषपीतये । धिया ।

शर्विष्ठः । आ । गमत् ॥ १ ॥

उन्नयं स्तोत्रात्मकं शास्त्रात्मकं चोन्नयविधं नोस्माकमिदं वचोर्वागस्मदभिमुखं इन्द्रः शृ-
णवत् शुणोतु श्रुत्वाच सुत्राच्या अस्माकं सहांचत्या धिया युक्तःसत्, मघवा शर्विष्ठोविशयेन
बलवानागमदागच्छतु सोमपीतये सोमपानाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तंहिस्वरार्जं वृषमंतमोजसेधिपणेनिष्टतक्षतुः ।

उतोपमानांप्रथमोनिपीदसिसोमंकामंहितेमनः ॥ २ ॥

तम् । हि । स्वरार्जम् । वृषत्तम् । तम् । ओजसे । धिपणे इति ।

निःक्षतुः । उत । उपमानाम् । प्रथमः । नि । सीदसि ।

सोमंकामम् । हि । ते । मनः ॥ २ ॥

तं हि तं तत्त्विन्द्रं स्वराजं स्वयमेवराजमानं धिपणे यावापृथिव्यौ वृषमं जगदुपकार-
कस्य वृष्णेवैषंकं निष्टतक्षतुः संचस्करतुः । तं तमेवेन्द्रं ओजसे वसाप निष्टतक्षतुः उत यस्मादेवं
तस्माद्दे इन्द्रोपमानां वपमानभूतानांअन्येषां देवानां मध्ये प्रथमो मुख्यः सन् निपीदसि वे-
द्यां सोमकामं हिस्त्रु वे मनः ॥ २ ॥

पूर्वोक्ते अच्छावाकराले आवृपस्वेवि प्रगाथोवैकलिकोनुत्पः सूत्रमुक्तम् ।

सेवा तृतीया—

आवृपस्वपुरुवसोसुतस्येन्द्रान्धसः ।

विद्महिःत्वाहरिवःपृतसुसासहिमधृष्टंचिद्दधृष्वणिम् ॥ ३ ॥

आ । वृपस्व । पुरुवसो इति पुरुवसो । सुतस्य । इन्द्र । अन्धसः ।

विद्म । हि । त्वा । हरिवः । पृतसु । ससहिम् ।

अधृष्टम् । चित् । दधृष्वणिम् ॥ ३ ॥

हे पुरुवसो बहुधनेन्द्र त्वमावृपस्व आसिञ्चस्व । किं सुतस्यान्धसः सुतमन्धः सोमं जठरे । हे हरिवो हरिभ्यां तद्वन्दिन्द्र त्वा त्वां विद्महि जानीमः स्वलु । कीदृशं पृतसु संग्रामेषु सासहिं अभिभवितारं शत्रूणां अधृष्टंचिद् कैरप्यधर्षणीयं दधृष्वणिमन्येषां धर्षकं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अप्रामिसत्यमघवन्नथेदसदिन्द्रक्रत्वायथावशः ।

सनेमवाजंतवशिप्रिन्नवसामक्षुचिद्यन्तोअद्रिवः ॥ ४ ॥

अप्रामिसत्य । मघवन् । तथा । इत् । असत् । इन्द्र । क्रत्वा ।

यथा । वशः । सनेम । वाजम् । तव । शिप्रिन् । अवसा ।

मक्षु । चित् । यन्तः । अद्रिवः ॥ ४ ॥

हे अप्रामिसत्य अहिंसितसंत्य हे मघवन्दिन्द्र तथेदसत्तथैवभवति । हे इन्द्र क्रत्वा कर्मणा मज्ञानेन यथा येनप्रकारेण वशः कामयेः । हे शिप्रिन् अवसा रक्षणेन निमित्तेन वाजमर्च सनेम संभजेम वयं त्वं त्वदनुग्रहात् । कीदृशावयं मक्षु चिद् शीघ्रमेव यन्तः शत्रून्गच्छन्तोभि- भवन्तः हे अद्रिवः अद्रिवंजस्तद्वचिन्द्रेति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शग्ध्युर्देपुशचीपतइन्द्रविश्वाभिरुतिभिः ।

भग्नंहित्वायशसंवसुविद्मनुशं रचरामसि ॥ ५ ॥ १८ ॥

शग्धि । ऊँ इति । सु । शचीष्टपते । इन्द्रं । विश्वाग्निः ।
ऊतिश्भिः । भगम् । न । हि । त्वा । यशसम् । वसुष्टविदम् ।
अनु । शूर । चरामसि ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे शचीपते इन्द्र शग्धि देहि सु सुष्ठु अग्निमतं विश्वाग्निः सर्वाग्निः ऊतिभिः रक्षकैः
मरुद्भिः सह । हे शूर भगंन भ्राग्यमिव यशसं यशस्विनं वसुविदं धनस्यलंभकं त्वा त्वां अनु-
चरामसि अनुचरामः परिचरामेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

पौरोअश्वंस्यपुरुकृद्गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः ।
नकिर्हिदानंपरिमर्धिपत्स्वेयद्यद्यामितदाभर ॥ ६ ॥
पौरः । अश्वंस्य । पुरुकृत् । गवाम् । असि । उत्सः । देव ।
हिरण्ययः । नकिः । हि । दानम् । परिमर्धिपत् । त्वे इति ।
यत्क्षयत् । यामि । तत् । आ । भर ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं अश्वस्य पौरः पूरविदा भवसि । तथा गवां पुरुकृत् बहुकृतांसि । हे देव हिर-
ण्ययः हिरण्यमयशरीरस्त्वं उत्सः उत्तसदृशोसि । हे इन्द्र त्वे त्वयि वर्तमानं दानमस्मद्विषयं देयं
धनं वा नकिर्हि परिमर्धिपत् नकश्चिदपि हिनस्ति अतो यद्ययामि याचे तदाभराहर मस्यम् ॥६॥

मयशिष्टोमेवृहत्ताम तदानीं निष्केवल्ये प्रगाथोनुरूपः । सञ्चितञ्च—त्वंहेहिचेरयइति म-
गाथाएते भवन्तीति । महाभते निष्केवल्ये उत्तरपक्षेयंप्रगाथः तथैव पंचमारण्यकेसञ्चितम्—त्वा-
मिद्धिहवामहे त्वंहेहिचेरयइति वृहत्त्वोत्रियानुरूपो प्रगाथाविति ।

प्रगाथे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

त्वंहेहिचेरवेविदाभगंवसुत्तये ।
उद्दावृपस्त्रमघवन्नाविष्टयुजिन्द्राश्वमिष्टये ॥ ७ ॥

त्वम् । हि । आ । इहि । चरेवे । विदाः । भगम् । वसुत्तये ।
 उत् । वृषस्व । मघश्वन् । गोर्द्धष्टये । उत् ।
 इन्द्र । अश्वम्श्दष्टये ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं हि त्वं त्वलु चरेवे सामर्थाद्वातेति गम्यते अतएसागच्छ आगत्यचास्मभ्यं
 भगं भजनीयं धनं विदाः उभस्व दत्स्व । किमर्थं वसुत्तये अस्माकं वसुदानाय हे मघवन् ग-
 विष्टये माइच्छते महं उद्वृषस्वोत्तिञ्चस्व मामिदिशेषः । तथा हे इन्द्राश्वमिष्टयेश्वैपणवते महं
 अश्वानुद्वृषस्वोत्तिञ्चस्व देहि ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी द्वितीया सूक्तेऽपी-

त्वं पुरुसुहस्राणि शतानि च यूथा दानाय मंहसे ।
 आपुरन्दरं चरुमविप्रवचस इन्द्रं गायन्तोर्वसे ॥ ८ ॥

त्वम् । पुरु । सुहस्राणि । शतानि । च । यूथा । दानाय । मंहसे ।
 आ । पुरम्श्दरम् । चरुम् । विप्रश्वचसः ।
 इन्द्रम् । गायन्तः । अर्वसे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र त्वं पुरु पुरुणि बहूनि सहस्राणि शतानि च यूथा ग्वादियूथानि दानाय यज-
 नानविषयाय मंहसे अनुमन्यसे । यद्वा दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रपच्छसि मंहतिर्दानक-
 र्मा । अथपरोक्षेण ब्रवीति—पुरन्दरं शत्रुपुराणां दारयितारमिन्द्रं अर्वसे रक्षणाय प्रीतयेवा गाय-
 न्तः स्तुवन्तो विप्रवचसः विविधप्रकृष्टवचनावयं आ आगन्तारमग्निमुत्वेवा चरुम कुर्मः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अविप्रो वायदविधुद्विप्रो विन्द्रतेवचः ।
 सप्रममन्दत्वायाशतक्रतो प्राचामन्यो अहंसन ॥ ९ ॥

अविप्रः । वा । यत् । अविधत् । विप्रः । वा । इन्द्र । ते । वचः ।
 सः । प्र । ममन्दत् । त्वाद्या । शतक्रतो इति शतक्रतो ।
 प्राचामन्यो इति प्राचाऽमन्यो । अहंसन ॥ ९॥

हे इन्द्र ते तव वचः स्तोत्रं यद्यः अविप्रोवा अमेधावी अस्तुविकुशलोवा अविधत् कुर्यात् त्वां स्तौतीत्यर्थः सस्तोता त्वाया त्वयीच्छया साधनेन प्रमन्दत् प्रकर्षेण मोदते । हे शतक्रतो बहुकर्मन् हे प्राचामन्यो प्राचीनक्रोधअप्रतिहतक्रोधेत्यर्थः नहीन्द्रक्रोधं प्रतिहन्ति कश्चिद् हे अहंसन संग्रामे अहमित्यात्मनोमहत्त्वं प्रकाशयन् यः शत्रुं संभजते सतथोक्तस्तादृशेन्द्र-
 ॥ ९ ॥ अथ दशमी-

उग्रबाहुर्भ्रक्षरुत्वापुरन्दरोयदिभेशृणवद्धवम् ।
 वसूयवोवसुपतिशतक्रतुंस्तोमैरिन्द्रं हवामहे ॥ १० ॥ १९ ॥

उग्रबाहुः । भ्रक्षरुत्वा । पुरन्दरः । यदि । मे । शृणवत् ।
 हवम् । वसुदयवः । वसुपतिम् । शतक्रतुम् ।
 स्तोमैः । इन्द्रम् । हवामहे ॥ १० ॥ १९ ॥

उग्रबाहुः उदूर्णभ्रुजो भ्रक्षरुत्वा वधकर्ता शत्रूणां पुरन्दरः पुराणां दारपितेन्द्रः यदि मे हवं शृणवत् शृणुयात् तर्हि वसुयवो वसुकानावयं वसुपतिं बहुधनस्वामिनं शतक्रतुं अपरिमितप्रज्ञमिन्द्रं स्तोमैः स्तोत्रैः हवामहे आह्वयानः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

नपापासोमनामहेनारायासोनजल्हवः ।
 यदिन्विन्द्रं व्यर्षणं सचांसुतेसखायं कृणवामहे ॥ ११ ॥
 न । पापासः । मनामहे । न । अरायासः । न । जल्हवः ।
 यत् । इत् । नु । इन्द्रम् । व्यर्षणम् । सचां । सुते ।
 सखायम् । कृणवामहे ॥ ११ ॥

वयमिन्द्रं पापासः पापाः अरुतपुण्याः ब्रह्मचर्यवतादिरहिताः न मनामहे न मन्यामहे
 तथा अरायासोऽराया व्यधनावा अहविष्कावा न मनामहे न जल्हवः अज्वलनाः अनग्रयो-
 न मनामहे कृतवतनियमादिपुण्याः दानरन्तोभिसहितास्तेस्तुमइति ऋपिरात्मानमाह । यदिव
 यस्मादेव कारणात् नु इदानीं वृषणं वर्षकमिन्द्रं सुते सोमेभिपुते सचा सहिताः सत्तायं कृणवा-
 महे कुर्मः तस्मात्पापादिरहिताः मनामहे पापादिविशिष्टानामिन्द्रसाहाय्यकरणासंभवात् । अत्र
 नपापामन्यामहइत्योदिनिरुक्तम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उग्रयुपुज्मपृतनासुसासहिमृणकार्तिमदाभ्यम् ।

वेदाभ्रुमंचित्सनितारथीतमोवाजिनंयमिदूनशात् ॥ १२ ॥

उग्रम् । युज्म । पृतनासु । ससहिम् । ऋणकार्तिम् ।

अदाभ्यम् । वेदं । भ्रुम् । चित् । सनिता । रथिदृतमः ।

वाजिनम् । यम् । इत् । ऊँ इति । नशात् ॥ १२ ॥

उग्रमुदूर्णवल्मिन्द्रं युज्म योजयामः । कीदृशमिन्द्रं पृतनासु संग्रामेषु सासाहिं शशू-
 णामभिप्रवितारं ऋणकार्तिं ऋणभूतस्तुतिं यस्मै स्तुतिऋणवदवश्यंक्रियते तं तादृशं अथवा
 ऋणवदवश्यफलप्रदस्तुतिकं अदाभ्यं केनाप्यहिंस्यं । यद्भ्रुो भ्रुमंचित् बहुष्वश्वेषु भ्रमणशी-
 लमेव वाजिनं बलवन्तमश्वं रथीतमः रथस्वामी देवः वेद वेत्ति गृह्णाति तद्वत् सनिवेन्द्रो वा-
 जिनं हविष्मन्तं यमिव यमेव जनं बहूनां यजमानानां मध्ये नशात् व्याप्नोति तमिन्द्रमिति ते
 वयमित्तिवा योज्यं । वयं युज्मेति पक्षे व्यत्ययेन बहुवचनम् ॥ १२ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकस्य यतइन्द्रेति वैकल्पिकःस्तोत्रियस्तृचः । स-
 त्रितञ्च । यतइन्द्रभयामहे यथागौरोभपाकृतमिति । दुःस्वमदर्शनेप्येतदादिसूक्तशोषोप्यः स-
 त्रितं च-यतइन्द्रभयामहइतिच सूक्तशोषम् ।

तृचे प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी-

यतइन्द्रभयामहेततोनाअभयंकधि ।

मथवञ्जुग्धितवतन्नंऊतिमिर्विद्विपोविमृधोजहि ॥ १३ ॥

यतः । इन्द्र । जयामहे । ततः । नः । अर्जयम् । कृधि ।
मर्धंश्चन् । शग्धि । तव । तत् । नः । ऊतिक्षभिः । वि ।
द्विपः । वि । नृधः । जहि ॥ १३ ॥

हे इन्द्र यतोहिंसकात् भयामहे वयं ततो नोस्मभ्यमभयंकृधि कुरु । हे मघवन् शग्धि शकोभवसि नोस्मभ्यमभयं कर्तुं तव तच्चैरुविगीरक्षणैरक्षकैः पुरुषैः । किञ्च विजहि द्वियो-
स्मद्वेषुन् विजहि मृधोस्मर्द्धिसकात् ॥ १३ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्दशी-

त्वंहिराधस्पते राधसोमहः क्षयस्यासि विधतः ।
तंत्वावयमधवन्निन्द्रगिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ॥ १४ ॥

त्वम् । हि । राधःपते । राधसः । महः । क्षयस्य ।
असि । विधतः । तम् । त्वा । वयम् । मघश्चन् । इन्द्र ।
गिर्वणः । सुतश्चन्तः । हवामहे ॥ १४ ॥

हे राधस्पते धनस्वामिन् त्वंखलु महो महवो राधसो धनस्य क्षयस्य च गृहस्य च वर्धयिष्यासि खलु सामर्थ्यादेवं लभ्यते । कस्य राधसो गृहस्य च वर्धक इति । उच्यते-विधतः । परिचरतो यजमानस्य । तं वाटशं त्वा त्वां वयं हे मघवन्निन्द्र गिर्वणोर्धिर्वननीय सुताव-
न्तोभिपुतसोमा हवामहे आह्वयाम ॥ १४ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते पञ्चदशी-

इन्द्रस्पलुतद्वं ब्रह्मापरुस्पानो वरेण्यः ।
सनोरक्षिपच्चरमंसमध्यमंसपश्चात्पातुनः पुरः ॥ १५ ॥ २० ॥

इन्द्रः । स्पलु । उत । द्वं ब्रह्मा । परःऽपाः । नः । वरेण्यः ।
सः । नः । रक्षिपत् । चरमम् । सः । मध्यमम् । सः ।
पश्चात् । पातु । नः । पुरः ॥ १५ ॥ २० ॥

अयमिन्द्रः स्पृष्ट सर्वस्य ज्ञाता स्पृशतिज्ञानकर्मां उतापं वृत्रहा वृत्रहन्ता परस्याः परस्य
पालयिता नोस्मार्कं वरेण्यः वरणीयः सइन्द्रो नोस्माकं पुत्रमितिशेषः रक्षिषत् रक्षतु चरमं पुत्रं
तथा सरक्षिषत् । समध्यमं पुत्रं रक्षिषत् स नोस्मान्पश्चात्प्रातु रक्षतु नः पुरः पुरस्ता द्रक्षतु ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षोडशी-

त्वं नः पश्चात् धरादुत्तरात्पुरइन्द्रनिपाहि विश्वतः ।
आरे अस्मत्कृणुहि देव्यं भयमारे हेतीरे देवीः ॥ १६ ॥

त्वम् । नः । पश्चात् । अधरात् । उत्तरात् । पुरः । इन्द्र ।
नि । पाहि । विश्वतः । आरे । अस्मत् । कृणुहि ।
देव्यम् । भयम् । आरे । हेतीः । अदेवीः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मान्पश्चात् पश्चाद्गात् पुरः पूर्वभागादधरादधोभागादेतदुपरिभागस्यो-
पलक्षणं उत्तरादुत्तरभागात् एतदक्षिणस्याप्युपलक्षणं किं बहुना विश्वतः सर्वस्मात्प्रदेशान्निपाहि ।
हे इन्द्र देव्यं भयं अस्मदस्मत्तआरे दूरे कृणुहि कुए । तथा अदेवीरासुराणि हेतीः आयुधा-
नि आरे कृणुहि ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अद्याद्याश्वश्वइन्द्रत्रास्वपरेचनः ।
विश्वाचनोजरितृन्तस्यते अहा दिवानक्तं चरक्षिषः ॥ १७ ॥

अद्यऽअद्य । श्वःऽश्वः । इन्द्र । त्रास्व । परे । च । नः ।
विश्वा । च । नः । जरितृन् । सत्तस्यते । अहा ।
दिवान् । नक्तम् । च । रक्षिषः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र नोस्मान् अद्याद्य यद्यशब्दवाच्यमहरस्ति तत्र । सर्वत्र एवं । श्वश्वः त्रास्व रक्षा ।
तथा परे च परस्मिन्स्त्वतीयेहनि च त्रास्व । हे सत्तवे सत्तांपाल विश्वा सर्वाण्यप्यहाहानि सर्वेष्व-
प्यहःसु नोस्मान् जरितृन् रक्षिषो रक्षसि । तथा दिवानक्तं च रक्षिषः रक्षसि रक्षवा ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

प्रभङ्गीशूरोमघवानुवीमघःसंमिश्लोवीर्यायकम् ।
उभातेवाहूवृषणाशतक्रतोतिपावर्जमिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ २१ ॥

प्रभङ्गी । शूरः । मघः । तुविमघः । समिश्लः ।
वीर्याय । कम् । उभा । ते । वाहू इति । वृषणा । शतक्रतो
इति शतः । नि । या । वर्जम् । मिमिक्षतुः ॥ १८ ॥ २१ ॥

अयं मघवेन्द्रः प्रभङ्गी प्रभञ्जनशीलः शूरः तुवीमघः प्रभूतधनः संमिश्रः सम्पत्तिश्च-
यिता किमर्थं वीर्याय शत्रूणां वीर्यकरणाय कमितिपूरणः एवं महानुभावोभवति । अथ प्रत्य-
क्षादः—हे इन्द्र ते उभा उभावपि वाहू वृषणा वर्षकौ कामानां हे शतक्रतो बहुपुत्र या यौ
वज्रमायुधं निमिमिक्षतुः परिगृह्णीतः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

प्रोअस्माइति द्वादशर्चं तृतीयं सूक्तं काण्वस्य प्रगाथस्यापि पञ्चपदापंक्तिः सप्तम्याद्या-
स्तिस्रोबृहत्स्यः इन्द्रोदेवता । अत्रानुक्रमणिका—प्रोअस्मैद्वादश प्रगाथः षाड् सप्तम्याद्याथ ति-
स्रोबृहत्स्यइति । विनियोगैलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

प्रोअस्माउपस्तुतिभरतायज्जुजोपति ।

उक्थैरिन्द्रस्यमाहिनंवयोवर्धन्तिसोमिनोमद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ १ ॥

प्रो इति । अस्मै । उपःस्तुतिम् । भरत । यत् । जुजोपति । उक्थैः ।

इन्द्रस्य । माहिनम् । वयः । वर्धन्ति । सोमिनः । मद्राः ।

इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ १ ॥

अस्माइन्द्रायोपस्तुतिउपेत्यक्रियमाणास्तुतिं प्रोभरते प्रकर्षेण संपादयते हे ऋत्विजः । य-
द्यदि अयमिन्द्रो जुजोपति सेवते तर्हि भरतेति । सोमिनः सोमपियस्येन्द्रस्य स्वभूतं माहिनं म-
हत् वयोर्बं सोमदृक्षणं उक्थैः शतैः वर्धन्ति वर्धयन्ति मद्राः स्तुत्यानि स्वस्विन्द्रस्य रादयो
दानानि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अयुजो असमो नृभिरेकः कृष्टीर्यास्यः ।

पूर्वैरतिप्रवाद्युधे विश्वा जाता न्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ २ ॥

अयुजः । असमः । नृभिः । एकः । कृष्टीः । अयास्यः ।

पूर्वाः । अति । प्र । वृधे । विश्वा । जातानि ।

ओजसा । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ २ ॥

अयुजः असहायः असमः असदयो न्यैर्नृभिर्देवैः एकोपुख्यः अयास्यः उपक्षपयितुमशक्यः पूर्वाः कृष्टीः पूर्वतन्यः मजाः अतिप्रवृधे अति प्रवर्धते । किञ्च विश्वा सर्वाणि जातानि इदानी-
मुत्पन्नानि ओजसा वृतेनातिप्रवाद्युधे भद्रा इन्द्रस्पातयः । अथवा वृष्टिस्युजोसहायो न्यै-
रसदशएकएव सत् पूर्वाः मजाः जातानि सर्वाण्यप्यतिक्रम्य वर्धते । शिष्टं समानम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अहितेन चिद्वर्तानुःसिपासति ।

प्रवाच्यमिन्द्रतत्तव वीर्याणिकरिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ३ ॥

अहितेन । चित् । अर्वाता । जीरददानुः । सिपासति ।

प्रवाच्यम् । इन्द्र । तत् । तव । वीर्याणि ।

करिष्यतः । भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ३ ॥

अयं जीरदानुः क्षिप्रदान इन्द्रः अहितेनापीजितेनापेरितेन चिद्वर्तारणवताश्वेन सिपा-
सति संभ्रकुमिच्छति तद् तस्माद्धे इन्द्र वीर्याणि सामर्थ्यानि करिष्यतस्त्व महत्त्वं प्रवाच्यं
स्तुत्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आयाहि कृणवां भत इन्द्रमह्लाणिवर्धना ।

येभिः शविष्ठचाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ४ ॥

आ । या॒हि । रु॒णवा॑म । ते । इन्द्रं । ब्रह्मा॑णि । वर्ध॑ना ।
 येभिः । श॒विष्ठ॑ । चा॒कनः॑ । भ॒द्रम् । इ॒ह । श्र॒व॒स्य॒ते ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ४ ॥

हे इन्द्र आयात्यागच्छ ते रुणवाम किं ब्रह्माणि परिवृढानि स्तुतिलक्षणानि कर्माणि । कीदृशानि वर्धना उत्साहवर्धकानि । येभिर्भ्यः कर्मभिः हे शविष्ठातिशयेन बलवन्निन्द्र चाकनः कामयसे । किं भद्रं कर्तुं । कस्मै श्रवस्यतेनमिच्छते स्तोत्रे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

धृ॒प॒ताश्चि॒द्भू॒प॒न्मनः॑रु॒णोर्पा॑न्द्र॒य॒त्त्वम् ।
 ती॒वैःसो॑मैःस॒पर्य॑तोनमोभिःप्रति॒भू॒प॒तोभ॒द्राइन्द्र॑स्यरा॒तयः॑ ॥ ५ ॥
 धृ॒प॒तः । चि॒त् । धृ॒प॒त् । मनः॑ । रु॒णो॒पि । इन्द्र॑ । यत् । त्वम् ।
 ती॒वैः । सो॑मैः । स॒पर्य॑तः । नमः॑भिः । प्र॒ति॒भू॒प॒तः ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र धृपतश्चिद् भृष्टादपि धृपत् पृष्टं मनः रुणोपि अत्यन्तं भृष्टं करोपि । ययस्मात्त्वं तीवैः मदजनकैः सोमैः सपर्यतः पूजयतो नमोभिर्नमस्कारैश्च प्रतिभूपतोर्लुक्वतो यजमानस्य गभिर्पतं दित्ससीतिशेषः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अ॒व॒च॒ष्ट॒क्क॒र्चा॒प॒मो॒व॒तो॑ऽइ॒व॒मा॒नु॒षः ।
 जु॒ष्टी॒दक्ष॑स्प॒सो॒मि॒नः॒स॒खा॑पंरु॒णु॒ते॒यु॒जंभ॒द्राइन्द्र॑स्यरा॒तयः॑ ॥ ६ ॥ २२ ॥
 अ॒व॒च॒ष्टे । क॒र्चा॒प॒मः । अ॒व॒ता॒न्इ॒व॒ । मा॒नु॒षः । जु॒ष्टी॒ ।
 दक्ष॑स्य । सो॒मि॒नः । स॒खा॑यम् । रु॒णु॒ते॒ । यु॒जंम् ।
 भ॒द्राः । इन्द्र॑स्य । रा॒तयः॑ ॥ ६ ॥ २२ ॥

अपनिन्द्रः कर्चापमो कचा स्तुत्या समः तथापरिन्डिजः सन्नवचष्टे पश्यति अनुमहेणास्मान् । तत्र दृष्टान्तः—मानुषो मनुष्यः अवतानवदान्कूपादिपदेशानिव दृष्ट्वाच जुष्टी धीतोषं दत्त

पवृद्धस्य सोमिनो यजमानस्य युजं युज्यमात्मानं सखायं कृणुते करोति तस्याभिमर्तं साधय-
तीत्यर्थः । अथवा वृषितोमनुष्यो जलपूर्णावटानिव स्तुतः सन्यस्यति सोमं पातुं । पश्चादवेक्षितं
तं युज्यमानं सोमं जुष्टी सेवित्वा दक्षस्य सोमिनः सखायं कृणुते कुरुते ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे द्वार्षिकशोचर्मः ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी-

विश्वेत् इन्द्रवीर्यदेवा अनुकर्तुं ददुः ।

भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ७ ॥

विश्वे । ते । इन्द्र । वीर्यम् । देवाः । अनु । कर्तुम् । ददुः ।

भुवः । विश्वस्य । गोपतिः । पुरुष्टुत ।

भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते तव वीर्यं सामर्थ्यं कर्तुं प्रज्ञाञ्च अनु अनुसृत्य विश्वे सर्वे देवाः दधुः धार-
यन्ति वीर्यं प्रज्ञाञ्च तव बलेन प्रज्ञयाच तेषु यन्दिनः प्रज्ञावन्तश्च भवन्तीत्यर्थः । तादृशसर्वं
गोपतिः प्रसिद्धानां गवामुदकानां स्तुतिवचसोवा पतिर्भुवो भवसि विश्वस्येत्येदत्पदावर्गतस्यापि
गोशब्दस्य विशेषः । हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र भवसीति सप्तम्ययः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

गृणेतादिन्द्रतेशव उपमं देवतातये ।

यद्वंसि वृत्रभोजसाशचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ॥ ८ ॥

गृणे । तत् । इन्द्र । ते । शवः । उपमम् । देवतातये ।

यत् । हंसि । वृत्रम् । ओजसा । शचीपते ।

भद्राः । इन्द्रस्य । रातयः ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते तव तच्छोचलं उपमं अतिकं देवतातये यजमानाय यज्ञार्थवा गृणे स्तुवे ।
यस्माद्देशचीपते वृत्रं भोजसा बलेन हंसि तस्मात्ते शवोगृणे ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समनेववपुष्यतःरुणवन्मानुषायुगा ।

विदेतदिन्द्रश्चेतनमर्धश्रुतोभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ ९ ॥

समनाइव । वपुष्यतः । रुणवत् । मानुषा । युगा ।

विदे । तत् । इन्द्रः । चेतनम् । अर्ध । श्रुतः । भद्राः ।

इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ ९ ॥

समनेव समानमनस्का योपिदिव सायथा वपुष्यतो वपुरिच्छतः पुरुषान् रुणवत्करोति स्ववशात् एवममिन्द्रो मानुषा मनुष्यान् युगा युगानि कालान्संबत्सरामनुर्तुमासादीन्विदे संभयति तद्युगनिर्माणालोकं कर्म इन्द्रश्चेतनं सर्वस्य प्रज्ञापकं कृतवामिति शेषः । अथ अथैवं कृत्वा श्रुतः सर्वत्र रूपानुभूत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

उज्जातमिन्द्रतेशवउत्त्वामुत्तवक्रतुम् ।

भूरिगोभूरिवाद्यधुर्मर्धवन्तवशर्मणिभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ १० ॥

उत् । जातम् । इन्द्र । ते । शवः । उत् । त्वाम् । उत् । तव । क्रतुम् ।

भूरिगो इति भूरिइगो । भूरि । वधुधुः । मर्धवन् । तव ।

शर्मणि । भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ १० ॥

हे इन्द्र उत् । अयं व्यवहितेनापि वधुधुरित्यनेन संबध्यते । उद्वर्धयन्ति सोमेन । किं ते तवजावमुत्तनं शवोबलं । मकेवलं बलं किन्तु त्वा मुद्वर्धयन्ति स्तुत्यादिना पश्चात्तव क्रतुं प्रज्ञां स्वानुकूलां उद्वर्धयन्ति भूरित्येतत्प्रत्याख्यावं संबध्यते अति प्रभूतमुद्वर्धयन्तीत्यर्थः । कर्षवंकुर्वन्तीति उच्यते-हे भूरिगो बहुपशो हे मघबन्धनवचिन्द्र तव शर्मणि त्वदीये सुरते ये वर्तन्ते तेच कुर्वन्तीति ॥ १० ॥

अथैकादशी-

अहंचत्वंचंद्रहन्तसंयुज्यावसुनिभ्यआ ।

अरातीवाचिदद्विवोनुनीशुरमंसतेभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ ११ ॥

अहम् । च । त्वम् । च । वृत्रहृन् । सम् । युज्याव । सुनिःश्र्यः ।
 आ । अरातिश्वा । चित् । अद्रिश्वः । अर्नु । नौ । शूर ।
 मंसते । भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ ११ ॥

हे वृत्रहन्निन्द्र त्वश्वाहश्च संयुज्याव संगती भवाव । किपदवधीति उच्यते—सनिःश्र्य आ
 यावता कालेन धनानि लभ्यन्ते तावत्कालम् । नौ संगतयोश्चावयोः हे अद्रिवो वज्रवन्निन्द्र
 हे शूर अरातीश्वा चित् अदानोपि जनस्त्वद्वचनस्य अनुमंसते अनुमतिं करोति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सत्यमिद्वाउतंव्यमिन्द्रंस्तवामनानृतम् ।

मह्यँअसुन्वतोवधोभूरिज्योतींपिसुन्वतोभद्राइन्द्रस्यरातर्यः ॥ १२ ॥ २३ ॥

सत्यम् । इत् । वै । ऊँ इति । तम् । व्यम् । इन्द्रम् । स्त्वाम् । न ।
 अनृतम् । महान् । असुन्वतः । वधः । भूरि । ज्योतींपि । सुन्वतः ।
 भद्राः । इन्द्रस्य । रातर्यः ॥ १२ ॥ २३ ॥

वर्यं प्रमाथास्तमिन्द्रं सत्यमिव सत्यमेव स्त्वाम नानृतं । वैइति निश्चयेन । अरात्यं न स्त-
 वाम । अस्माभिरुक्तागुणाः सत्याएवसन्तु नातृताइत्यर्थः । स्त्वत्यस्येन्द्रस्य सम्बन्धीअसुन्वतोप-
 दुर्वधोमहान् प्रभूतोभवति । भूरिज्योतींपि बहून् सोमान् सुन्वतोभिपर्वंकुर्वतो यजमानस्येन्द्रकृतो-
 नुग्रहो महान्भवतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

सपूर्व्येइति द्वादशार्थं चतुर्थं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका—सपूर्व्योनायत्रभाषाचतुर्थ्यदिद्वे स-
 षमीचानुष्टुभो गामत्रेन्यादैवी त्रिष्टुविति । प्रथमा चतुर्थी पञ्चमी सम्म्यञ्चतस्रोनुष्टुभः । अस्मेरु-
 द्राइत्यन्यात्रिष्टुप् अवशिष्टागायत्र्यः अन्त्यायादेवादेववा शिष्टाण्यः पष्ठेहनिमरुत्वतीयस्याघ-
 स्तुचःप्रतिपत् । सूत्रितं च—सपूर्व्योमहानांत्रयइन्द्रस्यसोमाइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविति ।

तत्र प्रथमा—

सपूर्व्योमहानांत्रेनःकर्तुभिरानजे ।

यस्यद्वारामनुष्पित्ताद्वेपुधिर्यआनजे ॥ १ ॥

सः । पूर्यः । महानाम् । वेनः । क्रतुङ्घ्रिः । आनजे । यस्य । द्वारा ।
मनुः । पिता । देवेर्षु । धियः । आनजे ॥ १ ॥

सइन्द्रः पूर्वोमुख्योमहानां पूज्यानां यजमानानां क्रतुङ्घ्रिः कर्मभिर्निमित्तभूतैः
वेनः कान्तस्तेषां हृषिः कामयमानः आनजे आगच्छति । यस्येन्द्रस्य द्वारा द्वाराणि प्रा-
प्त्युपायानि धियः कर्माणि देवेष्वेतेषुमध्ये पिता सर्वेषां पालको मनुरातजे प्राप । आनजिःप्रा-
तिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

दिवोमानं नोत्सदन्त्सोमपृष्ठासो अद्र्यः ।
उक्थाब्रह्मचशस्या ॥ २ ॥

दिवः । मानम् । न । उत् । सद्न् । सोमपृष्ठासः ।
अद्र्यः । उक्था । ब्रह्म । च । शस्या ॥ २ ॥

दिवो सुलोकस्य मानं निर्मातारमिन्द्रं नोत्सदन् नोत्सृजन्तु । के सोमपृष्ठासः सोमस्पर्शः
सोमाभिषवकर्तारः अद्रयोऽग्रावाणः । किञ्चोक्था उक्थानि शस्त्राणि ब्रह्मच ब्रह्माणि स्तोत्राणि
शस्या शंसनीयानि भवन्तीतिशेषः । यद्वा यानि स्तोत्राणि शस्त्राणि च सन्ति तानीन्द्रं नो-
त्सृजन्त्विति समन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सविद्वौ अद्दिरोभ्य इन्द्रो गा अष्टणोदप ।
स्तुपेतदस्य पौस्यम् ॥ ३ ॥

सः । विद्वान् । अद्दिरोभ्यः । इन्द्रः । गाः । अष्टणोत् ।
अप । स्तुपे । तत् । अस्य । पौस्यम् ॥ ३ ॥

सविद्वानुपायज्ञः इन्द्रोद्दिरोभ्यः तेषामर्थाय गाः पणिभिरपहवाः पिहित्वा अपावृणोत्
अपवारितवान् तत्तादृशस्य पौस्यं पुंस्त्वं सामर्थ्यं स्तुपे स्तौमि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सप्रत्नथाकविद्वृधइन्द्रोवाकस्यवृक्षणिः ।

शिवोअर्कस्यहोमन्यस्मन्नागन्त्ववसे ॥ ४ ॥

सः । प्रत्नस्था । कविद्वृधः । इन्द्रः । वाकस्य । वृक्षणिः । शिवः ।
अर्कस्य । होमनि । अस्मन्ना । गन्तु । अवसे ॥ ४ ॥

सइन्द्रः प्रत्नथा प्रत्नवत् पूर्वस्मिन्काले यथा तद्वदिदानीमपि कविद्वृधः मेधाविनां स्तो-
तृणां वर्धयिता वाकस्य स्तोतुः वृक्षणिः वीढा शिवः सुखकरः अर्कस्य अर्कमर्त्त अर्चनीय-
त्वादर्वनसाधनत्वाद्वा तादृशस्य सोमस्य होमनि होमे सअस्मन्ना अस्मास्तु निमित्तभूतेषु अ-
वसे रक्षणाय गन्तु गच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आदूनुतेअनुक्तुंस्वाहावरस्ययज्यवः ।

श्वात्रमर्काअनूपतेन्द्रगोत्रस्यदावने ॥ ५ ॥

आत् । ऊँ इति । नु । ते । अनुं । क्तुम् । स्वाहा । वरस्य । यज्यवः ।
श्वात्रम् । अर्काः । अनूपत् । इन्द्रं । गोत्रस्य । दावने ॥ ५ ॥

आदु अनन्तरमेव नु अथ हे इन्द्र ते तव क्तुं कर्म अनुक्रमेण अनूपतेति संबन्धः । अनु-
क्रमेण स्तुवन्ति के स्वाहावरस्य स्वाहादेव्याः पतेरग्नेः यज्यवोयष्टारः तदर्थमग्नी यामं कुर्वन्तइ-
त्यर्थः । तादृशाअर्काः अर्चयितारः स्तोतारः श्वाश्रमिति क्षिप्रनाम अन्यदेवतास्तुतिरूपं विडं-
यमकृत्वातिशीघ्रमतिदीर्घं स्तुयन्तीत्यभिप्रायः । किमर्थं स्तुवन्तीत्युच्यते—गोत्रस्य दावने धन-
स्य दानाय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

इन्द्रेविश्वानिवीर्याकृतानिकर्त्वीनिच ।

यमर्काअध्वरंविदुः ॥ ६ ॥ २४ ॥

इन्द्रे । विश्वानि । वीर्या । कृतानि । कर्त्वानि । च ।

यम् । अर्काः । अध्वरम् । विदुः ॥ ६ ॥ २४ ॥

अस्मिन्निन्द्रे विश्वानि सर्वाणि वीर्या वीर्याणि सामर्थ्यानि कृतानि कर्त्वानि कर्त्तव्यानि च वतन्तइविशेषः। यमिन्द्रं अर्काः स्तोदारः अध्वरमहिंसकं विदुर्जानन्ति तस्मिन्निन्द्रइति ॥६॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

पञ्चमेहनि मरुत्वतीये यत्पाञ्चजन्ययेतिवृत्तः प्रतिपत् । सूत्रितं च—यत्पाञ्चजन्ययाविशे-
न्द्रइत्तोमपाएकइति मरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविति ।

सैषा सप्तमी—

यत्पाञ्चजन्ययाविशेन्द्रेघोपाअसृक्षत ।

अस्तृणाद्बर्हणाविपोर्ध्वमानस्यसक्षयः ॥ ७ ॥

यत् । पाञ्चजन्यया । विशा । इन्द्रे । घोपाः । असृक्षत ।

अस्तृणात् । बर्हणा । विपः । अर्यः । मानस्य । सः । सक्षयः ॥ ७ ॥

यद्यदा पाञ्चजन्यया निपादपञ्चमाश्वत्वारोवर्णाः पञ्चजनास्तत्र भवयाविशा प्रजया इ-
न्द्रे घोपाः स्तुतयोत्सव सृज्यन्ते तदानीमयमिन्द्रोऽस्तृणाव हिनस्ति शत्रून् बर्हणा स्वमह-
त्वे नानन्यसहायेनेत्यर्थः । तादृशः सअर्यः स्वामी इन्द्रोविपो मेधाविनः स्तोतुर्मम मानस्य पू-
जायाः सत्कारस्य क्षयोनिवासो भवति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इयमुत्तेअनुष्टुतिश्चरुपेतानिपौंस्यां । प्रावञ्चक्रस्यवर्तनिम् ॥ ८ ॥

इयम् । ऊँ इति । ते । अनुष्टुतिः । चरुपे । तानि । पौंस्यां ।

प्र । आवः । चक्रस्य । वर्तनिम् ॥ ८ ॥

इयमिदानीं क्रियमाणा अनुष्टुतिः अनुकूडास्तुतिः ते एव स्वभूता । कुतस्तवेति तानि
प्रसिद्धानि वृत्रवधादीनि पौंस्या पुंस्त्वानि यतश्चरुपे अतस्तइत्यर्थः । हे इन्द्र चक्रस्य रथा-

धारस्य वर्तानि मार्गं प्रावः प्रारक्षः । अथास्मद्यत्तगमनाय रक्षःकृत्वा चक्रमार्गवाधा यथानश्रवति
तथारक्षसीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथनवमी—

अस्यवृष्णोव्योदनेउरुकमिष्टजीवसे । यवंनपृश्वआददे ॥ ९ ॥

अस्य । वृष्णाः । विदुओदने । उरु । क्रमिष्ट । जीवसे ।

यवम् । न । पृश्वः । आ । ददे ॥ ९ ॥

अस्यवृष्णो वर्षितुन्द्रस्य व्योदने विविधेने लब्धेसति जीवसे जीवनाय उरुविस्ती-
र्णं क्रमिष्ट पदनिधानं करोति सर्वलोकः । अथवा इन्द्रस्य स्वभूतेनेलब्धयेवा सति पदंग्यासं
करोति तथारुत्वा यवंन पश्वः यवं पशवइय सर्वोजनः आददे आदत्ते स्तुतादस्मात् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

तद्धधानाअवस्यवोयुष्माभिर्दक्षपितरः । स्याममरुत्वंतोवृधे ॥ १० ॥

तत् । दधानाः । अवस्यवः । युष्माभिः । दक्षपितरः ।

स्याम । मरुत्वंतः । वृधे ॥ १० ॥

तस्तोत्रं दधानाः धारयन्तः अवस्यवो रक्षाकामावयं हे ऋत्विजो युष्माभिः सहिता
इतिवापोग्यम् तादृशादक्षपितरः दक्षोन्नं तस्यपितरः पालकाः स्वामिनः स्याम । किमर्थं मरु-
त्वतोमरुद्भिःतद्वतइन्द्रस्य वृधे वर्धनाय यागाय ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृत्त्वियायधाश्रुक्कभिःशूरनोनुमः । जेषामिन्द्रत्वयायुजा ॥ ११ ॥

वद् । वृत्त्वियाय । धाम्ने । श्रुक्कभिः । शूर । नोनुमः ।

जेषाम । इन्द्र । त्वया । युजा ॥ ११ ॥

वद् सत्यं ऋत्वियाम ऋवीश्रवाय ऋतुशब्दोयागकालोपलक्षकः यागकाले प्रादुर्भूताय धाम्ने
कल्याणवेजसे तुभ्यं हे सुरेन्द्र ऋक्कभिर्मधैर्नोनुमः अतिशयेन स्तुमः हे इन्द्र स्तुतेन त्वया युजा
सहायभूतेन जेषाम जयेम शत्रून् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अस्मेरुद्रामेहनापर्वतासो वृत्रहृत्ये भरहृतौ सजोपाः ।

यः शंसते स्तुवते धार्यि पञ्च इन्द्रं ज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः ॥ १२ २५ ॥

अस्मे दति । रुद्राः । मेहना । पर्वतासः । वृत्रहृत्ये । भरहृतौ ।

सजोपाः । यः । शंसते । स्तुवते । धार्यि । पञ्चः । इन्द्रं ज्येष्ठाः ।

अस्मान् । अवन्तु । देवाः ॥ १२ ॥ २५ ॥

अस्मे अस्मान् रुद्राः मेहना उदकसेचनयुक्ताः पर्वतासो मेघाश्च वृत्रहृत्ये वृत्रहननसा-
धने भरहृतौ संगामाह्वाने सजोपाः अस्मात्समानप्रीतिश्च य इन्द्रः शंसते शस्त्रं पठते स्तुवते स्तोत्रं
कुर्वते च यजमानाय पञ्चो बलवान्वेगवान् वा धार्यि यच्छति स इन्द्रश्च इमे इन्द्रज्येष्ठा देवा अ-
स्मानवन्तु रक्षन्तु । अस्मानिति पूरणः । अथ वैर्वयोग्यं रुद्रा रुद्रपुत्रा मेहना सेचनेन युक्ताः पर्वता
पर्वतसदृशाः पूरणवन्तः प्रीणनवन्तो वा । पर्वपुनः पूणातेः प्रीणातेर्वैति निरुक्तम् । वृत्रहृत्ये भरहृतौ
सजोपाः सजोपसः सहायभूता मरुतो देवा इन्द्रज्येष्ठाः उक्तलक्षण इन्द्रश्चास्मानवन्ति ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे पञ्चदशोऽष्टकः ॥ २५ ॥

उत्त्वामन्दन्विति द्वादशर्चं पञ्चमं सूक्तं प्रगाथस्यार्चं प्राग्वत्समपरिभाषया गायत्र्यैन्द्रं ।
उत्वेत्यनुक्रमणिका । विनियोगोलैंगिकः ।

तत्र प्रथमा-

उत्त्वामन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः ।

अवं ब्रह्मद्विषो जहि ॥ १ ॥

उत् । त्वा । मन्दन्तु । स्तोमाः । कृणुष्व । राधः । अद्रिवः ।

अवं । ब्रह्मद्विषः । जहि ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां स्तोमाः स्तुवय उय उत्कृष्टं मन्दन्तु मादयन्तु । कृणुष्व कुरु राधोर्न
हे अद्रिवो ब्रह्मद्विषास्मार्थं । किञ्च ब्रह्मद्विषो ब्राह्मणद्वेषुनव जहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पदापुणोँरराधसोनिवाधस्वमहाँअसि ।
नहित्वाकश्चनप्रति ॥ २ ॥

पदा । पुणीन् । अराधसः । नि । वाधस्व । महान् ।
असि । नहि । त्वा । कः । चन । प्रति ॥ २ ॥

पणीन् लुब्धानराधसो यष्टव्यधनरहितान् केवलधनान् पदा पादेनाविक्रम्य नि निवरां
वाधस्व । कुतः यतस्त्वं महान् असि भवसि त्वा त्वां तव कश्चन कश्चिदपि देवः अमृतो मनु-
ष्योवा मति प्रतिनिधिः सदृशः नस्तस्वि खड्ग ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वमींशिपेसुतानामिन्द्रत्वमसुतानाम् ।
त्वंराजाजनानाम् ॥ ३ ॥

त्वम् । ईशिपे । सुतानाम् । इन्द्र । त्वम् । असुतानाम् ।
त्वम् । राजा । जनानाम् ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं सुतानामभिपुतानां सोमानामीशिपे ईश्वरोभवसि तथा त्वमसुतानां बल्ल्या-
कारे वर्तमानानां चेशिपे त्वं जनानां सर्वेषां राजाभवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इहियेहिक्षयोदिविआइधोर्यश्चर्षणीनाम् ।
ओभेपृणासिरोदसी ॥ ४ ॥

आ । इहि । प्र । इहि । क्षयः । दिवि । आइधोर्यन् । चर्षणीनाम् ।
आ । उभे इति । पृणासि । रोदसी इति ॥ ४ ॥

हे इन्द्र पहि आगच्छ । तथा प्रेहि प्रगच्छ । दिवि द्युलोकात् किं क्षयनिवासं । किं कुर्वन्
आधोर्ष शब्दं कुर्वन् । किमर्थं चर्षणीनां मनुष्याणां अर्थाय । अथवा हविः स्वीकृत्य प्रेहि सुते-

न गच्छ दिवमाधोपन् यजमानं स्तुवन् उभे रोदसी द्यावापृथिव्यौ आपृणासि आपूरयसि ते-
जसा वृष्ट्या वा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

त्वं चित्पर्वतं गिरिं शतपर्वतं सहस्रिणम् ।

विस्तोतृभ्यो रुरोजिथ ॥ ५ ॥

त्यम् । चित् । पर्वतम् । गिरिम् । शतपर्वतम् । सहस्रिणम् ।

वि । स्तोतृभ्यः । रुरोजिथ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं त्वं चित्तं तं चिदिति पूरणः पर्वतं पर्वतं गिरिं मेघं उभयोर्मेषनामत्वादेको
योगरूढोद्गच्छः शतपर्वतं शतोदकपर्वतं तथा सहस्रिणं अपरिमितवृष्टिं मेघं स्तोतृभ्योर्थाय
विरुरोजिथ विरुज वजेण ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

वयमुत्वादिवा सुते वयं नर्त्तं हवामहे ।

अस्माकं काममापृण ॥ ६ ॥ २६ ॥

वयम् । ऊँ इति । त्वा । दिवा । सुते । वयम् । नर्त्तम् । हवामहे ।

अस्माकम् । कामम् । आ । पृण ॥ ६ ॥ २६ ॥

हे इन्द्र वयं त्वा त्वा दिवा अहनि सुते सोमेतिपुते हवामहे आह्वयामः तथा वयं नर्त्तं
हवामहे । आहूतः आगत्यास्माकं काममापृणापूरय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पङ्क्तिशोषर्गः ॥ २६ ॥

अथ सप्तमी-

कं स्पृष्टुषुभोपुषानुविग्नीवो अनानतः ।

ब्रह्माकस्तंसपर्यति ॥ ७ ॥

कं । स्यः । स्पृष्टः । युषां । तुविग्नीवः । अनानतः ।

ब्रह्मा । कः । तम् । सपर्यति ॥ ७ ॥

स्यः सवृषभोवापिता युवा नित्यतरुणः तुविग्नीवः विस्तीर्णकन्धरः. अनानतः कदाचि-
दप्यनयनतः इन्द्रः क्व कुत्र वसेति इति कोजानावीत्यर्थः । को बलाः स्तोत्रा तमिन्द्रं सपर्यति
पूजयति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

कस्यस्त्वित्सर्वनं वृषां जुजुष्वान् अवंगच्छति ।

इन्द्रं कउस्विदाचके ॥ ८ ॥

कस्य । स्वित् । सर्वनम् । वृषां । जुजुष्वान् । अवं । गच्छति ।

इन्द्रम् । कः । ऊँ इति । स्वित् । आ । चके ॥ ८ ॥

कस्य स्वित्सर्वनं स्विदिति विचिकित्सायां वृषा वपितेन्द्रो जुजुष्वान् प्रीयमाणोवगच्छति
कउ कोवा यजमानइन्द्रं आचके जानाति स्तोत्रं स्विदितिपूरणः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

कंते दाना असक्षत वृत्रहन् कं सुवीर्या ।

उक्थे कउस्विदन्तमः ॥ ९ ॥

कम् । ते । दानाः । असक्षत । वृत्रहन् । कम् । सुवीर्या ।

उक्थे । कः । ऊँ इति । स्वित् । अन्तमः ॥ ९ ॥

ते त्वां दानाः यजमानैर्दत्ताः असक्षत सेवन्ते । हे वृत्रहन् वृत्रस्य हन्तरिन्द्र कं कीदृशं
त्वां उक्थे शस्त्रे सुवीर्या शोभनवीर्याणि स्तोत्राणि असक्षत कउस्विद् अन्तमो कोवान्विकतमो
भवति युद्धे ॥ ९ ॥

द्वितीयपर्याये होतुः शस्त्रे अयतेमानुषइति तृचोनुत्पाः । सूत्रितथ । अयतेमानुषेजन-
उद्देदभीति ।

सैषा वृचे प्रथमा सूक्ते दशमी-

अयतेमानुषे जने सोमः पूरुषु सूयते ।

तस्येहि प्रद्रवामि वं ॥ १० ॥

अयम् । ते । मानुषि । जने । सोमः । पूरुपु । सूयते ।
तस्य । आ । इहि । प्र । द्रव । पिवं ॥ १० ॥

अयं सोमस्ते त्वदर्थं तव स्वभूतो वा पूरुपु मनुष्येषु मध्ये मानुषे जनमपि सूयते ।
अथवा पूरुनामस्तु राजस्तु सूयते तस्य तमित्यर्थः तमेहि 'आगच्छ आगत्य च प्रद्रव ग्रहसमीपं
तथा कृत्वा पिव तं सोमम् ॥ १० ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते एकादशी—

अयं तैशर्यणावतिसुपोमायामधिप्रियः ।

आर्जीकीयेमदिन्तमः ११ ॥

अयम् । ते । शर्यणाऽवति । सुऽसोमायाम् । अधि ।

प्रियः । आर्जीकीये । मदिन्तमः ॥ ११ ॥

अयमस्माभिरभिपुतः सोमः ते त्वां मदिन्तमोमादधित्वतोऽयं अधिप्रियः आश्रितः । कु-
त्रेति तदुच्यते शर्यणावति कुरुक्षेत्रस्य जघनार्थभवे शरवृणोपेव सरसि । तत्सरः कुत्रवर्ततइति
उच्यते—सुपोमायां एवनामिकायां नद्यां । सा च कुत्र वर्ततइति तदुच्यते—आर्जीकीये एवना-
मके देशे । एवमुक्तप्रकारेणात्यन्तदूरदेशे वर्तते यः सोमः स एवायमभिपुतं पिवेति उत्तरत्रान्वयः

॥११॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते द्वादशी—

तमद्यराधसेमहे चारुमदायघृष्वये ।

एहीमिन्द्रद्रवापिवं ॥ १२ ॥ २७ ॥

तम् । अद्य । राधसे । महे । चारुम् । मदाय । घृष्वये ।

आ । इहि । ईम् । इन्द्र । द्रवं । पिवं ॥ १२ ॥ २७ ॥

तं पूर्वमद्ये उपवर्णितं चारुं चणरशीलं सोमं महे महते राधसेस्माकं धनाय तव घृष्व-
ये शत्रूणां धर्षणशीलाय मदाय पिव । हे इन्द्र तदर्थं अद्य द्रव गच्छ शीमं सोमपात्रं प्रति
तदर्थमी मिदानीमित्यागच्छ ॥ १२ ॥

॥ इति पठस्य चतुर्थे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

यदिन्द्रप्रागिति द्वादशर्चपद्यं सूक्तं प्रगाथस्पर्षं गायत्रीमेन्द्रं । यदिन्द्रेत्यनुक्रान्तम् । वि-
नियोगोत्तैद्विकः ।

तत्र प्रथमा—

यदिन्द्रप्रागपागुदुङ्न्यग्वाहूयसेनृभिः ।
आयाहितूर्यमाशुभिः ॥ १ ॥

यत् । इन्द्र । प्राक् । अपाक् । उदक् । न्यक् । वा ।
हूयसे । नृभिः । आ । याहि । तूर्यम् । आशुभिः ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं नृभिः कर्मनेतृभिः अस्मदीयैः अश्वर्षादिभिः प्राग्वा अपाग्वा उदग्वा न्य-
ग्वा मतः कुतश्चिद्धूयसे अतस्तूर्यं तूर्णमाशुभिराशुगाभिभिरश्वैरायाहागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यद्वाप्रस्रवणेदिवोमादयासेस्वर्णरे ।
यद्वासमुद्रेअन्धसः ॥ २ ॥

यत् । वा । प्रस्रवणे । दिवः । मादयासे । स्वःऽनरे ।
यत् । वा । समुद्रे । अन्धसः ॥ २ ॥

यद्वा अथवा दिवो द्युलोकस्य प्रस्रवणे अष्टवनिस्पन्दने स्थाने मादयासे माघति यद्वा
स्वर्णरे स्वर्गनयनेवा भूलोके अन्यस्य यागदेशे माघति । यद्वा अन्धसः अन्धोर्जं तेन तत्का-
रणमुदकं लक्ष्यते तस्य समुद्रे समुन्दनापादनभूतेन्तरिक्षे माघति तत्रतत्र वर्तमानमपि हुव-
त्युत्तरत्र सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आत्वांगीर्भिर्मुहामुरुहुवेगामिवभोजसे ।
इन्द्रसोमस्यपीतये ॥ ३ ॥

आ । त्वा । गीःऽभिः । मुहाम् । उरुम् । हुवे ।
गाम्ऽद्वं । भोजसे । इन्द्र । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां गीर्भिः स्तुतिभिः आहुवे आह्वयामि कीदृशं त्वां मह्यं महान्तं उत्तं प-
शूतं किमर्थं सोमस्यपीतये शानाय । आह्वाने दृष्टान्तः—भोज्यते भोगाय गामिव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आत॑ इन्द्र॒ महि॑मानं॒ हर॑यो देव॒ ते महः॑ ।

रथे॑ व॒ हन्तु॑ विभ्र॒तः ॥ ४ ॥

आं । ते । इन्द्र । महिमानम् । हरयः । देव । ते ।

महः । रथे । व॒ हन्तु॑ । विभ्रतः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते तव महिमानं माहात्म्यं रथे विभ्रतो धारयन्तो हरयोऽस्वा आवहन्तु । तथा हे
देव ते महस्तेजोरथे विभ्रतः अस्वा आवहन्तु । अत्र महिज्ञो महसश्च पृथगावहनासंभवात् ता-
न्यां विशिष्टं बहंत्वित्यर्थः । अथवा महिमानं विभ्रतरते त्वां रथेवहन्तु महोविभ्रतश्च त्वां बह-
न्विति योग्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रं॑ गृणी॒प उ॑स्तु॒पे म॒ह्यं उ॒ग्र ई॑शान॒रुतः॑ ।

एहि॑ नः सु॒तं पि॒ब ॥ ५ ॥

इन्द्रं । गृणीपे । ऊँ इति । स्तुपे । महान् । उग्रः ।

ईशानरुतः । आ । इहि । नः । सुतम् । पिब ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं गृणीपे उच्यते इदं देहीदं कुर्विति । तथा स्तुपेऽ स्तुयसे च । उइति चार्थे ।
कीदृशस्त्वं महान् गुणैः प्रवृद्धः उग्रउदूर्णवज्रः ईशानरुतः ऐश्वर्यकर्ता तादृशस्त्वं इत्यागच्छ
आगत्यच नः युतं सोमं पिब ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सु॒ता॒र्षन्त॑स्त्वाव॒यं प्र॑य॒स्वन्तो॑ ह॒वामहे॑ ।

इ॒दं नो॑ ब्रा॒ह्मि॒रास॑दे ॥ ६ ॥ २८ ॥

सुतश्चन्तः । त्वा । वयम् । प्रयस्वन्तः । हवामहे ।

इदम् । नः । वहिः । आसदे ॥ ६ ॥ २८ ॥

सुतावन्तोभिपुतसोमवन्तः प्रयस्वन्तश्चरुपुरोडाशाद्यन्नवन्तश्च वयं त्वा त्वां हवामहे
आह्वयामः किमर्थं इदं नोस्मदीयं वहिर्वाहिपि यज्ञे वहिपिवा आसदे आसादनाय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी—

यच्चिद्धिशाश्वतामसीन्द्रसाधारणस्त्वम् ।
तंत्वावयंहवामहे ॥ ७ ॥

यत् । चित् । हि । शाश्वताम् । अस्मि । इन्द्र । साधारणः ।

त्वम् । तम् । त्वा । वयम् । हवामहे ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं यच्चिद्धि यस्मात्खलु शाश्वतां बहूनां यजमानानां साधारणोसि । चिदितिपू-
रणः । हीतिप्रसिद्धौ । तं तादृशं साधारणं त्वा त्वां वयं हवामहे आह्वयामः । इतरेभ्यः पूर्वमिति
भावः ॥ ७ ॥

प्रातःसवने इदंतेसोम्यमिति होतुः प्रस्थितयाज्या । सूत्रितश्च—इदंतेसोम्यमधु मित्रं वयं-
हवामहे इति ।

सैषा सूक्तेष्टमी—

इदंतेसोम्यमध्वधुञ्जद्विभिर्नरः ।

जुषाणइन्द्रत्पिब ॥ ८ ॥

इदम् । ते । सोम्यम् । मधु । अयुक्षन् । अद्विभिः । नरः ।

जुषाणः । इन्द्र । तत् । पिब ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्धमिदं सोम्यं सोमसम्बन्धि मधु अयुक्षन् अद्विभिः श्रावभिरभिषवसाधनै-
नरोस्मदीयाअथर्व्यादयः । हे इन्द्र तन्मधु जुषाणः प्रीयमाणः पिब ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

विश्वोँअर्योँविपश्चितोँतिर्य्यस्तूयमागहि ।
अस्मेधेहिश्रवोँवृहत् ॥ ९ ॥

विश्वान् । अर्यः । विपःश्चितः । अति । र्य्यः । तूयम् ।
आ । गृहि । अस्मे इति । धेहि । श्रवः । वृहत् ॥ ९ ॥

हे इन्द्र अर्यः स्वामी त्वं विश्वान्विपश्चितः स्तोतृन् अतिर्य्यः अतिक्रम्य पश्य । तदर्थं
तूयं क्षिप्रमागहि आगत्य चास्मेस्मास्तु वृहच्छ्रवोजं यशोवा धेहि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

दातामेपृपतीनांराजाँहिरण्यवीनाम् ।
मादेवाम्मघवारिपत् ॥ १० ॥

दाता । मे । पृपतीनाम् । राजाँ । हिरण्यवीनाम् ।
मा । देवाः । म्घवार् । रिपत् ॥ १० ॥

हिरण्यवीनां हिरण्यवीनानां पृपतीनां राजा इन्द्रोमे दाता भवतु । हे देवाः मघवा इन्द्रो-
मारिपत् रिदोभाभवतु ॥ १० ॥

अथैकादशी-

सहस्रेपृपतीनामधिश्चन्द्रं वृहत्पृथु ।
शुक्रं हिरण्यमाददे ॥ ११ ॥

सहस्रे । पृपतीनाम् । अधि । चन्द्रम् । वृहत् ।
पृथु । शुक्रम् । हिरण्यम् । आ । ददे ॥ ११ ॥

अहं पृपतीनां गवां सहस्रे अधि उपरि धारितं वृहत् महत् पृथु विस्तृतं चन्द्रं आह्ला-
दकं शुक्रं निर्मलं हिरण्यं आददे स्वीकरोमि इन्द्रेणानीतम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नपातोदुर्गहस्यमेसहस्रेणसुरार्धसः ।

श्रवोदेवेष्वक्रत ॥ १२ ॥ २९ ॥

नपातः । दुःऽगहस्य । मे । सहस्रेण । सुऽशार्धसः ।

श्रवः । देवेषु । अक्रत ॥ १२ ॥ २९ ॥

नपातः अरक्षितस्य दुर्गहस्य दुःश्वं गाहमानस्य मे मम सम्बन्धिनोजनाः सहस्रेण अपरिमितेनेन्द्रदत्तेन गवादिधनेन सुरार्धसः सुधनाः सन्तोदेवेषु प्रीतेषु इन्द्रः प्रीतइत्यर्थः श्रवोर्न पशोवा अक्रत अलभन्तेत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

तरोभिर्वदति पञ्चदशार्चं सप्तमं सूक्तं प्रगाथपुत्रस्य कलेरार्चं प्रथमातृतीयाद्ययुजोबृहत्पः द्वितीयाचतुर्थ्यादियुजः सतोबृहत्पः पञ्चदशीत्वनुष्टुप् । तथाचानुक्रमणिका—तरोभिःपञ्चोना कलिः प्रागाथः प्रागाथमन्त्यानुष्टुबिति । महाभवेनिष्केवल्ये बार्हत्तृचाशीतावेतत्सूक्तम् । तथाच पञ्चमारण्यकेस्तत्रितम्—तरोभिर्वोविदद्दसुमित्युत्तमामुद्धरेदिति । अग्निष्टोमेच्छावाकशस्त्रे प्रगाथः स्तोत्रियः । तथाचस्तत्रितम्—तरोभिर्वोविदद्दसुं तरणिरित्तिपासतीति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति । चातुर्विंशिकेहन्मयमेवप्रगाथःस्तोत्रियः । स्तत्रितंच—तरोभिर्वोविदद्दसुं तरणिरित्तिपासतीति ।

तत्र प्रथमा—

तरोभिर्वोविदद्दसुमिन्द्रंसुवार्धञ्जतये ।

बृहद्गायन्तःसुतसोमिअध्वरेहुवेभर्नकारिणम् ॥ १ ॥

तरैःऽजिः । वः । विदत्सुवसुम् । इन्द्रं । सुवार्धः । जतये । बृहत् ।

गायन्तः । सुतसोमे । अध्वरे । हुवे । भर्नम् । न । कारिणम् ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो योयुयं तरोभिर्वोविदद्दसुं वेददद्दसुं धनावेदकमिन्द्रं सवाधो बाधाराहिता ऊतये रक्षणाय बृहत्सामैतत्संतां गायन्तः सन्तः परिचरतेति शेषः । कुपेति ददुप्यते—सुवसोमे सुतसोमकेध्वरे यज्ञे सोमयागे अहंच तमिन्द्रं हुवे आहूयामि । कर्म-

व भरंन भर्तारं कुटुंबपोषकं कारिणं हितकरणशीलं यथा स्वहितकरणायाह्वयन्ति पुत्रादयस्त्वद्-
चथाभूवमिन्द्रं हुवइति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया--

नपंदुधावरन्तेनस्थिरामुरोमदेसुशिप्रमन्धसः ।

यआदृत्पाशशमानापसुन्वतेदाताजरित्रउक्थ्यम् ॥ २ ॥

न । यम् । दुधाः । वरन्ते । न । स्थिराः । मुरः । मदे ।
सुशिप्रम् । अन्धसः । यः । आदृत्त्यं । शशमानायं ।
सुन्वते । दाता । जरित्रे । उक्थ्यम् ॥ २ ॥

यं सुशिप्रमिन्द्रं दुग्धाः दुर्धरा असुरादयो नवरन्तेनवारयन्ति संग्रामे तथा स्थिराः देवा-
नवरन्ते किंच मुरो मरणस्वभावा मनुष्याः नवरन्ते अंधसः अन्धस्य मदे मदाय सोमपानज-
निताय आदृत्य यः शशमानाय शंसमानाय सुन्वते अभिषवं कुर्वते जरित्रे स्तोत्रेच दाता भ-
वति किं उक्थ्यं स्तुत्यं धनं सरेजयतीत्युत्तरत्र संगन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया--

यःशक्रोमृक्षोअश्व्योयोवाकीजोहिरण्ययः ।

सऊर्वस्यरेजयतिमिन्द्रोगव्यस्यरुचहा ॥ ३ ॥

यः । शक्रः । मृक्षः । अश्व्यः । यः । वा । कीजः । हिरण्ययः ।
सः । ऊर्वस्यं । रेजयति । अपंदृत्तिम् । इन्द्रः । गव्यस्य । रुचहा ॥ ३ ॥

यः शक्रइन्द्रः स्तोत्रुणां मृक्षः शोधकः परिवरणीयोवा यश्च अश्व्यः अश्वकुशलः अश्व्यः ।
अथवाश्व्यइति स्वार्थिकोयत् मृक्षोश्वः प्रक्षालितोश्चइव वर्तते । योवा कीजः कीजइत्यद्भुतमाह
किमस्य कथं जातं इतिच यश्च हिरण्ययः हिरण्यमशरीरः सपवमाश्वर्षभूवइन्द्रोवृचहा गव्य-
स्य गोसमूहस्य कीदृशस्य ऊर्वस्य बहुलस्य अपावृतिं अपवरणीयं रेजयति कम्पयतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी--

निखातंचिद्यःपुरुसंभृतं वसूद्विद्वपनिवाशुपे ।

वञ्जीसुशिप्रोहयंश्वइत्करदिन्द्रःकत्वापथावशात् ॥ ४ ॥

निश्वातम् । चित् । यः । पुरुःसम्भृतम् । वसुं । उत् ।
इत् । वर्षति । दाशुषे । वृज्जी । सुःशिप्रः । हरिःश्वः ।
इत् । कर्त् । इन्द्रः । क्त्वा । यथा । वशत् ॥ ४ ॥

निस्वातंचिव भ्रूमौस्वात्वा स्थापितमतिसंभृतं संभृहीतं यागदानादिकं कृत्वा ईदृशं पुरु
बहु वसु धनं उद्विषति उद्वपत्येव दाशुषे यजमानाय एवं । योदेवःकरव करोति सवज्जी सुशि-
प्रः सुहनुः हर्यश्वइव हरितवर्णाश्वयुक्त इन्द्रएव करोति केनोपाधिना क्त्वा कर्मणा यागेनोपा-
धिना यथावशाद् येनप्रकारेण कामयते तथासएव करोति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्वावन्थपुरुष्टुतपुराचिच्छूरनृणाम् ।

व्यंतत्तइन्द्रसंभरामसियज्ञमुक्थंतुरंवचः ॥ ५ ॥ ३० ॥

यत् । ववन्थं । पुरुःस्तुत् । पुरा । चित् । शूर । नृणाम् ।
वयम् । तत् । ते । इन्द्र । सम् । भरामसि । यज्ञम् ।
उक्थम् । तुरम् । वचः ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे पुरुष्टुत बहुभिः स्तुतेन्द्र शूर विक्रान्त नृणां नेतृणां स्तोत्राणां सराशाव पुराचिदि-
त्युपमार्थे । तथेदानीमपि यद्वावन्थ अचीकमथ तदेव वयं तुरं तूर्णं ते तुभ्यं हे इन्द्र संभरामसि
संभरामः । किन्तदित्युच्यते—यज्ञं यागयोग्यं हविः उक्थं शस्त्रं वचः वाच्यं तव प्रियतमं हविः
स्तोत्रं च संभरामेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे विशोऽयं ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

सचास्तोमेषुपुरुहूतवज्जिवोमदापद्युक्षस्तोमपाः ।

त्वमिद्विब्रह्मकृतेकान्प्रपमुदेष्टःसुन्यतेभुव ॥ ६ ॥

सचा । सोमैषु । पुरुहून् । वज्रिवः । मदाय । युक्ष । सोमऽपाः ।
त्वम् । इत् । हि । ब्रह्मऽकृते । काम्यम् । वसु ।
देष्टः । सुन्वते । भुवः ॥ ६ ॥

हे पुरुहून् बहुभिराहून् हे वज्रिवः वज्रवन् युक्ष युमन् सोमपाः सोमस्यपातस्त्वं सोमै-
ष्वभिपुतेषु मदाय सचा सह भवेतिशेषः त्वमित्त्वमेव वसुः कृते स्तोत्रकर्त्रे सुन्वतेच काम्यं क-
मनीयं वसु धनं देष्टोदात्तमो भुवोभवति । हिपूरणः ॥ ६ ॥

चातुर्विधिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छावाकशस्त्रे वयमेनमिति वैकल्पिकोनुरूपः तथाच-
सूत्रितम्—वयमेनमिदात्योयोराजाचर्पणीनामिति ।

सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते सामी-

वयमेनमिदात्योपीपेमेहवज्रिणम् ।

तस्माउअद्यसमनासुतंभरानूनंभूपतश्रुते ॥ ७ ॥

वयम् । एनम् । इदा । सः । अपीपेम । इह । वज्रिणम् ।

तस्मै । ऊँ इति । अद्य । समना । सुतम् । भर ।

आ । नूनम् । भूपत । श्रुते ॥ ७ ॥

वयं यजमाना एनमिन्द्रं वज्रिणं इदा इदानीं त्यक्त्वा इह अत्र अपीपेम आप्याययाम सो-
मेन । तस्माउ तस्मात्तवाद्यत्र समना समनाय संग्रामार्थं सुतमभिपुतं सोमं भर हरत हे अश्व-
र्थादयः । नूनमिदानीं श्रुते स्तोत्रे श्रुतेसति आभूपत आभूत्वागच्छतु ॥ ७ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्तेऽमी-

वृकंश्चिदस्यवारुणउरामथिराव्युनेषुभूपति ।

सेमंनःस्तोमंजुजुपाणआगृहीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥ ८ ॥

वृकः । चित् । अस्य । वारुणः । उरामथिः । आ । व्युनेषु ।

भूपति । सः । इमम् । नः । स्तोमम् । जुजुपाणः । आ । गृहि ।

इन्द्रं । प्र । चित्रया । धिया ॥ ८ ॥

वृक्षधित् स्तेनोपि वारणो वारयिता सर्वस्य सन्नपि उरामथिः शत्रूणां मार्गं गच्छतां
मथिता सन्नपि अस्येन्द्रस्य वयुनेषु मार्गेषु यज्ञानेषु वा आभूषति आनुकुल्यमेव भजते अतीव
हिंस्रोपीन्द्रस्यानुकूलो भवतीत्यर्थः । यद्वा अस्येति कर्मणि षष्ठी अनुमिन्द्रं उक्तरूपः वृकोपि
वयुनेषु स्तोत्रेषु आभूषति सत्वमिमं नः स्तोमं जुजुषाणः प्रीयमाणः आगहि आगच्छ । हे इन्द्र
चित्रया विद्या कर्मणा स्तुतिलक्षणेन निमित्तेन प्र प्रकर्षेणागहि शीघ्रमागच्छ ॥ ८ ॥

चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनेसवनेच्छावाकशाले एव कदून्वितिकवृत्तमगाथः कदून्वस्या-
कृतमिति कद्वन्तः प्रगाथाइतिहि सूचितं ।

सैषा प्रगाथे प्रथमा सूक्ते नवमी-

कदून्व॑स्याकृत॑मिन्द्र॑स्यास्ति॒पौ॑स्यम् ।

केनो॑नुक॑श्च्रोमते॑न॒नशु॑श्रुवे॒जनु॑पः॒परि॑वृत्र॒हा ॥ ९ ॥

कत् । ऊँ इति । नु । अस्य । अकृतम् । इन्द्रस्य । अस्ति ।

पौस्यम् । केनो इति । नु । कम् । श्रोमतेन । न । शुश्रुवे ।

जनुपः । परि । वृत्रहा ॥ ९ ॥

अस्येन्द्रस्य कदून्व किन्तु तदलु पौस्यं पौरुषं अकृतमनाचारितमस्ति सर्वमपि वृत्रवधादि-
कर्मनेन कृतमेव इत्यपरं न किञ्च पौस्यं कृत्यमस्तीत्यर्थः लोके स्वल्पमपि यः पुंस्त्वं कुर्यात् सवेन
स्तूपते अपंतु नस्तुत एतदुच्यते केनोनुकं केनतलु श्रोमतेन श्रवणीयेन पुंस्त्वेन नशुश्रुवे न-
श्रुपते किं कतिपयैरेवाहोभिः कृतेन नेत्याह-अपं वृत्रहा वृत्रस्यातिप्रबलस्पहन्ता अपं जनुपः
परि जन्मप्रवृत्ति क्रियमाणेः सामर्थ्यैः श्रूयते वृत्रहृत्यं तत्पुंस्त्वमदर्शनाद्योतनाय यथा वृत्रह-
ननं सर्वैः श्रूयते तद्वदन्मान्यपीति भावः ॥ ९ ॥

अथ प्रगाथे द्वितीया सूक्ते दशमी-

कदू॑म॒ह्रीर॑ष्ट॒ष्टाअस्प॑त॒वि॒पीःकदु॑वृत्र॒घ्नोअस्प॑तम् ।

इन्द्रो॑विश्वान्नेक॒नादाँ॑अहृ॒ष्टश॑उत॒कत्वा॑पु॒णीर॑भिः ॥ १० ॥ ३ १ ॥

कत् । ऊँ इति । महीः । अष्टाः । अस्य । तविपीः । कत् । ऊँ इति ।
 वृत्रघ्नः । अस्तृतम । इन्द्रः । विश्वान् । वेकनाटान् । अहःऽदृशः ।
 उत । क्रत्वा । पणीन् । अग्नि ॥ १० ॥ ३१ ॥

कद् कदाखत्वस्येन्द्रस्य तविपीर्वलानि महीः महान्ति अष्टाः अष्टान्यधर्षकान्यात्तन्
 कद् कदानु खलु वृत्रघो वृत्रहन्तुरिन्द्रस्य हन्त्वव्यमस्त्वृतं अहिंसितं भगवत् नकदाचिदित्य-
 र्थः । अधवास्य महान्ति बलानि सेनालक्षणानि कदाप्यष्टानि अन्यवलेरहितितानि
 तथा वृत्रघ्नः शारीरं बलं अस्तृतमन्यैरहितस्य ईदृशेन द्विविधेन बलेनेन्द्रोविश्वान् सर्वांन् वेकना-
 टान् अनेन कुसीदिनोवृद्धिजोविनो वार्धुपिकाउच्यन्ते कथं तद्भ्रुत्पत्तिः वेदति अपभ्रंशोद्विशा-
 द्यार्थे एकं कार्पापणपृणिकायमयच्छन् द्वौमहंदातव्यौ नयेनदर्शयति ततोद्विशब्देनैकशब्देनच
 नाटयन्तीति वेकनाटाः तानहर्दशः अहःशब्देन तदुत्पादक आदित्योभिधेयोभवति तंपश्यन्ती-
 त्यहर्दशः । ननु सर्वे सूर्यं पश्यन्ति कोवातिशयइति उच्यते इहैवजन्मभि सूर्यं पश्यन्तिनजन्मा-
 न्तरे लुब्धका अयष्टारोन्धे तमसि मज्जन्ति । अथवा लौकिकान्येवाहानि पश्यन्ति पारलौकि-
 कान्यदृष्टानि दृष्टमधानाहिनास्तिकाः अतःईदृशान् पणीन् पणिसदृशान् शुद्धकल्पान् उतशब्द-
 एवार्थे क्रत्वोत् कर्मणैव ताडनादिव्यापारेणैवाभिभवतीतिशेषः । यद्वा पणीनुत पणीनेवाभिभव-
 ति न पष्टारं । पणीनां निन्दास्मर्यते—गोरक्षकानापणिकांस्तथाचकारुशीलकान् । मेप्यान्वाधुं-
 पिकांश्चैव विपानशूद्रवदाचरेत् इति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी-

व्यंघतिअपूर्व्येन्द्रब्रह्माणिबृत्रहन् ।

पुरुतमांसःपुरुहूतवज्जिवोभूर्तिनप्रभरामसि ॥ ११ ॥

व्यम । घ । ते । अपूर्व्यं । इन्द्रं । ब्रह्माणि । वृत्रघ्नम् ।

पुरुहूतमांसः । पुरुहूतम् । वज्जिष्वः । भुक्तिम् ।

न । प्र । भरामसि ॥ ११ ॥

हे इन्द्र वयंघ खलु ते तव अपूर्व्या नूतनानि ब्रह्माणि परिवृद्धानि स्तोत्राणि प्रभरामसि
संभरामः पुरुवमासो बहुतमा वयं ऋत्विग्यजमानरूपेण बृषहन् वृत्रस्यहन्तः पुरुहूत बहुभिरा-
हूत हे वज्रिवः यज्ञयुक्तेन्द्र किमिव भूतिं न भूतिमिव तां यथा नियमेन प्रयच्छन्ति तद्वत् नि-
यमेन प्रदानवात्सर्पाऋविष्टान्तात्पविरुद्धम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

पूर्वांश्चिद्वित्वेनुविकूर्मिन्नाशसोहवन्तइन्द्रोतर्यः ।

तिरश्चिदर्यःसवनावसोगहिशाविष्टश्रुधिमेह्वम् ॥ १२ ॥

पूर्वाः । चित् । हि । त्वे इति । तुविऽकूर्मिन् । आऽशसः । हवन्ते ।
इन्द्र । ऊतर्यः । तिरः । चित् । अर्यः । सवना । आ । वसो इति ।
गहि । शविष्ठ । श्रुधि । मे । ह्वम् ॥ १२ ॥

हे तुविकूर्मिन् बहुकर्मनिन्द्र त्वे त्वयि पूर्वाः चिद्वितिपूरणौ बहूनि आशसः आशंसनानि
स्थितानि तथा ऊतयो रक्षाश्च त्वयि अवस्थिता लब्धुं हवन्ते आह्वयन्ति स्तोत्रारोप्ये अतो-
र्यैरिः सवना सवनानि तिरश्चिद तिरस्कृत्य अरीन्वा विरस्कृत्यास्मत्सवनान्यजितक्षय हे वसो
वासकेन्द्र आगद्वागच्छ अतो हे शविष्ठान्तिशयेन पलवन् मे हवं श्रुधि शृणु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

वपंधातिस्वेइद्विन्द्रविप्राअपिप्मसि ।

नुह्रिस्वदन्यःपुरुहूतकश्चनमघवन्त्रस्तिमार्डिता ॥ १३ ॥

व्यम् । घ । ते । त्वे इति । इत् । ऊँ इति । इन्द्र । विप्राः । अपि ।
स्मसि । न्हि । त्वत् । अन्यः । पुरुऽहूत् । कः । चन ।
मघंश्चन् । अस्ति । मार्डिता ॥ १३ ॥

हे इन्द्र वयंघ वयंखलु तेतव स्वभूता अतस्त्वेइव त्वय्येव विप्रा मेधाधिनाः स्तो-
त्रारोपि स्मसि अपिः संभावनायां त्वदधीनाः स्मेत्यर्थः । अन्मान्विहायेन्द्रएव वर्तते तस्मिन्को-
तिशयइत्याह—हे पुरुहूत त्वदन्यः कश्चन हे मघवन्मार्डिता सुखयिता मद्वास्ति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वंनां अस्या अमतेरुत क्षुधोऽभिशास्तेरवस्पृधि ।

त्वंन ऊनीतर्वचित्रयाधियाशिक्षाशचिष्टगातुवित् ॥ १४ ॥

त्वम् । नुः । अस्याः । अमतेः । उत । क्षुधः । अभिशास्तेः । अव ।

स्पृधि । त्वम् । नुः । ऊनी । तर्व । चित्रया । धिया ।

शिक्ष । शचिष्ट । गातुवित् ॥ १४ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्मानस्या अमतेर्दारिद्र्याग्निकायाः उवापिव क्षुधोभिशास्तेर्विद्रापात्र स-
काशादवस्पृधि अवमोचय । किञ्च त्वं नोस्मभ्यं तवोवी ऊत्या चित्रया धिया विचित्रेण कर्म-
णा शिक्ष देसभिमतं । हे शचिष्ट वद्वन् गातुविन्मार्गज्ञ उपायज्ञस्त्वम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सोमद्वहंसुतो अस्तुकलयो माविभीतन ।

अपेदेपध्वस्मायतिस्त्रय्यैपो अपायति ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सोमः । इत् । घुः । सुतः । अस्तु । कलयः । मा । विभीतन ।

अर्प । इत् । एपः । ध्वस्मा । अयति । स्वयम् ।

घ । एपः । अर्प । अयति ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सोमः सुतोऽग्निपुत्रः यो युष्माकं सम्बन्धी अस्त्वित् प्रयत्नेवेन्द्राय हे कलयः कलिमहर्षे-
ज्ञानयः पुत्राश्चात्र संवोध्यन्ते यूयं माविभीतन प्रीता माभवत । भीत्यभावे कारणमाह-एपध्व-
स्मा ध्वंसको राक्षसादिरपेदयति अपगच्छत्येवेन्द्रसामधर्मास्त्वयंय स्वयमेवैपः अपायति इ-
दिति पूरणः पुनरुक्तिर्दाढ्यायां ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

त्यान्वित्येकविंशचमष्टमं सूक्तम् । अथानुक्रमणिका-त्याजुसैका मत्स्यः सामदो मैत्रावरु-
जिमान्योवा बहवोवा मत्स्याजाडनद्धा आदित्यानस्तुवन् समदारुणस्य महाभीनस्यपुत्रो मत्स्यः
यद्वा मित्रावरुणयोः पुत्रोऽन्यः अथवा यद्बोवा मत्स्याजाडनद्धाः सन्तो बन्धनमोक्षायादि-

त्यमस्तुवन् अतस्तएव ऋषयः । परंगायत्रं प्राग्वत्समेरिति परिभाषया गायत्रीछन्दः आदित्या
देवता सूक्तविनियोगोलैङ्गिकः ।

तत्र प्रथमा—

त्याञ्चुक्षत्रियाँअवंआदित्यान्याँचिपामहे । सुमृळीकाँअजिष्टये ॥ १ ॥

त्यान् । नु । क्षत्रियांन् । अवं । आदित्यान् ।

याचिपामहे । सुमृळीकान् । अजिष्टये ॥ १ ॥

त्यान् दानादित्यान् क्षत्रियान् जात्या क्षत्रियान् अवोरक्षणं याचिपामहे याचामहे । की-
दृशान्मुष्टीकान् सुदु सुस्यितन् किमर्थं अजिष्टये अभिगमनाय अभिमतायवा । मत्स्यपक्षे
जाटनिर्गमनं प्रार्थितम् । इतरपक्षेभिमतमिति विवेकः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मित्रो नो अत्यंहति वरुणः पर्पदर्यमा । आदित्यासो यथा विदुः ॥ २ ॥

मित्रः । नः । अति । अंहतिम् । वरुणः । पर्पत् ।

अर्यमा । आदित्यासः । यथा । विदुः ॥ २ ॥

मित्रवरुणार्पमादित्यानोस्मानंहतिं अतिपर्पत् अतिनयन्तु ते यथा विदुः येन प्रकारेण
दुःसहं जानन्ति तथातिपर्पदिति । इतरपक्षेहतिं पापमतिपर्पदिति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेपाँहिचित्रमुक्थ्यँ वरुथमस्तिदाशुपे । आदित्यानां अरुक्ते ॥ ३ ॥

तेपाँम् । हि । चित्रम् । उक्थ्यम् । वरुथम् । अस्ति ।

दाशुपे । आदित्यानांम् । अरुक्ते ॥ ३ ॥

तेषामादित्यानां हिसलु चित्रं चायनीयमुक्थ्यं स्तुतयं वरुथं धनमस्ति दाशुपे हविर्दा-
त्रे अरुक्ते असंकर्ये पर्यावकारिणे यजमानाय दातव्यं धनमस्तीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

महि॑वोम॒ह॒ताम॒वो॒वरु॑ण॒मि॒त्रार्थ॑मन् । अवा॑स्या॒वृ॒णीम॒हे ॥ ४ ॥

महि॑ । वः । म॒ह॒ताम् । अवा॑ । वरु॑ण । मि॒त्रं । अर्थ॑मन् ।

अवा॑सि । आ । वृ॒णीम॒हे ॥ ४ ॥

हे वरुणादपो महतां वः अवोरक्षणं महि महव हविर्दात्रे करणीयमस्ति अतोवांसि र-
क्षणान्यावृणीमहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

जी॒वा॒न्नो॒अ॒भि॒धे॒त॒नादि॒त्यासः॑पु॒राह॒थात् । क॒द्धं॒स्थ॒ह॒व॒न॒श्रु॒तः॑ ॥ ५ ॥ ३ ३ ॥

जी॒वान् । नः । अ॒भि॒ । धे॒त॒न् । आदि॑त्यासः । पु॒रा ।

ह॒थात् । क॒द्धं । ह॒ । स्थ॒ । ह॒व॒न॒श्श्रु॒तः ॥ ५ ॥ ३ ३ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः नोस्मान् जीवान् इदानीं जीवतः सतो अभिधेतन अभिधाव
अभिधावनं कुरुत पुरा हथाव हननाव घृतेः पूर्वं । कद्धं कनु स्थ भवथ । हे हवनश्रुतः
आह्वानश्रोतारः आह्वानं श्रुत्वा शीघ्रभागच्छतेति ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य चतुर्थे प्रयत्तिशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षष्ठी-

यद्दः॑श्रा॒न्ताय॑सु॒न्व॒तेव॑रु॒थम॒स्ति॒य॒च्छ॒र्दिः॑ । तेना॑नो॒अधि॑वो॒च॒ता ॥ ६ ॥

यत् । वः । श्रा॒न्ताय॑ । सु॒न्व॒ते । वरु॑थम् । अ॒स्ति॒ । यत् ।

छ॒र्दिः । तेन॑ । नः । अधि॑ । वो॒च॒न्तु ॥ ६ ॥

श्रान्ताय कर्मणः सुन्वतेभिषुष्वतेषजमानाय दातव्यं यद्दरुथं वरणीयं धनं वीयुष्मार्कं
अस्ति यच्च छर्दिः सुखवासयोग्यं गृहमस्ति तेन द्वयेनास्वाग्नीणयित्वा नोस्मानविबोचत अ-
धिवचनं कुरुत ॥ ६ ॥

अथ सप्तमा—

अस्तिदेवाअंहोरुर्वस्तिरन्नमनांगसः । आदित्याअद्भुतैनसः ॥ ७ ॥

अस्ति । देवाः । अंहोः । उरु । अस्ति । रत्नम् । अनांगसः ।

आदित्याः । अद्भुतः एतन्नसः ॥ ७ ॥

हे देवाः अंहोः हन्तुः पापशीलस्य उर्वस्ति महत्पापमस्ति अनांगसः अपापस्य रत्नं रमणीयं सुखतं श्रेयोस्ति तवो हे आदित्या अद्भुतैनसः अभूतपापाः अतोस्मदग्निमतं कुरुतेति भावः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मानःसेतुःसिपेदृपंमहेवृणक्तुनस्परि । इन्द्रइद्विश्रुतोवशी ॥ ८ ॥

मा । नः । सेतुः । सिसेत् । अयम् । महे । वृणक्तु ।

नः । परि । इन्द्रः । इत् । हि । श्रुतः । वशी ॥ ८ ॥

अयमिन्द्रः नोस्मान् सेतुः बन्धको जालो मासिपेव भावघातु । नोस्मान् महे महते कर्मणे परिवृणक्तु परिवर्जयतु जालात् । कः इन्द्रइत् इन्द्रएव श्रुतो विश्रुतः वशी सर्वस्य वशीकर्ता सपरिवृणक्तु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

मानोमृचारिपूणांवृजिनानामविष्यवः । देवाअग्निप्रमृक्षत ॥ ९ ॥

मा । नः । मृचा । रिपूणाम् । वृजिनानाम् । अविष्यवः ।

देवाः । अग्नि । प्र । मृक्षत ॥ ९ ॥

हे अविष्यवो रक्षितुमिच्छन्तो देवाः नोस्मान् वृजिनानां हिंसकानां रिपूणां मृचा वृचिर्हिंसाकर्मा । यत्क्षुरेण मर्चयता सुपेशसेत्यादिषु तथा दृष्टत्वात् । हिंसकेन जालेन माग्नि प्रमृक्षत अभिमर्शनमुपरिजालस्य प्रेरणं माकुरुत । यद्वा मृचाजालेन प्रासादाधा नोस्माकं माभवतु । हे देवाः सूर्यं च परिमार्जयत परिहरत ॥ ९ ॥

आधाने षडधानेष्टिषु उतत्वामदित इत्यनुवाक्या सूत्रितञ्च—उतत्वामदितेमहिमहीमूपुमावर-
मिति । आदित्येषशौ वपाया अनुवाक्येयमेव । सूत्रितञ्च—उतत्वामदितेमसनेहोन उरुवजेइति ।

सैषा दशमी—

उतत्वामदितेमह्यहं देव्युपंश्रुवे । सुमृळीकामभिष्टये ॥ १० ॥ ३४ ॥

उत । त्वाम् । अदिते । महि । अहम् । देवि । उपं ।

श्रुवे । सुमृळीकाम् । अभिष्टये ॥ १० ॥ ३४ ॥

उवअपिच हे महि महति अदिते देवमातः देवि त्वा त्वां अहं मत्स्यपक्षे मात्स्यप्रमुखोह-
मुपश्रुवे उपेत्यस्तौमि । कीदृशीं सुष्टुळीकां सुष्टु सुत्वपिचीं किमर्थमभिष्टयेभिमताम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथैकादशी—

पार्षिदीनेगंभीरआँउग्रपुत्रेजिघांसतः । मार्किस्तोकस्यनोरिपत् ॥ ११ ॥

पार्षि । दीने । गंभीरे । आ । उग्रपुत्रे । जिघांसतः ।

मार्किः । तोकस्य । नः । रिपत् ॥ ११ ॥

हे अदिते आपार्षि सवेतः पालयसि दीने क्षीणे गंभीरे उदके उदकनाभैतत् गंभीरं
गहनमिति वन्नामसुपाठात् उग्रपुत्रे उदूर्णाः पुत्राः यस्मिन् तत्तस्मिन् उदके जिघांसतो हिंसतः
जातं तोकस्य मोस्माकं तनयस्य तनयं माकीरिपत् भैवहिंसां करोतु ॥ ११ ॥

आदित्यस्य पशावनेहोनइति पुरोडाशस्यानुवाक्या । सूत्रितञ्च—अनेहोनउरुवजेदितिहां-
जनितेति ।

सैषा द्वादशी—

अनेहोनउरुवज्जुळ्चीविप्रसंतवे । कृधितोकार्यजीवसे ॥ १२ ॥

अनेहः । नः । उरुवज्जे । ऊळ्चि । वि । प्रसंतवे ।

कृधि । तोकार्यं । जीवसे ॥ १२ ॥

अनेहोऽपापानोस्मान् उरुवजे विस्तोर्णगमने दूरं इयमदितिर्भूरिरूपा गताभवति अविमिस्त-
तत्वात् । अथवा उरुगमने धीरे हे उरुचि उरुत्वं विमसर्तवे अभिसरणाय छवि कुरु । कस्मै
तोकाय पुत्राय मत्स्याय जीवसे तस्य जीवनाय यथाजीवनेनापत्यात्रक्षितुं तथा उरुत्वंकुर्विति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

येमूर्धानःक्षितीनामदब्धासःस्वर्यशसः । वृतारक्षन्तेअद्रुहः ॥१३॥

ये । मूर्धानः । क्षितीनाम् । अदब्धासः । स्वर्यशसः ।

व्रता । रक्षन्ते । अद्रुहः ॥ १३ ॥

ये मूर्धानः सर्वेषां मूर्धस्थानीया उच्छ्रिताः क्षितीनां मनुष्याणां अदब्धासः अहिंसकाः
स्वर्यशसः स्वायत्तकीर्तयः व्रता व्रतान्यस्मदीयानि कर्माणि रक्षन्ते पालयन्ते अद्रुहः अद्रोग्धारः
सन्तः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

तेनआस्रोवृकाणांमादित्यासोमुमोचत । स्तेनंवद्धमिवादिते ॥१४॥

ते । नः । आस्रः । वृकाणाम् । आदित्यासः । मुमोचत ।

स्तेनम् । वद्धम्इव । अदिते ॥ १४ ॥

हे आदित्यासः आदित्यास्ते यूयं नोस्मान् वृकाणां हिंसकानां अदातृणां वा आस्रः
आस्यात्सकाशान्मुमोचत विमोचनं कुरुत स्तेनं बद्धमिव हे अदिते त्वंच मोचयास्मानिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

अपोपुण्ड्रयंशरुरादित्याअपंदुर्मतिः । अस्मदेत्वर्जघ्नुषी ॥१५॥ ३५॥

अपो इति । सु । नः । इयम् । शरुः । आदित्याः । अपं ।

दुःइमतिः । अस्मत् । एतु । अर्जघ्नुषी ॥ १५ ॥ ३५ ॥

हे आदित्या इयं शरुरुहिंसिका प्रसक्तिः जालिकमेरिता अजघ्नुषी अहिंसन्ती सती
अस्मदस्मत्तः सु सुद्रु अपोएतु अपगच्छत्येव । तथा नोस्माकं दुर्मदितुष्टामतिरप्यजघ्नुषी अस्म-
त्तोपगच्छतु ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे पञ्चविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

अथ षोडशी-

शश्वद्विवःसुदानवआदित्याऊतिभिर्वयम् । पुरानूनवुभुज्महे ॥१६॥

शश्वत् । हि । वः । सुदानवः । आदित्याः । ऊतिभिः ।

वयम् । पुरा । नूनम् । वुभुज्महे ॥ १६ ॥

हे सुदानवः सुदानाः हे आदित्या वीर्युष्माकं ऊतिभीरक्षाभिः वयं पुरा नूनमिदानी-
मपि शश्वत् सर्वदा वुभुज्महे यद्वा शश्वद्दहन् भोगान् वुभुज्महे ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

शश्वन्तंहिप्रचेतसःप्रतियन्तंचिदेनसः । देवाःरुणुथजीवसे ॥ १७॥

शश्वन्तम् । हि । प्रचेतसः । प्रतियन्तम् । चित् ।

एनसः । देवाः । रुणुथ । जीवसे ॥ १७ ॥

हे प्रचेतसः प्रकृष्टमाया हे देवाः शश्वन्तं बहुमपि प्रतियन्तं चित् प्रतिगच्छन्तमपि शतुं
एनसः पापस्य कर्तारं अथवा एनसः पापकृतः व्यत्ययेन बहुवचनं पापकर्तारं जीवसे-
जीवनायास्माकं रुणुत कुरुत अस्मत्तो वियुक्तमिति शेषः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

तस्मुनोनव्यंसन्धसआदित्यायन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिते ॥ १८॥

तत् । सु । नः । नव्यम् । सन्धसे । आदित्याः । यत् ।

मुमोचति । बन्धात् । बद्धमइव । अदिते ॥ १८ ॥

तद्वन्धकं नोस्माकं सु सुष्टु नव्यं स्तुत्यं सन्धसे संभजनाय भवतु अस्माकं मोचनेन
स्तुत्यं भवत्वित्यर्थः । हे आदित्या अदितेः पुत्राः हे अदिते त्वदनुग्रहाद्यन्मुमोचति मुंचत्यस्मान्
बन्धाद्बद्धमिव बन्धनसाधनपूर्वं यत्प्रतिबन्धकत्वादातीत् तदेव मुष्पदनुग्रहादस्मान्मुञ्चतु यद्वा
युष्माकं यदज्ञायमस्मान्मुंचति तत् सु सुष्टु स्तुत्यं संभजनाय भवत्विति योव्यम् ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

नास्माकंमस्तिवत्तरआदित्यासोअतिष्कदे । पूयन्स्मभ्यंमृळत ॥१९॥

न । अस्माकम् । अस्ति । तत् । तरः । आदित्यासः ।

अतिष्ठस्केदे । यूयम् । अस्मभ्यम् । मृळत् ॥ १९ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः युष्मत्कृत्कस्तत्तरोवेगोस्माकं नास्ति योवेगो बन्धकाज्जा-
लादतिष्कदे अस्माकमतिष्कन्दनाय प्रभवति । अतो यूयमस्मभ्यं मृळत् तत्तादृशंतरः कुरुते-
त्यर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मानोहेतिर्विवस्वत् आदित्याः कृत्रिमाशरुः । पुरानुजरसोवधीत् ॥२०॥

मा । नुः । हेतिः । विवस्वतः । आदित्याः । कृत्रिमा ।

शरुः । पुरा । नु । जरसः । वधीत् ॥ २० ॥

हे आदित्या नोस्मान्विवस्वतो विवस्वत्सुप्रस्य यमस्य । पुत्रे पितृशब्दः । तस्य हेतिरामुप-
भ्रूता कृत्रिमा क्रियया निष्पन्ना शरुर्हिसिका प्रसितिः पुरा पूर्वं नु इदानीं सर्वदेत्यर्थः जरसः इ-
दानीं जीर्णान् मावधीत् माहिंस्यात् ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

विपुद्देषोर्व्यंहतिमादित्यासोविमंहितम् । विष्वक्विष्टहतरपः ॥२१॥३६॥

वि । सु । द्वेषः । वि । अंहतिम् । आदित्यासः । वि ।

सम्वह्रितम् । विष्वक् । वि । वृहत् । रपः ॥ २१ ॥ ३६ ॥

हे आदित्यासः आदित्या द्वेषोद्वेषून सु मृष्टु विवृहत् अमूलयत नाशयतेत्यर्थः । तथा
अंहतिं घातकं पार्श्वं विवृहत् हन्तेरंहचेत्यतिप्रत्ययः । तथा संहितं जाळं विवृहत् तथा रपः पार्श्वं
सर्वं विष्वक् विपुचीनं विवृहत् । रपो रिपं इतिपापनामनी भववद्विषयास्कः ॥ २१ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे षट्त्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेयाद्वियावीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरनुकभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवार्थे वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठादके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

५

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेऽप्योत्थिलंजगत् । निर्मेतमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

पठेच्चतुर्थमध्यायं श्रीमायणसुतःशुचीः । व्याख्यायत्तायणाचार्यः पञ्चमंब्याकरोत्यथ ॥ २ ॥

तत्रात्वारथमित्येकोनविंशत् नवमंसूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—आत्वेकोना मियमेध आदा-
वनुष्टुम्मुत्वास्तृचाश्चत्वारोन्त्याःपल्लुक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरिति । आंगिरसःमियमेधऋषिः । प्र-
थमाचतुर्थीसप्तमीदशम्योनुष्टुभः शिष्टाःपरंमायन्नमितिपरिभाषया गायत्र्यः अन्ततःपट्टस्वशु ऋ-
क्षाश्वमेधयोर्दानस्तूपते अतस्तास्वोद्देवताकाः । शिष्टाअनुकपरिभाषयैन्त्रः । सूक्तयिनियो-
गोलैङ्गिकः । आद्यस्तुचो मरुत्ववीयस्यमतिपत् । तथाचरञ्जितम्—आत्वारथंयथोतयद्दंयसोसु-
तमन्धइतिमरुत्ववीयस्यमतिपदनुचराविति । महावतादिष्वपि यत्रतृचान्तरंनविधीयतेतत्र सर्व-
त्रायमेव प्रतिपद्भवति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ आत्वारथंयथोतयेसुम्नार्यवर्तयामसि ।

तुविकूर्मिमृतीपट्टमिन्द्रशर्विष्ठसत्पते ॥ १ ॥

आ । त्वा । रथम् । यथा । ऊतये । सुम्नार्यं । वर्तयामसि ।

तुविऽकुर्मिम् । ऋतिऽसहम् । इन्द्र । शर्विष्ठ । सत्ऽपते ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां आवर्तयामसि आवर्तयामः । किमर्थं ऊतयेस्माकं रक्षणाय सुम्नाय
सुखाय च । किमिव रथं यथा ऊतये सुखाय चावर्तयन्ति तद्वत् । कीदृशं त्वां तुविकूर्मिं बहु-
कर्माणं ऋवीपहं हिंसकानामभिवितारं हे इन्द्र शर्विष्ठाविशयेनबलवन् हे सत्पते सर्वां पाद-
क त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तुविशुष्मत्तुर्विक्रतोशचीबोविश्वयामते ।

आपंप्राथमहित्वना ॥ २ ॥

न । अस्माकम् । अस्ति । तत् । तरः । आदित्यासः ।

अतिष्ठस्के । यूयम् । अस्मभ्यम् । मृळत ॥ १९ ॥

हे आदित्यासः आदित्याः युष्मत्कवृत्तचरोवेगोस्माकं नास्ति पौवेगो बन्धकाजा-
लादतिष्कदे अस्माकमतिस्कन्दनाय प्रभवति । अतो यूयमस्मभ्यं मृळत तत्तादृशं तरः कुरुते-
त्वर्थः ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मानोहेतिविबस्वतुआदित्याःरुत्रिमाशरुः । पुरानुजरसोवधीत् ॥२०॥

मा । नः । हेतिः । विबस्वतः । आदित्याः । रुत्रिमा ।

शरुः । पुरा । नु । जरसः । वधीत् ॥ २० ॥

हे आदित्या मोस्मान्विवस्वतो विबस्वस्तुवस्य यमस्य । पुत्रे पितृशब्दः । तस्य हेतिरापुत्र-
भूता रुत्रिमा क्रियया निष्पन्ना शरुर्हिंसिका पसितिः पुरा पूर्वं नु इदानीं सर्वदेत्वर्थः जरसः इ-
दानीं जीर्णान् मावधीत् माहिंस्यात् ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

विपुद्देपोव्यंहतिमादित्यासोविमंहितम् । विष्वग्विबृहन्तरपः ॥२१॥३६॥

वि । सु । द्वेपः । वि । अंहतिम् । आदित्यासः । वि ।

समंहितम् । विष्वक् । वि । बृहन् । रपः ॥ २१ ॥ ३६ ॥

हे आदित्यासः आदित्या द्वेपोद्वेपून् सु सुष्टु विबृहन् उन्मूलयत नाशयतेत्यर्थः । तथा
अंहतिं पातकं पापं विबृहत् हन्तेरंहचेत्यतिमाययः । तथा सिंहं जालं विबृहत् तथा रपः पापं
सर्वं विष्वक् विपुञ्जं विबृहत् । रपो रिपं इविषापनामनी भवत् इविषास्कः ॥ २१ ॥

॥ इति षष्ठस्य चतुर्थे षट्त्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थोऽथतुरोदेपाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरभुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठादके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

६

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्भेतमहंबन्धे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

पठेच्चतुर्थमध्यायं श्रीमायणसुतःसुधीः । व्याख्यापसापणाचार्यः पञ्चमं व्याकरोत्यथ ॥ २ ॥

तत्रात्वारथमित्येकोनविंशत् नवमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—आत्वैकोना प्रियमेध आदा-
वनुष्टुम्मुखास्तृचाश्वत्वारोन्त्याःपल्लुक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरिति । आंगिरसःप्रियमेधऋषिः । प्र-
थमाचतुर्थीसप्तमीदशम्योनुष्टुभः शिष्टाःपरंगायत्रमितिपरिभाषया गायन्धः अन्ततःपद्वृक्षु ऋ-
क्षाश्वमेधयोर्दानंस्तूयते अतस्तास्तेद्देवताकाः । शिष्टाभनुकपरिभाषयैन्धः । सूक्तविनियो-
गोल्लेङ्गिकः । आद्यस्तृचो मरुत्वतीयस्यप्रतिपत् । तथाचसृजितम्—आत्वारथंयथोत्तयइदं वसोसु-
तमन्धइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपदनुचराविति । महाव्रतादिष्वपि यत्रतृचान्तरंनविधीयतेतत्र सर्व-
शायमेव प्रतिपद्भवति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ आत्वारथंचधोतयेसुसुभ्रायर्वर्तयामसि ।

तुविकूर्मिमृतीपहमिन्द्रशविष्ठसत्पते ॥ १ ॥

आ । त्वा । रथम् । यथा । ऊतये । सुभ्राय । वर्तयामसि ।

तुविइकूर्मिम् । ऋतिइसहम् । इन्द्र । शविष्ठ । सत्इपते ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वां त्वां आवर्तयामसि आवर्तयामः । किमर्थं ऊतयेस्माकं रक्षणाय सुभ्राय
सुखाय च । किमिव रथं यथा ऊतये सुखाय चावर्तयन्ति तद्वत् । कीदृशं त्वां तुविकूर्मिं बहु-
कर्माणं ऋतीपहं हिंसकानामभिन्नवितारं हे इन्द्र शविष्ठातिशयेनबलवत् हे सत्पते सतां पाल-
क त्वामिवि समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तुविशुष्मत्तुविक्रतोशचीवोविश्वयामते ।

आपंप्राथमहित्वना ॥ २ ॥

तुविंशुष्म । तुविंक्रतो इति तुविंशक्रतो । शचींश्वः । विश्वेया ।
मते । आ । पप्राथ । महिंश्वना ॥ २ ॥

हे तुविंशुष्म प्रभूतबल हे तुविंक्रतो बहुकर्मन् अथवा बहुप्रज्ञ कर्मणः पृथगभिवानात्
हे शचीवः बहुकर्मोपेत हे मते पूजनीयेन्द्र विश्वया विश्वव्याप्तेन महिंश्वना महत्त्वेन आपप्राथ
आपूरितवानसि । अविशेषाद्विश्वमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्यतेमहिनामहःपरिज्मायन्तमीयतुः ।
हस्तावज्जं हिरण्ययम् ॥ ३ ॥

यस्य । ते । महिना । महः । परि । ज्मायन्तम् । ईयतुः ।
हस्ता । वज्जम् । हिरण्ययम् ॥ ३ ॥

महोमहतो यस्य ते तव यच्छब्दः प्रकृतपरामर्शकः प्रकृतं तूक्तमृग्वृथं तत्रत्यतुविकूर्मि-
शृतीषहमित्याद्युक्तलक्षणस्य तवेत्यर्थः । महिना महत्त्वेन तव हस्ता हस्तौ ज्मायन्तं पृथिव्यां
सर्वतोऽप्याप्नुवन्तं हिरण्ययं हिरण्यमयं वज्जं परि ईयतुः परिगृह्णीतः । सर्वदास्माकं भयनि-
वारणायेतिभावः ॥ ३ ॥

पृष्ठ्याभिष्टवमदहयोः द्वितीयेहनि विश्वानरस्येति प्रतिपचुनः स्रितश्च—विश्वानरस्प-
वस्पतिमिन्द्रइत्तोमपाएकइति मरुत्वदीयस्य प्रतिपदनुचराविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

विश्वानरस्यवस्पतिमनानतस्यशवेसः ।
एवैश्चर्षणीनामूतीहुवेरथानाम् ॥ ४ ॥

विश्वानरस्य । वः । पतिम् । अनानतस्य । शवेसः । एवैः ।
च । चर्षणीनाम् । ऊती । हुवे । रथानाम् ॥ ४ ॥

विश्वानरस्य विश्वान् शत्रून् प्रत्यृतस्य अनानवस्य शत्रूणामपह्नस्य शवसो बलस्य पतिं
स्वामिनमिन्द्रं वा अत्रेन्द्रसंबन्धिनो मरुतोपि संकीर्त्यन्ते हे मरुतो वो युष्माकमित्यर्थः । यद्यपि
मरुत्वं संशब्दनंनास्ति तथापि बइति सामर्थ्याल्लभ्यते । युष्माकं चर्षणीनां सैनिकानां एवैर्गमनैः
सह । यद्वा चर्षणीनां इन्द्रस्य सेनारूपाणां वोयुष्माकं गमनैरिति सामानाधिकरण्यं युष्माकं
रथानांच ऊती ऊतिभिर्गमनैश्चसह हुवे आह्वयामि । गन्तुभी रथैर्मन्त्रभिर्मरुद्भिश्च तहेन्द्रं हुव-
इत्यर्थः । यद्वा हे यजमाना युष्मदीणाः सैनिकाः सरथा यदा प्रविशन्ति युद्धाय संग्रामं तदानीं
तेषां साहाय्यायेन्द्रं हुवे इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पञ्चमी-

अभिष्टये सदा वृधं स्वर्मीह्विपु यं नरः ।

नाना ह्वन्ते ऊतये ॥ ५ ॥ १ ॥

अभिष्टये । सदा वृधम् । स्वर्मीह्वेषु । यम् । नरः ।

नाना । ह्वन्ते । ऊतये ॥ ५ ॥ १ ॥

हे यजमाना युष्माकं अभिष्टये साहाय्यार्थं अभिगमनाय अभिष्टये वा सदा वृधं सर्वदा
वर्धयन्तं सेवकान् स्वयं सर्वदा वर्धमानं वा हुवइतिशेषः । यं स्वर्मीह्वेषु संग्रामेषु नरोनेतारो
मनुष्याः नाना बहुप्रकारं ह्वन्ते आह्वयन्ति ऊतये रक्षार्थं तं हुवइतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठ्येषा-

परोमात्रं मृचीपमिन्द्रं मुग्रं सुरार्धसम् ।

ईशानं चिदसूनाम् ॥ ६ ॥

परोमात्रम् । ऋचीपमम् । इन्द्रम् । उग्रम् । सुदरार्धसम् ।

ईशानम् । चित् । वसूनाम् ॥ ६ ॥

परोमात्रं परामात्रा यस्य तादृशं अथवा मीषवइति मात्रं दूरदेशः ततः परस्त्वाद्दत्तमानं
अपरिमितस्वत्वं तथापि ऋचीपमं ऋचा स्तुत्या समं यद्यप्यपरिच्छिन्नस्वथापि स्तुतिर्वावन्मात्रं

विपयीकरोति वत्तामइत्यर्थः । तदेवाह इन्द्रं परमेश्वर्ययोगत्वादिच्छानुकूलस्वरूपं उग्रमुदूर्णबलं
दुराघसं राधइति धननाम शोभनधनं शोभनान्नं वा ईशानं चित् ईश्वरं च । केषां वस्तानां
अस्मभ्यं प्रदेयानां गवादिधनानां एवं महानुभावमिन्द्रं हुवइतिशेषः ॥ ६ ॥

तृतीयेहनि मरुत्वतीमे तन्तमिदितिपतिपचृचः । सूत्रितश्च—तन्तमिद्राधसेमहेत्रयइन्द्रस्य-
सोमाइति ।

तस्मिंस्तुचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

तंतमिद्राधसेमहइन्द्रं चोदामिपीतये ।

यः पूव्यामनुष्टुतिमीशैरुष्टीनानृतुः ॥ ७ ॥

तमइतम् । इत् । राधसे । महे । इन्द्रम् । चोदामि । पीतये ।

यः । पूव्याम् । अनुइस्तुतिम् । ईशैः । रुष्टीनाम् । नृतुः ॥ ७ ॥

तन्तमित्तमेवेन्द्रं सर्वेष्वपि यामकाउषु तमेवेन्द्रमित्यर्थः । तं प्रतिचोदामि प्रेरयामि स्तुतिं
पीतये सोमपानाय । ततः कोलाभइति उच्यते—महे महते राधसे धनाय प्रभूतधनलाभार्थं यो-
नृतुः फलस्पनेता देवः पूव्यां पूर्वैर्भवां यज्ञमुत्तरस्थां अनुष्टुतिं अनुक्रमेण क्रियमाणां स्तुतिं रु-
ष्टीनां मनुष्याणां ऋत्विजां संवधिनीं ईशे ईष्टे श्रोतुं । तं चोदामीति संबन्धः ॥ ७ ॥

अथ तुचे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

नघस्यतेशवसानसख्यमानंशमर्त्यैः ।

नकिःशवांसितेनशात् ॥ ८ ॥

न । यस्य । ते । शवसान । सख्यम् । आनंश । मर्त्यैः ।

नकिः । शवांसि । ते । नशात् ॥ ८ ॥

हेशवसान घलवन् इन्द्र यस्य ते तव सख्यं मर्त्यो मरणघर्मा मनुष्योनानंश नव्यामोति
ते शवांसि बलान्मपि नकिर्नैव नशात् न ध्याशोति ॥ ८ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते नवमी-

त्वोतासुस्त्वायुजाप्सुसूर्येमहद्धनम् ।
जयेमपृतसुवञ्जिवः ॥ ९ ॥

त्वाऽऽजतासः । त्वा । युजा । अप्सु । सूर्ये । महत् । धनम् ।
जयेम । पृतसु । वञ्जिवः ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वोतासस्त्वया रक्षिताः त्वा त्वया युजा सहायेनाप्सु स्नातुं सूर्यं द्रष्टुं च स्नाना-
दिव्यवहारं कर्तुं सूर्ये उदिते सति गमनादि व्यवहारं कर्तुमित्यर्थः तदर्थं पृच्छ संग्रामेषु हे व-
ञ्जिवोवञ्जवञ्जिन्द्र महद्धनं जयेम । शत्रून् संग्रामेजिन्वा तेषां धनं लभेमेत्यर्थः ॥ ९ ॥

चतुर्थेहनि मरुत्वतीये तंत्वायज्ञेभिरिति तृचः प्रतिपद । सूचितञ्च-तंत्वायज्ञेभिरीमहद्धनं-
सोसुतमन्धइति मरुत्वतीथप्रतिपदनुचराविति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते दशमी-

तंत्वायज्ञेभिरीमहेतंगीभिर्गिर्विणस्तम ।
इन्द्रयथाचित्वाविथवाजेपुपुरुमाध्यम् ॥ १० ॥ २ ॥

तम् । त्वा । यज्ञेभिः । ईमहे । तम् । गीःऽभिः । गिर्विणःऽस्तमम् । इन्द्र ।
यथा । चित् । आविथ । वाजेपु । पुरुमाध्यम् ॥ १० ॥ २ ॥

तं स्तुत्यत्वेन प्रसिद्धं त्वा त्वां यज्ञेभिर्यागसाधनैः सोमादिभिरीमहे याचामहे तमेवेन्द्रं गीभिः
स्तुतिभिरीमहे । हे गिर्विणस्तम गीभिः स्तुतिभिर्वेगनीयतमेन्द्र तंत्वामिति तमन्वयः । हे इन्द्र त्वं
यथाचिदाविथ येनप्रकारेण ररक्षिथ मां चिदिति पूरणः । कुत्रेति उच्यते-वाजेपु संग्रामेषु
कीदृशं मां पुरुमाध्यं बहुमज्ञं बहुस्तुतिमित्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

यस्यतेस्त्वाद्दुस्रव्यस्त्वाद्दीप्रणीतिरद्विवः ।
यज्ञोवितंतसाध्यः ॥ ११ ॥

यस्य । ते । स्वादु । सुख्यम् । स्वाद्वी । प्रदनीतिः ।

अद्रिष्वः । यज्ञः । वितन्तसाध्यः ॥ ११ ॥

हे अद्रिवो वज्रनिन्द्र यस्य स्तुत्यत्वेन प्रसिद्धस्य ते तव सख्यं स्वाद्वीवानुभवार्हं । किञ्च ते प्रणीतिःपणयनं धनादीनां स्वाद्वी स्वादु सुहृत्कं तथोभे त्वद्विषयोपज्ञश्च वितन्तसाध्यो विशेषेण तननीयः ॥ ११ ॥

अथ वृत्ते तृतीया सूक्ते द्वादशी-

उरुणस्तन्वेभननुरुक्षयायनरुधुधि ।

उरुणोयन्धिजीवसे ॥ १२ ॥

उरु । नः । तन्वे । तने । उरु । क्षयाय । नः । रुधि ।

उरु । नः । यन्धि । जीवसे ॥ १२ ॥

हे इन्द्र त्वं नोस्माकं तन्वे आत्मजाय उरु प्रभूतं रुधि कुरु । सामर्थ्यात् धनं सुखं वेति गम्यते । तथा तने तत्पुत्राय उरु रुधि । तथा क्षयाय निवाप्ताय उरुरुधि नोस्माकं जीवसे जीवनाय यन्धि प्रपच्छाभिमदम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

उरुं नृभ्यं उरुं गवे उरुं रथाय पन्थ्याम् । देववीतिमनामहे ॥ १३ ॥

उरुम् । नृभ्यः । उरुम् । गवे । उरुम् । रथाय । पन्थ्याम् ।

देववीतिम् । मनामहे ॥ १३ ॥

हे इन्द्र नृभ्योस्मदीयेभ्यो भृत्येभ्यः उरुं हितं मनामहे याचामहे । तथा गवे एतदुपलक्षणं गवाभ्यादिकाय तथा रथाय पन्थां पन्थानं मार्गं अथवा नृपृष्टवीनां संचाराय शोभनं मार्गं मनामहे तथा देववीतिं यज्ञं मनामहे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

उपमापद्द्वाद्वा नरसोमस्य हृष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः ॥ १४ ॥

उप । मा । पट् । द्वाद्द्वं । नरः । सोमस्य । हृष्या ।
तिष्ठन्ति । स्वादुरातयः ॥ १४ ॥

एतदाद्याः पल्लवः ऋक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरूपाः यद्यपि बृहद्देवतानुक्रमण्यं—ऋक्षाश्व-
मेधयोरेव पञ्चदानप्रशंसा इत्युक्तम् । तथाप्युपमापल्लव्यस्याः राजदानस्तुतिशेषत्वाद्विरो-
धः । अनयैवाशया अनुक्रमण्यंअन्त्याः पल्लवः ऋक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतिरित्युक्तम् । मामां पियमेधं
यज्ञे प्रसायन्वः पट् एतत्संख्याका नरोनेतारो राजानः सोमस्य पीतस्य हृष्या हृषेण स्वादुरातयः
सुदुपभोगार्हदानाः सन्वो द्वाद्वा द्वौद्वौ पितृपुत्ररूपेण युग्मौ भूत्वा भामुपतिष्ठन्ति तेषां युग्मानां
नाम वृत्तरथ स्पष्टीक्रियते ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

ऋज्जाविन्द्रोतआददेहरीऋक्षस्यसूनवि । आश्वमेधस्यरोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥

ऋज्जौ । इन्द्रोते । आ । ददे । हरी इति । ऋक्षस्य । सूनवि ।
आश्वमेधस्य । रोहिता ॥ १५ ॥ ३ ॥

इन्द्रोते एतन्नामके आदिधिग्मे अतिधिग्वनाश्रो राज्ञःपुत्रे । अतिधिग्वापशंवरमिति ।
अतिधिग्वार्यंशंस्यमित्यादिष्वतिधिग्वः पसिद्धः । तत्पुत्रइन्द्रोतः ऋज्जौ ऋजुगामिनावश्वौ आददे
स्वीकृतवानस्मि । तथा ऋक्षस्य सूनवि ऋक्षनाम्नः पुत्रेन्यस्मिन्नाजनि हरी हरितवर्णावशवा-
ददे । तथा आश्वमेधस्य अश्वमेधपुत्रे राजनि रोहिता रोहितवर्णावश्वौ आददे । नन्वनुक्रम-
ण्यामुभयोरेवदानप्रशंसारूपत्वमुक्तम् । अत्र कथं त्रयाणां दानकीर्तनमिति । नैपदोपः । ऋ-
क्षाश्वमेधपुत्रयोरेव यागेअस्यऋपेः प्रवृत्तेस्त्वयोरेवदानं प्रस्तुत्य इन्द्रोतस्तु स्वपित्रासह तयो-
र्यज्ञविद्वेषायागत्य तयोर्दानं दद्या स्वपित्रापेरितो दत्तवानश्वौ अवस्तदानं प्रासंगिकमिति । ए-
वऋक्षाश्वमेधयोर्दानस्तुतित्वं नव्याहृष्यते पितृपुत्रयोरेवदानं तयोः पक्षकर्तृत्वाच्च । इन्द्रोतदान-
स्य प्रासंगिकत्वं पञ्चदशानित्यत्र विस्पष्टयिष्यते ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

सुरर्थाँआतिथिग्वेस्वभीशूराक्षे । आश्वमेधेसुपेशसः ॥ १६ ॥

सुइरथान् । आतिथिइग्वे । सुइअभीशून् । आक्षे ।
आश्वइमेधे । सुइपेशसः ॥ १६ ॥

आतिथिग्वे इन्द्रोत्ते सुरथान् शोभनरथोपेतानश्वान् आददे । आक्षे ऋसपुत्रे स्वभीशून्-
श्वानाददे आश्वमेधेस्वमेधपुत्रे सुपेशसः सुरूपान् तान् शोभनालंकारान् आददे ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

पृळश्वेँआतिथिग्वइन्द्रोत्तेवधूमंतः । सचापूतक्रंतौसनम् ॥ १७ ॥

पट् । अश्वान् । आतिथिइग्वे । इन्द्रोत्ते । वधूमंतः ।
सचा । पूतक्रंतौ । सनम् ॥ १७ ॥

आतिथिग्वे इन्द्रोत्ते पूतक्रतौ शुद्धमङ्गे शुद्धकर्मपितेवा तस्मिन् वधूमतोवधूभिर्वडवाग्नि-
स्तद्वतः पळश्वान् ऋक्षाश्वमेधयोः पुत्राभ्यां दत्तेनाश्वदिधनेन सचा सह सनं लब्धवानस्मि
एवत्साहित्यवचनं इन्द्रोत्तदानस्य मासंगिकत्वे लिङ्गम् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

ऐपुचेतद्वर्षण्वत्यन्तर्ऋज्वेष्वरुपी । स्वभीशुःकशावती ॥ १८ ॥

आ । एपु । चेतत् । वर्षण्वती । अन्तः । ऋज्वेषुं । अरुपी
सुइअभीशुः । कशावती ॥ १८ ॥

एष्वृज्वेषु ऋजुगामिष्वश्वेषु अन्तर्मध्ये आवेतत् आज्ञापते । का वृषण्वतीवर्षकेः पुमस्यै
स्तद्वती । अरुपी आरोचमाना स्वभीशुः शोभनपद्महा कशावती दृमा वदवा ज्ञायते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

नपुष्मेवाँजवन्धवोनिनित्मुश्चनमर्त्यः । अव्यमधिदीधरत् ॥ १९ ॥ १॥ १॥

न । युष्मे इति । वाज्वन्धवः । निनित्तुः । चन । मर्त्यः ।

अवद्यम् । अधि । दीधरत् ॥ १९ ॥ ४ ॥

हे वाजवन्धवः अनवन्धवः अन्नमदाः एवं पुत्राणां पितृपुत्ररूपाणां पण्णां वा संबोधनं हे राजानः युष्मे युष्मास्तु निनित्तुश्चन निन्दकोपि मर्त्योपनुष्यः अवयं निंदा नाधिदीधरत् नान्वधारयत् नारोपयति युष्मास्तु । अतःअनिन्ध्या यूयमिति दातृणां स्तुतिः ॥ १९ ॥

॥ इति पठस्य पञ्चमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

प्रमवइत्यष्टादशर्चं दशमं सूक्तं प्रियमेधस्याद्विरसस्यार्पं द्वितीया नदंवइत्येषा चतुःस-
प्तकोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोगायत्र्यः एकादशीपोडशौ पंक्ती शिष्टादशानुष्टुभः । अपादिन्द-
इत्यर्चचैश्वदेवः धरुणइदिहेत्याद्यास्त्रयोर्धर्चा वरुणदेवताकाः । शिष्टाष्टेन्द्र्यः । तथाचानुकान्त-
म्—प्रमञ्जानुष्टुभं द्विवृहत्यन्तं द्वितीयोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोगायत्र्यः पोल्लयेकादशपौषङ्गी
अपाद्वैश्वदेवोर्धर्चस्त्रयोवारुणाइति । आद्यस्तृषः षोडशिशस्त्रे आनुष्टुभः सूत्रितञ्च—प्रमवसि-
ष्टुभमिपमर्चतपार्चतेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रमवसिष्टुभमिपमन्दहीरायेन्दवे ।

धियावोमेधसातयेपुरन्ध्याविवासति ॥ १ ॥

प्रऽप्र । वः । त्रिऽस्तुभम् । इधम् । मन्दत्ऽहीराय । इन्द्वे ।

धिया । वः । मेधऽसातये । पुरंमऽध्या । आ । विवासति ॥ १ ॥

हे अध्वर्यादयो वो यूयं प्रथमार्थेद्वितीया त्रिष्टुभं स्तोत्रमपोपेतमिपमर्चं प्रम अपरः
प्रशब्दः पूरणः प्रभ्रतेतिशेषः उपसर्गश्रुतेषां गमक्रियाध्याहारः । कस्मै मन्दहीराय योवीरान् हर्ष-
यति समन्दहीरः तस्मै इन्द्वे इन्द्राय इन्धतेरैश्वर्यकर्मण इदंरूपं । अथवा फलैर्वृष्टिभिर्वा उन्नती-
तीन्दुरिन्द्रस्तस्मै सचेन्द्रो वो युष्मान्मेधसातये यज्ञसंभ्रजनाय पुरन्ध्या बहुमज्ञया धिया
कर्मणा आविवासति अभिमतफलयोगनेन सत्करोतीत्यर्थः ॥ १ ॥

महावते निष्क्रेयत्ये नदंवइत्येषा विहरणीया तथैवपञ्चमारण्यके सूत्रितञ्च—नदंवओद-
तीनामित्येतथैवानि व्यतिपजतीति ।

सैषा द्वितीया—

नदं व ओदतीनां नदं यो युवतीनाम् । पतिं वो अघ्न्यानां धेनूनामिपुच्यसि ॥ २ ॥

नदम् । वः । ओदतीनाम् । नदम् । योयुवतीनाम् ।

पतिम् । वः । अघ्न्यानाम् । धेनूनाम् । इपुच्यसि ॥ २ ॥

ओदतीनां ओदत्यउपसः । ओदती भास्वतीति तन्नामसुपाठात् । उपसां नदं उत्पादकमित्यर्थः इन्द्रेण ह्युपसउत्पद्यन्ते इन्द्रस्यैव सूर्यत्वात् विवस्वदिन्द्र युग्यइतिहि द्वादशादित्यमध्ये इन्द्रः पठितः तादृशमिन्द्रं हे यजमाना वो युष्मदर्थं । आह्वयत इत्यर्थः । तथा योयुवतीनां सर्वत्र मिश्रयन्तीनां नदीनां नदं शब्दयितारं वो युष्मदर्थं आह्वयामि । अघ्न्यानां अहन्तव्यानां गवां पतिं आह्वये । अथमत्यक्षरता हे यजमान त्वं धेनूनां क्षीरादिना मीणयित्रीणां गवामिपुच्यस्यन्नमिच्छसि ॥ २ ॥

अग्निहोत्रे पूर्वाहुतौ हुतायां ताअस्येत्यनयोत्तरमाहुतिं कांक्षमाणस्तिष्ठेत् । तथा च सूत्रितम्—वाअस्यसूददोहसइति पूर्वामाहुतिमुपोऽथायोत्तरां कांक्षेतेति । महाव्रते निष्केवल्येष्येण तथैव पञ्चमारण्यके सूत्रितं—ताअस्यसूददोहइत्येवदादिः सूददोहाः सूददोहाइति ।

सैषा तृतीया—

ताअस्यसूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्रयः ।

जन्मन्देवानां विशांस्त्रिप्वारोचनेदिवः ॥ ३ ॥

ताः । अस्य । सूददोहसः । सोमम् । श्रीणन्ति । पृश्रयः ।

जन्मन् । देवानाम् । विशां । त्रिपु । आ । रोचने । दिवः ॥ ३ ॥

वाः पतिष्वाः सूददोहसः सूदइति कूपनात् तासदृशदोहनाः पृश्रयः पृश्रिवर्णाः गावोऽप्येन्द्रस्य सोमं श्रीणन्ति मिश्रयन्त्याशिरेण । फदा त्रिपु त्रिपि सवनेषु । गावो विशोध्यन्ते देवानां जन्मन् जन्मस्थाने दिवीति शेषः दिवआदित्यस्य आरोचने आरोचमाने अनेन दीर्घिशेष्यते तस्मिन् स्थाने विशोनिविशन्त्यः । यज्ञार्थोपयुक्तानां गवां द्युपानिः पतिष्वा ॥ ३ ॥

द्वितीयेषामपि मेषावरुणशस्ते अभिमगोपविमिवि एचोनुत्सः सूत्रितं च—अभित्वावृषभाशुतेभिमगोपतिगिरिति ।

अथ चतुर्थी—

अभिप्रगोपतिंगिरेन्द्रमर्चयथाविदे । सूनुसत्यस्यसत्पतिम् ॥ ४ ॥

अभि । प्र । गोऽपतिम् । गिरा । इन्द्रम् । अर्च । यथा ।

विदे । सूनुम् । सत्यस्य । सत्पतिम् ॥ ४ ॥

गोपतिं गवांस्वामिनमिन्द्रं अभिप्रार्चं प्रकषेण पूजय गिरा स्तुत्या यथा विदे स्यथा स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति यथावा यागं प्रतिगन्तव्यमिति जानाति तथाचेति । कीदृशमिन्द्रं सत्पत्य यज्ञस्य सत्यस्यवा सूनुं पुत्रं वत्रानुरक्तात्वात् सनुरित्युपचर्यते सत्पतिं सत्वां यजमानानां षाटकम् ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पञ्चमी—

आहरयःससृज्जिरेरुपीरधिबर्हिषि । यत्राभिसंनवामहे ॥ ५ ॥ ५॥

आ । हरयः । ससृज्जिरे । अरुपीः । अधि । बर्हिषि ।

यत्र । अभि । समंनवामहे ॥ ५ ॥ ५ ॥

हरयो हरितवर्णाअश्वाः अरुपीरारोचमानाः अधिवर्हिषि अधीति सप्तम्यथानुवादी बर्हिष्यास्तृते आसृज्जिरे आसृजन्तु यत्र यस्मिन्बर्हिषि स्थिवमिन्द्रमभिसन्नवामहे अभि संस्तुमः ॥ ५ ॥

॥ इतिषष्ठस्य पञ्चमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी—

इन्द्रायगावआशिरंदुदुह्वेवज्जिणेमधु । यत्सीमुपहरेविदत् ॥ ६ ॥

इन्द्राय । गावः । आशिरम् । दुदुह्वे । वज्जिणे ।

मधु । यत् । सीम् । उपहरे । विदत् ॥ ६ ॥

इन्द्राय गावआशिरं आश्रयणसाधनं पयआदिकं मधु मदकरं दुदुह्वे दुह्वे । कीदृशाप वज्जिणे वज्रपुकायेन्द्राय यद्यदा उपहरे समीपेवर्तमानं मधु सोमरसं सीं सर्वतोविदत् लभते तदा ॥ ६ ॥

षोडशिशलस्योद्यद्ब्रह्मस्येत्येवान्त्या सूत्रितश्च—उद्यद्ब्रह्मस्यविष्टपमित्येषा परिधानीयेति ।

सेपा सप्तमी-

उद्यद्ब्रह्मस्यविष्टपंगृह्मिन्द्रंश्चगन्वहि ।

मध्वःपीत्वासंचेवहित्रिःसप्तसख्युःपदे ॥ ७ ॥

उत् । यत् । ब्रह्मस्यं । विष्टपम् । गृहम् । इन्द्रः । च । गन्वहि ।

मध्वः । पीत्वा । संचेवहि । त्रिः । सप्त । सख्युः । पदे ॥ ७ ॥

यद्यदा ब्रह्मस्य महन्नाम ब्रह्मइति महत् आदित्यस्य विष्टपं स्थानं गृहं इन्द्रश्चाहं चो-
भौ उद्गन्वहि उद्गच्छावः । तदानीं मध्वो मधुरं सोमरसं पीत्वा सचेवहि संसृष्टौ भवेव । कुत्र
सख्युःपदे सर्वेषां सखिभूतस्यादित्यस्य त्रिःसप्तत्यनेन देवलोकानामुत्तममेकविंशस्थानमुच्यते
आदित्यस्यैकविंशत्वाद । तथाचब्राह्मणम्-द्वादशनासाःपञ्चतवस्तयइमेलोका असावादित्यए-
कविंशइति । तादृशो एकविंशस्थाने सचेवहीति ॥ ७ ॥

पूर्वोक्तएवशस्त्रे अर्चतेतिद्वितीयआनुष्टुभस्तृचः । सूत्रितञ्च-प्रभवत्सिष्टुभमिपमर्चतप्रार्चतेति ।

आरिंस्तृचे प्रथमा सूक्तेष्टम्येषा-

अर्चतप्रार्चतप्रियंमेधासोअर्चत ।

अर्चन्तुपुत्रकाउतपुरंनधृष्णवर्चत ॥ ८ ॥

अर्चत । प्र । अर्चत । प्रियंमेधासः । अर्चत । अर्चन्तु ।

पुत्रकाः । उत । पुरंम् । न । धृष्णु । अर्चत ॥ ८ ॥

हे अध्वर्वाद्यो यूयं इन्द्रं अर्चत पूजयत स्तुत्यापार्चत प्रकर्षेणार्चतेन्द्रमेव । हे प्रियमे-
धासः प्रियमेधसम्बन्धिनः तद्गोत्रा यूयमर्चतेन्द्रं पुत्रका पुत्राप्यर्चन्तिवन्द्रं । उतापिच पुरंन धृ-
ष्णु यथा पुरं धर्षणशीलं अर्चन्ति तादृशमिन्द्रमर्चत ॥ ८ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते नवमी-

अथस्वरातिगर्गरोगोधापरिसनिष्वणत् ।

पिङ्गापरिचनिष्कटदिन्द्रोपब्रह्मोर्चतम् ॥ ९ ॥

अर्व । स्रराति । गर्गरः । गोधा । परिं । सनिस्वनत् ।

पिङ्गां । परिं । चनिस्कन्दत् । इन्द्राय । ब्रह्मं । उत्तृर्यतम् ॥ ९ ॥

गर्गरो गर्गरध्वनियुकोवा वायविशेषो युद्धे अवस्वराति भयेशब्दयति । गोधा हस्तघ्नः परि परितः सतिष्वणत् स्वनति भृशं पिङ्गा पिङ्गवर्णाज्यासि परिचनिष्कन्दत् परिस्कन्दते यस्मादेवं युद्धः संनद्धः अतइन्द्राय ब्रह्मपरिवृढं कर्म स्तुतिलक्षणं उपतं भयत्विशेषः ॥ ९ ॥

अथ वृत्ते तृतीया सूक्ते दशमी—

आयत्यर्लन्त्येन्यःसुदुघाअनपस्फुरः ।

अपस्फुरंगृभायतसोममिन्द्रायुपातवे ॥ १० ॥ ६ ॥

आ । यत् । पतन्ति । एन्यः । सुदुघाः । अनपस्फुरः ।

अपस्फुरम् । गृभायत् । सोमम् । इन्द्राय । पातवे ॥ १० ॥ ६ ॥

यद्यदा एन्यः एतवर्णाः शुभ्रवर्णानघः आपतन्ति आगच्छन्ति सर्वतः प्रवहन्ति । कीदृश्यः सुदुघाः सुदोहा अनपस्फुरः अपस्फुरो अपस्फुरा अपवृद्धाः अतादृश्यः अनपस्फुरः अत्यन्तप्रवृद्धा इत्यर्थः । यद्वा सुदुघाः प्रवृद्धा एतवर्णागावो यदा पपआयर्थायापतन्ति तदा अपस्फुरं अत्रापशब्दो धात्वर्थानुवादी अत्यन्तं प्रवृद्धं सोममिन्द्राय पातवे पातुं गृभायत ग्रहणं कुरुत । अथवा अनपस्फुरइत्यत्रापशब्दोनुवादी धात्वर्थस्य । तथासत्ययमर्थः—यदाएन्योनघः अनपस्फुरःअप्रवृद्धोदका आपतन्ति वृष्टिरल्पा यदाभवति तदा सोममिन्द्रार्थं तंप्रादयतेति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथैकादशी—

अपादिन्द्रोअपाद्भिर्विश्वेदेवाअमत्सत ।

वरुणइदिहक्षयत्तमापोअभ्यनूपतवत्संसंशिश्वरीरिवा ॥ ११ ॥

अपात् । इन्द्रः । अपात् । अग्निः । विश्वे । देवाः । अमत्सत ।

वरुणः । इत् । इह । क्षयत् । तम् । आपः । अग्नि ।

अनूपत् । वत्सम् । संशिश्वरीः इव ॥ ११ ॥

इन्द्रोपादपिचद सोममग्निरप्यपिचद विश्वेदेवा अप्यमत्सत तृता अभवन् सोमपानेन व-
रुणइव वरुणोपीहास्मिन् यागगृहे क्षयत् निवसतु सोमपानार्थं निवसन्तं वं आपोप्यभ्यनूपत
उदकान्यापनशोलाः स्तुतयोवा अरूपस्तुवन् । किमिव वत्सं स्वीयं संशिरवरीः संशिरव्यः
रांगच्छमाना गावइव । तायथा धावत्यो हंभारवं कुर्वन्ति तद्वत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सुदेवोअसिवरुणयस्यतेसप्तसिन्धवः ।

अनुक्षरन्तिकाकुदंसूर्यसुपिरामिव ॥ १२ ॥

सुदेवः । असि । वरुण । यस्य । ते । सप्त । सिन्धवः ।

अनुक्षरन्ति । काकुदम् । सूर्यम् । सुपिरामइव ॥ १२ ॥

हे वरुण जलाभिमानिन् देवत्वं ह्यदेवोअसि यस्यह्यदेवस्य ते तव काकुदं वातु सप्तद्रास्यं
सप्तसिन्धवो गंगाद्याः सप्तनद्योऽनुक्षरन्ति जिह्वापां सर्वदा स्रवन्ति । दृष्टान्तः—सूर्यं सुपिरा-
मिव यथा सूर्यं प्रतिरश्मिजालं तद्वत् ॥ १२ ॥

षोडशिशले योच्यतीनिति तृतीयआनुष्टुभस्तृचः सूत्रितश्च—योच्यतीरफाणयदिवित-
च आनुष्टुभइति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते त्रयोदशी—

योच्यतीरफाणयत्सुयुक्तोउपदाशुपे ।

तकोनेतातदिवद्वपुरुपमापोअमुच्यत ॥ १३ ॥

यः । व्यतीन् । अफाणयत् । सुयुक्तान् । उप । दाशुपे । तुकः ।

नेता । तत् । इत् । वपुः । उपहमा । यः । अमुच्यत ॥ १३ ॥

यइन्द्रोच्यतीन् विविधगमनान् सुयुक्तान् ह्यष्टुरथे संबद्धान् अश्वान् दाशुपे हविर्दात्रियज-
मानाय गन्तुं प्राप्तुं उप अफाणयत् उपगमयति फणतिर्गतिकर्मा । यदैवंकरोति तदिव तदानीमेव
तकः तक्ततिर्गतिकर्मा यज्ञगमनशीलो नेताउदकस्य फलस्य वा नायक इन्द्रोवपुरुदकं उत्या-
द्यतीतिशेषः यइन्द्र उपमा उपमानभूतः अमुच्यतअन्वैर्दृष्टिनिवारकै रसुरादिभिर्मुक्तोभवति ॥ १३ ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्दशी-

अतीदुशक्रओहतइन्द्रोविश्वाअतिद्विर्पः ।

मिनत्कनीनओदनपच्यमानंपुरोगिरा ॥ १४ ॥

अति । इत् । । ऊँ इति । शक्रः । ओहते । इन्द्रः । विश्वाः ।

अति । द्विर्पः । मिनत् । कनीनः । ओदनम् ।

पच्यमानम् । परः । गिरा ॥ १४ ॥

अपमिन्द्रः शक्रः शक्रः रात् अतीद्वोहते अतिक्रम्य गच्छत्येव संग्रामे निरोधकान् श-
बून् । तदेवाह-अपमिन्द्रो विश्वाः द्विपो द्वेषुन् शबून्ति अतिक्रम्य गच्छति । कनीनः कमनीयः
परोमेघानां परस्ताद्वर्तमान इन्द्रओदनं मेघनाभैतद् मेघं जिनत् अभिनत् जिनति वृद्धचर्यं ।
कीदृशं गिरा माध्पिकयावाचा स्तनितलक्षणया पच्यमानं बज्रनिर्घोषिण ताडयमानमि-
त्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते पञ्चदशी-

अर्भकोनकुमारकोधितिष्टुनवरथम् ।

सर्पक्षन्महिपंसृगंपिन्नेमात्रेविभुक्तुम् ॥ १५ ॥

अर्भकः । न । कुमारकः । आर्धे । तिष्ठत् । नवम् । रथम् ।

सः । पक्षत् । महिपम् । सृगम् । पिन्ने । मात्रे । विभुक्तुम् ॥ १५ ॥

अपमिन्द्रः अर्भकोन अत्पशरिः कुमारकः कुमारकइव पिन्ने मात्रे सयथाधितिष्ठति
तद्वत् नवं स्तुत्यं रथमधितिष्ठदधितिष्ठति सइन्द्रो महिपं महात्वं सृगं सृगवदिवस्तवो धावन्तं
सर्वैर्मृग्यं वा विभुक्तुं बहुकर्माणं मेघं पक्षत् पचति वृद्धचभिमुत्वं करोतीत्यर्थः ॥ १५ ॥

सैषा षोडशी-

आतूसुंशिप्रदंपनेरथंतिष्ठाहिरण्ययम् ।

अर्धद्यूक्षंसंचेवहिसहस्रपादमरूपंस्वस्तिगामनेहसम् ॥ १६ ॥

आ । तु । सु॒ष्टिशि॒प्र । द॒म॒इ॒प॒ते । रथ॑म् । ति॒ष्ट । हि॒र॒ण्य॒य॒म् । अ॒ध॒ ।
 यु॒क्ष॒म् । स॒चे॒व॒हि । स॒ह॒स्रं॑ऽपा॒द॒म् । अ॒रु॒प॒म् ।
 स्व॒स्ति॒ऽग॒म् । अ॒ने॒ह॒स॒म् ॥ १६ ॥

हे सुशिप्र सहनो हे दंपते गृहस्वामिन् अत्र गृहोरथः तस्यस्वामिन् तु त्वं तावदथमा-
 तिष्ठ हविः स्वीकरणानन्तरं पश्चाद्दहमारोहामीति भावः । कीदृशं हिरण्ययं हिरण्ययं अध तवा-
 रोहणानन्तरं अहमथारुत् उभौ सचेवहि संगच्छेवहि संगतौ भवेय । किंत्वं युक्षं दीप्तं रथं
 कीदृशं सहस्रपादं बहुपादं अरुपमारोचनं स्वस्तिगां कुशलगमनं अनेहसमपापम् ॥ १६ ॥

पूर्वाह्ने प्रवर्ग्ये तंधेमिथेत्येषा । सूत्रितञ्च—तंधेमिथानमस्विनइति पागार्थापूर्वाह्णइति ।

सैषा सप्तदशी—

तंधेमि॒थान॑म॒स्वि॒न॒उ॒प॒स्व॒रा॒ज॑मा॒स॒ते ।

अ॒र्थ॒चि॒द॒स्य॒मु॒धि॒तं॒य॒दे॒त॒व॒आ॒व॒र्त॒य॒न्ति॒दा॒व॒ने ॥ १७ ॥

तम् । घ॒ । इ॒म् । इ॒त्या । न॒म॒स्वि॒नः । उ॒प॒ । स्व॒ऽरा॒ज॑म् ।

आ॒स॒ते । अ॒र्थ॑म् । चि॒त् । अ॒स्य॒ । सु॒ऽधि॒त॑म् । यत् ।

ए॒त॒वे । आ॒ऽव॒र्त॒य॒न्ति॒ । दा॒व॒ने ॥ १७ ॥

तं ष तं स्वत्वीमेनमिन्द्रं इत्या इत्यथमेन प्रकारेण नमस्विनोऽवन्तः स्तुतिमन्तोवाघ्वर्षा-
 दयः स्वरारं स्वयं राजमानं वा उपासते सेवन्ते । तथा कृत्वा अर्थचित् अरणीयं धनं सुधितं
 युष्टु श्यापितं अस्पेन्द्रस्य संबन्धिनं प्रामुवन्दीविशेषः । कदेत्याह—यद्यदा एतवे अस्पेन्द्रस्य गम-
 नाय स्वयं प्राप्तुं वा दावने हविर्दानायावर्तयन्ति स्तुतयः तदेत्यर्थः । अथवा अश्वावा आवर्त-
 यन्ति तदेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

अ॒नु॒प्र॒त्न॒स्यौ॒क॒सः॒प्रि॒य॒मे॒धा॒स॒ए॒पाम् ।

पूर्वा॑म॒नु॒प्र॒य॒ति॑त्तु॒क्त॒र्वा॒हि॒पो॒हि॒त॒प्र॒य॒स॒आ॒श॒त ॥ १८ ॥ ७ ॥

अ॒नु॒ । प्र॒त्न॒स्य॑ । ओ॒क॒सः । प्रि॒य॒मे॒धा॒सः । ए॒पाम् ।

पूर्वाम् । अनु । प्रदयतिम् । वृक्तऽर्वाह्विपः ।

हितऽप्रयसः । आशत ॥ १८ ॥ ७ ॥

अनया स्तुतिमुपसंहरति एषां देवानामिन्द्रादीनां मन्त्रस्य पुराणस्थौकराः स्थानस्य पुरा-
णं स्थानं पियमेधासः पियमेधा अन्वारात अनुप्रासाः । कीदृशाः पियमेधाः पूर्वां मुख्यां प्रयतिं
प्रदानमनुलक्षीकृत्य वृक्तयार्ह्विपः स्तीर्णदग्भाः हितप्रयसः आराधितसोमादिहविष्काः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले सप्तमोनुवाकः ॥ ७ ॥

अष्टमेनुवाके एकादशसूक्तानि तत्र योराजेति पञ्चदशर्चं प्रथमं सूक्तं । अत्रानुक्रमणिका-यो-
राजापञ्चोना पुरुहन्मा बार्हतं त्रिमगाद्याद्युष्णिगनुष्टुम्पुरजुष्णिगन्तमिति । पुरुहन्माऋषिः सच
क्वचित्कथंचिद्विशेषितमिति परिभाषयांगिरसः आयाततोयापञ्चम्योबृहत्यः द्वितीयाचतुर्थीप-
ष्ठयः सप्तोबृहत्यः सप्तम्याद्याः षट्बृहत्यः त्रयोदशीपुरजुष्णिक् आद्यद्वादशकाषट्का आद्यधे-
सुरजुष्णिगिदिहि तल्लक्षणं । इन्द्रोदेवता । महाव्रते निष्केवल्ये बार्हतत्वाशोवावादिव एकादशर्चः
तथाचपञ्चमारण्यकेसूचितं-योराजाचर्षणीनामित्येकादशेति ।

तत्र प्रथमा-

योराजाचर्षणीनांयातारथेभिरधिगुः ।

विश्वासांतरुतापृतनानांज्येष्ठोयोवृत्रहागृणे ॥ १ ॥

यः । राजा । चर्षणीनाम् । यातां । रथेभिः । अधिगुः । विश्वांसाम् ।
तरुता । पृतनानाम् । ज्येष्ठः । यः । वृत्रहा । गृणे ॥ १ ॥

यइन्द्रश्चर्षणीनां मनुष्याणां राजा स्वागीरथेभिः रथैः याता गन्ताश्च अधिगुरधृतगमनो-
भ्यैः विश्वासां पृतनानां सेनानां तरुता तारकः यश्च ज्येष्ठः गुणैर्न्यायान् यश्च वृत्रहा वृत्रं हत-
वान् तं महाभागमिन्द्रं गृणे स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

इन्द्रं तं शंसपुरुहन्मन्त्रवसेयस्यद्विताविधुर्तरिं ।

हस्तापवञ्चःप्रतिधापिदर्शतोमहोद्विवेनसूर्यः ॥ २ ॥

इन्द्रम् । तम् । शुम्भम् । पुरुहन्मन् । अवसे । यस्य । हिता ।
 विध्वर्तरी । हस्ताय । वज्रः । प्रति । धायि । दर्शतः ।
 महः । दिवे । न । सूर्यः ॥ २ ॥

हे पुरुहन्मन् ऋषे त्वं तमिन्द्रं शुंभ हविःप्रदानादिनालंकुरु । किमर्थं अवसे रक्षणाय
 एवमात्मना स्वात्मानं संबोधय ब्रवीति— यस्य तव विध्वर्तरी विधारके इन्द्रे द्विवा द्वित्वमस्ति
 औद्यमनौद्यं तव शत्रून् हन्तुमुग्रत्वं त्वदनुग्रहायानौद्यंचेति द्वैतमस्ति । तत्रौद्यं चिह्नं दर्श-
 यति हस्ताय कराय हननाय शत्रूणां दर्शतो दर्शनीयः महोमहान्वज्रः प्रतिधायि प्रति-
 निहितो भवति । दिवे प्रकाशाय दिवसायवा अथवा दिवि दृश्यमानः सूर्यो न सूर्यइव ॥ २ ॥

तस्मिन्नेवशले नकिष्टमिति प्रगाथो वैकल्पिकःस्तोत्रियः सूत्रितश्च—नकिष्टकर्मणान-
 शन्तत्वापृहन्तोऽभद्रयइति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते तृतीयो—

नकिष्टकर्मणानशयश्चकारंसदाष्टधम् ।
 इन्द्रं नयज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वंसमधृष्टं घृष्णवोजसम् ॥ ३ ॥

नकिः । तम् । कर्मणा । नशत् । यः । चकार । सदाष्टधम् ।
 इन्द्रम् । न । यज्ञैः । विश्वगूर्तम् । ऋभ्वंसम् ।
 अधृष्टम् । घृष्णुऽओजसम् ॥ ३ ॥

तं जनं अग्योमर्षकोजनः कर्मणा हननादिव्यापारेण नकिर्नशत् नैवव्यामोति यइन्द्रं
 चकार इन्द्रमेवानुकूलं यज्ञैः साधनैः । कीदृशमिन्द्रं सदावृथं सदावर्धकं विश्वगूर्तं सर्वैःस्तुत्यं
 ऋषसं महान्तं अपृष्टमन्यैः घृष्णवोजसं धर्षकबलम् ॥ ३ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते चतुर्थी—

अपाह्नुमुग्रं पृतनासुसासिंहिपस्मिन्महीरुरुग्रयः ।
 संधेनवोजार्यमाने अनोनवुर्द्यावः क्षामो अनोनवुः ॥ ४ ॥

अपाङ्गम् । उपम् । पृतनासु । सप्तहिम् । यस्मिन् । महीः ।
 उरुह्वयः । सम् । धेनवः । जायमाने । अनोनवुः ।
 द्यार्वः । क्षामः । अनोनवुः ॥ ४ ॥

अपाङ्गं असोढं उग्रमुर्ध्णवलं पृतनासु शत्रुसेनासु सासहिं अभिभवितारं स्तौमीत्यर्थः । यस्मिन्दिन्द्रे जायमाने महीर्महत्पः उरुह्वयो बहुधेगाः धेनवोहविरादिनापीणयिन्यः प्रजागावएववा समनोनवुः समस्तुवन् । नकेवलं धेनवएव अपितु घावोद्युलोकाः क्षामः पृथिव्यश्च समनोनवुः । तत्रत्याः सर्वेपाणिनो नमन्तेइत्यर्थः । विवृतो लोकाइति श्रुतेर्बहुवचनम् ॥४॥

तृतीयेहनि निष्केवल्पे वैरूपसामपक्षे यद्वावइति प्रगाथःस्तोत्रियः । स्रत्रिवश्च—यद्वावइन्द्रेशतं यदिन्द्रयावतस्त्वमिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते पञ्चमी—

यद्वावइन्द्रेशतंशतंभूर्मीरुतस्युः ।
 नत्वावञ्जिन्सहस्रंसूर्याअनुनजातमष्टरोदसी ॥ ५ ॥ ८ ॥

यत् । द्यार्वः । इन्द्र । ते । शतम् । शतम् । भूर्मीः । उत ।
 स्युरिति स्युः । न । त्वा । वञ्जिन् । सहस्रम् । सूर्याः । अनु ।
 न । जातम् । अष्ट । रोदसी इति ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे इन्द्र ते तव प्रतिमानार्थं यद्यदि घावोद्युलोकाः शतंस्युः तथापि नाश्रुवन्ति । उतापिच भूर्मीभूम्यः ते तवमूर्तिप्रतिविंबाय शतंस्युः तथापि नाश्रुवन्ति । हे वञ्जिन् त्वा त्वो सहस्रं सूर्या अगणिताःअपि सूर्याः नानुभवन्ति नमकाशयन्तीत्यर्थः । न तत्र सूर्यो भादीतिश्रुतेः । किंचहुना जातं पूर्वमुत्पन्नं किञ्च अनुनाष्ट नाश्रुते । तथा रोदसी द्यावापृथिव्यौ नाश्रुवाते सर्वेभ्योतिरिच्यसइत्यर्थः । ज्यायान् पृथिव्या ज्यायान्त्वरिक्षाद् ज्यायान् दिवो ज्यायानेभ्यो लोकेभ्यईतिश्रुतेः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथ षष्ठाथे द्वितीया सूक्ते षष्ठी—

आपमाथमहिनावृष्ण्यावृष्विष्वान्शविषुशर्वसा ।

अस्मान् अवमघवन्गोमतिव्रजेवज्जिन्चित्राभिः ॥ ६ ॥

आ । प॒माथ् । म॒हिना । वृष्ण्या । वृ॒षन् । वि॒श्वान् । श॒विषु । शर्व॑सा ।

अ॒स्मान् । अ॒व । म॒घव॑न् । गो॒मति॑ । व्र॒जे । वज्जि॑न् ।

चि॒त्राभिः॑ । ऊ॒तिभिः॑ ॥ ६ ॥

हे शविष्ठ मघवन् बलवन् धनवन् हे वृषन् अभिमतवर्षकेन्द्र त्वं आपमाथ आपूरयसि व्याप्नोषि । कानि विश्वा विश्वानि सर्वाणि वृष्ण्या वर्षकाणि बलानि शत्रुसंबन्धीनि । केनसाधनेन महिना महता शर्वसा बलेन स्वीयेन । अथवा वृष्णयेत्येतच्छब्दोविशेषणं तथा सति अभिमतवर्षकेण महता बलेनास्मदीयानि बलानि पूरयसीत्यर्थः । अथ तथाकृत्वा अस्मान्गोमति बहुभिर्गोभिर्पुंके व्रजे शत्रुसंबन्धिनि निमित्ते सत्यस्मानव । हे वज्जिन् वज्रपुकेन्द्र कैः साधनैः चित्राभिर्नानाविधैरुक्तिभीरक्षणैरिति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नसीमदेव आपदिपदीर्घायोमर्त्यः ।

एतग्वाचिद्य एतशायुयोजतेहरीइन्द्रोयुयोजते ॥ ७ ॥

न । सी॒म् । अ॒देवः॑ । आ॒पत् । इ॒पम् । दी॒र्घायो॑ इति दीर्घइआयो ।

म॒र्त्यः । ए॒तग्वा॑ । चि॒त् । यः । ए॒तशा॑ । यु॒योज॑ते ।

हरी॑ इति । इ॒न्द्रः । यु॒योज॑ते ॥ ७ ॥

हे दीर्घायो नित्येन्द्र सः अदेवः इन्द्राख्यदेवरहितो मर्त्योमरणधर्मा मनुष्यो सीं सर्वमिपमन्नं नापव नमामोति । योनःस्येन्द्रस्य एतग्वाचिद् एतवर्णाविवाश्वौ भवतोभिमतदेशगमनाय एतशा एतशौ अश्वौ युयोजते योजयति रथे यज्ञगन्तुम् यथेन्द्रोहरी युयोजते तं नयः स्तीति सनमामोतीति सनन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

तं वो महो महाय्यमिन्द्रं दानाय सुक्षणिम् ।

योगाधेपुयारणेपुहव्योवाजेष्वस्तिहव्यः ॥ ८ ॥

तम् । वः । महः । महाय्यम् । इन्द्रम् । दानाय । सुक्षणिम् ।

यः । गाधेपु । यः । आऽअरणेषु । हव्यः । वाजेपु ।

अस्ति । हव्यः ॥ ८ ॥

हे ऋत्विजो महो महान्तो वो यूयं तं महाय्यं पूज्यं इन्द्रं दानाय सुक्षणिं सचमानं परि-
चरतेतिशेषः । यइन्द्रो गाधेपुदकेषु हव्योस्ति आह्वातव्योभवति यथारणेषु गन्तव्येषु निद्रेषुदकेषु
स्थलेषुवा हव्योस्ति तथा वाजेषु संग्रामेषु जयाय हव्यो ह्वातव्योस्ति भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

उदुपुणोवसोमहेमृशस्वशूरराधसे ।

उदुपुमह्यैमघवन्मघत्तयउदिन्द्रश्रवसेमहे ॥ ९ ॥

उत् । ऊँ इति । सु । नः । वसो इति । महे । मृशस्व । शूर । राधसे ।

उत् । ऊँ इति । सु । मह्यै । मघवन् । मघत्तये । उत् ।

इन्द्र । श्रवसे । महे ॥ ९ ॥

हे वसो वासयितः शूरेन्द्र त्वं नोस्मान् सु सुदु उदुमृशस्व उन्मृशस्वैव उर्यापप किम-
र्थं महे महते राधसेनाय । तथाहे शूर मघवन् इन्द्र उन्मृशस्व महौ महते मघत्तये घनदाना-
य तद्योन्मृशस्वेन्द्र महे महत्यै श्रवसे कीर्त्यै ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्वं न इन्द्रऋतुपुस्त्वानिदोनिर्वृपसि ।

मघ्यैवसिष्वतुविन्मृणोवोनिदासंशिंश्रधोह्यैः ॥१०॥१॥

त्वम् । नः । इन्द्र । ऋतुद्वयुः । त्वाऽनिदः । नि । तृम्पसि ।
 मध्ये । वसिष्व । तुविऽतृम्ण । ऊर्वोः । नि ।
 दासम् । शिश्रयः । हथैः ॥ १० ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ऋतुयुक्तकामस्त्वं नोस्मात् त्वानिदः त्वां योनिन्दति सः अयजनमेवनिन्दा वव
 तस्मादयष्टुः सकाशात् नि नितरां तृम्पसि प्रीणयसि तस्य घनमपत्तयेति भावः । एवं सन्त्वर्य हे
 तुविनृम्णा मभूतघन सत्त्वं तवोर्वोर्मध्येस्मान्वसिष्व ऊरुभ्यामाच्छादय रक्षार्थं । दासं उपहसपयि-
 तारं अस्मद्वेपिणं पापंवा हथैर्हनैर्नैर्निशिश्रयः मारयसि । अथवा त्वद्गिरोधिनें दासमसुरं नि-
 शिश्रयोहनैः ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे नपमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकादशी—

अन्यव्रतममानुपमयज्वानमदेवद्युम् ।

अवस्वःसखादुधुवीतपर्वतःसुधायदस्युंपर्वतः ॥११॥

अन्यव्रतम् । अमानुपम् । अयज्वानम् । अदेवद्युम् ।
 अव । स्वः । सखा । दुधुवीत । पर्वतः । सुधाय ।
 दस्युम् । पर्वतः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र अन्यव्रतं व्यतिरिक्तकर्माणं अतएव अमानुपं मानुषाणां इन्द्रयाजिनामपिथं
 अयज्वानं अयष्टारं अदेवद्युं अदेवकर्मिणं पापिनं स्वः स्वर्गादवदुधुवीत अवचालयेदित्यर्थः । कः
 सखा पर्वतः तव सखिभूतः पर्वतःकृषिः यद्यप्यन्यं देवमिष्ट्वा स्वर्गं प्राप्नोति सः तथापि पातयति
 कृषिः । नकेवलं धूननमात्रं अपितु सुधाय सुष्ठु हन्ते शत्रवे दस्युमुक्तलक्षणं पर्वतः मेरुमतीति
 शेषः । अत इन्द्रमेवादशं यजप्यमिति शेषः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

त्वंनइन्द्रासांहस्तेशविष्टदावने ।

धानानानसंगृभायास्मयुहिःसंगृभायास्मयुः ॥ १२ ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । आसाम् । हस्ते । शविष्ट । दावने ।
 धानानाम् । न । सम् । गृभाय । अस्मद्युः । द्विः ।
 सम् । गृभाय । अस्मद्युः ॥ १२ ॥

हे शविष्ट बलवन्दिन्द्र त्वं नोस्मभ्यं दावने प्रदानाय आसां गवां कर्मणिपथी एतागाः
 हस्ते गृभाय गृहाण । ग्रहणे दृष्टान्तः—धानानां न धाना भृष्टयवाः अत्रापि कर्मणिपथी धाना-
 यथा संगृह्णाति तद्ग्रहणम् । कीदृशस्त्वं अस्मपुरस्मान् कामयमानः गृहीत्वा चास्मद्युः सन् द्विः
 संगृभाय पुनर्द्विवारं संगृहाण ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य ।
 उपस्तुतिभोजः सूरियो अह्नयः ॥ १३ ॥

सखायः । क्रतुम् । इच्छत । कथा । राधाम् । शरस्य ।
 उपस्तुतिम् । भोजः । सूरिः । यः । अह्नयः ॥ १३ ॥

हे सखायः क्रतुमिच्छतः क्रतुं कर्मन्वसंबन्धिनमिच्छतः क्रतुं । हे सखायः शरस्य
 शूरिंसायां हिंसकस्येन्द्रस्य कथा कथं राधाम साधयाम । किं उपस्तुतिं स्तौत्रं यद्भोजः
 शत्रूणां भोजयिता सूरिः प्रेरकः अह्नयोऽनवनवतः शत्रूणामिति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

भूरिभिः समहृत्पिभिर्बहिष्मन्दिः स्तविष्यसे ।
 यदित्थमेकमेकमिच्छरवत्सान्पराददः ॥ १४ ॥

भूरिभिः । समहृत् । पिभिः । बहिष्मन्दिभिः । स्तविष्यसे । यत् ।
 इत्थम् । एकमेकम् । इत् । शरं । वःसान् । पराददः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र समहृत् समानपूज सर्वैः पूज्येत्पर्यः भूरिभिर्बहुभिर्क्रोधिभिः अतीन्द्रियैर्क्रोधि-
 भिः बहिष्मन्दिभिः यागवद्भिः स्तविष्यसे स्तूयसे यतः यद्भु इत्थं एकमेकमित् एकमेकमेव बहु-

न्वत्तान्तोत्थः पराददः मयच्छसि हे शर हिंसक शत्रोः । अत्र वत्सशब्दो वत्समावृणां गवां
उपलक्षकः गाः मयच्छसीति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

कर्णगृह्णां मघवां शौरदेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य अनयत् ।
अजां सूरिर्निधातवे ॥ १५ ॥ १० ॥

कर्णगृह्णां । मघवां । शौरदेव्यः । वत्सम् । नः । त्रिभ्यः ।
आ । अनयत् । अजाम् । सूरिः । न । धातवे । १५ ॥ १० ॥

अयं मघवेन्द्रस्त्रिभ्यो हिंसकेभ्यः सकाशात् शौरदेव्यः दीव्यन्ति क्रीडन्त इति देवा
योद्धारः शूराश्च ते देवाश्च शूरदेवाः तेषां हितः शौरदेवं युद्धं तत्संबन्धिन्योगाः युद्धे शत्रून् हत्वा
वत्संबन्धिन्यहायर्थः । ताः वत्सं । नेति चार्थे वत्ससहिता अस्मभ्यं कर्णगृह्णा कर्णगृहीत्वा
आनयदानयतु । सूरिर्न मेरुकः स्वाभीव धातवे पानायाजां यथा सजानयति कर्णगृहीत्वा
तद्वदिति ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पंचमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

त्वंनो अग्ने इति पञ्चदशर्चं द्वितीयं सूक्तं सुदीति पुरुमीळ्हावृषी तयोरन्यतरोवा आदौ
नवगायत्र्यः दशमीद्वादशीचतुर्दशोवृहत्स्यः एकादशीत्रयोदशीपञ्चदशस्यः सप्तोवृहत्स्यः अग्निर्देव-
ता । तथा चानुक्तान्तम्—त्वंनः सुदीति पुरुमीळ्हा तयोर्वान्यतर आग्नेयंतु विप्रगाथान्तमिति ।
प्रातरनुवाके आग्नेयेकतौ मायत्रे छन्दसि आश्विनशस्त्रे आदितो नवर्चः । तथा च सूत्रितम्—त्वंनो
अग्नेमहोभिरिति नवेति ।

तत्र प्रथमा—

त्वंनो अग्नेमहोभिः पाहिविश्वस्या अरतिः ।
उत द्विपोमर्त्यस्य ॥ १ ॥

त्वम् । नः । अग्ने । महः । ऽभिः । पाहि । विश्वस्याः । अरतिः ।
उत । द्विपः । मर्त्यस्य ॥ १ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्मान् महोभिः पूजाभिः महद्भिर्धनेर्वा पाहि रक्ष । कस्य महोभिर्विश्व-
स्याः बहुविधस्य अरातेरदातुः सकाशात् अदानाद्वा पाहि त्वमेव महद्धनं दत्त्वा अदातु-
रदानाद्वा सकाशाद्भक्षेत्यर्थः । यद्वा महोभिर्युक्तस्त्वमिति योग्यम् । उत अपि च द्विपोद्वेष्टुर्मर्त्य-
स्य मर्त्यात्सकाशात्पाहि अस्मभ्यं वत्तं दत्वेति ज्ञावः । अथवा मर्त्यस्त्वद्विपो द्वेषाद्भक्षेति संब-
न्धः । अरातेरित्यस्य अदानादिति पक्षे तत्रापि मर्त्यस्यादानादिति संबन्धनीयम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नृहिमन्युः पौरुषेयर्ईशे हि वः प्रियजान् ।
त्वमिदं सिक्षपावान् ॥ २ ॥

नृहि । मन्युः । पौरुषेयः । ईशे । हि । वः । प्रियजान् ।
त्वम् । इत् । अस्ति । क्षपावान् ॥ २ ॥

हे प्रियजान् प्रियो यजमानस्तदर्थमुत्तन्न अग्ने वस्तव पौरुषेयः पुरुषसंबन्धी मन्युः क्रो-
धो नहीशे नेष्टे बाधितुं अस्मदादिभीरक्षितत्वादिविभावः । दिवाचराः स्वल् पुरुषाः । अतो दि-
वा तवहानिर्नास्तीतिभावः । अथ रात्रिश्चरा रक्षःप्रभृतयः तेभ्योपि पीडा नास्तीत्युच्यते त्व-
मिदं त्वमेवस्वल् क्षपावान् रात्रिमानसि रात्रौ त्वग्निर्येशेण तेजस्वीभवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनो विश्वेभिर्ये देवेभि रूर्जो नपाद्भद्रशोचे ।
रयिर्देहि विश्ववारम् ॥ ३ ॥

सः । नः । विश्वेभिः । देवेभिः । ऊर्जः । नपात् । जद्भद्रशोचे ।
रयिम् । देहि । विश्ववारम् ॥ ३ ॥

हे अग्ने सः स्तुत्यस्त्वं नोस्मभ्यं विश्वेभिः देवेभिः धनं प्रयच्छसि । हे ऊर्जो नपात् वत्तस्य
नमः नपावयित्वा हे भद्रशोचे स्तुत्य प्रकाशनदेव आदरार्थं पुनराह रयिं धनं विश्ववारं सर्वैर्दे-
वर्णीयं धनं देहि । अथवा यद्भद्रप्रमास्यस्मभ्यं दातुं तद्धनं गृहादित्क्षणं तच्च रयिं दानार्हं गो-
हिरण्यादिकंच देहीत्यपुनरुक्तिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

नतमग्ने॒अरा॑तयो॒मर्त॑युवन्तराय॑ ।
यन्त्राय॑सेदा॒श्वान्स॑म् ॥ ४ ॥

न । तम् । अग्ने । अरा॑तयः । मर्त॑म् । युव॑न्तु । रा॒यः ।
यम् । त्राय॑से । दा॒श्वान्स॑म् ॥ ४ ॥

हे अग्ने तं मर्वं मनुष्यं स्तोतारं अरातयः अदानशीला द्वेषिणो रापो रयिमन्तो न युवन्त
न पृथक्कुर्वन्ति रापो धनादा नयुवन्त यं दाश्वान्सं हविर्दातारं त्रायसे पाठयसे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

य॑त्वंवि॒प्रमे॒धसा॑ता॒वग्ने॑हि॒नोपि॒धना॑य ।
सत॑वो॒त्तीगो॑पु॒गन्ता॑ ॥ ५ ॥ ११ ॥

यम् । त्वम् । वि॒प्र । मे॒धसा॑तौ । अग्ने॑ । हि॒नोपि॑ ।
धना॑य । सः । त्वं । ऊ॒त्ती । गो॑पुं । गन्ता॑ ॥ ५ ॥ ११ ॥

हे अग्ने विप्र त्वं यं मर्त्यं मेधसातौ यज्ञस्य संभ्रजने हिनोपि प्रेस्यसि धनाय गवादिध-
नलाभाय सयजमानस्तवेत्ती ऊत्या रक्षणेन यागेषु गन्ता भवति गोमान् भवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी-

त्व॑रार्यि॒पुरु॑वीर॒मग्ने॑दा॒शुपे॑मर्ताय ।
प्रणो॑नय॒वस्यो॑अच्छ ॥ ६ ॥

त्वम् । र॒यिम् । पुरु॑वीर॒म् । अग्ने॑ । दा॒शुपे॑ । मर्ता॑य ।
प्र । नः । न॒य । वस्यः॑ । अ॒च्छ ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वं दाशुपे हविर्दत्तवते मर्ताय मर्त्याय यजमानाय रयिं धनं पुरुवीरं बहुभिर्वीरे-
भुंक्तं प्रयच्छसि अतो नोस्मानविवस्यः वसीयोधनं अच्छाभिप्राहुं प्रणय मापय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

उरुष्याणोमापरादाअघायतेजातवेदः ।
दुराध्येर्मर्ताय ॥ ७ ॥

उरुष्य । नः । मा । परा । दाः । अघायते । जातवेदः ।
दुराध्येर्मर्ताय ॥ ७ ॥

हे जातवेदः जातविद्य जातधन वा अग्ने नोस्मानुरुष्य रक्ष । उरुष्यती रक्षाकर्मेति वा-
स्कः । मापरादाः मापरादेहस्तान् । कस्मादिति सञ्च्यते अघायते अघं पापमिच्छते दुराध्ये
दुराध्यानाय दुर्विद्विन्तकाय हिंसाबुद्धये मर्ताय मनुष्याय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अग्नेमार्किष्टेदेवस्यरातिमदेवोयुयोत ।
त्वमीशिपेवसूनाम् ॥ ८ ॥

अग्ने । मार्किः । ते । देवस्य । रातिम् । अदेवः । युयोत ।
त्वम् । ईशिपे । वसूनाम् ॥ ८ ॥

हे अग्ने देवस्य द्योतमानस्य ते वयं रातिं दानं दत्तं धनं वा कश्चित् अदेवो मर्त्यादिर्मा-
किर्मुयोत मैव पृथक्करोतु त्वमेव ईशिपे । कस्य वसूनां धनानां ईश्वरोभवति दातुं अनेनाभि-
श्रणीयापारातेः सद्भाववक्तो भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सनोवस्त्वउपमास्यूर्जोन्पान्माहिनस्य ।
सखेवसोजरितृभ्यः ॥ ९ ॥

सः । नः । वस्त्वः । उपमास्यः । ऊर्जः । न्पात् ।
माहिनस्य । सखे । वसो इति । जरितृभ्यः ॥ ९ ॥

हे ऊर्जोनपात् बलस्य अन्नस्य पुत्र बलेन मध्यमानत्वादाज्यलक्षणेनानेन प्रबर्धनात् ऊर्जोनपात्त्वं हे सखे सखिवद्वितकारिन् यसो वासुकाग्ने तः स्तुत्यत्वेन वा प्रसिद्धस्त्वं जरितृ-
भ्यः गरितृभ्यः स्तोत्रृभ्यो नोस्मभ्यं माहिनस्य बस्वः माहिनइति महन्नाम महद्दन्नं उपमासि
समीपे मासि निर्मासि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ ९ ॥

पातरनुवाके बाह्वेच्छन्दस्यच्छानइत्यायाःपल्लूचः तथाच सूत्रितं—अच्छानःशीरशो-
चिपमिति पळिति । दशमेहनि पातःसवनेअच्छाबोअग्निमिति तृचस्पस्थाने अच्छानइति
तृचोच्छावाकवादः सूत्रितश्च—अच्छानःशीरशोचिपं प्रतिश्रुतायवोधृषदिति तृचाविति ।

अथ सूक्ते दशमी—

अच्छानःशीरशोचिपंगिरौयन्तुदर्शतम् ।

अच्छापज्ञासोनमसापुरुवसुंपुरुप्रशस्तमूतये ॥ १० ॥ १२ ॥

अच्छ । नः । शीरशोचिषम् । गिरः । यन्तु । दर्शतम् ।

अच्छ । यज्ञासः । नमसा । पुरुवसुम् । पुरुप्रशस्तम् ।

ऊतये ॥ १० ॥ १२ ॥

अच्छाभिमुखं यन्तु गच्छन्तु नोस्माकं गिरः स्तुतयः कं शीरशोचिपं अशनशीलज्वालं
दर्शतं सर्वैर्दर्शनीयं अग्निं । तथा यज्ञासो यज्ञाश्वास्मदीया नमसा हविषाज्यादिलक्षणेनाच्छा
भिमुखं यन्तु गच्छतु । कीदृशं पुरुवसुं प्रभूतधनं पुरुप्रशस्तं बहुस्तुतं किमर्थं ऊतयेस्माकं रक्ष-
णाथ ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

अग्निं सूनुं सहसो जातवेदसं दानाय वार्याणाम् ।

द्वितायो मूदमृतो मर्त्येष्वहोतामन्द्रतमो विशि ॥ ११ ॥

अग्निम् । सूनुम् । सहसः । जातवेदसम् । दानाय । वार्याणाम् ।

द्विता । यः । मूत् । अन्द्रतः । मर्त्येषु । आ । होता ।

मन्द्रतमः । विशि ॥ ११ ॥

अग्निं सहस्रःसनुं बडस्पुत्रं जातवेदसं जातधनं वार्षाणां वरणीयानां गवादिघनानां दानाय गिरोच्छयन्वित्यनुवर्तते । योमिरष्टतः अमरणधर्मा देवेषु भवति समर्त्येष्व्वा आकार-
ध्वार्थं मनुष्येषुच भूदभवदिति । एवं द्विता द्वैधं भवति देवेष्व्यष्टतत्वमस्य प्रसिद्धम् । मनुष्येषु
कीदृशो भूदिति उच्यते—विशि विक्षु यजमानरूपासु मजासु होवा होमनिष्पादकः मन्द्रतमो
मादयितृतमश्च भवति । अच्छयन्वितिसमन्वयः। अथवा यः अष्टतो द्विता द्वित्वं द्वैधं द्विमका-
रोभूत् कथंमर्त्येषु सामान्येन दाहपाकादिसाधनो भवदित्येतत्प्रसिद्धं । विशि यजमानरूपा-
यानु होता मन्द्रतमो भवदित्येवं द्वित्वम् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अग्निर्वोदेवयज्ययाग्निप्रपत्यध्वरे ।

अग्निधीपुप्रथममग्निमर्वत्यग्निक्षेत्रायसाधसे ॥ १२ ॥

अग्निम् । वः । देवयज्यया । अग्निम् । प्रपत्यति ।

अध्वरे । अग्निम् । धीपु । प्रथमम् । अग्निम् । अर्वति ।

अग्निम् । क्षेत्राय । साधसे ॥ १२ ॥

हे यजमाना वो युष्माकं देवयज्यया देवयागेन निमित्तेन देवयागार्थमग्निं स्तौमीतिशेषः ।
तथाग्निं अध्वरे यागे प्रपति मर्त्येण गच्छति प्रवृत्तसति स्तौमि । प्रथमं इतरदेवेभ्यः । तथा-
ग्निमर्वति आगते भाटुज्ये स्तौमि । यज्ञे विज्ञपरिहारार्थं । तथा क्षेत्राय क्षेत्राय क्षेत्रसंबन्धिने साध-
से साधनाय क्षेत्रलाभाय स्तौमि । यज्ञान्ते क्षेत्रलाभरूपाय फलायच स्तौमि । एवं आदौ म-
ध्येन्तेच सर्वदा स्तौमीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

अग्निरिपांसुख्येददानुर्इशोवार्याणाम् ।

अग्नितोकेतनयेशशर्वदीमहेवसुंसन्ततनूपाम् ॥ १३ ॥

अग्निः । इपाम् । सुख्ये । ददानु । नुः । ईशो । यः । वार्याणाम् ।

अग्निम् । तोके । तनये । शशर्वत् । ईमहे । वसुम् ।

सन्तम् । तनूपाम् ॥ १३ ॥

अग्निर्देवः सख्ये समानख्यानाय नो मर्त्यं सख्युः कर्म सख्यं तस्मिन् अथवा नोस्मभ्यं
इषां इषोचानि ददातु । योग्निर्वापाणां धनानामीरो ईष्टे सददात्विति । तमेवाग्निं वोके पुत्रार्थं त-
नये तत्पुत्रार्थं च शश्वद्बहुधनं अन्वा ईमहे याचामहे । वार्याणामीश इत्पुक्तत्वादेवंलभ्यते कीदृ-
शमग्निं वसुं वासकं सन्तं सर्वदा वर्तमानं तनूपां अंगानां पाठयितारं ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अग्निर्मीळिष्वावसेगाथाग्निःशरीरशोचिपम् ।

अग्निरायेपुरुमीह्मश्रुतंनरोग्निस्तुदीतयेछर्दिः ॥ १४ ॥

अग्निम् । ईळिष्व । अवसे । गाथाग्निः । शरीरशोचिपम् ।

अग्निम् । राये । पुरुमीह्म । श्रुतम् । नरः ।

अग्निम् । सुदीतये । छर्दिः ॥ १४ ॥

हे पुरुमीह्म त्वमग्निं अवसे आवयोः रक्षणाय ईळिष्व स्तुहि गाथाग्निः गाथेति वाङ्माम
मन्त्ररूपाग्निर्वाग्निः । कीदृशं शरीरशोचिपं शयनस्वभावरोचिष्कं तथा राये धनाय अग्निं ईळि-
ष्व श्रुतमेनं नरोन्येपि यजमानाः स्तुवन्ति स्वार्थं तस्मात्सुदीतये मर्त्यं अग्निं छर्दिर्दृष्टं याचस्व
इत्येवं सुदीतिः पुरुमीह्मं श्रुते ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अग्निहेपोयोतवैनोगृणीमस्यग्निंशंघोश्चदातवे ।

विश्वांसुविश्ववितेवहव्योभुवहस्तुर्कपूणाम् ॥ १५ ॥ १३ ॥

अग्निम् । द्वेषः । योतवै । नः । गृणीमसि । अग्निम् ।

शम् । योः । च । दातवे । विश्वांसु । विश्वु । अविताहर्द्व ।

हव्यः । भुवत् । वस्तुः । ऋपूणाम् ॥ १५ ॥ १३ ॥

अग्निं नः अस्माकं द्वेषः द्वेषन् योतवै पृथक्कर्तुं गृणीमसि गृणीमः स्तुमः । तथाग्निं शं
सुखं योश्च भयानामभिर्शरणं च दातवे दातुं अघञ्जं शं दुखस्य योर्भिर्शरणाय च । गृणीमसि ।
अस्मिन्पक्षे द्वेषो योतवा इत्यनेन सह समुच्चयार्थमशब्दः । सोऽग्निर्विश्वांसु सर्वांसु विश्व
मजांसु अवितेव रक्षिता राजेव ऋपूणाश्चोणामस्माकं वस्तुः वासको देवो हव्यो भुवत्

भवतु । अथवा सर्वास्तु विशु यजमानरूपास्तु मजास्तु मध्ये ऋषूणाश्चपीणां सूक्तद्रष्टृणापरमा-
कमेव हव्यो भवतु वस्तुः सर्वस्य वासकोदेवः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यमे षयोदशोऽयनः ॥ १३ ॥

हविष्कणुध्वमित्यष्टादशर्चं तृतीयंसूक्तं अत्रानुक्रमणिका—हविष्कृणा ह्यवतः प्रागाथो ह-
विषास्तुतिर्वेदि । मगाथपुत्रेऽहर्षवक्रपिः परंगाथत्रं प्राग्वत्समेरिति परिभाषया गायत्रीछन्दः आ-
ग्नेयंत्वित्युक्त्वादिन्द्रिदेवता । यद्वा हविषांस्तूपमानत्वात्तद्देवताकं वा । सूक्तविनियोगौलौकिकः ।

तत्र प्रथमा—

हविष्कणुध्वमागमदध्वर्युर्वनतेपुनः ।
विद्वाँअस्यप्रशासनम् ॥ १ ॥

हविः । कृणुध्वम् । आ । गमत् । अध्वर्युः । वनते ।
पुनरिति । विद्वान् । अस्य । प्रशासनम् ॥ १ ॥

हे अध्वर्युसंबन्धिनो हविष्कर्तारोऽयं हविः कृणुध्वं कुरुध्वं शीघ्रं यत आगमदाजगा-
मापमग्निः अतः कृणुध्वं अध्वर्युः पुनर्वनते संभजते किं सामर्थ्यादध्वरभितिगम्यते । कीदृशो-
ध्वर्युः अस्य हविषः प्रशासनं प्रदानं विद्वान् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नितिग्ममभ्यंशुंसीदद्दोतामनावधि ।
जुपाणोअस्यसख्यम् ॥ २ ॥

नि । तिग्मम् । अग्नि । अंशुम् । सीदत् । होता । मनौ ।
अधि । जुपाणः । अस्य । सख्यम् ॥ २ ॥

होता कत्विक् तिग्मं तीक्ष्णमंशुं तगग्निं निपीदद् निपीदति । कीदृशोहोता अस्मान्नेः
सख्यं मनौअधि यजमाने जुपाणः । अधीति सख्यर्थानुवादी ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं पुरो मनीषया ।

गृभ्णन्ति जिह्वया ससम् ॥ ३ ॥

अन्तः । इच्छन्ति । तम् । जने । रुद्रम् । परः । मनीषया ।

गृभ्णन्ति । जिह्वया । ससम् ॥ ३ ॥

तं रुद्रं रुद्रुःत्वं तस्य द्रावपितारं अथवा रुद्रं स्तुतिः तथा गन्तव्यं स्तुत्यमित्यर्थः तादृशमग्निं जने यजमानार्थं मनीषया स्वपन्नानेन परः परस्तात्पुरोदेशे इच्छन्ति स्यापयितुं तस्य पश्चात् अन्तः ससं स्वपन्तमग्निं जिह्वया जन्मे जनकशब्दः जिह्वा मभवया स्तुत्या गृभ्णन्ति गृह्णन्ति अंगुलीभिः । अत्रयास्कः—स्वपन्तमेतन्मध्यमं ज्योतिरनित्यदर्शनमिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जाम्यतीतपे धनुर्वयो धा अरुहृदन्म् ।

दृपदं जिह्वया वधीत् ॥ ४ ॥

जामि । अतीतपे । धनुः । वयःऽधाः । अरुहृत् । वनम् ।

दृपदम् । जिह्वया । आ । अवधीत् ॥ ४ ॥

वयोधा अन्नस्य दाताग्निः मध्यमस्थानो जामि प्रवृद्धं सर्वमतिरिच्य वर्तमानं । जाम्यतिरेकनामेति यास्कैः । धनुर्धन्वान्तरिक्षं अतीतपे अतितपति । अथवा अग्नेर्जामि गपनशीलं धनुरवीतपते स्वविरोधिनं । सच वयोधा अन्नस्य दाताग्निः वनमुदकं अरुहृत् आरोहति विभोकाय । तदर्थं जिह्वया ज्वालया दृपदं मेधमवधीत् हन्ति । दावाग्निपक्षे वनं तरुसमूहं हन्ति जिह्वया दृपदं कठिनमपि पाषाणं भिनत्तीति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

चरन्वत्सोरुशं जिह्वनिदानारं न विन्दते ।

वेतिस्तोतव अंज्यम् ॥ ५ ॥ ३४ ॥

चरन् । वत्सः । रुशन् । इह । निःश्वानारम् । न । विन्दते ।
वेति । स्तोत्रवे । अंब्यम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

वत्सो वत्सवच्चापत्पेन धावनाद्दत्त इत्युपचरति । अथवा वत्सइव सञ्चरन् इवशब्दो
लुप्यते रुशन् श्वेतोभवन् इह अस्मिन् लोके निदातारं निरोधकं नविन्दते नलभते किन्तु स्तो-
त्रवेस्तोत्रुभ्यं अन्यं स्तोत्रारं स्वयं वेति कामयते । अथवाश्च वैद्युतोन्निरुच्यते वैद्युतोयं रुशन्
चरंश्चेहान्तरिक्षे वत्सः सर्वदा वसन् वत्सस्थानीयोवा सन् निदातारं निरोधकं नविन्द-
ते । किन्तु स्तोत्रं अंब्यं माध्यमिकां वाचं वेति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी—

उतोन्वस्ययन्महदश्वावद्योजनं बृहत् ।
दामारथस्यदृशे ॥ ६ ॥

उतो इति । नु । अस्य । यत् । महत् । अश्वइवत् । योजनम् ।
बृहत् । दामा । रथस्य । दृशे ॥ ६ ॥

उतो अपिच नु क्षिप्तं अथ अस्यादित्यस्य यन्महत् माहात्म्ययुक्तं अश्ववत् संबृद्धा-
श्ववत् बृहत् महत् स्थूलं योजनं दृश्यते । तदेवाह—रथस्य दामा दृशे दृश्यते अन्तरिक्षे रथेश्वा-
न्नियोजयतीत्यर्थः । तदा दुहन्तीत्युत्तरवसंघन्धः ॥ ६ ॥

अभिष्टवे घर्मदाहे दुहन्तिसमेत्पेण । स्रवितश्च—दुहन्तिसत्त्वैकां समिधोअग्निरभिवनेति ।
श्रावस्तोत्रेप्पेण । स्रवितश्च—दुहन्तिसत्त्वैकामधुक्षत्पिप्युपीमिपमिति ।

सैषा सप्तमी—

दुहन्तिसत्त्वैकामुपद्वापञ्चरुजतः ।
तीर्थैसिन्धोरधिस्वरे ॥ ७ ॥

दुहन्ति । सप्त । एकाम् । उप । द्वा । पञ्च । स्रजतः ।
तीर्थै । सिन्धोः । अधि । स्वरे ॥ ७ ॥

सप्तविज एकां घर्मं दुहन्ति तेषां मध्ये द्वौ द्वौ प्रतिप्रस्थातारौ अध्वर्युं पश्चान्यानुपसृ-
जतः । प्रयोजयतः । केते पञ्च तउच्यन्ते—यजमानं ब्रह्माणं होदारमाग्नीध्रं प्रस्तोतारमि-
ति । कुत्रेति उच्यते—सिन्धोः कस्याञ्चित्सरस्वत्यादि प्रख्याताया नद्यास्तीर्थे यत्रायमृषिर्ज-
यति तत्र स्वरे अधि । स्वरविः शब्दकर्मा । अधीति सप्तम्यर्थानुवादी स्वरोपेतेशब्दवति । य-
त्तीर्थमृषिजां ओम्भावधेत्यादिशब्दैः शब्दवद्भवति तस्मिन्नित्यर्थः ॥ ७ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे घान्गोभिष्टवे वा आदशभिरित्येषा । सन्निवश्च—आदशभिर्विवस्वतो दु-
हन्तिस्रैकामिति ।

सैपाष्टमी—

आदशाभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् ।
स्वेदया त्रिष्टतां दिवः ॥ ८ ॥

आ । दशाभिः । विवस्वतः । इन्द्रः । कोशम् । अचुच्यवीत् ।
स्वेदया । त्रिष्टतां । दिवः ॥ ८ ॥

विवस्वतः परिचरतो यजमानस्य दशभिरंगुलीभिर्याचितः सन्निन्द्रः कोशं मेघनामेतत्
उदकसेचकं मेघं दिवोन्तरिक्षसम्बन्धिर्न तसकाशाद्वा अचुच्यवीद्व्यदारयदित्यर्थः । केनसाध-
नेनेति तदुच्यते त्रिवृता त्रिप्रकारवर्तनवता स्वेदया रश्मिना यद्वा अन्नेन्द्रशब्देनाग्निरादित्योवा
मृत्युते स्वेदया त्रिवृतेति लिङ्गाद् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी ।
मध्वा होतारो अञ्जते ॥ ९ ॥

परि । त्रिधातुः । अध्वरम् । जूर्णिः । एति । नवीयसी ।
मध्वा । होतारः । अञ्जते ॥ ९ ॥

अयमग्निः त्रिधातुः लोहितशुक्लकृष्णभेदेन त्रिवर्णः जूर्णिर्यवो वेगवान् नवीयसी नवी-
यस्या ज्वालया अध्वरं प्रवर्ग्यं एति गच्छति होतारो होमनिष्पादका अध्वर्वाद्यो मध्वा आ-

ज्यादिना पर्यञ्जते । अथवा अग्नेः त्रिप्रकारा क्षिमा नवतरा ज्वालापर्येति महावीरं तं मध्वाज-
तदिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सिञ्चन्ति नमसावृतमुच्चाचक्रं परिज्मानम् ।
नीचीनवारमाक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥

सिञ्चन्ति । नमसा । अवृतम् । उच्चाचक्रम् । परिज्मानम् ।
नीचीनंवारम् । अक्षितम् ॥ १० ॥ १५ ॥

नमसा नमनेन अवृतं महावीरं उच्चाचक्रं उपरिस्थितचक्रं परिज्मानं परिणत्याभं नीची-
नवारं नीचीनद्वारं अक्षितमक्षीर्णं ईदृशं क्षीराद्यवशेषयुक्तं आहवनीपस्योपरि नमनेन सिञ्च-
न्ति षुद्धति महावीरेणत्याहवनीये हूयते ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी—

अभ्यारमिदद्रयोनिपिक्तं पुष्करे मधु ।
अवृतस्य विसर्जने ॥ ११ ॥

अभिः आरम् । इत् । अद्रयः । निःसिक्तम् । पुष्करे ।
मधु । अवृतस्य । विःसर्जने ॥ ११ ॥

अद्रयः आद्रियमाणा अध्वर्यादयः अभ्यारमिद् अभिगन्मैव निपिक्तम् अतिरिक्तं मधु
पुष्करेव पुष्करे प्रवृद्धउपयमनीपात्रे सिञ्चन्ति अभिहोवार्थमवतस्थ महावीरस्य विसर्जने
विसर्जनसमये होमानन्तरं खलु महावीरमासन्ध्यमासादयन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

गावुर्वावतावृतं महीयज्ञस्य रप्सुदा ।
उभाकर्णाहिरुपयया ॥ १२ ॥

गावः । उप । अवृत । अवृतम् । मही इति । यज्ञस्य । रप्सुदा ।
उभा । कर्णा । हिरण्यया ॥ १२ ॥

हे गावो घर्मदुषा यूयमवतं महावीरं प्रत्युपावतोषागच्छत । यस्माद्यज्ञस्य घर्मपागस्य साधनभूते रप्सुदा रप्सुदे आरिप्तोः फलप्रदे लिप्स्वोरश्विनोर्दातव्येवा । यद्वा रपणं शब्दं रप मंत्रः तेन सुष्टु दातव्ये । अथवा पूदकरणे रपा मन्त्रेण क्षारणीये दोहनीये ईदशे गवाजयोः पयसो मही महवी बहुले अपेक्षिते अतउपावतं । गौरजाया अप्युपलक्षकः अजापयसोपि महावीरे सेचनीयत्वात् अपिचास्य महावीरस्य उभा उभौ कर्णाकर्णस्थानीयौ द्वौ रुक्मौ हिरण्यया हिरण्ययौ सुवर्णरजतमयावित्यर्थः ॥ १२ ॥

पवर्ग्ये अजापयसि महावीरे आनीपमाने आहृतइत्येषा सूत्रितश्च—आसुतेसिञ्चतश्चि-
पमित्याजइति ।

सैषा त्रयोदशी—

आसुतेसिञ्चतश्चिपरोदस्योरभिश्चियम् ।
रसादधीतवृषभम् ॥ १३ ॥

आ । सुते । सिञ्चत । चियम् । रोदस्योः । अभिश्चियम् ।
रसा । दधीत । वृषभम् ॥ १३ ॥

सुते दुग्धे गोपयसि चियं श्रयणं आजं पयआसिञ्चत । सिञ्चतवा । हे अध्वर्यवः । कीदृशमाजं रोदस्योः कर्मणिपष्ठेषा द्यावापृथिव्यावग्निश्चियं अग्निश्चयन्तं अग्निसंयोगात्ताव-
त्पर्यन्तं प्रवृद्धमित्यर्थः । अथवा तत्कावश्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकइतिनिरुक्तत्वादश्विनोरग्नि-
श्चियमित्यर्थः । सेचनानन्तरं रसा रसे आजे पयसि वृषभं वर्षकमग्निं दधीत स्थापयत अजा-
याआग्नेयीत्वात् क्षीरस्थाप्यग्निंसंयोजनमुचितं । आग्नेयीवाएषावदजेतिब्राह्मणम् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

तेजान्तस्वमोर्क्यं संवत्सासो नमात्भिः ।
मिथो न सन्तजामिभिः ॥ १४ ॥

ते । जान॒त॒ । स्वम् । ओ॒क्थ॑म् । स॒म् । वृ॒त्ता॑सः । न । मा॒तृ॑ऽभिः ।
मि॒थः । न॒स॒न्त॒ । जा॒मि॑ऽभिः ॥ १४ ॥

ते ता गावो जानत ज्ञातवत्यः । अथवा सामान्याकारेण तद्वति पुंनिर्देशः । किं स्वं स्व-
कीयमोक्त्यं निवासं महावीरं तत्रदोग्धुमगमनित्यर्थः । तदेवाह—वृत्तासो वृत्तामावृत्तिर्न जन-
नीभिः सह पथा संगच्छन्ति वद्वन्नामिभिर्बन्धुभिः सहितामावोमिथः प्रत्येकं संनसन् संगच्छन्ते
महावीरम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

उ॒प॒स्र॒क्ते॑पु॒व॒प्स॒तः॑ कृ॒ण्व॒ते ध॒रु॒र्ण॑दि॒वि ।

इ॒न्द्रे॑ अ॒ग्रा॒न॒मः॑ स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥

उ॒प॒ । स्र॒क्ते॑पु॒ । व॒प्स॒तः॑ । कृ॒ण्व॒ते । ध॒रु॒र्ण॑म् । दि॒वि । इ॒न्द्रे॑ ।

अ॒ग्रा॒ । न॒मः॑ । स्व॑र्ण॒रिति॑ स्वः ॥ १५ ॥ १६ ॥

महावीरस्य स्रक्तेषु वप्सतो ज्वालया प्रक्षयतोमेरन् धरुणं इन्द्रेअग्रेति वक्ष्यमाणत्वादि-
न्द्राद्योर्घारकमाजं दिवि अन्तरिक्षे उपकृण्वते उपकुर्वते । यदाग्निर्महावीरं दहति तदा तस्यो-
पर्युत्तपविर्धं क्षीरमासेचमन्तीत्यर्थः । एवं महावीरं आसिच्य इन्द्रे अग्रा अग्री च स्वः सर्वं ग-
व्यमार्जच नमोन्नं । अथवा स्वः अन्तरिक्षे योजयन्तीति शेषः ॥ १५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

षष्ठ्यर्थे घर्षट्ठुहि दुग्धायामधुक्षदित्येषा । सूत्रितञ्च—दुग्धायामधुक्षत्पिप्युपीमिति । ग्रा-
वस्तोत्रेष्येषा अधुक्षत्पिप्युपीमिपमाकलशेषुधावतीविसूत्रितःवाव ।

सैषा षोडशी—

अधु॑क्षत्पि॒प्यु॒पी॒मि॒प॒मू॒र्ज॑स॒प॒दी॒म॒रिः॑ ।

सूर्य॑स्यस॒प्त॒र॒श्मि॑ऽभिः ॥ १६ ॥

अधु॑क्षत् । पि॒प्यु॒पी॒म् । इ॒प॑म् । ऊ॒र्ज॑म् । स॒प्त॒ऽप॒दी॒म् ।

अ॒रिः॑ । सूर्य॑स्य । स॒प्त॒ । र॒श्मि॑ऽभिः ॥ १६ ॥

अरिररणशीलोवायुः सूर्यस्य सहरश्मिभिः साधनैः पिप्युषीं आप्याययदिपमन्नं ऊर्जं रसं च । सप्तपर्दीं सर्पणस्वभावपादां माध्यमिकां वाचं धर्मधुम्रूणेणावस्थितां अधुस्तद् दुग्धवान् । यद्यप्यध्वर्युः पात्रेण गां दुग्धे तथाप्येवं भावनया सांगं भवति । माध्यमिकायावाचो मधुधुक्त्वं । हिरण्यवती गौरमीमित्यादिषु पसिद्धम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सोमस्यमित्रावरुणोर्दितासूरददे ।

तदातुरस्यभेपजम् ॥ १७ ॥

सोमस्य । मित्रावरुणा । उत्तदईता । सूरैः । आ । ददे ।

तत् । आतुरस्य । भेपजम् ॥ १७ ॥

हे मित्रावरुणा मित्रावरुणौ सूर्ये उदिता उदिते सोमस्य सोममाददे स्वीकरोति । तत्र हेतुं आह—वत्स्वीकाररूपं कर्म आतुरस्यास्मदादेभेपजं औषधं हितकरमित्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

उतोन्वस्यपत्पदं ह्यृतस्यनिधान्यम् ।

परिद्यांजिह्वयातनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

उतो इति । नु । अस्य । यत् । पदम् । ह्यृतस्य । निधान्यम् ।

परि । द्याम् । जिह्वया । अतनत् ॥ १८ ॥ १७ ॥

पवमाने सोमे उतो अपिच अस्य सोमदातुर्ह्यृतस्य प्रदानं कामयमानस्य मम यत्पदं निधान्यं हविषां निधानार्हं उच्यतेदिलक्षणं तत्र स्थित्वाग्निर्घोषपरि परितो जिह्वया ज्वाल्या अतनत् व्यामोत् ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

उदीराथामित्यष्टादशचं चतुर्थं सूक्तं आत्रेयस्य गोपवनस्य सप्तवधेर्वीर्षं गायत्रमारिवनं तथाचानुक्रमजिका—उदीराथांगोपवनआत्रेयः सप्तवधिवर्षिभिनमिति । प्रावरनुवाकेआशिवने क्रतौगायत्रेउन्दस्याश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तम् उदीराथानामेहवमितिगायत्रमितिस्मृतित्वात् ।

तत्र प्रथमा—

उदीराधामृतापतेयुञ्जाथामश्विनारथम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १ ॥

उत् । ईराथाम् । ऋतुद्वयते । युञ्जाथाम् । अश्विना । रथम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ कृतायते यज्ञमिच्छते महं मदर्थं उदीराधां उद्गच्छतं तदर्थमाह्वा-
यन्तंवा प्राप्तुं युञ्जाथां योजयतमश्वैः रथं । वां युवपोरवो रक्षणं अन्ति अस्मदन्तिके तद्दत्त-
वानं भूतु भवतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

निमिषश्चिज्जवीयसारथेनायातमश्विना ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ २ ॥

निमिषः । चित् । जवीयसा । रथेन । आ । यातम् ।

अश्विना । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ २ ॥

निमिषश्चित् निमेषादपि जवीयसा अतिशयवेगेन रथेनायातमागच्छतम् अस्मदर्थं हे-
अश्विना । शिष्टमुक्त्वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उपस्त्वृणीतमत्रयेहिमेनघर्ममश्विना ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ३ ॥

उप । स्त्वृणीतम् । अत्रये । हिमेन । घर्मम् । अश्विना ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ३ ॥

अत्रये महर्षये अहुरैरज्ञौपक्षिणाय तस्य हितार्थं घर्ममग्निदाहकं हिमेनोदकेन उपस्त्व-
णीतं उपस्त्वौर्णवन्तौ । हिमेनाग्निघ्नं समवारात्येथामिनिनिगमः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कुहस्यःकुहजग्मथुःकुहश्येनेवपेतथुः ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ४ ॥

कुहं । स्यः । कुहं । जग्मथुः । कुहं । श्येनाद्द्विव । पेतथुः ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ४ ॥

हे ऋषिनौ युवां कुह कस्यः भवथः इदानीं कुह क कुव जग्मथुः गच्छथः स्वेच्छया कुह कवा श्येनेव श्येनाविव शीघ्रपत्नौ सन्तौ पेतथुः पतथः । एवमचिन्त्यस्वशाधौ रूपया-
संनिहितौ भवतमितिशेषः । तादृशयोरवोन्तिके भवतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यद्यकर्हिर्कहिंचिच्छुश्रूयात्स्मिंहवम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ५ ॥ १८ ॥

यत् । अद्य । कर्हि । कर्हि । चित् । शुश्रूयात्स्म । इमम् ।

हवम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ५ ॥ १८ ॥

यद्यस्मान्निर्धार्यते अतोयास्मिन्काले कर्हि कस्मिन्नपि देशे कर्हि कस्मिन्नपि काले
इमं हवं अस्मदीयमाह्वानं शुश्रूयात् शृणुयात् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे अष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

अश्विनांयामहूतमानेदिष्ट्याम्याप्यम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ६ ॥

अश्विनां । यामहूतमा । नेदिष्टम् । यामि । आप्यम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ६ ॥

यामहूतमा अतिशयेन काले ह्रातव्यावश्विनाश्विनौ यामि नेदिष्टमन्तिकतममाप्यं वांध-
वं च यामि तयोः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अवन्तमत्रयेगृहंरुणुतंयुवमश्विना ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ७ ॥

अवन्तम् । अत्रये । गृहम् । रुणुतम् । युवम् । अश्विना ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ७ ॥

हे अश्विना युवं युवां अत्रये अम्पागारे दक्षमानाय अवन्तं रक्षन्तं गृहं रुणुतं कृतप-
न्तौ तादृशयोर्धामबोधवतु । अवन्तमिति व्यत्ययेन पुल्लिङ्गता ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

वेरथेअग्निमानपोवदतेवल्गवत्रये ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ८ ॥

वेरथे इति । अग्निम् । आश्रतपः । वदति । वल्गु । अत्रये ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ८ ॥

हे अश्विनौ वल्गु मनोहरं वदते स्तुवते अत्रये आतपः आतपादौष्ण्यादग्निं वेरथे आवा-
रयतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

प्रसमवधिराशासाधारांमग्नेरेशायत ।
अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ९ ॥

प्र । समवधिरः । आशसा । धाराम् । अग्नेः । अशायत ।
अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ९ ॥

समवधिर्महर्षिः हे अश्विनौ युवयोराशासा आशंसनेन स्तुत्या भञ्जूपाया निर्गत्य अग्नेर्धारां
तस्यां मञ्जूपाया माशायत आशाययत् स्वस्वनिरोधिकं वा दग्धवानित्यर्थः । समवधेः पेटिका-
न्तः प्रवेशोश्विनोरनुग्रहाभिर्गमश्च विजिहीष्ववनस्वत् इत्यत्र स्पष्टमुक्तः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

दुहागंतंष्टपण्वसूशृणुतंमद्मंहवम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १० ॥ १९ ॥

दुह । आ । गतम् । ष्टपण्वसू इति ष्टपण्वसू । शृणुतम् ।

मे । इमम् । हवम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १० ॥ १९ ॥

हे ष्टपण्वसू वर्षणधनौ अश्विनाविहास्मिन्यज्ञभागतभागच्छतं तदर्थं म इमं हवं शृणु-
तम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

किमिदंवांपुराणवज्जरंतोरिवशस्यते ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ ११ ॥

किम् । इदम् । वाम् । पुराणवत् । जरंतोःइद्व । शस्यते ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ ११ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोरर्थं गमनाय पुराणवत् पुराणयोरतिवृद्धयोरिव । तदेवाह जर-
तोरिव शस्यते पुनःपुनरागच्छतमिति शस्यते किमिदं यथा लोके वृद्धोजीर्णो बहुवारमाहू-
तोपि नागच्छति तद्गृह्यामपीत्यर्थः एवमनागमाह्वीति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

समानंवासजात्यंसमानोबन्धुरश्विना ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १२ ॥

समानम् । वाम् । सजात्यम् । समानः । बन्धुः ।

अश्विना । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १२ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोः परस्परं सजात्यं समानजातित्वं समानमेकमेव उभ-
योरपि अश्वरूपायासुर्यपद्वयाजसत्तेः सजात्यं तथा युवयोः बन्धुर्वन्धकः सुवः समानएकए-
व । अथर्वादिहं समान एकएव बन्धुः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

योवांरजांस्यश्विनारथोविद्यातिरोदसी ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १३ ॥

यः । वाम् । रजांसि । अश्विना । रथः । विद्याति ।

रोदसी इति । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवयोर्पोरथोस्ति सरथो रजांसि लोकात् रोदसी द्यावापृ-
थिव्यौ च विद्याति विशेषेण गच्छति अतस्तेन रथेन शीघ्रमागच्छतमिति शेषः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आनोगव्येभिरश्व्यैःसहस्रैरुपगच्छतम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १४ ॥

आ । नः । गव्येभिः । अश्व्यैः । सहस्रैः । उप । गच्छतम् ।

अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १४ ॥

हे अश्विनौ नोस्मान् सहस्रैरपरिमितैर्गव्येभिर्गोसमूहैः अश्व्यैरश्वसमूहैश्चोपागच्छ-
तम् ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

मानोगव्येभिरश्व्यैःसहस्रैभिरतिरुष्यतम् ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १५ ॥

मा । नः । गव्येभिः । अश्व्यैः । सहस्रैः । अति ।

रुष्यतम् । अन्ति । सत् । भूतु । वाम् । अवः ॥ १५ ॥

हे अश्विनो नोस्मान् गव्येभिर्गोसमूहेरस्यैश्च सहस्रेभिः सहस्रसंख्याकैर्मास्मानविरज्य-
तम् । अतीति प्रतीत्यस्मिन्नर्थे । मानिवारयवमित्यर्थः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

अरुणप्सुःरुपाअभूदकज्योतिर्ऋतावरी ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १६ ॥

अरुणऽप्सुः । उपाः । अभूत् । अकः । ज्योतिः । ऋतऽवरी ।

अन्ति । सत् । भूत् । वाम् । अवः ॥ १६ ॥

हे अश्विनो उपा अरुणप्सुः शुभ्रवर्णा भूद्भवति । न केवलं स्वयं ज्योतिस्तेजः अकः
करोति सर्वत्र ऋतावरीऋतवत्युपाः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

अश्विनासुविचाकंशदृक्षंपरशुमाँद्व ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १७ ॥

अश्विना । सु । विऽचाकंशत् । दृक्षम् । परशुमान्ऽद्व ।

अन्ति । सत् । भूत् । वाम् । अवः ॥ १७ ॥

सुविचाकशब्द अत्यन्तं दीप्यमानः सूर्योर्मिर्वा दृक्षं परशुमानिव सयथा शकलयति तद्व-
त्तमोनिशारयवीतिशेषः । दृष्टान्तरामथ्यादेवलयते यस्मादेवं तस्मादश्विनो आह्वयइति शेषः

॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

पुरंनघृष्णवारुंजरुष्णयावाधितोविशा ।

अन्तिपद्भूतुवामवः ॥ १८ ॥ २० ॥

पुरम् । न । घृष्णो इति । आ । रुज् । रुष्णया । वाधितः ।

विशा । अन्ति । सत् । भूत् । वाम् । अवः ॥ १८ ॥ २० ॥

हे घृष्णो घर्षक सप्तवध्रे त्वं रुष्णया कर्षया विशा मवेशयन्त्या पेटिकया दाधिवस्त्रं
त्वोनिर्गत्य तामेवारुज षोडश अश्विनोरनुग्रहात् । कमिव पुरंन यथा शत्रुः पुरं पीडयति एवं

स्वयं स्वात्मानं प्रेष्यति । अथवा गोपवनः सप्तवन्निमेवं ब्रवीति वां युवयोरवोरक्षणं गमनंवा
समीपे तत्र त्रिषु वर्गेषु अन्विषदित्युत्तरोर्ध्वेनान्वितपदाध्याहारेण योग्यः ॥ १८ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

विशोविशोवइति पंचदशर्चं चतुर्थस्तकं । अत्रेयमनुक्रमणिका—विशोविशोवः पञ्चोनाग्नेयं
त्वनुष्टुम्भुखास्तृचाश्चत्वारोन्त्यास्त्वित्स्त्रोनुष्टुभ आर्क्षस्य श्रुतवर्णोदानस्तुविरिति । अनुष्टुत्तेर्गोपवन-
ऋषिः आदितस्तृषु तृचेषु सर्वाः प्रथमाअनुष्टुभः द्वितीयातृतीये प्राग्वत्सप्तपरिभाषया गायत्र्यौ
त्रयोदशयात्वास्त्वित्स्त्रोनुष्टुभः अस्त्योत्तरस्य चाग्निर्देवता अन्त्यास्त्वित्स्त्रः श्रुतवर्णनाग्नोराज्ञोदानस्तुतिः ।
व्योमविश्वदेवस्तुत्पञ्चशास्त्रीयेष्विदंस्तृकमाग्न्यशखं । सूचितश्च—विशोविशोवोअतिथिमित्या-
ग्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

विशोविशोवोअतिथिवाज्यन्तःपुरुप्रियम् ।

अग्निवोदुर्ध्ववचस्तुपेशूपस्यमन्मग्निः ॥ १ ॥

विशाः६विशः । वः । अतिथिम् । वाज्यन्तः । पुरुप्रियम् ।

अग्निम् । वः । दुर्ध्वम् । वचः । स्तुपे । शूपस्यम् । मन्मग्निः ॥ १ ॥

हे अन्ये ऋत्विजो यजमानाश्च वो यूपं वाजयन्तोऽग्निच्छन्तो विशोविशः सर्वस्याः
प्रजायाः अतिथिं पूज्यं पुरुप्रियं बहुप्रियमग्निं स्तुत्या परिचरतेतिशेषः । अहंच वोयुष्मदर्धं दुर्यं
गृहाहितं वचः स्तुपे शूपस्य सुखस्य लाभाय । कैः साधनैः मन्मग्निर्मदनीपैः स्तोत्रैः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यंजनांसोहृविष्मन्तोमित्रंनसर्पिंरामुतिम् ।

प्रशंसन्तिप्रशंस्तिग्निः ॥ २ ॥

यम् । जनांसः । हृविष्मन्तः । मित्रम् । न । सर्पिः६आमुतिम् ।

प्रशंसन्ति । प्रशंस्तिग्निः ॥ २ ॥

यमग्निं जनासो जनायजमाना हविष्मन्तः सन्तो मित्रं मित्रमिव आदित्यमिव सखा-
यमिव वा सर्षिराहृतिं सर्षिराहृतये हृतये यस्मिन् तादृशं प्रशंसन्ति स्तुवन्ति । प्रशस्तिभिः स्तु-
तिभिः स्तुवइतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पन्यांसंजातवेदसंयोदेवतात्स्युच्यता ।

हव्यान्धैरपद्विवि ॥ ३ ॥

पन्यांसम् । जातवेदसम् । यः । देवहतांति । उत्सृष्टता ।

हव्यानि । ऐरयत् । दिवि ॥ ३ ॥

पन्यांसं अतिशयेनस्तोतारं साधुलवमिति यजमानं स्तुवन्तं जातवेदसं जातघनं जात-
विषं वा स्तुवइतिशेषः । योभिर्देवताति देवतातौ यज्ञे उच्यता उच्यतानि हव्यानि हवींषि दिव्यै-
रपद् मेरयति दिवि देवेभ्यः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आगन्मदृत्रहन्तमंज्येष्ठमग्निमानंवम् ।

यस्यश्रुतर्वाबृहन्नाक्षौअनीकएधते ॥ ४ ॥

आ । अगन्म् । दृत्रहन्तमम् । ज्येष्ठम् । अग्निम् । आनंवम् ।

यस्य । श्रुतर्वा । बृहन् । आक्षौः । अनीकि । एधते ॥ ४ ॥

वृत्रहन्तमं पापानामतिशयेन हन्तारं ज्येष्ठं प्रशस्यं मानवं मनुष्यसंबन्धिनं तेषां हितकारि-
णमग्निमागन्म आगतावर्यं । पूजार्थं बहुवचनं । यस्याग्नेरनीके ज्वालास्ये बृहन्महान् आक्षौ-
कक्षपुत्रः श्रुतर्वाणामराजा एधते धर्षते कर्मकरोतीत्यर्थः । तमग्निमागन्म इविसमन्वयः । एवं
श्रुतर्वाणं त्रिक्षपागतो गोपवनोऽग्निं स्तौति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अमृतंजातवेदसंतिरस्तमांसिदर्शतम् ।

धृताह्वनमीदृधम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

अमृतम् । जातवेदसम् । तिरः । तर्मांसि । दर्शतम् ।
घृताहवनम् । ईड्यम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

सएवागत्य स्तौवि—अमृतं अमरणं जातवेदसं जाततेजआयुपलक्षणंघनं तर्मांसि ति-
रोदर्शतं दर्शयन्त्वमित्यर्थः घृताहवनं घृतामाह्वयते यत्र तं ईड्यं स्तुत्यं ईदृशागन्धेविसंय-
न्धः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य पञ्चमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ पष्ठी—

सुवाधोयजनाद्भुमेऽग्निहव्येभिरीळते ।
जुह्वानासोयतस्तुचः ॥ ६ ॥

सुवार्धः । यम् । जनाः । इमे । अग्निम् । हव्येभिः । ईळते ।
जुह्वानासः । यतस्तुचः ॥ ६ ॥

इमे जनाः सुवाधो वावसहिता अध्वर्यादयो यमामि हव्येभिर्हविभिरीळते स्तुवन्ति ।
कीदृशाजना जुह्वानासो यागं कुर्वाणाः यतस्तुचः तदर्थं घृतस्तुग्दंडाः तमागन्धेति सम-
न्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इयंतेनव्यंसीमतिरग्नेअर्धाय्यस्मदा ।
मन्द्रं सुजातं सुक्रतोमूर्दस्मार्तिथे ॥ ७ ॥

इयम् । ते । नव्यंसी । मतिः । अग्ने । अर्धायि । अस्मत् । आ ।
मन्द्रं । सुजातं । सुक्रतो इति सुक्रतो । अमूर् । दस्मं । अर्तिथे ॥ ७ ॥

हे अग्ने इयं इदानीं क्रियमाणा नव्यंसी नवतरा मतिः स्तुतिस्ते तव स्वभूताअस्म-
दस्मास्तु अर्धायि घृताभूद वयं तव स्तुतिं कुर्मइत्यर्थः । हे मन्द्रं मोदमानं सुजातं शोभनजनन
सुक्रतो शोभनकर्मन् अमूरामूढ दस्म दर्शनीयातिथे अतिथिवत्पूज्येत्यग्नेर्विशेषणानि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

सातेअग्नेशंतमाचर्निष्ठाभवतुप्रिया । तयावर्धस्वसुष्टुतः ॥ ८ ॥

सा । ते । अग्ने । शम्हर्तमा । चर्निष्ठा । भवतु । प्रिया ।

तया । वर्धस्व । सुस्तुतः ॥ ८ ॥

हे अग्ने सास्माभिः क्रियमाणास्तुतिः शन्तमा अत्यन्तं सुखकरा चनिष्ठा अतिशयेना-
ञ्जवती ते तव प्रिया भवतु । तया स्तुत्या सुष्टुतः सुष्टु स्तुतः सन्वर्धस्व मवृद्धोभव ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

साद्युम्नैद्युम्निनीवृहदुपोपश्रवसिश्रवः । दर्धीतवृत्रतूर्ये ॥ ९ ॥

सा । द्युम्नैः । द्युम्निनी । वृहत् । उपऽउप । श्रवसि ।

श्रवः । दर्धीत । वृत्रतूर्ये ॥ ९ ॥

सास्माभिः क्रियमाणा स्तुतिः द्युम्नैः द्योतमानैरनैरस्मभ्यं प्रदेयैद्युम्निनी अञ्जवती श्रव-
सि पूर्वस्मिन् विद्यमानेने पुनरपिवृहन्महत् श्रवोन्नं उपोपदधीत पुनरुपरि धारयतु । कुत्रेति उ-
च्यते-वृत्रतूर्ये संग्रामे शत्रोःसंवन्धनमिति यावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अश्वमिद्गारंथप्रांत्वेपमिन्द्रंनसःपतिम् ।

यस्यश्रवांसितूर्वथपन्यंपन्यंचकृष्टयः ॥ १० ॥ २२ ॥

अश्वम् । इत् । गाम् । रथऽप्राम् । त्वेपम् । इन्द्रम् । न ।

सत्ऽपतिम् । यस्य । श्रवांसि । तूर्वथ । पन्यंमृष्टपन्यम् ।

च । कृष्टयः ॥ १० ॥ २२ ॥

गौ गन्तारमश्वमिद् इच्छद्इवार्थे अश्वमिव तं यथा स्तुवन्ते तथेत्यर्थः रथमां रथाना-
मस्मदीयानां पूर्यितारं धनैः तथा त्वेपं दीप्तं आग्निं सतातिं सतां पात्सकं इन्द्रं इन्द्रमिव इमं
कृष्टयो मनुष्याः परिचरतेविशेषः । यस्याग्नेर्वलेन श्रवांसि अन्नानि शत्रुसंबन्धीनि तूर्वथ । तथा
पन्यंपन्यंच यद्यत्स्तुत्यं धनमस्ति तदपि तूर्वथ हिंस्थ ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी-

यंत्वागोपवन्नोगिराचनिष्ठदग्नेअद्भिरः । सपावकश्रुधीहवम् ॥ ११ ॥

यम् । त्वा । गोपवन्नः । गिरा । चनिष्ठत् । अग्ने । अद्भिरः ।

सः । पावक । श्रुधि । हवम् ॥ ११ ॥

हे अग्ने यं त्वात्वां गोपवनक्रधिर्गिरा स्तुत्या चनिष्ठदतिशयेनात्रप्रदातारमकरोत् सतादृशाग्ने अद्भिरः सर्ववगन्दः अद्भिरसांमध्ये एकवा पावक शोधक हवं गोपवनस्य श्रुधि शृणु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यंत्वाजनासईळतेसुधाधोवाजसातये । सर्वोधिदृत्रतूर्ये ॥ १२ ॥

यम् । त्वा । जनासः । ईळते । सुधाधः । वाजसातये ।

सः । बोधि । दृत्रतूर्ये ॥ १२ ॥

हे अग्ने यं त्वात्वां जनासो जनाः स्तोतारो वः वाजसातये अन्नस्पृष्टाग्राय सुधाधः निर्वन्धरूपवाधोपेताः सन्त ईळते स्तुवन्ति सत्वं दृत्रतूर्ये वैरिनाशनाय पापक्षयायवा बोधि बुधस्व । अथवा दृत्रस्प तूर्ये संग्रामे बोधि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अहंहुवानआर्क्षेश्रुतर्वणिमदच्युति ।

शर्धासीवस्तुकाविनामृक्षाशीर्पाचतुर्णाम् ॥ १३ ॥

अहम् । हुवानः । आर्क्षे । श्रुतर्वणि । मदच्युति ।

शर्धासिद्व । तुकाद्विनाम् । मृक्षा । शीर्पा । चतुर्णाम् ॥ १३ ॥

अहृषिर्हुवानो हृषमानो यस्तदिदृशार्थं श्रुतर्वणि पतन्नाग्नि राजनि मदच्युति शशूणां मदस्यध्यावधितरि स्तुकाविनां स्तुकाविनऊर्णाभवः स्तुकः केशसंघातः तद्वत् शर्धासीव उ-
च्छ्रितानि लोभानीव तानि यथा स्पृशन्ति तद्वत् वृक्षा वृक्षाणि वृक्ष्यन्वइति वृक्षाः केशाः तद्व-
न्ति वृक्षाणि शीर्षाणि शिरांसि । केषां चतुर्णां श्रुतर्वणां प्रदत्तानामश्वानां शिरांसि उन्मृजामीति
शेषः । अथवा वृक्षा वृक्षेण ब्रध्ननसाधनत्वाद्दृक्षोहस्वस्तेनोन्मृजामि ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

मां चत्वारं आशवः शविष्ठस्य द्रवित्त्वः ।

सुरथांसो अभिप्रयो वक्षन् वयो न तु ग्र्यम् ॥ १४ ॥

माम् । चत्वारः । आशवः । शविष्ठस्य । द्रवित्त्वः । सुरथांसः ।

अभि । प्रयः । वक्षन् । वयः । न । तु ग्र्यम् ॥ १४ ॥

मां शविष्ठस्यातिशयेनानवदः श्रुतवर्णोराज्ञः संबन्धिनश्चत्वार आशवोश्वा द्रवित्त्वो गमनशीलाः सुरथाराः शोचनरथा अश्वाः प्रयोचं शत्रूणां संबन्धिनं प्रति अभिवक्षत् अभि-
वहन्ति वयो न तु ग्र्यं भुज्यं यथाश्विभ्यां प्रेरिताश्चतस्रो नावः स्वगृहं प्रापयन् तद्वदिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सत्यमित्स्वामहेनदि परुष्ण्यवदेदिशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शविष्ठादस्ति मर्त्यः ॥ १५ ॥ ॥ २३ ॥

सत्यम् । इत् । त्वा । महेनदि । परुष्णि । अवं । देदिशम् । न ।

इम् । आपः । अश्वदातरः । शविष्ठात् । अस्ति । मर्त्यः ॥ १५ ॥ २३ ॥

हे महेनदि परुष्णि एतन्नामिके त्वा त्वां सत्यमिव सत्यमेव अवदेदिशं आदिशामि
वदामि । नदाकारेण संबोध्यापः संबोधयति—हे आपः इमस्माच्छविष्ठादस्त्वयत्तमाच्छ्रुतवर्णोधिकः
कश्चिदश्वदातरः अश्वानां दातृत्वो मर्त्यो नास्ति परुष्ण्यास्तीरे राज्ञोऽश्वमेधप्रविग्रहात्तां सं-
बोधय भूते ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे वयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

युक्त्वाहीति षोडशर्चं पचयं सूक्तं आंगिरसस्य विरूपस्यार्थं गायत्रमाग्नेयं तथा चानुक्रम-
णिका—युक्त्वाहि षोडश विरूपइति । दशरात्रे रृतीयेहनीदंसूक्तं आग्न्यशस्तं सूत्रितंच—रृतीये
युक्त्वाहीत्याग्नयिनि । प्रातरनुवाकेप्याग्नेयेऋती गायत्रेछन्दसि आमिबनशस्त्रेचेदंसूक्तम् । सूत्रि-
तंच—युक्त्वाहिमेदंयत् ।

मं०८ अ०८ सू०६४] षष्ठोऽष्टकः

तत्र प्रथमा—

युक्ष्वाहिदेवहूतमाँअश्वान्अग्नेरथीरिव ।
निहोतापूर्यःसदः ॥ १ ॥

युक्ष्व । हि । देवहूतमान् । अश्वान् । अग्ने । रथीःइदं ।
नि । होता । पूर्यः । सदः ॥ १ ॥

हे अग्ने देवहूतमान् देवानामाहावृतमानश्वान् युक्ष्व योजय । रथे रथीरिव यथा रथी
स्वाश्वानिप्रदेशगमनाय योजयति तद्वत् । तथा कृत्वा होता त्वं पूर्यो मुख्यः सन् निपदः उप-
विश च । हिपूरणः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उतनोदेवदेवाँअच्छावोचोविदुष्टरः ।
श्रद्दिश्वावार्याकृधि ॥ २ ॥

उत । नः । देव । देवान् । अच्छ । वोचः । विदुःइतरः ।
श्रत् । विश्वा । वार्या । कृधि ॥ २ ॥

हे देवाग्ने उतापि च नोस्मान् देवानच्छावोचोभिन्नूयाः सम्भगनुष्ठितवन्तइति । तथा वि-
दुष्टरो विद्वत्तमान्वोचः । तथा कृत्वा दिश्या सर्वाणि वार्या वरणीयानि धनानि देवसम्बन्धोनि
श्रत् सत्यानि कृधि कुरु अस्माकं । अथवास्मदीयानि सर्वाणि वरणीयानि हवींषि श्रत् सत्या-
नि कुरु देवान् प्रापयेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंहयद्यविष्टयसहसःसूनवाहुत । ऋतावायज्ञियोभुवः ॥ ३ ॥

त्वम् । ह । यत् । यविष्टय । सहसः । सूनो इति । आइहुत ।

ऋतइवा । यज्ञिर्यः । भुवः ॥ ३ ॥

हे अग्ने यविष्टय युवतप सहसः सूनो बलस्यपुत्र आहुत सर्वतोहुत आहुतोवात्वं ययदा
ह त्वत् ऋतावा सत्यवान् यज्ञियो यत्तार्हश्च भुवो भवसि तदा वार्याणि श्रत्कुर्विति संबन्धः ॥ ३ ॥

दर्शपूर्णमासयोराग्नेयस्यायमग्निरिति वैकल्पिकीवाज्या । सूत्रितंच-अयमग्निः सह-
स्निग्धइति वेदंविष्णुर्विचक्रमइति ।

सैषा चतुर्थी-

अयमग्निःसहस्निग्धोवाजस्यशतिनस्पतिः । मूर्धाकवीर्यीणाम् ॥ ४ ॥

अयम् । अग्निः । सहस्निग्धः । वाजस्य । शतिनः । पतिः ।

मूर्धा । कविः । र्यीणाम् ॥ ४ ॥

अयमग्निः शतिनः सहस्निग्धश्च उक्तसंख्योपेतस्य वाजस्यान्वस्य पतिः स्वामी मूर्धा शि-
रोवदुजतः श्रेष्ठः कविर्मेधावी रयीणां धनानामपि पतिरितिशेषः तदुभयंपयच्छत्वित्यर्थः ॥४॥

अथ पञ्चमी-

तंनेमिभ्रवोयथानंमस्वसहूतिभिः । नेदीयोयज्ञमङ्गिरः ॥ ५ ॥ २४ ॥

तम् । नेमिम् । ऋभ्रवः । यथा । आ । नमस्व । सहूतिभिः ।

नेदीयः । यज्ञम् । अङ्गिरः ॥ ५ ॥ २४ ॥

हे अंगिरः त्वं सहूतिभिः समानाह्वानेऽन्यैःदेवैः सह नेदीयोनिक्रतमं तं यज्ञं आनम-
स्व आनमय ऋभ्रवोनेमि रथयिव ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

तस्मै नूनममिथवेवाचाविरूपनित्यया । वृष्णेचोदस्वसुष्टुतिम् ॥ ६ ॥

तस्मै । नूनम् । अमिथवे । वाचा । विरूप । नित्यया ।

वृष्णे । चोदस्व । सुष्टुतिम् ॥ ६ ॥

हे विरूप नामात्सैतन्नामक महर्षे त्वं तस्मै प्रतिज्ञायाभिषयेभिगततृप्तये वृष्णे वर्ष-
कापामये नित्यया उत्पत्तिरहितया वाचा मंत्ररूपाया सुष्टुतिं नूनमिदानीं चोदस्व स्तुहि इत्ये-
षमपिः स्वात्मानं ब्रवीति । मजमानोवा होतारं विरूपं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

कमुष्विदस्यसेनयाप्रेरपाकचक्षतः । पुण्णिगोपुंस्तरामहे ॥ ७ ॥

कम् । ऊँ इति । खित् । अस्य । सेनया । अग्नेः । अपाकश्चक्षतः ।
पुण्णिम् । गोपुं । स्तरामहे ॥ ७ ॥

अस्याग्नेरपाकचक्षतः अनल्पचक्षसोग्नेः सेनया ज्वालात्पया गोषु निमित्तेषु कमुष्वि-
द कंखलु पुण्णि स्तरामहे । स्वरणं हिंसनमिदानीं बलिनमग्निभ्रवामेत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मानेदिवानांविशःप्रस्त्रातीरिवोस्त्राः । कृशंनहासुरध्याः ॥ ८ ॥

मा । नः । देवानाम् । विशः । प्रस्त्रातीःइदं । उस्त्राः ।
कृशम् । न । हासुः । अध्याः ॥ ८ ॥

देवानां सर्वेषां विशः प्रजाभूतान् परिचारकान् नोस्मान्माहात्सीदमिः मापरित्यजतु । प्र-
स्त्रातीरुस्त्राइव पयः क्षरन्तीर्गावइव वा यथा नमुंचंति उभयमपि नपरित्यजत्वित्यर्थः । किमि-
दं कृशं अल्पं स्ववत्सं अद्भयागावो यथा नहासुर्नपरित्यजति तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

मानःसमस्यदुर्ध्वः१परिद्वेषसोअंहतिः । ऊर्मिर्ननावमावधीत् ॥ ९ ॥

मा । नः । समस्य । दुःध्व्यः । परिद्वेषसः । अंहतिः । ऊर्मिः ।
न । नावम् । आ । वधीत् ॥ ९ ॥

समस्य सर्वस्य परिद्वेषसः परितोद्विषतोदुर्ध्वः पापघ्नेरंहविर्हननं नः अस्मान्माआव-
धीत् माहिंस्यात् । नावमूर्मिर्न समुद्रवरंगइव स यथा तां पीडयति तद्वन्नावधीदित्यर्थः । अ-
व मानः सर्वस्य दुर्ध्वः इत्यादिनिर्लक्षं दृष्टव्यं ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

नमस्तेअग्रओजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः । अमैरमिन्नमर्दय ॥१०॥२५॥

नमः । ते । अग्रे । ओजसे । गृणन्ति । देव । कृष्टयः ।

अमैः । अमिन्नम् । अर्दय ॥ १० ॥ २५ ॥

हे अग्रे देव ते तुभ्यं नमोऽगृणन्ति नमस्कारशब्दमुच्चारयन्ति । किमर्थमोजसे वलाय । के कृष्ट-
योमनुध्यायजमानाः अतोहमपि गृणामीत्यर्थः । तथा अमैर्वलैः अमिन्नं शत्रुं अर्दय नाशय ॥१०॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

ग्राम्येणाग्निना वैतानिकस्य संसर्गे अग्नये संवर्गोऽपिष्टिः कार्या । तत्र कुवित्सुनइत्यनुवाक्या
मानोअस्मिन्निति पाठ्या । सूत्रितं च-कुवित्सुनोगविष्टये मानोअस्मिन्महाधनइति ।

सैपैकादशी-

कुवित्सुनोगविष्टयेसंबेपिपोरयिम् । उरुरुद्रुणंरुधि ॥ ११ ॥

कुवित् । सु । नः । गोऽर्दये । अग्रे । सम्ऽवेपिपः ।

रयिम् । उरुरुद्रत् । उरु । नः । रुधि ॥ ११ ॥

हे अग्रे त्वं नोस्माकं गविष्टये गवामेपणाय कुबिद्वहु रार्यं धनं संबेपिपः संप्रापय उरुरु-
द्रत् त्वं नोस्मान् उरु रुधि कुरु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

मानोअस्मिन्महाधनेपरावर्गारभृद्यथा । संवर्गंसंरधिजंय ॥ १२ ॥

मा । नः । अस्मिन् । महाधने । परा । वर्क । भारभृत् ।

यथा । सम्ऽवर्गम् । सम् । रयिम् । जय ॥ १२ ॥

नोस्मानस्मिन्महाधने संग्रामे मापरावर्कं मापरित्याक्षीः भारभृद्यथा भारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति तद्वत् संवर्गं शत्रुभ्यः सहाच्छिद्यमानं रार्यं धनं संग्रामास्मदर्धम् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अन्यमस्मद्भियाद्यमग्नेसिपक्तुदुच्छुना । वर्धानोअमवच्छवः ॥१३॥

अन्यम् । अस्मत् । भियै । द्यम् । अग्ने । सिपक्तु ।

दुच्छुना । वर्ध । नुः । अमवत् । शवः ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वदीयेषु दुच्छुना वाधकसंहतिरस्मदन्यं अस्तोतारं भियै भयाम् सिपक्तु से-
वतां । त्वंच नोस्माकं अमवद्वलोपेतं शवोवेगं वर्ध वर्धय संग्रामे ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

यस्याजुपन्नमस्विनःशमीमदुर्मखस्यवा । तंघेदग्निर्वृधावति ॥१४॥

यस्य । अजुपत् । नमस्विनः । शमीम् । अदुःखस्य ।

वा । तम् । घ । इत् । अग्निः । वृधा । अवति ॥ १४ ॥

यस्य नमस्विनो नमस्कारवतो अदुर्मखस्य वा अदुष्टयागस्य वा शमीं कर्म अजुपदसे-
वत । तं घेद् तमेव यजमानं संग्रामे अग्निर्वृधावति विशेषेण गच्छति अतो नमोयुक्ता अदुर्म-
खाश्च भवाप्तेति भावः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

परस्याअधिसंवतोवराँअभ्यातर । यत्राहमस्मित्तौअंब ॥१५॥

परस्याः । अधि । समवतः । अवरात् । अभि ।

आ । त् । यत्र । अहम् । अस्मि । तान् । अंब ॥ १५ ॥

हे अग्ने परस्याअन्यायाः संवतः सेनायाः अवरानन्यानस्मदीयान् अभि अभिमुखं
आसर्वतस्वर दारम वैरिसेना अस्मद्भैः पराभावपेत्यर्थः । यत्र येषु अस्मदीयपरिजनमध्ये अ-
हमस्मि स्वामी दानव रक्ष ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

विद्महाहितेपुरावयमग्नेपितुर्यथावसः । अधातेसुमर्मीमहे ॥१६॥२६॥

विद्व । हि । ते । पुरा । वयम् । अग्ने । पितुः । यथा ।
अवंसः । अर्धे । ते । सुम्नम् । ईमहे ॥ १६ ॥ २६ ॥

हे अग्ने पितुः पालकस्य ते तवावसो वोरक्षणं पुरा यथा तथेदानीमपीति विद्व वयं
जानीमः । अघाथ ते तव सुम्नं सुखमीमहे याचामहे । अथवा पितुर्मथेतिदृष्टान्तः—पितुः पाठनं
पुत्रो यथा वेत्ति तथेत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

इमंनुमायिनमिति द्वादशर्चं षष्ठं सूक्तं कुरुसुतिनाम काण्वऋषिः गायत्रीछन्दः इन्द्रोदेवता ।
तथाचानुक्रान्तं—इमंनुद्वादशकुरुसुतिः काण्वइति । व्यूढे दशरात्रे चतुर्थेहनि मरुत्वतीयआघ-
स्तुचः सूत्रितच—इमंनुमायिनंहुवे त्यमुयःसत्रासाहमिति ।

तत्र प्रथमा—

इमंनुमायिनंहुवेइन्द्रमीशानमोजंसा । मरुत्वन्तंनवृजसे ॥ १ ॥

इमम् । नु । मायिनम् । हुवे । इन्द्रम् । ईशानम् ।
ओजंसा । मरुत्वन्तम् । न । वृजसे ॥ १ ॥

इमं मायिनं प्रज्ञावन्तं ओजसा स्वबलेन ईशानं सर्वस्य स्वामिनं मरुत्वन्तं । नेति सं-
प्रत्यर्थे । मरुद्भिस्तद्वन्तमिदानीमिन्द्रं वृजसे शत्रूणां छेदनाय हुवे आह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयमिन्द्रोमरुत्संखाविवृत्रस्याभिनुच्छिरः । वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ ॥

अयम् । इन्द्रः । मरुत्संखा । वि । वृत्रस्य । अभिनत् ।
शिरः । वज्रेण । शतपर्वणा ॥ २ ॥

अयमिन्द्रो मरुत्संखा मरुद्युकोवृत्रस्य व्यभिनत् व्यच्छिनच्छिरः वज्रेण शतपर्वणा
शतसंधिना ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वावृधानोमरुत्सखेन्द्रोविवृत्रमैरयत् । सृजन्तंमुद्रियाअपः ॥ ३ ॥

वृत्तधानः । मरुत्सखा । इन्द्रः । वि । वृत्रम् ।

ऐरयत् । सृजन् । समुद्रियाः । अपः ॥ ३ ॥

अयमिन्द्रो वा वृधानो वर्षमानो मरुत्सखा मरुत्सहायो वृत्रं मेघं ऎरयत् विदारितवान् । किंकुर्वन् समुद्रियाः समुद्रमन्तरिक्षं तत्तन्वन्धिन्यथः सृजन् असृजन् ॥ ३ ॥

पदेहनि मरुत्ववीथे अयं ह्येनेति मरुत्वनिविद्धानीयः । सूत्रितं च—अयंहयेनवाद्दमुपनोहरिभिःसुदमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

अयंहयेनवाद्दंस्वर्मरुत्वताजितम् । इन्द्रेणसोमपीतये ॥ ४ ॥

अयम् । हु । येन । वै । इदम् । स्वः । मरुत्वता ।

जितम् । इन्द्रेण । सोमऽपीतये ॥ ४ ॥

अयंह स्वत्विन्द्रः येन वै येनत्वत् मरुत्वता मरुद्रियुक्तेनेन्द्रेणेदं स्वः स्वर्गात्स्य स्थानं इदं स्वः सर्वं कर्म वा यदेदं सर्वं जगत् जितं । किमर्थं सोमपीतये सोमपानाय ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पंचमी—

मरुत्वन्तमृजीपिणमोजस्वन्तंविर्प्शिनम् । इन्द्रंगीर्भिर्हवामहे ॥ ५ ॥

मरुत्वन्तम् । ऋजीपिणम् । ओजस्वन्तम् । विर्प्शिनम् ।

इन्द्रम् । गीःऽभिः । हवामहे ॥ ५ ॥

मरुत्वन्तं मरुद्भिस्तद्वन्तं ऋजीपिणं । अग्निपुत्रशेषऋजीपः स च तृतीयसप्तने पुनः सूयते । तद्वन्तं ओजस्वन्तं ओजोनामाष्टमीदशा शरीरवृक्षुपेतमित्यर्थः । विर्प्शिनं महन्नामैव महान्तं एवं महानुभावमिन्द्रं गीर्भिः स्तुतिभिर्हवामहे आह्वयामः ॥ ५ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी—

इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे । अस्यसोमस्य पीतये ॥ ६ ॥ २ ७ ॥

इन्द्रम् । प्रत्नेन । मन्मना । मरुत्वन्तम् । हवामहे ।

अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ६ ॥ २ ७ ॥

मरुत्वन्तमिन्द्रं प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण हवामहे अस्य सोमस्य पी-
तये पानाय ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

पंचमेहनि मरुत्वतीये मरुत्वाँइन्द्रमीदृइति वृषोनिविदानीयः । सूत्रितंच—मरुत्वाँइन्द्रमीदृ-
स्तमिन्द्रंवाजयामसीति ।

सैषा वृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

मरुत्वाँइन्द्रमीदृःपिवासोमंशतक्रतो । अस्मिन्यज्ञेपुरुष्टुत ॥ ७ ॥

मरुत्वान् । इन्द्र । मीदृः । पिवा । सोमम् । शतक्रतो इति
शतःक्रतो । अस्मिन् । यज्ञे । पुरुष्टुतु ॥ ७ ॥

हे मीदृः फलस्य वृष्टेर्वां सेकः शतक्रतो बहुकर्मेन्द्र त्वं मरुत्वान् सोमं पिवास्मिन्यज्ञे ।
हे पुरुष्टुत बहुजिराहूव ॥ ७ ॥

अथ वृचे द्वितीया सूक्तेष्टमी—

तुभ्येदिन्द्रमरुत्वतेसुताःसोमांसोअद्रिवः । हृदाहूयन्तउक्थिनः ॥ ८ ॥

तुभ्यं । इत् । इन्द्र । मरुत्वते । सुताः । सोमांसः ।

अद्रिवः । हृदा । हूयन्ते । उक्थिनः ॥ ८ ॥

हे अद्रिवोवज्रवन्निन्द्र मरुत्वते तुभ्येत्तुभ्यमेव सोमांसः हृदाअभिपुताः तेचोक्थिनः
शतवन्तो हृदा मनसा भवया हूयन्ते त्वदर्थम् ॥ ८ ॥

अथ वृचे तृतीया सूक्ते नवमी—

पिधेदिन्द्रमरुत्संस्वासुतंसोमंदिर्विष्टिपु । वञ्चंशिशान्ओजस्ता ॥ ९ ॥

पिधं । इत् । इन्द्र । मरुत्संस्वा । सुतम् । सोमम् ।

दिर्विष्टिपु । वञ्चम् । शिशानः । ओजस्ता ॥ ९ ॥

हे इन्द्र मरुत्सखा त्वं सुवमभिपुतं सोमं पिब किमर्थं दिविष्टिषु अस्माकमहामभिगम-
नेषु दिवः स्वर्गस्य वा एषणेषु निमित्तेषु पीत्वा चौजसा वलेन सोमपानजनितेन वज्रं शिशानः
वीक्षणीकुर्वन् शत्रून् जहीविभावः ॥ ९ ॥

चतुर्विंशेहनि प्रातःसवने ब्राह्मणाच्छंसिशाले उत्तिष्ठन्निति वृचः पळहस्तोत्रियः । सूवि-
तच—उत्तिष्ठन्नोजसासहभिधिविभ्वाअपद्विपइति ब्राह्मणाच्छंसिनइति ।

अस्मिंस्त्वचे प्रथमा सूक्ते दशमी—

उत्तिष्ठन्नोर्जसासहपीत्वीशिमेअवेपयः । सोममिन्द्रचमूसुतम् ॥ १० ॥

उत्तिष्ठन् । ओर्जसा । सह । पीत्वी । शिमे इति । अवेपयः ।

सोमम् । इन्द्र । चमू इति । सुतम् ॥ १० ॥

हे इन्द्र त्वं पीत्वी पीत्वोजसा वलेन सहोत्तिष्ठन् शिमे हन् अवेपयः अकंपयः मदावेशा-
दितिभावः । किं पीत्वा चमू चम्बोरधिषवणफलकयोः सुतं सोमम् ॥ १० ॥

अथ त्वचे द्वितीया सूक्ते एकादशी—

अनुत्वारोदसीउजेऋक्षमाणमरुपेताम् । इन्द्रयदस्युहासंवः ॥ ११ ॥

अनु । त्वा । रोदसी इति । उजे इति । ऋक्षमाणम् ।

अरुपेताम् । इन्द्र । यत् । दस्युहा । असंवः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र ऋक्षमाणं शत्रून्विलित्वन्तं त्वा त्वां उजे रोदसी उजे अपि चात्वापुथिव्यौ
अन्वच्छेदां अनुकल्पयेतां । यद्यदा दस्युहा भवोभवसि तदा ॥ ११ ॥

अथ त्वचे तृतीया सूक्ते द्वादशी—

वाचमृष्टापदीमहंनवसक्तिमृतस्पृशाम् । इंद्रात्परितन्वममे ॥ १२ ॥ २८ ॥

वाचम् । अष्टापदीम् । अहम् । नवसक्तिम् । कृतस्पृशाम् ।

इन्द्रात् । परि । तन्वम् । ममे ॥ १२ ॥ २८ ॥

अष्टापर्दी अष्टाभिर्दिग्भिर्विदिग्भिः साष्टापर्दी नवस्रक्तिं उपरिस्थितेनादित्येन नवस्रक्तिं
आद्यु दिक्षु व्यावामित्यर्थः । ऋवस्पृशं यज्ञस्पृशं वाचं स्तुतिं मया परिपूर्णादिन्द्रात्तन्वं वनुं
न्यूनां सर्ती परिममे अन्यूनोदत्तां करोमीत्यर्थः । कात्स्न्येन स्वरूपं स्तुत्या विपयीकर्तुमशक्य-
त्वादिति भावः ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

जज्ञानइत्येकादशर्चं सप्तमं सूक्तं काण्वस्य पुरुसुतेरार्षं आद्यानव गायन्धः दशमी बृहती
एकादशी सत्वोबृहती इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—जज्ञानएकादशप्रगाथान्तमिति । महाघते
निकेवल्ये जज्ञानोनुशतक्रतुरित्येषा । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितं—जज्ञानोनुशतक्रतुरित्येकेति ।

तैया प्रथमा—

जज्ञानोनुशतक्रतुर्विपृच्छदितिमातरम् । कउग्राःकेहशृण्विरे ॥ १ ॥

जज्ञानः । नु । शतक्रतुः । वि । पृच्छत् । इति । मातरम् ।
के । उग्राः । के । ह । शृण्विरे ॥ १ ॥

अयमिन्द्रो जज्ञानोनु जायमानएव शवक्रतुर्बहुकर्मा इतीत्यं मातरं स्वजननीं विपृच्छत्
विपृच्छति । किमिति के उग्रा उद्गूर्णवत्ता लोके केह शृण्विरे श्रूयन्ते गुणैः केविश्रुताइत्यर्थः ॥१॥

अथ द्वितीया—

आदीशवस्पृशं ब्रवीदौर्णवाभमहीशुवंम् । तेपुत्रसन्तुनिष्टुरः ॥ २ ॥

आत् । ईम् । शवसी । अब्रवीत् । और्णवाभम् ।
अहीशुवंम् । ते । पुत्र । सन्तु । निःष्टुरः ॥ २ ॥

इन्द्रेण पृष्टा शवसी माता आदनंतरमेव ई एनमिन्द्रमब्रवीत् । किमिति उच्यते—और्ण-
वाभमहीशुवंमेवन्नामानापुत्रो विष्टतः ती उक्तौ । अन्ये च वादशाः हे पुत्र तव निष्टुरो निस्ता-
रणीयाः सत्विति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समित्तान्द्वं ब्रह्मखिदत्त्वे अरौ ईवत्वेदया । प्रदंद्धोदस्पुहामवत् ॥ ३ ॥

सम् । इत् । तान् । वृत्रहृहा । अस्विदत् । स्वे । अरान्इव ।

खेदया । प्रष्टवृद्धः । दस्युहृहा । अभवत् ॥ ३ ॥

तान् जनन्योकान्वृत्रहा इन्द्रः समिध सहैवास्विदत् सेदनं नामाकर्षणं । स्वे रथचक्रस्य नाभौ अरान् चक्रांगभूतान् शंकून् खेदयाइव रज्ज्वेव तथा तान्यथा संखिदन्ति तद्वत् तथा कृत्वादस्युहा शत्रुघातीन्द्रः प्रवृद्धोभवत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एकयाप्रतिधापिबत्साकंसरांसिचिंशतम् । इन्द्रःसोमस्यकाणुका ॥ ४ ॥

एकया । प्रतिधा । अपिबत् । साकम् । सरांसि ।

चिंशतम् । इन्द्रः । सोमस्य । काणुका ॥ ४ ॥

अयमिन्द्रः एकया एकेन प्रतिधा प्रतिधानेन साकं सह एकधैव चिंशतं सरांसि उक्थपात्राणीत्यर्थः । कोटशानि सरांसि सोमस्यपूर्णानि सोमरसेन पूर्णानि । काणुका कान्तानि कान्तानिवा सोमेन छतानि वा सोमपूर्णानि अपिबत् पीतवान् माभ्यंदिनसवने । यातिकप्रसिद्धैवं । नैरुक्तप्रसिद्ध्यात् कालाभिमानीन्द्रः चिंशदपरपक्षस्याहोरात्रास्त्रिंशत्पूर्वपक्षस्य च सन्ति ताने-
कल्पमनुभवतीति एवत्सर्वमेकेन प्रतिधानेनापिबदित्यादि' निरुक्ते तद्ग्राह्यानेव स्पष्टमुक्तं तदत्र द्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अग्निगन्धर्वमन्तृणदबुध्रेपुरजःस्त्वा । इन्द्रोब्रह्मभ्यइहृधे ॥ ५ ॥ २९ ॥

अग्नि । गन्धर्वम् । अन्तृणत् । अबुध्रेषु । रजःस्तु ।

आ । इन्द्रः । ब्रह्मभ्यः । इत् । वृधे ॥ ५ ॥ २९ ॥

अयमिन्द्रो गन्धर्वं यामुदकं धारयतीति गन्धर्वो मेघस्त्वं अग्न्यान्तृणत् सर्वतोर्हिसितवान् । कुत्र अबुध्रेषु पदनिधानयोग्यस्थानरहितेषु रजःस्तु लोकेषु अन्वत्क्षिप्तदेशेष्वित्यर्थः । किमर्थं ब्रह्मभ्य इत् ब्राह्मणेभ्य एव वृधे चर्चनाय ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी—

निराविध्यद्विरिभ्यआधारयत्पृक्कमोदनम् ।
इन्द्रोबुन्दंस्वाततम् ॥ ६ ॥

निः । अविध्यत् । गिरिद्व्यः । आ । धारयत् । पृक्कम् ।
ओदनम् । इन्द्रः । बुन्दम् । सुहआततम् ॥ ६ ॥

अयमिन्द्रो गिरिभ्यो भेषेभ्यः सकाशादुदकं निर्गमयितुं निराविध्यत् संपाहरत् तानेव
मेघान् आधारयत् । किं कुर्वन् पृक्कं परिपृक्कमोदनं कुर्वन् मनुष्याणामर्थाय । केन साधनेनेति त-
दुच्यते—बुन्दं इपुं स्वाततं सुहृ सर्वतोविस्त्वं आदायेतिशेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

शतब्रह्मइपुस्तवसहस्रपर्णैकइत् । यमिन्द्रचक्रुपेयुजम् ॥ ७ ॥
शतब्रह्मः । इपुः । तव । सहस्रपर्णः । एकः ।
इत् । यम् । इन्द्र । चक्रुपे । युजम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तवेपुः शतब्रह्मः शताग्रः सहस्रपर्णः सहस्रसंख्याकैः पत्रैः संबृतः शीघ्रगमनाय
अपरिमितगमनोवा सचैकइत् एकएव यंचेपुं युजं सहायं चक्रुपे करोषि युद्धाय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तेनस्तोतृभ्यआभ्रनृभ्योनारिभ्योअत्तवे । सद्योजातकंभुष्टिर ॥ ८ ॥
तेन । स्तोतृभ्यः । आ । भ्रृ । नृभ्यः । नारिभ्यः ।
अत्तवे । सद्यः । जातः । कंभुष्टिर ॥ ८ ॥

तेनेपुणा स्तोतृभ्यः अस्मभ्यं नृभ्यो मनुष्येभ्यः पुत्रेभ्य इत्यर्थः । तथा नारिभ्यः स्त्रीभ्य-
न्नात्तवे अदनाय पर्याप्तं घनमाभराहर । सद्यस्तदानीमिव जातोऽस्माभिः इत्तेन सोमेन प्रवृद्धः
सत् हेकंभुष्टिर मभूतः स्थिरश्च संग्रामे सतथोकः हे वाइरोन्द्र त्वमाभरेतिसमन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ए॒ता॒च्यौ॒त्नानि॑ते॒कृता॑वपि॒ष्ठानि॑परी॒णसा॑ । हृ॒दा॒वी॒ङ्गु॒धारयः॑ ॥ ९ ॥

ए॒ता । च्यौ॒त्नानि॑ । ते । कृ॒ता । वपि॑ष्ठानि । परी॒णसा॑ ।
हृ॒दा । वी॒ङ्गु । अ॒धा॒रयः॑ ॥ ९ ॥

हे इन्द्र ते त्वया एता एतानि पुरतः सर्वैर्दृश्यमानानि वर्षिष्ठानि अविशयेन प्रवृद्धानि परीणसा परितोनतानि अतएव च्यौत्नानीति भावः भ्रूमेः कीटबद्धारणानि कृता कृतानि पर्वतास्त्वया कृताइत्यर्थः । या यानि हृदा बुध्या वीङ्गु स्थिराण्यधारयः बुध्या कर्तव्यानीति यान्यधारयस्तानीमानीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विश्वे॒त्ताविष्णु॑राभ॒रदु॒रु॒क्रम॑स्त्वो॒पितः॑ ।

श॒तंम॑हि॒षान्क्षी॑रपा॒कमो॑दन॒वरा॑हमिन्द्र॒एमु॑पम् ॥ १० ॥

वि॒श्वं । इत् । ता । विष्णुः । आ । अ॒भ॒रत् । उ॒रु॒क्रमः॑ ।
त्वा॒इ॒पितः॑ । श॒तम् । म॒हि॒षान् । क्षी॑र॒पा॒कम् । ओ॒दनम् ।
व॒रा॒हम् । इन्द्रः॑ । ए॒मु॒पम् ॥ १० ॥

अस्याक्रचौनेरुकेतिहासिकमतभेदेन द्विधायोजना । नैरुक्पक्षे वाच्य-हे इन्द्र ता तानि यानि त्वया सृष्टव्याण्युदकानि सन्ति तानि विष्णुर्व्यापनशीलआदित्यआभरत् आभरति लोकान्य प्रयच्छतीत्यर्थः । कीटशोविष्णुः उरुक्रमोबहुगतिः । किं स्वविरोधेनेत्याह त्वेपितः त्वयापेरितः नकेवलमुदकान्येव । अपिच शतं महिषान् शतसंख्याकान् पशून् महिषशब्दे गवादेरप्युपलक्षकः । अथवा शतशब्दोपरिमितवचनः महिषइति महन्नाम अतंसंख्याताश्च महतोयतान् यजमानेभ्यश्चाभरत् ददातीत्यर्थः । किंच क्षीरपाकं क्षीरपक्रमोदनं पापतं एतच्चरुपुरोडाशादेरुपलक्षकं तद्यजमानेभ्यश्चाभरत् । अथवा सर्वार्थं वृष्टिप्रदानद्वारा ओदनं माइरत् । किंच इन्द्रोवराहंजलपूर्णां मेघं हन्तीविशेषः । कीटशं तं एमुषं आइत्यस्य स्थाने छान्दस्यकारः आमुषमुदकस्य मोष-

कमित्यर्थः। निरुक्तपक्षे एवं। ऐतिहासिकपक्षे चरकनालणे इतिहासः आम्नायते—विष्णुर्मज्ञः सदे-
 वेभ्य आत्मानमन्तरधात्तमन्येदेवतानाविदन् इन्द्रस्त्ववेत् सइन्द्रमब्रवीत्कोभवानिति। तमिन्द्रः प्र-
 त्यब्रवीत् अहं दुर्गाणामसुराणां च हन्ता भवांस्तु क इति। सोमवीत् अहं दुर्गादाहर्ता त्वं तु यदि-
 दुर्गाणामसुराणां हन्ता तवोयं वराहो वाममुपकर्षिंशत्यापुरांपारेश्ममयीनां वसति तस्मिन्सुरा-
 णां पशु वाममस्ति तमिमं जहीति। तस्येन्द्रस्ताः पुरोभित्वा हृदयमविध्यत् अधि तत्र यदासीत्-
 द्विष्णुराहरदिति। सोयमितिहासः अस्येदुंमानुःसधेनपु विश्वेत्ताविष्णुरित्याभ्यां प्रतिपादितः। त-
 योर्मध्ये अस्वेदुमातुरित्यत्र विष्णुना हेइन्द्र त्वं दुर्गाणां हन्ता इति आत्मानं कथयसि तर्हि
 वाममुपं वराहमसुरं जहीत्युक्तोर्थो विध्यद्वराहमिति पादेन प्रतिपादितः। इन्ध्रेण च विष्णो त्वं
 दुर्गादाहर्तेतिब्रूये। मया पुराणि जितानि असुरश्च धातितः तस्य वामं वस्वानयेत्युक्तो विष्णुमू-
 र्तिस्त्वस्य वराहासुरस्य धनं मुमोष। सोर्यो मुपायद्विष्णुःपचत्वमिति पादेन सूचितः। सकिं पुन-
 र्मुषितवानिति तदत्रोच्यते—विश्वेत्तेति। हे इन्द्र त्वेषितःत्वया प्रेरितो विष्णुर्यज्ञरूपी त्वेषितः त्वं
 दुर्गादाहर्ता किल तर्हि त्वं तस्य धनान्याहरेति त्वया प्रेरितः सन् उरुकर्मो भूत्वा विश्वेत्ता या-
 नि त्वया हर्तव्यानि इत्युक्तानि यानि च तत्र स्थितानि सर्वाण्याभरत् आभरत्। कानि तानी-
 ति शवं महिषान् अपरिमितान् प्रशस्तान् पदार्थान् तेषां वाहनरूपान् महिषान्वा क्षीरपाकमो-
 दनं च एकमात्रमेवोदनं वा भरत्। विध्यद्वराहमित्यत्रोक्तोर्थश्च चरमपादेनोच्यते—इन्द्रस्तु वराहं
 वराहारं स्वीकृत्वासुरसर्वस्वं वराहलुपिणं वा एमुपं एमुषनामानं अथवा एमुपं धनानामोपकं
 वराहमसुरं हृदये अविध्यदितिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

तुविक्षंतेसुकृतंसूमयंधनुःसाधुर्वुन्दोहिरण्ययः।

उजानेवाहूरण्यासुसंस्कृतक्रदूपेचिद्वदुधधां ॥ ११॥३०॥

तुविक्षम् । ते । सुकृतम् । सुमयम् । धनुः । साधुः । वुन्दः ।

हिरण्ययः । उजा । ते । बाहू दति । रण्या । सुसंस्कृता ।

क्रदुधुपे । चित् । क्रदुधुधधां । ११ ॥ ३० ॥

एषा निरुक्ते एकमपि पदं विहाय यास्केन व्याख्याता तदेवलिख्यते—तुंविक्षं बहुविक्षेपं महाविक्षेपं वा ते सुकृतं समयं सुसुखं धनुः साधयिता ते बुन्दोहिरण्मयः उभौ ते बाहू रण्यौ रमणीयौ संग्राम्यौ वदूषे अर्दनपातिनौ गमनपातिनौ मर्मण्यर्दनवेधिनौ गमनवेधिनौ वेति ॥ १ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे विंशोवर्गः ॥ ३० ॥

पुरोळाशंनइति दशचंपदमं सूक्तं काण्वस्य कुरुसुतेरार्यं आघानवगायत्र्योदशमी बृहती इन्द्रेदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पुरोळाशं दशबृहत्पञ्चमिति । सूक्तमिनिमोगोलैङ्गिकः । महाव्रते निष्केवत्ये गायत्रतृचाशीतो आघास्तिस्त्रक्चः । तथाच सूक्तिं—पुरोळाशंनोअन्धसइति तिसइति ।

तत्र प्रथमा—

पुरोळाशंनोअन्धसइन्द्रसहस्रमाभर । शताचशूरगोनाम् ॥ १ ॥

पुरोळाशम् । नः । अन्धसः । इन्द्र । सहस्रम् । आ ।

भर । शता । च । शूर । गोनाम् ॥ १ ॥

हे शूर इन्द्र पुरोळाशं पुरोदीयमाननेवात्तंज्ञकं अंधसोत्रं स्वीकृत्य गोनां गवां सहस्रं शता शतानि च नोस्मभ्यं आभराहर । अथवा नोस्मभ्यं पुरतो दीयमानं अंधसोद्योव्यजनं सहस्रं सहस्रसंख्याकं गोसहस्रं चाहरेति योग्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आनोभरव्यजनंगामश्वंभ्यजनम् । सचांमनाहिरण्यया ॥ २ ॥

आ । नः । भर । विद्वज्जनम् । गाम् । अश्वम् । अग्निः । अजनम् ।

सचां । मना । हिरण्यया ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वंनोस्मभ्यं व्यजनं नामश्वं अश्वजनं तैलं चाभर । मना मननीयानि हिरण्यया हिरण्मयानि उपकरणानि सचा सहाभरेदि ॥ २ ॥

१ नि० ६ ३३ । • हेन्द्र ते तव धनुः तुविक्ष महाक्षेप सुकृतं समयं सुसुखं च ते बुन्दः इन्द्रः साधुः हिरण्ययः हिरण्मयः ते उभा उभौ बाहू रण्यौ रमणीयौ सुसुखता सुदु अलकृतौ ऋदुषेचिद सग्रामे अर्दनपातिनौ ऋदुब्रधा अर्दनवर्धनौ । इतिपुस्तकांतरे उपलभ्यते ।

अथ तृतीया—

उ॒त॒नः॑ क॒र्ण॑शोभ॒ना पु॒रू॒णि धृ॒ष्णो वा॒भ॒र । त्वं॑ हि शृ॒ण्वि॒व॒सो ॥ ३ ॥

उ॒त । नः॑ । क॒र्ण॑शोभ॒ना । पु॒रू॒णि । धृ॒ष्णो इति॑ । आ ।

भ॒र । त्वम् । हि । शृ॒ण्वि॒व॒से । व॒सो इति॑ ॥ ३ ॥

उतापिच नोस्मभ्यं कर्णशोभना कर्णाभरणानि पुरूणि बहून्याभर । हे धृष्णो धर्षकेन्द्र
वसो वासपितरिन्द्र त्वं हि त्वलु शृण्विवे श्रूयसे । किमिति उदारोयमिन्द्रइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

न॒कीं॑ वृ॒धी॒क इन्द्र॑ ते॒न सु॒पा॒न सु॒दा उ॒त । नान्य॑स्त्वच्छू॒र वा॒घ॒तः ॥ ४ ॥

न॒कींम् । वृ॒धी॒कः । इन्द्र॑ । ते॒ । न । सु॒श॒साः । न । सु॒श॒दाः ।

उ॒त । न । अ॒न्यः । त्वत् । शू॒र । वा॒घ॒तः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र ते त्वत्तोऽन्यः कश्चिद्वृधीको वर्धयिता नकीं नैव । तथा सुपाः सुष्टु संभक्ताः सं-
ग्रामादौ त्वत्तोऽन्योन । उतापिच सुदाः सुदाता न । तथा हेशूर त्वत् त्वत्तोऽन्यो वाघतः ऋत्विङ्-
नामैतद् ऋत्विजो यजमानस्य नेता नान्योस्ति त्वाष्टवे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

न॒की॒मिन्द्रो॑ नि॒कर्त॑वे॒न श॒क्रः परि॑श॒क्तवे॑ । वि॒श्वं शृ॒णोति॑ प॒र्यति॑ ॥ ५ ॥ ३१ ॥

न॒कींम् । इन्द्रः॑ । नि॒कर्त॑वे । न । श॒क्रः । परि॑श॒क्तवे॑ ।

वि॒श्वंम् । शृ॒णोति॑ । प॒र्यति॑ ॥ ५ ॥ ३१ ॥

अपमिन्द्रो निकर्तवे निकर्तुं नकीं नैव शक्यः । तथा शक्रः शक्रोपे परिशक्तवे परिभावा-
य नशक्यत इति । सतु विश्वं शृणोति पश्यति च ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे एकविंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथ षष्ठी—

स॒म॒न्युं॑ म॒र्त्याना॑म॒दं॒ध्रो॒निचि॑कीपते । पु॒रानि॑ द॒श्वि॒कीप॑ते ॥ ६ ॥

सः । मन्थुम् । मर्त्यानाम् । अदब्धः । नि ।

चिकीपते । पुरा । निदः । चिकीपते ॥ ६ ॥

सइन्द्रो मन्थुं क्रोधं केषां मर्त्यानां अदब्धः केनाप्यहिंसितः सच्चिकीपते निकरो-
ति । किं मन्थुं प्राप्यैव नेत्याह निदोनिन्दायाः पुरा पूर्वमेव चिकीपते यदा तं निन्दितुमिच्छति
कश्चित्ततः पूर्वमेव तं निकरोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

कत्वइत्पूर्णमुदरं तुरस्यांस्तिविधतः । वृत्रघ्नः सोमपात्रः ॥ ७ ॥

कत्वः । इत् । पूर्णम् । उदरम् । तुरस्यम् । अस्ति ।

विधतः । वृत्रघ्नः । सोमपात्रः ॥ ७ ॥

तुरस्य त्वरमाणस्य वृत्रघ्नो वृत्रं हतवतः सोमपात्रः सोमपातुरुदरं कत्वइत् कर्मणैव पू-
र्णमस्ति भवति । कस्प कर्मणेति उच्यते-विधतः परिचरतो यजमानस्य । यतः परिचरणाभावे
तस्य कुक्षिपूर्त्यभावः अवस्तरपूर्त्ये परिचरतेविशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

त्वेवसूनि सङ्गता विश्वा च सोमसौभगा । सुदात्वपरिहृता ॥ ८ ॥

त्वे इति । वसूनि । समङ्गता । विश्वा । च ।

सोम । सौभगा । सुदातु । अपरिहृता ॥ ८ ॥

हे इन्द्रत्वे त्वयि वसूनि घनान्यस्मदिष्टानि संगता संगतानि । तथा हे सोम सोमवन्निन्द्र
वयि विश्वा सर्वानि सौभगा सौभाग्यानि संगतानि । तथा सुदातु सुदानान्यपरिहृता अकु-
ट्टिष्ठानि अवस्तानि कुर्वन्ति भावः । यद्वाचेन्द्रः सोमं पीत्वा सोम इत्यभिहितः सोमश्रुतेः ॥८॥

अथ नवमी-

त्वामिद्यं वयुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः । त्वामश्वयुरेपते ॥ ९ ॥

त्वाम् । इत् । यव्युः । मर्म । कामः । गव्युः ।

हिरण्ययुः । त्वाम् । अश्वयुः । आ । ईपते ॥ ९ ॥

त्वामिव त्वामेवैपते किं मम कामः सकीदृशः यवयुः यवेच्छुः सन्नेपते । तथा गव्युः सन्नेपते । तथा हिरण्ययुश्च सन्नेपते । तथाश्वयुश्च सन्नेपते । तं काममावेच्छं कुर्विति भावः ॥९॥

अथ दशमी—

तवेदिन्द्राहमाशसाहस्तेदात्रचनददे ।

दिनस्यवामघवन्त्संभृतस्यवापूर्धियवंस्पकाशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

तवं । इत् । इन्द्र । अहम् । आशसा । हस्ते । दात्रम् ।

चन । आ । ददे । दिनस्य । वा । मघश्चन् ।

समभृतस्य । वा । पूर्धि । यवंस्य । काशिना ॥ १० ॥ ३२ ॥

हे मघवन् इन्द्र तवेत् त्वैवाशसा आशंसनेन त्वमस्मदीयं क्षेत्रं यवसमृद्धं करोषीत्याशंसनेन हस्ते दात्रं चन लवनसाधनं दात्रमथाददे स्वीकरोमि । किमनेन मयासेन दिनस्य वा पूर्वमेव छिन्नस्य वा यवस्य संभृतस्य वा पूर्वमेव छिन्ना निष्कृतस्य राशीकृतस्य वा यवस्य काशिना मुष्टिना पूर्धि पूरयाशंसनं देहिच्च ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य पंचमे द्वात्रिंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अयं कृत्तरिति नवर्चं नवमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—अयंकृत्तुर्नवकृत्तुर्भागवः सौम्यमन्त्यानुष्टुभिवि । भागवः कृत्तुर्कृषिः नवम्यनुष्टुप् अष्टौ गायत्र्यः सोमोदेवता विनियोगोर्लैंगिकः ।

तत्र प्रथमा—

अयंकृत्तुर्गृहीतोविश्वजिदुन्द्रिदिस्सोमः । ऋषिर्विप्रःकाव्येन ॥१॥

अयम् । कृत्तुः । अगृहीतः । विश्वजित् ।

उत्सृजित् । इत् । सोमः । ऋषिः । विप्रः । काव्येन ॥ १ ॥

अयं सोमः कृत्तुः कर्ता सर्वस्य अगृहीतोन्मैरगृहीतः विश्वजिव सर्वस्य जेता उद्रिव फलस्योद्रेदकः अथवा विश्वजिदुद्रिदी सोमयागो तयोर्निष्पादकत्वात् तद्रूपो ऋषिर्ज्ञानवान् विप्रः मेधावी विप्रवत्सूयः विशेषेण पूरकोवा एवं महानुभावः सोमः काव्येन स्तोत्रेण स्तुत्यो भवतीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभ्यूर्णोति यन्नग्रं भिपक्ति विश्वं यत्तु रम् ।
प्रेमन्धः ख्यन्निःश्रोणो भूत् ॥ २ ॥

अ॒भि । ऊ॒र्णो॑ति । यत् । न॒ग्रम् । भि॒पक्ति॑ । विश्वंम् । यत् ।
तु॒रम् । प्र । ई॒म् । अ॒न्धः । ख्य॒त् । निः । श्रो॒णः । भू॒त् ॥ २ ॥

अयं सोमो यन्नग्रमस्ति तदभ्यूर्णोति आच्छादयति यन्नग्रमिव विफलं वर्तते तदाच्छादय-
ति फलेन अथवा वल्लं जनयन्नाच्छादयति । तथा यत्तुरमावुरं रुग्णं विश्वं तद्भिपक्ति भिपज्य-
ति यज्ञद्वारा स्वर्गसाधनेन औषधरूपेण च शरीरसिद्धिसाधनञ्च अन्धः सन्नन्धोऽपि परस्यैव
परयति । श्रोणः श्रोणोऽपि पंगुरपि निर्भूत् निर्भवति निर्गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वं सोम तन्नूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरुयन्तासि वरुथम् ॥ ३ ॥
त्वम् । सो॒म । त॒नू॒कृ॒त्भ्यः॑ । द्वेषः॑भ्यः ।
अ॒न्य॒कृ॒ते॒भ्यः॑ । उ॒रु । य॒न्ता । अ॒सि॒ । वरु॑थम् ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं तन्नूकृद्भ्यः कृशीकुर्वद्भ्यः अथवांगानां विच्छेदकेभ्योऽन्यकृतेभ्यो द्वेषोभ्यो
शत्रुकृतेभ्योऽपिभ्यः कृत्येभ्य इत्यर्थः वरुथं वरकं रक्षणं उरुयन्तासि बहुकृद्भ्यसि स्तोतृणां ।
अन्यकृतानि हि रक्षांसीति ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिव आपृथिव्याः ऋजीपिन् ।
यावीरघस्यर्चिद्वेषः ॥ ४ ॥

त्वम् । चि॒त्ती । तव॑ । दक्षैः । दि॒वः । आ । पृ॒थि॒व्याः ।
ऋ॒जी॒पिन् । या॒वीः । अ॒घ॒स्य॑ । चि॒त् । द्वेषः॑ ॥ ४ ॥

हे ऋजीपिन् तृतीयसवनगतेन ऋजीपेण तद्वन् सोम त्वं तव चिन्ती चित्या प्रज्ञया दक्षैः
बलैश्च दिवआ दिवश्च आ इति चार्थे पृथिव्या आ पृथिव्याश्च सकाशात् अद्यस्यचिद-
स्माकमाह्नुरपि द्वेषः शत्रोः कृत्वां यावीः पृथक्कुरु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानि द्दुपो रातिम् ।

वृज्युस्तृष्यतः कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अर्थिनः । यन्ति । च । इत् । अर्थम् । गच्छान् । इत् ।

द्दुपः । रातिम् । वृज्युः । तृष्यतः । कामम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

अर्थिनो धनानि कामयमाना यन्ति चेत् यन्ति च अर्थं प्रति गत्वा च द्दुपो वात् रातिं
दानं गच्छानि च गच्छन्ति च । गतेषु मध्ये यं हे सोम त्वमनुगृह्णासि तस्य त्व्यतो जिज्ञासाणस्प
कामं वृज्युः पुनः कामानावर्जयन्ति तावत्पर्यन्तं पूरयन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे ऋषिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथ षष्ठी-

विदद्यत्पूर्व्यं नष्टमुदीमृतायुर्मीरयत् ।

प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ॥ ६ ॥

विदत् । यत् । पूर्व्यम् । नष्टम् । उत् । ईम् । ऋतुद्वयम् ।

इरयत् । प्र । ईम् । आयुः । तारीत् । अतीर्णम् ॥ ६ ॥

यद्यदा पूर्व्यं पुराणं नष्टं स्वकीयं धनं विदह्यते नष्टधनः ई एनं ऋतायुं नष्टधनलाभा-
र्थं यज्ञकामं उदीरयत् प्रेरयति धनं साधयतीत्यर्थः । तदा ई अतीर्णं एनं यज्ञारंभिर्णं आयुः
जीवन् प्रतारीत् प्रकर्षेण वर्षयेत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

सुशेवोनोमृळ्याकुरदंसक्रतुरवातः । भवानःसोमशं हुदे ॥ ७ ॥

सुशुशेवः । नः । मृळयाकुः । अदृप्तकृतुः । अवातः ।

भव । नः । सोम । शम् । हृदे ॥ ७ ॥

हे सोमपीतस्त्वं नः अस्माकं हृदे हृदये वर्तमानः शं सुखं भव । किंच नः अस्माकं सुशेवः सुसुखः मृळयाकुः सुखकर्ता अदृप्तकृतुः असमाप्तकर्मा पुनःपुनः यागप्रवर्तकः अवातः निश्चलश्च भवेत्यन्वयः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

मानंःसोमसंवीविजोमाविर्वीभिपथाराजन् ।

मानोहादिंत्विपावर्धीः ॥ ८ ॥

मा । नः । सोम । सम् । वीविजः । मा । वि । वीभिपथाः ।

राजन् । मा । नः । हादिं । त्विपा । वर्धीः ॥ ८ ॥

हे सोमपीतस्त्वं नोस्मान्मासंवीविजश्चलितानां गन्माकर्षीः । राजन् सोमात्मान् माविर्वीभिपथाः भीतान्माकुरु । नोस्माकं हादिं हृदये त्विपा दीत्या मावधीः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अवयत्स्वेसधस्थेदेवानां दुर्मतीरीक्षे ।

राजन् अपद्विपःसेधमीद्वो अपस्त्रिधःसेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

अव । यत् । स्वे । सधस्थे । देवानाम् । दुःमतीः । ईक्षे । राजन् ।

अप । द्विपः । सेध । मीद्वः । अप । त्रिधः । सेध ॥ ९ ॥ ३४ ॥

स्वे सधस्थे स्वकीये राहस्थाने गृहे देवानां दुर्मतीः दुर्मतयो न प्रविशन्ति । यद्यदा अवेशेहं त्वं वा ईक्षसे तदा हे राजन् द्विपोस्महेष्टून् अपसेध । हे मीद्वो सोमरसस्य सेकः त्रिधो हिंसकानपसेध भिन्धीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य पञ्चमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

नहन्यमिवि दशर्वं दशमं सूक्तं । अत्रेयमनुक्रमणिका—नसन्त्यंशैकपूर्वोषसोनापत्रे-
न्यादेवोत्रिष्टुविति । एकपूर्वामनोधसः पुत्रकृतिः अन्त्यात्रिष्टुष साच देवदेवत्या सिष्टागापन्यः

ऐन्द्रः । द्वितीये पर्याये मैत्रावरुणशस्त्रे आदितोष्टर्चः । सूत्रितंच—नहन्यं बळाकरमित्यष्टाविति । महावते निष्केयल्ये गायत्रवृचाशीतौ आद्याविनियुक्ता । तथाच पंचमारण्यके शौनकः—नह्यं न्यंबळाकरमित्येतांपत्यवदधाति ।

तत्र प्रथमा—

नह्यं न्यंबळाकरं मर्द्धितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्रमृळ्य ॥ १ ॥

नहि । अन्यम् । बळा । अकरम् । मर्द्धितारम् । शतक्रतो
इति शतश्रुतो । त्वम् । नः । इन्द्र । मृळ्य ॥ १ ॥

हे शतक्रतो त्वत्तोन्यं मर्द्धितारं सुखमितारं बळा बट् तन्नह्यकरं नकरोमि तस्मात् हे इन्द्र त्वं नोस्मान्मृळ्य ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यो नः शश्वत्पुरा विथामृधो वाजसातये । सत्त्वं न इन्द्रमृळ्य ॥ २ ॥

यः । नः । शश्वत् । पुरा । आविथ । अमृधः ।

वाजसातये । सः । त्वम् । नः । इन्द्र । मृळ्य ॥ २ ॥

हे इन्द्र यत्त्वं अमृधः शत्रुभिरर्द्धितवः सन् पुरा पूर्वस्मिन्काले शश्वत् बहुवारं नोस्मान् आविथ रक्षितवानसि । सत्त्वं नोस्मान्वाजसातये अन्नदानार्थं यद्वा अन्नसंसजनार्थं मृळ्य सुख्यं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

किमद्भरं रघोर्दनः सुन्वानस्यां वितेदसि । कुवित्स्विन्द्रणः शकः ॥ ३ ॥

किम् । अद्भ । रघोर्दनः । सुन्वानस्य । अविता । दत् ।

असि । कुवित् । सु । इन्द्र । नः । शकः ॥ ३ ॥

१ योमृधोरिस्तकः नोस्मान्वाजसातये अन्नदानार्थं पुरा पूर्वमाविथ रक्षितवान् । हे इन्द्र सत्त्वं नोस्मान् शश्वत्सदा मृळ्य सुख्यम् । इति व्याख्यानान्तरं पुस्तकान्तरस्थं ।

अंग हे इन्द्र त्वं रघ्नचोदनः रथं राधकं चोदयतीति रघ्नचोदनः तादृशस्त्वं सुग्वानस्या-
वितेदसि रक्षक एव भवसि । अतो नोस्माकं कुविद्दु सु सुष्टु शकः अशकःशकोभव बहुधनं
कुर्वित्पथः अस्मान्वा बहुकुर्विति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रप्रणोरथमवपश्चाच्चित्सन्तमद्रिवः । पुरस्तादिनमेरुधि ॥ ४ ॥

इन्द्र । प्र । नः । रथम् । अव । पश्चात् । चित् । सन्तम् ।

अद्रिः । पुरस्तात् । एनम् । मे । रुधि ॥ ४ ॥

हे इन्द्र नोरथं प्राव प्ररक्ष । कीदृशं रथं पश्चाच्चित्सन्तं चिदप्पथे अस्मात्समानरथानां
पश्चाद्भूतमप्येनं मे रथं हे अद्रिवो वज्रवन्निन्द्र पुरस्ताद्दर्शमानं रुधि कुरु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

हन्तो नुकिमाससेप्रथमंनोरथंरुधि । उपमंवाजयुश्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥

हन्तो इति । नु । किम् । आससे । प्रथमम् । नः । रथम् ।

रुधि । उपमम् । वाजयु । श्रवः ॥ ५ ॥ ३५ ॥

हन्त्येतदादि मुख्यरुदामन्नितेन समानं हन्त्येन्द्र नु इदानीं किं त्वं तुष्णीमाससे । तव
किं करोमीति चेत् उच्यते—नः रथं प्रथमं सर्वेषां मुख्यं रुधि कुरु वाजयु अस्माकमन्नमिच्छ-
च्छ्रुवोन्नं हविर्लक्षणं उपमं अन्तिकनमित्त्वं तवान्तिकभूतं वर्ततइतिशेषः । यस्मादेवं तस्माद्रथं
अस्मदीयं प्रथमं रुधीति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे वचनशोषणः ॥ ३५ ॥

अथ षष्ठी—

अवानोवाजयुंरथंमुकरंतेकिमित्परि । अस्मान्तुजिग्युपंस्कृधि ॥ ६ ॥

अवं । नः । वाजयुम् । रथम् । सुकरम् । ते ।

किम् । इत् । परि । अस्मात् । तु । जिग्युपः । रुधि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र नोवाजयुं अन्नेच्छुं रथं अव रक्ष । संग्रामे ते तव किमिव किमपि सर्वकर्तव्य-
जार्त्तं परि परितः सुकरं मुखेन कर्तव्यं । तव कर्तुमशक्यं न किञ्चिदस्ति । यस्मादेवं तस्मात्
अस्मान् सुजिग्युषः सुष्टु जेतृन् रुधि कुरु संग्रामे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

इन्द्रदृष्ट्यस्व पूरसि भद्रात एति निष्कृतम् । इयं धीर्ऋत्वियावती ॥ ७ ॥

इन्द्र । दृष्ट्यस्व । पूः । अ॒सि । भ॒द्रा । ते । ए॒ति । निः॒ष्कृतम् ।

इयम् । धीः । ऋ॒त्विया॑वती ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं दृष्ट्यस्व दृष्टो भव संग्रामे त्वं पूरसि पूरयसि यथा पुरमविचलितं तद्वत्त्वम-
सि । अथवास्मदीये यज्ञे दृष्टो भव त्वं पुनरन्ययज्ञं जिगमिषुर्माभूः त्वं पूः पूरकः कामानामसि ।
किमत्र विद्यत इति चेत् उच्यते-निष्कृतं निष्कर्तारं ते त्वां भद्रा कल्याणी इयं धीः स्तुतिः
क्रिया वा ऋत्वियावती ऋतुशब्दः कालोपलक्षकः स्वकालोपेता सती एति गच्छति । यद्वा ते
निष्कृतं स्थानमेति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मासीमवद्य आभागुर्वीकाष्ठा हितं धनम् । अपावृक्ता अरत्नयः ॥ ८ ॥

मा । सी॒म् । अ॒वद्ये । आ । भा॒क् । उ॒र्वी । का॒ष्ठा । हि॒तम् ।

ध॒नम् । अ॒प॒वृ॒क्ताः । अ॒रत्न॑यः ॥ ८ ॥

मास्मान् सीं सर्वतोऽवद्ये निन्दा आभाग् भाभजतु मामोतु न कुतश्चिद् । पापरहितान्कु-
र्वित्पथः । किञ्चोर्वी काष्ठा बहंतसालआज्यंतः आज्यंतोपि काष्ठोच्यते कान्त्वा स्थितो भव-
तीति यास्कः । तत्र हितं निहितं शत्रुसंबन्धि धनं अस्माकं भवत्वित्यर्थः । अरत्नयः अरममा-
णाः शत्रयः अपावृक्ताः सन्निविशेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तुरीधुनामयज्ञिष्यदाकरस्तदुश्मसि । आदित्पतिर्न ओहसे ॥ ९ ॥

तुरीयम् । नामं । यज्ञियम् । यद्वा । करः । तत् । उश्मसि ।

आत् । इत् । पतिः । नः । ओहसे ॥ ९ ॥

हे इन्द्र त्वं यज्ञियं यज्ञसंबन्धिनं तुरीयं चतुर्थं नाम यदा करः करोषि तदुश्मसि कामयामहे आदिदन्तरमेव नामकामानन्तरमेव पतिः पालकः त्वं नोस्मानोहसे वहसि प्रापयसि । नक्षत्रनाम गुह्यनाम प्रकाशं नामेति त्रीणि नामानि । सोमयाजीति तुरीयं नाम तच्चयज्ञियं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अवीवृधत् अमृता अमं दीदेक्यू देवा उत याश्च देवीः ।

तस्मा उराधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मक्षु धियावंसुर्जगम्यात् ॥ १० ॥ ३६ ॥

अवीवृधत् । वः । अमृताः । अमन्दीत् । एक्यूः । देवाः ।

उत । याः । च । देवीः । तस्मै । ऊँ इति । राधः । कृणुत ।

प्रशस्तम् । प्रातः । मक्षु । धियावंसुः । जगम्यात् ॥ १० ॥ ३६ ॥

इयं वैश्वदेवी । हे देवाः हे अमृता अमरणा वीयुष्मानयमवीवृधत् वर्धयति स्तुत्या । अमन्दीत् वर्धयति सोमेन । एक्यूः ऋषिरहं । उतापिच हे देवीर्देव्यो देवपत्न्यो याश्च मूर्धं स्थीयुष्मानपि अवीवृधदमन्दीच्च तस्मै राधो धनं प्रशस्तं मवृद्धं कृणुत कुरुत । उदिति पूरणः एवकारार्थोवा । प्रातः प्रातेरव मक्षु क्षिप्रं धियावसुः कर्मधनइन्द्रो जगम्यादागच्छतु । इन्द्रस्य देवस्वामित्वादाधिक्यद्योतनाय पुनरभिधानम् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे षट्त्रिंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

॥ इत्यष्टमे मंडलेऽष्टमोऽनुवाकः ॥ ८ ॥

नवमेऽनुवाके त्रयोदशसूक्तानि । तत्रातूनइन्द्रेति नवर्चं प्रथमं सूक्तं कण्वपुत्रस्य कुसीदिनार्थं गायत्र्यैन्द्रं । तथाचानुक्रम्यते—आतूनोनवकुसीदीकाण्वइति । महामवे निष्केयस्ये गायत्रवृत्ताशीतावेतदादिके द्वे सूक्तेः । तथैव पंचमारण्यके सूत्रितंच शौनकेन—आतूनइन्द्रसुमंतमिति सूक्ते सूद्रदोहाइति । द्वितीये ष्यांये मैत्रावरुणरात्ने आपस्तुचः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—आतूनइन्द्रसुमंतमापद्रवपरायवइति ।

तत्र प्रथमा—

आतूर्नदन्द्रक्षुमन्तं चित्रं ग्राभं संग्रभाय । महाहस्तीदक्षिणेन ॥१॥

आ । तु । नः । दन्द्र । क्षुमन्तम् । चित्रम् । ग्राभम् ।

सम् । गृभाय । महाहस्ती । दक्षिणेन ॥ १ ॥

हे इन्द्र महाहस्ती महाहस्तवान् त्वं तु तदानीमेव अस्मभ्यं दातुं नोस्मदर्थं क्षुमन्तं शब्दवन्तं स्तुत्यमित्यर्थः । चित्रं चायनीयं ग्राभं ग्राहकं ग्रहणार्हं वाधनं दक्षिणेन हस्तेन नु क्षिप्रं आसंग्रभाय आभिमुख्येन संग्रहाण ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विद्वाहित्वा तु विकूर्मितु विदेष्णं तु वीमघम् । तुविमात्रमवोभिः ॥२॥

विद्म । हि । त्वा । तुविःकूर्मिम् । तुविःदेष्णम् । तुविःमघम् ।

तुविःमात्रम् । अवोऽभिः ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां विद्म हि जानीमः खलु । कीदृशमिति तु विकूर्मिं बहुकर्माणं तु विदेष्णं बहुपदेयं तु विमघं बहुधनं तु विमात्रं बहुप्रमाणं अवोभिर्युक्तम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नहित्वांशूरदेवानमर्तासोदित्सन्तम् । भीमं नगां वारयन्ते ॥ ३ ॥

नहि । त्वा । शूर । देवाः । न । मर्तासः । दित्सन्तम् ।

भीमम् । न । गाम् । वारयन्ते ॥ ३ ॥

हे शूरेन्द्र त्वा त्वां दित्सन्तं दातुमिच्छन्तं देवाः नहि वारयन्ते ननिवारयन्ति । तथा मर्तासो मर्त्या अपि नवारयन्ते । भीमं नगां भयजनकं वृषभं यवसे प्रवृत्तमिव तं यथा वारयितुं न शक्नुवन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥

प्रथमेपर्यायेच्छावाकशस्त्रेणोन्विन्द्रमिवितृचः तथा च सन्निवृत्तं—एतोन्विन्द्रंस्तवामेशानं मानोऽस्मिन्मघवन्निति ।

तृचे प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

एतोन्विन्द्रंस्तवामेशानं वस्वः स्वरारजम् । नराधंसामधिपन्नः ॥ ४ ॥

आ । इत् । ऊँ इति । नु । इन्द्रम् । स्तवम् । ईशानम् ।

वस्यः । स्वराजम् । न । राधस्ता । मधिपत् । नः ॥ ४ ॥

हे अस्मदीयाजनाः एतो आगच्छतैव नु क्षिपं । किंकर्तुं स्ववामेन्द्रं । कीदृशं तं वस्योपसु-
नोधनस्य ईशानं स्वामिनं स्वराजं स्वयमेव राजमानं स्वर्गे राजमानं वा । गोस्मानिन्द्रेणानुप-
हीतान् राधस्ता धनेन अन्योधनीनमधिपत् नवाधवां आढयानामस्मत्समानानामप्याढयत्वाम
स्तवामेत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ तृचे द्वितीया सूक्ते पंचमी-

प्रस्तोपदुपगासिपच्छवत्सामंगीयमानम् । अञ्जिराधसाजुगुर्त् ॥ ५ ॥ ३७ ॥

प्र । स्तोपत् । उप । गासिपत् । श्रवत् । सामं । गीयमानम् ।

अञ्जि । राधस्ता । जुगुर्त् ॥ ५ ॥ ३७ ॥

पूर्वधेने स्तवामेत्युक्तं तदेव स्तोत्रमिन्द्रः प्रस्तोपत् प्रस्तुत्वा च उपगासिपत् उपमानं च क-
रोतु । तदर्थं गीयमानं साम स्तोत्रं श्रवत् शृणोतु । राधस्ता धनेन च युक्तोस्मानभिजुगुर्त्दभिगृ-
णातु स्वीकृष्विति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथ तृचे तृतीया सूक्ते षष्ठी-

आनोभर्दक्षिणेनाञ्जिसव्येनप्रमृश । इन्द्रमानोवसोर्निर्भाक् ॥ ६ ॥

आ । नः । भर् । दक्षिणेन । अञ्जि । सव्येन । प्र । मृश ।

इन्द्रं । मा । नः । वसोः । निः । भाक् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र गोस्मार्थं आभराहत्य दक्षिणेन सव्येन च हस्तेन उजाभ्यां हस्ताभ्यां अञ्जि
प्रमृश प्रयच्छेत्यर्थः । गोस्मान्वसोर्धनात् मानिर्भाक् मानिर्भाक्षीः ॥ ६ ॥

द्वितीये पर्यायेच्छावाकशस्त्रे उपक्रमस्तेति तृचः । सूत्रिदच-उपक्रमस्वाभरधृपतावदस्मै
नव्यमिति ।

सैषा तृचे प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

उपक्रमस्वाभरधृपतावृष्णोजनानाम् । अदांशृष्टरस्पवेदः ॥ ७ ॥

उपं । क्रुमस्त्र् । आ । जुर । धृपता । धृष्णो इति ।
जनानाम् । अदाशुःइतरस्य । वेदः ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वमुपक्रमस्व धनं प्रत्युपगच्छ मवृत्तो भव वा दातुं । हे धृष्णो धर्मरु शत्रूणां धृषता धृष्टेन वेतसा युक्तः सन्, आमराहरश्च । कस्य धनमाहरेति उच्यते—जनानां मध्ये अदाशुइतरस्य अत्यन्तमदातृत्वस्य वेदोधनं ॥ ७ ॥

अथ वृत्ते द्वितीया सूक्तेष्टमी—

इन्द्रपउनुतेअस्तिवाजोविप्रेभिःसर्नित्वः । अस्माभिःसुतंसनुहि ॥८॥

इन्द्र । यः । ऊँ इति । नु । ते । अस्ति । वाजः । विप्रेभिः । सर्नित्वः ।
अस्माभिः । सु । तम् । सनुहि ॥ ८ ॥

हे इन्द्र योवाजोत्सं विप्रेभिर्मंधाविभिः सर्नित्वः संभजनीयः ते तवास्ति तं वाजमस्माभिर्पाचितः सन् अस्मभ्यं वा सु सुष्टु सनुहि देहि ॥ ८ ॥

अथ वृत्ते तृतीया सूक्ते नवमी—

सद्योजुवस्तेवाजाअस्मभ्यंविश्वश्चन्द्राः । वशैश्चमक्षुर्जरन्ते ॥९॥३८॥

सद्यःइजुवः । ते । वाजाः । अस्मभ्यम् । विश्वश्चन्द्राः ।
वशैः । च । मक्षु । जरन्ते ॥ ९ ॥ ३८ ॥

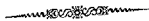
हे इन्द्र ते तव वाजाः अन्नानि अस्मभ्यं सद्योजुवः शीघ्रं गन्तारोभयन्तु । कीदृशास्ते विश्वश्चन्द्राः सर्वहिरण्योपेताः बहूनामाह्लादकावा अस्मदीयाश्च जनाः वशैः कामैरनेकैर्युक्ताः मक्षु शीघ्रं जरन्ते स्तुवन्ति ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य पंचमेऽष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेवाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्वाजापिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गमवर्तकश्रीवीरभुक्कशूपात्सत्ताषाज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माघवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योखिलंजगत् । निर्ममेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 आपद्रवेति नवर्चं द्वितीयं सूक्तं । तथाचानुक्रम्यते—आपद्रवेति । ऋषिश्चान्यस्मादिति प-
 रिभाषया काण्वःकुसीदऋषिः प्राग्बल्लसुप्रियपरिभाषया गायत्रीछन्दः अनादेशपरिभाषयेन्द्रोदे-
 वता । महान्ते निष्केवल्ये सूक्तविनियोगउक्तः । द्वितीये रात्रिपर्याये मैत्रावरुणरासे आपद्रवे-
 तितृचोनुत्सवः । सुत्रितं च—आपद्रवपरावतो नस्य न्यंबळाकरमित्यष्टाविति ।

अथ तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

अम् आपद्रवपरावतोर्वावतंश्च वृत्रहन् । मध्वः प्रतिप्रसर्मणि ॥ १ ॥

आ । प्र । द्रव । परावतः । अर्वावतः । च ।

वृत्रहन् । मध्वः । प्रति । प्रसर्मणि ॥ १ ॥

हे वृत्रहन् अपामावरकस्य वृत्रासुरस्य हन्तर्हे इन्द्र प्रसर्मणि प्रकृतानि भर्माणि भरणा-
 नि पशुमहादिसंपादनानि यस्मिन् सप्रभर्मा यज्ञः । यज्ञा प्रकृष्टाः कर्मणिकुशात्ता भर्माणः देवा-
 नां हविः प्रदानेन पोषका ऋत्विजोयस्मिन्निवि सवथोकः एतादृशे यज्ञे मध्वः मदकरान् सोमान्
 प्रति परावतः विप्रकृष्टाव दूरस्थादेशादपि अर्वावदश्च समीपस्थादेशादपि आभिमुख्येन प्रदत्त-
 त्वं त्वरया आगच्छ । मध्वइति बालन्दसीति पूर्वसवर्णदीर्घाभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तीव्राः सोमांसु आगृह्णन्तासौ मादयिष्णवः । पिवाद्दधृग्यथोच्चिपे ॥ २ ॥

तीव्राः । सोमांसः । आ । गृह्ण । सुतासः । मादयिष्णवः ।

पिब । दधृक् । यथा । ओच्चिपे ॥ २ ॥

हे इन्द्र तीव्राः तीव्रमदाः क्षिपं मदकारिणइत्यर्थः । मादयिष्णवः मादनशीला मादन-
 कारिणोवा इमे सोमांसः सोमाः सुतासः त्वदर्थेनभिपुताः तस्मादागृह्णन्तासौ मादयिष्णवः प्रत्याग-

च्छ । आगत्यच तान् पिव । सोमपाने कारणमाह—त्वं यथा दधृक् धृष्टः तत्प्रीवौ ममत्प्रःसन्
तान् ओचिषे समवैषि सेवसे ततस्तान्मथाकार्मपिषेत्यर्थः । दधृगिति त्रिधृषामागत्प्रयेदत्यस्माद्-
त्विग्दधृगित्यादिना किन्प्रत्ययान्तोनिपात्यते । ओचिषे उचसमवाये छान्दसेत्तेतिरूपम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इषामन्दस्वादुतेरवरायमन्यवे । भुवत्तइन्द्रशंहेदे ॥ ३ ॥

इषा । मन्दस्व । आत् । ऊँ इति । ते । अरम् । वराय ।
मन्यवे । भुवत् । ते । इन्द्र । शम् । हृदे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र इषा सोमलक्षणेनानेन मन्दस्व मोदस्व हृष्टोभव । उदत्यवधारणे । आदनन्वरेव
ते तव वराय शत्रुनिवारकाय मन्यवे क्रोधाय ससोमः अरमलं पर्याप्तोभवतु क्रोधशमने समर्थो-
भवतु । यदा सोमं पिबति तदा मन्युं त्यजतीत्यर्थः । किंच ते तव हृदे हृदये ससोमः शं शंकरः
सुखकरोभुवत् भवतु ॥ ३ ॥

तृतीये पर्याप्ते आत्वशत्रवित्यनुत्पस्तुचः । सूत्रितं च—आत्वेतानिपीदतात्वशत्रवागहीति ।

तस्मिन्प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

आत्वशत्रवागहिन्द्युर्कथानिचहूपसे । उपमेरोचनेदिवः ॥ ४ ॥

आ । तु । अशत्रो इति । आ । गृहि । नि । उक्थानि ।
च । हूपसे । उपमे । रोचने । दिवः ॥ ४ ॥

हे अशत्रो सपन्नरहित अस्य बहुपिषवत्त्वात् रणाग्निमुखं गन्तारः शत्रवो नसन्तीत्य-
र्थः । तादृशेन्द्र तु क्षिपे आगह्मसमघतं प्रत्यागच्छ । यतः दिवः स्वतेजसा दीप्यमानात् घुल्लोकात्
तत्ररथैर्देवैरित्यर्थः रोचने अग्निभिर्दीप्यमाने लोकेच उपमे समीपे स्तोतारः रतोवशात्स्वात्मकं श-
ब्दं कुर्वन्त्यथेति उपमोयज्ञः तस्मिन्नस्मदीये यज्ञे च उक्थानि चिद्वृत्पश्चदशादित्क्षणानि स्तोत्रा-
णि प्रति निहूपसे त्वं स्तोतव्यतथा नितरामाहूयसे । यस्मादेवं वस्मादागच्छेति समन्ययः ॥४॥

अथ पञ्चमी-

तुभ्ययमद्रिभिःसुतोगोभिःश्रीतोमदायकम् । प्रसोमइन्द्रहूयते ॥ ५ ॥ १ ॥

तुभ्यं । अयम् । अद्रिभिः । सुतः । गोभिः । श्रीतः ।

मदाय । कम् । प्र । सोमः । इन्द्र । हूयते ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्द्र अद्रिभिरभिषवसाधनैर्ग्रावभिरयं सोमः तुभ्यं तुभ्यं त्वदर्थं सुतोभिपुतः ततोद-
शापवित्रेण पूत्वा गोभिः गोविकारैः क्षीराद्रिभिः श्रीतः सः अस्माभिः परायतएव संस्कृतः सोमः
तव मदाय मदार्थं कं सुखेन प्रहूयते अग्नौ स्वाहाक्रियते तस्मादागत्य सोमं पिब ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य षष्ठे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

इन्द्रश्रुधिसुमेहवंमस्मेसुतस्यगोमतः । विपीतितृप्तिमंश्रुहि ॥ ६ ॥

इन्द्र । श्रुधि । सु । मे । हवंम् । अस्मे इति । सुतस्य ।

गोमतः । वि । पीतिम् । तृप्तिम् । अश्रुहि ॥ ६ ॥

हेइन्द्र मे मदीयं हवं त्वद्विषयमाह्वानं सु सुष्टुश्रुधि शृणु । तथास्मे अस्माभिः सुतस्याभिपुतस्य
गोमतो गव्यक्षीरवतः क्षीरेण मिश्रितस्येत्यर्थः । तादृशस्य सोमस्य पीतिं पानं व्यश्रुहि विविधं
प्राप्नुहि । तत्पानेन विविधं तृप्तिं च गच्छ । अशुभ्याप्तौ व्यत्ययेन परस्मैपदम् ॥ ६ ॥

तृतीये षष्ठी एवाच्छावाकशब्दे यइन्द्रचमसेष्वितृचः । सूत्रिवंच-यइन्द्रचमसे-
ष्वासोमः भवःततामिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

यइन्द्रचमसेष्वासोमंश्रुमूपुतेसुतः । पिवेदस्यत्वमीशिपे ॥ ७ ॥

यः । इन्द्र । चमसेपु । आ । सोमः । चमूपुते ।

सुतः । पिवं । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ७ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थं सुतोभिपुतो यः सोमः चमसेषु एतन्नामकेषु पात्रेषु तथा चमूषु चम-
न्ति यजनयन्नेति चमोमहाः तेषु चात्तवंतोस्ति । अस्य चमेवं सोमं पिबेत् इद्वधारणे पिबेत् ।

कथमस्य सोमपानयोग्यता तत्राह—हे इन्द्र त्वमीशिपे तस्य त्वमेव ईश्वरो भवसि स्रुत् । यतएवं तदः पिवेति समन्वयः । ईश ऐश्वर्ये सति ईशःसइतीडागमः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

योअप्सुचन्द्रमाइवसोमंश्चमूपुददृशे । पिवेदस्यत्वमीशिपे ॥ ८ ॥

यः । अप्सु । चन्द्रमाःइव । सोमः । चमूपु । ददृशे ।

पिव । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ८ ॥

हे इन्द्र योगृहीतः सोमः चमूपु ग्रहेषु ददृशे अन्तर्दृश्यते । तत्र दृष्टान्तः—चन्द्रमाइव यथा चन्द्रमा अप्सु अन्तरिक्षे निर्मलतया दृश्यते तद्वत् । यद्वा अप्सु उदकेषु चन्द्रमाः प्रतिबिंबतया नानाविधो दृश्यते । तथाष्टग्रहेषु अनेकरूपः सन् दृश्यते तमेवं सोमं पिवैव यतस्त्वमेवेशिपे स्रुत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

यंतेश्येनःपदाभरत्तिरोरजांस्यस्पृतम् । पिवेदस्यत्वमीशिपे ॥ ९ ॥ २ ॥

यम् । ते । श्येनः । पदा । आ । अर्जरत् । तिरः ।

रजांसि । अस्पृतम् । पिव । इत् । अस्य । त्वम् । ईशिपे ॥ ९ ॥ २ ॥

हे इन्द्र श्येनः शंसमीपः पक्षी पक्षिरूपधारिणी गायत्रीत्यर्थः । सपक्षी रजांसि अन्तरिक्षादिनोकस्थितान् सोमपालान् गन्धर्वांश्च तिरस्तिरस्कुर्वन् अस्पृतं शत्रुभिरस्पृष्टं सन्तं यं सोमं ते त्वदर्थं पदापज्यामाभरद पदेति सवनद्वयाभिमायम् सवनद्वये आहृतं सोमं त्वं पिव । गायत्री पक्षिरूपं धारयित्वा पद्यां सोममाहरव इत्यत्रार्थे यजुर्ब्राह्मणं—पत्यां द्वेसवने समग्रह्णात् मुखे-
नैकं तस्माद्द्वेसवने शुक्रवती प्रातःसवनं च माध्यंदिनेचेति । तं पिवैव तस्य ईश्वरोभवसि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

देवानामिति नवर्चं तृतीयं सूक्तं काण्वस्य कुत्सीदिनआर्षिं गापन्नं वैश्वदेवं । तथाचानु-
क्रम्यते—देवानां वैश्वदेवमिति । दशरात्रेष्टमेहनि वैश्वदेवशक्ते इदं सूक्तं वैश्वदेवनिविद्धानं स-
वितं च—देवानामिदं वइति वैश्वदेवमिति ।

तत्र प्रथमा-

देवानामिदवोमहत्तदाष्टणीमहेव्यम् । वृष्णामस्मभ्यमूतये ॥ १ ॥

देवानाम् । इत् । अवः । महत् । तत् । आ । वृष्णीमहे ।
व्यम् । वृष्णाम् । अस्मभ्यम् । ऊतये ॥ १ ॥

हे देवाः देवानां स्वतेजसा सर्वतोदीप्यमानानां इत् एवार्थे युष्माकमेव महत् व्याप्तं मह-
नीयं वा अवः पालनं यद्विद्यते तद्वृष्णां कामानां वर्षितृणां युष्माकं स्वभूतं तद्गणं यजमाना-
वयं आवृणीमहे समंतात्संभजामहे । किमर्थमस्मभ्यमूतये पूर्वमस्मभ्यमस्मदर्थमिति साधार-
णमेवोक्त्वा तद्विशिनष्टि ऊतयदिति अस्माकं पालनायेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

तेनःसन्तुपुञ्जःसदावरुणोमित्रोअर्यमा । वृधासश्चप्रचेतसः ॥ २ ॥

ते । नः । सन्तु । पुञ्जः । सदा । वरुणः । मित्रः ।
अर्यमा । वृधासः । च । प्रचेतसः ॥ २ ॥

हे देवाः वरुणः शत्रूणां निवारकः मित्रः सर्वेषां मित्रभूतः अर्यमा सततं गच्छन् एव-
आमकास्ते त्रयोदेवाः सदा सर्वदा सर्वेषु अहःसु नोस्माकं पुञ्जः सहायाः सन्तु भवन्तु । अ-
ग्निहोत्रादिकर्मणि इन्द्रादिदेवाः सहागमनादि यत्परितगापनान्तेषु साहाय्यं कुर्वन्ति तस्यर्थः ।
ततः प्रचेतसः प्रकृतज्ञानाः यदा चेतः स्तोत्रं शोभनस्तुतयस्ते देवा वृधासो वर्धकाश्च अस्माकं
धनादिदानेन वर्धयित्वाश्च सन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अतिनोविष्पितापुरुनौमिरपोनपर्यथ । यूयमृतस्यरथ्यः ॥ ३ ॥

अति । नः । विष्पिता । पुरु । नौजिः । अपः ।
न । पर्यथ । यूयम् । मृतस्य । रथ्यः ॥ ३ ॥

मृतस्य सत्यस्य यत्तस्यवाहे रथ्यो नेवारो देवाः यूयं विष्पिता विष्पितानि निपाशानि वित्तानि

पुरु सुपोलुक् पुरुणि बहूनि शत्रुवत्यानि कर्माणि नोस्मान् यूयमतिपपंथ वडानिचेद् तेषां व-
धेन अतीत्य गमयत । कर्माणिचेद् नोस्मान्तिपपंथ पारं समातिं रक्षणिः गमयत । तत्रदृष्टान्तः—
नौभिरपोन यथा नाविकः अपः उदकानि नौभिर्जनान् वीरं प्रति प्रापयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

वामंनोअस्त्वयमन्वामंवरुणशंस्यम् । वामं ह्यावृणीमहे ॥ ४ ॥

वामम् । नः । अस्तु । अर्यमन् । वामम् । वरुण ।

शंस्यम् । वामम् । हि । आवृणीमहे ॥ ४ ॥

हे अर्यमन्देव वामं वननीयं संभजननीयं धनं नोस्माकं अस्तु भवतु । हे वरुण शंस्यं
शंसनीयं स्तुत्यं वामं धनमस्माकमस्तु । कुतः हिशब्देहेतौ यस्मात्कारणात् वयं वामं
धनं युष्मानावृणीमहे याचामहे इत्यर्थः तस्मान्नोस्तिवत्याशास्ते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वामस्य हि प्रचेतस ईशानासोरिशादसः । नेमादित्या अघस्य यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

वामस्य । हि । प्रचेतसः । ईशानासः । रिशादसः ।

न । ईम् । आदित्याः । अघस्य । यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे प्रचेतसः प्रकृष्टज्ञानाः शोभनस्तुतयोवा हे रिशादसः रिशतां हिंसातां शत्रूणामन्तारः
क्षेमरोदेवाः यूयं वामस्य वननीयस्य धनस्य ईशानास ईशानाः हिरवधारणे ईशानाएव स्वा-
मिनएव भवथ तस्माद्युष्मान्याचामहे इत्यर्थः । ईशानाः ईशपेश्वर्ये अनुदात्तेत् तास्यनुदानेदिति
स्वरेणाद्युदात्तता भवति न संबुद्धिः । ततो हे आदित्याः अदितेः पुत्रादेवाः ईमेनं याचमानं मां
वद्धनं प्राप्नोतु वद्धनमघस्य पापस्य संबन्धि विद्यते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

व्यमिहः सुदानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वन्ना । देवां वृधाय हूमहे ॥ ६ ॥

व्यम् । इत् । वः । सुदानवः । क्षियन्तः । यान्तः ।

अध्वन् । आ । देवाः । वृधाय । हूमहे ॥ ६ ॥

हे सुदानवः शोभनदानाः हे देवाः क्षियन्तो गृहेष्वग्निहोत्रार्थं निवसन्तः अध्वन् सुपो-
 लुक् अध्वनि समिदाहरणार्थं यान्तो गच्छन्तोऽपि वयं वद्वत् युष्मानेव वृधाय हविर्भिवर्धना-
 य हूमहे आह्वयामः । यद्वा वयं गृहेषु गृहान्निर्गमनकाले मार्गेषु च वृधाय अस्माकं धनादि-
 भिवर्धनायाह्वयामः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अधि॒न॒इन्द्रै॒षा॒विष्णो॑स॒जा॒त्या॒नाम् । इ॒ताम॑रु॒तो॒अश्वि॑ना ॥ ७ ॥

अधि॑ । नः । इन्द्र॑ । एषाम् । विष्णो॑ इति । स॒ऽजा॒त्या॒नाम् ।

इत॑ । मरुतः । अश्विना ॥ ७ ॥

हे इन्द्र विष्णो मरुतः हे अश्विना अश्विनौ हे इन्द्रादयो देवाः सजात्यानां समानापां
 जातौ भवाः सजात्याः धातुमित्रादयः वेपामेषां मध्ये नोस्मान् अधोत यूयं स्तुत्यतया अ-
 विगच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

प्र॒भ्रा॒तृ॒त्वं॒सु॒दान॒बोध॑द्वि॒तास॑मा॒न्या । मा॒तु॒र्गर्भे॑भ॒राम॑हे ॥ ८ ॥

प्र । भ्रा॒तृ॒ऽत्वम् । सु॒ऽदान॒वः । अधे॑ । द्वि॒ता । स॒मा॒न्या ।

मा॒तुः । गर्भे॑ । भ॒राम॑हे ॥ ८ ॥

हे सुदानवः शोभनदाना आदित्याः अघाथ अस्मत्प्रागमनानन्तरं वयं समान्या स-
 मान्येन सुपोऽद्यादेशः । पूर्वं सर्वेषां देवानां सांहत्येन ततो द्विता द्विषा द्विप्रकारेण च मातुरदिवे-
 र्गर्भे संजातं यद्युष्माकं धातृत्वं विद्यते तद्विदानीं वयं प्रभरामहे प्रभरणमुच्चारणं प्रकाशनेवा
 उच्चारयामः प्रकाशयामोवा । सर्वेषां देवानां द्वंद्वशो जननं वैत्तिरीयके स्पष्टमभिहितं-अदितिः
 पुत्रकामा साधेभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मौदनमपचदित्युपक्रम्य तस्यै पूषाचार्यमाचाजायेतामित्यादिनां ॥८॥

अथ नवमी-

यूपं॑हि॒ष्ठासु॑दानव॒इन्द्रं॑ज्येष्ठा॒अभि॑र्चयः । अघा॑चि॒द्व॒उत॑जु॒वे ॥९॥४॥

पुरु सुपोलुक् पुरुणि बहूनि शत्रुबलानि कर्माणि नोस्मान् यूयमतिपर्यथ बलानिचेत् तेषां व-
धेन अतीत्य गमयत । कर्माणिचेत् नोस्मानतिपर्यथ पारं समार्षिं रक्षणेः गमयत । तत्रदृष्टान्तः—
नौभिरपोन यथा नाविकः अपः उदकानि नौभिर्जनान् तीरं प्रति प्रापयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वामं नो अस्त्वर्यमन्वामं वरुण शंस्वर्यम् । वामं ह्याष्टणीमहे ॥ २ ॥

वामम् । नः । अस्तु । अर्यमन् । वामम् । वरुण ।
शंस्वर्यम् । वामम् । हि । आष्टणीमहे ॥ ४ ॥

हे अर्यमन्देव वामं वननीयं संभ्रजनीयं धनं नोस्माकं अस्तु भद्रतु । हे वरुण शंस्वर्यं
शंसनीयं स्तुत्यं वामं धनमस्माकमस्तु । कुतः हि शब्दोद्देशेनो यस्मात्कारणात् वयं वामं
धनं युष्मानावृणीमहे याचामहे इत्यर्थः तस्मान्नोस्त्वित्याशास्वे ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वामस्य हि प्रचेतस ईशानासोरिशादसः । नेमादित्या अघस्य यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

वामस्य । हि । प्रचेतसः । ईशानासः । रिशादसः ।
न । ईम् । आदित्याः । अघस्य । यत् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे प्रचेतसः प्रकृष्टज्ञानाः शोभनस्तुतयोवा हे रिशादसः रिशतां हिंसतां शत्रूणामसितारः
क्षेत्रोदेवाः यूयं वामस्य वननीयस्य धनस्य ईशानास ईशानाः हिरवधारणे ईशानाएव स्वा-
मिनस्य भवथ तस्माद्युष्मान्याचामहे इत्यर्थः । ईशानाः ईशानेष्वर्थे अनुदाचेत् तास्यनुदाचेदिति
स्वरेणाद्युदात्ता भवति न संसृद्धिः । ततो हे आदित्याः अदितेः पुत्रादेवाः ईमेन याचमानं मां
तद्धनं मामोतु यद्धनमघस्य पापस्य संबन्धि विद्यते ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

व्यमिहः सुदानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वन्ना । देवा वृधाय हूमहे ॥ ६ ॥

व्यम् । इत् । वः । सुदानवः । क्षियन्तः । यान्तः ।
अध्वन् । आ । देवाः । वृधाय । हूमहे ॥ ६ ॥

हे सुदानवः शोभनदानाः हे देवाः क्षियन्तो गृहेष्वग्निहोत्रार्थं निवसन्तः अध्वन् सुपो-
 लुक् अध्वनि समिदाहरणार्थं यान्तो गच्छन्तोपि वयं वद्व युष्मानेव वृषाय हविर्भिवर्धना-
 य हूमहे आह्वयामः । यद्वा वयं गृहेषु गृहान्निर्गमनकाले मार्गेषु च वृषाय अस्माकं घनादि-
 भिवर्धनायाह्वयामः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अधि॒नइन्द्रै॒षांविष्णो॑सजा॒त्याना॑म् । इ॒ताम॑रु॒तोअ॒श्विना ॥ ७ ॥

अधि॑ । नः । इन्द्र॑ । एषाम् । विष्णो॑ इति । सु॒इजा॒त्याना॑म् ।

इत॑ । मरु॒तः । अ॒श्विना ॥ ७ ॥

हे इन्द्र विष्णो मरुतः हे अश्विना अश्विनौ हे इन्द्रादपोदेवाः सजात्यानां समानायां
 जातौ भवाः सजात्याः प्रावृमिन्नादयः तेषामेषां मध्ये नोस्मान् अधोत् वयं स्तुत्यतया अ-
 धिगच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रभ्रा॑तृ॒त्वंसु॑दान॒वोर्ध॒दिता॑स॒मान्या ॥ मा॒तुर्ग॑र्भे॒भराम॑हे ॥ ८ ॥

प्र । भ्रा॒तृ॒इत्वम् । सु॒इदान॒वः । अर्ध॑ । हि॒ता । स॒मान्या ।

मा॒तुः । गर्भे॑ । भ॒राम॑हे ॥ ८ ॥

हे सुदानवः शोभनदाना आदित्याः अथाथ अस्मत्पत्यागमनानन्तरं वयं समान्या स-
 मान्येन सुपोडचादेशः । पूर्वं सर्वेषां देवानां सांहत्येन ततोद्विधा द्विधा द्विपकारेण च मातुरदिते-
 र्गर्भे संजातं यद्युष्माकं भ्रातृत्वं विद्यते तदिदानीं वयं प्रभरामहे प्रभरणमुच्चारणं प्रकाशनं वा
 उच्चारयामः प्रकाशयामो वा । सर्वेषां देवानां द्वंद्वशोजननं वैत्तिरीयके स्पष्टमभिहितं—अदितिः
 पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मोद्गमनपचदित्युपक्रम्य तस्यैपूषाचार्यमाचाजायेतामित्यादिनां ॥८॥

अथ नवमी—

यू॒यंहि॑ष्ठासु॒दानव॑इन्द्रं॒ज्येष्ठा॑अ॒भिद्य॑वः । अ॒र्धाचि॑हृ॒उत॑भ्रु॒वे ॥ ९ ॥ १॥

यूयम् । हि । स्थ । सुदानवः । इन्द्रज्येष्ठाः । अग्निद्वयवः ।
अर्ध । चित् । वः । उत । ब्रुवे ॥ ९ ॥ ४ ॥

पूर्वोर्ध्वःसिद्धः हे सुदानवः शोभनदानादेवाः इन्द्रज्येष्ठाः इन्द्रो ज्येष्ठो मुख्यो येषां ते तद्योक्ताः
सर्वदेवाः इन्द्रनेत्रका इत्यर्थः । तादृशः अभिघवः अभिगतदीप्तयो यूयं स्थ अस्मद्यज्ञे भवथत्त-
त्तु । हिः प्रसिद्धौ । अघचित् अथानन्तरमेव धोयुष्मानहं ब्रुवे स्तौमि । उतापिच पुनःपुनः
स्तौमीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

प्रेष्ठंवदति नवर्चं चतुर्थं सूक्तं कवेःपुत्रस्योशनसार्थं गायत्रमाग्नेयं—नथानुक्रम्यते—प्रेष्ठमुश-
नाकाव्यआग्नेयमिति । प्रातरनुवाके आग्नेयेकतौ गायत्रेछन्दसि आश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सू-
त्रितंच—युक्त्वाहि प्रेष्ठंवदति । आभिन्नविकेपूकथ्येषु भेदावरुणे प्रेष्ठंवदतिदृचो वैकल्पिकः स्तो-
त्रियः । सूत्रितंच—प्रेष्ठवोअतिथिं श्रेष्ठयविष्ठभारतेति ।

तत्र प्रथमा—

प्रेष्ठवोअतिथिस्तुपेमिन्नमिवप्रियम् । अग्निरथंनवेद्यम् ॥ १ ॥

प्रेष्ठम् । वः । अतिथिम् । तुपे । मिन्नम्इव । प्रियम् ।
अग्निम् । रथम् । न । वेद्यम् ॥ १ ॥

हे यजमानाः प्रेष्ठं युष्माकं धनदानेन प्रियतमं अतिथिं युष्माभिरतिथिवत् पूज्यं यद्वा
अत सातात्यगमने ऋचान्यङ्गीत्यादिना अतेरिथिन् सततं देवानां हविःप्रदातुं गच्छन्तं मिन्नमिव
सातापमिव प्रियं स्तोत्रुः प्रीणनकरं रथंन रथमिव वेद्यं वेदोपने धनहितं लाभहेतुं यथा रथी
रथेन धनं लभते तद्वत् स्तोत्रारोनेनधनं लभन्ते तादृशं धनलाभाकारणमाग्निं वोयुष्मत्कर्मसिध्य-
र्थं तुपे काव्यउशना स्तौति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

कृविमिवप्रचेतसंयदेवास्तोअर्धद्विता । निमर्त्येष्वाद्ध्युः ॥ २ ॥

कृविम्इव । प्रचेतसम् । यम् । देवास्तः । अर्ध ।
द्विता । नि । मर्त्येषु । आद्ध्युः ॥ २ ॥

अधापिच देवासोदेवाः इन्द्रादयः यमसिं मत्थेषु मनुष्येषु द्विधा द्विधान्यादधुः गार्हपत्या-
हवनीयात्मकत्वेन द्विधा निहितवन्तः । तत्र दृष्टान्तः—कविषिव प्रचेतसं मरुष्टज्ञानं कविं क्रान्तक-
र्माणं पुरुषं यथा द्विधा कार्यद्वयेऽन्यो नियोजयति तद्वत् । यद्वा दिवि पृथिव्यां च निहितवन्तः
भूमौ तु हविराहरणार्थं । दिवितु हविः प्रदानार्थं इति द्वैधं विधानं कृतवन्तइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

न्वयविष्टदाशुपोऽनूःपाहिशृणुधीगिरः । रक्षानोकमुतत्मना ॥ ३ ॥

त्वम् । यविष्ठ । दाशुपः । नून् । पाहि । शृणुधि ।

गिरः । रक्ष । तोकम् । उत । त्मना ॥ ३ ॥

हे यविष्ठ युवतम यद्वा यौतेस्त्वृजन्तस्य इष्टनिरूपं देवानां हविषां मिश्रमितृतामात्रे त्वं
दाशुपो हविर्देत्तवतो नून् कर्मणां नेतृन् यजमानान् पाहि घनादिदानेन रक्ष । नूःपाहीत्यत्र सं-
हितायां नृपेइति नकारस्य रुत्वं अत्रानुनासिकइति पूर्वस्यानुनासिकः । किंच गिरः त्वद्विषयाः
स्तुतीः शृणुधि अवहितः सन् शृणु । श्रु श्रवणे श्रु शृणु पृ इत्यादिना हेर्ध्यादेशः । उतापिच त्मना
आत्मनैव त्वपमेव तोकमस्मदीयं तनयं पुत्रं रक्ष पालय । त्वनेति सर्वत्र संबध्यते आत्मना
स्वयमेव रक्ष । त्वदन्यं पालयितारं नर्षिदामः । त्वमेवास्मदीयं स्तोत्रं शृणु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कयातेअग्नेअङ्गिरुर्ऊर्जांनपादुपस्तुतिम् । वरायदेवमन्यवे ॥ ४ ॥

कया । ते । अग्ने । अङ्गिरः । ऊर्जः । नपात् । उपस्तुतिम् ।

वराय । देव । मन्यवे ॥ ४ ॥

हे अंगिरः अंगिरस्तां वरिष्ठ यद्वा अंगति सर्वत्र गच्छतीत्यंगिराः तादृश हे ऊर्जांनपात्
नपादित्यपत्यनाम अन्नस्यपुत्र हविर्भिर्वर्धमानत्वात् । यद्वा नपादिति नपा हविर्लक्षणस्यान्नस्य
नमः—अग्नौपास्ताहुतिः सम्पगादित्यमुपविष्टते । आदित्याज्जायतेवृष्टिरिति । वृष्टेरोपवयः ओषधी-
भ्यः अग्निरिति अन्नस्यनमः हे देव योदमानामे वराय सर्वैर्वरणीयाय मन्यवे शत्रून्तिमन्यमाना-
य ते तुभ्यं कया कीदृश्या वाचा उपस्तुतिमुपस्तोत्रमहंभरेयं त्वं महान् सत् अहस्यः तदर्थं
स्तुतिं कुर्यामिति ऋषिरग्निं प्रतिवदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

दाशेमकस्यमनसा यज्ञस्यसहसोयहो । कदुवोचइदंनमः ॥ ५ ॥ ५ ॥

दाशेम । कस्य । मनसा । यज्ञस्य । सहसः । यहो इति ।

कत् । ऊँ इति । वोचे । इदम् । नमः ॥ ५ ॥ ५ ॥

ऋषिरग्निप्रतिब्रूते हे सहसोयहो यहुरित्यपत्यनाम वलेन निष्पाद्यमानत्वाद् अलस्यपुत्र हे अग्ने कस्य कीदृशस्य यज्ञस्य यज्ञवतो यजनीयदेववतो यजमानस्य मनसा युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं दाशेम प्रयच्छेम पूजायां बहुवचनं । किंच तुभ्यं इदंनमो हविर्नमस्कारंवा कव कदावा वोचे अहं वदामि । उदिति प्रश्ने । ऋषिः कदा यक्ष्यामि कदा स्तोष्यामीत्यग्निपृच्छति । वोचे वच्यादेशस्य लुङ्वात्मनेपदे उत्तमैकवचने रूपम् ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चम्य पष्ठे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अधात्वंहिनस्करोविश्वाअस्मभ्यंसुक्षितीः । वाजद्रविणसोगिरः ॥ ६ ॥

अ ध । त्वम् । हि । नः । करः । विश्वाः । अस्मभ्यम् ।

सुक्षितीः । वाजद्रविणसः । गिरः ॥ ६ ॥

हे अग्ने अधानन्तरं त्वं हिरवधारणे त्वमेवास्मभ्यं करः कुरु देहीत्यर्थः करोतेर्लेट्यडागमः । किमित्यपेक्षायामाह—नोरमदीयागिरस्त्वद्विषया विश्वाः संयाः स्तुवीरेवं कुरु यथा सुक्षितीः क्षियन्ति निवसन्तीत्यग्नेतिक्षितयोगृहाः शोभननिवासाः यद्वा क्षितयोमनुष्याः कस्याण-पुत्रपौत्रादिमुक्ताः तथा वाजद्रविणसः अन्नयुक्तधनवतीः अथवा वाजोदीप्तिः सर्वतोदीप्तधनाश्च कुरु त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह्णुवाचधनादीनि देहीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

कस्यनूनंपरीणसोधियोजिन्वसिदंपते । गोपांतायस्यतेगिरः ॥ ७ ॥

कस्य । नूनम् । परीणसः । धियः । जिन्वसि । द्मइपते ।

गोस्ताता । यस्य । ते । गिरः ॥ ७ ॥

हे दंपते गृहपते यदा गार्हपत्ये वर्तसे तदा जायापतिस्वरूपोसि तस्माद्दंपतिशब्देनाग्निर-
भिधीयते । तथाविध हे अग्ने नूनमिदानीं कस्य कीदृशस्य जनस्य परीणसः बहूनि धियः
कर्माणि जिन्वसि प्रीणयसि । यस्य ते तव संवन्धिन्योगिरः स्तुतयः गोसावा गोसाती गवां
लाभे भवन्ति खलु । तस्मात्त्वं कुत्र तिष्ठसि । अस्माकमिदानीं गवेच्छा प्रवर्तते । यद्वा हे अग्ने
त्वमिदानीं कस्य कर्माणि प्रीणयसि नकस्यापीत्यर्थः । अस्माकमेव कर्माणि प्रीणयेतिभावः ॥७॥
अग्निमन्थने तंमर्जयन्तसुक्रतुमित्येषा । सूत्रितंच—तंमर्जयन्तसुक्रतुं यज्ञेनयज्ञमयजन्तदे-
वाइति ।

शैषा सूक्तेष्टमी—

तंमर्जयन्तसुक्रतुंपुरोयावानमाजिपुं । स्वेषुक्षयेषुवाजिनम् ॥ ८ ॥
तम् । मर्जयन्त । सुऽक्रतुम् । पुरःऽद्यावानम् । आजिपुं । स्वेषुं ।
क्षयेषु । वाजिनम् ॥ ८ ॥

सुक्रतुं शोभनमङ्गं सुकर्माणं वा आजिपुं संप्रायेषु पुरोयावानं शत्रुहननार्थं पुरतएवगन्तारं
वाजिनं बलवन्तं तं तादृशमग्निं यजमानाः स्वेषु आत्मीयेषु क्षयेषु गृहेषु मर्जयन्त निर्मथितम-
ग्निमलंकुर्वन्ति परिचरन्तीति यावत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

क्षेतिक्षेमैभिःसाधुभिर्नकिर्यंघ्नन्तिहन्तियः । अग्नेंसुवीरंएधते ॥ ९ ॥ ६ ॥
क्षेति । क्षेमैभिः । साधुभिः । नकिः । यम् । घ्नन्ति ।
हन्ति । यः । अग्नें । सुऽवीरं । एधते ॥ ९ ॥ ६ ॥

हे अग्ने योमनुष्यः साधुभिः साधयद्भिः क्षेमैभिः पालनैः सह क्षेति स्वगृहे निवसति ।
तथा र्यं जनं नकिः नकेचन घ्नन्ति न हिंसन्ति । यएवं हन्ति शत्रून् स्वयमेव हन्ति समनुष्य-
स्त्वय स्तोता खलु अन्यथा तस्यैवावन्मघटते । ततः सः स्तोता सुवीरः शोभनपुत्रादिमुक्तःसन्
एधते आत्मीयगृहेषु धनादिभिर्बर्धते ॥ ९ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

आमेहवमिति नवर्चं पंचमं सूक्तं छण्णोनापांगिरसऋषिः गायत्रीउन्दः एतदादीनि त्री-
णिसूक्तानि अश्विदेवत्यानि । तथाचानुक्तान्तं—आमेहवमिनाश्विनंहीति । प्रातरनुवाकाश्विने
ऋतौ गायत्रेणदस्याश्विनशस्त्रे चेदंसूक्तं । सूत्रितं च—उदीराथामामेहवमिति ।

तत्र प्रथमा—

आमेह्वनासत्याश्विनागच्छंतंयुवम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ १ ॥

आ । मे । ह्वम् । नासत्या । अश्विना । गच्छंतम् । युवम् ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ १ ॥

हे नासत्या असत्यमनयोर्नास्तीति नासत्यौ तादृशौ हे अश्विना अश्विनौ युवं युवां
मे मदीयं हवमाह्वानं श्रुत्वा यद्वा हवं हूयतेवेति हवोयज्ञः केवलस्याधिकरणे अप्रछान्दसः म-
दीयं यज्ञं प्रति मध्वः मदकरस्य सोमस्य पीतये पानाय तदर्थमागच्छतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इममेस्तोममश्विनेममेशृणुतंह्वम् । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ २ ॥

इमम् । मे । स्तोमम् । अश्विना । इमम् । मे । शृणुतम् ।
ह्वम् । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मे मदीयं इमं स्तोमं स्तोत्रं किंच मे मदीयं इममिदमागमनविष-
यं हवमाह्वानं च शृणुतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयंवांरुष्णोअश्विनाहवन्तेवाजिनीवसू । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ३ ॥

अयम् । वाम् । रुष्णः । अश्विना । हवन्ते । वाजिनीवसू
इति वाजिनीवसू । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नयुक्तधनौ अत्र इनिरनुवादार्यः । यद्वा वाजः वजनं क्रिया तद्वती
वाजिनी तद्युक्तधनवन्तौ हे अश्विना अश्विनौ अयं रुष्णोनाम मंत्रदृष्टाऋषिः वां युवां हवते
स्तुतिभिराह्वयति । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

शृणुतंजरितुर्ह्वंरुष्णस्यस्तुवतोनरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ १ ॥

शृणुतम् । जरितुः । ह्वम् । रुष्णस्य । तुवतः ।

नरा । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ १ ॥

हे नरा नरो सर्वस्य नेतारावश्विनौ जरितुः तच्छीलाथेतृन् व्यत्ययेनान्तोदात्तत्वं । जरितुः स्तवनशीलस्य संपति तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः रुष्णस्य एतन्नामकस्य ऋषेः संयन्धि ह्वं युष्मद्विषयाह्वानं शृणुतं । यद्वा जरितुः अन्यदेवानां स्तोतुः स्तुवतइदानीं युवयोः स्तोत्रकारिणस्तस्य ह्वं शृणुतं । शिष्टं गतम् ॥ १ ॥

अथ पञ्चमी-

छुर्दिर्यन्तमदाभ्यंविप्रायस्तुवतेनरा । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

छुर्दिः । यन्तम् । अदाभ्यम् । विप्राय । तुवते । नरा ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ विप्राय मेधाविने अतएव तुवते स्तोत्रं कुर्वते रुष्णाय ऋषये अदाभ्यं दक्षेति प्यत्यत्ययः परैरर्हिस्यं छुर्दिर्यं यन्तं प्रयच्छतं । किमर्थं सोमपानाय स्तोत्रे गृहे दीपमाने सति तदासोमं युवाभ्यां प्रयच्छति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी-

गच्छतंदाशुषोर्गृहमित्थास्तुवतोअश्विना । मध्वःसोमस्यपीतये ॥ ६ ॥

गच्छतम् । दाशुषः । गृहम् । इत्था । तुवतः । अश्विना ।

मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ इत्था इत्थमनेन प्रकारेण तुवतः युवयोः स्तोत्रं कुर्वतो दाशुषो हवींषि दत्तवतोऽयजमानस्य गृहंपति गच्छतं युवाभागच्छतं । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

युञ्जाथां रासंभं रथे वीद्वङ्गे वृषण्वसू । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ७ ॥

युञ्जाथाम् । रासंभम् । रथे । वीद्वङ्गे अङ्गे । वृषण्वसू
इति वृषण्वसू । मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ७ ॥

हे वृषण्वसू वर्षणशोचधनवन्दौ अश्विनौ युवां वीद्वङ्गे वीद्वङ्गः दृढांगोपेते स्वरथे
रासंभं शब्दायमानं एतन्नामकमध्वं युञ्जाथां संयोजयतां । किमर्थं मध्वः सोमस्य पीतयइ
ति । रासभावाश्विनोरिति रासभावेवाश्विनो रथस्यवाहनौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

त्रिवन्धुरेण त्रिष्टतारथेनायातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ८ ॥

त्रिष्टवन्धुरेण । त्रिष्टता । रथेन । आ । यातम् । अश्विना ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ८ ॥

हे अश्विना अश्विनौ त्रिवन्धुरेण त्रिफलका संघट्टितेन त्रिवृत्ता त्रिकोणेन यद्वा त्रिवृत्ता
त्रीणि क्वचादिभिरावरणानि यस्य सतथोक्तः तेन रथेन अस्मद्यज्ञं प्रत्यायातं युवासागच्छतं
च । शिष्टं गतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

नूमे गिरो नासत्याश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ९ ॥ ८ ॥

नु । मे । गिरः । नासत्या । अश्विना । प्र । अवत्म् । युवम् ।
मध्वः । सोमस्य । पीतये ॥ ९ ॥ ८ ॥

हे नासत्या असत्यरहितो हे अश्विना अश्विनो मे मदीयागिरः स्तुतिलक्षणावाचः प्रति
युवं युवां नु क्षिप्तं प्रावतं प्रकर्षेण गच्छतं । यद्वा मे गिरः प्रावतं आत्मीयतया परक्षतं । कि-
मर्थं मध्वो मद्करस्य सोमस्य पीतये पानाय तदर्थं सर्वदेवाः स्तुतिभिराहूताः सन्धोयज्ञं प्रत्या-
गच्छन्ति स्तुतिभिर्विना नागच्छन्तीति गच्छतं रक्षतंचेति युक्तं भरति ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठेऽष्टमोऽर्गः ॥ ८ ॥

उभाहिदस्तेति पंचर्चं षष्ठं सूक्तं विश्वकोनाम कृष्णस्यपुत्रः कृष्णाएववा ऋषिः जगती-
छन्दः । अश्विनौ देवता । तथानुक्रम्यते—उभाहिपंच विश्वकोवा कार्ष्णिजोगतमिति । वि-
नियोगोक्तिगादवगन्तव्यः ।

तत्र प्रथमा—

उभाहिदस्ताभिपजांमयोभ्रुवांजादक्षस्यवचंसोवभूवथुः ।
तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानोविषौष्टंसख्यामुमोर्चतम् ॥ १ ॥

उभा । हि । दस्ता । भिपजा । मयःऽभ्रुवा । उजा । दक्षस्य ।
वचंसः । वभूवथुः । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूकृथे । मा ।
नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ १ ॥

हे अश्विनौ दस्ता दर्शनीयौ यद्वा दष्ट उपक्षये सर्वेषां शत्रूणामुपक्षपितारौ भिपजा दे-
यानां वैशौ यद्वा भीवीनां त्रासपितारौ यद्वा नराः अश्विनौ स्तुवन्ति तदा तौ तेषां भीर्विसमन-
यतइत्यर्थः पृषोदरादित्वाद्रूपसिद्धिः । वादशौ अतएव मयोभ्रुवा मयसः सुखस्य भावपितारौ
उजा परस्परं द्वित्वसंख्यापूरकौ उभा उभौ द्वौ युवां दक्षस्य एतन्नामकस्य प्रजापतेःवचसः स्तुवेः
संगन्धिनौ वभूवथुः । हि प्रसिद्धौ । पुरा युवां दक्षेणास्ताविषाधां खलु विद्यादधौ खलु ता
तौ वादशौ मसिद्धौ वां युवां विश्वकः एतन्नामकऋषिः तनूकृथे तनोति कुलमिति तनूः पुत्रः
तस्य विष्णाव्यो निमित्तं हवते स्तुतिजिराहमिति । तस्मात् नोस्माकं सख्या सख्यानि यद्दृ-
यद्व्यतया जातानि सखित्वानि माविषौष्टं मापृथक्कुरुतं । यौतेलुङि त्रिचिरुर्त्वं । किंच युवां मु-
मोर्चतं अस्मानागन्तुं रथे स्थित्वा अश्वप्रग्रहान्मुचरतं । मुचरेल्लोडि बहुलंछन्दसीति शपः श्लुः अ-
हागमः । अत्रविष्णापूनामानं पुत्रमुद्दिश्य तस्य पिता विश्वको युवामाह्वयवीत्यात्मानमाह । यद्वा
विश्वकस्य पिता कृष्णोनामऋषिः ममपुत्रो विश्वकः पुत्रार्थं युवां अधि ह्वयवीति वदति ॥१॥

अथ द्वितीया—

कथाननंवाविमनाउपस्तबद्युवंधिर्ददथुर्वस्यंष्टये ।
तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानोविषौष्टंसख्यामुमोर्चतम् ॥ २ ॥

कथा । नूनम् । वाम् । विश्वमनाः । उप । स्तुवत् । युवम् । धियम् ।
ददथुः । वस्यःऽइष्टये । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूऽकृथे ।
मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोचतम् ॥ २ ॥

हे अश्विनौ विमनाः एतन्नामकऋषिः नूनं पुरा कथा कथं वां युवामुपस्तयत् कथमुप-
स्तौत् । तेन स्तुतौ युवं युवां वस्यइष्टये वस्योवसीयः प्रशस्तं धनं तस्याभिलषितस्य इष्टये अ-
भिगमनाय यद्वावशिष्टधनस्पइष्टये प्राप्तये धियं बुद्धिं विमनसे ददथुः अदधाथां खलु । वस्यइ-
ति वस्तुमच्छब्दादीपस्तुति विन्मतोर्लुंगिति लुक् ईयस्तुन ईकारलोपश्छान्दसः । तादृशौ युवां वि-
श्वकोहवतइति गतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

युवंहिष्मापुरुभुजेममेधतुंविष्णाप्वेदुदथुर्वस्यइष्टये ।
तावांविश्वकोहवतेतनूकृथेमानोवियौष्टंसख्यामुमोचतम् ॥ ३ ॥
युवम् । हि । स्म । पुरुऽभुजा । इमम् । एधतुम् । विष्णाप्वे । ददथुः ।
वस्यःऽइष्टये । ता । वाम् । विश्वकः । हवते । तनूऽकृथे । मा ।
नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोचतम् ॥ ३ ॥

हे पुरुभुजा पुरुभुजौ पुरुष्णां बहूनां धनादिदानेन भोजयितारौ यद्वा बहूनां स्तोत्रुणां
पालयितारौ अश्विनौ युवं हिष्मत्यवधारणे युवामेव इममेधतुं एधतेरेधिवहोश्चतुरिति चतुस्रत्ययः
चित्त्वादन्तोदात्तः । इमां धनादिवृद्धिं विष्णाप्वे विष्णोः सर्वेषां देवानां मुख्यत्वात्तद्ग्रहणे सर्वदेवा
गृहीताभवन्ति विष्णवादीन् कर्मणा व्यामोतीति विष्णापूः प्रोपेदरादिः । यद्वा विष्णुं सर्वग्रहेषु
व्याप्तं सोमं दशापवित्रेण आपुनातीति तस्य चतुर्थी विष्णाप्यइति । एतन्नामकेममपुत्रे पौत्रे वा
पुत्राय पौत्राय वा इमां धनादिवृद्धिं ददथुः अदत्तं । किमर्थं वस्यइष्टये वसीयसः प्रशस्तधनस्य
इष्टये इच्छां पूरयितुं । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी । तावामिति पूर्ववच्चाख्येयम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उतत्यंबीरंधनुसामृजीपिणंदूरेचित्सन्तुमवसेहवामहे ।
पस्यस्वादिष्ठास्तुमतिःपितुर्थयामानोवियौष्टंसख्यामुमोचतम् ॥४॥

उत । त्यम् । वीरम् । धनुःसाम् । ऋजीपिणम् । दूरे । चित् । सन्तम् ।
 अवसे । हवामहे । यस्य । स्वादिष्टा । सुष्टमतिः । पितुः । यथा ।
 मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ उतापिच वीरं कर्मणि समर्थं धनसां धनानां संभकारं ऋजीपिणं ऋजीपो-
 पार्जितोभिषुवः सोमस्वद्वन्तं दूरेचिच्च दूरेष्वसन्तं भवन्तं विनष्टमिव त्वं तं विष्णाप्यं अवसेस्मा-
 कं रक्षणाय हवामहे आह्वयामः । पुत्रोहि पितरं रक्षते । किंच यस्य पुत्रस्य पौत्रस्य वा सुम-
 तिः शोभना स्तुतिः स्वादिष्टा स्वादुतया अतिशयेन देवानां स्वादुकारिणीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—
 पितुर्पंथा पितुर्विश्वकस्य स्तुतिर्यथा देवानां प्रीतिकरी तद्वत् तस्मान्तमाह्वयामइतिशेषः ।
 मानोइति गतार्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ऋतेन देवः सविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विद्याविपप्रथे ।

ऋतं सांसाह महिचित्पृतन्यतोमानो वियौष्टं सख्या मुमोर्चतम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

ऋतेन । देवः । सविता । शम्ऽआयते । ऋतस्य । शृङ्गम् ।

उर्विद्या । वि । पप्रथे । ऋतम् । ससाह । महि । चित् । पृतन्यतः ।

मा । नः । वि । यौष्टम् । सख्या । मुमोर्चतम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

ऋपिः सत्यप्रशंसां करोति । हे अश्विनौ देवोद्योतमानः सविता सर्वस्य स्वस्वकर्मणि
 प्रेरक एतन्नामकोदेवः ऋतेन सत्येन शमायते सायं काले स्वकिरणसमूहं शमयति । ततो नन्तरं
 सद्य सविता ऋतस्य सत्यस्य शृंगमयं उर्विद्या उरुविस्तीर्णं यथा भवति तथा प्रायः काले वि-
 प्रथे विशेषेण प्रथयति सर्वतो विस्वारयति । किंच पृतन्यतः पृतनामिच्छतः संयुक्तोः श-
 शोर्महिचिच्च महदपि बलं ऋतं सत्यं ससाह स्वयमेवाभिभवति । इत्थं पृष्ठं पशस्तमभूत् तस्मा-
 द्बुतामपि तेन ऋतेन नेस्माकं सख्यानि मावियौष्टं अत्रागन्तुमश्वरश्मीमुंचतमिति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे नवमोऽयमः ॥ ९ ॥

युत्रीवानिति पल्लवं चतुस्रं स्तुते । तथा चानुक्रम्यते—युत्रीपट्टासिठोवा युत्रीकः प्रियमेधो-
 वा प्रागार्थं हेति । वसिष्ठपुत्रो युत्रीकऋपिः आंगिरसः प्रियमेधोवा । उभयत्र वाशब्दाद्यदोभा-

वपि नस्यातां तदा मरुतआंगिरसः कृष्णएवक्रपिः । अयुजोबृहत्यो युजःसतोबृहत्यः । अश्वि-
नौ देवता । प्रातरनुवाके आश्विने ऋतौ बार्हतेछन्दसि आश्विनशस्त्रे वेदंस्सूक्तं । सूत्रितं च—यु-
ञ्जीवांयत्स्थइति बार्हवइति ।

तत्र मथमा—

द्युञ्जीवांस्तोमोअश्विनाक्रिविर्नसेकआगतम् ।

मध्वःसुतस्यसदिविप्रियोनरापातंगौराविवेरिणे ॥ १ ॥

द्युञ्जी । वाम् । स्तोमः । अश्विना । क्रिविः । न । सेके ।

आ । गतम् । मध्वः । सुतस्य । सः । दिवि । प्रियः ।

नरा । पातम् । गौरौइव । इरिणे ॥ १ ॥

हे अश्विना अश्विनौ अयमनुक्षीणस्तोत्रो द्युञ्जीक एतन्नामकक्रपिः वां युवयोः स्तोमः
स्तोताभवति युष्मत्स्तुतौ कृतायां स्तोत्राणि नाल्पीभवन्ति किंतु पुनर्वर्धन्वइत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—
क्रिविर्न क्रिविरिति कूपनाम कूपोयथा सेके उदकसेचने वृष्टौ भवन्त्यां नाल्पोदकोभवति तद्व-
त् । यद्वा वां युवयोः स्तोमः युष्मद्विपयास्तुतिः द्युञ्जी अन्नवतीरवतु स्तोत्रे कृते तस्माअन्नादिकं
प्रयच्छत इत्यर्थः । तस्माद्युवामस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागतं स्तोत्राणि श्रोतुनामच्छतं । हे नरा नरौ
नेतारौ अश्विनौ सोयं स्तोता दिवि द्योतमानेस्मिन्यज्ञे सुवस्याभिपुवस्थ मध्वो मदकरस्य सो-
मस्य प्रियः स्तोत्रकारित्वेन प्रियतमोभवति । ततस्तेन सुतं सोमं पातं युवां शीघ्रमागत्य पिबतं ।
तत्रदृष्टान्तः—गौराविव यथा वृषिवौ गौरौ एतन्नामकौ ष्टमौ इरिणे तटाकादिषु उदकपानार्थं
शीघ्रमागच्छतस्तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पिबतंतधुर्ममधुमन्तमश्विनावृहिःसीदतंनरा ।

तामन्दसानामनुषोदुरोणआनिपातंवेदसावयः ॥ २ ॥

पिबतम् । धुर्मम् । मधुमन्तम् । अश्विना । आ । वृहिः ।

सीदत्म् । नरा । ता । मन्दसाना । मनुषः ।

दुरोणे । आ । नि । पातम् । वेदसा । वयः ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ मधुमन्तं मदवन्तं मदकारिणमित्यर्थः तादृशं रसवन्तं वा धर्मं वृक्ष-
रणदीप्थोः पात्रेषु क्षरन्तं सोमं विवर्तं । यद्वा मधुमन्तं मधुर्मदकरः सोमः तद्वन्तं धर्मं महावीरपा-
त्रगतं क्षीरं विवर्तं सोमंचेति ननु साहचर्येण तदसंभवात् । हे नरा नरो नेदारो सर्वस्य हे अश्वि-
नौ बर्हिः बर्हिषि यज्ञे आसीदतमुपविशतं । यद्वा पूर्वं द्वितीयं पादं व्याख्याय प्रथमपादोव्या-
ख्येयः । उपसदनानन्तरं सोमपातं युक्तमिति । किंच मनुषो मनुष्यस्य दुरोणे गृहभूतेस्मिन् दे-
वयजने भंदसाना सोमपातेन मोदमानौ ता तौ पूर्वोक्तक्षणेन युवां वेदसा पुरोडाशादिलक्षणेन
हविषा सह वयः सोमरूपमन्त्रं आनिपातं आगत्य निपातं निविवर्तं । यद्वा वेदसा धनेन सह
वयोस्माकमायुर्निपातं निवरां रक्षतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आवां विश्वाभिरूतिभिः प्रियमैधा अहूपत ।

तावर्तियान्मुपवृक्तवर्हिषोजुष्टं यज्ञं दिविष्टिषु ॥ ३ ॥

आ । घाम् । विश्वाभिः । ऊतिभिः । प्रियमैधाः ।

अहूपत । ता । वर्तिः । यातम् । उप । वृक्तवर्हिषः ।

जुष्टम् । यज्ञम् । दिविष्टिषु ॥ ३ ॥

हे अश्विनौ प्रियमेधाः मेधोयज्ञः प्रियतमयज्ञा यजमानाः । यद्वा प्रियमेधा एतन्नामक-
ऋषिः पूजायां बहुवचनं यष्टारः ऋषिर्वा विश्वाभिरूतिभिः सर्वैः पात्नैः सह अथवा अ-
वर्तियान्नाकर्मा सर्वैरभिलषितपात्रैः सहिता आहूपत आह्रासिषुः आह्रासीव आत्मना
पात्नहेतुकत्वेन यद्वाभिलषितदानाय वां आह्वयन्ति । ना तौ युवां वृक्तवर्हिषः आस्वरणार्थं
छिन्नवर्हिषोयष्टुः संबन्धि जुष्टं सर्वैरेवैः सवितं पर्याप्तं वा यज्ञं यजनीयं हविः प्रति दिविष्टिषु
दिवसानामह्नाभागमनेषु प्रातः कोलेषु यज्ञेषु वा वर्तिः वर्तन्ते अत्रेति वर्तिर्गृहं तदुपायात् हविः
स्वीकरणार्थं युवामागच्छतम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

विब्रलंसोमं मधुमन्तमश्विनावर्हिः सीदतं सुमत् ।

तावर्हिषानाउर्पसुष्टुतिदिवोगन्तंगौराविवेरिणम् ॥ ४ ॥

पिबंतम् । सोमम् । मधुमन्तम् । अश्विना । आ । बर्हिः ।
 सीदतम् । सुमत् । ता । बृधानौ । उप । सुस्तुतिम् ।
 दिवः । गन्तम् । गौरौद्विव । इरिणम् ॥ ४ ॥

हे अश्विनाश्विनौ मधुमन्तं रसवन्तं मदवन्तं वा सोमं युवां पिबतं तवोर्बर्हिः बर्हिषि यज्ञे
 सुमत् शोभनमासीदतं । पश्चात् बृधानौ सोमपानेन बृद्धौ वा तौ युवां दिवः द्युलोकात् सुस्तुतिं
 अस्माभिः क्रियमाणां शोभनां स्तुतिं उपगन्तं उपगच्छतं । तत्रदृष्टान्तः—गौराविव यथा गौ-
 रमृगौ अन्यस्माद्देशादिरिणं तदाकादिकं प्रवि जलपानार्थं आगच्छतस्त्वद्द्व ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आनूनंयांतमश्विनाश्वेभिःप्रुषितप्सुभिः ।
 दस्त्राहिरण्यवर्तनीशुभस्पतीपातंसोममृतावृधा ॥ ५ ॥

आ । नूनम् । यातम् । अश्विना । अश्वेभिः । प्रुषितप्सुभिः ।
 दस्त्रा । हिरण्यवर्तनी इति हिरण्यद्वर्तनी । शुभः ।
 पती इति । पातम् । सोमम् । ऋतावृधा ॥ ५ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां प्रुषितप्सुभिः प्सुइति रूपनामप्रुषण्ण स्नेहनसेचनपूरणेपु । स्निग्ध-
 रूपैर्दीप्तस्वैरित्यर्थः । तादृशैः अश्वेभिः शीघ्रगामिभिरश्वैः सह नूनमिदानीमायावं अस्मदीयं
 यज्ञं प्रत्यागच्छवं । हे दस्त्रा दस्त्रौ दर्शनीयौ उपलक्षितारौ वा हे हिरण्यवर्तनी वर्तते अत्रेवि वर्तनी
 रथः हिरण्यपरशौ हे शुभस्पती उदकस्य कल्पाणस्यवा पालयितारौ हे ऋतावृधा ऋतस्य सप्त-
 स्य यज्ञस्य वा वर्धयितारौ हे अश्विनौ युवां शीघ्रमागत्य सोमं पातं पिबतम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

वृषंहिवांहवांमहेविपन्यवोविप्रांसोवाजंसातये ।
 तावल्गूदस्त्रापुरुदंसंसाधियाश्विनाश्रुष्ट्यागंतम् ॥ ६ ॥ १० ॥
 वृषम् । हि । वाम् । हवांमहे । विपन्यवः । विप्रांसः ।
 वाजंसातये । ता । वल्गू इति । दस्त्रा । पुरुदंसंसा । धिया ।
 अश्विना । श्रुटी । आ । गतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

हे अश्विनौ विपण्यवः स्तोतारः अतएव विपासो मेधाविनो वयं वाजसातये अन्नला-
भाय वां हिरवधारणे युवामेव हवामहे स्तुतिभिराह्वयामः । ता तौ वरगू वलग्नं कुशलगमनं
कुशलगमनशीलौ दक्षा दर्शनीयौ पुरुदंससा बहुकर्माणौ तौ युवां धिया अस्पदीयया स्तुत्या
आहूतौ सन्तौ श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिप्रनाम क्षिप्रमस्मभ्यं धनादिदानायागतमागच्छवम् ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

तं वोदस्ममिति पङ्क्त्यमष्टमं सूक्तं गौतमस्य नोधस्यार्थं । तथाचानुक्रम्यते—तं वोदस्मं नो-
धाइति । प्रगाथं हेत्युक्त्वादेतदादिसूक्तत्रयं प्रगाथं । इन्द्रोदेवता महाव्रते निष्केवल्ये बार्हतृ-
चाशीवावेतस्सूक्तं । तथाच पंचमारण्यके सूत्रितं—तं वोदस्ममृतीपहमानो विश्वास्तुहव्यइति । अ-
ग्निष्टोमे माध्यन्दिनसवने अच्छावाकशस्त्रे तं वोदस्ममिति प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितं च—तं वोदस्म-
मृतीपहं तत्त्वायामिष्टुवीर्यमिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपाविति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसव-
ने ब्राह्मणाच्छंसिनो वैकल्पिकः स्तोत्रियोयमेव प्रगाथः विपुत्र्यपि माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसि-
शस्त्रे तं वोदस्ममृतीपहमिति नोधस्यस्य योनिः शंसनीया तं वोदस्ममृतीपहमभिपवः सुराधसमिति

तत्र प्रथमा—

तं वोदस्ममृतीपहं वसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभिवत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीभिर्नवामहे ॥ १ ॥

तम् । वः । इस्मम् । ऋतिः सहम् । वसोः । मन्दानम् । अन्धसः ।

अभि । वत्सम् । न । स्वसरेषु । धेनवः । इन्द्रम् । गीः इभिः । नवामहे ॥ १ ॥

नोधाइन्द्रं स्तौति हे ऋत्विग्यजमानाः दस्मं दर्शनीयं ऋतीपहं ऋतयोवाधकाः शत्रवः
तेषामभिभवितारं पुनः कीदृशं वसोवांसधितुर्दुःखस्य निवासधितुः यद्वा दसोः पात्रेनिसतः
सादृशस्य अंधसः सोमलक्षणस्यान्नस्य पानेन मंदानं मोदमानं वः यष्टुयष्टव्यत्वेन युष्मत्सं-
न्धिनं तं सादृशमिन्द्रं गीभिः स्तुतिलक्षणाभिर्वाग्भिरग्निनवाभहे नूस्तवने नुशब्दे अभिष्टुमः । कु-
त्रेति स्वसरेषु । अत्रपारकः—स्वसाण्यहानि भवन्ति त्वयंसारोण्यपिया स्वरादित्योभवति सार-
नानिसारयतीति । सूर्यकर्तृकेषु दिवसेषु षण्मभिष्टुमः । तत्रदृष्टान्तः—वत्सं न यथा धेनवो नवमस-

तिका धेनवः स्वसरेषु शुद्धा अस्यन्ते प्रेर्यन्ते गावः अत्रेति स्वसराणि गोष्ठानि तेषु वरसमभि-
लक्ष्य शब्दयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्युक्षंसुदानुंनविपीभिरावृतं गिरिनपुरुभोजसम् ।

क्षुमन्तं वाजं शतिनं सहस्रिणं मक्षु गोमन्तमीमहे ॥ २ ॥

द्युक्षम् । सुदानुम् । तविपीभिः । आऽवृतम् । गिरिम् । न ।

पुरुभोजसम् । क्षुमन्तम् । वाजम् । शतिनम् । सहस्रिणम् ।

मक्षु । गोमन्तम् । ईमहे ॥ २ ॥

द्युक्षं दीवीनां निवासस्थानं अतिशयित्वदीवमित्यर्थः । यद्वा द्युक्षं दिवि लोके क्षियन्तं
निवसन्तं सुदानुं शोभनदानं तविपीभिर्वैश्वदेवैरावृतमाच्छादितं । आवरणेदृष्टान्तः—गिरिनं तविपी-
भिर्वल्लयुक्तैर्मेधैरावृतं शिलोच्चयमिव स्थितं । पुनःकीदृशं पुरुभोजसं सोमादिहविःप्रदानेन व-
हुभिर्यजमानैर्भोजयितव्यं यद्वा बहूनां पालयितारमिन्द्रं क्षुमन्तं । द्युक्षशब्दे । शब्दवन्तं अने-
न पुत्रादिकं लक्ष्यते स्वोच्चादीनि कुर्वाणं शतिनं सहस्रिणं शतसहस्रसंख्याकधनयुक्तं गोमन्तं
गवाद्युक्तं वाजमन्तं मक्षु शीघ्रं ईमहे याचामहे । यद्वा पूर्वार्धे वाजविशेषणत्वेन वा योजनी-
यः । प्रदीप्तं शोभनयोग्यं यत्प्रादियुक्तं बहुभिः पुत्रमित्रादिभिर्भोक्तव्यं शब्दादियुक्तमन्त्रमिन्द्रं
याचामइति ॥ २ ॥

चातुर्विधिकेहनि माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनो नत्वावृहन्तइति वैकल्पिको नुरूपः ।
सूत्रितंच—नत्वावृहन्तो अद्रय उभयंश्रृणवचनइति ।

सैषा तृतीया—

नत्वावृहन्तो अद्रयो वरन्त इन्द्रवीळ्वः ।

यद्वित्संसिस्तुवते मावते वसुनक्तिदामिनाति ॥ ३ ॥

न । त्वा । वृहन्तः । अद्रयः । वरन्ते । इन्द्र । वीळ्वः ।

यत् । वित्संसि । स्तुवते । मावते । वसु । नक्तिः । तत् । आ ।

मिनाति । ते ॥ ३ ॥

हे इन्द्र वृहन्तो वलेन महान्तः अतएव वीळवः सर्वतोदृढाअपि अद्रयः पर्वताः त्वा त्वां नवस्ते वलेन ननिवारयन्ति । अनिवारणमेवोत्सार्धेन विवृणोति स्तुवते त्वद्विषयं स्तोत्रं कुर्वन्ते भावते मत्सदृशायमादृशाय स्तोत्रे यद्वत्तु यद्दत्तं दित्ससि त्वं तद्दातुमिच्छसि ते तव देयं तद्दत्तं नकिर्नकश्चिदादिनाति आभिमुख्येन हिनस्ति । मीञ् हिंसायां । मीनावेर्निगमेइति ह्रस्वः । भावते युष्मदस्मद्भ्यां सादृश्यउपराल्पानमिति वतुषु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

योद्धांस्त्रिंशत्त्वाशर्वसोत्तदंसनाविश्वाजाताभिमुज्जनां ।

आत्वायमर्कऊतयेववर्ततिचंगोतमाअजीजनन् ॥ ४ ॥

योद्धां । अस्ति । ऋत्वा । शर्वसा । उत्त । दंसनां । विश्वां । जाता ।

अभि । मुज्जनां । आ । त्वा । अयम् । अर्कः । ऊतये ।

ववर्तति । चम् । गोतमाः । अजीजनन् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र । ऋत्वा वृत्रहननादि कर्मणा अपिवा प्रज्ञानेन शर्वसा आत्मीयेन वलेन योद्धा शत्रूणां संहारकोसि । उतापिच त्वं दंसना स्वकीयेन कर्मणा मज्जना मज्जुजिशब्दायाः । मज्जुजीवेति मज्जतिः शब्दार्थः । शत्रूणामाक्रोशनसमर्थेन वलेन विश्वा जाता सर्वाणि भूतजादानि अभिभवसि । उकार्थस्य विश्वाजातान्यायस्मिन्नेत्यर्थादिषु इन्द्रेणैवोक्तत्वात् । एतादृशं त्वा त्वामर्कः अर्चपूजायां अर्चनीयः अयं मंत्रः यद्वा अर्कः देवानामर्चकः पूजकः अयं स्तोत्रा ऋतये स्वरक्षणाय आववर्तति आरतयति आत्माभिमुख्ये करोतीत्यर्थः । वर्ततेऽर्चति बहुलंस्फुरद्वागमश्च । यं त्वां गोतमाः गोनमपुत्रानोद्यःप्रभृतयः अजीजनन् स्वपत्ने पादुरवीजवन् वं त्वां अयं मंत्रः स्तोत्रा वा आववर्तयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रहिरिंरिक्षओजंसादिवोअन्तेभ्यस्परिं ।

नत्वांविष्याचरजंइन्द्रपार्थिवमनुस्वधांवावक्षिथ ॥ ५ ॥

प्र । हि । रि॒रि॒क्षे । ओज॑सा । दि॒वः । अन्ने॑भ्यः । परि॑ ।
 न । त्वा । वि॒व्या॒च । रजः॑ । इन्द्र॑ । पा॒र्था॒वम् ।
 अनु॑ । स्व॒धाम् । व॒व॒क्षि॒थ ॥ ५ ॥

हे इन्द्र दिवोद्युलोकस्य पर्यन्तेभ्यः ओजसा हिरवधारणे स्ववलेनैव प्ररिर्क्षे प्रकर्षणा-
 विरिक्तोभवति रिचेलेति बहुलं छन्दसीति श्लुः । प्रत्ययस्वरः । किंच हे इन्द्र पार्थिवं पृथिव्यां
 भवो रजोलोकः त्वा त्वां महता स्वशरीरेण नविव्याच नव्यामोति यावापृथिवीभ्यामपि स्वतः
 सत्वं वलेन समर्थोभवसीत्यर्थः । एवंभूतः सन्न अस्माकं स्वधामन्नमुदकंवा नु ववक्षिथ अनु-
 वोढुमिच्छ । वहेः सञ्जतस्य छान्दसेतिरूपं मंत्रत्वादात्मभावः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

नकिः॑ परि॑ष्टिर्म॒घवन्म॒वस्य॑ते॒ यद्दा॒शुपे॑दश॒स्यसि॑ ।

अ॒स्माकं॑ वो॒धुच॑थस्य चो॒दिता॑मं॒हिष्ठो॒वाज॑सातये ॥ ६ ॥ ११ ॥

नकिः॑ । परि॑ष्टिः । म॒घ॒श्च॒न् । म॒घ॒स्य॑ । ते । यत् । दा॒शुपे॑ ।

द॒श॒स्यसि॑ । अ॒स्माकं॑ । वो॒धि॒ । उ॒च॒थस्य॑ । चो॒दिता॑ ।

मं॒हिष्ठः॑ । वाज॑सातये ॥ ६ ॥ ११ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र ते तव मघस्य मंहनीयस्य धनस्य परिष्टिः परिचाघको निरोद्धा
 नकिर्नकश्चिदस्ति यद्यदा दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय दशस्यसि धनंपयच्छसि तदा तस्य
 निरोधकोनास्तीत्यर्थः । तथासति चोदिता धनानां चोदयिता स्तोत्रभ्यः प्रेरयिता अतएव
 मंहिकोदाकृतमो मंहनीयोपा सत्त्वं अस्माकं संवन्धि उचथस्य स्तोत्रं वाजसातये अन्नलाभा-
 य तदर्थं क्रियमाणमिति बोधि बुध्यस्व स्तोत्रेण स्तुतः सन्नस्यमन्नादिकं प्रयच्छेतिशेषः ।
 बोधि बुधबोधने भौवादिकः लोटि छान्दसः शपोलुक् ध्यादेशः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

बृहदिन्द्रायेति सप्तमं नवमं सूक्तं नृमेधपुरुमेधावृषी तीचानुक्तत्वादांगिरसौ आदितोद्धो म-
 गाथो पंचमीषष्ठ्यावनुष्टुभी सप्तमीबृहती इन्द्रोदेवता । तथाचानुक्रम्यते—बृहदिन्द्रायसप्त नृमेध-
 पुरुमेधो ऋगनुष्टुबृहत्पंतमिति । चातुर्विधिकेहनि मरुत्वतीमे प्राकृतान्मरुत्वतीयात्प्रगाथादूर्ध्वं द्वी

मरुत्वतीयौ प्रगाथौ शंसनीयौ बृहदिन्द्रायगायतेत्ययमाद्यः प्रगाथः पृष्ठ्याभिष्टवपठहयोः द्वि-
तीयेहनि अयंप्रगाथः । सूत्रितंच—बृहदिन्द्रायगायत नकिःसुदासोरथमिति मरुत्वतीयऊर्ध्वं
निर्याइति ।

तत्र प्रथमा—

बृहदिन्द्रायगायतमरुतोवृत्रहन्तमम् ।

येनज्योतिरजनयन्तृतावृधोदेवदेवायजागृवि ॥ १ ॥

बृहत् । इन्द्राय । गायत् । मरुतः । वृत्रहन्तमम् ।

येन । ज्योतिः । अजनयन् । ऋतवृधः । देवम् ।

देवाय । जागृवि ॥ १ ॥

हे मरुतः । रुशब्दे मितं रुवंतीति मरुतः । हे मितभाषिणः स्तोत्रारः वृत्रहन्तमं अतिशये-
न पापविनाशनं बृहत्साम इन्द्राय इन्द्रार्थं गायत अस्मदीययज्ञे गानं कुरुत । ऋतावृधः सत्य-
स्य यज्ञस्यवा वर्धका विश्वेदेवाः देवाय द्योतमानायेन्द्राय देवं देवंशीलं जागृवि सर्वेषां जा-
गरणशीलं ज्योतिः सूर्यं येनसाम्ना अजनयन् इन्द्रार्थमुदपादयन् तस्मान्गायतेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अपाधमवृभिःशस्तीरशस्तिहाथेन्द्रोद्युःपाभवत् ।

देवास्तंइन्द्रसख्याययेमिरेवृहद्भानोमरुद्वण ॥ २ ॥

अप । अधमत् । अजिशस्तीः । अशस्तिहा । अर्थ ।

इन्द्रः । द्युः । आ । अजवत् । देवाः । ते । इन्द्र । सख्याय ।

येमिरे । बृहद्भानो दन्ति बृहत्क्षानो । मरुद्वण ॥ २ ॥

अशस्तिहा स्तोत्रशंसनरहितानां शत्रूणां हन्तेन्द्रः अभिशस्तीः शत्रुहिंसायां अप्रितोहिं-
सा येषां ते तादृशान् यद्वा अजिशस्तीः शत्रुकृता हिंसाः अपाधमव् अपागमयत् अथ शत्रुहन्
नानन्तरं इन्द्रोद्युःशी सर्वत्रद्योतमानयशोमुक्तः । यद्वा येषां धनापहरणेन धनादिमान् आभवत्
सर्वतः प्रसिद्धोभवत् । अथोत्तरार्धः पत्यक्षरुतः हे बृहद्भानो बृंहणशीलतेजस्क महादीप्तेवा मरु-

द्वय मरुतां सप्तगणायस्यसन्ति सतथोकः तादृश हे इन्द्र देवाः द्योतमानाः सर्वे देवाः सख्याय
आत्मनः सखिभावाय ते त्वां येमिरे नियच्छन्ति ॥ २ ॥

अग्निष्टोमे मरुत्वतीये प्रवइन्द्रायेत्ययं मरुत्वतीयः प्रगाथः । सूत्रितंच—प्रवइन्द्रायबृहत्इ-
ति मरुत्वतीयः प्रगाथइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते उदीया—

प्रवइन्द्रायबृहतेमरुतोब्रह्मार्चत ।

वृत्रंहनतिवृत्रहाशतक्रतुर्वज्रेणशतपर्वणा ॥ ३ ॥

प्र । वुः । इन्द्राय । बृहते । मरुतः । ब्रह्म । अर्चत । वृत्रम् ।

हनति । वृत्रहा । शतऽक्रतुः । वज्रेण । शतऽपर्वणा ॥ ३ ॥

हे मरुतो मितराविणः स्तोतारः बृहते महते वः स्तुत्यस्तोत्वलक्षणोऽसंख्येन युष्मदी-
यायेन्द्राय ब्रह्मसामलक्षणं स्तोत्रं प्रार्चत प्रोच्चारयत । ततो वृत्रहा वृत्रस्य पापस्यवा हन्ता शत-
क्रतुः शतविधकर्मा बहुविधप्रज्ञोवा इन्द्रः शतपर्वणा शतसंख्याकधारेण वज्रेण एतन्नामकेना-
युधेन वृत्रमपानावरकं वृत्रारव्यमसुरं हनति युष्माभिरभिद्रुतः सन् हन्तु । हन्तेर्लेटचडागमः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अभिप्रभरधृपताधृपन्मनःश्रवश्चित्तेअसद्रृहत् ।

अर्पन्त्वापोजवसाविमातररोहनोवृत्रंजयस्वः ॥ ४ ॥

अभि । प्र । प्र । धृपता । धृपन्मनः । श्रवः । चित् ।

ते । असत् । बृहत् । अर्पन्तु । आर्षः । जवसा । वि ।

मातरः । हनः । वृत्रम् । जयं । स्व१रिति स्वः ॥ ४ ॥

हे धृपन्मनः शत्रूणां धर्षणशीलमनस्केन्द्र तेचित् तवैव बृहन्महदतिप्रभूतं श्रवोन्नमसद-
स्ति । तदन्नं धृपता धृष्टेन मनसा युक्तः सन् अस्मभ्यमभिप्रभर अस्माभिमुत्प्रेन प्रकर्षेण सं-
पादय देहीत्यर्थः । हे इन्द्र आपो मातरः अस्माकमुत्पादनहेतुत्वान्मातृभूताः । कथमपां मातृत्वं-
अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्याओषधयइत्यादिश्रुतेः । तादृशयापः जवसा वेगेन व्यर्षतु विविधं

भूमिं प्रतिगच्छन्तु—कथमापोगच्छन्तीतिचेव तदाह—वृत्रं अपामावरितारं शत्रुं मेघं हनोजहि ताडय । ततो मेघभेदनेनोदकानि विगच्छन्तु पुनरपि स्वः सयं भूतजातं जय ॥ ४ ॥

प्रथमे स्वरसाग्नि निष्केवत्ये यज्ञायथाअपूर्व्येति स्तोत्रियः । तथाच सूच्यते—तेषां स्तोत्रिया यज्ञायथाअपूर्व्येति ।

सैषा सूक्ते पञ्चमी—

यज्जायथाअपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तभ्राउतद्याम् ॥ ५ ॥

यत् । जायथाः । अपूर्व्य । मघवन् । वृत्रहत्याय । तत् ।

पृथिवीम् । अप्रथयः । तत् । अस्तभ्राः । उत । द्याम् ॥ ५ ॥

हे अपूर्व्य स्वतोव्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित हे मघवन् मंहनीयधनवन्निन्द्र वृत्रहत्याय वृत्रास्त्ररहननाय यद्यदा त्वं जायथाः उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि तत्तदानीमेव पृथिवीं प्रथमानामप्रथयः प्रसिद्धां दृढामकरोः । उतापिच तत्तदानीमेव द्यां द्युलोकमन्तरिक्षेण अस्तभ्राः निरुद्धामकार्षीः । एतादृशं वीर्यं त्वदन्यस्य नसंभवतीत्यर्थं द्योतयितुमपूर्व्येतिपदम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तत्तेयज्ञोअजायततदर्कउतहस्कृतिः ।

तद्विश्वमग्निभूरसिद्यज्जातंयच्चजन्त्वम् ॥ ६ ॥

तत् । ते । यज्ञः । अजायत । तत् । अर्कः । उत । हस्कृतिः ।

तत् । विश्वम् । अग्निभूः । असि । यत् । जातम् ।

यत् । च । जन्त्वम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र यद्यदा त्वमजायथाः तत्तदानीं ते त्वदर्थो यज्ञोऽग्निद्योमादिरजायत सोमपानार्थं मभूत् । उतापिच तदानीं हस्कृतिः । हस्ते हस्तने । हात्तकारी प्रीत्यर्थं क्रियमाणो हर्षस्य सूचकः अर्कः अर्चनीयो मन्त्रोपि अजायत । किञ्च तदा यज्ञातं भूतजातं यच्च जन्वं कृत्यार्थेत्वन्वत्ययः जनितव्यं विश्वमस्ति तत्तद्वमग्निभूरसि स्वमहिम्ना अभिभूतवानसि ॥ ६ ॥

द्वय मरुतां सप्तमगायस्यसन्ति सतथोकः तादृश हे इन्द्र देवाः द्योतमानाः सर्वे देवाः सरुमाय
आत्मनः सखिभावाय वे त्वां येमिरे नियच्छन्ति ॥ २ ॥

अग्निष्टोमे मरुत्वतीये प्रवइन्द्रायेत्ययं मरुत्वतीयः प्रगाथः । सूत्रितंच—प्रवइन्द्रायबृहत्तइ-
ति मरुत्वतीयः प्रगाथइति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते तृतीया—

प्रवइन्द्रायबृहतेमरुतोब्रह्माचत ।

वृत्रहन्तिवृत्रहाशतक्रतुर्वज्रेणशतर्षवणा ॥ ३ ॥

प्र । वुः । इन्द्राय । बृहते । मरुतः । ब्रह्म । अचत । वृत्रम् ।

हन्ति । वृत्रहा । शतक्रतुः । वज्रेण । शतर्षवणा ॥ ३ ॥

हे मरुतो मितराविणः स्तोतारः बृहते महते वः स्तुत्यस्तोतृत्वलक्षणेन संबन्धेन युष्मदी-
यायेन्द्राय ब्रह्मसामलक्षणं स्तोत्रं मार्चत प्रोच्चारयत । ततो वृत्रहा वृत्रस्य पापस्यवा हन्ता शत-
क्रतुः शतविधकर्मा बहुविधप्रज्ञोवा इन्द्रः शतर्षवणा शतसंख्याकधारेण वज्रेण एतन्नामकेना-
युधेन वृत्रनपामावरकं वृत्राख्यमसुरं हन्ति युष्माभिरभिदुतः सन् हन्तु । हन्तेल्लेट्यडागमः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अग्निप्रभरधृपताधृपन्मनःश्रवश्चित्तेअसद्बृहत् ।

अर्षन्त्वापोजवसाविमातरोहनोवृत्रंजयास्वः ॥ ४ ॥

अग्नि । प्र । भर । धृपता । धृपत्तमनः । श्रवः । चित् ।

ते । असत् । बृहत् । अर्षन्तु । आर्षः । जवसा । वि ।

मातरः । हनः । वृत्रम् । जयं । स्व१रिति स्वः ॥ ४ ॥

हे धृपन्मनः शत्रूणां धर्षणशीलमनस्केन्द्र वेचित् तवैव बृहन्महदतिप्रभृतं श्रवोन्नमसद-
स्ति । तदन्नं धृपता घृष्टम मनसा युक्तः सन् अस्मभ्यमभिप्रभर अग्न्याभिमुख्येन प्रकर्षेण सं-
पादय देहीत्यर्थः । हे इन्द्र आपो मातरः अस्माकमुत्पादनहेतुत्वान्मातृभूताः । कथमपां मातृत्वं-
अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्याओपधयइत्यादिश्रुतेः । तादृश्यआपः जवसा वेगेन व्यर्षतु विविधं

भूमिं प्रतिगच्छन्तु—कथमापोमच्छन्तीतिचेत् तदाह—वृत्रं अपामावरितारं शत्रुं मेघं हनोजहि ताडय । ततो मेघभेदनेनोदकानि विगच्छन्तु पुनरपि स्वः सर्वं भूतजावं जय ॥ ४ ॥

प्रथमे स्वरसाम्नि निष्केवल्ये यजायथाअपूर्व्येति स्तोत्रियः । तथाच सूच्यते—तेषां स्तोत्रिया यजायथाअपूर्व्येति ।

सैषा सृक्ते पञ्चमी—

यज्जायथाअपूर्व्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तभ्राउतद्याम् ॥ ५ ॥

यत् । जायथाः । अपूर्व्य । मघवन् । वृत्रहत्याय । तत् ।

पृथिवीम् । अप्रथयः । तत् । अस्तभ्राः । उत । द्याम् ॥ ५ ॥

हे अपूर्व्य स्वतोव्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित हे मघवन् मंहनीयधनवन्निन्द्र वृत्रहत्याय वृत्रासुरहननाय यद्यदा त्वं जायथाः उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि तत्तदानीमेव पृथिवीं प्रथमानामप्रथयः प्रसिद्धां दृढामकरोः । उतापिच तत्तदानीमेव द्यां द्युलोकमन्तरिक्षेण अस्तधाः निरुद्धानकार्षीः । एतादृशं वीर्यं त्वदन्यस्य नसंभावतीत्यर्थं द्योतयितुमपूर्व्येतिपदम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तत्तेयज्ञोअजायततदुर्कउतहस्कृतिः ।

तद्विश्वमग्निभूरसियज्जातयच्चजन्त्वम् ॥ ६ ॥

तत् । ते । यज्ञः । अजायत । तत् । अर्कः । उत । हस्कृतिः ।

तत् । विश्वम् । अग्निभूः । अस्ति । यत् । जातम् ।

यत् । च । जन्त्वम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्र यद्यदा त्वमजायथाः तत्तदानीं ते त्वदर्थो यज्ञोऽग्निभूमादिरजायत सोपपानार्थमभूत् । उतापिच तदानीं हस्कृतिः । हसे हसने । हासकारी पीत्यर्थं क्रियमाणो हर्षस्य सूत्रकः अर्कः अर्चनीयो मध्येषु अजायत । किंच तदा यज्जातं भूतजातं यच्च जन्त्वं कृत्यार्थेन्यग्नत्ययः जन्तव्यं विश्वमस्ति तात्तद्वमग्निभूरसि स्वमहिम्ना अभिभूतवानसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आ॒मासु॑प॒क्क॒मैर॑य॒आसूर्य॑रोहयोदिवि ।

घ॒र्म॒न॒साम॑न्तपतासुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे बृहत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

आ॒मासु॑ । प॒क्क॒म् । ऐ॒र॑यः । आ । सूर्य॑म् । रो॒ह॒यः ।

दि॒वि । घ॒र्म॒म् । न । साम॑न् । त॒प॒त । सु॒वृ॒क्ति॒भिः ।

जु॒ष्टम् । गि॒र्व॒ण॒से । बृ॒हत् ॥ ७ ॥ १२ ॥

हे इन्द्र आमासु अपक्कासु गोषु पक्कं पय ऐरयः प्रैरयश्च । तथा मंत्रः—आमासुचिदधिपेक्कमन्तरिवि । किंच दिवि द्युलोके सूर्यमारोहयश्च पूर्वं पण्योनामासुराः अंगिरसां गाअपहत्यांधकारावृते कस्मिंश्चित्पर्वते वाः स्थापितवन्तः ततो गिरसइन्द्रं स्तुत्वा गाः पुनरस्मभ्यमाहरेति तैरुक्कइन्द्रो गवां स्थानं तमसावृतं दृष्ट्वा तत्र गोदर्शनाय द्युलोके सर्वप्रकाशकं सूर्यमारोहितवान् स्थापितवानसि । चादिलोपेविभाषेति पूर्वस्य ऐरयइत्यस्य ननिघातः । अथ परोक्षकृतोर्ध्वर्चः हे स्तोतारः सुवृक्तिभिः शोभनाभिः स्तुतिभिः तपत इन्द्रं तीक्ष्णीकुरुत इन्द्रं स्तुतिभिः प्रवर्धयतेत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तः—घर्मन यथा घर्म दीपनशीलं प्रवर्धयं सामन् सुपांसुलुगिति तृतीयायालुक् सामभिर्यथा तपन्ति तद्वत् । ततो गिर्वणसे गीर्भिवननीयायेन्द्राय जुष्टं प्रीतिकरं पर्याप्तं वा बृहत्साम गायत ॥ ७ ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

आनोविश्वान्विति पळ्ळवं दशमं सूक्तं नृमेषपुरुषेधावृषो विषमसंख्याकाबृहत्पः समसंख्याकाः सवोबृहत्पः इन्द्रोदेवता तथाचानुकार्त्त—आनोविश्वानु पळ्ळिति । महाव्रते निष्केचल्ये बर्हंतवृचाशीवो एतत्सूक्तं सूच्यतेहि पंचमारण्यके—आनोविश्वानुहव्यो धाइन्द्रभुजआभरेति ।

तत्र मथना—

आ॒नो॒वि॒श्वा॑ंसु॒ह॒व्य॒इन्द्रः॑स॒म॒त्सु॑भूपतु ।

उ॒प॒ब्र॒ह्मा॑णि॒सर्व॑नानि॒वृ॒त्र॒हा॒पर॑म॒ज्या॑ऋ॒ची॑पमः ॥ १ ॥

आ । नुः । वि॒श्वा॑ंसु । ह॒व्यः । इन्द्रः॑ । स॒म॒त्सु॑ । भू॒प॒तु । उ॒प ।

ब्र॒ह्मा॑णि । सर्व॑नानि । वृ॒त्र॒हा॑ । पर॑म॒ज्याः । ऋ॒ची॑पमः ॥ १ ॥

ऋषिरनयेन्द्र एवंकरोत्वित्याशास्ते । विश्वासु सर्वालु समस्तु असुरयुद्धेषु हव्यः सर्वैःदेवै-
रात्मरक्षणार्थमाह्वातव्यः एतादृशइन्द्रः नोस्मार्कं व्रक्षाणि स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्वानि वा उपा-
भूयतु उदकं अनुभावयतु सेवतामित्यर्थः । यद्वा एतानि अलंकारोनु तद्भागमनेन स्तोत्राणि हवीं-
षि वा अलंकृतानि भवन्ति । तथा सवनानि प्रातः सवनादीनि त्रीणिसवनानि च भूयतु । कीदृ-
शइन्द्रः वृत्रहा वृत्रस्यासुरस्य पापस्यवा हन्ता । परमज्याः युद्धेषु शत्रुहननार्थं परमा अविनश्वरी
ज्या मौर्वी यस्य सतथोक्तः । यद्वा परमान् वलेन प्रकृष्टान् शत्रून् जिनाति हिनस्तीति परमज्याः ।
ऋचीपमः स्तुत्या समः स्तुतिभिरभिमुखीकरणीय एतादृगिन्द्रः स्तोत्राणि भूपत्विति ॥ १ ॥

अथद्वितीया-

त्वंदाताप्रथमोराधसामस्यसिसत्यईशानकृत् ।
तुविद्युन्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यशर्वसोमहः ॥ २ ॥

त्वम् । दाता । प्रथमः । राधसाम् । असि । असि । सत्यः ।
ईशानकृत् । तुविद्युन्नस्य । युज्या । आ । वृणीमहे ।
पुत्रस्य । शर्वसः । महः ॥ २ ॥

हे इन्द्र प्रथमः सर्वेषां मुख्यस्त्वं राधसां धनानां दातासि यद्वा धनदातृणां मध्ये त्वं
मथमआदिमोभवसि । तथा ईशानकृत् तवस्तोतृनीशानानैश्वर्ययुक्तान् कुर्वन् त्वं सत्यः सत्य-
कर्मासि यथार्थकर्मा भवसीत्यर्थः । यस्मादेवं तस्माद्वयं तुविद्युन्नस्य बहुधनवतः बहून्नस्यवा
शर्वसोवल्स्यपुत्रस्य शत्रुवधार्थं बलकारणात्वेनोत्पन्नत्वात् तत्पुत्रस्य अतएव महोमहतस्तव
युज्या योग्यानि धनानि आवृणीमहे संभजामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

मंज्ञानइन्द्रगिर्वणःक्रियन्तेअनतिद्रुता ।
इमाजुपस्वहर्यश्वयोजनेन्द्रयातेअमन्महि ॥ ३ ॥

मन् । ते । इन्द्र । गिर्वणः । क्रियन्ते । अनतिद्रुता । इमा ।
जुपस्व । हरिइअश्व । योजना । इन्द्र । या । ते । अमन्महि ॥ ३ ॥

हे मिर्वणो गोर्भिवननीयेन्द्र अनतिद्रुता सर्वानतिक्रम्य न भवन्ति इन्द्रगुणव्यापकानि यथार्थभूतानीत्यर्थः । तादृशानि यानि ब्रह्म ब्रह्माणि स्तोत्राणि ते त्वदर्थमस्माभिः क्रियन्ते हे हर्यश्व हरिताश्वन हे इन्द्र योजना योजनानि तव सम्यक् योजनशीलानि ता तानीमा इमानि स्तोत्राणि जुपस्व सेवस्व । किंच हे इन्द्र ते त्वदर्थं या यानि स्तोत्राणि अमन्महि वयमुच्चरामः तानि सर्वाणि सेवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्राभूरिन् न्युञ्जसे ।

सत्वं शविष्ठवज्रहस्तदाशुपेर्वाञ्चरयिमाकृधि ॥ ४ ॥

त्वम् । हि । सत्यः । मघवन् । अनानतः । वृत्रा । भूरि ।

निःशुञ्जसे । सः । त्वम् । शविष्ठ । वज्रहस्त । दाशुपे ।

अर्वाञ्चम् । रयिम् । आ । कृधि ॥ ४ ॥

हे मघवन् धनवन्निन्द्र सत्यः सत्यकर्मा त्वमेव अनानतः केषामप्यमह्यः सन् भूरि भूरीणि वृत्रा वृत्राणि रक्षांसि न्युञ्जसे तानि प्रह्वीभावयसि न्यक्करोपीत्यर्थः । हिरवधारणे । हेशविष्ठ वलेन वृद्धतम हे वज्रहस्त वज्रोहस्ते यस्य सतथोक्तः । हे इन्द्र सतादृशसत्वं दाशुपे तुभ्यं हविर्दत्तवते यजमानाय रयिं धनादिकं अर्वाञ्चं अर्वाचीनं अग्निमुत्वं यथागच्छति तथा आकृधि समन्वात्कुरु ॥ ४ ॥

चातुर्विंशिकेहनिमाभ्यंदिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे त्वमिन्द्रयशाप्रगाथो वैकल्पिको नुरूपः । सूत्र्यतेच—त्वमिन्द्रयशाअसीन्द्रकतुंनआभरेति ।

तत्र पथमा सूक्ते पंचमी—

त्वमिन्द्रयशाअस्पृजीपीशवसस्पते । •

त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्पेकइदनुत्ताचर्पणीधृता ॥ ५ ॥

त्वम् । इन्द्र । यशाः । असि । ऋजीपी । शवसः । पते । त्वम् ।

वृत्राणि । हंसि । अप्रतीनि । एकः । इत् । अनुत्ता । चर्पणिधृता ॥ ५ ॥

हे शवसस्पते बलस्य पालपितः हे इन्द्र ऋजीष्युपार्जितोभिपुतः सोमः तद्वान् त्वं यशाः यशस्यसि भवसि । कथमस्य यशस्वित्वं तदाह—अपतीनि बलिभिरप्यपतिगतानि अतएव अनुत्ता अन्यैर्नोत्तुमशक्यानि वृत्राणि रक्षांसि त्वमेकइव असहायएव चर्षणिपृता असुरादिह-
ननद्वारेण मनुष्याणां धारकेण वज्रेण हंसि संपहरसि । अतएवास्य यशस्वित्वम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तमुत्त्वानूनमसुरप्रचेतसंराधोभागमिवेमहे ।

महीवृत्तिःशरणातइन्द्रप्रतेसुम्नानोअश्रवन् ॥ ६ ॥ १३ ॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । नूनम् । असुर । प्रचेतसम् । राधः ।

भागमइव । ईमहे । महीइव । कृत्तिः । शरणा । ते । इन्द्र ।

प्र । ते । सुम्ना । नः । अश्रवन् ॥ ६ ॥ १३ ॥

हे असुर बलवन् प्राणवन् हे इन्द्र यत्कृणोस्ति तं प्रचेतसं प्रकृष्टज्ञानं त्वाउ इत्यवधारणे पितृवत्पोषकं त्वामेव राधः धर्मादिसाधनं धनं नूनमिदानीमीमहे वयं याचामहे । तत्रदृष्टान्तः—भागमिव यथा कश्चित्पितृभागभूतं धनं याचते तद्वत् इन्द्रोयजमानेग्यः स्तोत्रग्यश्च धनं पयच्छत्येव तस्मान्भागभूतं धनं यदारोवयं याचामहे । हे इन्द्र महीवृत्तिः कृत्तिर्यशोवान् वा । कृत्तिलेदने करणेकिन् कृन्तत्यनेनेति ईदृशी कृत्तिरिव ते तव शरणा शरणं गृहमन्तरिक्षे घुल्लोके मही महद्वर्तते । अत्रयास्कः—कृत्तिः कृन्तयेर्यशोवान्वा महीवृत्तिःशरणातइन्द्र सुमहत्तइन्द्र शरणमन्तरिक्षे कृत्तिरिवेति । किंच ते तव स्वभूतानि सुम्ना सुम्नानि पुत्रादिविषयसुखानिच नोस्मान्माश्रवत् पक्षेणेशुभवां व्यामुवन्तु । अश्रोतेलेदचडागमः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे वयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

कन्यावारिति सप्तर्चमेकादशसंस्कृतं अत्रेः पुत्री अपालास्या त्वयोषपरिहारयानेन स्केनेन्द्रस्तुतवती अतःसैवऋषिः प्रथमाद्विबीयेपंकी शिष्टाः पंचानुष्टुप्ः इन्द्रोदेवता । तथाचानु-
क्तान्तं—कन्यायाः सप्तत्रेय्यपालेतिहासोऽन्द्रानुष्टुभं द्विपंचमादीति । विनियोगोलैंगिकः । अत्रे-

तिहासमाचक्षते—पुराकिलात्रितुता अपालाब्रह्मवादिनी केनचित्कारणेन त्वग्दोषदुष्टासती अ-
 तएवदुर्भगिति भर्त्रापरित्यक्ता पितुराश्रमे त्वग्दोषपरिहाराय चिरकालमिन्द्रमधिकृत्य तपस्तेपे ।
 साकदाचिदिन्द्रस्य सोमःपियकरोभवति तमिन्द्राम दास्यामीतिबुध्या नदीतीरपत्यागमत् । सा
 तत्रस्नात्वा पथि सोममप्यलभत तमादाय गृहंपत्यागच्छन्ती मार्गएव तं चत्वाद् तद्भक्षणकाले
 दंतघर्षणजातंशब्दं ग्राव्यां सोमाभिषवध्वनिमिति मत्वा तदानीमेन्द्रः समागमत् आगत्य ता-
 मुवाच किमत्रग्रावाणोभिपुण्वन्तीति । सामत्युचे अत्रिकन्यास्नानार्थमागत्य सोमंदृष्ट्वा तंभक्षयति
 तद्भक्षणजोध्वनिरेव नतु ग्राव्यांसोमाभिषवध्वनिरिति । तथा प्रत्युक्तइन्द्रः पराडावर्तंत गच्छ-
 न्तमिन्द्रं सापुनरब्रवीत् । किमर्थं निवर्तसे त्वंतु सोमपानाय गृहंगृहंमति गच्छसि तदानीमत्रा-
 पि ममदंष्ट्राभ्यां अभिपुतं सोमंपिय धानादींश्च भक्षयेति । सैवमिन्द्रमनाद्रिषमाणासती पुनर-
 प्याह—अत्रागतं त्वामिन्द्रं इति नजानामि त्वयि गृहं आगते बहुमानं करिष्यामीतीन्द्रमुक्त्वा
 अत्रसमागतः इन्द्रएव नान्मइतिनिश्चित्य स्वास्येनिहितं सोममाह—हे सोम त्वमाग-
 तायेन्द्राय पूर्वं शनैः ततः शनकैः क्षिप्रं परिस्रवेति । ततइन्द्रस्तां कामयित्वा तस्या आस्यएव
 दंष्ट्राभिपुतं सोममपात् तवइन्द्रेण सोमेपीतिसति त्वग्दोषादहं भर्त्रा परित्यक्तासती इदानीमिन्द्रेण
 संगता इति अपालायामुक्त्वायामिन्द्रस्तांब्याजहार । किंकायसे तदहंकरिष्यामीत्युक्ते सा वर-
 मचीकमत । ममपितुः शिरोरोमवर्जितं तस्योपरं क्षेत्रं फलादिरहितं ममगुहस्थानमप्यरो-
 मशं एतानि रोमफलादियुक्तं कुर्वित्युक्त्वायां तत्पितृशिरःस्थितां खलतिमपहाय क्षेत्रं च फलादि-
 युक्तंलत्वा एतस्यास्त्वग्दोषपरिहाराय स्वकीयरथच्छिद्रे शकटस्य युगस्य च छिद्रे एतां निवारं
 निश्चकर्ष । तस्याः पूर्वाभिहवायाः त्वक् शल्यको द्वितीया गोधा तृतीया लकलासोभूत् । ततइ-
 न्द्रस्तामप्यपालां सूर्यंसदशत्वचमकरोदित्यैतिहासिकीकथा । एतच्च शाट्वायनब्राह्मणेस्पष्ट-
 मुक्तं—तद्गालणं तत्तद्व्याख्यानसमये दर्शयिष्ये । एषोर्थः कन्यावारित्यादिषु ऋक्षु प्रतिपाद्यते ।

तत्र सूक्ते प्रथमा—

कन्यां चारवायतीसोममपि स्रुतार्विदत् ।

अस्तं भरन्त्यब्रवीदिन्द्राय सुनवैत्वा शक्राय सुनवैत्वा ॥१॥

कन्या । वाः । अ॒व॒इ॒य॒ती । सोम॑म् । अपि॑ । स्रु॒ता ।

अ॒वि॒दत् । अस्त॑म् । भर॑न्ती । अ॒ब्र॒वीत् । इन्द्र॑ाय । सु॒न॒वै ।

त्वा । श॒क्राय॑ । सु॒न॒वै । त्वा ॥ १ ॥

वाः उदकं प्रति अवायती स्नानार्थमभ्यवगच्छन्ती कन्या अपाजानामस्त्री सुता सुतो मार्ये सोममप्यविदत् । विद्वलजाभे अलभत लङ्कित्वा । तं सोमं अस्तं गृहंपति भरन्ती आहरन्ती सा सोममन्नवीत् । हे सोम त्वात्वामिन्द्राय सुनवै ममदनैरेवाभिपुणवै । पुनर्हे सोम त्वा त्वां शक्राय समर्थयेन्द्राय सुनवै इदानीमेवाभिपवं करवै । सोमभक्षणकाळे दंतेदंतध्वनिं ग्रावध्वनिमिति मत्वेन्द्रः तामगमत् । एवोर्थः शाट्यायनब्राह्मणे स्पष्टमभिहितः—सातीर्थमभ्यवयन्ती सोमांशु-मविन्दत्समत्वादत्तस्यैहग्रावाणइव दन्ताऊदुः सइन्द्रः आद्रवत् ग्रावाणोवैवदन्तीति । सात्म-भिव्याजहार कन्यावारवायतीसोममपिसुवाविददित्यस्यैतइदं ग्रावाणइव दन्तावदन्तीति विदित्वेन्द्रः पराङ्गावर्तत तमन्नवीदसौयणपिवीरक इत्यादिनेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

असौयणपिवीरकोगृहंगृहंविचाकशत् ।

इमंजम्भसुतंपिवधानावन्तंकरम्भिणंमपूपवन्तमुक्थिनम् ॥ २ ॥

असौ । यः । एपि । वीरकः । गृहम् । गृहम् । वि॒चाकशत् । इमम् ।

जम्भ॑सुतम् । पि॒व । धाना॑वन्तम् । क॒रम्भिण॑म् ।

अ॒पूप॑वन्तम् । उ॒क्थिन॑म् ॥ २ ॥

सा शक्रमन्नवीत्—हेइन्द्र वीरको वीरः समर्थस्त्वं योसौ त्वं विचाकशत् काश्चदीप्तौ । य-
इलुकि शतरि रूपं धातोर्हस्त्वच्छान्दसः । अतपर्यं दीप्यमानः सन्न गृहंगृहं यजमानगृहंपति सोम-
पानाय त्वमेपि गच्छसि । अदस्त्वमत्रापि जंभसुतं ममदनैरभिपुतमिमं सोमं पिव । कीदृशं धा-
नावन्तं धानाभृद्यववास्वद्वन्तं करंभिणं सक्तुमन्तं अपूपवन्तं पुरोडाशादिसहितं उक्थिनं स्तो-
त्रादियुक्तेवाद्दशं सोममैव पियेति । सा सोमनसह धानादीनवेदयत् स्तोत्रं चाकार्षीदित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आचनत्वाचिकित्साभोधिचनत्वानेमांसि ।

शनैरिवशनुकैरिवेन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्रव ॥ ३ ॥

आ । च॒न । त्वा । चि॒कित्सा॑म् । अ॒धि । च॒न । त्वा । न । इ॒मसि॑ ।

शनैः॑इदव । श॒नुकैः॑इद्व । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॑ इति । परि॑ । स्त्र॒व ॥ ३ ॥

पुनरपि सा तमनादृत्याह—हे इन्द्र चनेति निपातसमुदायोवधारणार्थं त्वा त्वामाचिकि-
त्सामोज्ञातुमिच्छामएव ममगृहमागच्छ तं त्वामिन्द्रइति जानीमएव इहमार्गएवागतं त्वा त्वां ना-
धीमसि नाधिगच्छामः। अत्रापि चनेत्यवधारणे। इह त्वामिन्द्रइति नजानीमः। इत्यपाला तमि-
न्द्रमुक्त्वा स्वास्यैस्थितसोमं मत्याह—हे इन्द्रो क्षरणशील सोम अस्माआगतोपेन्द्राय तदर्थं पूर्वं
शनैः मन्दमन्दं ततः शनकैरिव कुत्सितार्थं अकञ् कुत्सितं शनैः शनकैः क्षिपमित्यर्थः क्षिप-
मेव त्वं परित्स्व मदीयदंष्ट्राभिरभिपूषमाणःसन् परितः क्षरेति। तथा यज्ञेष्वपि ग्रावभिरभिपूष-
माणः सोमः प्रथमं शनैः परिरुद्वनि ततः शनकैः क्षिपमिति तदभिप्रायेणोक्तं। ततइन्द्रः एतद्वाक्यं
श्रुत्वा तदानीमेवमभिपुतं सोमं यज्ञस्थानीपादपालामुखादेवानासीत्। उक्तार्थः शाट्यायनकब्रा-
ह्मणे स्पष्टमन्यथायि—अनाद्रियमाणैव तमब्रवीदाचनत्वाचिकित्सामोधिचनत्वानेमसीति पुरामां
सर्वयर्चापालास्तौतीत्युपपर्यावतर्तं शनैरिव शनकैरिवेन्द्रोपेरित्स्ववेति ह्वाअस्यैमुख्वात्सोमं
निरघपत्सोमपीथइह्वाअस्यभवति यएवंविद्वान् स्त्रीमुपजिघ्रसीति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कुविच्छकंत्कुवित्करंत्कुविञ्चोवस्यंसस्करंत् ।

कुवित्पतिद्विपोयतीरिन्द्रेणसंगमामहै ॥ ४ ॥

कुवित् । शकंत् । कुवित् । करंत् । कुवित् । नः । वस्यंसः । करंत् ।

कुवित् । पतिद्विपः । यतीः । इन्द्रेण । संगमामहै ॥ ४ ॥

सोमं पीतवानिन्द्रोस्मानेयं करोत्वित्याह—सइन्द्रः कुविद्बहुवारमस्मान् शकत् शकान्
समर्थान् करोतु । किञ्च कुवित् बहुचास्मभ्यं करत् करोतु । किञ्च सपेन्द्रोस्मान् कुवित् य-
हुक्त्वा वस्यसः वसीयसः अविशयेन वसुमतः करोतु । करोतेः शक्रोवैश्व लेटचढागमः । इदा-
नीमात्रेपी अहमेवंकरिष्यामीति वदति पूर्वं कुविद्बहु पतिद्विपः त्वग्दोषात् पतिभिर्भर्तृभिः ब-
हुवारं द्विष्टाः अतएव यतीः पतिभ्यः सकाशादितोगच्छन्त्योपयं कैश्चित् अप्यनूत्समानाः स-
त्यः संपतोन्द्रेण राह संगमामहै संगच्छामहै सर्वत्र पूजार्थं बहुवचनं । संगमशब्देनेन्द्रोपाला-
मचकमतेति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इमानिञ्चोर्णिविष्टपातानीन्द्रविरोह्य ।

शिरस्तुतस्योर्वरानादिदमउपोदरे ॥ ५ ॥

इमानि । व्रीणि । विष्टपा । तानि । इन्द्र । वि । रोह्य । शिरः ।
तत्स्य । उर्वरांम् । आत् । इदम् । मे । उप । उदरे ॥ ५ ॥

इन्द्रेण किंकामयसे तदास्यामीत्युक्ता सा वरमनया प्रार्थयते । हे इन्द्र इमानि व्रीणि विष्टपा
विष्टपानि स्थानानि सन्ति तानि व्रीणि स्थानानि विरोह्य उत्प्रादय । कानि तानि तत्स्य मम
पितुः रोमवर्जितं शिरः स्वलवित्पत्यर्थः तच्चापमम रोमशंकुर्पित्यर्थः । उर्वरां तस्य ऊपरं क्षेत्रं
सर्वसस्याद्वयं कुरु । आदनन्तरं मे मम उपोदरे उप उदरस्य सपीपे यदिदं स्थानं गुह्यमित्यर्थः
तच्च त्वग्दोषे तत्स्य संजातरोमकं तदपि त्वग्दोषपरिहारेण रोमयुक्तं कुरु । एतानि व्रीणि स्थाना-
नि । एषोर्थः शात्च्यादनके मपचिनोक्तः—तामन्नवीदशाले किं कामयसीति सात्रवीदिमानिव्रीणि
विष्टपेति स्वलविर्हास्पैपिता सप्तहावर्तानि चकारोर्वराहास्य नज्जो सोज्ज उपस्थेहास्यै रोम-
णि नाहुस्तान्पुह जत्रिरइत्यस्योत्तराभूपसे निर्वचनायासौचयानइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

असौ च यानं उर्वरादिमां तन्वमम ।

अथो तत्स्य यच्छिरः सर्वा तारोमशा कृधि ॥ ६ ॥

असौ । च । या । नः । उर्वरा । आत् । इदम् । तन्वम् । मम ।

अथो इति । तत्स्य । यत् । शिरः । सर्वा । ता । रोमशा । कृधि ॥ ६ ॥

उक्तमेवार्थमनया विवृणोति नोस्माकं पितृर्पासा उर्वरा यदिदम्परं क्षेत्रमस्ति आदन-
न्तरं मम इमां तन्व इदं त्वग्दोषपुष्टं गुह्यस्थानं अथो अथापिच तत्स्य तावस्य यच्छिरोरो-
मवर्जितमस्ति एतानि सर्वा सर्वाणि तानीयानि व्रीणि स्थानानि रोमशा रोमशानि
कृधि कुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

स्वे रथस्य स्वे नसः स्वे युगस्य शतक्रतो ।

अपात्तामिन्द्रात्रिपूत्वयर्कणोः सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

स्वे । रथस्य । स्वे । अनसः । स्वे । युगस्य । शतक्रतो इति शतक्रतो ।

अपात्ताम् । इन्द्र । त्रिः । पूत्वी । अर्कणोः । सूर्यत्वचम् ॥ ७ ॥ १४ ॥

अनया अगलां सूर्यसदृशमभामकरोदित्याह—हे शतक्रतो हे शतसंख्याकथत बहुवि-
धप्रज्ञा हे इन्द्र रथस्य स्वकीयस्य खे पृथुतरेछिद्रे तथा अनसः शकटस्य खे तदपेक्षया
अल्पे छिद्रे युगस्य खेच अल्पतरे सूक्ष्मे छिद्रे रथशकटयुगानां छिद्रेषु त्वग्दोषपरिहाराय वि-
त्रिवारं निष्कर्षेण पूत्वी पूत्वा शोधयित्वा ततः अपालामेतन्नामिकामविद्युतां ब्रह्मवादिनीं सूर्य-
त्वचं सूर्यसमानत्वचमकृणोः अकरोः कल्याणतमरूपभाजमकरोरित्यर्थः । शाट्यायनब्राह्मणे
स्पष्टमभिहितं—नांखिरथस्याध्यवृहत्सागोधाभवतां खेनसोऽयवृहत्सासंश्लिष्टकाभवत्तदेषाम्य-
नूच्यते खेरथस्यखेनराइति तस्यैह यत्कल्याणतमं रूपाणां तद्रूपमासेति । त्वग्दोषापनयनाया-
क्षादिद्वारेष्वतिकर्षणमिति । यस्त्वग्दोषदूषितःसन् एतत्सूक्तं पठति तस्य त्वग्दोषमपगमय्य सूर्य-
सदृशकान्तिमिन्द्रः करोतीति सूक्तंप्रशस्यते ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

पांत्वमावइति त्रयस्त्रिंशद्वचं द्वादशं सूक्तं आंगिरसस्य श्रुतकक्षस्य सुकक्षस्यवार्पे ऐन्द्रं
आद्यानुष्टुप् शिष्टागायत्र्यः तथानुक्रम्यते—पातं त्रयस्त्रिंशच्छ्रुतकक्षः सुकक्षोवाद्यानुष्टुप् इति । म-
हाजने गायत्रचुचाशीतौ प्रथमावर्जमिदं सूक्तमुत्तरं च । पंचमारण्यके सूत्रितं च—पुरुहूतंपुरुहूत-
मिति शेषइति । प्रथमेरात्रिपर्याये होतुः शस्त्रे आपौ तृचौ स्तोत्रियानुरूषौ । सूत्रितं च—पांत्वमावो
अंधसोपादुशिम्यंधसइति ।

तत्र प्रथमा—

पान्त॒मावो॒अन्ध॑स॒इन्द्रं॑म॒जिप्रगा॑यत ।

वि॒श्वो॒साहं॑श॒तक्र॑तुं॒मंहि॑ष्ठं च॒र्पणी॑नाम् ॥ १ ॥

पान्त॑म् । आ । वः । अन्ध॑सः । इन्द्रं॑म् । अ॒जि । प्र । गा॒य॒त॒ ।

वि॒श्वो॒सहं॑म् । श॒तक्र॑तुम् । मंहि॑ष्ठम् । च॒र्प॒णी॑नाम् ॥ १ ॥

हे ऋत्विजः वोपुष्मदीपं अंधसः सोमदक्षणमन्नं आपातं आभिमुख्येन पिबत । पा पाने
छान्दसः शपोऽस्य सर्वविधयश्छन्दसि विकल्प्यन्ते इति नलोकाव्ययेति षष्ठीप्रतिषेधाभावः ।
ततोन्धसइत्यस्य कर्तृकर्मणोरिति षष्ठी । सोममाभिमुख्येन पिबन्तमेतादृशमिन्द्रं प्रगायत प्रकर्षे
प्राप्तिषुत । कीदृशं निम्नसहं सर्वेषां शत्रूणामभिभवितां सर्वेषां भूतजावानां वा । अतएव श-

तक्रतुं बहुविधमज्ञानं बहुविधकर्माणां वा चर्षणीनां मनुष्याणां महिष्ठं धनस्पदावृतमं । यद्वा यजमानानां यष्टव्यत्वेन पूजनीयमिन्द्रं गायतेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया

पुरुहूतंपुरुष्टुतं गाथान्यं सनं श्रुतम् । इन्द्र इति ब्रवीत न ॥ २ ॥

पुरुहूतम् । पुरुष्टुतम् । गाथान्यम् । सनं श्रुतम् ।

इन्द्रः । इति । ब्रवीत न ॥ २ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः पुरुहूतं यज्ञेषु बहुभिराहूतं पुरुष्टुतं बहुभिः स्तोत्रशस्त्रादिभिः स्तुतं अतएव गाथान्यं गानयोग्यं गातव्यं सनश्रुतं सनातनतया प्रसिद्धं एवंविधं देवं इन्द्र इति यमं ब्रवीत न ब्रूयात् । ब्रूय व्यक्तायां वाचि इत्यस्य लोटि व्यत्ययेन ध्वमस्तनवादेशः अतएव गुणः ॥२॥

अथ तृतीया—

इन्द्र इन्द्रो महानां दाता वाजानां नृतुः । महौ अभि इवायमत् ॥ ३ ॥

इन्द्रः । इत् । नः । महानाम् । दातां । वाजानाम् । नृतुः ।

महान् । अभि इत् । आ । यमत् ॥ ३ ॥

इन्द्र इव पूर्वोक्तलक्षण इन्द्र एव नोस्मभ्यं महानां महतां वाजानामन्वानां यद्वा महानां वर्णव्यत्ययः मघानां धनानां वाजानामन्वानां च दाता भवतु । कीदृशः नृतुः नृतिशृङ्घोः कूरितिकूपरत्ययः ह्रस्वच्छान्दसः । सर्वस्य नर्वयिता यद्वा नृनये औणादिकः तुपरत्ययः धातोर्ह्रस्वच्छान्दसः स्तोत्रायो गवादिनेवा अतएव महान् स इन्द्रः अभिन्नु अभिगवजानुकं अस्मभ्यं आयमत् आयच्छतु ददातु । यद्वा स इन्द्रः अभिन्नु अस्मदभिमुखं आगच्छत् धनं त्वहस्तयोः परिग्रहस्य अस्मानयतु धनं गृहीत्वा वस्मभ्यं ददात्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अपां दुशिभ्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोपिर्णः । इन्द्रो रिन्द्रो यवाशिरः ॥ ४ ॥

अपात् । ऊँ इति । शिप्री । अन्धसः । सुदक्षस्य ।

प्रहोपिर्णः । इन्द्रोः । इन्द्रः । यवश्चाशिरः ॥ ४ ॥

शिक्ष । नः । इन्द्र । रायः । आ । पुरु । विद्वान् ।

ऋचीपम् । अर्व । नः । पार्यै । धने ॥ ९ ॥

हे ऋचीपम् स्तुत्यासम् यद्वा ईपगतिर्हिंसादर्शनेषु अस्मादम् प्रत्ययः सर्वैर्गन्तव्य दर्शनीय वा उक्तगुणोपेत हे इन्द्र विद्वान् सर्वविषयज्ञानवान् त्वं शत्रुष्पआहत्य रायोधनानि नोस्मभ्यं पुरु बहुवारं शिक्ष प्रयच्छ । यद्वा पुरुइति रायोविशेषणं बहूनि धनानि प्रयच्छ । किंच पार्यै पाराः शत्रवः तत्रभवे धने आजिहीर्षिते शत्रुधने नोस्मानवरक्ष शत्रून्हत्वा तद्धनेनास्मान्पालयेत्यर्थः ॥९॥

अथ दशमी—

अतश्चिदिन्द्रणउपायाहिशतवाजया । इपासहस्रवाजया ॥ १० ॥ १६ ॥

अतः । चित् । इन्द्र । नः । उप । आ । याहि । शतहवाजया ।

इपा । सहस्रवाजया ॥ १० ॥ १६ ॥

हे इन्द्र अतश्चिदस्मात्सुलोकादेव । यद्वा अस्माच्छत्रुस्थानात् शतवाजया शतसंख्याक-
बलयुक्तेन तथा सहस्रवाजया वाजोर्न सहस्रसंख्यान्वता बहुबलान्नेन इपा अन्नरसेन युक्तः
सन् नोस्मानुपायाहि अधिकं आभिमुख्येन आगच्छ ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

अयाम्धीवतोधियोर्वन्द्रिःशक्रगोदरे । जयेमपृत्सुवञ्जिवः ॥ ११ ॥

अयाम् । धीवतः । धियः । अर्वत्इतिः । शक्र ।

गोइद्रे । जयेम । पृत्सु । वञ्जिवः ॥ ११ ॥

हे शक्र समर्थेन्द्र धीवतः छन्दसीरइति मनुषोवत्वं कर्मकरणात् कर्मवन्तोवयं धियः
युद्धजयार्थं कर्माणि अपाम गच्छाम । ततः गोदरे दृविदारणे अचइरितोप्रत्ययः गर्वां
पर्वतानां दरपितः हे शक्रिवः वञ्जवन् । यद्वा वजनं गमनं यञ्जः तद्वात् कुलिशः तद्द्वन्द्वं पृत्सु
संग्रामेषु अर्वन्द्रिः सर्वतो गन्द्रिः त्वया दत्तैश्वैः जयेम वयं तयादातृन् जेष्यामः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

व्यमुंत्वाशतक्रतो गावोनयवसेष्व्वा । उक्थेपुंरणयामसि ॥ १२ ॥

व्यम् । ऊँ इति । त्वा । शतक्रतो इति शतःक्रतो । गावः ।

न । यवसेषु । आ । उक्थेपुं । र्णयामसि ॥ १२ ॥

हे शतक्रतो बहुपज्ञान बहुकर्मव्य वा इन्द्र त्वा सर्वतः उ इत्यवधारणे त्वामेव उक्थे-
पु स्तोत्रशस्त्रादिकेषु वयं रणयामसि इदं वीमसिः । आरणयामः शब्दयामः स्मयामइत्यर्थः ।
वचद्वयान्तः-गावोन यथा गोपालो यवसेषु वृणविशेषेषु गावो गाः पशूनासमन्त्वात् स्मयति
तद्वत् । गावइति सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वात् ओत्वाभावः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विश्वाद्दिर्मर्त्यत्वानुं कामाशतक्रतो । अर्गन्मवज्जिन्नाशसः ॥ १३ ॥

विश्वा । हि । मर्त्यत्वानुं । अनुंशकामा । शतक्रतो इति

शतःक्रतो । अर्गन्म । वज्जिन् । आशसः ॥ १३ ॥

हे शतक्रतो बहुपज्ञेन्द्र मर्त्यत्वना मर्त्यत्वानि सुपांसुलुगिणि विभक्तेराजादेशाः संज्ञापूर्वक-
स्य विभेरनित्यत्वाद्दीर्घाभावः । विश्वाद्दि विश्वान्येव मर्त्यत्वानि अनुकामाकामानभिलाषाननु
गतानि कामोपेतानीत्यर्थः । मनुष्याश्चैतानि कामयन्तइत्यर्थः । तथासति हे वज्जिन् वज्रव-
ज्जिन्द्र यदारोवयमपि आशसः आशंसनानि धनादिकामानगन् अवगच्छामः । गमेर्लेटि व-
हुर्लुङ्छन्दसीति शपोलृक् भ्रुश्चेति मकारस्य नकारः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वेसुपुञ्जशवसो अर्हन्नकामंकातयः । नत्वामिन्द्रार्तिरिच्यते ॥ १४ ॥

त्वे इति । सु । पुञ्ज । शवसः । अर्हन्नम् । कामंशकामतयः ।

न । त्वाम् । इन्द्र । अर्ति । रिच्यते ॥ १४ ॥

हे शवसस्पृश बटनिमित्तमूलवत्त्वाद्द्वलम्पुत्रेन्द्र कामकातयः कैमै शब्दे कामपराः
कातयः शब्दाद्येषां भवन्ति ते तथोक्तः दाहशामनुष्याः त्वे त्वपि स्ववृषम् स्वत्वकामाभि-

शिमी शिमेहनूनासिकेवा शोभनहनुः यद्वा शिमाः शीर्षण्याः सुशिरस्त्राणः सद्दन्द्रएव प्र-
होषिणः प्रकर्षेण देवान् हविर्भिर्जुहुतः सुदक्षस्य एतन्नामकस्य ऋषेः संवन्धि यवाशिरः श्री-
इपाके आङ्पूर्वस्य अपस्पृषेथामानृचुरित्यादिना धातोः शिरादेशः यवैरामिश्रितं यवैः सह
पक्वं इन्दोः सर्वतः पात्रेषु क्षरन्त अन्वराः सोमलक्षणमन्त्रमपादपिवत् । यद्वा अस्यसोमस्य
भागमिन्द्रार्थं परिकल्पितं सोमांशमपिवत् । उदत्यवधारणे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तम्बुभिप्रार्चतेन्द्रंसोमस्यपीतये । तदिद्व्यस्यवर्धनम् ॥ ५ ॥ १५ ॥

तम् । ऊँ इति । अ॒भि । प्र । अ॒र्च॒त् । इन्द्र॑म् । सोम॑स्य ।

पी॒तये॑ । तत् । इत् । हि । अ॒स्य॒ । वर्ध॑नम् ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजः तमु तमेवेन्द्रं अस्याभिमुख्येन प्रार्चत प्रकर्षेण स्तुत । किमर्थं सोमपीतये अत्रा-
गत्य सोमपानाय । किमर्थं सोमपानायेति विशेष्यते तदाह—तदिव तत्सोमपानमेव अस्पेन्द्रस्य
वर्धनं वर्धनं भवति खलु तस्मात्सोमपानजहर्षाय प्रार्चत ॥ ५ ॥

॥ इति पत्रस्य षष्ठे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी—

अस्यपीत्वामदानां देवो देवस्यौजसा । विश्वाभिभुवनाभुवत् ॥ ६ ॥

अ॒स्य । पी॒त्वा । म॒दा॒ना॒न् । दे॒वः । दे॒वस्य॑ । औ॒जसा॑ ।

वि॒श्वा । अ॒भि । भु॒व॒ना । भु॒व॒त् ॥ ६ ॥

देवोद्योतमानइन्द्रः अस्य अस्माभिर्दीयमानस्य सोमस्य मदानां मदकरान् रसान् पीत्वा
पानं एत्या । यद्वा अस्य एतं सोमं पीत्वा । तथा मदानां मदसाधनादीनि भक्षयित्वा देवस्य गृ-
हेषु शोभमानस्य । यद्वा देवनशीलस्य देवैः काम्यमानस्य सोमस्य पानजातेन औजसा बलेन
विश्वा भुवना सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि अभिभुवत् अभिभवति । सोमस्य तामदइन्द्रध-
कारेत्यादिभुं । सोमपानमदे सर्वाणिवृत्रहननादिकर्माणि चकारेति । एवमत्रापि सर्वाणि भूतानि-
भवनादीनि कर्माण्यकार्षीदिति ॥ ६ ॥

प्रथमेपयपि होतुःशस्त्रे त्वमुवःसत्रासाहमित्यादि सूक्तशेषः । सूत्रितंच—त्यमुवःसत्रासाहमि-
ति सूक्तशेषोभित्त्यंमपमिति । असोयमिच्छावाकातिरिक्तोक्थये त्वमुवःसत्रासाहमिति तृचोवैक-
ल्पिकःस्तोत्रियः । सूत्रितंच—त्यमुवःसत्रासाहं सत्रातेअनुरुष्टयइतिवा स्तोत्रियानुरूपाविति ।
व्यूहस्य दशरात्रस्य चतुर्थेहनि निष्केवल्ये एपएवतृचोनिविदानीयः । सूत्रितंच—इमंनुमायिनं-
हुवे त्वमुवःसत्रासाहमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी—

त्यमुवःसत्रासाहंविश्वांसुगीर्वायंतम् । आच्यावयस्युतये ॥ ७ ॥

त्यम् । ऊँ इति । वः । सत्रासहम् । विश्वांसु । गीर्षु ।

आध्यतम् । आ । च्यवयसि । ऊतये ॥ ७ ॥

यजमानः स्तोतारं संबोध्याह हे स्तोतः सत्रासाहं सत्राशब्दोचदुवाची बहूनामभिप्रवि-
तारं । यद्वा शत्रून् स्वबलेन संगत्य जेतारं वोयुष्मदीयेषु विश्वांसु गीर्षु सर्वेषु स्तोत्रेषु आयतं
पिस्तृतं सर्वत्रेन्द्रएव स्तुयते तस्मात्तेषु विततं त्यं उइत्यवधारणे तमेवेन्द्रं ऊतये अस्मद्रक्षणाय
आच्यावयसि । च्युद् हुद् गती । त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनागमय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

युध्मंसन्तंमनर्वाणंसोमपामनपच्युतम् । नरंमवार्यंक्रंतुम् ॥ ८ ॥

युध्मम् । सन्तम् । अनर्वाणम् । सोमपाम् । अनपच्युतम् ।

नरंम् । अवार्यंक्रंतुम् ॥ ८ ॥

एवंगुणोपेतं इन्द्रं आगमयेत्याह—युध्मं शत्रूणां संहारकं सन्तं अतएवानर्वाणमन्यैरप-
त्युतं अनभिगतं तस्मात् अनपच्युतं संग्रामेषु शत्रुभिरर्हंसितं सोमपां सोमस्य पातारं अस्य
सोमस्य मदे सति अवार्यंक्रंतुं गैरनिवारणीयकर्मणं नरं सर्वस्य नेतारं एतादृग्गुणोपेतमिन्द्र-
मागमयेति पूर्वोणसह संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

शिक्षाणइन्द्ररायआपुरुविद्वाँकंचोपम । अवानःपार्येधने ॥ ९ ॥

पूरणार्थं सुष्ठु वर्तन्ते तस्मान्मर्त्यत्वानि कामोपेतानीत्युत्पन्नं । वृतुवर्तने लडि छान्दसौविकरण-
स्यलुक् बहुलंछन्दसीति रुद्रागमः । यतएवं ततः हे इन्द्र त्वां कश्चिदपि देवोनातिरिष्यते बलेन
धनेनवा अतिरिक्तः समर्थोनास्ति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सनोवृषन्त्सनिष्ठयासंचोरयाद्रवित्वा । धियाविद्धिपुरंध्या ॥ १५ ॥ १७ ॥

सः । नुः । वृषन् । सनिष्ठया । सम् । घोरयां । द्रवित्वा ।

धिया । अविद्धि । पुरंमृध्या ॥ १५ ॥ १७ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षितरिन्द्र सपूर्वोक्तलक्षणस्त्वं सनिष्ठया षण्णुदाने धनादेर्दातृत्वमया
घोरया सपत्नानां भयकारिण्या अतएव द्रवित्वा द्रावयिष्या शत्रूणां पलायिष्या । द्रवतेरि-
ल्लुच्प्रत्ययः । पुरंध्या बहूनां धारयिष्या पोषयिष्या धिया तादृशेन कर्मणा नोस्मान् समवि-
द्धि समन्तात्पाटय । अवतेर्लेटि बहुलंछन्दसीति शपोलुक् बहुलवचनात्सिषद्दागमः । अस्मान्
धनदानादिना रक्षेत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे सामदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षोडशी—

यस्तेनूनंशतक्रतुविन्द्रद्युम्नितमोमदः । तेननूनंमदेमदेः ॥ १६ ॥

यः । ते । नूनम् । शतक्रतो इति शतश्रुतो । इन्द्र ।

द्युम्नितमः । मदेः । तेन । नूनम् । मदे । मदेरिति मदेः ॥ १६ ॥

अत्र सोमः स्तूयते—हे शतक्रतो शतविधमज्ञान हे इन्द्र द्युम्नितमः यशस्वितपः योमदः
माघंत्पनेनेवि मदःसोमः यः सोमः नूनं पुरा ते त्वदर्थमस्माभिरभिपुतोस्ति । तेन अस्माभिः
प्रदीपमानसोमेन नूनमिदानीं मदे तत्पानेन मदे तव संजाते सति अस्मानपि मदेः धनादिदा-
नेन त्वं मादय । मदीहर्षे अत्रान्तर्णितोऽप्यर्थः । बहुलमिति शप् ॥ १६ ॥

अथ सामदशी—

यस्तेचित्रश्रयस्तमोपदंन्द्रहृन्तमः । पओजोदातमोमदः ॥ १७ ॥

यः । ते । चित्रश्रवःक्षतमः । यः । इन्द्र । वृत्रहृत्क्षतमः ।

यः । ओजःक्षतमः । मर्दः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र चित्रश्रवस्तमः अतिशयेन नानाविधकीर्तिः योमदः सोमः ते त्वदर्धमस्माभिर-
भिषुतः यः सोमः वृत्रहन्तमः अतिशयेन पापानां हन्ता । किंच यः सोमः ओजोदातमः अति-
शयेन बलस्य दाता तेनास्माभिर्दीयमानेन सोमेन त्वं माघेरिति पूर्वेणसंबन्धः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

विद्महिद्यस्तेअद्रिवस्त्वादत्तःसत्यसोमपाः । विश्वांसुदस्मकृष्टिषु ॥ १८ ॥

विद्म । हि । यः । ते । अद्रिश्चः । त्वादत्तः । सत्य । सोमः । ष्टः ।

विश्वांसु । दस्म । कृष्टिषु ॥ १८ ॥

हे अद्रिवः अद्रिर्वज्रः तद्वन् हे सत्य यथार्थकर्मन् सोमपाः सोमस्यपातः दस्म दर्श-
नीय यद्वा शत्रूणामुपशपयित्विन्द्र विश्वांसु कृष्टिषु सर्वेषु सोमस्यदारुषु यजमानेषु त्वादत्तः
त्वयादत्तः ते त्वदीयोयोरगिरस्ति तं विद्महि यष्टारोवयं अपि जानीमएव । यद्वा हे इन्द्र सर्वेषु
यष्टेषु मध्ये वयं ते त्वदीयमेव नान्यदीयमिति तं सोमं जानीमएव । यः सोमः त्वादत्तः अस्मा-
भिस्त्वदर्थं दीयते अत्र त्वादत्तश्छान्दसः ॥ १८ ॥

प्रथमेपर्यायेच्छावाकस्य इन्द्रायमद्वनेसुतमिति स्तोत्रियः । सुविर्वच—इन्द्रायमद्वनेसुतमि-
न्द्रमिद्रायिनो बृहदिति ।

तत्र पथमा सूक्ते एकोनविंशी—

इन्द्रायमद्वनेसुतंपरिष्टोभन्तुनोगिरः । अर्कमर्चन्तुकारवः ॥ १९ ॥

इन्द्राय । मद्वने । सुतम् । परि । स्तोभन्तु । नः ।

गिरः । अर्कम् । अर्चन्तु । कारवः ॥ १९ ॥

मद्वने माद्यतेः कनिष् मदनशीलायेन्द्राय तदर्थं सुतमभिषुतं सोमं नोरमदीया गिरः
स्तुतिरक्षणवाचः परिष्टोभन्तु स्तोभतिः स्तुतिकर्मां परितः सोमं स्तुवन्तु । ततः कारवः स्तु-
तिकारिणः स्तोतारश्च अर्कं सर्वैर्चनीयं सोममर्चन्तु पूजयन्तु ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

यस्मिन्विश्वाअधिश्रियोरणन्तिससंसदः । इन्द्रसुतेह्वामहे ॥ २० ॥ १८ ॥

यस्मिन् । विश्वाः । अधि । श्रियः । रणन्ति । सुत ।

ससंसदः । इन्द्रम् । सुते । ह्वामहे ॥ २० ॥ १८ ॥

यस्मिन्निन्द्रे विश्वाः सर्वाः श्रियः कान्तय. अधि अधिकं भवन्ति अतिशयेन तेजस्वी-
त्यर्थः । किंच सप्त सप्तसंख्याकाः संसदः सम्पत्पद्मेषु कर्मकरणार्थं सीदन्तीति संसदो होवकाः
यस्मिन् रणन्ति सोमप्रदानार्थं रमन्ते । यद्वा यं शब्दयन्ति स्तुयन्ति तं पूर्वोक्तलक्षणमिन्द्रं सुते
सोमेभिषुते सति ह्वामहे वयं सोमपानापाह्वयामः ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठ्यादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी—

त्रिकद्रुकेषुचेतनं देवासो यज्ञमन्नत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः ॥ २१ ॥

त्रिकद्रुकेषु । चेतनम् । देवासः । यज्ञम् । अन्नत ।

तम् । इत् । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ २१ ॥

हे देवासो देवा इन्द्रादयः त्रिकद्रुकेषु आभिष्वविकेष्वहस्तु ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिकद्रु-
काः तेषु चेतनं चित्तिसंज्ञाने चेतन्ति जानन्ति अनेन स्वर्गादिकमिति चेतनः ज्ञानसाधनं यज्ञं
अन्नत अतन्वत सैः सैः कर्मभिः पालनैश्च विस्तारितवन्तः । तनुविस्तारे लडि बहुलं छन्दसीति
विकरणरपलुक् तनिपरयोश्छन्दसीति उपधात्वोषः । तमिव तमेव अस्मदीपं यज्ञं नोस्मार्कं
गिरः स्तुतिलक्षणावाचो वर्धतु वर्धयन्तु ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

आत्वाविशन्तिवन्दवः समुद्रमिवसिन्धवः । नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ २२ ॥

आ । त्वा । विशन्तु । वन्दवः । समुद्रम् । इव । सिन्धवः ।

न । त्वाम् । इन्द्र । अति । रिच्यते ॥ २२ ॥

हे इन्द्र इन्द्रवः सपन्तः अस्माभिर्दीपमानाः सोमाः त्वा त्वां आविशन्तु सर्वतः प्रवि-
शन्तु । तत्रदृष्टान्तः—समुद्रमिवसिन्धवः स्यन्दमाना नद्योपथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रविशन्ति
तद्वत् । एतएवं तस्मात् हे इन्द्र त्वां कश्चिदपि देवोऽथेन धनेनवा नातिरिच्यते नातिरिक्तोस्ति
सामर्थ्यवान् त्वत्तोषिकोनास्तीत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

वि॒व्यक्यं॑म॒हिना॑वृ॒षन्म॒क्षंसोम॑स्यजागृ॒वे । यइन्द्र॑ज॒ठरे॑पु॒ते ॥ २३ ॥

वि॒व्यक्यं॑ । म॒हिना॑ । वृ॒षन् । ज॒क्षम् । सोम॑स्य ।

जा॒गृ॒वे । यः । इन्द्र॑ । ज॒ठरे॑पु । ते ॥ २३ ॥

हे वृषन् कामानां वर्धितः हे जागृवे जागरणशीलेन्द्र त्वं तस्य सोमस्य भक्षं पानं प्रति
महिना स्वमहिना विव्यक्य सर्वतो व्याप्तवानसि । व्यचेरिति थलि अज्यासस्योभयेषामिति
संप्रसारणं । हे इन्द्र यः सोमः ते जठरेषु उदरेषु प्रविशति तस्य पानं व्याप्तवानसीति शेषः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

अ॒रं॒तइन्द्र॑कु॒क्षये॑सोमो॒भवतु॑वृ॒त्रह॑न् । अ॒रं॒धाम॑भ्यइन्द्र॒वः ॥ २४ ॥

अ॒रं॒म् । ते । इन्द्र॑ । कु॒क्षये॑ । सोमः॑ । भ॒वतु॑ । वृ॒त्रह॑न् ।

अ॒रं॒म् । धाम॑भ्यः । इन्द्र॒वः ॥ २४ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्वापापावरकस्याहुरस्य पापस्यवा हन्वहे इन्द्र सोमोस्माभिर्दीपमानस्ते
तव कुक्षये अरमलं पर्याप्तो भवतु । किंच इन्द्रवः सर्वतः क्षरणशीलाः सोमाः तव धामभ्यः ना-
नाविधेभ्यः शरीरेभ्यः तव तेजोभ्योवा अरमलं पर्याप्तो भवन्तु । अनेन तेजसा हविर्भाक्त्वमस्तीति
सूचितं । अस्मदीयाः सोमाएव तव कुक्षये देहेभ्योपि पर्याप्तो भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अ॒रं॒मश्वा॑यगा॒यति॑श्रु॒तक॑क्षो॒अ॒रं॒गवे॑ । अ॒रं॒मिन्द्र॑स्य॒धाम्ने॑ ॥ २५ ॥

अ॒रं॒म् । अ॒श्वा॑य । ग॒य॒ति॑ । श्रु॒तक॑क्षः । अ॒रं॒म् ।

ग॒वे॑ । अ॒रं॒म् । इन्द्र॑स्य । धाम्ने॑ ॥ २५ ॥

श्रुतकक्षोनामऋषिः गवाध्वादिलाभार्थमिन्द्रं स्तौति—अयं श्रुतकक्षः एतन्नामऋषिः
अध्याय इन्द्रेण दीयमानायाध्याय एतदर्थं अरमलं गायति इन्द्रविषयं स्तोत्रं करोति । तथा
गवे अरमलं गायति इन्द्रस्य इन्द्रकर्तृकाय धात्रे गृहाय तदर्थं च अरं पर्याप्तं स्तौति । यदध्या-
दिकमिन्द्रः प्रयच्छति तस्मै गायतीति । यद्वा इन्द्रस्येति कर्मणि पृथी गवादिलाभार्थमिन्द्रं स्तौ-
ति ॥ २५ ॥

अथ पद्विंशी—

अरं हिष्मांसुतेपुणः सोमेष्विन्द्रभूपसि । अरं तेशक्रदावने ॥ २६ ॥ १९ ॥

अरम् । हि । स्म । सुतेषु । नः । सोमेषु । इन्द्र । भूपसि ।

अरम् । ते । शक्र । दावने ॥ २६ ॥ १९ ॥

हे इन्द्र छुतेष्वभिपुतेषु नोस्मदीयेषु सोमेषु । हिष्मेत्यवधारणे त्वमेव तेषां पाने अलं प-
याप्तोभूपसि भवसि । यद्वा सोमेष्वभिपुतेषु सत्सु नोस्माकं पर्याप्तं धनं भूपसि । भूपसौ त्वं प्रा-
पय । तथा हे शक्र समर्थेन्द्र दावने धनादिकस्य दात्रे ते तुभ्यं अस्माभिर्दीयमानाः सोमाः
अरमलं पर्याप्ता भवन्तु ॥ २६ ॥

॥ इति पष्ठस्य षष्ठे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ सप्तविंशी—

पराकान्ताच्चिदद्रिवस्त्वानक्षन्तनोगिरः । अरंगमामतेवद्यम् ॥ २७ ॥

पराकान्तात् । चित् । अद्रिद्वः । त्वाम् । नक्षन्तु । नः ।

गिरः । अरम् । गमाम् । ते । वद्यम् ॥ २७ ॥

हे अद्रिवः वज्रवन्निन्द्र नोस्मदीयागिरः इतो निर्गताः स्तुतयः पराकान्ताव । चिदप्यर्थः । अति-
दूरादपि स्तं नक्षन्त व्याप्नुवन्तु किमुत समीपत्वात् अश्रुवन्तामिति । नक्षतेर्व्याप्तिकर्मणो नशतेर्वा
टेडि सिति रूपं । एवं सति स्तोत्रारो वयं त्वदीयं धनमरमलं पर्याप्तं गमाम त्वत्तो गच्छाम ॥ २७ ॥

आभिष्टविकेपूरुष्येषु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिन एवासासिषीरयुरिति वैकल्पिकः स्तो-
त्रियः । सन्निवन्—इवासासिषीरपुरेवासास्यद्यजतेति ।

अथवा यागादिकर्मपरित्यागेनालस्यमिच्छन् नास्त्विको ब्राह्मणइव त्वं मोषु भुवः सुष्ठु मा भव-
 वः । सर्वदा अस्माकमन्वितो भवेत्याशासनं । तदेवाह—मुञ्चस्याभिपुत्रस्य ततो गोमतः गव्येन
 क्षीरेण दध्नावा मिश्रणवतः सोमस्य पानेन मत्स्य माय । हृष्टोभव ॥ ३० ॥

अथैकविंशी—

मानइन्द्राभ्याइदिशःसूरौअक्तुष्वायमन् । त्वायुजावनेमत्तत् ॥ ३१ ॥

मा । नः । इन्द्र । अ॒ग्नि । आ॒दिशः । सूरः । अ॒क्तुषु ।

आ । य॒मन् । त्वा । यु॒जा । व॒नेम । तत् ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र आदिशः आदेष्टारः समन्तादायुधान्यतिविसृजन्तः सूरः सृगती सर्वत्र सरण-
 शीलाराक्षसाः अक्तुषु रात्रिषु दिवापि नोस्माकं माभ्यायमन् आग्निमुख्येन मा नियन्तारोभव-
 न्तु । यद्यागताथेव तदा तद्रक्षःकुलं त्वा त्वया युजा सहायेन वयं वनेम अहन्म । अथ ऋथ-
 ह्य हिंसार्थाः । वनचेति पठित्वात्सिद्धार्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी—

त्वयेदिन्द्रयुजावयंप्रतिब्रुवीमहिस्पृधः । त्वमस्माकंतवस्मसि ॥ ३२ ॥

त्वया । इत् । इन्द्र । यु॒जा । व॒यम् । प्र॒ति । ब्रु॒वीम॒हि ।

स्पृ॒धः । त्वम् । अ॒स्माकम् । तव । स्म॒सि ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र त्वमेव । इद्वधारणे । त्वयैव युजा सहायेन स्पृधः स्पर्धमानान् शत्रून् वयं प्र-
 तिब्रुवीमहि निराकुर्वीमहि । प्रतिवचनं निराकरणं । उन्नराधेन इन्द्रसाहाय्यमेव प्रतिपादय-
 ति—हे इन्द्र त्वमस्माकं भवसि स्तुत्यस्तोत्रयष्टृपटव्यतया त्वमस्माकं भवसि । वयं तवस्मसि
 भवामः । वधारण्यकं—त्वमिदं सर्वमसि तववयंस्यः त्वमस्माकमसीति । तस्मात्त्वया सहायेन
 शत्रून्हन्यामेति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी—

त्वामिद्वित्वायवोनुनोनुषन्श्वरान् । सर्वायइन्द्रकास्वः ॥ ३३ ॥ २० ॥

त्वाम् । इत् । हि । त्वाद्ध्यवः । अनु॒नोनु॑वतः । चरान् ।

सखायः । इन्द्र । कारवः ॥ ३३ ॥ २० ॥

हे इन्द्र कर्मोपद्रवपरिहारादनन्तरं त्वायवः त्वां धनादिदानार्थं काययमानाः अतएव अनुनोनुवतः नैवेर्यङ्गुलान्वस्य शतरिरूपं । अनुक्रमेण पुनःपुनः स्तुतिकुर्वन्तः तस्मान्न च सखायः सखिभूवाः कारवः स्तोतारः त्वामिव इदवधारणे त्वामेव चरान् स्तुतिभिः परिचरन्तु खलु । हीति पसिञ्चर्थः । चरतेल्लेंटचडागमः । हियोगादनिघावः ॥ ३३ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

उद्धेति चतुर्विंशत्तृचं त्रयोदशंसूक्तं सुकक्षस्यापै गायत्रमैन्दं अन्त्यात्विन्द्रक्रभुदेवताका । तथाचानुक्तान्तं—उद्धचतुर्विंशत्सुकक्षोन्त्यैन्द्राभवेति । द्वितीयेपर्षीये होतुःशस्त्रे उत्तमापर्षीयेतत्सूक्तं । सूत्रितंच—उद्धेदभीत्युत्तमापुद्धेरेदिति । महाव्रतेप्यस्यविनियोगः पूर्वसूक्तेनसहोक्तः । ज्योतिष्टोमे ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे आपस्तुचः । सूत्रितंच—उद्धेदभीतितिस इन्द्रक्रतुविदंसुतमिति याज्येति । तथासोयामे मैत्रावरुणातिरिक्तोक्थे अयंतुचोनुरूपः । सूत्रितंच—यदद्यकच्चवृत्रहनुद्धेदभिभ्रुतामघमानोविन्धाभिरिति ।

तत्र प्रथमा—

उद्धेद॒भि॒श्रुता॒म॒घं॒द॒प॒भ॒न॒र्या॒प॒स॒म् । अ॒स्तार॒मे॒पि॒सूर्य॑ ॥ १ ॥

उत् । घ । इत् । अ॒भि । श्रु॒त॒घ॒म् । प॒भ॒म् ।

न॒र्या॒प॒स॒म् । अ॒स्तार॒म् । ए॒पि॒ । सूर्य॑ ॥ १ ॥

सुकक्ष इन्द्रगुणानाह—हे सूर्य द्वादशसु भानुषु इन्द्रोपि सूर्यात्मना पठिवः तस्मात्सूर्यात्मक सुवीर्यं हे इन्द्र श्रुतमघं सर्वदा देयत्वेन विख्यातघनं अतएव वृषभं याचमानानां घनस्य वर्धितारं नर्यापसं नरहितं नर्यं नरहितकर्माणं अस्तारं दानशौडं औदार्यवन्तं एतादृशानुभावं अभितः उद्धेपि । इदवधारणे । त्वमेव तस्ययज्ञे सूर्यात्मना उद्धतोसि । घेति पसिञ्चौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नव॒यो॒न॒वा॒ति॒पुरो॒वि॒भेद॒वा॒हो॒जसा॑ । आ॒र्हि॒च॒ष्ट॒त्र॒हार्वा॑धीत् ॥ २ ॥

नव । यः । नवतिम् । पुरः । विभेद । बाहुः । औजसा ।
अहिम् । च । वृत्रः । हा । अवधीत् ॥ २ ॥

यद्भद्रः नव नवतिं नवनवतिसंख्याकाः एकोनशतसंख्याकाः शंवरस्य पुरः पुरीः बाहो-
जसा स्वबाहुबलेनैव विभेद दिवोदासाय भिनत्तिस्म । तथाचमंत्रः—दिवोदासायनवविचनवे-
न्द्रःपुरोव्यैरच्छंवरस्येति । सवृत्रहा वृत्रासुरस्यहन्ता सद्भद्रः अहिं च न केनाप्यहन्तव्यं मेघं
अपामावरकं वृत्रं वा अवधीत् सद्भद्रोस्माकं धनं ददात्वित्युत्तरेण संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनइन्द्रःशिवःसखाश्वामद्वोमद्यवमत् । उरुधारेवदोहते ॥ ३ ॥

सः । नुः । इन्द्रः । शिवः । सखा । अश्वंश्चत् । गोऽमत् ।
यवंश्चत् । उरुधाराश्चत् । दोहते ॥ ३ ॥

सपूर्वोक्तलक्षणः शिवः कल्याणतमः सखा यद्व्यष्टव्यस्त्वोतस्तुत्यलक्षणेन संबन्धेना-
स्माकं मित्रभूतः एतादृशइन्द्रः अश्ववत् अश्वयुक्तं गोमत् पश्वादिसहितं यवमत् । अयवादि-
ष्यदिति च प्रतिषेधान्मतुषो वत्वाभावः । यवदिति धान्यविशेषः धान्ययुक्तं धनं नोस्मत्कर्म दोह-
ते । दोग्धु ददातु । दृष्टान्तः—उरुधारेव दोहनकाले प्रभूतपयोधारा यद्वा बहूनां पोषयिषी
गौः यथा वासस्य पयोदोग्धि तथा प्रभूतं धनमस्माकं दोग्धु ददातु । दुहेर्लेट्चङागमः ॥ ३ ॥

अतोषामि मैत्रावरुणातिरिक्तोक्थे यदयेति तृचःस्तोत्रियः सूत्रंतुपूर्वेण तृचेन सहोदाहतम् ।

तस्मिन्प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

यदधकच्चंष्ट्रहन्नुदगाअभिसूर्य । सर्वतादिन्द्रतेवशे ॥ ४ ॥

यत् । अय । कत् । च । वृत्रः । हन् । उत्तः । अगाः । अग्नि ।
सूर्य । सर्वम् । तत् । इन्द्र । ते । वशे ॥ ४ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्थापामावरकस्य मेघस्य हन्तः हे सूर्यं सूर्यात्मकेन्द्र अयास्मिन्दिने यत् कञ्च यत्किञ्चित् पदार्थजातमग्नि अभिमुखीरूप उदगाः इष्मन्तौ उत्पूर्वः तस्य सुडि गोदेशः । स्वतेजसा उद्रतः मादुर्भूतोसि सदा तत्सर्वं स्थावरजंगमात्मकं जगत् ते तव वशोभवति त्वदधी-
नं भवति । उदितेसूर्ये त्वदर्थं प्राकर्म कुर्वन्ति जुहुविच ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

यद्वाप्रष्टद्वसत्यनेनमराइतिमन्यसे । उतोतत्सत्यमित्तर्व ॥ ५ ॥ २ ॥ १ ॥

यत् । वा । प्रष्टद्वह । सत्सुपते । न । मरै इति । मन्यसे ।

उतो इति । तत् । सत्यम् । इत् । तर्व ॥ ५ ॥ २ ॥ १ ॥

प्राशब्दः समुच्चये अपिच हे पञ्चम स्ववटेन प्रवर्धमान सत्ये सतांपते स्वपकाशाधिक्ये-
न सतां नक्षत्राणां पते हे इन्द्र मरै इति मनुष्यवद्वार्धकेनाहं नमिषे इति यद्यदि मन्यसे बु-
ध्यसे । सृष्ट्वागत्यागे छेदचडागमः वैतोन्यत्रेत्यैकारः । उतो अपिच तव तव नमिषे इति मननं
सत्यमिदं यथार्थमेव । इन्द्रो नमिषते इत्यर्थे मंत्रान्तरं—नसत्या अपरं च नजरसापरतेपतिरिति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकार्विशोवर्गः ॥ २ ॥ १ ॥

अथ षष्ठी-

येसोमासःपरावतिपेअर्वावतिसुन्विरे । सर्वोस्त्वाइन्द्रगच्छसि ॥ ६ ॥

ये । सोमासः । पराश्वति । ये । अर्वाश्वति । सुन्विरे ।

सर्वान् । तान् । इन्द्र । गच्छसि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ये सोमासः सोमाः परावति विपल्लवेतिदूरदेशे ये सोमाः अर्वावति अन्तिक्रान्ते
देशे च सुन्विरे छन्दसि द्विवचनस्य विकल्पितत्वाद्द्विवचनाभावः सुप्तोतेः कर्मणि लिटि व्य-
त्ययेनश्नुः येसोमाः ऋत्विग्भिरभिपूयन्ते सर्वान् दूरे समीपेचाग्निपूयमाणांस्तान् सोमान् गच्छ-
सि तत्तानार्थं युगपत् प्राप्नोषि । अचेनेन्द्रस्य सर्वगतत्वं सूचितम् ॥ ६ ॥

अशोषामि ब्राह्मणाच्छंसिनोविरिकोक्त्ये तमिन्द्रंवाजयामसीति स्तोत्रियस्तुचः । सूचितं
च—तमिन्द्रंवाजयामसि महार्हद्रोमभोजसेति । न्यूहृत्य दशरात्रस्य पंचमेहनि निष्केवत्पे अ-
यमेवतुचोनिविदानीयः । सूत्रितं च न्यूहृत्येतिसर्वे—मरुत्वांइन्द्रमीदृस्तमिन्द्रंवाजयामसीति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते सप्तमी-

तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । सृष्टपां वृषभो भुवत् ॥ ७ ॥

तम् । इन्द्रम् । वाजयामसि । महे । वृत्राय । हन्तवे ।

सः । सृष्टपां । वृषभः । भुवत् ॥ ७ ॥

यजमाना आहुः तं पूर्वोक्तक्षणमिन्द्रं वाजयामसि वाजयामः सोमेन स्तुतिभिर्वा वाजवन्तं बलवन्तं कुर्मः । किमर्थं महे महते वृत्राय अपामावरकं वृत्रासुरं हन्तवे हन्तुं सोमपानेन मत्तः स्तुतिभिर्वा स्तुतः सन् वृत्रहन्तवे वाजयामसि वाजवन्तं करोतीत्यर्थे ताकरोतीति णिच् षाविष्ठवदिति णेरिष्ठवद्भावात् टेरिति टिलोपः विन्मवोर्लुगिति वचनात्प्रतुपोलुक् । वृषा धनानां सेका दाता सइन्द्रः वृषभः अस्माकं स्तोत्राणां सोमस्य दातृणां धनादिसेचको दाता भुवत् भवतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः समदैहितः । युष्मती श्लोकी सोम्यः ॥ ८ ॥

इन्द्रः । सः । दामने । कृतः । ओजिष्ठः । सः । मदै ।

हितः । युष्मती । श्लोकी । सः । सोम्यः ॥ ८ ॥

सइन्द्रः दामने स्तोत्रभ्यो धनादिदानाभैव कृतः प्रजापतिना सृष्टः किञ्च ओजिष्ठः ओजस्वितमः सएवेन्द्रः मदै मायन्त्यनेनेति मदैः सोमः तस्मिन् प्रजापतिना सृष्टिकाले हितः सोमपानार्थं च निहितइत्यर्थः । युष्मती युष्मं द्योततेर्षशोवाचैवेति । यशस्वी अन्नवान्वा अतएव श्लोकी श्लोकः स्तुतिः तद्वाच्य सइन्द्रः सोम्यः सोमाहो भवति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

गिरा वज्रो न संभृतः सर्वलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋष्वो अस्तृतः ॥ ९ ॥

गिरा । वज्रः । न । समशभृतः । सर्वलः । अनपच्युतः ।

ववक्षे । ऋष्वः । अस्तृतः ॥ ९ ॥

गिरास्तुतिलक्षणया वाचा स्तोत्रभिः संभृतः उत्पादितः तीक्ष्णीकृतः । तत्रद्वयानन्दः—व-
ज्ज्येन वज्रायुधं यत्कर्तृभिर्निशितधारो यथाभवति तीक्ष्णीक्रियते तद्वत् स्तोत्रभिः स्तुत्या सं-
भृतः अतएव सवलः बलसहितः तस्मादनपच्युतः परैरपच्युतः अनभिगतइत्यर्थः तादृशः क्र-
ष्योमहान् दीप्यमानोवा अस्तुतः युद्धे शत्रुभिरहिंसितइन्द्रः ववक्षे स्तोत्रभ्योषणादिकं बो-
द्धमिच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

दुर्गेचिन्त्रःसुगंरुधिगृणानइन्द्रगिर्वणः । त्वंचमघवन्वशः॥ १० ॥ २२ ॥

दुः३गे । चि॒त् । नः । सु३गम् । रु॒धि । गृ॒णानः । इ॒न्द्र ।

गि॒र्वणः । त्वम् । च । म॒घ॒वन् । वशः । १० ॥ २२ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिर्वननीयेन्द्र गृणानः स्तोत्रभिः स्तूपमानस्त्वं नोस्माकं दुर्गेचित् दुर्गेमे-
पि मार्गे सुगं सुगमं पन्थानं रुधि तथाकुरु । हेमघवन् धनवनिन्द्र त्वं चशब्दश्चेदर्धे यदि व-
शः सोमपानार्थं दामदातृनस्मान् कामयेथाः तदा पन्थानं शोभनगमनं कुरुष्व वरेष्ठेत्यङ्ग-
मः चशब्दयोगादनिवातः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथैकादशी—

यस्यतेनूचिदादिशान्मिनन्तिस्वराज्यम् । नदेवोनाधिगुर्जनः॥ ११ ॥

यस्यं । ते । नु । चि॒त् । आ॒दि॒शम् । न । मि॒नन्ति ।

स्व॒राज्यम् । न । दे॒वः । न । अधि॒गुः । ज॒नः ॥ ११ ॥

हे इन्द्र यस्य ते तव आदिशं आदिशति नयति सर्वत्र अनयेति आदिम्बलं औणादि-
कः करणेप्रत्ययः । यद्वा आदेशाण्वादिक् आज्ञा प्रायेकिव त्वदीयामाज्ञां नूचिदिदानीं पुराच
नमिनन्ति केचिदपि न हिंसन्ति । किंच स्वराज्यं तव स्वभूतं राज्यं च यद्वा स्वराज्येन स्वर्गो-
न्निधीयते स्वर्गस्वामित्वं च । न हिंसन्ति हिंसकानाह नदेवः त्वदन्योदेवोपि च तथाप्यधिगुःअ-
धृतगमनः संग्रामेत्वस्माज्जो वीरोपि न च जयः प्रादुर्भूतो ननुभ्योपि एवे नमिनन्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अधातेअप्रतिष्कृतं देवीशुष्मसपर्यतः । उभेसुशिप्ररोदसी ॥ १२ ॥

अध । ते । अप्रतिष्कृतम् । देवी इति । शुष्मम् ।

सपर्यतः । उभे इति । सुशिप्र । रोदसी इति ॥ १२ ॥

हे सुशिप्र सुहनो शोभनशिरस्ताणेन्द्र अधापिच देवी देव्यौ स्वतजसा दीप्यमाने उभे-
रोदसी धावापृथिव्यौ अप्रतिष्कृतं स्कुइति सौभोधातुः स्तंभनेवर्तते शत्रुभिरप्रविरोधनीयं ते
त्वदीयं शुष्मं परबलशोपकं वलं सपर्यतः पूजयतः त्वदधीनेषु भवतः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

त्वमेतदधारयः कृष्णासुरोहिणीपुत्र । परुष्णीपुरुशत्पर्यः ॥ १३ ॥

त्वम् । एतत् । अधारयः । कृष्णासु । रोहिणीपु ।

त्र । परुष्णीपु । रुशत् । पर्यः ॥ १३ ॥

अस्य सामर्थ्यमेवोपपादयति हे इन्द्र कृष्णासु कृष्णवर्णासु गोषु तथा रोहिणीपु वर्णा-
दनुदात्तात्तोपधात्तोनेइतिडीप् रोहितवर्णासुच परुष्णीपु गोषु रुशत् रोचतेदीप्तिकर्मणः दीप्य-
मानं श्वेतं एतत्परिदृश्यमानं पर्यः क्षीरं त्वमधारयः धारयसि तस्मात् त्वद्वलं पूजयतइति
समन्वयः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

विषदहेरधत्विषोविश्वेदेवासोअक्रमुः । विदन्मृगस्यतांअमः ॥ १४ ॥

वि । यत् । अहेः । अध । त्वियः । विश्वे । देवासः ।

अक्रमुः । विदत् । मृगस्य । तान् । अमः ॥ १४ ॥

अथापिच अहेः अहन्त्वस्य वृषाहुरस्य त्वियः तेजोरूपादुच्छ्वात्ताद्गीताः यद्वा तस्य
प्रभाषेन परिगमिता विश्वे सर्वे देवासो देवाः यद्यदा व्यक्रमुः विविधं पादविहरणमकुर्वन् स्व-
स्थानं परित्यज्यान्वदेशमगच्छन्त्यर्थः । तदानीं मृगस्य । एवंतान् भीषयितुं वृत्रो मृगरूपोभवत्

तद्रूपस्य संबन्धि अयः सर्वतोगमनशीलं बलं तज्जातं भयंवा तान् सर्वान् देवान् विद्वदविन्द्वत्
 प्राप्नोदित्यर्थः । तस्यासुरस्त्येन्द्रो निवारकोहन्ता भवदित्युत्तरेण संबन्धः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आहुमेनिवरोभुंवद्बृहद्बृहद्दिष्टुपौंस्यम् । अजातशत्रुस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥

आत् । ऊँ दति । मे । निःश्वरः । भुवत् । बृहद्बृहा । अदिष्ट ।

पौंस्यम् । अजातशत्रुः । अस्तृतः ॥ १५ ॥ २३ ॥

आत् उदित्यवधारणे देवानां भीत्या सर्वतोगमनानन्तरमेव मे स्तोत्रस्तुत्यलक्षणेन संबन्धेन मम
 संबन्धी अयमिन्द्रः निवरः वृत्रासुरस्य निवारयिता हन्ता भुवत् अभवत् । ततो वृत्रहा बृवस्य
 हन्तेन्द्रः पौंस्यं पुंसः कर्म पौंस्यं । यद्वा स्त्रीपुंसाभ्यामिति भवार्थेऽस्य नकारस्य यकारो वर्णव्य-
 त्ययेन । पुंसीन्द्रे भव । यद्वा बलनामैतत् स्वबलं अदिष्ट यस्य राज्ये दिशति निदधाति तद्राज्यं
 स्ववशमकरोत् इत्यर्थः । ततः प्रभृति इन्द्रः अजातशत्रुः अनुत्पन्नशत्रुः अस्तृतः संग्रामे परैर-
 हिसितश्चाभवत् ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अथ षोडशी-

श्रुतवोवृत्रहंतमंप्रशार्धचर्पणीनाम् । आशुपेराघसेमहे ॥ १६ ॥

श्रुतम् । वः । वृत्रहन्तमम् । प्र । शार्धम् । चर्पणीनाम् ।

आ । शुपे । राघसे । महे ॥ १६ ॥

हे ऋत्विगपठारः श्रुतं बलवत्तया प्रसिद्धं अतएव वृत्रहन्तमं अतिशयेन वृत्रहन्तारं शार्धं
 बलभूतं वेगवन्त्वा एतादृशमिन्द्रं चर्पणीनां मनुष्याणां वीर्युष्माकं आशुपे । अश्रोवेलेति उक्त-
 मइति सिप् व्यत्ययेन उपत्ययः बहुलंछन्दरीत्यङ्गममः । तमिन्द्रं स्तुतिभिः प्रीणयित्वा युष्मभ्यं
 प्रकर्षेण अश्रवै प्रयच्छामीत्यर्थः । किमर्थं महे महते राघसे धनाय धनं युष्मभ्यं दातुम् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

अयाधियाचंगवप्यापुरुंणाम्पुरुंष्टुत् । घत्सोमेसोमआत्तवः ॥ १७ ॥

अया । धिया । च । गव्यया । पुरुषनामन् । पुरुषस्तुत । यत् ।
सोमैःसोमे । आ । अर्जवः ॥ १७ ॥

हे पुरुषनामन् बहुविध शक वृत्रहादिनामोपेत । यद्वा बहुस्तुतिमन् नामयन्ति स्तुत्यं देवं
वशं नयन्त्यनेनेतिनाम स्तोत्रं । अतएव पुरुषुत बहुभिरभिष्टुवेन्द्र सोमेसोमे अस्मदीयेषु सोमेषु त्वं
यद्यदा आभवः तेषां पानार्थं समन्ताद्भवः तदा वयमया अनया कीदृश्या गव्यया गाआत्म-
नइच्छन्त्या धिया अनया बुद्ध्या युक्ता भवेम सोमं पीतवति त्वयि वयं गवादिमुक्ता भवेमे-
त्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

बोधिन्मनाइदस्तुनोवृत्रहाभूर्यासुतिः । शृणोतुंशक्रआशिषम् ॥१८॥

बोधित्मनाः । इत् । अस्तु । नः । वृत्रहा । शूरिःआसुतिः ।
शृणोतुं । शक्रः । आशिषम् ॥ १८ ॥

अथ परोक्षकृतः वृत्रहा वृत्रहन्ता भूर्यासुतिः बहुपुद्गेषु इन्द्रार्थं सोमआसूयतेभिषूयत-
इति तादृशः । यद्वा बहूनि सोमादिहवीषि इन्द्रार्थं आसूयन्ते हूयन्तेइति तादृशः बोधिन्मनाः
बुधअवगमने औणादिकइतिप्रत्ययः यस्य मनः स्तोत्राणामभिमतं बुध्यते जानातीति तथोक्तः
इद्वधारणे नोस्माकं बोधिन्मना एवास्तु सर्वदास्मदभीप्सितानि जानात्वेत्यर्थः । यद्वा एता-
दृशइन्द्रो नोस्माकं यज्ञेभवत्विति । ततः शक्रः संमामे शत्रुहननसमर्थइन्द्रः आशिषं अस्मदी-
यां स्तुतिं आशासनं वा शृणोतु ॥ १८ ॥

ज्योतिष्टोमे चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने मैत्रावरुणस्य कयात्वंनकल्पेति तृचोनुत्पः
स्यितंच—होत्रकाणां कयानश्चित्रभाषुव कयात्वंनकल्पेति ।

एव प्रथमा सूक्ते एकोनविंशी—

कयात्वंनकृत्याभिप्रमन्दसेवपन् । कयास्तोत्रभ्यआर्जर ॥ १९ ॥

कया । त्वम् । नः । कृत्या । अभि । प्र । मन्दसे ।
वपन् । कया । स्तोत्रभ्यः । आ । जर् ॥ १९ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षितस्मिन् कया केन कत्या अव रक्षणादिषु गत्यर्थे ऋतियूतीपा-
दिना निपातितः केनाभिगमनेन नोस्मात्तथि अभितः प्रमन्दसे प्रकर्षेण मादयसि अस्मदी-
यं यज्ञं प्रति सोमपानार्थमागमनेनवा त्वदीयस्तुतिश्रवणार्थमागमनेनवा कदास्वात् प्रमादय-
सीवि । किंच कया केनाभिगमनेन स्तोत्रृष्योस्मर्षं धनमाभर आभिर्भाषिं इवीन्द्रं स्तोत्रा
पृच्छति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

कस्य वृषां सुते सचा नि युत्वान् वृष रणत् । वृत्रहा सोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥

कस्यं । वृषां । सुते । सचा । नि युत्वान् । वृषजः ।

रणत् । वृत्रहा । सोमपीतये ॥ २० ॥ २४ ॥

वृषा इन्द्रः कस्य यजमानस्य सचा सुते ऋत्विग्भिः सहाभिपुते सोमे अनेन तद्धान्यज्ञो-
लक्ष्यते कस्य यज्ञे सोमपीतये-सोमपानाय तदर्थं रणत् रमते । कीदृशः नियुत्वान् नितरां युव-
न्ति मिश्रयन्ति स्वबलेन शत्रूनिवि नियतः मरुतः तद्वान् । यद्वा नियतइति वायोर्वाहनात्वाः
सवायुः कदाचित्संघामे इन्द्राय स्वाश्वानदात् तद्वान् वृषभाः धनानामर्षा वा वर्षकः वृत्रहा वृत्रस्य
हन्तेन्द्रः कस्य यज्ञे रमते इदानीं नोस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छतु । यद्वा कस्याध्वरे रमते नकुत्रा
पि । किंतु अस्मद्यज्ञे एव सोमपानार्थं संकोढते ॥ २० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथैकाविंशी-

अभीपुणस्त्वं रयिमन्दसानः सहस्रिणम् । प्रयन्ता बोधिदाशुषे ॥ २१ ॥

अभि । सु । नः । त्वम् । रयिम् । मन्दसानः । सहस्रिणम् ।

प्रयन्ता । बोधि । दाशुषे ॥ २१ ॥

हे इन्द्र त्वं मन्दसानः अस्मानिर्दत्तेन सोमेन मोदमानः सप्तसहस्रिणं सहस्रसंख्याकं
रयिं धनं नोस्मर्ष्यं सु सुष्ठु अश्वभाभर । तदेवाह-त्वं दाशुषे हविर्दत्तवते यजमानाय प्रयन्ता
धनादेः प्रदाता कर्मणोऽनियन्तावा प्रवानोति बोधि बुध्यस्व । बुधअवगमने भौवादिकः टोटि
छान्दसो विकरणस्यत्सु हेर्धिः धित्वेयकारलोपश्छान्दसः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पत्नीवन्तःसुताइमउशन्तोयन्तिवीतये । अपांजग्मिर्निचुंपुणः॥२२॥

पत्नीवन्तः । सुताः । इमे । उशन्तः । यन्ति । वीतये ।

अपाम् । जग्मिः । निचुंपुणः ॥ २२ ॥

पत्नीवन्तः सोमसेकार्थे पान्यः पालयिष्यः आपोवसतीवर्ष एकधनाश्च तद्वन्तः सुता अस्माभिरभिपुताः इमे गृहस्थाः चमसस्थाश्च सोमाः उशन्तः आत्मनः पानं कामयमानाः सन्तो-यन्ति इन्द्रं गच्छन्ति । किमर्थं वीतये आत्मनः पानाय । किंच निचुंपुणः निचांतपृणइति यास्कः । चमुअदने निचांवोन्नक्षितः पृणः पीणयिता यद्वा निचमनेन पीणातीति अक्षणेन तर्पयतीति निचुंपुणः । अभिपुवस्य सोमस्य अप्सुप्रहोपासंभवात् सामर्थ्यादृजीवरूपः सोमो गृह्यते । तादृशः सोमः अपांजग्मिः अपामितिनलोकव्ययेति पृष्टीमतिषेधाभावश्छान्दसः अपइत्यर्थः । यद्वा अपानंध्यं वा अपःप्रतिषा जग्मिः गमनशीलः साधुगन्ता वा सोमश्चेन्द्रं गच्छति सल्लवभ्र-थकाले ऋजीवमप्सुमास्पन्तीति वचनादप्सु ऋजीवरूपः प्रक्षिप्यते । तदाह अपांजग्मिरिति ॥२२॥

अथ त्रयोविंशी-

इष्टाहोत्रांसृक्षन्नेन्द्रं वृधासो अध्वरे । अच्छावश्रुथमोजसा ॥२३॥

इष्टाः । होत्राः । असृक्षन्त । इन्द्रम् । वृधासः । अध्वरे ।

अच्छ । अवश्रुथम् । ओजसा ॥ २३ ॥

अपांजग्मिरिति सामर्थ्यादवश्रुथदिनएवकुर्वन्तीत्युक्तं तत्संगादाह-अध्वरेस्मदीये पशो वृ-धासो हविर्भिरिन्द्रं वर्षयन्तः इष्टा इष्टवन्तो यामं कृतवन्तः सप्तसंख्याका होत्राः होत्रका अवश्रु-थमन्पदिवसं अच्छ प्रति ओजसा स्ववेजसा सहिता इन्द्रमसृक्षन्त विसृजन्ति । यावदवश्रुथं सप्तहोत्रका यजन्तीति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

दृहत्यासंधमाद्याहरीहिरण्यकेश्या । वोह्यामभिमयोहितम् ॥२४॥

मं०८ अ०९ सू०८२] षष्ठोऽष्टकः

इह । त्या । सुघृष्टमाद्या । हरी इति । हिरण्यकेश्या ।
बोह्लाम् । अग्नि । प्रयः । हितम् ॥ २४

एषान्वारख्याता । अत्रापि पात्रयार्थोविधीयते—सधमाद्या इन्द्रेणसह हविर्भिस्तर्पयितव्यौ
यद्वा संग्रामे सहमाद्यन्तौ हिरण्यकेश्या हिरण्यसक्न्धगतकेशवन्तौ त्या तौ प्रतिद्वौ हरी हरि-
तवर्णाविदन्नामकावन्तौ इहास्मिन्यज्ञे हितं हितकरं प्रयो हवीरूपमन्नं अभितदय बोह्लां इन्द्रं
यहतां प्रापयतामिति ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

तुभ्यंसोमाः सुता इमे स्तीर्णवर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमावह ॥ २५ ॥ २५ ॥
तुभ्यम् । सोमाः । सुताः । इमे । स्तीर्णम् । वर्हिः । विभावसो
इति विभावसो । स्तोतृभ्यः । इन्द्रम् । आ । वह ॥ २५ ॥ २५ ॥

हे विभावसो विशेषेण भासमान बहुमन् यद्वा विशिष्टाभा विभाः परुष्टदीपः निवसन्ति
अत्रेति विभावसुरग्निः हे तादृशाग्ने तुभ्यं त्वदर्थं इमे सोमाः सुताः अभिपुताः तथा वर्हिः स्तीर्ण
तस्मात्स्तोतृभ्योस्पर्शयं अस्मदर्थं इन्द्रं सोमपानार्थमावह आह्वय यज्ञं प्रति प्रापयेत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशी—

आनेदक्षं विरोचनादध्रत्नाविदाशुपे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत ॥ २६ ॥
आ । ने । दक्षम् । वि । रोचना । दधत् । रत्ना । वि ।
दाशुपे । स्तोतृभ्यः । इन्द्रम् । अर्चत ॥ २६ ॥

ऋषिर्ऋत्विग्यजमानान् प्रत्याह । हे यष्टः दाशुपे इन्द्राय हविर्दत्तवते ते तुभ्यं रोचना रो-
चनं दीप्यमानं दक्षं बलं अभिमुख्येन विदधतु इन्द्रोविदधातु यद्वा रोचनमिति स्वर्गः देवते-
जसा दीनं रोचननामानं लोकं विदधातु । तथा रत्ना रत्नानि च तुभ्यं करोतु । इधान्धारणपो-
षणयोः । लेटि षोडशोपि लेटिकेत्याकारलोपः अडागमः । हे स्तोतारः स्तोतृभ्यः इन्द्रविपयस्तो-
त्रकारिभ्योषुष्मभ्यंच बलरत्नादिकं इन्द्रः कुरुतां तस्मान्मिन्द्रं यूयमर्चत हविर्भिः स्तुतिभिश्च
पूजयत ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

आतेदधामीन्द्रियमुक्थाविश्वाशतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्रमृळय ॥ २७ ॥

आ । ते । दधामि । इन्द्रियम् । उक्था । विश्वा । शतक्रतो
इति शतश्रुतः । स्तोतृभ्यः । इन्द्र । मृळय ॥ २७ ॥

हे शतक्रतो इन्द्र ते तव इन्द्रियं धीर्षवन्तं सोमं विश्वा उक्था सर्वाणि स्तोत्राणि आद-
धामि संपादयामि । हे इन्द्र त्वं स्तोतृभ्यः मृळय सुखय ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

भद्रंभद्रंनृआभरेपमूर्जशतक्रतो । यदिन्द्रमृळयांसिनः ॥ २८ ॥

भद्रमृभद्रम् । नृः । आ । भ्र । इषम् । ऊर्जम् । शतक्रतो इति
शतश्रुतः । यत् । इन्द्र । मृळयांसि । नृः ॥ २८ ॥

हे शतक्रतो शतविधकर्मन् शतमज्ञया इन्द्र भद्रंभद्रं कल्याणतमं अथ सुखोत्पादकंवा
धनं नोस्मभ्यमाभर आसंपादय देहि । तथा इषमन्तं ऊर्जमन्तरसं यद्वा बलवदन्त्रं च देहि
नोस्मान् यद्यदि मृळयांसि सुखयसि तर्हि तव धनादिकं देहीति । मृळसुखमे ष्यन्तस्य
सेत्यहागमः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

सनोविश्वान्याभंसुवितानिशतक्रतो । यदिन्द्रमृळयांसिनः ॥ २९ ॥

सः । नृः । विश्वानि । आ । भ्र । सुवितानि । शतक्रतो
इति शतश्रुतः । यत् । इन्द्र । मृळयांसि । नृः ॥ २९ ॥

हे शतक्रतो इन्द्र सपूर्वोक्तक्षणस्त्वं विश्वानि सर्वाणि सुवितानि सुष्टु इष्यते प्राप्य-
ते येभ्यवि सुवितानि भग्नानि सुपूर्वदितेः केमप्यपे उवडादिसः सर्वानभ्युदयानोस्मभ्यमा-
भर आहर । हे इन्द्र यदितोत्मान् सुखयसि तर्हि धनादिसहितानभ्युदयान्देहीति ॥ २९ ॥

अथविंशी-

त्वामिहृन्नहन्तमसुतायन्तोह्वामहे । यद्विन्द्रमृळयासिनः ॥ ३० ॥ २६ ॥

त्वाम् । इत् । वृत्रहन्तम् । सुतश्चन्तः । ह्वामहे ।

यत् । इन्द्र । मृळयासि । नः ॥ ३० ॥ २६ ॥

हे वृत्रहन्तम् अदिशयेन वृत्रस्यापामावरकस्य हन्तस्मिन् सुतवन्तोभिषुतसोमवन्तो वयं त्वामिह त्वामेव ह्वामहे जस्मद्यज्ञगात्प सोमपानायाह्वुपामः । हे इन्द्र नोस्वान्यदि सुतवसि वरिं आह्वुपामहेति ॥ ३० ॥

॥ इति पष्ठस्य पष्ठे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

ब्यूहदेशानस्य पष्ठेहनि निष्केशत्ये उपनोहरिभिरिति वृचोनिषिद्धानीयः । सूत्रित्व-अ-
यंहेनवाइदमुपनोहरिभिःसुतमिति ।

तत्र पथमा सूक्ते एकविंशी-

उपनोहरिभिःसुतंयाहिर्मदानांपते । उपनोहरिभिःसुतम् ॥ ३१ ॥

उपं । नः । हरिंभिः । सुतम् । याहि । मदानाम् ।

पते । उपं । नः । हरिंभिः । सुतम् ॥ ३१ ॥

हे मदानांपते माद्यन्तेनेनेति मदाः सोमाः मद्येनूपसर्गे इति कश्ये अक्षयत्ययः सोमानां स्वामिन्विन्द्र हरिभिः । आशवेनहरिभिरित्यादिषु । बहूनामभ्यानां श्रुतेस्त्रापि शतसहस्रसंख्या-
कैरथैः सह नोस्वाकं यज्ञे सुतवसिषुतं सोममुपयाहि तत्पानार्थं शीघ्रमायाहि पुनरुपनइत्याद-
रार्थः ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

द्वितायोच्छन्नहन्तमोविद्वन्द्रःशतकंतुः । उपनोहरिभिःसुतम् ॥ ३२ ॥

द्विता । यः । वृत्रहन्तमः । विदे । इन्द्रः । शतकंतुः ।

उपं । नः । हरिंभिः । सुतम् ॥ ३२ ॥

वृत्रहन्तमोतिशयेन वृत्रस्यहन्ता शतक्रतुः नानाविधकर्मा मइन्द्रः द्विषा द्विधाविदे वृत्रव-
धादौ उग्रकर्मा जगद्रक्षणकाले शान्तकर्मेति द्विप्रकारेण सर्वैज्ञायते । विदज्ञाने कर्मणिविहितस्य
ऋप्रत्ययस्य लोपस्तआत्मनेपदेष्विति तलोपः सत्वं हरिभिः सह सुतं सोममुपयाहि ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

त्वंहि वृत्रहन्नेपां पातासोमानामसि । उपनो हरिभिः सुतम् ॥ ३३ ॥

त्वम् । हि । वृत्रहन् । एषाम् । पाता । सोमानाम् ।

असि । उप । नः । हरिभिः । सुतम् ॥ ३३ ॥

हे वृत्रहन् वृत्रस्य पापस्यवा हन्तरिन्द्र हिशब्दोद्देश्यत्वे यस्मात्त्वं एषामस्मदीयानां सोमा-
नां पाता पानकर्तासि भवसि एषामिति इदमोन्वादेशे अशादेशः अनुदात्तश्च । अतस्त्वमश्वैः स-
ह सोमं पातुमुपयाहि आगच्छ ॥ ३३ ॥

व्यूढस्य दशरात्रस्य नवमेहनि वैश्वदेवे अभिष्ठवत्तृचस्य इन्द्रइपेददातुनस्तेनोरत्नानि
धत्तेनेति द्वेऋचावार्जव्यौ । सूत्रिवंच-इन्द्रइपेददातुनस्तेनोरत्नानिधत्तेनेत्येकाद्वेचेति ।

सैषा सक्ते चतुस्त्रिंशी-

इन्द्रइपेददातुनऋभुक्षणं मृभुरयिम् । वाजीददातुवाजिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥

इन्द्रः । इपे । ददातु । नः । ऋभुक्षणम् । ऋभुम् ।

रयिम् । वाजी । ददातु । वाजिनम् ॥ ३४ ॥ २७ ॥

इन्द्रएव अस्माभिः स्तुतः इष्टः सन् ऋभुक्षणं वापपूर्वस्येति दीर्घाभावः यागादिकर्मकर-
णेन महान्तं सर्वेषां भ्रातृणां श्रेष्ठंवा अथवा तृतीयसवने प्रजापतिसवित्रोर्मध्ये सोमपात्रत्वा-
न्महान्तं रयिं दातारं ऋभुं सोमपानेनामर्त्यत्वं प्राप्तं तादृशं एतन्नामकं देवं नोस्मभ्यमिपे अ-
न्वार्थं ददातु प्रयच्छतु । तथा वाजी यत्नवानिन्द्रः वाजिने यत्नवन्तं अन्ववन्तंवा वाजनामानं क-
नोपासं भ्रातरंच अस्माकमन्वलाभाय ददातु ॥ ३४ ॥

॥ इति पठस्य पठे समविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

॥ इति अष्टमे मंडले नवमोऽनुवाकः ॥ ९ ॥

दशमेनुवाके दशसूक्तानि तत्र गौर्धयतीति द्वादशर्चपायं सूक्तं आंगिरसस्य विदुना-
ग्रः पूतदक्षनाश्रवा आपं गायत्रं मरुदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—गौर्धयति द्वादशविदुः पूतद-
क्षोवा मारुत्वमिति सूक्तविनियोगैलैगिकः । प्रातःसवने सोमादिरिक्रएकं शल्लमुपजायते तत्रा-
यत्तुचोनुरूपः । सूत्रितं च—अस्ति सोमोअयंस्तुतो गौर्धयतिमरुतामिति स्तोत्रियानुरूपाविति ।

तत्र पथमा—

गौर्धयतिमरुतांश्रवस्युर्मातामघोनाम् । युक्तावह्निरथानाम् ॥ १ ॥

गौः । धयति । मरुताम् । श्रवस्युः । माता । मघोनाम् ।

युक्ता । वह्निः । रथानाम् ॥ १ ॥

मघोनां धनवतां मरुतां माता निर्मात्री गौः पृथ्विरूपा । पृथ्विर्पैवैपयसोमरुत्वोजाताविति
श्रुतेः । यद्वा गौर्माध्यमिकीवाक् तत्रैव मध्यमस्थाने मरुतामपि वर्तनात् तेषां तत्पुत्रत्वमुपचर्यते
घपति सोमं पिबति पायमतिवा स्वपुत्रान् मरुतः । किमिच्छन्ती श्रवस्युरन्नं कामयमाना कीदृ-
शी रथानां मारुतानां वह्निः पृषतीश्रिषंडवाश्रिषोद्धी संयोजयित्री सामुक्ता सर्वत्र समन्तात्सु-
ज्या भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यदिवोउपस्थेन्नताविश्वेधार्यन्ते । सूर्यामासादृशोकम् ॥ २ ॥

यस्याः । देवाः । उपस्थे । नता । विश्वे । धार्यन्ते ।

सूर्यामासा । दृशे । कम् ॥ २ ॥

गौः सर्वदेवमधीत्याह यस्या मरुतां मातुः गौरुपस्थे वर्तमानाः विश्वे सर्वे देवाः नता न-
तानि स्वस्वकर्माणि धारयन्ते विभ्रति इममेवास्माकं स्वपयोमिश्रितस्य सोमस्य दात्रीति सर्वे
तत्समीपे विद्यन्तीत्यर्थः । किंच सूर्यामासा माति स्वकलाभ्रितथीनिति माश्वंद्रमाः देवता-
द्वेदेतेत्युभयपदमल्लितस्वरत्वं । सूर्याचन्द्रमसौ दृशे दर्शनाय सर्वलोकप्रकाशनाय च यस्या गौः
समीपे कं सुखेन वर्तमानौ भवतः सेयंगोः सोमं धयतीति पूर्वेण समन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तत्सुनोविश्वेअर्यआसदागृणन्तिकारवः । मरुतःसोमपीतये ॥३॥

तत् । सु । नः । विश्वे । अर्यः । आ । सदा । गृणन्ति ।

कारवः । मरुतः । सोमपीतये ॥ ३ ॥

अर्यः स्तोत्रकरणार्थमितस्ततोमन्तारो नोस्मदीया विश्वे सर्वे कारवः स्तोवारः तन्मरुतां बलं सदा सर्वदा सु सुष्टु आगृणन्ति आभिमुख्येन स्तुतिभिः स्तुवन्ति । किमर्थं सोमपीतये अस्माजिर्दीयमानं सोमं वातुं मरुतएवनामकादेवा अस्माभिराह्वातव्याः खलु ततः पुरस्तात्तद्व-
त्तं स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

पूर्वमभिहितएवशस्त्रे अस्तिसोमइति स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रंतु पूर्वेणसहोदाहृतम् ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

अस्तिसोमोअयंसुतःपिवन्त्यस्यमरुतः । उतस्वराजोअश्विनां॥४॥

अस्ति । सोमः । अयम् । सुतः । पिबन्ति । अस्य ।

मरुतः । उत । स्वराजः । अश्विनां ॥ ४ ॥

अयं पुरोवर्ती सोमः सुतोमरुदर्थं अस्माभिरभिपुतोस्ति विद्यते । तस्मादस्य अन्वादेशे ए-
नं सुतं सोमं स्वराजः स्वयं दीप्यमानाः स्वतेजसा नान्यदीयेनेत्यर्थः तादृशाः मरुतः पिबन्ति ।
उतापिच अश्विना अश्विनौ च सोमं पिबतः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

पिबन्तिमित्रोअर्यमातनांपूतस्यवरुणः । त्रिसधस्थस्यजाह्वंतः॥५॥

पिबन्ति । मित्रः । अर्यमा । तनां । पूतस्य । वरुणः ।

त्रिसधस्थस्य । जाह्वंतः ॥ ५ ॥

नकेषत्तं मरुतएव सोमपावारः । किंतु एवेपीत्याह—मित्रः सर्वेषां स्वस्वकर्मणि प्रयत्नकत्वा-
त्प्रतिभूतः अर्यमाच वरुणः इत्यादीनां शत्रूणांवा वरिता निवारकः एतन्नामकास्ययोदेयाः
तना ततमूणांस्तुकेनेति तनं दशापवित्रं सुपांसुष्टुगिति तृतीयायाअलादेशः तनायुदाचः तनापू-
तस्य परिशोधितं त्रिसधस्थस्य सहतिष्ठत्यनेति सधस्थं स्थानं द्रोणकलशाघवनीयपूतघदा-

मं०८ अ०१० सू०८३] षष्ठोऽष्टकः

ख्यानि त्रीणि स्थानानि यस्य तत्तथोकं वाहरां जावतः स्तुत्यजनवन्तमिमं सोमं विवन्ति ।
द्वितीयार्थेऽप्युच्यः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उ॒तो॒न्व॒स्य॒जो॒प॒मौ॒इन्द्रः॑ सु॒तस्य॒गो॒म॒तः । प्रा॒त॒र्हो॒ति॒व॒म॒त्स॒ति ॥ ६ ॥ २८ ॥

उ॒तो इति॑ । नु । अ॒स्य । जो॒प॒म् । आ । इन्द्रः॑ । सु॒तस्य॑ ।
गो॒म॒तः । प्रा॒तः । हो॒ता॒इ॒द्व । म॒त्स॒ति ॥ ६ ॥ २८ ॥

उवो अपिच इन्द्रः सुतस्य अस्माभिरभिपुतस्य गोमतः गव्यैर्मिश्रणवतः अस्य अ-
न्वादेशः पूर्ववद्दशापवित्रेण पूतस्य सोमस्य जोपं पानरूपां सेवां प्रातः प्रातःसवने नु क्षिप्तं
आप्तसति यदिस्तुत्यादिषु आभिमुख्येन स्तौति । यद्वा सोममेवकामपते । तत्रहृष्टान्तः—होते-
व यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवान् स्तोतुं वाग्निवांछति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी—

क॒द॒त्वि॒प॒न्त॒सूर्य॑स्ति॒र॒आ॒प॒इ॒व॒स्त्रि॒धः । अ॒र्ष॒न्ति॒पू॒त॒द॒क्ष॒सः ॥ ७ ॥

क॒त् । अ॒त्वि॒प॒न्त् । सू॒र्यः । ति॒रः । आ॒पः॒इ॒द्व । त्रि॒धः ।
अ॒र्ष॒न्ति । पू॒त॒द॒क्ष॒सः ॥ ७ ॥

ऋषिर्मरुवो बहुवारंस्तुत्वेदानोमात्मानं वितर्कयति सूरयः प्राज्ञाः आपइव उदकानीव
तिरः यथा उदकानि विषंगच्छन्ति तद्वच्चिरधीनगतयः सन्तः कल्कदा अत्विपन्त त्विपदी-
प्तौ अन्तरिक्षे कदादीप्यन्ते । किंच त्रिधः शत्रूणां शोपकाहन्तारः तद्वमे मरुतः पूतदक्षसः
शुद्धबलाः सन्तः कदावा अर्षन्ति अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यागच्छन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

क॒द्वो॒अ॒थ॒म॒हाना॑दि॒वाना॒मवो॑रुणे । त्मना॑च॒द॒स्म॒र्व॒र्च॒साम् ॥ ८ ॥

क॒त् । वः । अ॒थ । म॒हाना॑म् । दे॒वाना॑म् । अ॒वः ।

रु॒णे । त्मना॑ । च॒ । द॒स्म॒द्व॒र्व॒र्च॒साम् ॥ ८ ॥

हे मरुतः महानां महनीयानां महतां वात्मनाच आत्मनैव अलंकरणैर्विनापि दस्रवर्चसां
दर्शनीयतेजस्कानां अतएव देवानां द्योतमानानां वीयुष्माकमवः पालनं कव कदाहं वृणे संभ-
जे । वृद्धतभक्तौ क्रियादिकः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आयेविश्वापार्थिवानिपप्रथञ्चोचनादिवः । मरुतःसोमपीतये ॥ ९ ॥

आ । ये । विश्वा । पार्थिवानि । पप्रथन् । रोचना ।

दिवः । मरुतः । सोमःपीतये ॥ ९ ॥

ये मरुतः विश्वा विश्वानि पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि भूतजावानि दिवः युलोकस्य
रोचना रोचमानानि ज्योर्षीषि च आपप्रथन सर्वत्र विस्तारितान्यकार्पुः । प्रथप्रस्थाने प्यन्त-
स्य षड् अवस्त्वृहत्वरप्रथमद्रवृत्स्पशामिति अश्यासस्य अदादेशः चङ्चन्यवरस्यानितिङ्दि
स्वरेणमध्योदात्तः तादृशान् मरुतोदेवान् सोमपीतये सोमपानायाहमाहुयामि ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

त्याञ्चुपूतदक्षसोदिवोवोमरुतोहुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ १० ॥

त्यान् । नु । पूतदक्षसः । दिवः । वः । मरुतः ।

हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १० ॥

हे मरुतो मितराविण एतन्नामकादेवाः पूतदक्षसः परियुद्धवजान् दिवः स्वतेजसा दी-
प्यमानान् यद्वा दिवः युलोकस्थितान् त्यान् तान् प्रसिञ्चान् षोऽयुष्मान् नु क्षिप्रं हुवे आहूया-
मि । किमर्थं अत्पास्पदीपस्य सोमस्य पीतये पानाय ॥ १० ॥

अथैकादशी-

त्याञ्चुयेविरोदसीतस्तुमुमरुतोहुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ ११ ॥

त्यान् । नु । ये । वि । रोदसी इति । तस्तुभुः । मरुतः ।

हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ११ ॥

मं०८ अ०१० सू०८४] षष्ठोऽष्टकः

ये मरुतः रोदसी यावापृथिव्यौ वितस्तभुः स्वलेनेव अत्यर्थं स्तब्धे चक्रुः ते रोदसी
स्वाधीने अकार्षुरित्यर्थः । त्वान् तान् सर्वतः प्रसिद्धान् नु क्षिपं अहं हुवे आह्वयामि । किं-
मर्थं अस्मेत्यादि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

त्यंनुमारुतंगुणंगिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्यसोमस्यपीतये ॥ १२ ॥ २९ ॥

त्यम् । नु । मारुतम् । गुणम् । गिरिःस्थाम् । वृषणम् ।
हुवे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ १२ ॥ २९ ॥

त्यं तं सर्वप्रविस्तृतं गिरिष्ठां गिरिषु भेषु पर्वतेषु वा तिष्ठन् वृषणं उदकानां कामानां
वा वर्धितारं मारुतं मरुत्संबन्धिनं गुणं संधं नु क्षिपं हुवे विंदुरहमाह्वयामि । किं प्रयोजनं अस्य
अस्मदीयस्य सोमस्य पीतये पानाय ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

आत्वेति नवचं द्वितीयं सूक्तं आनुष्टुभमैन्द्रं तिरश्चीनामांगिरसक्रपिः । तथाचानुक्रम्यते-
आत्वानव तिरश्चीरांगिरस आनुष्टुभमिवि । आग्निहविकेपूकथ्येषु तृतीयसवनेच्छावाकस्यात्वा-
गिरइति वृचोवैकल्पिकोनुरूपः सूच्यते हि-गायन्तित्वागायत्रिण आत्वागिरोरथीरिवेति ।

तत्र प्रथमा-

आत्वागिरोरथीरिवास्थुःसुतेपुं गिर्वणः ।

अभित्वासमनूपतेन्द्रवत्संनमातरः ॥ १ ॥

आ । त्वा । गिरः । रथीःइव । अस्थुः । सुतेपुं । गिर्वणः ।

अभि । त्वा । सम् । अनूपत । इन्द्र । वत्सम् । न । मातरः ॥ १ ॥

हे गिर्वणः गीर्भिवननीयेन्द्र सुतेषु सोमेषु अभिषुतेषु सत्सु गिरोस्माकं स्तुतिविक्षणा-
वाचः त्वा त्वां आस्थुः आभिमुख्येन शीघ्रं तिष्ठन्ति । तत्रदृष्टान्तः-रथीरिव यथा रथवान् रथेन
गच्छन् वीरः प्राप्यं देशं क्षिपं गच्छति तद्वदस्मागिरपिगन्धर्व्यं त्वां स्तुतयोभिगच्छन्ति । किंच
हे इन्द्र अस्मदीयागिरः त्वा त्वापभिलक्ष्य समनूपत सम्पक् शब्दायन्ते स्तुयन्तीत्यर्थः । नूस्तवने

कुटादिः तस्य लुडित्त्वं । तत्रदृष्टान्तः—वत्सनं मातरः यथा मातरोगावः वत्सं अभिलक्ष्य हंभा-
रवादिशब्दं कुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आत्वाशुक्राअचुच्यवुःसुतासइन्द्रगिर्वणः ।

पिवात्वस्यान्धसइन्द्रविश्वांसुतेहितम् ॥ २ ॥

आ । त्वा । शुक्राः । अचुच्यवुः । सुतासः । इन्द्र । गिर्वणः ।

पिवं । तु । अस्य । अन्धसः । इन्द्रं । विश्वांसु । ते । हितम् ॥ २ ॥

हे गिर्वणो गीर्गिर्वननीयेन्द्र शुक्राः ग्रहेषु पात्रेषु दीयमानाः सुतासोस्माभिरभिपुताः सोमाः
त्वा त्वां आचुच्यवुः आगच्छन्तु । च्युद्गुद्गतौ लुडि बहुलं छन्दसीवि शपःशुः तवस्त्वमस्मा-
भिर्दीपमानस्पास्यांधसः सोमस्य भवदीपं भामं तु क्षिप्तं पिव । यदा क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति
संपदानं चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसीति षष्ठी तदिदं सोमरूपमन्नं शीघ्रं पिव । तदेवोपपादयति—हे
इन्द्र विश्वांसु सर्वांसु दिक्षु ते त्वदर्थं सोमपुरोडाशादिहविर्हितं निहितं भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पिवासोमंमदायकमिन्द्रश्येनाभृतंसुतम् ।

त्वं हि शश्वतीनां पती राजा विशामसि ॥ ३ ॥

पिवं । सोमम् । मदाय । कम् । इन्द्रं । श्येनइआभृतम् । सुतम् ।

त्वम् । हि । शश्वतीनाम् । पतिः । राजा । विशाम् । असि ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं श्येनाभृतं इन्द्रहोर्भृच्छन्दसीनि हकारस्य भकारः शुद्धोकात् श्येनरूपया गा-
यत्र्या आहृतं सुतमभिपुतं सोमं मदाय हर्षाय पिव कमिति पूरणः सुखाथैवा सुखेन सोमं
पिव । हिशब्दो हेवौ हि यस्मात्त्वं शश्वतीनां वह्नीनां विशां मरुद्गणानां सर्वेषां देवगणानां च
पतिः पादगिता स्वामी असि भवति तथा राजा स्ववेजसा दीप्यमानश्चासि अतस्त्वं
पूर्वं सोमं पियेति ॥ ३ ॥

आभिष्टारिकेषु प्रथमेषु तृतीयापसवनेच्छावाकस्य श्रुचीहर्षतिरश्वाइति वैकल्पिकः स्तोत्रियः ।
सवितंच—श्रुचीहर्षतिरश्वा आश्रुत्कर्णश्रुचीहवमिति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

श्रुधीह्वंतिरश्रुयाइन्द्रयस्त्वांसपर्यति ।
सुवीर्यस्यगोमंतोरायस्पूर्धिमहोअसि ॥ ४ ॥

श्रुधि । ह्वंम् । तिरश्रुयाः । इन्द्र । यः । त्वा । सपर्यति ।
सुवीर्यस्य । गोमंतः । रायः । पूर्धि । महान् । असि ॥ ४ ॥

हे इन्द्र यः त्वा त्वांसपर्यति सपरशब्दः कंडूादिः हविर्भिः परिचरति वादशस्य तिर-
श्रुयः एतन्नामकस्य ऋपेः मम हवं स्तुतिभिः त्वद्विषयमाह्वानं श्रुधि शृणु । श्रुत्वाच हे इन्द्र त्वं
सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतस्य यद्वा वीरे पुत्रे भवं धीर्यं सुपुत्रवतः गोमतः गवादिपशुवतः रा-
योधनस्यदानेन पूर्धि अस्मान्पूरय । एतत्सामर्थ्यं कुतइत्यतआह— त्वं महान् गुणाधिकः दे-
वानां श्रेष्ठश्चासि भवसि खलु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रयस्तेनवीयसीगिरमन्द्रामजीजनत् ।
चिकित्विन्मनसंधियं प्रत्नामृतस्यपिप्युपीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥

इन्द्र । यः । ते । नवीयसीम् । गिरम् । मन्द्राम् । अजीजनत् ।
चिकित्वित्इमनसम् । धियंम् । प्रत्नाम् । ऋतस्यं । पिप्युपीम् ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे इन्द्र योजयमानो नवीयसीं नवतरां पुनःपुनः क्रियमाणतया मन्द्रां मदकरीं गिरं
स्तुतिलक्षणां वाचं ते त्वदर्थं अजीजनत् उदपीपदत् अकार्पीदित्यर्थः । तस्यै स्तोत्रे त्वं प्रत्नां
पुरातनं ऋतस्य सत्यस्य संबन्धि यद्वा लघोपार्थे पठौ सत्येन पिप्युपी प्रवृद्धं लिङ्ग्यङोभेति
प्यायतेःपीभावः वादशं चिकित्विन्मनसं । कितज्ञाने कसौ रूपं आकारस्येकारश्छान्दसः चि-
कित्वांसि ज्ञातानि सर्वेषां हृदयानिययेति अमापया क्रियमाणं यत्नवरक्षणं सर्वेषां हृदयं प्र-
ज्ञापयतीति तदअतीन्द्रियार्थदर्शकं धियं त्वदीयं रक्षणार्थं तस्मै कुरु ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे विश्वोवर्मः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी-

तमुष्टवामयंगिरइन्द्रमुक्थानिवावृधुः ।

पुरूष्यस्यपौस्यासिसान्तोवनामहे ॥ ६ ॥

तम् । ऊँ इति । स्त्वाम् । यम् । गिरः । इन्द्रम् । उक्थानि ।

वृधुः । पुरूणि । अस्य । पौस्या । सिसान्तः । वनामहे ॥ ६ ॥

ऋषयः परस्परमाहुः तं पूर्वोक्तक्षणं उइत्यवधारणे तमेवेन्द्रं स्त्वाम् स्तुतिभिः स्तुमः । यं इन्द्रं गिरोस्माकं स्तुतयः उक्थानि शस्त्राणि च वावृधुः प्रावर्धयन् तं स्तुमः । ततोवयं अ-
स्येन्द्रस्य पुरूणि बहूनि पौस्या वीर्याणि सिसान्तः पणसंभक्तौ सनीडभावपक्षे आत्वेकत्वे
सनेतेरनइति सांहितिकं पत्वं तानि वीर्याणि संभक्तुमिच्छन्तः सन्तः वनामहे षमिन्द्रं स्तुति-
भिः संभजामहे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

एतोन्विन्द्रंस्तवामशुद्धंशुद्धेनसाम्ना ।

शुद्धैरुक्थैर्वृध्वासंशुद्धआशीर्वान्ममत्तु ॥ ७ ॥

एतो इति । नु । इन्द्रम् । स्त्वाम् । शुद्धम् । शुद्धेन । साम्ना ।

शुद्धैः । उक्थैः । वृध्वासंम् । शुद्धः । आशीःध्वान् । ममत्तु ॥ ७ ॥

अत्रेतिहासमाचक्षते-पुराकिञ्चेन्द्रो वृत्रादिकानसुरान् हत्वा ब्रह्महत्यादिदोषेणात्मानमप-
रिशुद्धमित्यमन्यत तवस्त्वहोपपरिहारायेन्द्रः ऋषीनवीचत् अपूर्वं मां शुष्मदीयेन साम्ना
शुद्धं कुरुतेति । ततस्तेषु शुष्मत्यादकेन साम्ना शस्त्रैश्च परिशुद्धमकार्षुः पश्चात्पूताये-
न्द्राय यागादिकर्माणि सोमादीनि हवींषि प्रादुरिति । एपोर्थः शाट्यायनकत्राक्षणे प्रतिपा-
दितः-इन्द्रोवासुरान् हत्वापूतइवामेध्वोमन्यत सोकामयत शुद्धमेव मातृवं शुद्धेन साम्ना
स्तुषुरिति । सऋषीनब्रवीत् स्तुतमेति तवऋषयः सामापश्यन्तेनास्तुवन्नेवोन्विन्द्रमिति । ततोवाइ-
न्द्रः पूतः शुद्धेमेध्वोभवदिति । तथाचास्था ऋचोयमर्थः-ऋषयः परस्परं ब्रुवन्ति नु क्षिममेवो-
आगच्छेत्तव आगत्यच शुद्धेन शुष्मत्यादकेन साम्ना तथा शुद्धैः शुद्धिहेतुभिरुक्थैः शस्त्रैश्चेन्द्रं
शुद्धमपापिनं कृत्वा स्त्वाम् स्तुयाम ततः साम्नाशस्त्रैश्च वावृध्वासं पापराहित्येन वर्धमानं तमिम-

मिन्द्रं शुद्धः दशापवित्रेण आशीर्वात् आश्रयणवान् गव्यादिभिः छन्दसीरइति मनुषोवत्वं ता-
दृशः सोमोममत्तु इन्द्रं मादयतु । मदायतेच्छान्दसः श्लुः ॥ ७ ॥

अथासमी-

इन्द्रंशुद्धो न आगहि शुद्धः शुद्धाभि रूतिभिः ।

शुद्धो रथिनि धारय शुद्धो ममद्धि सोम्यः ॥ ८ ॥

इन्द्रं । शुद्धः । नः । आ । गहि । शुद्धः । शुद्धाभिः । रूतिभिः ।

शुद्धः । रथिम् । नि । धारय । शुद्धः । ममद्धि । सोम्यः ॥ ८ ॥

हे इन्द्र शुद्धः अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च परिशुद्धस्त्वं नोस्मानागहि आगच्छ । शुद्धा-
भिरूतिभिः ऊतयोमरुतः अवन्ति सर्वत्रगच्छन्तीति वा तेषां सामभिः शस्त्रैः परिपूताः वैर्मरुद्भिः
सह शुद्धः पापरहि स्त्वमागहि आगत्य च शुद्धस्त्वं रथिं धनमस्मात्तु निधारय नितरां स्था-
पय । किंच शुद्धस्त्वं सोम्यः सोमाहोभूत्वा ममद्धि सोमेन माय । मदीहर्षे लोदि बहुलं छन्दसी-
वि शपः श्लुः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

इन्द्रंशुद्धो हिनोरथि शुद्धो रत्नानि दाशुपे ।

शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिसासति ॥ ९ ॥ ३१ ॥

इन्द्रं । शुद्धः । हि । नः । रथिम् । शुद्धः ।

रत्नानि । दाशुपे । शुद्धः । वृत्राणि । जिघ्रसे ।

शुद्धः । वाजंम् । सिसासति ॥ ९ ॥ ३१ ॥

हे इन्द्र शुद्धः हिरवधारणे शुद्ध एव त्वं रथिं धनं नोस्मभ्यं प्रयच्छ । तथा शुद्धस्त्वं दा-
शुपे हविर्दत्तवते यजमानाय रत्नानि रमणीयानि धनादीनि च देहि । तवः शुद्धः पापरहितस्त्वं
वृत्राणि अपामावरकान् कर्मविघ्नकारिणः शत्रून् पापानि वा जिघ्रसे हंसि । तवः शुद्धः शत्रून्
नदोषपरिहाराय अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैः परिशुद्धस्त्वं वाजमभ्यं अस्मभ्यं सिसासति मदा-

तुमिच्छसि । यदा यदा रात्रून् ह हन्यां तदा तदा शुच्युत्पादकैः सामभिः शस्यैश्च यूयं मां परिशु-
द्धं कुरुतेति अस्मायमन्त्रं दातुं इच्छसीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे एकविंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अस्माइत्येकविंशत्युचं तृतीयं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—अस्मैसैका द्युवानोवा भारुवसै-
ष्टुभं चतुर्थीविराळिष्यामीति भारुतः पादः परैन्द्रावाहंस्वाम्येति । द्युवानास्वो मरुतांपुत्रऋषिः
विराळीर्नामांगिरसोवा । चतुर्थीविराट् शिष्टास्त्रिष्टुभः इन्द्रोदेवता इष्यामिबोमरुवइतिपादोमरु-
देवस्यः अबद्रप्ताइत्येपात्विन्द्राबृहस्पतिदेवताका सूक्तविनियोगोऽतिगादवगन्तव्यः ।

तस्मिन्सूक्ते प्रथमा—

अस्माउपासुआतिरन्तयामुमिन्द्रायनक्तमूर्ध्याःसुवाचः ।

अस्माआपोमातरःसप्ततस्थुर्नृभ्यस्तरायसिन्धवःसुपाराः ॥ १ ॥

अस्मै । उपासुः । आ । अतिरन्तु । यामम् । इन्द्राय । नक्तम् ।

ऊर्ध्याः । सुवाचः । अस्मै । आपः । मातरः । सप्त । तस्थुः ।

नृभ्यः । तराय । सिन्धवः । सुपाराः ॥ १ ॥

इन्द्रसामर्थ्याद भीताउपासः उपाःकालाः अस्मैपूर्वोक्तगुणोपेतायेन्द्राय यामं स्वस्यग-
मनं आ अतिरन्तु विरविर्वर्धनकर्मां समन्तादवर्धयन्तु । यथा पूर्वमुद्यन्ति तथेदानीमपि
अस्मै उद्गताअभवन् । तथा ऊर्ध्याः रात्रिनामैतद ऋगविभ्रापणयोः अर्धेस्त्वचेति भिद्यन्त्ययः अवे-
छन्दसीतिपत्र सर्वैरभिगन्तव्याः रात्रौहि सर्वे स्वनिवासं गच्छन्ति स्वनिज्यपातिहेतुभूताः
रात्रयः नक्तं अपररात्रिकाले सुवाचः शोभनवाचोभवन्ति तस्मिन्काले हि सर्वे वेदाध्ययनानि
शास्त्रश्रवणचिन्तनादीनि कुर्वन्ति तस्मात्कल्याणवाचोभवन् इन्द्रेणुशासति वेदाद्यनुमाने नि-
रवाअभवन् । तथा आपः आपृव्यासौ सर्वतोव्यापामातरः जगतांनिर्माय्यः सप्त सप्तसंख्याकाः
सिन्धवः स्पन्दमाना गंगाघानपः यद्वा सर्पणशीलाः सिन्धवः सरितः वासापापरकस्य अहेः
हननेनोत्पादकत्वाद्दस्पाइन्द्राय तस्थुः नृभ्यस्तराय मनुष्याणां सुक्तेन तरणार्थं सुपाराः शो-
भनपाराः सुक्तेन तर्तु योग्याः अश्रवचित्पर्यः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अतिविद्वाविधुरेणाचिदत्तात्रिसप्तसानुसंहितागिरीणाम् ।

नतद्देवोनमर्त्यस्तुतुर्याद्यानिप्रवृद्धोष्टपञ्चकारं ॥ २ ॥

अतिविद्वा । विधुरेण । चित् । अत्ता । त्रिः । सप्त ।

सानु । समसंहिता । गिरीणाम् । न । तत् । देवः । न । मर्त्यः ।

तुतुर्यान् । यानि । प्रवृद्धः । ष्टपञ्चः । चकारं ॥ २ ॥

विधुरेण । वर्णव्यत्ययः । चिदप्यर्थे विधुरेण असाहायेनापि अस्मा असुक्ष्मेण ताच्छी-
लिकस्तुन् शशुक्षेपणशीलेनेन्द्रेण । यद्वा अस्मा अस्त्रेण वज्रेण त्रिःसप्त एकाविंशतिसंख्यानि सं-
हिता संहितानि एकत्र संधीभूतानि गिरीणां सप्तानां पर्ववानां सानु सानूनि अतिविद्वा अति-
विद्धानि अवीत्य ताडितानि तेन मुकोवज्रपातः तानि भित्वागमदित्यर्थः । अत्र वैचिरीयकं
वाह्यं—दर्भपुंजीलमुद्धृत्य सप्तगिरीन् भित्त्वा तमहन्वित्यादि । तस्येन्द्रस्य तत्तानि सानुभेदना-
नि कर्माणि देवइन्द्राद्यतिरिक्तोदेवो मर्त्यो मनुष्योवा नतुतुर्याव नतरेव तथाकर्तुं नशक्नोती-
त्यर्थः । तृदुवनतरणयोः लिङ्छान्दसः शपःश्लुः बहुलंछन्दसीत्युत्वं । यद्वा तुरत्वरणे षौहोत्या-
दिकः । प्रवृद्धः सोमपानेन बलेनवा प्रवृद्धः वृषभः कामानामुदकानांवा वर्षकः इन्द्रः यानि
कर्माणि चकार कृतवान् तानि देवो मनुष्योवा नतुतुर्याव नहन्त्याव हन्तुं शक्नोन्भवेव । अ-
स्मिन्पक्षे तूरी गतिर्हिंसात्वरणयोरित्येवस्वरूपं । यथायोग्यं दीर्घाभावोह्रस्वश्छान्दसः न त-
थाकर्तुं शक्नोतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

इन्द्रस्यवञ्जआयसोनिर्मिश्लइन्द्रस्यबाह्णोभूयिष्ठमोजः ।

शीर्षन्निन्द्रस्यक्रतवोनिरेकआसन्नेर्षन्तश्रुत्याउपाके ॥ ३ ॥

इन्द्रस्य । वज्रः । आयसः । निर्मिश्लः । इन्द्रस्य । बाह्णोः ।

भूयिष्ठम् । ओजः । शीर्षन् । इन्द्रस्य । क्रतवः । निरेके ।

आसन् । आ । ईषन् । श्रुत्यै । उपाके ॥ ३ ॥

उक्तगुणस्य इन्द्रस्य वज्रआयसः अयसा निर्मितः अयोमयइत्यर्थः सवज्रः इन्द्रेण स्व-
हस्ते निमिष्तः संमिश्रः अत्यन्तं संबद्धः कृतः अतएव इन्द्रस्य बाह्वोर्भुजयोर्भूमिष्ठं बहुतममो-
जोषीर्यमस्ति । तथानिरेके निपूर्वाद्रिच्यतेर्वा निस्पूर्वादेतेर्बेति संदेहादनवग्रहः । निर्गमने यदा
युद्धार्थमिन्द्रो निर्गच्छति तदानीमिन्द्रस्य शीर्षेण शिरसि क्रतवः कर्माणि शिरस्त्राणनिधाना-
दीनि । यद्वा शिर इति गलप्रभृत्यूर्ध्वमंगमुच्यते तत्रत्याज्यामक्षिष्यां दर्शनपेरणादीनि कर्माणि
भवन्ति । तथा आसन् आस्यस्य आसन्नादेशः आस्येच यानि कर्माणि युद्धार्थं घाजिनो गजान्
संनहयतेत्यादीनि भवन्ति । किंच श्रुत्यै संग्रामाय निर्गच्छतोनुशासत इन्द्रस्य वाक्यश्रवणा-
र्थं सर्वे उपजीविनो भृत्याः उपाके अन्तिके एषन् । अयमिन्द्रोऽस्मान् कुत्रकुत्र कार्ये नियोक्ष-
तीत्येतेन मनसा तदन्तिके सपन्तादागच्छन्ति । ईपगतिर्हिंसादर्शनेषु भौवादिकः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

मन्येत्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्येत्वा अच्यवंतमच्युतानाम् ।

मन्येत्वासत्वंनामिन्द्रकेतुं मन्येत्वा वृषभं चर्षणीनाम् ॥ ४ ॥

मन्ये । त्वा । यज्ञियम् । यज्ञियानाम् । मन्ये । त्वा । अच्यवंतम् ।

अच्युतानाम् । मन्ये । त्वा । सत्वंनाम् । इन्द्र । केतुम् । मन्ये ।

त्वा । वृषभम् । चर्षणीनाम् ॥ ४ ॥

एतदादयः प्रत्यक्षाः हे इन्द्र त्वा त्वां यज्ञियानां यज्ञार्हाणां देवानामपि यज्ञियं पुरस्तादे-
व यज्ञार्हमिविमन्ये अबुध्ये । तथा त्वा त्वां अच्युतानां च्युतिरहितानामपि पर्वदानां च्यव-
न्तं च्यावयितारं वज्रेण विभेदकमिति मन्ये जानामि । यद्वा अच्युतानां वलेन च्यावयितुमश-
क्यानां वलिनां घोरानां अपि स्ववलेन विद्रावयितारमिति जाने । किंच हेइन्द्र सत्वंनां सत्वंनां
पणसंभक्तौ कनिष् संभजमानानां भटानां केतुमुच्छ्रितमिति मन्ये । यद्वा सत्वंनां स्तुतिविहि-
विभिर्वा संभक्तृणां यष्टृणां केतुं आत्मनः प्रज्ञापकं तेषां पूजनीयमिति वा मन्ये । तथा त्वा त्वां
चर्षणीनां मनुष्याणां वृषभं अभिमत्तकलवर्षकमिति मन्ये जानामि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आपहृत्रं वाह्वोरिन्द्र धत्सेमदच्युतमहृषेहन्तुवाउ ।

प्रपर्वता अनवन्तप्रगावः प्रवृद्धाणो अभिनसन्त इन्द्रम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

आ । यत् । वज्रम् । बाहोः । इन्द्र । धत्से । मद्दृच्युतम् ।
 अर्हये । हन्तवै । ॐ इति । प्र । पर्वताः । अनवन्त । प्र । गावः ।
 प्र । ब्रह्माणः । अभिहनक्षन्तः । इन्द्रम् ॥ ५ ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र बाहोर्वज्रमायुधं कीदृशं मद्दृच्युतं शत्रूणां मदस्य व्यावयितारं यद्यदा आघत्से
 आदधासि । क्रिमर्थं अहमे अहिनामानमसुरं मेघंवा हन्तवै उदत्यवधारणे हन्तुमेव । किंच यदावा
 इन्द्रेण अहिनामके असुरे हते सति पर्वता जगदाशूरकामेघाः मानवन्त नुराग्ने प्रकर्षणाशन्दयन्
 यदावा । गावः तवस्थान्युदकानि च प्रकर्षण ध्वनिमकुर्वन् । उदकान्यध्वनयन्नित्यत्र याजुषो-
 न्यगमः—यददःसंपयन्तीरहावनदताहते तस्मादानयोनामस्थेति । तुरीयःशब्दः परोक्षः तदानीम-
 भिनक्षन्तः अभिवइन्द्रं स्तुतिभिर्हैविभिर्गच्छन्तो ब्रह्माणो ब्राह्मणाइन्द्रं पर्यचरन् । यद्वा ब्रह्माणः
 बृहद्बृह्मो मवृद्धाः पर्वतादयः इन्द्रनस्तुवन् इति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षष्ठी—

तमुष्ट्वामयइमाज्जानविश्वाजातान्यवराण्यस्मात् ।
 इन्द्रेणमित्रंदिधिपेमगीभिरुपोनमोमिष्टपुमंविशेम ॥ ६ ॥

तम् । ॐ इति । स्त्वाम् । यः । इमा । ज्जानं । विश्वां । जातानि ।

अवराणि । अस्मात् । इन्द्रेण । मित्रम् । दिधिपेम् । गीःऽभिः ।

उपो इति । नमःऽभिः । ष्टपुत्रम् । विशेम ॥ ६ ॥

परस्परं स्तोत्रारकाहुः तम् तमेवेन्दुं वयं संहरथ स्त्वाम् स्तोत्रं करवाम् । यइन्द्रः इमा इमानि
 ज्ञानानि जजान जनयामास तस्मादस्मादिन्द्रादेव विश्वा विश्वानि सर्वाणि वस्तुजातानि सर्वा-
 णि जगन्तिवा अवराणि अवरकालीनानि पशाऽद्रवानि भवन्ति तेनानेनेन्द्रेण वयं गोभिः स्तुति-
 भिःमित्रं सुप्रभावे प्रत्ययेन निर्देशः मैत्रीं दिधिपेम् धारयेम । दिधिष धारणेइति धातुं केचिद्ब्रूदन्ति
 यद्वा मित्रं छान्दसमेकवचनं वयमिन्द्रेणसह मित्राणि सुहृदोऽप्रवापेति गोभिरिन्द्रं शब्दयेम ।
 विपशब्दे औहोत्यादिकः अत्रव्यत्ययेन द्विविकरणात् श्लुश्च शृष्व्च । तदोनमोभिः क्रियमाप्ति-
 नमस्कारैः दीयमानैर्हैविर्भिर्वा ष्टपुत्रं कामानां वर्यकमिन्द्रं उपोविशेम अस्मदभिमुखमेव कुर्याम ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

वृत्रस्यत्वाश्वसथादीर्षमाणा विश्वे देवा अंजहुर्ये सखायः ।

मरुद्भिर्इन्द्रसख्यते अस्त्वथेमा विश्वाः पृतना जयासि ॥ ७ ॥

वृत्रस्य । त्वा । श्वसथात् । ईर्षमाणाः । विश्वे । देवाः । अंजहुः ।
ये । सखायः । मरुद्भिः । इन्द्र । सख्यम् । ते । अस्तु । अर्थः ।
इमाः । विश्वाः । पृतनाः । जयासि ॥ ७ ॥

हे इन्द्र तव ये विश्वे देवाः प्राक्सखायः संग्रामे सखित्वं कुर्यामिति मित्राणि अभवन्
ते सर्वे देवाः वृत्रस्य वृत्रासुरस्य श्वसथात् श्वसेरौणादिकोथप्रत्ययः सर्वानामञ्जतोद्दष्टु तेषां
भीत्युत्पादनाय वृत्रासुरः श्वासमकार्षीव श्वासाद्धीताः सन्तः अतएव ईर्षमाणाः सर्वतः पलाय-
मानाः त्वा त्वामजहुः संग्रामेत्यक्तवन्तः एवं सति हे इन्द्र मरुद्भिः सह सख्यं सति भावस्ते व-
वास्तु । ये मरुतस्त्वां न परित्यजन्ति तैः सहेति । अथानंदर इमा विश्वाः पृतनाः शत्रुसेना ज-
यासि स्वपटेनाभिभवसि अनेन वृत्रघ्नं तमिन्द्रमाह । अत्र इन्द्रे वै वृत्रं हनिष्यन् इत्यादिब्राह्मणमनु-
संधेयम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

त्रिः पृष्टिस्त्वा मरुतो वा वृधाना उस्त्रा इव राशयो यज्ञियांसः ।

उपत्वेर्मः रुधिनो जाग्धेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ॥ ८ ॥

त्रिः । पृष्टिः । त्वा । मरुतः । वृधानाः । उस्त्राः इव । राशयः ।
यज्ञियांसः । उप । त्वा । आ । इमः । रुधि । नः । जाग्धेयम् ।
शुष्मम् । ते । एना । हविषा । विधेम ॥ ८ ॥

पसंगादेवावन्तो मरुतः सहाया अभनित्पाह-हे इन्द्र त्रिः प्रयः जसः सुपांसुद्गुणिविस्तुः
पृष्टिः पृष्ट्युत्तरं त्रिसंख्याका मरुतः । ते च तैत्तिरीयके-इहृच्वान्याहृच्चेत्यादिना नवसुगणेषु
सप्तसमनिपादिनाः । तत्र आदिर्पंचमणाः संहितायामाप्तायन्ते स्वतर्वांश्च प्रघासीच सांवपनथ

गृहमेधीच क्रीडीच शाकीचोवपीचेति । सैत्तिकः षष्ठोऽष्टकः ततोऽधुनिश्च ध्वान्तश्चेत्याद्यान्तपोर-
प्येनुवाक्याः । इत्थं त्रयः षष्टिसंख्याकाः उक्ताइवराशयः गावइव संधीभूतास्ते त्वा त्वां वावृ-
धानाः स्ववलेन वर्धितवन्तः तेमरुतः यज्ञियासो यज्ञार्हाअभवन् । तं मरुतहायमिन्द्रं त्वा त्वां वर्षं
एषः उपगच्छामः तवस्त्वं नोस्मभ्यं भागधेयं भजनीयं धनं कृधिकुरु । पश्चाद्वयमपि एना एनेन
सोमलक्षणेन हविषा ते तुभ्यं शुष्मं शत्रूणां शोषकं बलं विधेम । विधविधाने विद्म्य
कुर्मइत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्तं इन्द्रप्रतिवर्जं दधर्ष ।

अनायुधासो असुरा अदेवाश्चक्रेण तां अपवप ऋजीपिन् ॥ ९ ॥

तिग्मम् । आयुधम् । मरुताम् । अनीकम् । कः । ते । इन्द्र । प्रति ।

वर्जम् । दधर्षम् । अनायुधासः । असुराः । अदेवाः । चक्रेण ।

तान् । अपवप । ऋजीपिन् ॥ ९ ॥

ह इन्द्र ते तव स्वभूतं तिग्मं तीक्ष्णमायुधं आयुध्यतेनेनेति आयुधं धनुः तत्र मरुतां
त्रयः षष्टिसंख्याकानां त्वत्सहायानां अनीकं संवच त्वदीयं वर्जं च कः कोषा देवो मनुष्यो वा म-
तिदधर्षं प्रति कूलमभिभवति अभिभावको नास्तीत्यर्थः । धृपमसहने । आधृपाद्देवि विभाषि-
तमिचि तदभावे स्तिरूपं । अतएव अनायुधासः धनुरायायुधवर्जिता अदेवाः देववर्जिता
देवद्विषोये असुराः सन्ति हे ऋजीपिन् अपार्जितो भिपुत्यः सोम ऋजीपी तद्भक्तिं तानसुरान्
चक्रेण चक्रसमानवर्षिणं चक्ररूपेण बज्रेण वा अपवप अपगतान्कुरु अपनुदेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

महुः प्रायं तवसे सुष्टुक्तिमेरय शिवतं माय पश्वः ।

गिर्वाहसे गिर इन्द्राय पूर्वा धेहि तन्वे कुविद्व वेदत् ॥ १० ॥ ३३ ॥

महे । उचायं । तवसे । सुष्टुक्तिम् । प्र । इरय । शिवतं माय ।

पश्वः । गिर्वाहसे । गिरः । इन्द्राय । पूर्वाः । धेहि ।

तन्वे । कुवित् । अद्भ । वेदत् ॥ १० ॥ ३३ ॥

हे स्तोतः महे महते गुणैः उग्राय बलेनोद्गुणाय तवसे तुङ्गिति धातुर्वन्धर्थः । मवृद्वाय शिवतमाय कल्याणतमायेन्द्राय सुवृकिंशोभनां स्तुतिं मेरय चोदय कुरु । किमर्थं पशवः पशोः द्विषाञ्च चतुष्पाञ्च पशोर्मम अस्मदीयाय गवेवा यद्वा पशोरतीन्द्रियार्थं द्रष्टर्मम धनादिकं दातुं गवे सुखादिकं प्रदातुमिन्द्राय स्तुतिं मेरय । एतदेवाह हे स्तोतः गिर्वाहसे गीर्भिः स्तुतिभिरुत्समानायेन्द्राय पूर्वाविह्वीः गिरः स्तुतीः घेहि कुरु । ततः सइन्द्रः तन्वे तनोति कुलमिति तनूस्तनयः तस्मै पुत्राय स्वशरीराय आत्मनेवा कुवित् बहुनामैतत् बहुधनं अंग क्षिप्रं वेदत् लंभयतु ददातु । विदुलाभे लेटचडाममः कुविच्छन्दयोगादनिघातः ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकादशी-

उक्थवाहसेविभ्वेमनीपांद्गुणानपारमौरयानदीनाम् ।

निस्पृशधियातन्विश्रुतस्यजुष्टतरस्यकुविद्ववेदत् ॥ ११ ॥

उक्थश्वाहसे । विभ्वे । मनीपाम् । द्गुणां । न । पारम् । ईरय ।

नदीनाम् । नि । स्पृश । धिया । तन्वि । श्रुतस्य । जुष्टतरस्य ।

कुवित् । अङ्ग । वेदत् ॥ ११ ॥

हे स्तोतः उक्थवाहसे उक्थैः स्तोत्रशस्त्रादिभिरुत्समानाय अतएव विश्वे महते यद्वा शत्रूणामभिभविवे इन्द्राय इन्द्रार्थं मनीषां मनसईषां स्तुतिं ईरय मेरय । तत्रदृष्टान्तः—द्गुणानयथा नाविकः नदीनां नदमानानां सरितां पारं वीरंपति पथिकं द्गुणा नावा प्रापयति तद्वदिदं प्रति स्तुतिं गमयेति । किञ्च निस्पृश नितरां धनं स्पर्शय गमय तन्वि आत्मनि पुत्रेवा । कीदृशं श्रुतस्य सर्वत्र विश्रुतस्य प्रसिद्धस्य जुष्टतरस्य अत्यर्थं प्रीणयितुरिन्द्रस्य स्वभूतं धनं धिया त्वदीयया स्तुत्या कर्मणावा आत्मानं गमय तवस्त्वपाभिदुतइन्द्रः कुविद्वहुधनं अंग क्षिप्रं वेदत् लंभयतु ददातु ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तद्विद्विद्वियत्तइन्द्रो जुजोपत्स्तुहिमुत्पुतिनमसाविवात् ।

उपभूपजरितमार्हवप्यश्रावयावाचं कुविद्ववेदत् ॥ १२ ॥

तत् । विविद्धि । यत् । ते । इन्द्रः । जुजोषत् । स्तुहि । सुष्टुतिम् ।
 नमसा । आ । विवास । उप । भूष । जरितः । मा । रुवण्यः ।
 श्रवय । वाचम् । कुवित् । अङ्ग । वेदत् ॥ १२ ॥

हे ऋत्विक् तत्सोमादिहविःस्तोत्रंवा विविद्धि व्यापय वानोन्द्रार्थं कुर्वित्यर्थः । ते तव स्वप्नते
 यद्दविः स्तोत्रंवा इन्द्रोजुजोषत् स्वीकुर्यात् तत्कुरु । जुषीमीतितेवनयोः छेदिशपःशुः अहाग-
 गच्छान्दसात्वात् श्राप्यस्तस्येति गुणप्रतिषेधाभावः । हे स्तोतः सुष्टुतिं सुस्तुतिं शोभनास्तुतिर्म-
 स्य सतथोकः तादृशान्द्रं स्तुहि । तथा नमसा स्तोत्रेण हविषावा आविवास इन्द्रमाभिमुख्येन
 परिचर । विवासतिःपरिचरण्यकर्मो लोटिरूपं । हे जरितः स्तोतः उपभूष भूषअलंकारे अलंकारो-
 भव मारुषण्यः धनाभावात् वा ध्वनयः मारोदीरित्यर्थः । धनागमने कारणमाह-हे स्तोतः वाचं
 स्तुतिं इन्द्रं श्रवय ज्ञापय तवस्त्वया स्तुतइन्द्रः तुभ्यं कुवित् बहुधनं क्षिप्तं प्रयच्छतु ॥ १२ ॥

मृष्टचपडहृगतेपूक्येषु वृत्तीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिशसे अवद्रप्सइतिवृचः । सूत्रितंच-अ-
 वद्रप्सोअंशुमतीमतिष्ठदिति तिस्रोऽष्टमइन्द्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र पथमा सूक्ते त्रयोदशी-

अवद्रप्सोअंशुमतीमतिष्ठदियानःकृष्णोदशर्मिःसहस्रैः ।
 आवत्तमिन्द्रःशच्याधर्मन्तमपुस्तोर्हितीर्नृमणाअधत्त ॥ १३ ॥

अयं । द्रप्सः । अंशुमतीम् । अतिष्ठत् । इयानः । कृष्णः । दशर्मिः ।
 सहस्रैः । आवत्त् । तम् । इन्द्रः । शच्या । धर्मन्तम् । अयं ।
 स्तोर्हितीः । नृमणाः । अधत्त् ॥ १३ ॥

अथेतिहासमाचक्षते-किटकृष्णोनामात्तरः दशसहस्रसंभारैः परिवृतःसम् अंशुमती-
 नामधेयाया नद्यास्तीरे अतिष्ठत् । तत्र तं कृष्णमुदकमप्ये स्थितं इन्द्रोवृहस्पतिनासहागच्छत्
 आगत्य तं कृष्णं तस्यानुरांशु वृहस्पतिसहायोजघानेति । केचिदम्यथावदन्ति-तेषां कथा-
 हेतुः द्रप्सइति उदकरूपोमिधीयते सतुसोपः । द्रप्सं धस्कन्देत्पादिषु । सोमपरत्येतोक्तत्वादेतव-

पदमाश्रित्याहुः—अपक्रम्यतुदेवेभ्यः सोमोवृत्रभयार्दितः । नदीमंशुमतीनाम अश्वतिष्ठत्कुरुन्प-
 ति १ तयंहस्पतिनैकेन सोभ्यथाद्वत्रहासह । योत्स्यमानंष्टसंहष्टैमंरुद्भिर्विविधापुधैः २ दृष्ट्वा
 तानायतःसोमः स्ववलेनन्यवस्थितः । मत्वानोवृत्रमायान्तं जिघांसुमरिसेनया ३ व्यवस्थितंध-
 नुष्मन्तं तमुवाचबृहस्पतिः । मरुत्वतिरयंसोमः प्रेहिदेवान्युनर्विभो ४ सोमवीचेतितंशक्रः ओज-
 सैवमत्ताद्वली । इषायदेवानादाय तंपुर्विधिवत्सुराः ५ जघ्नुःपीत्वाचदैत्यानां समरेनवतीर्नव ।
 तदवद्रप्सइत्यस्मिन्नृचेसर्वनिगद्यते ६ एतदनापत्वेनादरणीयंभवति । एषोर्थः क्रमेणऋशुवक्षयते ।
 तथाचास्याऋचोयमर्थः—द्रप्सः द्रुतं सरति गच्छतीतिद्रप्सः पृषोदरादिः द्रुतं गच्छन् दशभिः
 सहसैः दशसहस्रसंख्यैरसुरैः इयानः कृष्णाः एतन्नामकःअसुरः अंशुमती नामनदी अवाति-
 षत् अवतिष्ठते ततः शच्या कर्मणा पत्नानेनवा घमन्तं उदकस्यान्तरुच्छ्रसन्तं यद्वा जगद्गीति-
 करं शब्दं कुर्वन्तं तं कृष्णासुरं इन्द्रोमरुद्भिःसह आयत् प्रामोत् । पश्चात् तं कृष्णासुरं तस्यानु-
 चरांश्च हतवानित्याह—नृमनाः नृपु मनोमस्यसः यद्वा कर्मनेत्पु ऋविशु एकविधं मनोमस्य
 सतथोकः तादृशः सन् स्नेहितीः स्नेहितिवैधकर्मसुपठितः सर्वैस्पाहंसित्रीस्तस्यसेनाः अपाघत्त
 अपघानं हनने अवधीदियथैः । अपस्तीर्हितं नृमणाअघद्राइति छन्दोगाः पठन्ति । तस्यानुचरा-
 न्हत्वा तं द्रुतं गच्छन्तमसुरं अपाघत्त हतवान् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

द्रप्समंपश्यंविपुणेचरन्तमुपह्वरेनद्योअंशुमत्याः ।

नभोनकृष्णमवतस्थिवांसमिष्यामिवोवृषणोयुध्यताजौ ॥ १४ ॥

द्रप्सम् । अपश्यम् । विपुणे । चरन्तम् । उपह्वरे । नद्यः । अंशुमत्याः ।

नभः । न । कृष्णम् । अवतस्थिश्वांसम् । इष्यामि । वृः ।

वृषणः । युध्यत । आजौ ॥ १४ ॥

चतुर्थः पादोमारुतः मरुतः प्रति यद्वाक्यमिन्द्रतवाच । तद्वनकीर्त्यते हे मरुतः द्रप्सं द्रुत-
 गामिनं कृष्णमहमपश्यं अदर्श । कुत्रवर्तमानं विपुणे विष्णुगंघने सर्वतोविरुत्तेदेशे यद्वा विपुणे
 विषये परैरदृश्ये गृहारूपे देशे चरन्तं परितोगच्छन्तं किंच अंशुमत्याः एतन्नामिकामानद्यो न-
 द्याः उपह्वरे अत्यन्तंयुटे स्थाने नभोन नभसि यथादित्योदीप्यते तद्वत्तत्र दीप्यमानं अवतस्थि-
 वांसं उदकस्यान्तरवस्थितं कृष्णं एतन्नामकं असुरं अपश्यं तस्मिन् दृष्टेसति हे वृषणः कामा-
 नापुदकानांवा सेकारोमरुतः योयुष्मान् गुद्गार्थं इष्यामि अहमिच्छामि । ततोपूयं तमिमं कृष्णं

आजौ अजन्ति गच्छन्त्यन्नपोद्धारः आयुधानि प्रक्षेपयन्तीतिवा आजिः संग्रामः तस्मिन् यु-
ध्यत संहरत वाक्यभेदादनिघातः । केचिदिष्यामिबोधरुतइतिपठन्ति । तत्र हेमरुतः वीयुष्मानि-
च्छामीत्यर्थोभवति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

अर्धद्रुप्तोऽंशुमत्याऽउपस्थेधारयत्तन्वनि त्विपाणः ।

विशोऽदेवीरभ्याश्चरन्ती बृहस्पतिनायुजेन्द्रःससाहे ॥ १५ ॥ ३४ ॥

अर्धं । द्रुप्तः । अंशुमत्याः । उपस्थे । अर्धारयत् । तन्वम् ।

ति त्विपाणः । विशः । अदेवीः । अजि । आश्चरन्तीः । बृहस्पतिना ।

युजा । इन्द्रः । ससाहे ॥ १५ ॥ ३४ ॥

अथ अथ द्रुप्तोद्भूतगामी कृष्णः अंशुमत्यानद्याः उपस्थे समीपे त्विपाणो दीव्यमानः
सन् तन्वं आलीयं शरीरं अर्धारयत् परैरहित्यत्वेन विभर्षि । यद्वा बलमात्मर्थं स्वशरीरमाहा-
रादिभिरपोषयत् तत्र इन्द्रोभावा बृहस्पतिना एतन्नामकेन देवेन युजा सहायेन अदेवीः अघो-
तमानाः कृष्णरूपाश्चरन्तीः । यद्वा पापयुक्तत्वादस्तुत्याः आचरन्तीः आगच्छन्तीर्विशः असुरसे-
नाः अजिससहे जघान । तमवधीदित्यर्थः प्रसंगाद्भवगम्यते ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे चतुर्विंशोऽवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षोडशी-

त्वं ह्यत्यत्समभ्योजार्यमानोऽशत्रुभ्योऽभ्रवःशत्रुरिन्द्र ।

गूह्येद्यावापृथिवी अन्वविन्दोविभ्रुमभ्योऽभ्रुवनेभ्योरणधाः ॥ १६ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । समभ्यः । जार्यमानः । अशत्रुभ्यः । अभ्रवः ।

शत्रुः । इन्द्र । गूह्ये इति । द्यावापृथिवी इति । अन्वु । अविन्दुः ।

विभ्रुमत्भ्यः । भ्रुवनेभ्यः । रणधः । धाः ॥ १६ ॥

हे इन्द्र त्वं खलु त्यत् तव कर्म कृतवानसि । किंतव उच्यते—जायमानस्त्वं प्रादुर्भवने-
व अशत्रुभ्यः शत्रुरहितेभ्यः सप्तभ्यः कृष्णवृषनमुचिशंभरादिसप्तभ्योवलवद्भ्यः शत्रुभ्यः त-
दर्थं शत्रुरभवः । यद्वा सप्तभ्यः सप्तैवांगिरसः । सप्तभ्यः अंगिरोभ्यः गवानयनार्थं प्रादुर्भवने-
वाशत्रुभ्योवलवद्भ्यः पण्डिभ्यः शत्रुरभवः । किंच हे इन्द्र त्वं गूढे तमसा गूढे संवृते द्यावापृ-
थिवी द्यावापृथिव्यौ सूर्यात्मना ते प्रकाश्य अनुक्रमेण अविन्दः अलभथाः । तथा विभ्रुम-
त्यः महत्त्वयुक्तेभ्योभुवनेभ्योलोकेभ्यः रणं रमणं धाः धारयसि विदधासीत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

त्वं हृत्यदं प्रतिमानमोजोवज्रेण वज्रिन्धृषितो जघंथ ।

त्वं शुष्णस्यावातिरोवधत्रैस्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्दः ॥ १७ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । अ प्रतिमानम् । ओजः । वज्रेण । वज्रिन् ।

धृषितः । जघन्थ । त्वम् । शुष्णस्य । अव । अतिरः । वधत्रैः ।

त्वम् । गाः । इन्द्र । शच्या । इत् । अविन्दः ॥ १७ ॥

हे इन्द्र त्वं ह खलु त्यदेतत्कर्माकारिणीः । किंतव अभिधीयते—यतः हे वज्रिन् वज्रव-
जिन्द्र धृषितः धृष्टः संग्रामेषु शत्रुहनेने क्रुशलः सन् । यद्वा धृष्टोधीरः सन् अप्रतिमानं प्रतिमान-
मुपमा । निरुपमं अस्य सदृशं अन्यदीयं धीर्यं नास्तीत्यर्थः । तादृशं शुष्णस्य ओजोवज्रं
वज्रेणायुधेन जघंथ हतवानसि । अज्यासाच्चेति हंतेर्घत्वं । पूर्वं शुष्णस्य वज्रं विनाश्य इदा-
नीं शुष्णमपि हतवानित्याह—त्वं वधत्रैः हननसाधनैः आयुधैः शुष्णस्य । क्रियाग्रहणं कर्तव्य-
मिति संप्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलमिवि पश्री । शुष्णमवातिरः कुत्साय राजर्षये अवाद्भुत्वं कृ-
त्वा अवधोः । तथाच निगमः—कुत्साय शुष्णमशुष्पं निवर्हीरिति । तथा हे इन्द्र त्वं शच्या स्वकी-
यया प्रहया कर्मणावा गाः शत्रून् हत्वा तेषां गा अविन्दः अलभथाः । यद्वा अंगिरसां गाः पण्डि-
संपहत्य लब्धवानसि ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

त्वं हृत्यर्हृपमचर्षणीनां घनो वृत्राणां तविपोर्वमूथ ।

त्वं सिधूरस्य जस्तस्तमानान्त्वमपो अजयोदासपत्नीः ॥ १८ ॥

त्वम् । ह । त्यत् । वृषभ । चर्षणीनाम् । घनः । वृत्राणां ।
 त्विपः । वभूथ । त्वम् । सिन्धून् । असृजः । तस्तभानान् ।
 त्वम् । अपः । अजयः । दासदपत्नीः ॥ १८ ॥

त्वंलु त्वत् तत्कर्मकृतवानसि । कितव हे वृषभ कामानां वर्षितरिन्द्र चर्षणीनां य-
 दृणां मनुष्याणां भावितानां वृत्राणां उपद्रवाणां घनोहन्ता । अमूर्त्यर्थेपि छन्दोविपयत्वानि-
 पातनं । तादृशस्त्वं त्विपः प्रवृद्धोबलवान्वा वभूथ वभूविथ । वभूथाततंथेति इडभावोनिपात्य-
 ते । तत्स्त्वं तस्तभानान् असुरैर्विरुध्यमानाः सिन्धून् सप्तगंगाद्यानदीः सरणायासृजः पश्चात्
 त्वंदासपत्नीः दासादपक्षपितारः शत्रवः तेषवयः स्वामिनोपासांताः । नित्यंसपत्न्यादिवित्यत्र
 दासाच्चेत्युपसंख्यानात् ङीप् । असुरस्वामिकाः अपः अजयः जितवानसि तानसुरान् जित्वा
 उदकानिच मासृज इत्यर्थः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

ससुक्तुरणितायःसुतेष्वनुत्तमन्युर्योअहेवरेवान् ।
 यएकइन्नर्यपांसिकर्तासदृत्रहाप्रतीदन्यमाहुः ॥ १९ ॥

सः । सुक्तुः । रणिता । यः । सुतेषु । अनुत्तमन्युः ।
 यः । अहाइव । रेवान् । यः । एकः । इत् । नरि । अपांसि ।
 कर्ता । सः । दृत्रहा । प्रति । इत् । अन्यम् । आहुः ॥ १९ ॥

अथ परोक्षकृतः सइन्द्रः सुक्तुः शोभनप्रज्ञः शोभनकर्मा वा भवति । यः सुतेष्वग्निपुतेषु सोमेषु
 रणिता तत्त्वानार्थं रमणशीलः । किंच अनुत्तमन्युः परैरनुत्तक्रोवः शत्रुभिर्नेतुमशक्यः तादृशोयः
 इन्द्रः रेवान् धनवान् । तददृष्टान्तः-अहेव यथा अहानि दिवसाः धनवन्तः दिवसेषुहि धनानि
 प्रादुर्भवन्ति न रात्रिषु तद्वत् । तथा यइन्द्रः एकइव असहायएव नरि कर्मनेतरि मनुष्ये अपांसि
 कर्माणि कर्ता कर्तुंशीलोभवति ताच्छीलिकस्त्वं अतएव पृथीपतिपेधः । सपूर्वोऽकमुणोपेतइन्द्रः
 वृत्रहा अपामावरकरस्यासुरस्थोपद्रवस्य वा हन्तृत्वात् वृत्रहेति सर्वैः श्रूयते तमेवेन्द्रं अन्यं
 प्रति इद्वधारणे अन्यंमत्पेवाहुः इन्द्रः सर्वमन्यं शत्रुसंघं प्रतिभवति अग्निभवत्येवेति
 वदन्ति ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

सष्टत्रहेन्द्रश्रपर्णीघृतं सुप्तुत्या हव्यं हुवेम ।

सप्रावितामघवानो धिवक्तासवाजस्यश्रवस्यस्यदाता ॥ २० ॥

सः । सष्टत्रहेन्द्रः । श्रपर्णीघृत् । तम् । सुप्तुत्या । हव्यम् ।

हुवेम । सः । प्राविता । मघवा । नः । अधिवक्ता ।

सः । वाजस्य । श्रवस्यस्य । दाता ॥ २० ॥

बृत्रहा बृत्रस्य हन्ता सइन्द्रश्रपर्णीधृत् मनुष्याणां धनादिदानेन पोषको भवति तमिन्द्रं हव्यं आह्वानं योग्यं वयं सप्तुत्या शोभनया स्तुत्या हुवेम अस्मद्यत्तेष्वह्वयामः । किमर्थं यूपमाह्वयथेति चेत् कारणं ब्रूमः—सइन्द्रः प्राविता प्रकर्षेणास्माकं रक्षिता भवति । किञ्च मघवा धनवानिन्द्रः नोस्माकमधिवक्ता अधिकं वक्ता बहुमानेन वक्ता ज्ञवति । यद्वा धनदानेनास्मानधिकं वक्तुमर्हति । अर्हकृत्यत्तुचेति तृच् । किञ्च सइवेन्द्रः श्रवस्यस्य श्रवसः कीर्तिनिमित्तस्य वाजस्यान्वस्य । यद्वा श्रवसोऽन्वस्य हिदाय वाजस्य वलस्य दाता भवति खलु । तस्मादेवंगुणमिन्द्रं वयमाह्वयामः ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

सष्टत्रहेन्द्रं ऋभुक्षाः सद्योजज्ञानो हव्यो बभूव ।

ऋण्वन्नर्पांसि नर्या पुरूणि सोमो नपीतो हव्यः सखिभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

सः । सष्टत्रहेन्द्रः । ऋभुक्षाः । सद्यः । जज्ञानः । हव्यः ।

बभूव । ऋण्वन् । अपांसि । नर्या । पुरूणि । सोमः । न ।

पीतः । हव्यः । सखिभ्यः ॥ २१ ॥ ३५ ॥

ऋभुक्षाः समहान् । यद्वा ऋभुराब्देन ऋवाद्यत्तपोऽगृह्णन्ते ऋभुभिः सह क्षियन्ति निवसतीति तादृशः । बृत्रहा सइन्द्रः सद्यस्तदानीमेव जज्ञानः प्रादुर्भवन् हव्यः सर्वैः स्तोत्रभिर्यदुभिराह्वानव्योच भूव । किञ्च नर्या नर्याणि नरा मनुष्याः कर्मनेतारः तेष्योहितानि पुरूणि बहूनि अपांसि कर्माणि ऋण्वन् कुर्वन् सखिभ्यः हविःभदानेनोपकारकत्वाद् मित्रेभ्यः ऋत्विग्भ्यः

हव्यः आह्लावव्यः हवनयोग्योवा बभूव । तत्रदृष्टान्तः—तोमोन यथा पीतःसोमः यद्दृश्यः स्व-
र्गादिफलानि कुर्वन् देवैराह्लावव्योभवति तद्वत् ॥ २१ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे पंचमिशोषर्गः ॥ ३५ ॥

याइन्द्रेति पंचदशार्धं चतुर्थं सूक्तं काश्यपस्य रेभस्यार्धमैन्द्रं । दशम्यतिजगती द्वापंचाशदक्षरा ।
एकादशीद्वादशपावुपरिष्ठाहृत्यौ त्र्यष्टकांद्वादशकवत्यौ त्रयोदशयतिजगती चतुर्दशीत्रिष्टुप् पंच-
दशी जगती शिष्टाबृहत्स्य । तथाचानुक्रम्यते—याइन्द्रपंचोना रेभः काश्यपो धार्हवमतिजगत्युपरि-
ष्ठाहृत्यावतिजगतीत्रिष्टुप् जगतीत्यन्तवइति । सूक्तविनियोगोऽैंगिकः । महाव्रते निष्केवल्ये धा-
र्हवत्चाशीतौ याइन्द्रेत्यादिनवर्कः । तथैवपंचमारण्यके सूच्यते—याइन्द्रशुजआभरइति नव सू-
दोहाइति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने सवने ब्राह्मणाच्छंसिनो वैकल्पिकानुरूपवृत्तस्य या-
इन्द्रेत्यादिके द्वे द्वितीयावृत्तौ । सूच्यतेच—दमिन्द्रंजोहवीमि पाइन्द्रशुजआभर इत्येकाद्वेचेति ।

तत्र प्रथमा—

याइन्द्रशुजआभरःस्वर्वाअसुरेभ्यः ।

स्तोतारमिन्मधवन्नस्यवर्धययेचत्वेवृक्तवर्हिपः ॥ १ ॥

याः । इन्द्र । शुजः । आ । अभरः । स्वःऽवान् । असुरेभ्यः ।

स्तोतारम् । इत् । मधवन् । अस्य । वर्धय । ये ।

च । त्वे इति । वृक्तवर्हिपः ॥ १ ॥

ऋषिरिन्द्रं प्रार्थयते हे इन्द्र स्वर्वाव सुतवान् स्वर्गवान्वा अथवा स्वशब्दः सर्वपर्षायः
सर्वभूतजातमात्मनएवोत्पन्नत्वात् तद्वान् एवंगुणस्त्वं माः यानि भुजो शोकव्यानि धनानि असु-
रेभ्यो बलवद्भ्यो राज्ञसेभ्यः आभरः आहरः वान् इत्या आहृतवानसि । इमहोरितिभकारादेशः ।
अथएव हे मधवन् धनवन्निन्द्र अस्य अन्वादेशे अशादेशः एवस्यास्य धनस्यदानेन स्तोतार-
मिद तवस्तोत्रकारिणेव वर्धय वृद्धिमन्तंकरु । येचान्ये सप्तारः त्वे त्वदर्धं वृक्तवर्हिपः स्तीर्णव-
र्हिपोभवन्ति अवस्तांश्च धनेन वर्धय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यमिन्द्रदधिपेत्वमश्वंगांतागमच्ययम् ।

यजमानेसुचतिदक्षिणावतितस्मिन्तंधेहिमापणौ ॥ २ ॥

यम् । इन्द्र । दधिपे । त्वम् । अश्वम् । गाम् । जगम् ।
 अव्ययम् । यजमाने । सुन्वति । दक्षिणाश्नति ।
 तस्मिन् । तम् । धेहि । मा । पणौ ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं यमश्वं गमनसाधनान् हरीन् गां अग्निहोत्रकर्मणि पयःप्रदानेनोपकारिका-
 गाः अव्ययं व्ययरहितं अदिनश्वरं भ्रातृ भजनीयं धनं सर्वत्रैकत्वमपि वक्षितं एतान् शत्रुभ्यः
 आहत्य दधिपे धत्से विभार्धि । तं सर्वं सुन्वति सोमाभिपवं कुर्वति दक्षिणावति यज्ञे ऋत्वि-
 ग्न्योदक्षिणादेयत्वेन तद्वति यजमाने यार्गकुर्वाणे तस्मिन् त्वं धेहि । सर्वत्रधनादिदानं माकु-
 र्वित्याह मापणौ पणव्यवहारे द्रव्यव्यवहारादपष्टाजनः पणिः तस्मिन् एतत्सर्वं मादेहि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यइन्द्रस्तस्त्वं व्रतोनुष्यापमदेवयुः ।
 स्वैः पएवैर्मुमुस्तपोष्यैरयिंसनुतर्धेहितततः ॥ ३ ॥

यः । इन्द्र । सस्ति । अतः । अनुष्टस्वापम् । अदेवयुः ।
 स्वैः । सः । एवैः । मुमुस्त । पोष्यम् । रयिम् । सनुतः ।
 धेहि । तम् । ततः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र अदेवयुः देवान् युष्मानकामयमानः अब्रतोवदरहितः कर्मरहितोभूत्या अनु-
 स्वापं अनुवृत्तस्वप्नं यथाभवति तथा यः सस्ति स्वपिति पसस्वापे आदादिकः सजनः स्वै-
 रात्मियैः पएवैर्गैर्नैरेव पोष्यं पोषणीयं रयिं स्वीयं धनं मुमुस्त मारयतु विनाशयतु । अमार्गै-
 र्युवादिभिः तस्यधनं नश्यतु नतु देवानां हविःप्रदानेनेति । ततः त्वं तमयष्टारं जनं सनुतरि-
 त्पन्वर्हितनाम सनुतः अन्वर्हिते कर्मरहिते कस्मिंश्चिद्देशे धेहि स्थापय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यच्छक्रासिपराचत्पिपदं वातिष्ठत्रहन् ।
 अनस्त्रागीर्भिर्द्युर्गादिन्द्रकेशिभिः सुतावाँ आविवासति ॥ ४ ॥

यत् । शक्र । अस्ति । पराश्वति । यत् । अर्वाश्वति ।
 वृत्रहन् । अतः । त्वा । गीःशभिः । युद्धगत् । इन्द्र ।
 केशिशभिः । सुतश्वान् । आ । विवासति ॥ ४ ॥

हे शक्र शत्रुहननसमर्थेन्द्र यद्यदा परावति विमल्लटेतिदूरे युद्धोके देशे अस्ति विद्यसे हे
 वृत्रहन् वृत्रस्य हन्तरिन्द्र यद्यदि अर्वावति अर्वाचोने तस्मादधस्तात् स्थिते तदपेक्षया समो-
 पेदेशेन्तरिक्षे भवति । तस्मादपि अतोस्माद्भूलोकाद्वा युगत् मन्त्रगतौ किपि मनःकाविति
 अनुनासिकलोपः तुक् सुपांसुलुगितिलुक् । युद्धोकेषु गच्छद्भिः स्वभासा सर्वतोमच्छद्भिः
 केशिशभिः केशवद्भिः हरिभिरिवस्थिताभिर्गीर्भिः स्तुतिभिः त्वा त्वां सुतवानभिपुत्रसोमवा-
 न्यजमान आविवासति आत्मोपं यज्ञं प्रत्यागमयति त्वाभैः स्तोत्रैःपरिचरतीतिवा ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमो-

यद्वासिरोचनेदिवःसमुद्रस्याधिषिष्टपि ।
 यत्पार्थिवेसदनेवृत्रहन्तमयदन्तरिक्षआगहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

यत् । वा । अस्ति । रोचने । दिवः । समुद्रस्य । अधि ।
 विष्टपि । यत् । पार्थिवे । सदने । वृत्रहन्तम् ।
 यत् । अन्तरिक्षे । आ । गृहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे इन्द्र यद्वा यदिवा दिवोयुद्धोक्तस्य रोचने दीपनशीले स्थाने अस्ति भवति । यद्वा
 समुद्रस्य मध्ये अधि अधिगते विष्टपि विष्टपे तत्संबन्धे कस्मिंश्चिस्थाने भवति । हे वृत्रहन्तम्
 अविशयेन वृत्रस्याहुरस्य पापस्य वा हन्तरिन्द्र यद्यदिवा पार्थिवे पृथिव्यांभवे सदने स्थाने
 विद्यसे यदिवा अन्तरिक्षे तस्मिन् लोके वर्तसे यत्रकुत्र भवति तथापि अस्मदीयं यज्ञं प्रत्याग-
 हि आगच्छ ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे षड्विंशोऽर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी-

सन्ःसोमेषुसोमपाःसुतेपुंशवसस्पते ।

मादयस्वराधसासूनुतावतेन्द्ररायापरीणसा ॥ ६ ॥

सः । नः । सोमेषु । सोमःपाः । सुतेषु । शवसः । पते । मादयस्व ।
राधसा । सूनुतावता । इन्द्र । राया । परीणसा ॥ ६ ॥

हे सोमपाः सोमस्यपातः हे शवसस्यते बलस्यपालयितरिन्द्र सपूर्वोक्तलक्षणस्त्वं सुतेष्वस्मा-
भिरभिषुतेषु सोमेषु नोस्मान् राधसा बलसाधनान्नेन सूनुतावता अनृतरहितत्वोपेतेन । यद्वा सू-
नुतेति वाङ्नाम शोभनवाक्ययुक्तेन । अनेन पुत्रादिकं लक्षयते पुत्रोपेतेनान्नेन परीणसा बहु-
नामैतद् बहुना राया घनेनच नोस्मान्मादयस्व मोदय सोमस्य प्रदातृभ्योस्मभ्यमन्नपुत्र-
धनादिकं देहीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

मानंइन्द्रपरावृणग्भवानःसधुमाद्यः ।

त्वंनऊनीत्वमिन्द्रआप्यंमानंइन्द्रपरावृणक् ॥ ७ ॥

मा । नः । इन्द्र । परा । वृणक् । जव । नः । सधुमाद्यः ।
त्वम् । नः । ऊनी । त्वम् । इत् । नः । आप्यम् । मा ।
नः । इन्द्र । परा । वृणक् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र मो हविषामदातृनस्मान्परावृणक् मापरित्याक्षीः वृजीवर्जने रौधादिकः लडि-
रूपं । तदेवाह-त्वं नोस्माकं सोमेन सधमाद्यः सहमादनशीलोभव । किंच हे इन्द्र नोस्मान्
त्वमेष ऊनी ऊत्यां स्थापय । यद्वा ऊनी व्यत्ययेन कर्दरि किंचि वा निपातितः त्वमेवास्माकं
रक्षिता तसु । तथा त्वमिद् इदवधारणे त्वमेवास्माकमप्यं ज्ञातेषं त्वमेष बन्धुरित्यर्थः । अ-
थएव मानंइन्द्रपरावृणगिति एपगतोर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अस्मेइन्द्रसचांसुतेनिर्पदापीतयेमधु ।
 कृधीजरित्रेमघवन्नवोमहदस्मेइन्द्रसचांसुते ॥ ८ ॥

अस्मे इति । इन्द्र । सचा । सुते । नि । सद् । पीतये ।
 मधु । कृधि । जरित्रे । मघवन् । अवः । महत् ।
 अस्मे इति । इन्द्र । सचा । सुते ॥ ८ ॥

हे इन्द्र अस्मे अस्माभिः सचा सह सुतेभिषुदेसोमे निपद अस्मदीये पशेतिषोद । कि-
 मर्थं मधुपीतये मधुनः सुपांसुसुगिति कसोहृक् मदकरस्य सोमस्य पीतये शानाय । किं च
 हे मघवन् धनवन्निन्द्र महदवोरक्षणं जरित्रे कृधि कुरु कस्मिन्तावि अस्मेइन्द्रसचांसुतइति
 व्याख्यातःपादः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

नत्वादेवासंआशतनमर्त्यासोअद्रिवः ।
 विश्वाज्जातानिशर्वसाभिभूरंसिनत्वादेवासंआशत ॥ ९ ॥

न । त्वा । देवासः । आशत । न । मर्त्यासः । अद्रिवः ।
 विश्वा । जातानि । शर्वसा । अभिभूः । असि । न ।
 त्वा । देवासः । आशत ॥ ९ ॥

हे अद्रिवो वज्रवन्निन्द्र त्वा त्वां देवासः त्वदन्ये सर्वे देवाः नाशत स्वकर्माणा स्वपलेन
 वा नभ्यामुवन्ति । नमर्त्यासो मर्त्या मनुष्याश्च न व्यामुवन्ति । कुदशतदवसोपते तदाह-विश्वा
 विश्वानि सर्वाणि जातानि भूतजावानि शवसा स्वपलेनैवाभिभूरसि अभिभातुकोसि भवसि ।
 तस्मात् नत्वादेवासंआशतेतिगन्तार्थः ॥ ९ ॥

चातुर्विंशिकेहनि मांभन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनो विश्वाःभूतनाहति वैकल्पिकःस्तो-
 त्रियः । सूविदंष-विश्वाःभूतनाअभिभूरंरंरं दमिन्द्रंजोहवीपीति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते दशमी-

विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजुस्तंतक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
ऋत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिं मुतो प्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥

विश्वाः । पृतनाः । अभिभूतरम् । नरम् । सजुः । तंतक्षुः ।
इन्द्रम् । जजनुः । च । राजसे । ऋत्वा । वरिष्ठम् । वरं ।
आमुरिम् । उत । उग्रम् । ओजिष्ठम् । तवसम् ।
तरस्विनम् ॥ १० ॥ ३७ ॥

विश्वाः सर्वाव्यासावा पृतनाः । पृङ्ग्यायामे । व्यामियन्तइति पृतनाः सेनाः सजुः प-
रस्परं संगताः सत्यः अभिभूतरं शशूणामत्यर्थं अभिभवितारं नरं सर्वस्यनेतारमिन्द्रं
तवक्षुः आयुधादिभिस्तीक्ष्णो कुर्वन्ति आयुधवन्तमश्ववन्तंच चक्रुरित्यर्थः । यद्वा पृतनाइति
संग्रामाः व्यामियन्ते अत्रेति पृतनाः संग्रामाः सर्वानेव संग्रामानभिभावुकमिन्द्रं स्तोतारः
अन्योन्यं संगताः स्तुतिभिस्तीक्ष्णमकुर्वन् स्ततं सति बलवान् भवतीति । यद्वा यष्टारो हविः
प्रदानेन वीर्यवन्तं कुर्वन्तीति । किंच स्तोतारः राजसे राजतेः तुमर्थे असे प्रत्ययः ।
आत्मनो विराजनार्थं प्रकाशनार्थं सूर्यात्मानमिन्द्रं जजनुः जनयामासुः स्तोत्रेण यज्ञेमादुरभा-
वयन्नित्यर्थः । उतापिच ऋत्वा स्वीयवृचवधादि कर्मणोष वरिष्ठं उरुतमं आमुरिं शत्रूणामभि-
मुख्येन मारयितारमिन्द्रं वरेष्वरणीये धने स्तोतारश्चक्रुः आत्मनां धनलाभार्थं स्तवन्तीत्यर्थः ।
कौटिशं उग्रं उदूर्णबलं अतएव ओजिष्ठं श्राजस्वितमं तवसं मवृद्धं तरस्विनं संग्रामे शत्रुवधार्थं
वेगवन्तं इन्द्रं धनार्थं स्तुवन्ति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठे समर्पिंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी-

समीरेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमस्यपीतये ।
स्वर्पतिपदीं हृषेधुतवन्तो ह्योर्जसा समूतिभिः ॥ ११ ॥

सम् । ईम् । रेजासः । अस्वरन् । इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये ।
 स्वःऽपतिम् । यत् । ईम् । वृधे । धृतव्रतः । हि । ओजसा ।
 सम् । ऊतिऽजिः ॥ ११ ॥

रेभासः रेभृशब्दे शब्दपितारः स्तोतारः यद्वा रेभासः कश्यपपुत्रारेभाः एतन्नामकारूपयः
 ईमेनमिन्द्रं समस्वरन् सम्मयगशब्दयन् समस्तुवन् । किमर्थं सोमस्य पीतये सोमपानाय । किंच
 स्वर्षति स्वर्गस्यपालपितारं धनस्यस्वामिनंवा ईमेनमिन्द्रं यद्यदा वृधे हविर्भिर्वर्धनाय संस्तुवन्ति
 वदा धृतव्रतो धृतकर्मन्द्रः ओजसा धनेन स्तोतृभिः ऊतिभिर्मरुद्भिः पालनैश्चसह संगच्छते
 स्तुतिभिर्वलंमरुद्भिः पालनं चेन्द्रस्य भवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

नेमिनमन्ति चक्षसा मेपं विप्रां अभिस्वरा ।
 सुदीतयोवो अद्रुहोपिकर्णेतरस्विनः समृकंभिः ॥ १२ ॥

नेमिम् । नमन्ति । चक्षसा । मेपम् । विप्राः । अजिऽस्वरा ।
 सुदीतर्यः । वः । अद्रुहः । अपि । कर्णे । तरस्विनः ।
 सम् । ऋकंऽजिः ॥ १२ ॥

नेमिं अरान् यथा नेमिव्यामोति तद्वत्सर्वं व्यामुवन्तु तादृशं नवनशीलमिन्द्रं चक्षसा द-
 र्शनमात्रेणैव नमन्ति काश्यपारेभाः स्तोतारोवा नमस्कुर्वन्ति ततोविषामेषाविनः मेपं इन्द्रोमे-
 पोभूत्वा मेधातिथिं स्वर्गमनयत् तस्मान्मेधातिथेर्मेषभूतमिन्द्रं अभिस्वरा अभिस्तरेण स्तोत्रेण
 प्रणमन्ति इक्षानीं यजमानः स्तोतृनाह-अपिच सुदीतयः शोभनदीपयः अद्रुहः कस्याप्यद्रो-
 ग्यारो वोपयं छान्दसोवसादेशः तरस्विनः कर्मस्तु स्तोत्रेषुवा त्वरायुक्ताः सन्तः इन्द्रस्य कर्णे
 श्रोत्रसभापि ऋकभिः अचंनयुक्तैर्मन्त्रैः यदा ऋचोवह्यो येषुसन्ति वैः शाखादिभिः संस्तुतइन्द्रोय-
 था युष्मदीयानि स्तोत्रास्त्रादीनि शृजोति तथा सम्पगन्निदुतेत्यर्थः ॥ १२ ॥

पूर्वोक्तएवशस्त्रे वैकल्पिकस्यानुरूपवृत्तस्य तमिन्द्रमित्याद्याः । सूत्रमुदाहृतं ।

सैषा सूक्ते त्रयोदशी-

तमिन्द्रं जोह्वीमि मघवानमुग्रं सत्रादधानमप्रतिष्कृतं शर्वांसि ।
मंहिष्ठो गीर्भिराच यज्ञियो वर्तत राये न विश्वा सुपथारुणो तु वञ्ची ॥ १३ ॥

तम् । इन्द्रम् । जोह्वीमि । मघवानम् । उग्रम् । सत्रा ।
दधानम् । अप्रतिष्कृतम् । शर्वांसि । मंहिष्ठः । गीःऽज्ञिः ।
आ । च । यज्ञियः । वर्तत । राये । नः । विश्वा । सुपथा ।
रुणोतु । वञ्ची ॥ १३ ॥

तं पूर्वोक्तगुणोपेतमिन्द्रं जोह्वीमि यदाहं पुनःपुनराह्वयामि ह्यतेरभ्यस्तस्यचेति संप्रसार-
णं । कीदृशं मघवानं मंहनीमघनवन्तं उग्रं उदूर्णबलं सत्रां सत्यं यथार्थमेव शर्वांसि बलानि दधा-
नं अतएवापतिष्कृतं शत्रुभिरपविरोधनीयं आह्वयामि । किञ्च मंहिष्ठः पूज्यतमः दातृत्वमोवा य-
ज्ञियो यज्ञार्ह इन्द्रो गीर्भिरस्मदीयाभिः स्तुतिभिराववर्तच्च यज्ञेषु आभिमुख्येन वर्ततां च । वर्तते-
र्ष्यन्तस्य चङ्गिरूपं चयायोगे प्रथमेति ननिघातः चङ्ग्यन्यतरस्यामितिस्वरः । ततो वञ्ची वज्र-
यानिन्द्रः नोस्माकं राये घनाय विश्वा विश्वानि सर्वाण्येव सुपथा सुमार्गाणि रुणोतुच करोतु
धनं सर्वदिक्त्थमस्मान्प्रामोत्तित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

त्वं पुरं इन्द्रं चिकिदेनाव्योजंसाशविष्ठशक्रनाशयर्घ्यै ।
त्वद्दिश्वानि भ्रुवनानि वञ्चिन्द्यावरिजेते पृथिवी चञ्जीपा ॥ १४ ॥

त्वम् । पुरः । इन्द्र । चिकित् । एनाः । वि । ओजंसा ।
शविष्ठः । शक्र । नाशयर्घ्यै । त्वत् । विश्वानि । भ्रुवनानि ।
वञ्चिन् । द्यावां । रेजेते इति । पृथिवी इति । च । ज्ञीपा ॥ १४ ॥

हे शक्ति बलवन्तम् अतएव हे शक्र शत्रुहननसमर्थं हे इन्द्र त्वं एना अन्वादेशे एतानि पुरः शंवरस्य पुराणि ओजसास्वीयेनैवतेजसा विनाशायध्वै विनाशयितुं चिकित्वात्ताभवसि । नशेर्ण्यन्तात् शब्दैप्रत्ययः । पुनरपि सामर्थ्यं प्रशंसति हे वज्रिन् वज्रवन्निन्द्र विश्वानि सर्वाणि भुवनानि भूतजावानि त्वत् त्वत्तोभीत्या कंषते । तथा द्यावापृथिवी दिवोद्यावेति द्यावादेशः आद्युदात्तश्च पृथिवी झीपन्तत्वेनान्तोदात्तः देवताद्वन्द्वेत्पुभयपदमल्लविस्वरत्वं विमकर्षस्तु छान्दसः । द्यावापृथिवीच भीषा त्वत्तोभीत्या रेजेते कंषते । अरेजेतारोदसीदितिनिगमः । सर्वैत्वदधीनाइत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

तन्मं०तमिन्द्रशूरचित्रपात्वपोनवज्रिन्दुरितार्तिपार्षिभूरि ।
कदानंइन्द्रायआदंशस्येर्विश्वप्स्यस्यस्पृहयाप्यस्यराजन् ॥१५ ॥ ३८ ॥

तत् । मा । ऋतम् । इन्द्र । शूर । चित्र । पातु । अपः ।
न । वज्रिन् । दुःइदृता । अर्ति । पार्षि । भूरि । कदा । नः । इन्द्र ।
रायः । आ । दशस्येः । विश्वप्स्यस्य । स्पृहयाप्यस्य ।
राजन् ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हे शूर बलवन् चित्र चापनीय विविधरूपवा । इन्द्रायोभिः पुरुषरूपैर्यतइत्यादिपुष्ट-
त्वात् । बहुविधरूप हे इन्द्र तत् मशस्तं त्वदीयं ऋतं सत्यं मा मां पातु सर्वतोरक्षतु । किंच हे
वज्रिन् वज्रवन्निन्द्र भूरि ह्युपोलुक् भूरीणि बहूनि दुरिता दुरितानि पापानि अतिपार्षि अतीत्य
पारय । तत्रदृष्टान्तः-अपोन यथा नाविकजदकानि मनुष्यान्पारयति तद्वदस्मान्पापानि पार-
य । हे राजन् दीप्यमान हे इन्द्र विश्वप्स्यस्य प्सइति रूपनाम रूपे साधु प्स्यं नकारोपजन-
श्छान्दसः । बहुरूपं तत् स्पृहयाप्यस्य सर्वैः स्पृहणीयं रायः क्रियाग्रहणमिति संपदानसंज्ञा
चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति पठी । तद्धनं नोस्मभ्यं आ आभिमुख्येन कदा दशस्येः कस्मिन्काले प्रय-

च्छेः तदा तव स्वभूते सत्यं मां रक्षतु मह्यं धनं दत्त्वा कर्माणि च कारयित्वा मया हेतुभूतेन
तुष्टाय्य मां पापरहितं कुर्वित्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठस्य षष्ठोऽष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारणम् । पुमर्थाश्रुतरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण
सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योत्खिलंजगत् । निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥१॥

अथ पद्यस्य सप्तमोऽध्यायआरभ्यते तत्र इन्द्रायेति द्वादशार्चं पंचमं सूक्तं आंगिरसस्य नृमेधस्यार्चं ऐन्द्रं सप्तमी दशम्येकादशयौ च तिलः ककुभः । मध्यमपादस्य द्वादशाक्षरत्वात् मध्य-
मश्वेतकुकुवितिहि तल्लक्षणं । नवमीद्वादशयौ पुरउष्णिहौ प्रथमपादस्य द्वादशाक्षरत्वात् आद्यधे-
त्पुरउष्णिगितिहि तल्लक्षणं । शिष्टाउष्णिहः । तथाचानुक्रम्यते—इन्द्रायद्वादश नृमेधऔष्णिहं
सप्तम्युपान्त्येष ककुभोन्पानवम्यौ पुरउष्णिहाविति । महाव्रते औष्णिहवृत्ताशीवाविदंसूक्तं ।
तथैवपंचमारण्यकेसूत्रितं—इन्द्रायसामगायत सत्वायआशिपामहीति । आभिह्विकेपूकथ्ये-
षु तृतीयसवने ब्राह्मणाच्छंसिन इन्द्रायसामगायतेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रितंच—
इन्द्रायसामगायत सत्वायआशिपामहीति । पूर्वोक्तस्यैव ब्राह्मणाच्छंसिन आभिह्विकेपूकथ्ये-
ष्वेन्द्रनोगधीति वैकल्पिकःस्तोत्रियः । सूत्रितंच—एन्द्रनोगध्येदुमध्वोमदिन्तरमिति । उक्थे
तृतीयसवनेच्छावाकस्याधाहोन्द्रेति स्तोत्रियस्तृचः । सूत्रितंच—अधाहीन्द्रगिर्वणं इयंतइ-
न्द्रगिर्वणइति । पूर्वोक्तएवशस्ते त्वंइन्द्राभरेवितृषो वैकल्पिकःस्तोत्रियः । सूत्रितंच—त्वंइ-
न्द्राभर वपमुत्तामपूर्वं योनइदमिदंपुरेति ।

तत्र प्रथमा—

ॐ इन्द्रायसामगायतविप्रायबृहतेबृहत् ।

धर्मरुतेविपश्चितेपनस्यवे ॥ १ ॥

इन्द्राय । सामं । गा॒यत॒ । विप्रा॑य । बृ॒हते॑ । बृ॒हत् ।

ध॒र्मरु॑ते । वि॒पःश्चि॑ते । प॒नस्य॑वे ॥ १ ॥

हे उद्गातारः विप्राय मेधाविने बृहते महते धर्मरुते कर्मणः कर्त्तुं विपश्चिते विदुषे
पनस्यवे स्तुतिमिच्छते इन्द्राय बृहद् बृहन्नामकं साम गायत पठत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वमिन्द्राग्निं सूरसित्वं सूर्यमरोचयः ।

विश्वकर्मा विश्वदेवो महान् अस्ति ॥ २ ॥

त्वम् । इन्द्र । अग्निः भूः । अस्ति । त्वम् । सूर्यम् । अरोचयः ।

विश्वकर्मा । विश्वदेवः । महान् । अस्ति ॥ २ ॥

हे इन्द्र त्वं अग्निभूः शत्रूणामग्निभवितासि भवसि । किञ्च त्वं सूर्यमादित्यमरोचयः तेजोभिरदीपयः । किञ्च विश्वकर्मा विश्वस्य कर्तासि विश्वदेवः सर्वदेवश्चासि । तथाच यजुर्ना-
स्तर्ण—अग्निं वा अन्वन्त्या देवता इन्द्रमन्वन्त्यादिति । अतो महान् सर्वाधिकोसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विभ्राजज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः ।

देवास्त इन्द्रसख्यार्थयेमिरे ॥ ३ ॥

विभ्राजन् । ज्योतिषा । स्वः । अगच्छः । रोचनम् ।

दिवः । देवाः । ते । इन्द्र । सख्यार्थं । येमिरे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र त्वं ज्योतिषा तेजसा दिव्यादित्यस्य रोचनं प्रकाशकमधिकरणत्वेन स्वः स्वर्गं विभ्राजन् प्रकाशयन् अगच्छः अप्रामोः । किञ्च देवाः सर्वे ते तव सख्याय मित्रत्वाय येमिरे स्वस्वमात्मानं नियमितवन्दः । अस्माकमिन्द्रः सखा यथास्यादिति सर्वे देवाः प्रयत्नमकार्षुरित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रं नो गधिप्रियः सन्नाजिदगोस्रः ।

गिरिर्न विश्वतः पृथुः पतिर्दिवः ॥ ४ ॥

आ । इन्द्र । नः । गधि । प्रियः । सन्नाजित् । अगोस्रः ।

गिरिः । न । विश्वतः । पृथुः । पतिः । दिवः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र प्रियः प्रियतमः सन्नाजिब महतां जेता अगोहाः केनापि गृहितुमशक्नो गिरिर्नि
पर्वतइव विश्वतः सर्वतः पृथुः पृथुदमोदिवः स्वर्गस्य पतिरीश्वरस्त्वं नोस्मानागधि आगच्छ॥४॥

अथ पंचमी—

अभिहिंसत्यसोमपाउभेवसूथरोदसी ।

इन्द्रासिसुन्वतोवृधःपतिर्दिवः ॥ ५ ॥

अभि । हि । सत्य । सोमपाः । उभे इति । वसूथं । रोदसी

इति । इन्द्र । असि । सुन्वतः । वृधः । पतिः । दिवः ॥ ५ ॥

हे सत्य सोमपाः सोमस्य पावस्त्रिन्द्र यस्त्वं उभे रोदसी यावावृथिव्यौ अभि वसूथ साम-
ध्येनाभिभवसि सत्त्वं सुन्वतः सोनाभिपर्वं कुर्वतो यजमानस्य वृधोवर्धकोसि दिवः स्वर्गस्यापि
पतिरीश्वरोसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

त्वंहिशश्वतीनामिन्द्रदुतापुरामसि ।

हन्तादस्योर्मनोवृधःपतिर्दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥

त्वम् । हि । शश्वतीनाम् । इन्द्र । दुता । पुराम् । असि ।

हन्ता । दस्योः । मनोः । वृधः । पतिः । दिवः ॥ ६ ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं शश्वतीनां बह्वीनां पुरां शत्रुनगरीणां दुतासि दारयिता भवसि । किंच द-
स्योः उपक्षपयितुरस्य हन्तासि घातकोभवसि मनोर्मनुष्यस्य यागादिकं कुर्वतो वृधोवर्ध-
कश्चासि दिवः स्वर्गस्यापि पतिरीश्वरोसि ॥ ६ ॥

॥ इति पद्यस्य सप्तमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ सप्तमी—

अधाहीन्द्रगिर्वणुपत्वाकामान्महःसंसृज्महे ।

उदेव्यन्तउदभिः ॥ ७ ॥

अधं । हि । इन्द्र । गिर्वर्णः । उर्ष । त्वा । कामान् । महः ।
ससृज्महे । उदाद्वेव । यन्तः । उदद्विभिः ॥ ७ ॥

हे गिर्वर्णो गीर्भिर्वननीयेन्द्र अधाहि संपतिहि त्वा त्वां महोमहवः कामान् कमनीयान्
स्तोमान् उपससृज्महे उपसृजामः प्रापयामइत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तमाह—उदेव यथा उदकेन य-
न्वोमच्छन्तः उदभिः अञ्जलिनोऽक्षिप्पोदैकैः समीपस्थान् पुरुषान् क्रीडार्थं संसृजन्ति
तद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

वार्षात्वायुव्याभिर्वर्धन्तिशूरब्रह्माणि ।
वाहृध्वांसंचिदद्रिवोदिवेदिवे ॥ ८ ॥

वाः । न । त्वा । युव्याभिः । वर्धन्ति । शूर । ब्रह्माणि ।
वाहृध्वांसम् । चित् । अद्रिवः । द्विवेदिवे ॥ ८ ॥

हे अद्रिवो वज्रिन् शूरेन्द्र वार्षा यथोदकमुदकस्थानं युव्याभिर्नदीभिः । अवनयः युव्याः
इति नदीनामसुप्ताठात् । वर्धन्ति वर्धयन्ति । यथा ब्रह्माणि स्तोत्रैर्वृध्वांसं चित् यथा निरुदकं
देशं नदीभिस्त्वथाना । किंतु प्रवृद्धमेव त्वां दिवेदिवे अन्वहं वर्धयन्ति स्तोतारोवर्धयन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

युञ्जतिहरींइपिरस्य्गाथंउरौरथंउरुयुगे ।
इन्द्रवाहावचोयुजा ॥ ९ ॥

युञ्जति । हरी इति । इपिरस्यं । गाथंया ।
उरौ । रथे । उरुयुगे । इन्द्रवाहा । वचःयुजा ॥ ९ ॥

इपिरस्य गमनशीलस्य इन्द्रस्य उरुयुगे महायुगे उरौ महति रथे इन्द्रवाहा इन्द्रस्य वा-
हनभूतौ वचोयुजा वचनभाषणेव युज्यमानौ हरी अश्वौ गाथया स्तोत्रेण स्तोतारोयुञ्जति
योजयन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

त्वंनद्रुन्द्राभ्रंओजोन्नृम्णंशतक्रतोविचर्षणे ।
आवीरंपृतनापहम् ॥ १० ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । आ । भ्रु । ओजः । नृम्णम् । शतक्रतो
इति शतःक्रतो । विःचर्षणे । आ । वीरम् । पृतनाःसहम् ॥ १० ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मन् विचर्षणे विद्वष्टरिन्द्र त्वं नोस्मभ्यमोजोबलं नृम्णं धनं । मयः
नृम्णमिति धननामसुपाठाद् । आभराहर । वीरं वीर्योपेतं पृतनासहं सेनासहं सेनामभिप्रवितारं
त्वामा याचामहेइति शेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

त्वंहिनःपितावसोत्वंमाताशतक्रतोवभ्रूविथ ।
अधतिसुस्रमीमहे ॥ ११ ॥

त्वम् । हि । नः । पिता । वसो इति । त्वम् । माता । शतक्रतो
इति शतःक्रतो । वभ्रूविथ । अध । ते । सुस्रम् । ईमहे ॥ ११ ॥

हे वसो वासपितः शतक्रतो बहुकर्मनिन्द्र त्वं नोस्माकं पिता पितृवत्पालको वभ्रूविथ
भव । त्वं माता मातृवद्भारकश्च वभ्रूविथ । अध अथच वयं ते तव स्वभूर्त् सुस्रं सुस्रमीम-
हे याचामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

त्वांशुष्मिन्पुरुहूतवाजुपन्तमुपब्रुवेशतक्रतो ।
सनोरास्वसुवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

त्वाम् । शुष्मिन् । पुरुहूत् । वाजुःपन्तम् । उप । ब्रुवे ।
शतक्रतो इति शतःक्रतो । सः । नः । रास्व । सुःवीर्यम् ॥ १२ ॥ २ ॥

हे शुष्मिन् बलवन् पुरुहूत बहुभिर्यजमानैराहूत शतक्रतो बहुकर्मन्दिन्द्र वाजयन्तं बल-
मिच्छन्तं त्वामुपब्रुवे उपस्तौमि । सत्वं नोस्मभ्यं सुवीर्यं धनं रास्व देहि ॥ १२ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

त्वामिदाह इत्यष्टर्चं पठं सृक्तं भृमेघस्यार्थं अयुजोबृहत्यः युजः सतोबृहत्यः तथाचानुक्रा-
न्तं—त्वामिदाष्टौमागाथमिति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिनसवनेच्छादाकस्य त्वामिदाह इतिवै-
कल्पिकःस्तोत्रियः प्रगाथः । महाव्रतेषु निष्केवल्ये वाहंतवृचाशीतावयं प्रगाथः । तथैव पंच-
मारण्यके सूत्रितं—त्वामिदाहो नर इत्येतं प्रगाथं प्रत्यवदधातीति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दि-
नसवने ब्राह्मणाच्छंसिनः श्रायन्तइवेति वैकल्पिकःस्तोत्रियःप्रगाथः । सूत्रितंच—श्रायन्तइव-
सूर्यं वणमहौ असिसूर्येति । चातुर्विंशिकेहनि माध्यन्दिने त्वमिन्द्रप्रतूर्तिषु त्वमिन्द्रपशाअसीति ।
तस्मिन्नेवाहनि निष्केवल्ये वैराजयोनिभूतोयं प्रगाथः शंसनीयः । सूत्रितंच—तयोरक्रियमा-
णस्य योनिशंसिद्वैरूपवैराजशाकरैवतानां चेति ।

तत्र प्रथमा—

त्वामिदाहो नरोपीप्यन्वज्जिन्भूर्णयः ।

सइन्द्रस्तोमवाहसामिहश्रुधुपस्वसरं मागहि ॥ १ ॥

त्वाम् । इदा । सः । नरः । अपीप्यन् । वज्जिन् । भूर्णयः ।

सः । इन्द्र । स्तोमवाहसाम् । इह । श्रुधि । उप । स्वसरम् ।

आ । गहि ॥ १ ॥

हे वज्जिन् इन्द्र पं त्वां ऋणपो हविर्भिर्भरणशीलाः नरः कर्मणां नेतारोयजमाना इदा
अथ सत्र अपीप्यन् सोमपाययन् सत्वं स्तोमवाहतां स्तोत्रवाहकानामस्माकं स्तोत्रं इह
यज्ञे श्रुधि शृणु । स्वसरं गृहं च । दुर्थाः स्वसराणीति गृहनामसु पाठात् । उपागहि उपागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मत्स्वांसुशिप्रहरिवृस्तदीमहेत्वेआभूपन्तिवैधसः ।

तवश्रवांस्युपमान्युक्थ्यांसुतोष्विन्द्रगिर्वणः ॥ २ ॥

मत्स्यं । सु॒ष्टिशि॒प्र । ह॒रि॒ऽह॒वः । तत् । ई॒म॒हे । त्वे इति॑ । आ ।
 भ्रू॒प॒न्ति । वे॒ध॒सः । त॒र्व । श्र॒वांसि॑ । उ॒प॒॒ष्ट॒मानि॑ ।
 उ॒क्थ्या॑ । सु॒ते॒पु । इ॒न्द्र । गि॒र्व॒णः ॥ २ ॥

हे सुशिम शोभनहनो शोभनोष्णीपित् वा हरिवः अश्वयन् गिर्वणो गीर्भिवननीवेन्द्र
 त्वे त्वयि वेधसः परिचारका आभूपन्त्याभवन्ति । मत्स्य सोमेन मादयात्मानं । किंच तव त्वां
 वयमीमहे याचामहे । किंयाच्यमित्यवाह—सुतेपु सोमेपु अभिपुतेपु सत्यु तव श्रवांस्यजानि
 उपमानि उपमानभूतानि उक्थ्या धारास्थानि च सन्तिविति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

श्राय॑न्त॒इव॒सूर्य॑ विश्वे॒दिन्द्र॑स्य॒भक्ष॑त ।
 वसू॑निजा॒तेज॑न॒मान॒ओज॑सा॒प्रति॑भा॒गंन॑दी॒धि॒म ॥ ३ ॥

श्राय॑न्तःइव । सूर्य॑म् । विश्वा॑ । इत् । इन्द्र॑स्य । भ॒क्ष॑त । वसू॑नि ।
 जा॒ते । ज॒न॒माने॑ । ओज॑सा । प्र॒ति॑ । भा॒गम् । न । दी॒धि॒म ॥ ३ ॥

हे अस्मदीयाजनाः श्रायन्तइव सूर्यं यथा समाश्रितारम्भयः सूर्यं भजन्ते तथेन्द्रस्य
 विश्वेव विश्वान्येव धनानि भक्षत भजत । सच यानि वसूनि धनानि जाते उत्पन्ने जनमाने
 जनिष्यमाणे चौजसा बलेन कुरोति । अतः भागं पित्र्यं भागमिव सानि धनानि प्रतिदीधिम
 प्रतिधारयेमेति । यद्वा श्रायन्तइव सूर्यं यथा समाश्रितारम्भयः सूर्यमुपतिष्ठन्ते तथेन्द्रस्य वि-
 श्वा विश्वानि विभक्तुमिच्छन्तः समाश्रितामरुतः इन्द्रमुपतिष्ठन्तइतिशेषः । उपस्थायच मरुतो
 वसून्मुदकलक्षणानि धनानि जाते जाताय जनमाने जनिष्यमाणायच मनुष्यायच ओजसा
 बलेन भक्षत विभजन्ते । तत्रचास्माकं योभागः तं भागं । नेतिसंपत्यर्थे । प्रतीत्येव अनु इत्येतस्य
 स्थाने । अनुदीधिम वर्यं अनुष्पायाम । तथाचयास्कः—समाश्रिताः सूर्यमुपतिष्ठन्ते अपिवोष-
 मार्ये स्यात्सूर्यमिवेन्द्रमुपतिष्ठन्तेइति । सर्वांशीन्द्रस्यधनानि विभक्षयमाणाः सयथा धनानि वि-
 भजति जातेच जनिष्यमाणेच तं वर्यं भागमनुष्पायेमेति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अनंशरार्तिवसुदामुपस्तुहिभद्राइन्द्रस्पर्शतयः ।

सोअस्यकामविधतोनरोपतिमनोदानायचोदयन् ॥ ४ ॥

अनंशरार्तिम् । वसुदाम् । उप । स्तुहि । भद्राः ।

इन्द्रस्य । रातयः । सः । अस्य । कामम् । विधतः ।

न । रोपति । मनः । दानाय । चोदयन् ॥ ४ ॥

हे स्तोत्रारः अनशरार्तिं अपापकदानं अपापिष्ठस्य दावारमित्यर्थः । तथाचयास्कः—अन-
शरार्तिमनश्लीलदानमश्लीलं पापकर्मिति । वसुदां धनस्पदातारमिन्द्रं उपस्तुहि यतइन्द्रस्य
रातयोदानानि भद्राः कल्याणानि महदैश्वर्यकारीणीत्यर्थः । यतश्च सइन्द्रः स्वकीयं मनोदाना-
य अभीष्टप्रदानाय चोदयन् प्रेरयन् विधतः परिचरतोस्य स्तोत्रुः काममिच्छां नरोपति नहिन-
स्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिनिश्वांसिसिस्पृधः ।

अशस्तिहाजनिताविश्वतूरसित्वंतूर्यतरुष्यतः ॥ ५ ॥

त्वम् । इन्द्र । प्रतूर्तिषु । अजि । विश्वाः । असि ।

स्पृधः । अशस्तिहा । जनिता । विश्वदूतः । असि । त्वम् ।

तूर्य । तरुष्यतः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वं प्रतूर्तिषु संग्रामेषु विश्वाः सर्वाः स्पृधोयुद्धकारिणीः शत्रुसेनाः अफयसि अ-
भिभवसि । किंच हे तूर्यं शत्रूणां बाधकेन्द्र त्वं अशस्तिहा दैत्यानामशस्तीनां हन्तासि । जनि-
ता अहुरेभ्यः अशस्तीनां जनिताचासि । विश्वदूः विश्वतः सर्वस्य शत्रुवर्गस्य हिंसिताचासि
तरुष्यतो बाधकांश्च बाधमानोसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अनुतेशुष्मंतुरयन्तमीयतुःक्षोणीशिशुंनमातरा ।
विश्वास्तेस्पृधःश्रथयन्तमन्यवेवृत्रंयादिन्द्रतूर्वसि ॥ ६ ॥

अनु । ते । शुष्मम् । तुरयन्तम् । ईयतुः । क्षोणी इति । शिशुम् ।
न । मातरा । विश्वाः । ते । स्पृधः । श्रथयन्त । मन्यवे ।
वृत्रम् । यत् । इन्द्र । तूर्वसि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव शुष्मं बलं तुरयन्तं हिसन्तं शत्रुं क्षोणी यावापृथिव्यौ मातरा मातरौ
शिशुंन शिशुमिव अन्वीयतुः अनुगच्छतः । गमनमात्रे दृष्टान्तः । किंच हेइन्द्र त्वं यद्यस्माद्वृत्रं
शत्रुं तूर्वसि हंसि अतस्ते तव मन्यवे क्रोधाप विश्वाः सर्वाः स्पृधः संग्रामकारिण्यः सेनाः
श्रथयन्त श्रथिताः खिन्नाभवन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इतऊतीवोअजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।
आशुजेतारंहेतारंरथिधत्तममन्तूर्तुप्र्यावृधम् ॥ ७ ॥

इतः । ऊती । वः । अजरम् । प्रहेतारम् । अप्रहितम् । आशुम् ।
जेतारम् । हेतारम् । रथिधत्तम् । अन्तूर्तम् । तुप्र्यावृधम् ॥ ७ ॥

हे अस्मदीयजनाः वीर्ययुतं अजरं परारहितं प्रहेतारं शत्रूणां घोरकं अप्रहितं केनाप्यमे-
षितं आशुं वेगवन्तं जेतारं शत्रूणां हेतारं गन्तारं रथिधत्तं रथिनां श्रेष्ठं अन्तूर्तं केनाप्यर्हितं
तुघ्नावृधं उदकस्य वर्धयितारमिन्द्रं ऊती ऊतै रक्षणाय इदः कुरुत पुरस्कुरुवेतिभावत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इष्कर्तारमनिष्कृतंसहस्कृतंशतमूर्तिशतकृतम् ।
समानमिन्द्रमवसेहवामहेवसवानंवसूजुधम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

इष्कर्तारम् । अर्निःऽरुतम् । सहःऽरुतम् । शतम्ऽर्कतिम् ।
 शतऽर्कतुम् । समानम् । इन्द्रम् । अवसे । हवामहे ।
 वसवानम् । वसुऽजुवम् ॥ ८ ॥ ३ ॥

इष्कर्तारं शत्रूणां संस्कर्तारं अनिष्टृतं स्वयमन्धैरसेरुक्तं सहरुक्तं यत्नेनरुक्तं शतमूर्तिं
 बहुरक्षणं शतक्रतुं बहुमज्ञं बहुकर्माणं वा समानं बहूनां साधारणं वसवानं धनान्याच्छादयन्तं
 वसुजुषं यजमानेभ्योवसूनां भेरपितारमिन्द्रं अवसे रक्षणाय वषं हवामहे ह्वयामः ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अयंतइति द्वादशर्चं सप्तमं सूक्तं भृगुगोत्रस्य नेमस्यार्धं अयमस्मिजरितरिति हृचेनेन्द्रोने-
 मसमीपमेत्य स्वकीयं माहात्म्यमत्रोचत् अतस्तस्य हृचस्य सप्तवक्रपिः यस्यवाक्यं सप्तपिरिति
 न्यायात् । पृथी जगती सप्तम्याचास्तिस्रोनुष्टुभः शिष्टास्तिष्टुभः इन्द्रोदेवता यद्दाम्बदन्ती देवीवाच-
 मित्येते वाग्देवत्ये शिष्टाष्टेभ्यः । तथाचानुक्रान्तं—अयतेद्वादश नेमोभार्गवस्त्रैष्टुभं पृथीजगती परा-
 स्तिस्रोनुष्टुभः अयमितिहृचेनेन्द्र आत्मानमस्तौदुषान्येवाच्याविति । वाग्देवत्ये पशौ यद्दाम्बदन्ती-
 ति वषायाअनुवाक्या । सूत्रितंच—यद्दाम्बदन्त्यविचेतनानि पवंगोवाचंमनसाविभर्तीति । पूर्वांक्-
 एव पशौ देवीवाचमिति हविषोयान्या । सूत्रितंच—देवीवाचमजनयन्तदेवा जनीयन्तोन्वग्रवइति
 तिस्रइति । प्रयाणसमये वषसाममनोज्ञावाचः श्रुत्वा एतांजपेत् । सूत्रितंच—कनिकदजनुषं
 मनुवाणइति सूक्ते जपेदेवीवाचमजनयन्तदेवाइतिचेति ।

तत्र प्रथमा—

अयंतं एमि त्वां पुरस्ताद्दिश्वेदेवा अग्निमायन्ति पश्चात् ।
 यद्दामह्यं दीर्धरोभाग्मिन्द्रादिन्मया कृणवो वीर्याणि ॥ १ ॥

अयम् । ते । एमि । त्वां । पुरस्तात् । विश्वे । देवाः । अग्नि । मा ।
 यन्ति । पश्चात् । यदा । मह्यम् । दीर्धरः । भाग्म् । इन्द्र । आत् ।
 इत् । मया । कृणवः । वीर्याणि ॥ १ ॥

हे इन्द्र ते तव पुरस्तात् अग्रतः त्वा पुत्रेणसह अपमहमेभि शत्रून्भिभविंतुं गच्छा-
 मि । तवामवोगच्छन्तं मां विश्वेदेवाः त्वया सह पश्चादग्निपन्दि अग्निगच्छन्ति यदा त्वं मह्यं
 भार्गवाम नेमाय भार्गं शत्रुषु स्थितं भामं दीर्धरः धारयसि आदित् अनन्तरमेव मया सह म-

च्छत्रं जेतुं धीर्याणि पौरुषाणि कृणवः कुरु । यदि शत्रुणु स्थितं धनं मसं दित्तसि तर्हि
शत्रुजयार्थं गच्छतः सपुत्रस्य मम साहाय्यं कुर्वितिभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दधामि ते मधुनो भक्षमघ्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः ।
असंश्च त्वं दक्षिणतः सर्वा मेधा वृत्राणि जहन्नाव भूरि ॥ २ ॥

दधामि । ते । मधुनः । भक्षम् । अघ्रे । हितः । ते । भागः । सुतः ।
अस्तु । सोमः । असंश्च । त्वम् । दक्षिणतः । सर्वा । मे ।
अर्ध । वृत्राणि । जहन्नाव । भूरि ॥ २ ॥

हे इन्द्र ते दुष्यं मधुनो मदकरस्य सोमस्य भक्षमघ्रे पथमं दधामि धारयामि । सुतो-
भिपुतोभागो भजनीयः सोमस्ते तव हृदये हिनोनिहितोस्तु भवतु । अपिच त्वं मे मम द-
क्षिणतो दक्षिणपार्श्वे सखासन् असाः स्थितो भव । अघ अघ भूरि बहूनि वृत्राण्यस्मदी-
यान् शत्रून् जघन्तव । त्वमहंचोशाधावां हन्वः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रसुस्तोमं भरतवाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदिति सत्यमस्ति ।
नेन्द्रो अस्तीति नेमं उत्व आह क ईद दर्श कम् अजिष्टवाम ॥ ३ ॥

प्र । सु । स्तोमम् । भरत । वाजयन्तः । इन्द्राय । सत्यम् । यदि ।
सत्यम् । अस्ति । न । इन्द्रः । अस्ति । इति । नेमः । ऊँ इति । त्वः ।
आह । कः । ईम् । दर्श । कम् । अजि । स्तवाम् ॥ ३ ॥

हे जना वाजयन्तः संग्राममिच्छन्तोयुषं । पौंसो-वाजे इति संग्रामनामस्य पाठात् । इन्द्राय
सत्यं सत्यशूतं स्तोमं ह्य सुहृ प्रभरत इन्द्रोस्तीत्येव यदि सत्यमस्ति भवति । इन्द्रास्तिस्त्वे के-
संदेहः तत्राह—नेमव भार्गवोनेम एवेन्द्रोनाम त्वः कश्चिन्नास्तीत्याह । तत्र कारणं दर्शयति—
कः ईमेनमिन्द्रं दर्श अद्राक्षीत् नकोप्यपश्यत् अतः कं वयमभिष्टवाम अजिष्टुमः । तस्मा-
दिन्द्रोनाम कश्चिद्विद्यते इति यादमानं ननु तत्सत्यमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था-

अयमस्मिजरितः पश्य मे हविश्वा जाता न्यभ्यस्मि मद्वा ।
ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धयन्त्यादर्दिरो भुवनाददरीमि ॥ ४ ॥

अयम् । अस्मि । जरितरिति । पश्य । मा । इह । विश्वा । जातानि ।
अभि । अस्मि । मद्वा । ऋतस्य । मा । प्रदिशाः । वर्धयन्ति ।
आदर्दिरः । भुवना । ददरीमि ॥ ४ ॥

एवं नेमस्य ऋषेर्वचनमाकर्ण्य इन्द्रस्तस्य समीपमाजगाम । आगत्य चात्मानमनेन हृत्वेन स्वौचि-हे जरितः स्तोतः अयमहमस्मि इह त्वसमीपे स्थितं मा मां पश्य । विश्वा सर्वाणि जातानि भुवनानि मद्वा महत्त्वेन अस्मि अहमभिभवामि । किंच मा मां ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य वा प्रदिशः प्रदेष्टारो विद्वांसः स्तोत्रैर्वर्धयन्ति । अपिच आदर्दिरः आदरणीयलोहं भुवना भुवनानि शत्रुभूतानि ददरीमि भृशं विदारयामि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

आयन्मावेना अरुहन् तस्यै एकमासीनं हर्षतस्य पृष्ठे ।
मनश्चिन्मे हृद आप्रत्यवोचदचिक्कदच्छिशुमन्तः सखायः ॥ ५ ॥

आ । यत् । मा । वेनाः । अरुहन् । ऋतस्य । एकम् । आसीनम् ।
हर्षतस्य । पृष्ठे । मनः । चित् । मे । हृदे । आ । प्रति । अवोचत् ।
अचिक्कदन् । शिशुमन्तः । सखायः ॥ ५ ॥

यद्यदा ये ऋतस्य यज्ञस्य यज्ञं कर्मणिपठी वेनाः कामयमानाः हर्षतस्य कान्तस्यान्व-
रिक्षस्य पृष्ठे आसीनं उपविष्टं एकं मा मां आ अरुहन् तेषां भयतां आरोहं मनश्चिन् मनएव
मम हृदे हृदपाय मत्यवोचव अन्ववीत् । अज्ञाशिर्षव तदाह्वानं । शिशुमन्तः पुत्रयुक्ताः सखायः
प्रियाभमी अचिक्कदन् मां क्रन्दन्तीति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वेत्तातेसर्वनेपुप्रवाच्यायाचुकर्थमघवानिन्द्रमुन्वते ।
 पारावतंयत्पुरुसंभृतंवस्त्रपाट्टणोःशरभायऋषिवन्धवे ॥ ६ ॥ ४ ॥
 विश्वा । इत् । ता । ते । सर्वनेपु । प्र॒ष्टवाच्या । या । च॒कर्थ । म॒घ॒श्वन् ।
 इन्द्र । सु॒न्वते । पारा॑वतम् । यत् । पुरु॒संभृ॑तम् । वस्तु । अ॒प॒ष्टअ॑ट्टणोः ।
 शर॒भाय॑ । ऋ॒षि॑श्वन्धवे ॥ ६ ॥ ४ ॥

त्वसमीपमागतमिन्द्रं दृष्ट्वा सन्तुष्टकपिरिन्द्रस्य विविधानि कर्माणि दानंच विश्वेत्तातइ-
 त्यनेन हृचेन स्तौति-हे मघवनिन्द्र त्वं सर्वनेषु यज्ञेषु सुन्वते सोमाभिषवं कुर्यते यजमानाय या-
 यानि कर्माणि चकर्यं अकरोः ते तव ता तानि कर्माणि प्रवाच्या प्रवक्तव्यानि विश्वेद अन-
 न्तान्येद । किंच त्वं पारावतं परावनामकस्य कस्पचिच्छत्रोः स्वभूतं यदस्य धनमस्ति तव
 ऋषिवन्धवे शरभाय शरभनाम्ने ऋषये अपाट्टणोः अपवृतवानसि पुरुसंभृतं यथा बहु-
 संभृतं भवति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ सप्तमी-

प्रनूनं धावता पृथङ्ग्रेहयोवो अवावरीत् ।
 निर्पीष्टत्रस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रोऽपीपतत् ॥ ७ ॥

प्र । नूनम् । धा॒वत॒ । पृथ॑ङ्क् । न । इ॒ह । यः । वः । अवा॑वरीत् । नि ।
 सीम् । ष्ट्र॒स्य॑ । म॒र्मणि॑ । वज्र॑म् । इन्द्रः । अ॒पी॒प॒त॒त् ॥ ७ ॥

यः शत्रुनूनमिदानीं प्रधावत् प्रधावति पृथगिह पृथक् न तिष्ठति च वोयुष्मान्नावावरीत्
 न विचारयति च तस्य वृत्रस्य शत्रोर्मर्मणि मर्मस्थाने इन्द्रोवज्रं कुलिशं न्यपीपतत् नितरां अ-
 पादयत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

मनोजवा अयमान आयसीमंतरत्पुरम् ।
 दिवंसुपर्णो गत्वा य सोमं वज्रिण आभरत् ॥ ८ ॥

मनःऽजवाः । अयंमानः । आयसीम् । अतरत् । पुरम् । दिवम् ।
सुऽपूर्णाः । गत्वार्यं । सोर्मम् । वज्रिणे । आ । अभरत् ॥ ८ ॥

सुपर्णो गरुडमान् मनोजवाः मनोवेगः अयमानो गच्छन् आयसीं हिरण्मयीं पुरं नगरीं
अवरत् अतारीत् । ततो दिवं स्वर्गं गत्वाय गत्वा वज्रिणे इन्द्राय सोममाभरदाहरच्च ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

समुद्रे अन्तःशयत उद्गावज्जो अन्निवृतः ।

भरन्त्यस्मै संयतः पुरः प्रस्रवणा वलिम् ॥ ९ ॥

समुद्रे । अन्तरिति । शयते । उद्गा । वज्रः । अन्निवृतः । भरन्ति ।
अस्मै । समुदयतः । पुरः प्रस्रवणाः । वलिम् ॥ ९ ॥

शोवज्रः समुद्रे अन्तः समुद्रस्य मध्ये शयते शये यश्च उद्गा उदकेन अन्निवृतः अस्मे
वज्राय संयतः संशामस्य । मग्मन् संयवइति संशामनामसु पाठात् । पुरः प्रस्रवणाः पुरस्ताद्-
च्छन्तः शत्रवो बलिं उपहारं भरन्ति धारयन्ति तस्य छेद्या शवन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

यद्वाग्बदन्त्यविचेतनानि राष्ट्रीं देवानां निपसादं मन्द्रा ।

चतस्र ऊर्जदुद्गहे पर्यासि कं स्विदस्याः परमं जगाम ॥ १० ॥

यत् । वाक् । बदन्ती । अविचेतनानि । राष्ट्रीं । देवानाम् । निऽससादं ।
मन्द्रा । चतस्रः । ऊर्जम् । दुद्गहे । पर्यासि । कं । स्वित् ।
अस्याः । परमम् । जगाम ॥ १० ॥

राष्ट्री राजनशीला देवानां मन्त्रा गादपित्री वा यद्यदा वाक् अविचेतनानि विज्ञानरहितान्
अप्रज्ञातान् अर्थान् बदन्ती प्रज्ञापयन्ती निपसाद यज्ञे निधीदति तदा चतस्रोदिशः प्रति ऊर्जम-
नं पर्यासि तत्कारणभूतान्मुदकानि दुद्गहे अस्यामाध्यमिकायावाचः स्वभूर्त् यत्परमं श्रेष्ठं तत्र
कस्विद् कजगाम कजच्छतीति नदृश्यदइत्यर्थः । तथा च यारकः-यद्वाग्बदन्त्यविचेतनान्यवि-

ज्ञातानि राष्ट्रीदेवानां निपसाद मन्द्रा मदनाच्चतस्रोनुदिशकर्जं दुदुहे पयांसि क्वस्विदस्याः परमं
जगामेति यत्पृथिवीं गच्छतीतिवा यदादित्यरश्मयो हरन्तीतिवेति ॥ १० ॥

अथैकादशी-

देवींवाचंमजनयन्तदेवास्तांविश्वरूपाःपशवोवदन्ति ।
सानोमन्द्रेपमूर्जंदुहानाधेनुर्वागस्मानुपसुदुतेतु ॥ ११ ॥

देवीम् । वाचम् । अजनयन्त । देवाः । ताम् । विश्वरूपाः । पशवः ।
वदन्ति । सा । नः । मन्द्रा । इपम् । ऊर्जम् । दुहाना । धेनुः ।
वाक् । अस्मान् । उपम् । सुदुतेता । आ । एतु ॥ ११ ॥

एषा माध्यमिका वाक् सर्वमाण्यन्तर्गता धर्माभिवादिनी भवतीति विभूतिमुपदर्शयति । यां
देवीं द्योतमानां माध्यमिकां वाचं देवामाध्यमिका अजनयन्त जनयन्ति तां वाचं विश्वरूपाः स-
र्वरूपाः व्यक्तवाचः अन्यक्तवाचश्च पशवोवदन्ति तत्पूर्वकत्वाद्वाक्यमवृत्तेः । सा वाग्देवी मन्द्रा मदना
स्तुत्या हर्षयित्री वा वृष्टिपदानेन नोरमस्यं इपमन्त्रं ऊर्जं पयोवृतादिरूपं रसं च दुहाना हरन्ती
धेनुः धेनुभूता सुदुताऽस्माभिःस्तुताऽस्मान् नेमान् उपैतु उपगच्छतु वर्षणायोग्युक्ता भवत्वित्य-
र्थः । तथाचयास्कः—देवींवाचमजनयन्तदेवास्तांविश्वरूपाः पशवोवदन्ति व्यक्तवाचश्चाव्यक्त-
वाचश्च सानोमदनार्त्रं रसं च दुहाना धेनुर्वागस्मानुपैदुदुतेति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

सखेविष्णोवितरं विक्रमस्त्र्यौर्देहिलोकं वज्राय विष्कमे ।
हनावृत्रं रिणचां वसिन्धूनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवेचिस्तृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

सखे । विष्णो इति । विस्तस्त्रम् । वि । क्रमस्त्रम् । द्यौः । देहि ।
लोकम् । वज्राय । विस्त्रो । हनाव । वृत्रम् । रिणचां व ।
सिन्धून् । इन्द्रस्य । यन्तु । प्रसवे । विस्तृष्टाः ॥ १२ ॥ ५ ॥

हे सखे विष्णो त्वं वितरमत्यन्तं विक्रमस्व विक्रमं कुरु । हे द्यौः त्वं वज्राय वज्रस्य वि-
ष्कभे विष्कंभनाय लोकं अवकाशं देहि पयच्छ । हे विष्णो त्वं चाहं चोभावावां वृत्रमसुरं
हनावः हन्वः । सिन्धून् वृत्रायष्टब्धाः नदीश्च रिणचाव नयावः तेमी विसृष्टाः सिन्धवइन्द्रस्य
प्रसवे यन्तु प्रेरणे गच्छन्तु ॥ तमिममर्थं संगृह्य श्लोकैः शौनकोदर्शयति—धीन्लोफानभिवृत्तै-
तान् वृत्रस्तस्थौस्वयात्विषा । तंनाशकद्धन्तुमिन्द्रो विष्णुमभ्येत्य सोमवीद (१) वृत्रंहनिष्ये
तिष्ठस्व विक्रम्याद्य ममान्तिके । उद्यतस्यतुवज्रस्य द्यौर्दंदातुमाम्तरं (२) तथेतिविष्णुस्त-
च्चक्रे द्यौश्चास्यविवरंददौ । वदेतदखिलं प्रोक्तं सखेविष्णो इति सृचेति (३) ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

ऋगिति षोडशर्चमष्टमं सूक्तं । अत्रानुक्रम्यते—ऋधक्पोळशजमदग्निर्भागवो मैत्रावरुणं
प्रागार्थं त्रिभिष्टुबन्वं तृतीयादिगायत्री परासतोवृहती स्तोत्रं राजस्वृक्षपादादित्याश्विब्यौ वाय-
व्ये सौर्यौ वृहत्युपस्था सूर्यमभास्तुतिर्वा पावभानी गव्ये इति । भृगुगोत्रोजमदग्निर्ऋषिः । चतुर्द-
श्याद्यास्तिलस्त्रिष्टुभः त्रयोदशीवृहती शिष्टानामपुत्रोवृहत्यः युजःसतोवृहत्यः तृतीयागायत्री-
स्तोत्रं राजसुगायतेतिपादेनसंहिता तेहिन्यिरेइत्यादित्यदेवताका । आमेवचांसीतिद्वे अश्विनीदे-
वताके । आनोयज्ञं दिविपृथमितिद्वे वायुदेवत्ये । वण्महौ असिसूर्येतिद्वे सूर्यदेवताके । इयं-
यानीत्येषा लयोदेवता । यद्वा सूर्यमभा अनयातूयते अतःसैवदेवता । प्रजाहविसइत्येषाप-
वमानदेवताका । मातारुद्राणामितिद्वे गोदेवत्ये शिष्टाः पंचर्षोमैत्रावरुणयः । सूक्तविनियोगो-
ल्लिङ्गिकः । संग्रामार्थं राज्ञः संनहने प्रयोवांमित्रावरुणेतिद्वे राजानंवाचयेत् । सूत्रितंच—अभीवर्त-
वाचयति प्रयोवांमित्रावरुणेतिचदेइति । षष्ठस्य पंचमेहनि प्रउगे वायव्यतृचस्य आनोयज्ञ-
मित्यादिके द्वेऋचावाद्ये । सूत्रितंच—आनोयज्ञं दिविपृथमितिद्वे आनोवायोमहेतनइत्येकेति ।
आश्विनं शंसिष्यन् होता वण्महौअसीति द्वाभ्यांअग्निनुहुयात् । सूत्रितंच—वण्महौअसिसूर्येति
द्वाभ्यां इन्द्रं वो विश्वतस्परोतिचेति । माध्यन्दिनसवने सोमातिरेके एकंशस्त्रमुपजायते तत्र
वण्महौअसीति प्रगाथः स्तोत्रियः । सूत्रितंच—वण्महौअसिसूर्योदुत्यदर्शवंधपुरिति प्रगाथौ
स्तोत्रियानुरूपाविति । अयमेवप्रगाथश्चातुर्वैशिकेहनि माध्यन्दिने ब्राह्मणाच्छंसिनो वैकल्पि-
कोनुरूपाः । सूत्रितंच—आयन्तइवसूर्यं वण्महौअसिसूर्येति । मधुपर्कंगाभुत्सृज्य मातारुद्राणा-
मिति जपेत् । सूत्रितंच—मातारुद्राणां दुहित्ववस्तुनामिति जपित्वोभुत्सृजतेत्युत्सृज्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

ऋधग्नि॒त्थास॒मर्त्यः॑ श॒शमे॒ देवता॑तये ।

यो नूनं॑ मि॒त्रावरु॑णाव॒जिष्ट॑य॒ आच॒क्रे ह॒व्यदा॑तये ॥ १ ॥

ऋधक् । इत्या । सः । मर्त्यः । शशमे । देवतातये । यः । नूनम् ।

मित्रावरुणौ । अजिष्टये । आचक्रे । हव्यदातये ॥ १ ॥

यो मनुष्यो नूनं क्षिप्रं हव्यदातये हविषां प्रदात्रे यजमानाय मित्रावरुणौ अजिष्टये अभिमतसिध्यर्थं आचक्रे अभिमुखौ करोति । समर्त्यो मनुष्यः ऋधक् सत्यं इत्या इत्थं देवतातये यज्ञार्थं शशमे हविः संस्करोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वर्षि॑ष्ठक्षत्रा॒ उरु॒क्षसा॒ नरा॒ राजा॑नादीर्घ॒श्रुत्त॑मा ।

तावा॒हुता॒ न दंस॑ना॒ रथ॑र्यतः॒ साकं॑ सूर्य॒स्य र॒श्मिभिः॑ ॥ २ ॥

वर्षिष्ठक्षत्रौ । उरुक्षसा । नरा । राजाना । दीर्घश्रुत्तमा । ता ।

वाहुता । न । दंसना । रथर्यतः । साकम् । सूर्यस्य । रश्मिभिः ॥ २ ॥

वर्षिष्ठक्षत्रौ अतिशयेन वृद्धबलौ उरुक्षसा महादर्शनी नरा नेतारौ कर्मणां राजाना दीप्यमानौ दीर्घश्रुत्तमा अतिशयेन विद्वांसौ वा तौ मित्रावरुणौ बाहुता न भुजाविव सूर्यस्य रश्मिभिः करणैः साकं सह दंसना दंसनानि कर्माणि । अपः अमः दंस इति कर्मनामहु पाठात् । रथर्यतः प्रामुतः यथा बाहु सह कर्म प्रामुतः यथा मित्रावरुणौ सह यज्ञं प्रामुतइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रयोवा॑मि॒त्रावरु॑णाजि॒रोदू॒तो अ॒द्रवत् ।

अयः॑ शी॒र्षाम॑दे॒रघुः॑ ॥ ३ ॥

प्र । यः । वाम् । मित्रावरुणा । अजिरः । दूतः ।

अद्रवत् । अयः शीर्षा । मदेरघुः ॥ ३ ॥

हे मित्रावरुणौ वां युवां अजिरो गमनशीलो यो यजमानः प्राद्रवत् अग्निगच्छति सदेवानां
दूतो भवति । अयःशीर्षा हिरण्यालंकृतशिराश्च भवति । मदेरघुः मदकरे धने गन्ताच भवति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

नयःसंपृच्छेनपुनर्हवीतवेनसंवादापरमंते ।

तस्मान्नोअद्यसमृतेरुप्यतंवाहुभ्यांनउरुप्यतम् ॥ ४ ॥

न । यः । संपृच्छे । न । पुनः । हवीतवे । न । संपृच्वादाय ।

रमंते । तस्मात् । नः । अद्य । संपृक्ततेः । उरुप्यतम् ।

वाहुभ्याम् । नः । उरुप्यतम् ॥ ४ ॥

यः शत्रुः संपृच्छे संप्रभाय न रमते न क्रीडते । नच पुनःपुनर्हवीतवे हवनाय रमते । नच-
संवादाय रमते । तस्माच्छत्रोः समृतेः संग्रामात् नोस्मान् अद्य उरुप्यतं हे मित्रावरुणौ युवां
रक्षतं । किंच तस्य शत्रोर्बाहुभ्यां नोस्मानुरुप्यतं रक्षतम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रमित्रायप्रार्थ्यंमणेसच्चथ्यमृतावसो ।

वरुथ्यंवरुणेछन्द्यंवचःस्तोत्रंराजंसुगायत ॥ ५ ॥ ६ ॥

प्र । मित्राय । प्र । अर्थ्यंमणे । सच्चथ्यम् ।

ऋतवसो इत्यृतवसो । वरुथ्यम् । वरुणे । छन्द्यम् ।

वचः । स्तोत्रम् । राजंसु । गायत ॥ ५ ॥ ६ ॥

हे ऋतवसो यत्तद्धन मित्राय सच्चथ्यं सेवार्हं वरुथ्यं यज्ञगृहभवं च स्तोत्रं प्रगायत प्रक-
र्षेण गायत अर्थ्यंमणेच प्रगायत वरुणे छन्द्यं प्रीणनसाधनं चैतादृशं वचः प्रगायत । प्रगायतेति
बहुवचनं पूजार्थं । एतदेव दर्शयति राजसु मित्रादिषु राजसु स्तोत्रं गायत पठव मित्रादीन् नीन्
राज्ञः स्तुतेति समुदायार्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी—

तेद्विन्द्विरेअरुणजेन्यं वस्वेकंपुत्रं तिसृणाम् ।

तेधामान्यमृतामर्त्यानामदब्धाअभिचक्षते ॥ ६ ॥

ते । द्विन्द्विरे । अरुणाम् । जेन्यम् । वहु । एकम् ।

पुत्रम् । तिसृणाम् । ते । धामानि । अमृताः । मर्त्यानाम् ।

अदब्धाः । अभि । चक्षते ॥ ६ ॥

अरुणमरुणवर्णं जेन्यं जयसाधनं बहु वासकं तिसृणां पृथिव्यादीनामेकं पुत्रं ते देवाँद्विन्द्विरे धेरयन्ति वैलोक्यस्य तमोनिवारणाय । किंच अदब्धाः केनाप्यर्हिंसिताः अमृताः मरणरहितास्तेदेवाः मर्त्यानां मनुष्याणां धामानि स्थानानि अभिचक्षते अभिपरयन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आमेवचांस्युद्यताद्युत्तमानिकर्त्वा ।

उभायातनासत्यासजोपसाप्रतिहव्यानिवीतये ॥ ७ ॥

आ । मे । वचांसि । उद्ध्यता । युत्तमानि ।

कर्त्वा । उभा । यातम् । नासत्या । सहजोपसा ।

प्रति । हव्यानि । वीतये ॥ ७ ॥

हे नासत्या नासत्यौ सत्यस्य प्रणेतारौ सजोपसा संगदौ उभा उभौ युवां मे जमदग्नेर्मम उद्यता उद्यतानि युत्तमानि दीप्तमानि वचांसि स्तोत्ररूपाणि वाक्यानि कर्त्वा कर्माणि चायातं । किंच हव्यानि हवींषि वीतये प्रक्षणाय प्रतिगच्छतम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

रातिर्यद्वांमरक्षसंहयामहेयुवाभ्यांवाजिनीवसू ।

प्राचाँहोत्राँशितिरन्ताँवितनरागृणानाजमदग्निना ॥ ८ ॥

रातिम् । यत् । वा॒म् । अ॒र॒क्ष॒सम् । ह॒वाम॒हे । यु॒वाभ्याम् ।
वा॒जिनी॒वसू॒ इति॑ वाजिनी॒ध्वसू॒ । प्राची॑म् । होत्रा॑म् ।
प्र॒दति॑रन्तौ । इ॒त्तम् । न॒रा । गृ॒णा॒ना । ज॒मत्स्र॑अग्निना ॥ ८ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नधनावन्विनौ वा युवयोः संवन्धि यदरक्षसं रक्षोवर्जितं दानमस्ति तद्यदा हवामहे याचामहे । एतदेव विशदयति युवाभ्यां क्रियमाणां रातिं दानं हवामहे इति तदानीं प्राचीं प्राङ्मुखं होत्रां स्तुतिं प्रतिरन्तौ वर्धयन्तौ नरा नेतारी जमदग्निना ऋषिणा गृणाणा स्तूयमानौ सन्तौ इत्तं आगच्छतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आ॒नो॒य॒ज्ञां॒दिवि॑स्पृशं॒वायो॑या॒हि॒सु॒मन्म॑भिः ॥ ।
अ॒न्तःप॒वित्रं॒उपरि॑श्री॒णानो॒क्ष्यंशु॑क्रोअ॒यामि॑ते ॥ ९ ॥

आ । नः । य॒ज्ञम् । दि॒वि॒स्पृ॒शम् । वा॒यो इति॑ । या॒हि ।
सु॒मन्म॑भिः । अ॒न्तरि॑ति । प॒वित्रे॑ । उ॒परि॑ । श्री॒णा॒नः ।
अ॒यम् । शु॒क्रः । अ॒यामि॑ । ते ॥ ९ ॥

हे वायो त्वं नोस्माकं दिविस्पृशं तं यज्ञमायाहि । किमर्थेनागमनमित्यत्राह—सुमन्मभिः सुदृतिभिः अन्तःपवित्रे पवित्रस्यमध्ये उपरिश्रीणानः श्रयमाणो निषिच्यमाणोयं शुक्रः सोमस्ते तुभ्यं अयामि नियतआसीदिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

वेत्स्य॑ध्व॒र्युःप॒थि॒भ्रीर॑जिष्टैःप्रति॒ह्व्यानि॑वी॒तये॑ ।
अ॒र्षानि॑यु॒त्वउ॒ज्यस्य॑नःपि॒वशु॑चिंसोमंग॒वाशि॑रम् ॥ १० ॥ ७ ॥

वेति॑ । अ॒ध्व॒र्युः । प॒थि॒भिः । र॒जिष्टैः । प्र॒ति॑ । ह॒व्यानि॑ ।
वी॒तये॑ । अर्ध॑ । नि॒यु॒त्वः । उ॒ज्यस्य॑ । नः । पि॒व ।
शु॒चिम् । सोम॑म् । गो॒ऽआ॑शि॒रम् ॥ १० ॥ ७ ॥

हे नियुत्वः नियुत्तंस्तकाश्ववन्वापो अष्वर्युः हविर्धानाव रजिष्ठैः ऋजुतमैः पथिभिर्मार्गैः
देतिगच्छति वीतये भक्षणाय । तव भक्षणानि हव्यानि हवींषिच प्रतिनयतीतिशेषः । अध
अथ नोस्माकं संवन्धिनं उभयस्य उभयविधं सोमं कर्मणिपथी पिव । उभयविधत्वं दर्शयति
शुचिं शुद्धं सोमं गवाशिरं गव्येन पयसा मिश्रितं चेति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी-

वृषमहँअसिसूर्यवज्रादित्यमहँअसि ।

महस्तेसुतोमंहिमापनस्यतेद्वादिवमहँअसि ॥ ११ ॥

वद् । महान् । असि । सूर्य । वट् । आदित्य । महान् ।

असि । महः । ते । सुतः । महिमा । पनस्यते ।

अद्वा । देव । महान् । असि ॥ ११ ॥

हे सूर्य त्वं महान् तेजसाधिकोसि वट् सत्यं नैतन्मिध्येत्यर्थः । हे आदित्य अदितेः
पुत्र त्वं महान् बलेनाप्यधिकोसि वट् सत्यं । महो महतः सुतोभवतः ते महिमा महत्त्वं पनस्यते
स्तोतृभिः स्तूयते । हे देव द्योतनादिगुणयुक्त सूर्य त्वं महान् वीर्येणाप्यधिकोसि भवसि । अद्वा
सत्यमेव अत्र नरांशयद्वत्यर्थः । वट् सत्रा अद्वेति सत्यनामसु पाठात् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

वदसूर्यश्रवसामहँअसिसत्रादेवमहँअसि ।

मह्लादेवानामसूर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ १२ ॥

वद् । सूर्य । श्रवसा । महान् । असि । सत्रा । देव । महान् ।

असि । मह्ला । देवानाम् । असूर्यः । पुरःऽहितः । विऽभु ।

ज्योतिः । अदाभ्यम् ॥ १२ ॥

हे सूर्य त्वं श्रवसा श्रवणेन महान् सर्वाधिकोसि वट् सत्यं । हे देव द्योतमान सूर्य त्वं
देवानां मध्ये मह्ला महत्त्वेन महान् अधिकोसि । सत्रा सत्यमेव असूर्यः असुराणां हन्ताचा-

सि । किंच त्वं देवानां पुरोहितो हितोपदेष्टासि । किंच ते ज्योतिस्तेजोविभु महव अदाज्यं
केनाप्यहिंस्यं च ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

इयंयानीच्यर्किणीरूपारोहिण्याकृता ।

चित्रेवप्रत्यदर्श्यायत्यन्तर्दशसुवाहुपुं ॥ १३ ॥

इयम् । या । नीची । अर्किणी । रूपा । रोहिण्या ।

कृता । चित्राद्देव । प्रति । अदर्शि । आश्चयनी । अन्तः ।

दशसुं । वाहुपुं ॥ १३ ॥

अस्यामृच्युपसःस्तुतिः । सूर्यप्रभायावा । येषं नीची अवाकृती अर्किणी स्तुतिमती
रूपा रूपवती रोहिण्या प्रकाशयुक्ता कृता ऋषाः सूर्यप्रभावोत्पादिता सा अन्तर्वृत्तांडस्वमध्ये
वाहुपु वाहुस्थानीयास्तु दशसु दशसंत्याकासु दिक्षु आयती आगच्छती चित्रेव चित्रागौरिव
प्रत्यदर्शि सर्वैरदश्यत् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

प्रजाहंसिस्रोअत्यायमीयुर्न्यन्त्याअर्कमभितोविविश्रे ।

बृहद्धतस्थौभुवनेष्वन्तःपर्वमानोहरितआविवेश ॥ १४ ॥

प्रजाः । ह । तिस्रः । अतिः आयम् । ईयुः । नि । अन्याः ।

अर्कम् । अभितः । विविश्रे । बृहत् । ह । तस्थौ । भुवनेषु ।

अन्तरिति । पर्वमानः । हरितः । आ । विवेश ॥ १४ ॥

यास्तिस्रः प्रजाः अत्यायमीयुः अत्यायमायन् अन्यास्ताइमाः प्रजाः अर्कमर्चनीयमग्निं
अभितोनिविश्रे अभितोनिविष्टाः ततोपरायभूयुः । भुवनेष्वन्तर्मध्ये बृहत् महानसावादित्यः
प्रजापतिरित्येके तस्थौ प्रकाशयन्निष्टव हरितोदिशःपर्वमानोवामुराविवेश आविष्टः । ही पूरणौ ।
वर्धावेतस्पन्नात्तजं-प्रजाहंसिस्रोअत्यायमीयुरिति यावेताइमाः प्रजास्तिस्रोअत्यायमायंस्तानीषा-
नि यथासि यथायथाधेररपादान्पन्त्या अर्कमभितोनिविश्रइति ताइमाः प्रजा अर्कमभितोनिविष्टा

इममेवाग्निं बृहद्धवस्थौ भुवनेष्वन्तरित्पदञ्च एवबृहद्भुवनेष्वन्तरसावादित्यः पवमानोहरित आवि-
विवेशेति वायुरेव पवमानो दिशोहरित आविष्टइति । वाजसनेयिनोप्यामनान्त-सप्तपोतप्यत
सप्रजाअसृजत ताअस्यप्रजाः सृष्टाः परावभूवुः तानीमानिवपांसीत्युपक्रम्य प्रजाहविस्रोअत्या-
यमीयुरिति याअमूः प्रजाअत्यायन् न्यन्याअर्कमभितोविविश्रइति अग्निर्वाअर्कस्तमिमाः प्रजा-
अभितोनिविष्टास्ताइमाः पराभूता बृहद्धवस्थौभुवनेष्वन्तरिति प्रजापतिमेवैवदङ्गमनूकं पवमानो
हरितआविवेशेति दिशोवैहरितस्ता अयं पवमानआविष्टइति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसां दित्यानां ममृतस्य नाभिः ।
प्रनुवोचंचिक्वितुपेजनायमागामनां गार्दिति वधिष्ट ॥ १५ ॥

माता । रुद्राणाम् । दुहिता । वसूनाम् । स्वसां । आदित्यानाम् ।
अमृतस्य । नाभिः । प्र । नु । वोचम् । चिक्वितुपे । जनाय ।
मा । गाम् । अनां गाम् । अदितिम् । वधिष्ट ॥ १५ ॥

अस्मिन् दृचे गौःस्तूयवे-या गौः रुद्राणां रुद्रपुत्राणां मरुतां मादा जननी वसूनां दुहिता
पुत्री आदित्यानां स्वसा भगिनी अमृतस्य पयसोनाभिः आयासस्थानं तां अनागां अनागसं
अदितिमदीनां गां गोरूपां देवीं मावधिष्ट हे जना गार्दिति वधिष्टेति चिक्वितुपे चेतनाववे जनाय
नु इदानीं प्रवोचं अहं मावोचमिति शुश्रूपमाणेभ्य उपदेशः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

वचोविदं वाचमुदीरयन्तीं विश्वाभिर्धीभिर्रुपतिष्ठमानाम् ।
देवी देवेभ्यः पर्येयुर्पां गामामावृक्तमर्त्योद्भ्रजेताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

वचः । विदंम् । वाचम् । उतर्द्धुरयन्तीम् । विश्वाभिः । धीभिः ।
उपतिष्ठमानाम् । देवीम् । देवेभ्यः । परिं । आवृक्तमर्त्योद्भ्रजेताम् ।
गाम् । आ । मा । अवृक्तम् । मर्त्यैः । उद्भ्रजेताः ॥ १६ ॥ ८ ॥

वचोविदं वचसोलंभयित्रीं वाचमुदीरयन्तीं पयः पीत्वा पश्चाद्वाचमुदीरयन्तीं । क्षुवितोहि
जगो न वाचमुदीरयति भुक्त्वा पश्चाद्मुदीरयति । विश्वाभिः सर्वाभिर्धीभिर्वाग्भिः उपतिष्ठमानां दे-

वीं योतमानां देवेभ्यो देवार्थं मा मां एयुषीं अवगच्छन्तीं मां दध्रचेता अल्पबुद्धिर्मर्त्योमिनुष्यः
पर्यावृक्त परिवर्जयति ॥ १६ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

त्वमग्रइति द्वाविंशत्युचं नवमं सूक्तं गायत्रमाग्नेयं । भृगुगोत्रः प्रयोगोनामऋषिः बार्हस्पत्यः
पावकविशेषेण विशिष्टोऽयस्त्वयोवा । यद्वा सहोनामःपुत्रौ गृहपतियविष्टसंज्ञकौ द्वावग्नी तौ सहे-
दं सूक्तमपश्यतां तस्मादस्य तावृषी । अथवा तयोरेन्यतरः । तथाचानुक्रान्तं—त्वमग्नेद्विधिका भा-
र्गवः प्रयोगो बार्हस्पत्योवाग्निःपावकः सहसस्युतयोर्वाग्नेयोर्गृहपतियविष्टयोर्वाग्न्यतर आग्नेयंत्विति ।
प्रातरनुवाकस्याग्नेयेकवौ गायत्रेच्छन्दसि आदितोऽष्टादशचं । सूत्रितंच—त्वमग्नेबृहद्वयइत्यष्टा-
दशाचंन्तस्वेतिसूक्तेइति । देवसुवांहविःश्वग्नेर्गृहपतेरनुवाकया त्वमग्नेबृहद्वयइत्येषा । सूत्रितंच—
त्वमग्नेबृहद्वयो हव्यवाळ्मिरजरःपितानइति । अन्वारंभणीयायामग्नेर्भगिनोनुवाक्या आसवं-
सवितुस्त्वेषा । सूत्रितंच—आसवंसवितुर्यथा सनोराधांत्याभरेति । आसिप्रविकेपूक्थ्येषु तृ-
तीयसवने भैत्रावरुणस्याग्निबोवृधन्तमिति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्त्वृचः । सूत्रितंच—अग्निबोवृध-
न्तमग्नेयंयज्ञमभ्वरमिति । दशमेहनि इमंनोयज्ञमिति स्तोकसूक्तस्य द्वितीयस्यस्थाने अग्नेघृत-
स्येत्येषा । सूत्रितंच—स्तोकसूक्तस्य द्वितीयतृतीययोःस्थानेग्नेघृतस्यधीतिभिरुपेसुअन्धसर्पिपद्-
त्येते इति ।

तत्र पथपा—

त्वमग्नेबृहद्वयोर्दधासिदेवदाशुषे । कविर्गृहपतिर्युवा ॥ १ ॥

त्वम् । अग्ने । बृहत् । वयः । दधासि । देव । दाशुषे ।

कविः । गृहपतिः । युवा ॥ १ ॥

हे देव द्योतमानाग्ने कविः क्रान्तकर्मा गृहपतिः गृहपालको युवा नित्यवरुणस्त्वं दाशुषे
हविषामदाने यजमानाय बृहद्वयः महदन्नं दधासि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनुर्द्वानयासहदेवाँअग्नेदुवस्युवा । चिकिर्द्विभान्वावंह ॥ २ ॥

सः । नुः । द्विद्वानया । सह । देवान् । अग्ने । दुवस्युवा ।

चिकित् । विभानो इति विद्वानो । आ । वह् ॥ २ ॥

हे विज्ञानो विशिष्टदीप्ते अग्ने सत्त्वं चिद्विद् ज्ञातासत् नोस्माकं इवस्युवा परिचरणशी-
लया ईळानया स्तुवत्या वाचासह देवानावह ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वयाहस्त्रियुजावृषं चोर्दिष्टेनयविष्ठय । अग्निष्मोवाजसातये ॥ ३ ॥

त्वया । ह । स्त्रित् । युजा । वृषम् । चोर्दिष्टेन ।

यविष्ठय । अग्नि । स्मः । वाजसातये ॥ ३ ॥

हे यविष्ठय युवतमाग्ने चोर्दिष्टेनाविशयेन धनानां भेरयिन्ना त्वया युजा स्त्रिय सह्यापेनै-
व वषं भार्गवाः प्रयोगाः वार्हस्पत्याः पावकाः अग्नयोवा वाजसातये अनदाभायाग्निष्मः शत्रू-
नग्निभवेम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

और्वंशृगुवच्छुचिममवानवदाहुवे । अग्निंसमुद्रवांससम् ॥ ४ ॥

और्वंशृगुवत् । शुचिम् । अमवानवत् ।

आ । हुवे । अग्निम् । समुद्रवांससम् ॥ ४ ॥

समुद्रवांससं समुद्रमध्यवर्तिनं वाडवं शुचिं शुद्धमग्निं और्वंशृगुवत् यथा और्वंशृगुः अम-
वानवत् यथा अमवानः तथा हुवे आह्वयाम्यहं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

हुवेवार्तस्वनं कविपुर्जन्यकन्द्यंसहः । अग्निंसमुद्रवांससम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

हुवे । वार्तसांसनम् । कविम् । पुर्जन्यकन्द्यम् । सहः ।

अग्निम् । समुद्रवांससम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

वार्तस्वनं वार्तसदृशध्वनिं कविं कान्ताकर्माणं पुर्जन्यकन्द्यं पुर्जन्यसदृशकन्द्वत् सहः स-
हस्विनं वाडवमग्निं हुवे आह्वयामि । अन्यद्वत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी-

आसुवन्सवितुर्यथाभगस्येवभुजिंहुवे । अग्निंसमुद्रवाससम् ॥ ६ ॥

आ । सुवम् । सवितुः । यथा । भगस्यइव ।

भुजिम् । हुवे । अग्निम् । समुद्रवाससम् ॥ ६ ॥

सवितुः प्रेरकस्य देवस्य सर्वं यथा प्रसवं इव भगस्येव भुजिं भगाख्यस्य देवस्य प्रोग-
मिव च समुद्रवाससमग्निं आहुवे आह्वयामि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अग्निवोवृधन्तमध्वराणांपुरुतमम् । अच्छानत्रेसहस्वते ॥ ७ ॥

अग्निम् । वः । वृधन्तम् । अध्वराणाम् ।

पुरुतमम् । अच्छ । नत्रे । सहस्वते ॥ ७ ॥

अध्वराणामर्हिंस्यानां बलिनां नत्रे बन्धुं सहस्वते बलवन्तं विभक्तिव्यत्ययः वृधन्तं ज्वा-
लाभिर्वर्धमानं पुरुतमं अविशयेन बहुमग्निं ऋत्विजोवोभूयं अच्छ अभिगच्छत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अप्यथानआभुवत्वष्टारूपेवतक्ष्या । अस्यकत्वायशस्वतः ॥ ८ ॥

अयम् । यथा । नः । आहुवत् । त्वष्टा ।

रूपाइइव । तक्ष्या । अस्य । कत्वा । यशस्वतः ॥ ८ ॥

अयमग्निर्नोस्मान् तक्ष्या विकर्तव्यानि रूपेव त्वष्टा रूपाणि वर्धकित्वि यथा येनप्रकारे-
ण आभुवत् आभवति तथैवमग्निं अभिगच्छतेत्यर्थः । किंच वयं अस्याग्नेः कत्वा प्रज्ञानेन यु-
क्ताः यशस्वतो यशस्वन्तो भवेमेति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अपंविश्वाअग्निश्रियोग्निर्देवेषुपत्यते । आवाजैरुपनोगमत् ॥ ९ ॥

अयम् । विश्वाः । अग्निः । श्रियः । अग्निः ।

देवेषु । पत्यते । आ । वाजैः । उप । नः । गमत् ॥ ९ ॥

मं०८ अ०१० सू०११] षष्ठोऽष्टकः ५५५

मनुष्याणां विश्वाः सर्वाः श्रियः संपदः देवेषु देवानां मध्ये योषमशिरभिपत्यते अ-
भिगच्छति सोशिनोऽस्मानपि वाजैरनैरुपागमदुपागच्छतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

विश्वेषामिहस्तुहिहोतृणांयशस्तमम् । अग्निंयज्ञेषुपूर्वम् ॥१०॥१०॥

विश्वेषाम् । इह । स्तुहि । होतृणाम् ।

यशःस्तमम् । अग्निम् । यज्ञेषु । पूर्वम् ॥ १० ॥ १० ॥

विश्वेषां सर्वेषां होतृणांमध्ये यशस्तमं यशस्वितमं यज्ञेषु पूर्वं मुख्यं अग्निहास्यदीपे
यज्ञे हे स्तोतः स्तुहि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे दशमोऽष्टकः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

शीरंपावकशोचिपंज्येष्ठोयोदमेष्वा । दीदार्यदीर्घश्रुत्तमः ॥ ११ ॥

शीरम् । पावकश्शोचिषम् । ज्येष्ठः । यः ।

दमेषु । आ । दीदार्य । दीर्घश्रुत्तमः ॥ ११ ॥

ज्येष्ठो देवानांमुख्यो दीर्घश्रुत्तमो अतिशयेनविद्वानग्निः दमेषु यज्विनां गृहेषु आदीदाय
आदीप्यते तं शीरं अनुशापिनं । तथाचयास्कः-अनुशापिनमितिवा शिनमितिचेति । पाव-
कशोचिपं पावकदीर्घं स्तुहीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तमर्वन्तंसानसिंघृणीहिविप्रशुष्मिणाम् । मित्रंनयात्पज्जनम् ॥१२॥

तम् । अर्वन्तम् । न । सानसिम् । गृणीहि ।

विप्र । शुष्मिणाम् । मित्रम् । न । यात्पज्जनम् ॥ १२ ॥

हे विप्र मेधाविन् स्तोतः अर्बन्तं न अश्वमिव सानसिं संभजनीयं शुष्मिणं बलिनें मित्रं
न सखाममिव यातयन्नं हतशत्रुजननं तमसिं गृणीहि स्तुहि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

उपत्वाजामयोगिरोदेदिशतीर्हविष्कृतः । वायोरनीकेअस्थिरन् ॥ १३ ॥

उप । त्वा । जामयः । गिरः । देदिशतीः । हविःऽकृतः ।

वायोः । अनीके । अस्थिरन् ॥ १३ ॥

हे अग्ने हविष्कृतो यजमानार्थं गिरः स्तुतयः जामयः स्वसारद्व देदिशतीः तवगुणान्
दिशन्तयः त्वा त्वापुपतिष्ठन्ते चापोरनीके समीपे त्वां समेधयन्त्यः अस्थिरन् अतिष्ठंश्च ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यस्यत्रिधात्वदंतं वार्हिस्त्वस्त्वावसंदिनम् । आपश्चिन्निदधापदम् ॥ १४ ॥

यस्य । त्रिधातुं । अदंतम् । वार्हिः । तस्थौ ।

असंमऽदिनम् । आपः । चिन् । नि । दध् । पदम् ॥ १४ ॥

मस्याग्नेस्त्रिधातु विरवृतं अनावृतं च असंदिनं अवदं च प्रस्तरणकालेहि वार्हिरवदं भव-
ति वार्हिस्त्वस्थौ आसनार्थं तिष्ठति । तस्मिन्नग्नावापश्चिद् आपोपि पदं स्थानं निदध निदधति
आन्तरिक्ष्यामाध्यमिके पदं निदधतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

पदं देवस्थं मीह्रुपोनाभृष्टाभिरूतिभिः । भद्रासूर्यइवोपदृक् ॥ १५ ॥ ११ ॥

पदम् । देवस्थं । मीह्रुपः । अनाभृष्टाभिः ।

ऊतिभिः । भद्रा । सूर्यःऽइव । उपदृक् ॥ १५ ॥ ११ ॥

मीह्रुपः कामानां सेकुर्देवस्य चोतमानस्याग्नेः पदं स्थानं अनाभृष्टाभिः शत्रुभिरनाभृष्टा-
भिः ऊतिभीरक्षाभिः भजनीयं भवतीत्यर्थः तथैवास्योपदृक् उपदृष्टिरपि सूर्यइव यथा सूर्य-
स्त्वदृष्टा मनुष्यैर्भजनोपाभवति ॥ १५ ॥

॥ इति पद्यस्य सप्तमे एकादशोपसर्गः ॥ ११ ॥

अथ षोडशी-

अग्ने॑ घृतस्य॑ धी॒तिभि॑स्ते॒पानो॑ दे॒वशो॑चि॒र्पा । आ॒दे॒वान्वा॑क्षि॒यक्षि॑ च ॥ १६ ॥

अग्ने॑ । घृतस्य॑ । धी॒तिभिः॑ । ते॒पानः॑ । दे॒व ।

शो॒चि॒र्पा । आ । दे॒वान् । व॒क्षि । य॒क्षि । च ॥ १६ ॥

हे देव योतमानाग्ने घृतस्य दीप्तिसाधनस्याल्पस्य धीतिभिः निधानैः तेषानः तपन् शोचिर्पा ज्वालया देवान् प्रत्यावक्षि आवह यक्षि यज च ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

तं॒त्वा॒ज॒न॒न्त॒मा॒तरः॑ क॒वि॒दे॒वा॒सो॑ अ॒ह्निरः॑ । ह॒व्य॒वा॒हृ॒म॒मर्त्य॑म् ॥ १७ ॥

तम् । त्वा॒ । अ॒ज॒न॒न्त॒ । मा॒तरः॑ । क॒वि॒म् । दे॒वा॒सः॑ ।

अ॒ह्निरः॑ । ह॒व्य॒वा॒हृ॒म् । अ॒मर्त्य॑म् ॥ १७ ॥

हे अंगिरोमे कवि कान्तकर्माणं अमर्त्यं मरणरहितं हव्यवाहं हविषां वोढारं तं प्रसिद्धं त्वा त्वां देवासो देवाः मातरश्चाजनन्त जनयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

प्र॒चे॒त॒सं॒त्वा॒क॒वे॒भे॒दू॒तं॒वरे॑ण्यम् । ह॒व्य॒वा॒हं॒नि॒पे॒दिरे॑ ॥ १८ ॥

प्र॒चे॒त॒सम् । त्वा॒ । क॒वे॒ । अ॒ग्ने॑ । दू॒तम् । वरे॑ण्यम् ।

ह॒व्य॒वा॒हृ॒म् । नि॒ । से॒दि॒रे॑ ॥ १८ ॥

हे कवे कान्तकर्मक्षमे प्रचेतसं परुष्टपुष्टिं वरेण्यं वरणीयं दूतं देवानां हव्यवाहं हविषां वोढारं त्वा त्वां निपेदिरे देवानिषीदन्ति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

न॒हि॒मे॒अ॒स्त्य॒भ्या॒न॒स्व॒धि॒ति॒र्व॒न॒न्व॒ति । अ॒थै॒ता॒हृ॒ग॒भ॒रामि॑ते ॥ १९ ॥

न॒हि॒ मे॒ । आ॒स्ति॑ । अ॒भ्या॑ । न । स्व॒धि॒तिः॑ । व॒न॒न्व॒ति ।

अ॒र्थ॑ । ए॒ता॒हृ॒क् । अ॒रामि॑ । ते ॥ १९ ॥

हे अग्ने मे मम भार्गवस्य प्रयोगस्य ऋपेः अद्या गौः । अद्या उस्मेति गोनामसु पाठा-
त् । नहस्ति नविद्यते । यस्याः पयसाज्येनच त्वां यजेप । किंच स्वधितिः परशुः नहि वन-
न्वति काष्ठानि हन्ति यैःकौष्ठैः त्वां समिन्धीय । अथैतादृक् अग्निहोत्रार्थं पयसोदोग्धीं गां इ-
न्धनसाधनानि काष्ठानि चैवत्सर्वं ते तुभ्यं अहं भ्रामि ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

यदग्नेकानिकानिचिदातेदारूणिदध्मसि । तार्जुपस्त्रयविष्टय ॥ २० ॥

यत् । अग्ने । कानि । कानि । चित् । आ । ते । दारूणि ।
दध्मसि । ता । जुपस्व । यविष्टय ॥ २० ॥

पूर्वस्यामृच्युकार्थस्य विवरणमत्र । हे यविष्टय युवतमाग्ने तुभ्यं यद्यदा कानि कानिचि-
त् यानिकान्यपि दारूणि काष्ठानि आदध्मसि आधारयामि । तदा वा तानि अपरशुवृकणान्य-
पि जुपस्व सेवस्व । तथाच यजुर्ब्राह्मणं—नहस्मवै पुराग्निरपरशुवृकणं दहति तदस्मै प्रयोगएव
ऋगिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानिचेति समिवमादधात्यपरशुवृकणमेवास्यै स्वदयति सर्वमस्मै स्व-
दत्तइति ॥ २० ॥

अथैकविंशी-

यदत्पुपजिह्विकायहृन्नोअतिसर्पति । सर्व्वतदस्तुतेघृतम् ॥ २१ ॥

यत् । अत्ति । उपजिह्विका । यत् । वन्नः । अतिसर्पति ॥
सर्व्वम् । तत् । अस्तु । ते । घृतम् ॥ २१ ॥

हे अग्ने यव काष्ठादिकं उपजिह्विका उपजिघतीत्युपजिह्विका अत्ति भक्षयति यच्च
काष्ठादिकं वन्नः वमत्युदकमितिवन्नः । उपजिह्विकावन्नशब्दौ यद्यपि पर्यायौ तथापि पृथगु-
पादानात् वन्नशब्दस्तद्विशेषे पर्यवस्यति । सोप्यतिसर्पति अतिगच्छति तत्सर्व्वं ते तव घृतं घृ-
तसदृशमस्तु यथा घृतं तव मियकरं भवति तथा मियकरं भवत्वित्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

अग्निमिन्धानोमनसाधियंसचेतमर्त्यः ।

अग्निमीधेविवस्वमिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

अग्निम् । इन्धानः । मनसा । धियम् । सचेत । मर्त्यः ।

अग्निम् । ईधे । विवस्वमिः ॥ २२ ॥ १२ ॥

मर्त्योमनुष्योऽग्निमिन्धानः काष्ठैःपञ्चलम् मनसैव श्रद्धधानो धियंकर्मसचेत काले शजेव ।
विवस्वमिः ऋत्विग्भिश्चाग्निमेव ईधे पञ्चलति ॥ २२ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अदर्शीति चतुर्दशर्चं दशमं सूक्तं काण्वस्य सोभरेरार्षं । अत्रानुकम्पते-अदर्शीपलूना सो-
भरिवाहंतं पंचमीविराडूपा सप्तम्याद्ययुजःसवोबृहत्यः अष्टम्यादियुजः ककुब्धगीपसी ककुब्धनु-
ष्टुबन्त्याग्निमारुतीति । पंचमीसप्तमीनवम्येकादशीत्रयोदशमः पंचसतोबृहत्यः अष्टमीद्वादशयौककु-
भौ दशमी गायत्री चतुर्दशयनुष्टुप शिष्टाबृहत्यः । आग्नेयं वित्युक्त्वाद्भिर्देवता अन्त्यायास्त्वग्नि-
मंरुतश्च । मातरनुवाकस्याग्नेयेऋतौ बाहंतं छन्दस्यादितः सप्तर्चः । सूत्रितंच-अदर्शितातु वित्तमइति
समेतिबाहंतं । आग्निष्ठविकेपूवध्वेषु मैत्रावरुणस्य प्रमं हिष्टायेति वैकल्पिकः स्तोत्रियस्तुचः । सूत्रि-
तंच-प्रमं हिष्टापगायतप्रसोअग्नेतवोतिभिरिति । अध्यायोपाकरणोत्तर्जनयोः मण्डलान्पहो-
मे आग्नेपाहीत्येपा । सूत्रितंच-माचिदाग्नेयोहिमरुत्सत्त्वा यत्तेराजन्नेइति ।

तत्र प्रथमा-

अदर्शिगातुवित्तमोयस्मिन्व्रतान्यादधुः ।

उपोपुजातमार्यस्यवर्धनमग्निनक्षन्तनोगिरः ॥ १ ॥

अदर्शि । गातुवित्तंमः । यस्मिन् । व्रतानि । आदधुः ।

उपो इति । सु । जातम् । आर्यस्य । वर्धनम् ।

अग्निम् । नक्षन्तु । नः । गिरः ॥ १ ॥

यस्मिन्नग्नौ ब्रह्मणि कर्माणि आदधुः यजमानाः आदधन् गातुवित्तमोविशयेन मार्गाणां ज्ञात्वा सोमिरदर्शि मादुरभूत् । किंच भुजातं सम्यक् प्रादुर्भूतं अस्त्यार्थस्य उत्तमवर्गस्य वर्धनं वर्धयितारमग्निं नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचः उपोन्नन्त उपगच्छन्त्येव । नक्षगतावितिधातुः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रदेवोदासो अग्निर्देवाँ अच्छानमज्मना ।

अनुमातरं पृथिवीं विवाष्टते तस्थौ नाकस्य सानवि ॥ २ ॥

प्र । देवैः ३ दासः । अग्निः । देवान् । अच्छं । न । मज्मना ।

अनु । मातरं । पृथिवीम् । वि । वृष्टे । तस्थौ ।

नाकस्य । सानवि ॥ २ ॥

देवोदासः देवोदासेनाह्वयमानोऽग्निः मातरं । सर्वस्य लोकस्य धारकत्वात् पृथिवी माता । तां पृथिवीमच्छ प्रति देवान् तस्य दियोदासस्य यज्ञे देवान् अनु प्रति हविर्वोढुं नप्रविवृते यस्मादेनमग्निं दियोदासो मज्मना बलेनाजुहाव तस्मादपमग्निः नाकस्य स्वर्गस्य सानवि समुच्छ्रिते देशे स्वायतनएव तस्थावतिष्ठत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्माद्रेजन्त कृष्टयश्चर्कृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेधसां ताविवत्मनाग्निं धीभिः सपर्यत ॥ ३ ॥

यस्मात् । रेजन्त । कृष्टयः । चर्कृत्यानि । कृण्वतः । सहस्रसाम् ।

मेधसांतौ षड्व । त्मना । अग्निम् । धीभिः । सपर्यत् ॥ ३ ॥

यस्मात्कारणात् चर्कृत्यानि कर्तव्यानि कर्माणि कृण्वतः कुर्वाणान् मनुष्यान् कृष्टयः इतरेषु मनुष्या रेजन्त कल्पन्ते तस्मादिदानीं हे जना सूर्य सहस्रसां गवां धनानां च सहस्रस्य दातारमग्निं मेधसांतौ यज्ञे धीभिः कर्तव्यैः कर्मभिः त्मना आत्मनैव सपर्यत परिचरत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रयंरायेनिनीपसिमर्तोयस्तेवसोदाशत् ।

सवीरंधत्ते अग्रउक्थशांसिनं त्मना सहस्रपोषिणम् ॥ ४ ॥

प्र । यम् । राये । निनीषसि । मर्तः । यः । ते । वसो इति । दाशत् ।
सः । वीरम् । धत्ते । अग्रे । उक्थशंसितनम् । स्मना ।
सहस्रपोषिणम् ॥ ४ ॥

हे वसो वासकाग्रे त्वं यं तव स्तोतारं राये धनार्थं प्रनिनीषसि प्रनेतुमिच्छसि । यक्षमर्ता-
मनुष्यस्ते तुभ्यं दाशत् हवींषि प्रयच्छति समनुष्यः उक्थशंसितं उक्थानां शंसितारं स्मना
आत्मनैव सहस्रपोषिणं बहुधनं वीरं पुत्रं धत्ते धारयति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सदृहेचिद्वज्रितृणत्तिवाजमर्वतासधत्तेअक्षितिश्रवः ।
त्वेदेवत्रासदापुरुवसोविश्वावामानिधीमहि ॥ ५ ॥ १३ ॥

सः । दृहे । चिद् । अजि । तृणत्ति । वाजम् । अर्वता । सः ।
धत्ते । अक्षिति । श्रवः । त्वे इति । देवत्रा । सदा । पुरुवसो इति
पुरुवसो । विश्वा । वामानि । धीमहि ॥ ५ ॥ १३ ॥

हे पुरुवसो बहुधनाग्रे यस्तुभ्यं हवींषि प्रयच्छति सयजमानो दृहेचिद्वद्रेपि शत्रुपुरे स्थि-
तं वाजमर्त्तं अर्वताश्वेन अजितृणानि हिनस्ति । यथा सयजमानः अक्षिति अक्षीणं श्रवोर्न
धत्ते धारयति । तथाचसति तुभ्यं हविषां मदातारो वयमपि देवत्रा देवे त्वयि स्थिता विश्वासवा
सर्वाणि वामानि वननीयानि धनानि तदा सर्वदा धीमहि धारयामः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी-

योविश्वाद्यतेवसुहोतामन्द्रोजनानाम् ।
मधोर्नपात्राप्रथमान्यस्मैप्रस्तोमापन्प्रग्रये ॥ ६ ॥

यः । विश्वा । द्यते । वसु । होता । मन्द्रः । जनानाम् । मधोः ।
न । पात्रा । प्रथमानि । अस्मै । प्र । स्तोमाः । यन्ति । अग्रये ॥ ६ ॥

होता देवानामाहाता मन्द्रो मोदमानो योऽग्निः विश्वा सर्वाणि वसु वसुनि धनानि जनानां जनेभ्यो दयते प्रयच्छति तस्मा अस्मा अग्नये मघोर्न मदकरस्य सोमस्येव प्रथमानि मुख्यानि पात्रा पात्राणि स्तोमाः प्रयन्ति प्रगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो ममृज्यन्ते देवयवः ।

उभेतो केतनये दस्म विशपते पर्षि राधो मघोनाम् ॥ ७ ॥

अश्वम् । न । गीः ऽग्निः । रथ्यम् । सुदानवः ।

ममृज्यन्ते । देवयवः । उभे इति । तोके इति । तनये ।

दस्म । विशपते । पर्षि । राधः । मघोनाम् ॥ ७ ॥

हे दस्म दर्शनीय विशपते विशापते अग्ने यं त्वां सुदानवः शोभनदानाः देवयवो देवानात्मन इच्छन्तो यजमानाः रथ्यं रथस्य बोढारं अश्वं न अश्वमिव गीर्भीः स्तुतिभिः ममृज्यन्ते परिचरन्ति । त्वमस्माकं यजमानानां तोके पुत्रे तनये पौत्रे चोभे उन्नयस्मिन् मघोर्ना धनवतां यो धनं पर्षि प्रयच्छ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रमंहिष्ठा यगायत ऋतात्रे वृहते शुक्रशोचिपे ।

उपस्तुतासो अग्रये ॥ ८ ॥

प्र । मंहिष्ठाय । गायत । ऋतऽत्रे । वृहते ।

शुक्रशोचिपे । उपस्तुतासः । अग्रये ॥ ८ ॥

ये मयं उपस्तुतासः उपस्तुतारो मंहिष्ठा य दातुमया ऋतात्रे यज्ञवते सत्यवते वा वृहते गृह्ये शुक्रशोचिपे दीप्ततेजसे अग्नये प्रगायत स्तोत्रं पठत ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आविंसते मघवा वीरव्यशाः समिद्धोद्युःक्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य मुमतिर्नवीयस्य च्छावा जंभिरागमत् ॥ ९ ॥

आ । वंसते । मघइवा । वीरइवत् । यशः । समइइङ्कः ।
 युम्नी । आइङ्कतः । कुवित् । नः । अस्य । सुइमतिः ।
 नवीयसी । अच्छ । बाजेजिः । आइगमत् ॥ ९ ॥

मघवा धनवान् पुत्री अन्नवान् यशस्वीवा । तथाच्यास्कः—युम्नपोततेर्यशोवान्नेर्वि ।
 समिद्धः संदीप्तः वीरवत् पराक्रमोपेतः आहुतः ऋत्विगादिभिराहूतोभिः यशोपशस्करं अन्नमा-
 वंसते यजमानेभ्यः आमयच्छति । अस्याग्नेः नवीयसी नवतरामुपतिः अनुग्रहबुद्धिः नोस्मान्
 अच्छ प्रति बाजेभिः अन्नैः सह कुवित् बहुवारं सलिलं कुविदिति बहुनामसुपाठाय आगमव
 आगच्छतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

प्रेष्टमुप्रियाणांस्तुत्यासावतिथिम् । अग्निस्थानांयमम् ॥ १० ॥ १४ ॥

प्रेष्टम् । ऊँ इति । प्रियाणाम् । स्तुति । आइसाव ।

अतिथिम् । अग्निम् । रथानाम् । यमम् ॥ १० ॥ १४ ॥

हे आसाव स्तोतः प्रियाणां प्रेष्टं नियतमं अतिथिं अग्न्यागतं रथानां यमं यन्तारं
 अग्निमेव स्तुहि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकादशी—

उदितायोनिदितावेदितावस्त्रापद्भिर्योववर्तति ।

दुष्टरायस्यप्रवणेनोर्मयोधिवावाजुंसिपासतः ॥ ११ ॥

उत्इइता । यः । निइदिता । वेदिता । वसु । आ ।

यद्भिर्यः । ववर्तति । दुष्टराः । यस्य । प्रवणे । न ।

ऊर्मयः । धिया । वाजम् । सिपासतः ॥ ११ ॥

वेदिता वेचा यन्निषोयज्ञाहोमिः उदिता उदितानि उद्वतानि निदिता निन्दितानि श्रुता-
निच वसु वसूनि धनानि आववर्षति आववर्षति । धिया कर्मणा वाजं संग्रामं सिपासतः सं-
भक्तुमिच्छतः यस्याग्नेर्वालाः प्रवणेनोर्मयः प्रवणाग्निमुखाः समुद्रस्यतरंगाइव दुष्टराः तर्ह्यमश-
क्याः तर्माग्निं हे स्तोतः स्तुहीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

मानोद्वृणीतामतिथिर्वसुरग्निःपुरुप्रशस्तएषः ।

यःसुहोतास्वध्वरः ॥ १२ ॥

मा । नः । वृणीताम् । अतिथिः । वसुः । अग्निः ।

पुरुप्रशस्तः । एषः । यः । सुहोता । सुध्वरः ॥ १२ ॥

वसुर्वासकः अतिथिरतिथिवत्प्रियः पुरुप्रशस्तः बहुभिः स्तुतः सुहोता सुधु देवानामाह्वा-
ता स्वध्वरः सुप्रसन्न योमिः सएषोमिः नोस्मभ्यं माह्वणीतां केनापि नरुध्यतां केनाप्यनवरुद्धः
सन् अग्निः अस्मभ्यमभीष्टं प्रयच्छत्वित्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

मोतेरिपुन्येअच्छोक्तिभिर्वसोग्नेकेभिश्चिदैवैः ।

कीरिश्चिद्वित्वामीदृदूत्याघरातहंव्यःस्वध्वरः ॥ १३ ॥

मो इति । ते । रिपुन् । ये । अच्छोक्तिभिः ।

वसो इति । अग्ने । केभिः । चित् । एवैः । कीरिः । चित् ।

हि । त्वाम् । ईदृ । दूत्याय । रातहंव्यः । सुध्वरः ॥ १३ ॥

हे वसो वासकाग्ने त्वां ये मनुष्याः अच्छोक्तिभिः अभिष्टुतिभिः केभिः कैः सुखकरैः एवै-
श्विद् अभिगमनेरपि ते स्तोतारो मोरिपन् मैव हिंसन्तां । रातहव्यो दत्तहविष्कः स्वध्वरः शोभ-
नप्रज्ञः कीरिश्विद् स्तोतापि दूत्याय हविर्वह्नादित्क्षणाय दूतकर्मणे त्वामीदृहि स्तौतिखलु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आग्नेयाहिमरुत्संवारुद्रेभिःसोमंपीतये ।

सोमंपाउर्पसुपुतिमादपस्त्रस्वर्णरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

आ । अग्ने । याहि । मरुत्सखा । रुद्रेभिः ।

सोमं पीतये । सोभर्याः । उषं ।

सुष्टुतिम् । मादयस्व । स्वःऽनरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

हे अग्ने मरुत्सखा मरुतांपियस्त्वं स्वनेरे अस्माकं यजनलक्षणे कर्मणि सोमपीतये सो-
मपानाय रुद्रेभीरुद्रेः मरुद्भिः सह आयाहि आगच्छ । सोभर्याः सोभरेर्मम सुष्टुतिं शोभनां स्तु-
तिं चोपागच्छ । मादयस्व स्तुतिं श्रुत्वा सोमं पीत्वा आत्मानं मादय च ॥ १४ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले दशमोऽनुवाकः ॥ १० ॥

॥ इति प्रागाथमष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥ ८ ॥

वेदिता वेत्ता यज्ञियोयज्ञाहोमिः उदिता उदितानि उद्वतानि निदिता निन्दितानि श्रुता-
निच यस्तु यस्तुनि धनानि आववर्तति आववर्तयति । धिया कर्मणा वाजं संग्रामं सिपासतः सं-
भक्तुमिच्छतः यस्याग्नेर्वालाः प्रवणेनोर्षयः प्रवणाभिमुक्ताः समुद्रस्यतरंगाद्भव दुष्टराः तर्षुमश-
क्याः तमग्निं हे स्तोतः स्तुहीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

मानोद्धणीतामतिथिर्वसुरग्निःपुरुप्रशस्तएवः ।

यःसुहोतास्वध्वरः ॥ १२ ॥

मा । नः । त्दुर्णीताम् । अतिथिः । वसुः । अग्निः ।

पुरुप्रशस्तः । एवः । यः । सुहोता । सुअध्वरः ॥ १२ ॥

बहुवांसकः अतिथिरतिथिवत्प्रियः पुरुप्रशस्तः बहुभिः स्तुतः सुहोता सुष्टु देवानामाहा-
ता स्वध्वरः सुयज्ञश्च योमिः सएवोमिः नोस्मभ्यं माहणीतां केनापि नरुध्यतां केनाप्यनवरुध्यः
सन् अग्निः अस्मभ्यमभीष्टं प्रयच्छत्वित्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

मोतेरिपुन्येअच्छोक्तिभिर्वसोग्रेकेभिश्चिदेवैः ।

कीरिश्चिद्वित्त्वामीद्वेदूत्यायरातहंव्यःस्वध्वरः ॥ १३ ॥

मो दति । ते । रिपन् । ये । अच्छोक्तिःइभिः ।

वसो इति । अग्ने । केभिः । चित् । एवैः । कीरिः । चित् ।

हि । त्वाम् । ईद्वे । दूत्याय । रातहंव्यः । सुअध्वरः ॥ १३ ॥

हे वसो वासकाग्ने त्वां ये मनुष्याः अच्छोक्तिभिः अभिष्टुतिभिः केभिः कैः सुत्वकैः एवै-
श्चिद्व अग्निगमैरपि ते स्तोतारो मोरिपन् मैव हिंसन्तां । रातहव्यो दत्तहविष्कः स्वध्वरः शोभ-
नयतः कीरिश्चिद्व स्तोतापि दूत्याय हविर्वहनादिलक्षणाय दूतकर्मणे त्वामीद्वेहि स्तौतित्तु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

आग्नेयाहिमरुत्तरवारुद्रेभिःसोमपीतये ।

सोमर्याउर्षसुष्टुतिमादयस्वस्वर्णरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

आ । अग्ने । याहि । मरुत्संखा । रुद्रेभिः ।

सोमं पीतये । सोभर्याः । उषं ।

सुष्टुतिम् । मादयस्व । स्वःऽनरे ॥ १४ ॥ १५ ॥

हे अग्ने मरुत्सखा मरुताभियस्त्वं स्वनेरे धस्माकं यजनलक्षणे कर्मणि सोमपीतये सोमपानाय रुद्रेभीरुद्रेः मरुद्भिः सह आयाहि आगच्छ । सोभर्याः सोभरेर्मम सुष्टुतिं शोभनां स्तुतिं चोपागच्छ । मादयस्व स्तुतिं श्रुत्वा सोमं पीत्वा आत्मानं मादय च ॥ १४ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

॥ इत्यष्टमे मण्डले दशमोनुवाकः ॥ १० ॥

॥ इति प्रागाथमष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥ ८ ॥

अथ पावमान्यं नवमं मण्डलं तत्र समानुवाकाः तत्र प्रथमेनुवाके चतुर्विंशतिसंख्याकानि सूक्तानि। तत्र स्वादिष्ठयेति दशर्चं प्रथमं सूक्तं। अत्रानुक्रम्यते—स्वादिष्ठयादशा मधुच्छन्दाइति। वैश्वामित्रोमधुच्छन्दाऋषिः प्राग्वत्सप्रीयपरिभाषया गायत्रीछन्दः। नवमंमण्डलं पावमानंसीम्यमिति वचनात् पवमानगुणविशिष्टः सोमोदेवता। प्राग्वस्तोथे अत्रुदसूक्तं प्रागुत्तमाया इदमादिकं सर्वं पावमानं विकल्पेनावपनीयं। सूचितं च—मैतेवदन्वित्यर्बुदं प्रागुत्तमाया आवक्रंजसे प्रयोश्रावाणइति सूक्तयोरन्तरोपरिष्ठात् पुरस्ताद्वा पावमानीरोप्यथार्थमावापग्रहणादिति। उपाकर्मणि मंडलादिग्रहणे आघा। सूत्रं पूर्वमेवोदाहृतम्।

तत्र प्रथमा—

स्वादिष्ठया॒ मदिष्ठया॒ पर्वस्वसोम॒ धारंया । इन्द्रा॒य पात॑वेसुतः ॥ १ ॥

स्वादिष्ठया । मदिष्ठया । पर्वस्व । सोम ।

धारंया । इन्द्राय । पातवे । सुतः ॥ १ ॥

हे सोम इन्द्राय पातवे पातुं सुतोभिपुत्रस्त्वं स्वादिष्ठया स्वादुतमया मदिष्ठया अविशयेन मादधिच्या धारया पवस्व क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

र॒क्षो॒हावि॒श्वर्च॑र्पि॒णिर॒भियो॒निमयो॑हृतम् । द्रुणा॑स॒धस्थ॑मासदत् ॥ २ ॥

रक्षःइहा । विश्वइर्चर्पिणिः । अ॒भि । योनि॑म् ।

अयःइहृतम् । द्रुणा । स॒धइस्थ॑म् । आ । अ॒सद॑त् ॥ २ ॥

रक्षोहा रक्षसां हन्त्या विश्वर्चर्पिणिः विश्वस्पृष्टा सोमः अयोइदं हिरण्येनइदं । तथा च चासर्णं—हिरण्यवाग्निरभिपुणोतीति । द्रुणा द्रोणकलशेन अधिपवणफलकाभ्यां वा सधस्थं राहस्थानं योनिं अभिपवस्थानं अस्यासदत् अस्यासीदति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प॒रिवो॒धात॑मोभव॒मंदि॑ष्ठो॒रु॒हन्त॑मः । प॒रि॒राधो॑म॒चोना॑म् ॥ ३ ॥

प॒रिव॑ इधात॑मः । भ॒व । मंदि॑ष्ठः । उ॒रु॒हन॑न्त॑मः ।

प॒रि॑ । राधः । म॒चोना॑म् ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं वरिवोधातमः अतिशयेन धनानां दाता भव । वेदः वरिव इति धननामसुपा-
गाव । मंहिष्ठो दातृत्वमश्न भव सर्वदातृत्वमत्रोच्यत इत्यपुनरुक्तिः । वृत्रहन्तमोविशयेन शत्रूणां
हन्ता भव । किंच मघोनां धनवतां शत्रूणां राधोधनं च परि अस्मभ्यं प्रयच्छ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभ्यर्पमहानां देवानां वीतिमन्धसा । अभिवाजं मुतश्रवं ॥ ४ ॥

अ॒ग्नि । अ॒र्प । म॒हाना॑म् । दे॒वाना॑म् । वी॒तिम् । अन्ध॑सा ।

अ॒ग्नि । वा॒जम् । उ॒त । श्र॒वं ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं महानां महतां देवानां वीतिं यज्ञं अन्धसा धानाद्यत्नेनसह अर्प्यर्प अभिग-
च्छ । उतापिच अभिगच्छंस्त्वं वाजं चलं श्रवणं वा अभिगमयास्मानित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वामच्छाचरामसितदिदर्थदिवोदिवे । इन्दोत्वेन आशसः ॥ ५ ॥ १६ ॥

त्वा॒म् । अ॒च्छ । च॒रा॒म॒सि॒ । तत् । इ॒त् । अ॒र्थम् । दि॒वे॒ऽदि॒वे ।

इ॒न्दो॒ इति॑ । त्वे॒ इति॑ । नः । आ॒श॒सः ॥ ५ ॥ १६ ॥

हे इन्दो यागेषु क्लियमान सोम त्वामच्छ त्वां प्रति चरामसि ययं चरामः । दिवेदिवे प्रति-
दिनं अस्माकं तदिव तदेव तत्परिचरणमेवार्थं कार्यं नान्यत्कारणमस्ति । नोस्माकं आशसः
आशंसानाम्यपि त्वे त्वय्येव । नान्यत्र ॥ ५ ॥

॥ इति पद्यस्य सप्तमे षोडशोऽष्टकः ॥ १६ ॥

अथ षष्ठी—

पुनानितेपरिस्तुतंसोमसूर्यस्य दुहिता । वारेण शश्वता तना ॥ ६ ॥

पुना॑ति । ते । परि॒स्तु॒तम् । सो॒मम् । सू॒र्य॒स्य । दु॒हिता॑ ।

वा॒रेण॑ । श॒श्व॒ता । त॒ना ॥ ६ ॥

हे सोम ते तव परिस्तुतं क्षरन्तं सोमं सोमरसं सूर्यस्य दुहिता शश्वदेवी वारेण बलेन
शश्वता शश्वतेन तना विस्तृतेन पुनाति । तथाच वाजसनेयिनआमनन्ति—शश्वदेवैसूर्यस्यदुहि-
ता शश्वदेवेनपुनातीति ॥ ६ ॥

१

अथ सप्तमी-

तमीमण्वीःसमर्थआगृभ्णन्तिचोषणोदश । स्वसारःपार्थेदिवि॥७॥

तम् । ईम् । अण्वीः । स॒ष्ट्मर्थे । आ । गृभ्णन्ति । चोषणः ।
दश । स्वसारः । पार्थे । दिवि ॥ ७ ॥

समर्थे समनुष्ये यज्ञे पार्थे दिवि सौत्येहनि योषणः स्त्रियः स्वसारः स्वयंसरन्त्यो दशसं-
ख्याकाः अण्वीः अण्व्योगुलयः । अगुवः अण्व्यइत्यंगुलिनामसुपाठात् । तमीं तमेनं सोमं आ-
गृभ्णन्ति आगृह्णन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

तमींहिन्वन्त्यगुवोधमन्तिवाकुरंदतिम् । त्रिधातुवारणमधु ॥ ८ ॥

तम् । ईम् । हिन्वन्ति । अगुवः । धमन्ति । वाकुरम् ।
दतिम् । त्रि॒धातु । वारणम् । मधु ॥ ८ ॥

तमीं एनं सोमं अगुवोगुलयोहिन्वन्ति अभिपवदेशं प्रति प्रेरयन्ति । प्रेरयित्वाच वाकुरं
शासमानं दतिं दतिसदृशांशुमेनं सोमं धमन्ति अभिपुण्वन्तिच । यद्यपि धमतिरभिपवणकर्मो
नभवति तथाप्यौचित्यादत्राभिपवपरोभविष्यति । तदेतत्सोमात्मकं मधु वस्तु त्रिधातु निस्थानं ।
द्रोणकलशः आधवनीयः पुवधदिति त्रिधातवः । वारणं शत्रूणां वारकंच भवति ॥ ८ ॥

दतिम्

अथ नवमी-

अमीइममद्र्याउतश्रीणन्तिधेनवःशिशुम् । सोममिन्द्रायपातवे ॥ ९ ॥

अमि । इमम् । अद्र्याः । उत । श्रीणन्ति । धेनवः । शिशुम् ।
सोमम् । इन्द्राय । पातवे ॥ ९ ॥

उतापिच इमेनेनं शिशुं बालं सोमं अद्र्याः अहन्वव्या धेनवोपायः इन्द्राय पातवे पा-
पुमित्रीणन्ति स्वकीयेन पयसा संस्करन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अस्येदिन्द्रोमदेष्वाविश्वोहृत्राणिजिघ्रते । शूरोमघाचमंहते ॥ १० ॥ १० ॥

अस्य । इत् । इन्द्रः । मदेषु । आ । विश्वा । वृत्राणि ।

जिघ्रते । शूरः । मघा । च । मंहते ॥ १० ॥ १७ ॥

शूरो वीरइन्द्रः अस्वेव अस्य सोमस्यैव मदेषु विश्वा विश्वानि वृत्राणि शत्रून् आजिघ्रते
॥ इति । मघा मघानि धनानि च मंहते यजमानेभ्यः प्रयच्छति ॥ १० ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

पवस्वेति दशरुं द्वितीयं सूक्तं काण्वस्य मेधाविथेरार्षि गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । तथा-
शानुकान्तं—पवस्वमेध्याविथिरिति । उक्त्वोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वदेववीरतिपवित्रंसोमरंक्षा । इन्द्रमिन्द्रोवृपाविश ॥ १ ॥

पवस्व । देवः । अति । पवित्रम् । सोम । रंक्षा ।

इन्द्रम् । इन्द्रो इति । वृपा । आ । विश ॥ १ ॥

हे सोम देववीः देवकामस्त्वं रंक्षा वेगेन पवित्रं यथा भवति तथा अतिपवस्व अविस्तर।
किंच हे इन्द्रो वृपा सेचकस्त्वं इन्द्रमाविश प्रविश ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आवच्यस्व महिप्सरोवृषेन्दोद्युन्नवत्तमः । आयोनिधर्णसिःसदः ॥ २ ॥

आ । वच्यस्व । महि । प्सरः । वृषा । इन्द्रो इति ।

द्युन्नवत्तमः । आ । योनिम् । धर्णसिः । सदः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो तोम महि महात् वृषा कामानां धर्णको द्युन्नवत्तमो यशस्वितमो धर्णसिधर्तात्वं
प्सरः पानीयं मधु आवच्यस्व अस्मान् प्रत्यागमय । योनिं स्वकीयं स्थानमासदः आसीद च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अधुक्षतप्रियंमधुधारासुतस्यवेधसः । अपोवसिष्टसुकर्तुः ॥ ३ ॥

अधुक्षत । प्रियम् । मधु । धारा । सुतस्य । वेधसः ।

अपः । वसिष्ट । सुकर्तुः ॥ ३ ॥

दुतस्याभिपुवस्य वेधसोभिलपितस्य विधातुर्यस्य सोमस्य धारा पियं प्रीतिकरं मधु अ-
मृतं अधुस्तत दुग्धे सुक्रतुः शोभनकर्मा सोमः अपोवसतोवरीर्यसिष्ट आच्छादयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

महान्तंत्वामुहीरन्वापोअर्पन्तिसिन्धवः । यद्गोभिर्वासयिष्यसे ॥४॥

महान्तम् । त्वा । मुहीः । अनु । आपः । अर्पन्ति ।

सिन्धवः । यत् । गोभिः । वासयिष्यसे ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं यद्यदा यज्ञे गोभिः गोविकारैः पयोभिः वासयिष्यसे आच्छादयिष्यसे तत्त-
वा महान्तं त्वा त्वामनु प्रति सिन्धवः स्यन्दमानाः महीर्महत्यः आपःअर्पन्ति गच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

समुद्रोअप्सुमामृजेविष्टंभोधरुणोदिवः । सोमःपवित्रेअस्म्युः ॥५॥१८॥

समुद्रः । अप्सु । मृजे । विष्टम्भः । धरुणः । दिवः ।

सोमः । पवित्रे । अस्म्युः ॥ ५ ॥ १८ ॥

समुद्रः समुद्रवन्यस्मादसाइति समुद्रः विष्टंभोदिवः स्वर्गस्य धरुणोधारकश्च अस्मयुर-
स्मात्कामः सोमोप्सुदकेषु मृजे घृण्यते पवित्रे अभिषिष्यतइत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

अचिक्रदहृपाहरिर्महान्मित्रोनदर्शतः । संसूर्येणरोचते ॥ ६ ॥

अचिक्रदत् । त्वा । हरिः । महान् । मित्रः । न । दर्शतः ।

सम् । सूर्येण । रोचते ॥ ६ ॥

वृषा कामानां वपंको हरिर्हरितवर्णो महान् सर्वोत्तमो मित्रोन यथासत्ता तद्वत् दर्शतो
दर्शनीयो योयंसोमः अचिक्रदत् शब्दं करोति सोयंसोमः सूर्येणसह संरोचते दिवि प्रकाशते ॥६॥

अथ सप्तमी—

गिरंस्तदन्दओजंसाममृज्यन्तेअप्स्युवः । याभिर्मदायुशुंससे ॥७॥

गिरः । ते । इन्द्रो इति । ओजसा । मर्मृज्यन्ते । अप्स्युवः ।
यार्तिः । मदाय । शृंभसे ॥ ७ ॥

हे इन्द्रो ते तव ओजसा बलेन अप्स्युवः कर्मच्छासंबन्धिन्यः तागिरः स्तुतयोमर्मृज्यन्ते
शोध्यन्ते । याभिर्गीर्भिस्त्वं मदाय क्षरन् शृंभसे अलंक्रियसे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तत्त्वामदायघृष्वयउलोककृत्तुमीमहे । तवप्रशस्तयोमहीः ॥ ८ ॥

तम् । त्वा । मदाय । घृष्वये । ऊँ इति । लोककृत्तुम् ।
ईमहे । तव । प्रशस्तयः । महीः ॥ ८ ॥

हे सोम यस्य तव प्रशस्तयः प्रशंसाः महीर्महत्यः घृष्वये उ त्वद् प्रसादात् शत्रूणां धर्ष-
णशीलाय यजमानायैव लोककृत्तुं उत्तमस्य लोकस्य कर्तारं तं त्वां सोमं मदाय ईमहे वयं
याचामहे ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयुर्मध्वःपवस्वधारया । पर्जन्योवृष्टिमाँद्व ॥ ९ ॥

अस्मभ्यम् । इन्द्रो इति । इन्द्रश्चयुः । मध्वः । पवस्व ।
धारया । पर्जन्यः । वृष्टिमान्द्व ॥ ९ ॥

हे इन्द्रो सोम इन्द्रयुः इन्द्रकामस्त्वं मध्वोपदकरस्यामृतस्य धारया पर्जन्योवृष्टिमान् इव
यथा वर्षवान् पर्जन्योमेघः तथास्मभ्यं मेधातिथिभ्यः पवस्व क्षर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोपाँन्द्रोनृपाअस्यश्वसावाजसाउत । आत्मायज्ञस्यपूर्यः ॥ १० ॥ ११ ॥

गोऽसाः । इन्द्रो इति । नृसाः । अस्ति । अश्वसाः । वाजसाः ।
उत । आत्मा । यज्ञस्य । पूर्यः ॥ १० ॥ ११ ॥

हे इन्द्रो यज्ञस्य पूर्यः प्रत्नः आत्मा आत्मभूतस्त्वं गोपाः अस्मभ्यं गवां दातासि भव-
सि । नृपाः पुत्राणां दाताचासि । अश्वसाः अश्वानां दाताचासि । उतापिच वाजसाः अन्ना-
नां दाताचासि ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

एपदेवइति दशर्चं तृतीयं सूक्तं आजीगर्तेः शुनःशेषस्थापि मायत्रं पवमानसोपदेवताकं ।
अनुक्रान्तंच—एपशुनःशेषइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एपदेवोअमर्त्यःपर्णवीरिबदीयति । अग्निद्रोणान्यासदम् ॥ १ ॥

एपः । देवः । अमर्त्यः । पर्णवीःइद्वं । दीयति ।

अग्नि । द्रोणानि । आसदम् ॥ १ ॥

देवोद्योतमानः अमर्त्योपरणरहितः एपसोमो द्रोणानि द्रोणकलशानि अग्नि अभिलक्ष्य
आसदं आसदनार्थं पर्णवीरिव यथा पक्षी तथा वेगेन दीयति गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एपदेवोविपाकृतोतिहरांसिधावति । पवमानोअदाभ्यः ॥ २ ॥

एपः । देवः । विपा । कृतः । अति । हरांसि । धावति ।

पवमानः । अदाभ्यः ॥ २ ॥

विपा अंगुल्या । विपः कक्ष्याः इत्यंगुलिनामसुपाठव । कृतोभिपुतःएपसोमोदेवः पवमानः
क्षरन् अदाभ्यः केनाप्यहिंसितवश्रसन् हरांसि शत्रून्तिधावति हन्तुमतिगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एपदेवोविपन्युभिःपवमानकृतायुभिः । हरिर्वाजायमृज्यते ॥ ३ ॥

एपः । देवः । विपन्युभिः । पवमानः । कृतयुभिः ।

हरिः । वाजाय । मृज्यते ॥ ३ ॥

पवमानः क्षरन्नेष सोमोदेवोविपन्शुभिः स्तोतृभिः क्रतायुभिः यत्तकामैर्वा हरिरश्वइव वा-
जाय संग्रामार्थं मृज्यते स्तुतिभिरलंक्रियते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒पवि॒श्वानि॒वार्या॑शूरो॒यन्नि॒वस॒त्वाभिः॑ । पव॑मानःसिपासति ॥ ४ ॥

ए॒पः । वि॒श्वानि॑ । वा॒र्या । शू॒रः । यन्नु॒इव॑ । स॒त्वाभिः॑ ।

पव॑मानः । सि॒सा॒सति॑ ॥ ४ ॥

पवमानः क्षरन् शूरोवीर एपसोमो विश्वानि सर्वाणि वार्या वरणीयानि धनानि सत्त्वभि-
वन्तैः यन्निव गच्छन्निव सिपासति अस्मदर्थं संभ्रकुमिच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒पदे॒वोर॑रथ्यति॒पव॑मानोदशस्पति । आ॒वि॒ष्क॑णोतिव॒ग्वनु॑म् ॥ ५ ॥ २० ॥

ए॒पः । दे॒वः । र॒थ्यति॑ । पव॑मानः ।

द॒शस्प॑ति । आ॒विः । कृ॒णोति॑ । व॒ग्वनु॑म् ॥ ५ ॥ २० ॥

पवमानः क्षरन्नेष सोमोदेवो रथ्यति अस्मदीयं यागं प्रत्यागननाय रथं कामयते । दश-
स्पति आगत्यच अस्मभ्यमभिलषितं प्रयच्छति । वग्वनुं शब्दं आविः कृणोति अभिपूयमाणः
पकटपति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे विशोवर्गः ॥ २० ॥

अथषष्ठी—

ए॒पवि॒प्रैर॑भिष्टुतो॒पोदे॒वोवि॒र्गाह॑ते । दधु॒द्रत्नानि॒द्राशु॒पे ॥ ६ ॥

ए॒पः । वि॒प्रैः । अ॒भिष्टु॑तः । अ॒पः । दे॒वः ।

वि । गा॒हते॑ । दध॑त् । रत्नानि॑ । द्रा॒शुपे॑ ॥ ६ ॥

विप्रैर्देशभिः स्तोतृभिः अभिष्टुतः परितः स्तुतः एपसोमोदेवो द्राशुपे हविषां प्रदावे
यजमानाष रत्नानि रमणीयानि धनानि दधत् धारयन् प्रयच्छन् अपोवसतीपरीर्विगाहते
प्रतिशति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ए॒प॒दि॒वं॒वि॒धा॒व॒ति॒ति॒रोर॒जांसि॒धार॑या । प॒व॒मा॒नः॒क॒नि॒क्र॒दत् ॥ ७ ॥

ए॒पः । दि॒वंम् । वि । धा॒व॒ति । ति॒रः । र॒जांसि॑ ।

धा॒र॑या । प॒व॒मा॒नः । क॒नि॒क्र॒दत् ॥ ७ ॥

धारया पवमानः क्षरन्नेपसोमः कनिक्रदत् अभिपूयमाणः शब्दं कुर्वन् रजांसि लोकान्
तिरः तिरस्कुर्वन् यागादिवं स्वर्गं विधावति गच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ए॒प॒दि॒वं॒व्या॒स॒र॒त्ति॒रोर॒जांस्य॒स्पृ॒तः । प॒व॒मा॒नः॒स्व॒ध्व॒रः ॥ ८ ॥

ए॒पः । दि॒वंम् । वि । आ । अ॒स॒र॒त् । ति॒रः ।

र॒जांसि॑ । अ॒स्पृ॒तः । प॒व॒मा॒नः । सु॒ध्व॒रः ॥ ८ ॥

पवमानः क्षरन्नेपसोमः स्वध्वरः सुंपतः अस्पृतः केनाप्यर्हिंसितश्चसन् रजांसि लोकान्
तिरः तिरस्कुर्वन् यज्ञादिवं प्रतिव्यासरत् विसरति गच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒प॒प्र॒त्ने॒न॒ज॒न्म॑ना॒दे॒वो॒दे॒वेभ्यः॑ सु॒तः । ह॒रिः॑ प॒वि॒त्रे॑ अ॒र्प॑ति ॥ ९ ॥

ए॒पः । प्र॒त्ने॒न । ज॒न्म॑ना । दे॒वः । दे॒वेभ्यः॑ ।

सु॒तः । ह॒रिः॑ । प॒वि॒त्रे॑ । अ॒र्प॑ति ॥ ९ ॥

हरिर्हरितवर्णोदियः योतमानः एपसोमः प्रत्नेन पुराणेन जन्मना जननेन देवेभ्यो देवार्थं
सुतोभिपूतः सन् पवित्रे स्थातुं अर्पति गच्छति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ए॒प॒उ॒स्य॒पुं॒रु॒म॒तो॒ज॒ज्ञा॒नो॒ज॒न॒य॒न्नि॒र्षः॑ । धा॒र॑या॒प॒व॒ते॒सु॒तः॑ ॥ १० ॥ २१ ॥

ए॒पः । उँ॑ इति । स्यः । पु॒रु॒म॒तः । ज॒ज्ञा॒नः ।

ज॒न॒य॒न् । ष्यः॑ । धा॒र॑या । प॒व॒ते॒ । सु॒तः॑ ॥ १० ॥ २१ ॥

स्यः एषः ससोमएव पुरुवतो बहुकर्मा जज्ञानो जायमानएव इपोचानि जनयन् उत्ता-
दयन् सुतोभिपुवःसन् धारया पवते क्षरति ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

सनाचेति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं आंगिरसकुलस्य हिरण्यस्तूपस्यार्चं गायत्रं पवमानसोमदे-
वताकं । अनुक्रान्तंच—सनहिरण्यस्तूपइति । उक्तोविनिपोगः ।

तत्र प्रथमा—

सनाचसोमजेपिचपवमानमहिश्रवः । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ १ ॥

सनं । च । सोम । जेपि । च । पवमान ।

महि । श्रवः । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ १ ॥

हे महिश्रवः महदन्न पवमानसोम सनास्मद्यागे यजनीयान् देवान् भज जेपिच याम-
विध्वंसकारिणोराक्षसांश्च जय । अथ देवान् प्राप्य राक्षसांश्च जित्वा अनन्तरं नोस्मान् व-
स्यंसः श्रेयस्कृधि कुरु श्रेयोस्मार्च्यं देहीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनाज्योतिःसनास्वर्विश्वांचसोमसौजंगा । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ २ ॥

सनं । ज्योतिः । सनं । स्वः । विश्वा । च । सोम ।

सौजंगा । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ २ ॥

हे सोम त्वं ज्योतिस्तेजः सन अस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच स्वः स्वर्गं सन अस्मभ्यं देहि ।
विश्वा विश्वानि सौभाग्या सौभाग्यानि च सन । सिद्धमभ्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनादक्षंमुतक्रतुमपंसोममृधोजहि । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥ ३ ॥

सनं । दक्षम् । उत । क्रतुम् । अपं । सोम । मृधः ।

जहि । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं दक्षं बलं सनास्मभ्यं देहि । उतापिच क्रतुं प्रज्ञानं सन । सृधोर्हिंसकान्
शत्रून् अपजहि । मारय । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवीतारःपुनीतनसोममिन्द्रायपातवे । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥४॥

पवीतारः । पुनीतनं । सोमम् । इन्द्राय ।

पातवे । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ४ ॥

हे पवीतारः सोमाभिषवकर्तारोयूयं इन्द्राय पातवे पातुं सोमं पुनीतन अभिपुणुव । सि-
द्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वंसूर्येनआभञ्जतवक्त्वातवोतिभिः । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥५॥२२॥

त्वम् । सूर्ये । नः । आ । भञ्ज । तवं । क्त्वा । तवं ।

ऋतिक्षिः । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ५ ॥ २२ ॥

हे सोम त्वं तव क्त्वा तयोतिभिः त्वत्कर्तृकेण कर्मणा त्वत्कर्तृकाभीरक्षाभिश्च नोस्मान्
सूर्ये आभञ्ज प्रापय । सिद्धमन्यत् ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी—

तवक्त्वातवोतिभिर्ज्योक्पश्येमसूर्यम् । अथानोवस्यंसस्कृधि ॥६॥

तवं । क्त्वा । तवं । ऋतिक्षिः । ज्योक् ।

पश्येम । सूर्यम् । अर्थ । नः । वस्यंसः । कृधि ॥ ६ ॥

हे सोम तव क्त्वा प्रज्ञानेन तयोतिभीरक्षाभिश्च ज्योक् चिरं पश्येन सूर्यं पश्याम द्रव्या-
मः । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अभ्यर्पस्त्रायुधसोमं द्विबर्हसं रयिम् । अथानोवस्यसस्क्रधि ॥ ७ ॥

अजि । अर्प । सुऽआयुध । सोम । द्विऽबर्हसम् ।

रयिम् । अथ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ७ ॥

हे स्वायुध शोभनायुध सोम त्वं द्विबर्हसं द्वयोर्द्यावापृथिव्योः स्थानयोः परिवृढं रयिं धनं अभ्यर्प अत्मानभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अभ्यर्पानपच्युतो रयिसमतसुं सासहिः । अथानोवस्यसस्क्रधि ॥ ८ ॥

अजि । अर्प । अनपऽच्युतः । रयिम् । समतऽसुं ।

सासहिः । । अथ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ८ ॥

हे सोम समल्लु संग्रामेषु अनपच्युतः शत्रूभिरनाहतः सासहिः शत्रुणामभिगविता त्वं रयिं धनं अभ्यर्प अत्मानभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वायज्ञैरवीरुधन्पवमानविधर्मणि । अथानोवस्यसस्क्रधि ॥ ९ ॥

त्वाम् । यज्ञैः । अवीरुधन् । पवमान ।

विऽधर्मणि । अथ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ ९ ॥

हे पवमान सोम यजमानानां विधारणाय प्रवृत्तं त्वां यज्ञैः विधर्मणि आत्मनोविधारणार्थं अवीरुधन् यजमानावर्धयन्ति । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

रयिनंश्चित्रमश्विनमिन्दो विश्वायुमाक्षर ।

अथानोवस्यसस्क्रधि ॥ १० ॥ २३ ॥

रयिम् । नः । चित्रम् । अश्विनम् । इन्दो इति । विश्वेऽर्थायुम् ।

आ । ऋ । अर्थ । नः । वस्यसः । कृधि ॥ १० ॥ २३ ॥

हे इन्दो यागेषु क्लियमान सोम त्वं चित्रं नानाविधं अश्विनं अश्ववन्तं च विश्वार्थं सर्वगामिनं रथिं नोस्मभ्यं आभर आहर । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

॥ इति षष्ठस्य साधमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

समिद्धेऽप्येकादशर्षे पंचमं सूक्तं काश्यपासितस्य देवत्स्यवार्धं अष्टम्याद्याश्वतसोनुदुभः शिष्टाः सप्तगायत्र्यः नराशंसवर्जिताः समिद्धआदयः क्रमेण प्रत्यृचं देवताः । तथा चानुक्रान्तं—समिद्धएकादश काश्यपोसितोदेवलोवा विंशतिः सूक्तान्याद्यमामियश्चतुरनुदुवन्तमिति । काश्यपस्य पावमानमिदमापीसूक्तं । सूत्रितंच—समिद्धोअयेति सर्वेषांयथाक्रमिवेति ।

तत्र षष्ठमा—

समिद्धोविश्वतस्पतिःपर्वमानोविराजति । प्रीणन्त्पाकनिऋदत् ॥१॥

समृद्धेद्धः । विश्वतः । पतिः । पर्वमानः । वि । राजति ।

प्रीणन् । हृषा । कनिऋदत् ॥ १ ॥

आमीयसोमस्तुविरत्र समिद्धः सम्यग्दीप्तः विश्वतस्पतिः सर्वतः स्वामी वृषा कामानां वर्षिता पवमानः सोमः कनिऋदत् अभिपूयमाणः शब्दं कुर्वन् प्रीणन् देवान् प्रीणयन् विराजति पानेषु प्रकाशते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तनूनपात्पवमानःशृद्धेशिरानोअर्पति । अन्तरिक्षेणरारजत् ॥२॥

तनूषुंहनपात् । पर्वमानः । शृद्धे इति । शिरानः । अर्पति ।

अन्तरिक्षेण । रारजत् ॥ २ ॥

तनूनपात् पवमानः सोमः तनूनपादवसोभोभवति । तथाचश्रूयते—अञ्जोशवोजायन्ते ततः सोमोजापवइति । शृंगे दीप्तञ्जवमदेशे । हणिः शृंगाणीति ज्वलनामहृषाटात् । शिरानस्वी-
क्ष्मो कुर्वन् अन्तरिक्षेण रारजत् अर्पति द्रौणकदशं प्रति गच्छति । तथा चान्नायते—द्वाभ्यां धा-
राभ्यां आमयणं शृहातीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ई॒ळे॒न्यः॒ प॒र्व॒मा॒नो॒र॒यि॒र्वि॒रा॒ज॒ति॒द्यु॒मान् । म॒धो॒र्धा॒रा॒ग्नि॒रो॒ज॒सा ॥३॥

ई॒ळे॒न्यः । प॒र्व॒मा॒नः । र॒यिः । वि । रा॒ज॒ति॒ । द्यु॒श्मान् ।

म॒धोः । धा॒रा॒ग्निः । ओ॒ज॒सा ॥ ३ ॥

ईळेन्यः स्तुत्यः पवमानः सोमः रयिः अग्नीष्टस्यदाता द्युमान् दीतिमांश्चसन् मधोरुदक-
स्य धाराग्निः सहस्रान् ओजसा बलेन विराजति प्रकाशते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

व॒हिः॒ प्रा॒ची॒न॒मो॒ज॒सा॒ प॒र्व॒मा॒नः॒ स्तृ॒ण॒न् ह॒रिः । दे॒वेषु॑ दे॒व ई॒यते ॥ ४ ॥

व॒हिः । प्रा॒ची॒न॒म् । ओ॒ज॒सा । प॒र्व॒मा॒नः । स्तृ॒ण॒न् ।

ह॒रिः । दे॒वेषु॑ । दे॒वः । ई॒यते ॥ ४ ॥

हरिः हरितवर्णोदेवोद्योतमानः सोमः पवमानः देवेषु यज्ञेषु वहिः प्राचीनं प्राचीनाग्रं
स्तृणन् तारयन् ओजसा बलेन ईयते गच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

उ॒दा॒तै॒र्जि॒ह॒ते॒ बृ॒ह॒द्वा॒रो॒ दे॒वी॒र्हि॒र॒ण्य॒यीः । प॒र्व॒मा॒ने॒न॒ सु॒ष्टु॒ताः ॥५॥२४॥

उ॒त् । आ॒तैः । जि॒ह॒ते॒ । बृ॒ह॒त् । द्वा॒रः । दे॒वीः । हि॒र॒ण्य॒यीः ।

प॒र्व॒मा॒ने॒न । सु॒ष्टु॒ताः ॥ ५ ॥ २४ ॥

हिरण्ययीः हिरण्यप्यः द्वारोदेवीद्वारोदेव्यः पवमानेन सोमेन सह सुष्टुताः स्तोत्रभिः
सम्पक् स्तुताः सत्यः बृहत् बृहतीभ्यो महतीभ्यः आतैः आताभ्योदिग्भ्यः । आता आशाङ्गि
दिङ्गामसुपागाव उज्जिह्वे उद्गच्छन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी-

सु॒शि॒ल्ने॒वृ॒ह॒ती॒म॒ही॒प॒र्व॒मा॒नो॒वृ॒ष॒ण्य॒ति । न॒क्तो॒पा॒मान॑ न॒दर्श॑ते ॥ ६ ॥

सुशिल्पे इति सुधशिल्पे । बृहती इति । मही इति ।

पर्वमानः । वृषण्यति । नक्तोपसा । नू । इति इति ॥ ६ ॥

सुशिल्पे सुत्पे बृहती परिवृढे मही महत्पौ न संपविदर्शनोपे नक्तोपासा नक्तोपसा पव-
मानः सोमोवृषण्यति कामयते ॥ ६ ॥

अथ समी-

उभादेवानृचक्षसाहोताराद्वैव्याहुवे । पर्वमानइन्द्रोवृषा ॥ ७ ॥

उभा । देवा । वृचक्षसा । होतारा । द्वैव्या । हुवे । पर्वमानः । इन्द्रः । वृषा ॥ ७ ॥

वृचक्षसा मनुष्याणां द्रष्टारौ द्वैव्या द्वैव्यौ देवसंबन्धिनौ होतारा होतारौ उभा उभौ देवा
देवौ हुवे आहुमामि । यज्ञे पर्वमानः सोमः इन्द्रोदीरः । तथाचयास्कः—इन्द्रइराहणातीति वेरां
दवातीति वेरांदधातीति वेरांदारयतीति वेरांधारयतीति वेन्दवेद्रवतीति वेन्दौरमवइति वेन्धेभूतानी-
तिवातघदेनंभाणैः समैन्बंस्तदिन्द्रस्पेन्द्रत्वमिति विज्ञायवईति । वृषा कामानां वरपिताच भवति ॥७॥

अथाष्टमी-

भारतीपर्वमानस्यसरस्वतीळामही ।

इमनोयज्ञमागमन्तिस्त्रोदेवीःसुपेशसः ॥ ८ ॥

भारती । पर्वमानस्य । सरस्वती । इळा । मही ।

इमम् । नः । यज्ञम् । आ । गम् । तिलः । देवीः । सुपेशसः ॥ ८ ॥

भारती भारत्याख्या सरस्वती सरस्वत्याख्याच मही महती इळाख्याच तिलः सुपेशसः
सुरूपा देवीर्द्व्योनोस्माकं पर्वमानस्य सोमस्य संबन्धनं इमं यज्ञं प्रत्यागमन् आमच्छन्तु ॥८॥

अथ नवमी-

त्वष्टारमयजांगोपांपुरोयावानमाहुवे ।

इन्दुरिन्द्रोवृषाहरिःपर्वमानःप्रजापतिः ॥ ९ ॥

त्वष्टारम् । अग्रजाम् । गोपाम् । पुरःश्यावानम् । आ ।

हुवे । इन्द्रः । इन्द्रः । वृषा । हरिः । पवमानः । प्रजावृषतिः ॥ ९ ॥

अग्रजां अग्रजातं गोपां प्रजानां पाळयितारं पुरोयावानं देवानां पुरस्ताद्दन्तारं त्वष्टारं देवमाहुवे अहमाह्वयामि । यज्ञे हरिः हरितवर्णः पवमानः इन्द्रः सोमः इन्द्रोदेवानामीश्वरो वृषा कामानां वृषिताच प्रजापतिः प्रजानां पाळयिताच भवतीति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

वनस्पतिपवमानमध्वासमभृद्धिधारया ।

सहस्रं वल्शं हरितं भ्राजमानं हिरण्ययम् ॥ १० ॥

वनस्पतिम् । पवमानम् । अध्वा । सम् । अद्धि । धारया ।

सहस्रं वल्शम् । हरितम् । भ्राजमानम् । हिरण्ययम् ॥ १० ॥

हे पवमानसोम हरितं हरितवर्णं हिरण्ययं कदाचिद्धिरण्ययवर्णं च भ्राजमानं दीप्यमानं सहस्रं वल्शं सहस्रशाखं वनस्पतिं देवं धारया धारयामयेन अध्वा मधुना समद्धि अंश्व संस्कृत्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी-

विश्वेदेवाः स्वाहाकृतिपवमानस्यागत ।

वायुर्वृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोपसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

विश्वे । देवाः । स्वाहाकृतिम् । पवमानस्य ।

आ । गत । वायुः । वृहस्पतिः । सूर्यः ।

अग्निः । इन्द्रः । सजोपसः ॥ ११ ॥ २५ ॥

हे विश्वेदेवा वायुर्वृहस्पतिश्च सूर्यश्चाग्निरिन्द्रश्च सर्वे ययं सजोपसः संगताः सन्तः पवमानस्य सोमस्य स्वाहाकृतिं स्वाहाकारं आगत प्रत्यागच्छत ॥ ११ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

मन्द्रयेति नवर्चं षष्ठं सूक्तं काश्यपस्यासितस्य देवल्स्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।

तत्र प्रथमा-

मन्द्रयासोमधारयावृषापवस्वदेवयुः । अव्योवारैष्वस्मयुः ॥ १ ॥

मन्द्रया । सोम । धारया । वृषा । पवस्व ।

देवयुः । अव्यः । वारैषु । अस्मयुः ॥ १ ॥ *अस्मयुः*

हे सोम वृषा कामानां वर्षिता देवयुर्देवकामः अस्मयुरस्मत्कामश्च अव्यः अवेवारैषु वा-
लेषु दशापवित्रे मन्द्रया मदकरया धारया पवस्व क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अभित्यमद्यमदमिन्द्रविन्द्रइतिक्षर । अभिवाजिनोअर्वतः ॥ २ ॥

अभि । त्यम् । मद्यम् । मदम् । इन्द्रो इति ।

इन्द्रः । इति । क्षर । अभि । वाजिनः । अर्वतः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोम त्वं इन्द्रैश्वरइतिकृत्वा त्यं तं मद्यं मदकरं मदं रसं अभिक्षर वर्ष । वाजि-
नोचलवतः अर्वतोश्वांश्चास्मदर्थं अभिक्षरोत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अभित्यंपूर्व्यमदंसुवानोअर्षपवित्रआ । अभिवाजंमुतश्रवः ॥ ३ ॥

अभि । त्यम् । पूर्व्यम् । मदम् । सुवानः । अर्ष । पवित्रे ।

आ । अभि । वाजंम् । उत । श्रवः ॥ ३ ॥

हे सोम सुवानोभिपूषमाणस्त्वं पूर्व्यं मद्यं त्यं तं प्रतिदं मदं मदकरं रसं पवित्रे आस-
मन्तादभ्यर्षं अभिगमय । वाजं चलमस्मानभ्यर्षं । उदापिच श्रवोऽभ्यर्षयं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अनुष्टप्तासुइन्द्रवआपोनप्रवतांसरन् । पुनानाइन्द्रंमारात ॥ ४ ॥

अनु । द्रुप्सासः । इन्द्रवः । आपः ।

न । प्रद्वर्ता । असरन् । पुनानाः । इन्द्रम् । आशत ॥ ४ ॥

द्रुप्सासोद्भुतगतयः पुनानाः क्षरन्तः इन्द्रवः सोमाः प्रवता प्रवणेन मार्गेण आपोन् आ-
पद्व इन्द्रं अन्वसरन् अनुगच्छन्ति आशत व्यामुवन्ति च ॥ ४ ॥ ३७७ ५५

अथ पंचमी-

यमत्यमिववाजिनमृजन्तियोषणोदश । वनेक्रीळन्तमत्यविम् ॥५॥२६॥

यम् । अत्यम् । इव । वाजिनम् । मृजन्ति । योषणः ।

दश । वने । क्रीळन्तम् । अतिः । अविम् ॥ ५ ॥ २६ ॥

अत्यविं दशापवित्रमतिक्रम्य वनेरण्ये क्रीळन्तं वर्तमानं यं सोमं दशसंख्याका योषणः
स्त्रियः अंगुलमइत्यर्थः । तथाच निगमान्तरं-तमीमण्वीःसमर्यआशृण्वन्तियोषणोदशोर्ति । वा-
जिनं बलिनमत्यमिव अश्वमिव मृजन्ति पवित्रयन्ति उत्तरयासहान्वयः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे पठिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी-

तंगोभिर्दृषणंरसंमदायदेववीतये । सुतंभरायसंसृज ॥ ६ ॥

तम् । गोभिः । दृषणम् । रसम् । मदाय ।

देवद्वीतये । सुतम् । भराय । तम् । सृज ॥ ६ ॥

दृषणं कामानां वषितारं देववीतये देवानां पानाम सुवमभिपुतं तं रसं भराय संश्रामाम
गोभिः पयोभिः संसृज संयोजय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

देवोदेवायुधारयेन्द्रायपवतेसुतः । पयोयदस्थपीपर्यत् ॥ ७ ॥

देवः । देवार्यं । धारया । इन्द्राय । पवते ।

सुतः । पर्यः । यत् । अस्य । पीपयत् ॥ ७ ॥ *पुरा ११७१*

देवाय द्योवमानायेन्द्राय सुतोभिपुतो देवोद्योतमानः सोमोधारया पवते । क्षरति यद्यस्मा-
दस्यसोमस्य पर्यः पीपयत् इन्द्रमाप्यायितवत् तस्माद्धारया पवतइत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आत्मायज्ञस्यरंक्षासुष्वाणःपवतेसुतः । प्रत्ननिपातिकाव्यम् ॥ ८ ॥

आत्मा । यज्ञस्यं । रंक्षां । सुस्वानः ।

पवते । सुतः । प्रत्नम् । नि । पाति । काव्यम् ॥ ८ ॥

यज्ञस्यात्मा आत्मभूतः सुतोभिपुतः सोमः सुष्वाणः यजमानेभ्यः कानाञ्च प्रेरयन् रंक्षा
येन पवते क्षरति प्रत्नं पुरातनं काव्यमात्मनः कवित्वं च निपाति अभिरक्षति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

एवापुनानइन्द्रयुर्मदमदिष्ठवीतये । गुहाचिदधिपेगिरः ॥ ९ ॥ २ ७ ॥

एव । पुनानः । इन्द्रयुः । मदम् । मदिष्ठ ।

वीतये । गुहा । चित् । अधिपे । गिरः ॥ ९ ॥ २ ७ ॥

हे मदिष्ठ अविशयेन मदकर सोम इन्द्रयुरिन्द्रकामस्त्वं वीतये इन्द्रस्य पानाय एव एवं
मदं पुनानः क्षरन् गुहा गुहायां यत्तथाद्यामित्यर्थः गिरश्चिद् शब्दानपि अधिपे अभिपववे-
द्यायां उपरत्वेपु धारयसि करोषीत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति पठस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

असृग्रमिवि नवर्चं सप्तमं सूक्तं । असृग्रमित्पनुक्कान्तं । अरितोदेवलोवाक्रपिः । तौच क-
श्यपगोत्रजौ । गायत्रंउन्द्रः । पवमानसोमोदेवता । उक्तोविनियोगः ।

तत्रप्रथमा-

असृग्रमिन्द्रवःपृथार्धमन्द्रतस्यंसुश्रियः । विदानार्स्ययोजनम् ॥ १ ॥

असृष्टम् । इन्द्रवः । पथा । धर्मन् । ऋतस्यं ।

सुश्रियः । विद्वानाः । अस्य । योजनम् ॥ १ ॥ २५ ॥

सुश्रियः शोभनश्रयणा अस्येन्द्रस्य योजनं संवन्धं विद्वाना जानन्तइन्द्रवः सोमाः धर्मन्
कर्मणि ऋतस्य यज्ञस्य पथा मार्गेण असृष्टं हविर्धानाः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

प्रधारामध्वोअग्रियोमहीरपोविगाहते । हविर्हविष्पुवन्द्यः ॥ २ ॥

प्र । धारा । मध्वः । अग्रियः । महीः । अपः ।

वि । गाहते । हविः । हविष्पु । वन्द्यः ॥ २ ॥

हविःपु हविषांप्रथ्ये वंद्यः स्तुत्योहविः हविरात्मकोपः सोमो महीर्महतीरपोवसवीवरीर्षि-
गाहते वस्म मध्वः सोमस्य अग्रियो मुख्याधाराः प्रपतन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

प्रयुजोवाचोअग्रियोवृषावचक्रददने । सद्मामिसत्योअध्वरः ॥ ३ ॥

प्र । युजः । वाचः । अग्रियः । वृषा । अव । ५१०८

चक्रदत् । वने । सद्म । अग्नि । सत्यः । अध्वरः ॥ ३ ॥

एतदेव दर्शयति वृषाकामानां वर्षकः सत्यः सत्यभूतः अध्वरोहिंसावर्जितः अग्रियोमुख्यः
सोमः सद्म यज्ञगृहमग्निं प्रति घने उदके युजोयुक्ताः वाचोवाणीः मावचक्रदत् अवक्रंदति श-
ब्दान् करोतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

परिथत्काव्यांकविर्नृम्णावसानोअर्पति । स्वर्वाजीसिपासति ॥ ४ ॥

परि । यत् । काव्या । कविः । नृम्णा । वसानः ।

अर्पति । स्वः । वाजी । सिपासति ॥ ४ ॥

कविः क्रान्तकर्मा सोमो नृमणा धनानि वसानः आच्छादयन् स्तोत्राणां काव्या काव्यानि
कविकर्माणि स्तोत्राणि यद्यदा पर्येषति परिगच्छति तदा स्वः स्वर्गं वाजीबलवानश्वान्वेन्द्रः
सिषासति यागं प्रत्यागन्तुं स्वकीयं बलं संभक्तुमिच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

पर्वमानोअभिस्पृधोविशोराजेवसीदति । यदीमृष्वन्तिवेधसः॥५॥२८॥

पर्वमानः । अ॒भि । स्पृ॒धः । वि॒शः । राजा॑इव ।

सी॒दति । यत् । ई॒म् । ऋ॒ष्वन्ति । वे॒धसः ॥ ५ ॥ २८ ॥

यद्यदा ईमेन सोमं वेधसः कर्मणां कर्तारः ऋष्वन्ति मेरयन्ति तदा पर्वमानः क्षत्रेपसोमः
स्पृधः स्वर्गमानान् यागविघ्नकारिणोराक्षसान् विशः स्वर्धमानान् मनुष्यान् राजेव यथा राजा
तद्ददभिसीदति नाशयितुमभिगच्छति ॥ ५ ॥

॥ इति पठस्य सप्तमेष्टारिंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ षष्ठी—

अव्योवारिपरिप्रियोहरिर्वनेपुसीदति । रेभोवनुष्यतेमती ॥ ६ ॥

अव्यः । वारे । परि । प्रियः । हरिः । वनेषु ।

सी॒दति । रे॒भः । व॒नुष्य॒ते । म॒ती ॥ ६ ॥

हरिर्हरितवर्णः प्रियोदेवानां प्रियतमएव सोमो वनेपूदकेषु संपृक्तः अव्यः अवेः वारे वा-
द्योपेते परिसीदति निपीदति । किंच रेभोभिपववेलायां उपरवेपु शब्दं कुर्वन् मती मत्या स्तुत्या
वनुष्यते सेव्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सवापुमिन्द्रमश्विनासाकंमदेनगच्छति । रणायोअस्यधर्मजिः॥७॥

सः । वा॒युम् । इन्द्र॑म् । अ॒श्विना॑ । सा॒कम् ।

मदे॑न । ग॒च्छति । रण॑ । यः । अ॒स्य । धर्म॑इजिः ॥ ७ ॥

यो यजमानोऽस्य सोमस्य घर्मभिः कर्मभिः कयणाग्निपवादिभिः रण रमते स यजमानो वायुमिन्द्रं च अश्विना अश्विनौ च मदेन साकं सह गच्छति प्राप्नोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

आमित्रावरुणा जगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विदाना अस्य शकर्मभिः ॥ ८ ॥

आ । मित्रावरुणा । जगम् । मध्वः । पवन्ते । ऊर्मयः ।

विदानाः । अस्य । शकर्मभिः ॥ ८ ॥

येषां यजमानानां मध्वः सोमस्योर्मपस्तरंगाः मित्रावरुणा मित्रावरुणौ देवौ भगं भगा-
ख्यं देवं च प्रति पवन्ते क्षरन्ति । ते यजमानाः अस्य सोमस्य इमं सोमं विदाना जानन्तः शकर्म-
भिः हुतैः संगच्छन्त इति शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अस्मभ्यं रोदसी रयिमध्वो वाजस्य सातये । श्रवो वसूनि संजितम् ॥ ९ ॥ २ ॥ ९ ॥

अस्मभ्यम् । रोदसी इति । रयिम् । मध्वः । वाजस्य । ११११११-११११११
सातये । श्रवः । वसूनि । सम् । जितम् ॥ ९ ॥ २ ॥ ९ ॥

हे रोदसी यावापृथिव्यौ युवां मध्वो देवानां मोदयितुं वाजस्य सोमात्मकस्यान्वस्य सातये
लाभाय अस्मभ्यं काश्यपासितेभ्यः काश्यपदेवलेभ्यो वा रयिं धनं श्रवोऽन्वं वसूनि वासकान्य-
न्यन्यान्मपि पश्वादीनि धनानि संजितं संजयतं प्रयच्छवमित्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकोनविंशोऽष्टकः ॥ २९ ॥

एते सोमा इति नयर्चं अष्टमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । अनुक्रान्तं च-एते सोमा इति । उक्तः
सूक्तविनियोगः । यावत्सोत्रे गाणगारिभ्यो नाभिरूपकरणे सोमेषु ज्यमाने मृजन्ति त्वेत्येषा । सू-
त्रितं च-अथापरमभिरूपं कुर्यादिति गाणगारिराप्यापस्वसमेतुव इति विस्रो मृजन्ति त्वादाश-
क्षिप इति ।

तत्र प्रथमा-

एते सोमा अभिमिया मिन्द्रस्य कामं मक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वार्यम् ॥ १ ॥

एते । सोमाः । अ॒भि । प्रि॒यम् । इन्द्र॑स्य । काम॑म् ।
अ॒क्षर॑न् । वर्ध॑न्तः । अ॒स्य । वी॒र्य॑म् ॥ १ ॥

एते अभिषुता इमे सोमाः अत्येन्द्रस्य वीर्यं शक्तिं वर्धन्तो वर्धयन्त इन्द्रस्य कामं काम्यं
प्रियं प्रीतिकरं रसं अक्षरन् अभिषवन्ते अक्षयवर्षन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

^{पुनः}
पु॒ना॒नास॑श्च॒मूप॑दो॒गच्छ॑न्तो वा॒युम॑श्वि॒नां । तेनो॑धान्तुसु॒वीर्य॑म् ॥२॥
पु॒ना॒नासः॑ । च॒मू॒ऽसदः॑ । गच्छ॑न्तः । वा॒युम् ।
अ॒श्वि॒नां । ते । नः । धा॒न्तु । सु॒वीर्य॑म् ॥ २ ॥

ते प्रसिद्धाः सोमाः पुनानासः पुनानाः अभिषूयमाणाः चमूपदः चमसेषु सीदन्तो वायु-
मश्विना अश्विनौ च गच्छन्तः मामुवन्तो नोस्मभ्यं सुवीर्यं शोभनवीर्यं धान्तु धारयन्तु प्र-
पच्छन्त्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्र॑स्यसोम॒राध॑तेपु॒ना॒नोहा॑दि॒चोद॑य । ऋ॒तस्य॑योनि॒मा॒सद॑म् ॥३॥
इन्द्र॑स्य । सो॒म । राध॑ते । पु॒ना॒नः । हा॑दिं । चो॒द॒य ।
ऋ॒तस्य॑ । योनि॑म् । आ॒ऽसद॑म् ॥ ३ ॥

हे सोम पुनानोभिषूयमाणोहादिं अश्विपितृस्त्वं इन्द्रस्य राधसे संराधनाय ऋतस्य य-
ज्ञस्य योनिं स्थानं आसदं यथेन्द्रआसीदति तथेन्द्रं चोदय प्रेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मृ॒जन्ति॑त्वा॒दश॑क्षिपो॒ह्वि॒न्ति॑स॒प्त॒धी॒तयः॑ । अनु॒वि॒प्रा॑अमादिपुः ॥४॥
मृ॒जन्ति॑ । त्वा । दश॑ । क्षि॒पः । ह्वि॒न्ति॑ । स॒प्त । धी॒तयः॑ ।
अनु॑ । वि॒प्राः । अ॒मा॒दिपुः॑ ॥ ४ ॥

हे सोम त्वा त्वां दश दशसंख्याकाः क्षिपोगुलयुः । त्रिंशः क्षिप इत्यंगुलिनामसुपाशय ।
सृजन्ति परिचरन्ति सप्त सप्तसंख्याकाः धीतयो होत्रकाश्च त्वां हिन्यन्ति स्वस्वव्यापारैः पीण-
यन्ति विषामेषाविनश्च त्वामन्वमादिपुः अनुमादयन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

देवेभ्यस्त्वामदायकंसृजानमतिमेष्यः । संगोभिर्वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥

देवेभ्यः । त्वा । मदाय । कम् । सृजानम् । अति ।

मेष्यः । सम् । गोभिः । वासयामसि ॥ ५ ॥ ३० ॥

हे सोम मेष्यः अवेलोमानि कं उदकं च अतिसृजानं त्वा त्वां देवेभ्यो देवानां विभ्र
क्विव्यत्ययः मदाय मदार्थं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः संवासयामसि संवासयामः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे विशेषवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

पुनानःकलशेष्वावस्त्राण्यरुपोहरिः । परिगव्यान्वव्यत ॥ ६ ॥

पुनानः । कलशेषु । आ । वस्त्राणि । अरुपः । हरिः ।

परि । गव्यानि । अव्यत ॥ ६ ॥

पुनानः पूयमानः कलशेषु कुंभेषु निषिध्यमानः अरुपः आरोचमानः हरिर्हस्तिवर्णः सो-
मोगव्यानि दध्यादीनि वस्त्राणि वासांसीव पर्यव्यत पर्याच्छादयति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

मघोनआपवस्वनोजहिविश्वाअपद्विषः । इन्दोसखायमाविश ॥ ७ ॥

मघोनः । आ । पवस्व । नः । जहि । विश्वाः । अप ।

द्विषः । इन्दो इति । सखायम् । आ । विश ॥ ७ ॥

हे इन्दो सोम मघोनो धनवन्नोस्तान् प्रत्यापवस्व क्षर । विश्वा विश्वान् द्विषोद्देष्टुन् अ-
पजहि मारयच सखायं मियमिन्द्रं आविश आमुहिच ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-
 दृष्टिदिवःपरिस्रवद्युम्नपृथिव्याअधि । सहोनःसोमपृत्सुधाः ॥ ८ ॥

दृष्टिम् । दिवः । परि । स्रव । युम्नम् । पृथिव्याः । अधि ।
 सहः । नः । सोम । पृत्सु । धाः ॥ ८ ॥

हे सोम त्वं दिवोद्युलोकाद्दृष्टिं वर्षं परिस्रव वर्षं । पृथिव्याअधि पृथिव्यां । अधिः सम्-
 म्यर्थानुवादी । युम्नमन्नं चोत्पादयेतिशेषः । नोस्माकं सहोषठं च पृत्सु संग्रामेषु धाः धेहि ॥८॥

अथ नवमी-

नृचक्षंसंत्वाव्यमिन्द्रपीतंस्वविदंम् । जक्षीमहिप्रजामिर्षम् ॥ ९ ॥ ३१ ॥

नृचक्षंसम् । त्वा । व्यम् । इन्द्रपीतम् । स्वःविदंम् ।

जक्षीमहि । प्रजाम् । इर्षम् ॥ ९ ॥ ३१ ॥

हे सोम नृचक्षंसं नृणां दृष्टारं स्वविदं सर्वज्ञं इन्द्रपीतं इद्रेण पीतं त्वा त्वां पिबन्तोवयं
 काश्यपासिताः काश्यपादेवलावा प्रजां पुत्रादिकामिषमञ्चं जक्षीमहि भजेमहि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

परिमियेति नवर्चं नवमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । परिमियेत्यनुक्रान्ते । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

परिप्रियादिवःकृविर्वय्यांसिनृस्योर्हितः । सुवानोयातिकृविक्रंतुः ॥ १ ॥

परि । प्रिया । दिवः । कृविः । वय्यांसि । नृस्योः । हितः ।

सुवानः । याति । कृविक्रंतुः ॥ १ ॥

कविर्मेषादी कृविक्रंतुः क्रान्तप्रज्ञः क्रान्तकर्मावा सोमो नृस्योर्धिषवणफलकयो-
 हितोनिहितः सुवानोभिषूयमाणो दिवोद्युलोकस्य परिप्रिया अविप्रियाणि वयांसि प्राणः तथा
 चमंत्रवर्णः-वयांसिश्येनाअभिधयः पूर्वतानांकुभ्रदिति । याति गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

प्रप्रक्षयायपन्यसेजनायजुष्टोअद्रुहे । वीत्यर्पचनिष्ठया ॥ २ ॥
 प्रक्ष्र । क्षयाय । पन्यसे । जनाय । जुष्टः । अद्रुहे ।
 वीती । अर्प । चनिष्ठया ॥ २ ॥

हे सोम प्र अत्यन्तं क्षयाय तव निवासभूताय अद्रुहे अद्रोग्नेच पन्यसे स्तोत्रे जनाय
 मनुष्याय वीती वीत्यै भक्षणाय जुष्टः पर्याप्तत्वं चनिष्ठया अन्नवत्तमया धारया अर्पं यागं प्र-
 तिगच्छ ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

ससूनुमातराशुचिर्जातोजातेअराचयत् । महान्महीकृतावृधा ॥ ३ ॥
 सः । सूनुः । मातरा । शुचिः । जातः । जाते इति ।
 अरोचयत् । महान् । मही इति । ऋतवृधा ॥ ३ ॥

जातजत्वचः शुचिर्विशुद्धोमहान् हविरुत्तमः ससोमाख्यः सूनुः पुत्रो मही महत्यौ ऋता-
 वृधा यज्ञस्यवर्धयिष्यौ जाते विश्वस्यजनयिष्यौ मातरा आत्मनोमातरौ धावापृथिव्यावरोचयत्
 रोचयति दीपयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ससप्तधीतिभिर्हितोनद्योअजिन्वदद्रुहः । याएकमक्षिवावृधुः ॥ ४ ॥
 सः । सप्त । धीतिः । हितः । नद्यः । अजिन्वत् ।
 अद्रुहः । याः । एकम् । अक्षि । वृधुः ॥ ४ ॥

याः नद्योयमेकं मुख्यं सोमं अक्षि अक्षीणं वृधुः वर्धयन्ति ससोमो धीतिभिर्गुलिभिः ।
 रगना धीतय इत्यंगुलिनामस्रपाठाव । हितो निहितः सन् अद्रुहो द्रोहवर्जिताः सप्त सप्तसंख्या-
 कानद्योनदीः अजिन्वत् पीणयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

ताअभिसन्तमस्त्वृतंमहेषुवानुमादधुः । इन्दुमिन्द्रतववृते ॥ ५ ॥ ३ ॥

ताः । अ॒ग्नि॒ । स॒न्तम् । अ॒स्तु॒तम् । म॒हे । यु॒वानम् ।

आ । द॒धुः । इ॒न्दुम् । इ॒न्द्र । त॒र्व । व॒त्रे ॥ ५ ॥ ३२ ॥

हे इन्द्र तव त्वदीये व्रते कर्मणि ता अंगुल्यः । पूर्वं धीतयइत्यंगुलीनामुपात्तत्वात्तच्छ-
ब्देनपरामर्शः । सन्तं विद्यमानं अस्तुतमहिंसितं युवानं नित्यतरुणं इन्दुं सोमं महे महते अग्नि-
पवादिस्तक्षणाय कर्मणे अफ्यादधुः ॥ ५ ॥

॥ इति पष्ठस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥३२॥

अथ षष्ठी-

अ॒ग्नि॒व॒ह्नि॒र्मर्त्यः॑ स॒प्त॒प॒श्य॒ति॒वा॒व॒हिः । क्ति॒र्वि॒दे॒वी॒र॒त॒र्प॒यत् ॥ ६ ॥

अ॒ग्नि॒ । व॒ह्निः । अ॒र्म॒र्त्यः । स॒प्त । प॒श्य॒ति॒ । वा॒व॒हिः ।

क्ति॒र्विः । दे॒वीः । अ॒त॒र्प॒यत् ॥ ६ ॥

योवह्निः यज्ञस्य धुरोवोढा अमर्त्यो मरणरहितो वावहिः देवानां वृत्तेरत्यन्तं वोढाच्च सोमः
सप्तनदीः अग्निपश्यति सोमं क्तिर्विः कूपरूपेण पूर्णोविस्थितःसन् देवीर्नदीरतर्पयत् तर्पयति ॥६॥

अथ सप्तमी-

अ॒वा॒क॒ल्पे॑पुनःपुम॒स्तमा॑ंसि॒सोम॒यो॒ध्या । ता॒नि॒पु॒ना॒न॒ज॒ह्व॒नः ॥ ७ ॥

अ॒व । क॒ल्पे॑पु । नः । पु॒मः । त॒मा॑ंसि । सो॒म । यो॒ध्या ।

ता॒नि॒ । पु॒ना॒न॒ । ज॒ह्व॒नः ॥ ७ ॥

हे पुमः पुमन् सोमकल्पेषु कल्पनीयेषु अहःशु नोस्मानव रक्ष । अपिच पुनान हे पवमान
सोम त्वं योध्या योधनीयानि तमांसि रक्षांसि यानि वानि जघनः नाशय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

नू॒न॒व्य॑से॒नवी॑यसे॒सू॒क्ता॒य॑सा॒धया॑प॒थः । प्र॒ल॒व॒द्रो॑च॒या॒रु॒चः ॥ ८ ॥

नु । न॒व्य॑से । न॒वी॑यसे । सु॒क्ता॒य॑ । सा॒धया॑ । प॒थः ।

प्र॒ल॒व॒द्र । रो॒च॒या॑ । रु॒चः ॥ ८ ॥

हे सोम नव्यसे नव्याय नूतनाय नवोयसे स्तुत्याय अस्माकं सूक्ताय पयोमार्गाद् नु
क्षिपं साधय अभिगच्छ । अपिच प्रव्ववत् यथा पूर्वं रुचः स्वदीवीरोचय प्रकाशय ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

पवमानमाहिश्रवोगामश्वंरासिबीरवत् । सनमिधांसनास्वः ॥ ९ ॥ ३ ३ ॥

पवमान । माहि । श्रवः । गाम् । अश्वम् । रासि ।

बीरवत् । सन । मेधाम् । सन । स्व१रिति स्वः ॥ ९ ॥ ३ ३ ॥

हे पवमान सोम यस्त्वं बीरवत् पुत्रवत् माहि महत् श्रवोजं गां चाश्वं च रासि अस्मभ्यं
प्रयच्छति । सत्त्वं मेधां सनोस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच स्वः यदस्मदभिलषितं तत्सर्वं सन
देहि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३ ३ ॥

प्रस्वानासइति नवर्षं दशमं सूक्तं ऋष्यायाः पूर्ववत् प्रस्वानासइत्यनुक्रान्तं । विनियोगउक्तः ।

तत्र प्रथमा-

प्रस्वानासोरथाइवार्बन्तो नश्रवस्यवः । सोमासोराये अक्रमुः ॥ १ ॥

प्र । स्वा । नासः । रथाःइव । अर्बन्तः । न । श्रवस्यवः ।

सोमासः । राये । अक्रमुः ॥ १ ॥

प्रस्वानासोभिपववेलायां उपरवेष् शब्दकुर्वन्तः सोमासः सोमाः रथाइव यथाशब्दं कुर्व-
न्तोरथाः अर्बन्तो न यथा शब्दकुर्वन्तोश्वाः तथा अश्वस्यवः शत्रुभ्योन्नमिच्छन्तो राये मजमानानां
घनाय अक्रमुः आगच्छन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

हिन्वानासोरथाइवदधन्विरे गजस्तयोः । भरासः कारिणां भिव ॥ २ ॥

हिन्वानासः । रथाःइव । दधन्विरे । गजस्तयोः ।

भरासः । कारिणांइव ॥ २ ॥

सोमा रथाइव यथारथास्तथा हिन्वानासो हिन्वाना यामदेशंपति गच्छन्तोभरासोभराः
कारिणामिव यथा भारवाहानां बाह्वोर्धीयन्ते तथा गभस्तयोः ऋत्विजां बाह्वोः । गभस्तो वा-
ह्वइति बाहुनामसुपाठात् । दधन्विरे धीयन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

राजानोनप्रशस्तिभिःसोमांसो गोभिरञ्जते । यज्ञोनसप्तधात्तृभिः ॥ ३ ॥

राजानः । न । प्रशस्तिभिः । सोमांसः । गोभिः ।

अञ्जते । यज्ञः । न । सप्त । धात्तृभिः ॥ ३ ॥

सोमांसः सोमाः प्रशस्तिभिः प्रशस्ताभिः स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः राजानोन यथाराजानः
सप्तधात्तृभिः सप्तहोत्राभिः यज्ञोन यथाच यज्ञस्तथा गोभिर्गोविकारैः पयोभिरंजते अंज्यन्ते
संस्क्रियन्तइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परिसुवानासइन्द्रवोमदायवर्हणागिरा । सुताअर्पन्तिधारया ॥ ४ ॥

परि । सुवानासः । इन्द्रवः । मदाय । वर्हणा । गिरा ।

सुताः । अर्पन्ति । धारया ॥ ४ ॥

सुवानासः सुवानाः अभिषूयमाणाः इन्द्रवः सोमाः बर्हणा महत्या गिरा स्तुतिरूपया
वाचा सुवाअभिषुवाः सन्तोमदाय मदार्थं धारया पर्यर्पन्ति परितोगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

आपानासोविवस्वतो जनन्त उपसो जगम् । सूरान् अण्वंबितन्वते ॥ ५ ॥ ३ ॥

आपानासः । विवस्वतः । जनन्तः । उपसः । जगम् । सूरान् ।

अण्वम् । वि । तन्वते ॥ ५ ॥ ३ ॥

विवस्वत् इन्द्रस्य आपानासः आपानभूता उपसो जगं जनन्तो जनयन्तः सूरान् सारन्तः
सोमाः अण्वं वितन्वते अभिषववेलायामुपरवेपु शब्दं कुर्वन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे चतुस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३ ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी—

अप॒हारा॑मतीनां प्र॒त्नाः ऋ॒ष्वन्ति॑ कार॒वः । उ॒ष्णो॒हर॑स॒ आ॒यवः॑ ॥ ६ ॥

अप॑ । हारा॑ । म॒तीनाम् । प्र॒त्नाः । ऋ॒ष्वन्ति॑ । कार॒वः ।

उ॒ष्णः । हर॑से । आ॒यवः॑ ॥ ६ ॥

मतीनां स्तुतीनां कारवः कर्तारः ऋत्विजः प्रत्नाः पुराणाः वृष्यः सेचकस्य सोमस्य हरसे
हरसः आहर्तारश्च आयवोमनुष्याः द्वारा यज्ञस्य द्वाराणि अपकृष्वन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

स॒मी॒चीना॑स॒ आ॒सते॒ हो॒तारः॑ स॒प्त॒जा॒मयः॑ । प॒दमे॑कस्य॒ पिप्र॑तः ॥ ७ ॥

स॒म्॒ई॒ची॒ना॑सः । आ॒स॒ते । हो॒तारः॑ । स॒प्त॒जा॒मयः॑ ।

प॒दम् । ए॒कस्य॑ । पिप्र॑तः ॥ ७ ॥

समीचीनासः समीचीनाः जामयो जामिसदृशाः एकस्य सोमस्य पदं स्थानं पिप्रतः पूर-
यन्तः सप्तहोतारः सप्तहोत्रकाः आसते यज्ञे उपविशन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नाभा॒नाभि॑न॒ आ॒ददे॑ चक्षु॒श्चित्॒सूर्ये॑ स॒चा । क॒वेर॑प॒त्यमा॑दु॒हे ॥ ८ ॥

नाभा॑ । नाभि॑म् । नः । आ । द॒दे । चक्षुः॑ । चि॒त् । सू॒र्ये॑ ।

स॒चा । क॒वेः । अ॒प॒त्यम् । आ । दु॒हे ॥ ८ ॥

नाभिं यज्ञस्य नाभिभूतं सोमं नोस्माकं नाभा नाभौ अहनाददे पिबामीत्यर्थः । पीतसो-
मानां अस्माकं चक्षुश्चित् चक्षुरपि सूर्ये सचा संगतं भवति । किंच कवेः क्रान्दकर्मणः सोमस्य
अपत्यं अंशुं आदुहे आपूरयामि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अ॒भि॒प्रि॒या॒ दि॒वस्प॑दम॒ध्वर्यु॑भिर्गुहा॑हितम् । सू॒रः प॑श्यति॒ चक्ष॑सा ॥ ९ ॥ ३५

अ॒भि । प्रि॒या । दि॒वः । प॑दम् । अ॒ध्वर्यु॑क्षिः । गुहा॑ ।

हि॒तम् । सू॒रः । प॑श्यति॒ । चक्ष॑सा ॥ ९ ॥ ३५ ॥

सुरः ह्रवीर्येन्द्रः चक्षसा चक्षुषा दिवोदीप्तस्यात्मनः मिया मियं पदं अध्वर्युभिः गुहा
गुहायां हृदये हितं निहितं पीतं सोममभि पश्यति ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पंचत्रिंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

उपास्माइति नवर्चं एकादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । उपास्माइत्यनुक्रान्तं । उक्तः
सूक्तविनियोगः । अभिष्टवे धर्मदुधोवत्सोपवनोयमाने नमसेदुपेत्येषा । सूत्रित्वच—नमसेदुपसी-
दत्संजानाना उपसीदन्नभिस्यिति ।

तत्र प्रथमा—

उपास्मैगायतानरःपर्वमानायेन्दवे । अभिदेवाँइर्यक्षते ॥ १ ॥

उप । अस्मै । गायत । नरः । पर्वमानाय । इन्दवे ।

अभि । देवान् । इर्यक्षते ॥ १ ॥

हे नरोनेतारो यज्ञस्य देवानिन्द्रादीन् अभीयक्षते आभिमुख्येन यदुमिच्छति पवमानाय
क्षरते अस्माअभिषूयमाणायेन्दवे सोमाय उपगायत उपगानं कुरुत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभितेमधुनापयोथर्वाणोअशिश्त्रयुः । देवदेवार्यदेव्यु ॥ २ ॥

अभि । ते । मधुना । पयः । अथर्वाणः । अशिश्त्रयुः ।

देवम् । देवार्यं । देव्यु ॥ २ ॥

हे सोम ते तव देवं देवनशीतं देवयुं देवयुं देवकामं रसं देवाय देवनशीलायेन्द्राय म-
धुना पयः गव्येन पयसा अथर्वाणकपयः अश्यशिश्त्रयुः अश्यश्रीणन् सप्तस्कुर्वन्नित्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

सनःपवस्त्वंशंगवेशंजनापशमवति । शंरांजन्नोपधीभ्यः ॥ ३ ॥

सः । नुः । पवस्त्वं । शम् । गवे । शम् । जनाय । शम् । अर्धते ।

शम् । राजन् । ओपधीभ्यः ॥ ३ ॥

हे राजन् दीप्यमान सोम सःप्रसिद्धत्वं नोस्मकं गवे शं सुखं पवस्त्वं क्षर । जनाय पुत्रादये
च शं पवस्त्वं । अर्धतेश्वामच शं पवस्त्वं । ओपधीभ्यश्च शं पवस्त्वं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वृभ्रवेनुस्वतवसेरुणायदिविस्पृशे । सोमायगाथमर्चत ॥ ४ ॥

वृभ्रवे । नु । स्वतवसे । अरुणाय । दिविस्पृशे ।

सोमाय । गाथम् । अर्चत ॥ ४ ॥

हे स्तोतारः वृभ्रवे वृभ्रवर्णाय स्वतवसे स्ववलय अरुणाय कदाचिदरुणवर्णाय दिवि-
स्पृशे दिवं स्पृशते सोमाय नु क्षिप्रं गाथं स्तुविरूपां वाचं अर्चत उच्चारयत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

हस्तच्युतेभिरद्रिभिःसुतंसोमंपुनीतन । मघावाधावतामधु ॥५॥ ३६ ॥

हस्तच्युतेभिः । अद्रिभिः । सुतम् । सोमम् । पुनीतन् ।

मधौ । आ । धावत् । मधु ॥ ५ ॥ ३६ ॥

हे ऋत्विजः हस्तच्युतेभिः हस्तमच्युतैः अद्रिभिः अभिपवमावभिः सुतमभिपुतं सोमं
पुनीतन पवित्रे पावयत । अपिच मधौ मदकरे सोमे मधु गन्धं पयवाधावत प्रक्षिपत ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे पट्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥ .

अथ षष्ठी—

नमसेदुपसीदतदग्नेदृमिश्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रेदधातन ॥ ६ ॥

नमसा । इत् । उप । सीदत् । दग्ना । इत् । अग्नि ।

श्रीणीतन् । इन्दुम् । इन्द्रे । दधातन् ॥ ६ ॥

हे ऋत्विजो नमसेद नमस्कारेणैव उपसीदत सोममुपगच्छत । दग्नेद दग्नेव अग्निश्री-
णीतन अभिश्रीणीतच । इन्द्रे इन्दुं सोमं दधातन घत्तच ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अमित्रहाविचर्षणिःपवस्त्रसोमशंगवे । देवेभ्योअनुकामरुत् ॥ ७ ॥

अमित्रहा । विश्वर्षणिः । पवस्व । सोम ।

शम् । गवे । देवेभ्यः । अनुकामः ॥ ७ ॥

हे सोम अमित्रहा अमित्राणां हन्ता विश्वर्षणिः विद्रष्टा देवेभ्यः अनुकामश्च अमीष्ट-
स्य कर्ता त्वं गवेस्माकं शं दुखं पवस्व क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

इन्द्रायसोमपातवेमदायपरिपिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥ ८ ॥

इन्द्राय । सोम । पातवे । मदाय । परि । पिच्यसे ।

मनःश्चित् । मनसः । पतिः ॥ ८ ॥

हे सोम मनश्चिन्मनसोहाता मनसस्पतिः ईश्वरः त्वमिन्द्राय इन्द्रस्य पातवे पानाम
मदायच परिपिच्यसे परितः पात्रेषु पिच्यसे ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

पवमानसुवीर्यरथिसोमरिरीहिनः । इन्द्रविन्द्रेणनोयुजा ॥ ९ ॥ ३ ७ ॥

पवमान । सुवीर्यम् । रथिम् । सोम । रिरीहि । नः ।

इन्द्रो इति । इन्द्रेण । नः । युजा ॥ ९ ॥ ३ ७ ॥

हे इन्द्रो क्लिद्यमान पवमान सोम त्वं सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं रथिं धनं नोस्माकं संबन्धि-
ना इन्द्रेण युजा सहायेन नोस्मभ्यं रिरीहि देहि ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे सप्तविंशोदगः ॥ ३७ ॥

सोमाअसृष्टमिति नवर्चं द्वादशं सक्तं ऋष्याषाः पूर्ववत् । सोमाअसृष्टमित्यनुकान्तं । उ-
क्तेविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

सोमाअसृष्टमिन्द्रवःसुताऋतस्यसादने । इन्द्रायमधुमत्तमाः ॥ १ ॥

सोमाः । असृष्टम् । इन्द्रवः । सुताः । ऋतस्य । सादने ।

इन्द्राय । मधुमत्तमाः ॥ १ ॥

सुताः अभिपुताः मधुमत्तमाः अतिशयेन मधुमन्तः इन्द्रवः सोमाः ऋतस्य यज्ञस्य सा-
दने सद्ने इन्द्रायेन्द्रार्थं असृष्टं सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिविप्रांअनूपतुगावोवृत्तंनमातरं । इन्द्रंसोमस्यपीतये ॥ २ ॥

अभि । विप्राः । अनूपतु । गावः । वृत्तम् । न । मातरः ।

इन्द्रम् । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥

विप्राः मेधाविनः सोमस्य पीतये पानाय इन्द्रं मातरोजनयिष्योगावो वृत्तंन यथा वृत्तं
मति तद्दत्तमनूपतु अभिशम्बयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वाणीत्युक्तः

मदच्युत्क्षेत्रिसादनेसिन्धोःसुर्माविपश्चित् । सोमोगौरीअधिश्चित् ॥ ३ ॥

मदच्युत् । क्षेत्रि । सद्ने । सिन्धोः । सुर्मा । विपःश्चित् ।

सोमः । गौरी इति । अधि । श्रितः ॥ ३ ॥

मदच्युत् मदकरस्य रसस्य च्यावयिता सोमः सादने सद्ने । संहितायां दीर्घञ्छान्दसः
स्थाने क्षेत्रि निबत्तति । एतदेवविद्वेषोवि—सिन्धोर्नद्याः ऊर्मा ऊर्मौ तरंगे वसतीवरीष्वित्यर्थः ।
विपश्चित् विद्वान् सोमोगौरीअधि गौर्यामधि । अधोवि सप्तम्यर्थानुवादः । माध्यमिकार्यावाचि ।
गौरी गांधर्वाति वाङ्मामहुपाठान् । श्रितोपिश्रयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

दिवोनामाविचक्षणोव्योवारैमहीयते । सोमोयःसुक्तुःकविः ॥ ४ ॥

दिवः । नात्ता । विचक्षणः । अव्यः । वारै । महीयते ।

सोमः । यः । सुक्तुः । कविः ॥ ४ ॥

यः सुक्तुः सुमन्तः कविः क्रान्तकर्मा विचक्षणोविद्वद्वा ससोमोदिवोन्तरिक्षस्य नात्ता ना-
ञ्चो नाभिभूते अव्यः अवेः वारे वारै महीयते पूज्यते पूजमानः स्तूयतइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यःसोमःकलशेष्वँअन्तःपवित्रआहितः । तमिन्दुःपरिपस्वजे ॥५॥ ३८॥

यः । सोमः । कलशेषु । आ । अन्तरिति । पवित्रे । आहितः ।

तम् । इन्दुः । परि । सस्वजे ॥ ५ ॥ ३८ ॥

यः सोमः कलशेषु कुंभेषु आस्ते यश्च पवित्रे पवित्रस्यान्तर्मध्ये आहितः निहितस्तं स्वां-
शभूतं सोमिन्दुः सोमोदेवः परिपस्वजे प्रविशति ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षष्ठी-

प्रवाचमिन्दुरिष्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि । जिन्वन्कोशमधुश्रुतम् ॥ ६॥

प्र । वाचम् । इन्दुः । इष्यति । समुद्रस्य । अधि । विष्टपि ।

जिन्वन् । कोशम् । मधुश्रुतम् ॥ ६ ॥

इन्दुः सोमः मधुश्रुतं मधुनश्चयावकं कोशं मेघं । असुरः कोशइति मेघनामष्टपाठान् । जिन्व
न् प्रीणयन् समुद्रस्यान्तरिक्षस्थाधि विष्टपि विष्टब्धे स्थाने वाचं प्रेष्यति प्रेरयति पवित्रे पूषमान-
नः शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

नित्यंस्तोत्रोवनस्पतिधीनामन्तःसंवर्दुषः । हिन्वानोमानुषायुगा ॥७॥

नित्यंस्तोत्रः । वनस्पतिः । धीनाम् । अन्तरिति । सवःऽदुषः ।

हिन्वानः । मानुषा । युगा ॥ ७ ॥

नित्यस्तोत्रः सन्तवस्तोत्रः सवर्दुषः अष्टवस्य दोग्धा वनस्पतिः वनानांपालयिता सो-
मो मानुषामानुषाणि युगा युगानि अर्हनेकाहात्मकानि हिन्वानः प्रीणयन् धीनां कर्मणाम-
न्तर्मध्ये निपद्यतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

अभिप्रियादिवस्पदासोमोहिन्वानोअर्पति । विप्रस्यधारयाकविः ॥८॥

अभि । प्रिया । दिवः । पदा । सोमः । हिन्वानः । अर्पति ।
विप्रस्य । धारया । कविः ॥ ८ ॥

कविः क्रान्तकर्मा सोमो दिवोन्तरिक्षात् हिन्वानः प्रेयमाणो विप्रस्य मेघाविनः स्वस्य धारया प्रिया प्रियाणि पदा पदानि स्थानान्दक्ष्यर्पति अभिगच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

आपवमानधारयरायिसहस्रवर्चसम् । अस्मेइन्दोस्वाशुर्वम् ॥९॥३९॥

आ । पवमान् । धारय । रायिम् । सहस्रवर्चसम् ।
अस्मे इति । इन्दो इति । सुइआशुर्वम् ॥ ९ ॥ ३९ ॥

हे पवमान इन्दो सोम त्वं सहस्रवर्चसं बहुदीप्तिं स्वाशुर्वं शोभनभवनं रायिं धनं अस्मे जस्मात्तु आधारय प्रक्षिपेत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति षष्ठस्य सप्तमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

वेदार्थस्ममकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेपाद्विद्यावीथिमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थमकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेऽप्योखिलंजगत् । निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥१॥
 षष्ठस्य सप्तमोऽध्यायः संग्रहात्संप्रदर्शितः । अथाष्टमःसुमदिना संगमेनप्रदर्शयति ॥ २ ॥
 तत्र सोमःपुनानइति नवर्चं त्रयोदशं सूक्तं अस्तिवोदेवलोवाऋषिः सोमोदेवता । पवमान-
 नगुणः सोमोवित्तेयः काश्यपावृषी । इतिविद्यादनुक्तेषु लाघवायादह्णन्मुतात् ॥ १ ॥ सोमइत्यनु-
 क्तान्तं । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐसोमःपुनानोअर्षति सहस्रधारोअत्यविः । वायोरिन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥ १ ॥

सोमः । पुनानः । अर्षति । सहस्रधारः । अतिइअविः ।

वायोः । इन्द्रस्य । निःकृतम् ॥ १ ॥

अयं पुनानः पावकः सोमः अर्षति गच्छति । क्रीदशोयं पवमानः सहस्रधारः अपरि-
 मितधारः । अत्यविः अत्राविशब्देन तल्लोमान्युच्यन्ते अविस्सोमभिर्निष्पादितं दशापवित्रमि-
 त्यर्थः । तदतिक्रम्य गच्छतीति अत्यविः । किमर्थं वायोरिन्द्रस्य च पानापेविशेषः । किं प्र-
 ति निष्कृतं निरित्येप समित्येतस्मिन्नर्थे । संस्कृतं पात्रं प्रति ॥ १ ॥

अथद्वितीया—

पवमानमवस्यवोविप्रमभिमगायत । सुप्वाणं देववीतये ॥ २ ॥

पवमानम् । अवस्यवः । विप्रम् । अभि । प्र । गायत ।

सुप्वानम् । देववीतये ॥ २ ॥

हे अवस्यवो रक्षणकामा उद्गात्रादयो ययं परमानं शोधकं विप्रंविशेषेण देवानांपीग-
 पितारं विप्रयच्छुद्धंवा । अथवा विप्रइति मेधाविनाम् । मेधाविनं देववीतये देवपानाय सुप्वाणं
 वस्यमानं अभिमगापव आजिमुरत्येन प्रकर्षेण स्तुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

पर्वन्तेवाजसातयेसोमाःसहस्रंपाजसः । गृणानादेववीतये ॥ ३ ॥

पर्वन्ते । वाजंसातये । सोमाः । सहस्रंपाजसः ।

गृणानाः । देववीतये ॥ ३ ॥

पर्वन्ते क्षरन्ते सोमाः । किमर्थं वाजसातये अन्नस्यलाभाय । कीदृशाः सहस्रपाजसो बहु-
लाः पातृणां बलप्रदाइत्यर्थः । गृणानाः कर्मणिकर्तृप्रत्ययः स्तूयमानाः । पुनः किमर्थं देववी-
तये देवानां वीतिर्नादिः प्राविर्भक्षणंवा यस्मिन् सदेववीतिर्पुनः वदर्थं यज्ञसिद्धिः साक्षात् प्रयो-
जनं तद्वारा वाजलाभइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उतनोवाजसातयेपर्वस्वबृहतीरिषः । द्युमदिन्दोसुवीर्यम् ॥ ४ ॥

उत । नः । वाजंसातये । पर्वस्व । बृहतीः । रिषः ।

द्युमत् । इन्दो इति । सुवीर्यम् ॥ ४ ॥

उतापिच नोस्माकं वाजसातये अन्नलाभाय हे इन्दो सोम बृहतीरिषः महतीरसधाराः
द्युमत् दीप्तिमत् सुवीर्यं शोभनसामर्थ्यं च पर्वस्व क्षर । शोभनसामर्थ्येपिताचाराः पर्वस्वेत्यर्थः ।
अथवा वाजसातये संग्रामाय बृहतीरिषो द्युमत्सुवीर्यं संपादयितुं पर्वस्वेति योज्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

तेनःसहस्रिणंरयिंपर्वन्तामासुवीर्यम् । सुवानादेवासइन्दवः ॥ ५ ॥ १ ॥

ते । नः । सहस्रिणम् । रयिम् । पर्वन्ताम् । आ ।

सुवीर्यम् । सुवानाः । देवासः । इन्दवः ॥ ५ ॥ १ ॥

ते इन्दवः सोमाः नोस्माकं सहस्रिणं सहस्रसंख्योपेतं रयिं धनं सुवीर्यं वापर्वन्तां । की-
दृशास्ते सुवानाः स्तूयमानाः देवासोद्योतनादिगुणकाः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे मद्यमोर्वाः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

अत्याहिया नानहेतृभिरसृग्रंवाजसातये । विवारमव्यमाशवः ॥ ६ ॥

अत्याः । हियाः । न । हेतृभिः । असृग्रम् ।

वाजसातये । वि । वारम् । अव्यम् । आशवः ॥ ६ ॥

वाजसातये संग्रामाय हियाणाः प्रेर्यमाणाः अत्यान् अश्वाइव ते यथा प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः संग्रामाय शीमं धावन्ति तद्वत् हेतृभिः प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः आशवः शीघ्रगामिनः सोमाः वाजसातये अन्नलाभाय अव्यं वारं दशापवित्रं व्यसृग्रं व्यतिसृज्यन्ते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

वाश्राअर्पन्तीन्दवोभिवत्संनधेनवः । दधन्विरेगभस्त्योः ॥ ७ ॥

वाश्राः । अर्पन्ति । इन्दवः । अभि । वत्सम् । न । धेनवः ।

दधन्विरे । गभस्त्योः ॥ ७ ॥

वाश्राः शब्दपन्तः इन्दवः सोमाः अभ्यर्पन्ति अभिगच्छन्ति पात्रंमति । वाश्राः शब्दकारिणोधेनवोन वा यथा शब्दपन्तोवत्सं प्रत्यागच्छन्ति तद्वत् तएव गभस्त्योर्वाहोः दधन्विरे ध्रियते च ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

जुष्टइन्द्रायमत्सरःपर्वमानकनिक्रदत् । विश्वाअपद्विषोजहि ॥ ८ ॥

जुष्टः । इन्द्राय । मत्सरः । पर्वमान । कनिक्रदत् ।

विश्वाः । अप । द्विषः । जहि ॥ ८ ॥

इन्द्राय जुष्टः पर्याप्तोमत्सरः सोमोभयतीतिशेषः । मत्सरः सोमोमन्दतेस्तुतिकर्मणर्हति निरुहं । हे पर्वमान त्वं कनिक्रदत् शब्दयन् विश्वाद्विषः सर्वानस्माकं द्वेषूनपजहि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अपघ्नन्तोआराव्याःपर्वमानाःस्वर्दृशः । योनावृत्तस्यसीदत् ॥ ९ ॥ २ ॥

अप॒घ्नन्तः । अरा॒व्णः । पर्व॒मानाः । स्वः॑ऽदृशः । योनौ ।
 क्र॒तस्य॑ । सी॒दत् ॥ ९ ॥ २ ॥

हे पर्वमानाः अरावणः अदानान् अयजमानान् अपघ्नन्तोहिंसन्तः स्वदृशः सर्वत्रदृष्टारश्च
 यूपं क्रतस्ययोगी यज्ञस्यस्थाने सीदत् । अथवा सोमपानार्थं उकलक्षणादेवा क्रतस्ययोगी
 सीदतेति योग्यम् ॥ ९ ॥

॥ इति पद्यस्याद्ये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

परिप्रेत्यष्टर्षं चतुर्दशं सूक्तं ऋष्यादिपूर्ववत् । परिमृष्टादित्यनुकान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॒मृ॒ष्टि॒ष्व॒दत् क॒विः सि॒न्धो॑रु॒र्मा॒वधि॑श्रितः । का॒रं॒वि॒भ्र॒त्पु॒रु॒स्पृ॒हम् ॥ १ ॥

परि॑ । प्र । अ॒सि॒स्य॒दत् । क॒विः । सि॒न्धोः॑ । उ॒र्मा॑ । अ॒धि॑ ।

श्रि॒तः । का॒रम् । वि॒भ्र॒त् । पु॒रु॒स्पृ॒हम् ॥ १ ॥

परिमृष्टिष्वदत् परिमस्यन्दते कविर्मेघावी सोमः सिन्धोर्त्सुर्षी तरणे वसतीवर्षुदकरसे
 अधिश्रितः आश्रितः पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं कारं शब्दं विभ्रत् धारयन् परिस्पन्दतइति
 संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

गि॒रा॒य॒दी॒सर्व॑न्धवः पञ्च॒त्राता॑अ॒प॒स्य॒वः । प॒रि॒कृ॒ण्व॒न्ति॒ध॒र्ण॑सिम् ॥ २ ॥

गि॒रा॑ । य॒दि॑ । स॒र्व॑न्धवः । प॒ञ्च॑ । त्रा॒ताः । अ॒प॒स्य॒वः ।

प॒रि॒कृ॒ण्व॒न्ति॑ । ध॒र्ण॑सिम् ॥ २ ॥

सर्वन्धवः समानबन्धनाः पंचत्राताः पंचजनाः अपस्यवः कर्मच्छ्रयोपयदाईमेन धर्णसि
 धारकं सोमं गिरा स्तुत्या परिकृण्वन्ति अलंकुर्वन्ति अस्पोत्तरवान्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आ॒द॒स्य॑शु॒चि॒मणो॑र॒त्ते॒वि॒श्वे॒द्वि॒वा॒अ॒म॒त्स॒त । य॒दी॒गो॒भिर्व॑सा॒यते॑ ॥ ३ ॥

आत् । अस्य । शुष्मिणः । रसे । विश्वे । देवाः ।
अमत्सत् । यदि । गोभिः । वसायते ॥ ३ ॥

आत् परिष्करणानन्तरमेव शुष्मिणः बलवतोस्यसोमस्य रसे विश्वेदेवा अमत्सत् अना-
द्यन्त । यदि यदा गोभिः गोविकारैः विकारे प्रकृतिशब्दः क्षीरादिभिः वसायते आच्छाद्यते ॥३॥

अथ चतुर्थी-

निरिणानोविधावतिजहृच्छर्याणितान्वा । अत्रासंजिघ्रतेयुजा ॥ ४ ॥

निरिणानः । वि । धावति । जहृत् । शर्याणि ।
तान्वा । अत्र । सम् । जिघ्रते । युजा ॥ ४ ॥

अयंसोमो निरिणानः दशापवित्रादधोगच्छन् विधावति विविधं धावति । यदा तान्वा
तनु दशापवित्रवत्त्वं तत्संवन्धीनि शर्याणि द्वाराणि जहृत् अधः सरति । अत्रास्मिन्पञ्चे युजा
सखिभूतेनेन्द्रेणसह संजिघ्रते संगतोभवति वससुपिरादिनिर्गत्य दशापवित्रादधः सरन् पात्रं
विविधंगच्छन् होमद्वारेणेन्द्रेण संगतोभवतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

(नृसीभिर्योविस्वतःशुश्रोणमामृजेयुवा । गाःकृण्वानोननिर्णिजंमा॥५॥३॥)

नृसीभिः । यः । विस्वतः । शुश्रूः । न । मृजे । युवा ।
गाः । कृण्वानः । न । निर्निजं ॥ ५ ॥ ३ ॥

यः सोमोविस्वतः परिचरणवतो यजमानस्य नृसीभिः पौत्रस्थानीयाभिः तस्मै हस्वः
पुत्रः । अंगुल्यः पौत्रस्थानीया इत्यभिप्रायः । मामृजे मृज्यते शुश्रोण दीप्तोभ्योयुवाइव मथा अप-
मृज्योभ्यो मृज्यते स्वपरिचारकैस्तद्दत् । सपव युवा मिश्रणशीलः सोमो निर्निजं । निर्निगितिरू-
पनाम् । स्वकीयं रूपं गाः न कृण्वानः गोविकारांश्च कुर्वाणोभवतीतिशेषः ॥ ५ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे तृतीयोपर्यः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

अतिश्रितीतिरश्रुतांगुव्याजिगात्पण्व्यां । वृष्टुर्मियतिर्यंविदे ॥ ६ ॥

अति । श्रिती । तिरश्रुतां । गुव्या । जिगाति । अण्व्यां ।

वृष्टुम् । इयति । यम् । विदे ॥ ६ ॥

अण्व्या अंगुव्या अभिपूयमाणः सोमः गुव्या गुव्यानि श्रिती श्रित्यै अयणार्थं तिर-
श्रुता तिरश्रीनं अतिजिगाति । अंशुमतिक्रम्यगच्छति । तथांगुव्याभिपूयमाणो विदे यजमान-
स्य ज्ञानार्थं यं वृष्टुं शब्दमियति मेरयति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अभिक्षिपःसमगमतमर्जयन्तीरिपस्पर्तिम् । पृष्ठागृभ्णतवाजिनः ॥ ७ ॥

अभि । क्षिपः । सम् । अगमत् । मर्जयन्तीः । इपः ।

पर्तिम् । पृष्ठा । गृभ्णत् । वाजिनः ॥ ७ ॥

क्षिपोगुलपो मर्जयन्तीः अभिमृशन्त्यः इपस्पर्तिं ^{अज्ञानां} स्वामिनं सोमं अभि समगमत
अभिसंगच्छन्ते संगत्यच वाजिनोबलवतः सोमस्य पृष्ठा पृष्ठानि गृभ्णत गृह्णन्ति अभिपवांगु-
लवः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

परिदिव्यानिमर्शद्विश्वानिसोमपार्थिवा । वसूनिघाह्यस्मयुः ॥ ८ ॥ १ ॥

परि । दिव्यानि । मर्शत् । विश्वानि । सोम ।

पार्थिवा । वसूनि । याहि । अस्मयुः ॥ ८ ॥ १ ॥

हे सोम दिव्यानि पार्थिवा पार्थिवानिच विश्वानि सर्वाणि वसूनि धनानि परिमर्शत्
परिमृशत् परिगृह्णन् अस्मयुरस्ताव कामयमानो याहि आगच्छ । एवमभिपुण्वन् रसं संघो-
ध्य ब्रूते ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

एषधियेत्यष्टमं पंचदशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एषधियेत्यनुकान्तं गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ए॒पधि॒द्याया॒त्यण्व्या॒शूरो॒रथै॒भिरा॒शुभिः॑ । गच्छ॒न्निन्द्र॑स्यनिष्कृतम् ॥ १ ॥

ए॒पः । धि॒या । या॒ति । अ॒ण्व्यां । शू॒रः । रथै॒भिः ।

आ॒शु॒भिः । गच्छ॑न् । इन्द्र॑स्य । निः॒कृत॑म् ॥ १ ॥

ए॒पसोमः॑ शूरो॒विक्रान्तः॑ अ॒ण्व्या अंगु॒त्याभि॒पुतो॑ धि॒या कर्म॑णा याति गच्छति । कं दे॒शं प्रति॑ उच्यते—इन्द्रस्यनिष्कृतं स्थानं दिवं प्रति रथै॒भीरथै॒राशु॑भिः शीघ्रगामिभिः गच्छन् इ॒न्द्रेण॑ रथेवस्थाप्य स्वस्थाननयनाय अंगु॒त्याभि॒पुममाणः॑ सन् होमद्वारा॒ग्निनिष्पीडन॑द्वारा पात्रं वा गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒पपुरु॑धियाघतेवृहतेदेवतातये यत्रामृतांस॒आसते॑ ॥ २ ॥

ए॒पः । पुरु॑ । धि॒याघ॑यते । वृ॒हते । दे॒वता॑तये । यत्रं ।

अ॒मृता॑ंसः । आ॒सते॑ ॥ २ ॥

ए॒पः सोमः॑ पुरु बहुलं धियाघते धियं कर्मच्छति धीशब्दात् यकारोपजनः । यद्वा द्वि॒तीयार्थे॑वृतीया छान्दसश्चालुक् । कस्मै वृहते महते देवतातये यज्ञाय येषयस्मिन्यज्ञे अमृतांसः अमृतादेवा आसते वसन्ति तदर्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒पहितो॒विनी॑यते॒न्तःशु॒भ्राव॑ताप॒था । यदी॑तु॒ञ्जति॒भूर्ण॑यः ॥ ३ ॥

ए॒पः । हि॒तः । वि । नी॒यते॑ । अ॒न्तरि॑ति । शु॒भ्रव॑ता ।

प॒था । यदी॑ । तु॒ञ्जति॑ । भूर्ण॑यः ॥ ३ ॥

ए॒प सोमो॑ हितो निहितो हविर्धाने विनीयते तस्मात् स्थानात् आहवनीयं प्रति अन्तः तयोर्मध्यदेशे शुभ्रावता शोभावता पथा मार्गेण यदि यदा तुंजन्ति प्रपच्छन्ति देवेष्वो भूर्ण॑यो भरपशीटाजप्यादयः । तदा विनीयत इति सप्तम्ययः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ए॒पशृ॒ङ्गाणि॒दो॒धुव॒च्छि॒रानि॒यू॒ध्यो॒र्द्ध॒र्षा । नृ॒म्णा॒द॒धानं॒ओज॑सा ॥ ४ ॥

ए॒पः । शृ॒ङ्गाणि॑ । दो॒धुवत् । शि॒रानि॑ । यू॒ध्यः । र्द्ध॒र्षा ।

नृ॒म्णा । द॒धानः । ओज॑सा ॥ ४ ॥

ए॒पसोमः शृ॒ङ्गाणि शृ॒ङ्गव॒दु॒क्तान् अंशून् अभि॒प॒व॒काले॑ दो॒धुव॒ धू॒नोति॑ यू॒ध्यो य॒थाहो॑-
यू॒य॒पति॑वृ॒षा वृ॒षभो॒यथा॑ शि॒रानि॑ वी॒क्ष्ये शृ॒गे धू॒नोति॑ तद्द॒व । की॒दृश॑ए॒पः ओज॑सा बलेन नृ॒म्णा
नृ॒म्णानि॑ घनानि दधानो॒स्पद॑र्धं धार॒यन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

ए॒प॒रु॒क्मि॒भिरी॒पते॒वा॒जीशु॒भ्रेभि॑रंशु॒भिः । पतिः॑सिन्धू॒नां॒भवं॑न् ॥ ५ ॥

ए॒पः । रु॒क्मि॒भिः । ई॒यते॑ । वा॒जी । शु॒भ्रेभिः॑ ।

अंशु॑भिः । पतिः॑ । सिन्धू॒नाम् । भवं॑न् ॥ ५ ॥

ए॒पसोमो॑ रु॒क्मि॒भिः अध्व॑र्वादिभिः सह ई॒यते॑ गच्छति । की॒दृश॑ए॒पः वा॒जी वे॒जन॑वान्
शु॒भ्रेभिः॑ शु॒भ्रैः दी॒प्तैः अंशु॑भिर्विशिष्टः अथवा रु॒क्मि॒भिरित्येतदप्यंशु॑विशेषणं । सिन्धू॒नां स्व-
न्द॒मानानां॑ रसानां पवि॒र्भवन्॑ य ई॒यत॑इति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

ए॒प॒वसू॑नि॒पि॒ब्दना॒परु॑पाय॒यिवाँ॑अति॑ । अ॒व॒शादे॑षु॒गच्छ॑ति ॥ ६ ॥

ए॒पः । वसू॑नि । पि॒ब्दना॑ । परु॑षा । य॒यि॒ष्वान् । अति॑ ।

अ॒व॑ । शादे॑षु । ग॒च्छ॑ति ॥ ६ ॥

ए॒पसोमो॑ वसू॒न्याच्छा॑दकानि पि॒ब्दना पी॒डितानि॑ रक्ष॑सि परु॒षा पर्व॑णा अति अतिक्र-
म्य॑ ययि॒ष्वान् गच्छ॑न् शादे॒षु शा॒वनी॑येषु रक्षःशु अवगच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

ए॒तंमृ॑जन्ति॒मज्ज॑र्मु॒पद्रो॑णे॒ष्वाय॑वं । प्र॒च॒क्रा॑णं॒मही॒रिपः॑ ॥ ७ ॥

एतम् । मृजन्ति । मर्ज्यम्-। उर्ष । द्रोणेषु । आयवः ।

प्रद्वचक्राणम् । महीः । इर्षः ॥ ७ ॥

आयवोमनुष्या ऋत्विजः, एवं सोमं मर्ज्यं मार्जनीयं- उपमृजन्ति निष्पीडयन्तीत्यर्थः ।
कुत्र द्रोणेषु द्रोणकलशेषु । कीदृशं महीरिपः महान्पत्न्यानि प्रचक्राणं कुर्वाणं प्रभूतरस-
न्नाविणमित्यर्थः ॥ ७ ॥

श्रावस्तोत्रे, गाणगारिमतेनाभिरूपकरणे, मृज्यमानेसोमे एतमुत्पमित्येषा । सूचित्व-
एतमुत्पदशक्षिपो मृज्यमानः सहस्तेति ।

सैषाष्टमी-

एतमुत्पदशक्षिपोमृजन्तिमसधीतयः । स्वायुधंमदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

एतम् । ऊँ इति । इयम् । दशा । क्षिपः । मृजन्तिः । मस ।

धीतयः । सुद्वआयुधम् । मदिन्तमम् ॥ ८ ॥ ५ ॥

त्यं तं एतमुत्पदशक्षिपो दशांगुलयो मृजन्तिः परिचरन्ति । मसधीतयः सम-
त्विजश्च ऋत्विजो गुच्छिभिर्भृजन्तीत्यर्थः । कीदृशमेतं स्वायुधं शोभनमायुधं मदिन्तमं मादयितु-
तमं रक्षोहननसामर्थ्यप्रदर्शनाय स्वायुधशब्दश्रवणम् ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे, पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रतेसोतारइत्यर्चुं, योडशं, सक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रतेइत्यनुधान्तं । गतोविनिषेगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रतेसोतारंओण्योःरसंमदायघृष्वये । सर्गो नतुत्तयेतशः ॥ १ ॥

प्र । ते । सोतारः । ओण्योः । रसम् । मदाय । घृष्वये ।

सर्गः । न । तुक्त्ति । एतशः ॥ १ ॥

हे सोम ते एव रसं सोतारः सोमाभिपवकतारः ओण्योः, रसं, सुतोपममेतत् यावापृथि-
प्योरसमुदकमिव जपया ओण्योर्पावापृथिव्योर्मध्ये तयोः संबन्धिन्या रसं प्रसावयन्तीदिशे-

पः । किमर्थं वृष्यये शत्रुवर्षणशीलाय मदाय इन्द्रस्य मदाय अभिपवजनितः सोमः सर्गः सृष्टः
एतशोन अश्वद्व तकि गच्छति पार्श्वं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

ऋत्वा॒दक्ष॑स्य॒रथ्य॑म॒पोव॑सान्मन्ध॒सा । गो॒पाम॑ण्वेषु॒सश्चि॑म ॥ २ ॥

ऋत्वां । दक्षस्य । रथ्यम् । अपः । वसानम् । अन्धसा ।

गोऽसाम् । अण्वेषु । सश्चिम ॥ २ ॥

वयमभिपोवारः दक्षस्य बलस्य रथ्यं नेतारं अपउदकानि रसात् वसानं आच्छादयन्तं
अंधसा श्रयणानेन सहितं गोपां गवां सोतारं एवमुकलक्षणं सोमं ऋत्वा कर्मणा अण्वेषु अंगु-
लीषु सश्चिम संयोजयामः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अन॑सम॒प्सुदु॑ष्टरं॒सोमं॑प॒वित्रे॒आसृ॑ज । पु॒नी॒हीन्द्रा॑प॒पात॑वे ॥ ३ ॥

अनसम् । अप्सु । दुष्टरम् । सोमम् । पवित्रे । आ ।

सृज । पुनीहि । इन्द्राय । पातवे ॥ ३ ॥

अनसं शत्रुभिरनामं अप्सवान्तरिक्षपातु सर्वमानमितिशेषः दुष्टरं अन्यैरनभिभाष्यं नहि
सोमं कश्चिदप्सवितरति ईदृशं सोमं पवित्रे दशापवित्रे आसृज महिष । हे अश्वर्यो तवोप्य-
ते । इन्द्रायेन्द्रस्य पातवे पातुं पुनीहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

प्रपु॑ना॒नस्य॒चेत॑सा॒सोमः॑प॒वित्रे॑अ॒र्पति॑ । ऋत्वा॒सुध॑स्थ॒मास॑दत् ॥ ४ ॥

प्र । पुनानस्यं । चेतसा । सोमः । पवित्रे । अर्पति । ऋत्वा ।

सुधस्थ्यम् । आ । असदत् ॥ ४ ॥

चेतसा स्तुत्या पुनानस्य पूयमानस्य अंशीभूतः सोमः पवित्रे दशापवित्रे अर्पति गच्छति ।
अथ पश्चात् ऋत्वा कर्मणा प्रज्ञानेनवा सुधस्थं सहस्थानं द्रोणकटरो आसदत् आसीदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रत्वानमोमिरिन्दवइन्द्रसोमाअरुक्षत । महेभरायकारिणः ॥ ५ ॥

प्र । त्वा । नमःऽभिः । इन्द्वः । इन्द्र । सोमाः । अरुक्षत ।
महे । भराय । कारिणः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र त्वा त्वां नमोभिर्नमस्कारोपलक्षितैः स्तोत्रैः अथवा अन्नैः सह इन्द्रवः सोमाः
मारुक्षत प्राप्नुवन्ति । किमर्थं महे महते भराय संग्रामाय कीदृशाः कारिणो बलकरणशीलाः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

पुनानोरूपेअव्ययेविश्वाअर्षन्अभिश्रियः । शूरोनगोपुतिष्ठति ॥ ६ ॥

पुनानः । रूपे । अव्यये । विश्वाः । अर्षन् । अभि ।
श्रियः । शूरः । न । गोषु । तिष्ठति ॥ ६ ॥

अव्यये अविमये रूपे रूप्यमाणे बल्ले पुनानः पूयमानो विश्वाः सर्वाः श्रियः शोभाः
अर्षन् अभिभच्छन् गोषु निमित्तास्तु शूरोन शूरइव सयथा संग्रामे तिष्ठति तद्वदसौ तिष्ठति
पात्रे ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

दिवोनसानुपिप्युपीधारासुतस्यवेधसः । वृथापवित्रेअर्षति ॥ ७ ॥

दिवः । न । सानु । पिप्युपी । धारा । सुतस्य । वेधसः ।
वृथा । पवित्रे । अर्षति ॥ ७ ॥

दिवोन घृत्तोकादन्तरिक्षादिव सानु समुच्छ्रितमुदकं तद्यथा अधोनिपतति तद्वेधसोवि-
धातुः बलस्य कर्तुः शुक्त्वाभिपुतस्य सोमस्य पिप्युपी आप्यामयन्ती धारा वृथा अनापात्तेनेव
पवित्रे दृशापवित्रे अर्षति गच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

त्वंसोमविपश्चित्तंनानापुनानआयुषु । अव्योवारंविधावसि ॥८॥६ ॥

त्वम् । सोम । विपःश्चित्तम् । तना । पुनानः । आयुषु ।

अव्यः । वारम् । वि । धावसि ॥ ८ ॥ ६ ॥

हे सोम त्वं विपश्चित्तं स्तोतारं आयुषु मनुष्येषु मध्ये रक्षसि । अथवा तृतीयार्थे द्वितीया । विपश्चिता अध्वर्युणा तना वस्त्रेण पुनानः पूषमानः अथवा विपश्चितमिन्द्रं प्रीणयितुं तना पुनानः सप्त अव्योवारं अवेवास्ते विधावसि विविधं गच्छसि ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

प्रनिश्रेनेवेत्यष्टमं सप्तदशं सूक्तं कथ्यायाः पूर्ववत् । प्रनिश्रेनेवेत्यनुक्तान्तं । गतोविनियोगः

तत्र प्रथमा-

प्रनिश्रेनेवसिन्धवोघ्नन्तोवृत्राणिभूर्णयः । सोमाअसृग्रमाशवः ॥ १ ॥

प्र । निश्रेनेवइव । सिन्धवः । घ्नन्तः । वृत्राणि । भूर्णयः ।

सोमाः । असृग्रम् । आशवः ॥ १ ॥

निश्रेण प्रवणेन देशने सिन्धवो मद्यइव तथा वृत्राणि शत्रून् घ्नन्तो भूर्णयः क्षिप्रगमनाः । आशवोव्यावाः सोमाः प्राप्त्यं प्रगच्छन्ति द्रोणकलशं मति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अभिसुवानासइन्द्रवोवृष्टयःपृथिवीमिव । इन्द्रंसोमासोअक्षरन् ॥२॥

अभि । सुवानासः । इन्द्रवः । वृष्टयः । पृथिवीमइव ।

इन्द्रम् । सोमासः । अक्षरन् ॥ २ ॥

सुवानासः सूपमानाः इन्द्रो द्रवत्पाः सोमासः सोमाः इन्द्रं प्रीणयितुं अक्षरन् किमिव वृष्टयः पृथिवीमिव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्यूर्मिर्मत्सरोमदःसोमःपवित्रेअर्पति । विघ्नन्नक्षींसिदेव्युः ॥ ३ ॥

अतिऽऊर्मिः । मत्सरः । मर्दः । सोमः । पवित्रे । अर्पति ।

विघ्नन् । रक्षींसि । देव्युः ॥ ३ ॥

अत्यूर्मिः अतिक्रान्ता ऊर्मयोयस्मात् सअत्यूर्मिः अतिप्रवृद्धइत्यर्थः । मत्सरो मादनशी-
लो मदो मदात्मकः सोमः पवित्रे अर्पति गच्छति । किंकुर्वन् रक्षींसि विघ्नन् घातयन् देवयुर्देवान्
कामयमानः अर्पतीति संबन्धः ॥ ३ ॥

पवित्रेष्टवां द्वितीयाज्यभागस्याकलशेष्विति याज्या । स्रवितंच—आकलशेषुधावति पवित्रे-
परिपिच्यतइत्येके ।

सैषा चतुर्थी—

आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिपिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषुवर्धते ॥ ४ ॥

आ । कलशेषु । धावति । पवित्रे । परि । सिच्यते ।

उक्थैः । यज्ञेषु । वर्धते ॥ ४ ॥

अयं सोमः कलशेषुधावति तदर्थं पवित्रे परिपिच्यते अध्वर्युभिः उक्थैः स्तोत्रैः यज्ञेषु
निमिसेषु वर्धते प्रवृद्धोऽभवति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अतित्रीसोमरोचनारोहन्नभ्राजमेदिवम् । इष्णान्तसूर्यन्नचोदयः ॥ ५ ॥

अति । त्री । सोम । रोचना । रोहन् । न । भ्राजसे । दिवम् ।

इष्णान् । सूर्यम् । न । चोदयः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं श्रीरोचना रोचनानि श्रीन् लोकान् अति अतिक्रम्य रोहन् उपरिस्थं दिवं
पुष्टोरुच्य भ्राजसे मकाशमसि । तथा इष्णान् गच्छन् सूर्येन सूर्ये च चोदयः चोदयसि मेरमसि ।
नशब्दार्थे ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अभिषिप्रांअनूपतमूर्धन्ययज्ञस्यंकारवः । दधानाश्चक्षसिप्रियम् ॥६॥

अभि । विप्राः । अनूपत । मूर्धन् । यज्ञस्यः । कारवः ।
दधानाः । चक्षसि । प्रियम् ॥ ६ ॥

हे सोम त्वां अम्यनूपत अभिषुवन्ति विप्रामेधाविनः स्तोतारः । कुत्रयज्ञस्य मूर्धन् मूर्धनि शिरोषदुत्तमे अभिषवदिवसइत्यर्थः । कौटशास्ते कारवः कर्तारः परिचर्यायाः यागानुष्ठातारोवा । चक्षसि दृष्टरि सोमे प्रियं दधाना अम्यनूपतेति समन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

तमुत्वावाजिनंनरोधीभिर्विप्रांअवस्यवः । मृजन्तिदेवतातये ॥७॥

तम् । ऊँ इति । त्वा । वाजिनम् । नरः । धीभिः । विप्राः ।
अवस्यवः । मृजन्ति । देवतातये ॥ ७ ॥

हे सोम तमु तमेव त्वा त्वां वाजिनमन्ववन्तं गमनवन्तं वानरोनेदारो विप्रामेधाविनः अघ्वर्षादयः धीभिः कर्मभिसृजन्ति शोभयन्ति देवतातये यत्तार्थं । किमिच्छवः अवस्यवः अन्विच्छवः ॥७॥

अथाष्टमी—

मधोर्धारामनुक्षरतीव्रःसधस्थमासंदः । चारुंऋतायपीतये ॥८॥७॥

मधोः । धाराम् । अनु । क्षर । तीव्रः । सधस्थम् । आ ।
असदः । चारुः । ऋताय । पीतये ॥ ८ ॥ ७ ॥

हे सोम त्वं मधोर्मधुरसस्य धारामनुक्षर पवहन् तीव्रः तोवरसः सन् सधस्थं सहस्थानं अभिषवस्थानं पवित्रंवा आसदः आसीद । चारुः चरणशौचःसन् ऋताय यत्तार्थं पीतये देवानां पानाय ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

परिस्त्वानइति सप्तमं अष्टादशं सूक्तं । ऋष्यापाः पूर्ववद । परिस्त्वानः सोमत्पनुजान्तं ।
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिसु॒वानो॒ गिरि॒ष्ठाः प॒वित्रे॒ सोमो॒ अक्षाः । मदे॒षु सर्व॑धा अ॒स्ति ॥ १ ॥

परि॑ । सु॒वा॒नः । गि॒रि॒ऽस्थाः । प॒वि॒त्रे । सो॒मः । अ॒क्षारि॑ति ।

मदे॑षु । सर्व॑धाः । अ॒स्ति ॥ १ ॥

अयं सोमः पवित्रे पर्यक्षाः परिक्षरति । सुवानः सूयमानः गिरिष्ठागिरिस्थापी ब्राह्म
यर्तमानइत्यर्थः । सत्त्वं मदेषु मादकेषु स्तोत्रेषु सर्वधाः सर्वदा अस्ति सर्वस्यधाता दाता वा भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वंविप्र॒स्त्वं क॒विर्म॑धु॒प्रजा॒तम॒न्धसः । मदे॒षु सर्व॑धा अ॒स्ति ॥ २ ॥

त्वम् । वि॒प्रः । त्वम् । क॒विः । म॒धु । प्र । जा॒तम् । अ॒न्धसः ।

मदे॑षु । सर्व॑धाः । अ॒स्ति ॥ २ ॥

हे सोम त्वं विप्रो विविधं प्रीणयिता विप्रसदृशीवा त्वं च कविर्मधावी अतस्त्वं अन्धसः
अन्नान्नात्वं गधु मधुररसं प्रयच्छसीतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तव॒ विश्वे॑स॒जोप॑सो दे॒वासः पी॒तिमा॑शत । मदे॒षु सर्व॑धा अ॒स्ति ॥ ३ ॥

तव॑ । विश्वे॑ । स॒जो॒प॑सः । दे॒वा॒सः । पी॒ति॒म् । आ॒श॒त् ।

मदे॑षु । सर्व॑धाः । अ॒स्ति ॥ ३ ॥

हे सोम तव पीतिं पानं विश्वेदेवासो देवाः सजोपसः सभानपीतयः सन्तः आशत मा-
मुश्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयो॒ विश्वा॑नि॒ वार्या॑ वसू॒नि ह॒स्तयो॑र्द्धे । मदे॒षु सर्व॑धा अ॒स्ति ॥ ४ ॥

आ । यः । विश्वा॑नि । वार्या॑ । वसू॒नि । ह॒स्तयोः ।

र्द्धे । मदे॑षु । सर्व॑धाः । अ॒स्ति ॥ ४ ॥

यः सोमो विश्वानि वार्या वरणीयानि वरूनि धनानि स्तोत्रुर्हस्तयोरार्द्धे करोति प्रयच्छतीत्यर्थः । मदेषु सन्वाअसीति सशुष्मीत्युत्तरत्र संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

यद्भुमेरोदसीमहीसंमातेदुदोहते । मदेषुसर्वथाअसि ॥ ५ ॥

यः । भुमे इति । रोदसी इति । मही इति । सम् । मातराद्भव । दोहते । मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ ५ ॥

यः सोमः इमे मही महत्पौ रोदसी द्यावापृथिव्यौ सं दोहते उभयोः सारं परिगृह्णावीत्यर्थः । मातरेव यथा द्वे मातरौ एकोवत्सोदोहते तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

परियोरोदसीउभेसद्योवाजेभिरर्पति । मदेषुसर्वथाअसि ॥ ६ ॥

परिं । यः । रोदसी इति । उभे इति । सद्यः । वाजेभिः । अर्पति । मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ ६ ॥

यः सोमः उभोरोदसी द्यावापृथिव्यौ सद्यस्तदानीमेव वाजेभिरर्पतिः पर्यर्पति परियच्छति परिगत्य सोमाहुत्या द्यावापृथिव्यादन्नवत्यौ करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

सशुष्मीकलशेष्वापुनानोअचिक्रदत् । मदेषुसर्वथाअसि ॥ ७ ॥ ८ ॥

सः । शुष्मी । कलशेषु । आ । पुनानः । अचिक्रदत् । मदेषु । सर्वधाः । असि ॥ ७ ॥ ८ ॥

उकरीत्या महान् ससोमः शुष्मी कलवान् पुनानः पूषमानः सन् कलरोषु द्रोणकलशेषु आ अचिक्रदत् शब्दं करोति । अथ सर्वत्र यथोचितमुत्तरपादोनेमः ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमेऽनोवर्गः ॥ ८ ॥

यत्तोमेति सप्तर्चमेकोनविंशं सूक्तं ऋष्यायाः पूर्ववत् । यत्तोमेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः।

तत्र प्रथमा—

यत्सोमच्चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनान आभर ॥ १ ॥

यत् । सोम । चित्रम् । उक्थ्यम् । दिव्यम् । पार्थिवम् ।

वसु । तत् । नः । पुनानः । आ । भर ॥ १ ॥

हे सोम यच्चित्रं चायनीपं उक्थ्यं स्तुतयं दिव्यं दिविभवं पार्थिवं पृथिवीसंबद्धं च वसु
धनमस्ति तद् नोस्मभ्यं पुनानः पूयमानः सन्नाभर आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

युवं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रं श्वसोम गोपती । ईशाना पिप्यतं धियः ॥ २ ॥

युवम् । हि । स्थः । स्वःपती इति स्वःऽपती । इन्द्रः । च ।

सोम । गोपती इति गोऽपती । ईशाना । पिप्यतम् । धियः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रश्च युवं हि युवांसु स्वर्पती स्वर्गस्य स्वामिनौ स्योभवथः । तथा गो-
पती गवांपालकौ ईशाना ईश्वरौ सन्तौ धियोस्मदीयानि कर्माणि पिप्यतं प्याययतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषा पुनान आयुपुस्तनयञ्जधिर्वाहिपि । हरिः सन्योनिमासदत् ॥ ३ ॥

वृषा । पुनानः । आयुपुं । स्तनयन् । अधि ।

वाहिपि । हरिः । सन् । योनिम् । आ । असदत् ॥ ३ ॥

वृषा कामानां वर्षकः सोमः आयुषु मनुष्येषु अध्वर्यादिषु पुनानः पूयमानः सन् स्तन-
यन् शब्दकुर्वन् अधिर्वाहिपि अधीति सप्तम्यर्थानुवादी आस्तीर्णे दर्शे हरिः हरितवर्णः सन् यो-
निं स्वकीयं स्यात् आसदत् आसीदति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अवावशान्तधीतपो वृषभस्याधिरेतसि । सूनोर्धत्सस्यं मातरः ॥ ४ ॥

अवावशन्त । धीतर्यः । वृषभस्य । अधि ।
रेतसि । सूनोः । वत्सस्य । मातरः ॥ ४ ॥

धीतयो धीयमानाः सोमाख्येन वत्सेन पीयमाना वसतीवर्यः । किन् व्यत्ययेनानोदात्तः ।
अधिरेतसि स्वकीयेसारे वृषभस्य वर्षकस्य सोमस्य सोममित्यर्थः अवावशन्त पुनः कामय-
न्ते सोममाप्याययितुं कामयन्ते इत्यर्थः । तदेवाह—सूनोः स्वपुत्रस्थानीयस्य वत्सस्य सोमस्य
मातरोनिर्माज्यः प्रवृद्धिकामा मातृस्थानीयाः अवावशन्तेविसमन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

कुविहृपण्यन्तीभ्यः पुनानो गर्भमादधत् । याः शुक्रं दुहते पर्यः ॥ ५ ॥

कुवित् । वृषण्यन्तीभ्यः । पुनानः । गर्भम् ।

आदधत् । याः । शुक्रम् । दुहते । पर्यः ॥ ५ ॥

वृषण्यन्तीभ्यः वृषणं सोममात्मनइच्छन्तीभ्यो वसतीवरीभ्यः पुनानः पूयमानो मिश्रप-
माणो गर्भं स्वगर्भस्थानीयं रसं कुवित् बहुप्रभूतं आदधत् करोति । याः आपः शुक्रं वीर्यं
पयो दुहते स्ववत्साय सोमाय ताभ्योगर्भमादधत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

उपशिक्षापतस्थुषोऽभियसमाधेहि शत्रुषु । पर्वमानविदारयिम् ॥ ६ ॥

उप । शिक्ष । अपतस्थुषः । अभियसम् । आ ।

धेहि । शत्रुषु । पर्वमान । विदाः । रयिम् ॥ ६ ॥

हे पर्वमानसोम उपशिक्ष त्वं समीपे कुरु । कान् अपतस्थुषः अपक्रम्य स्थितात् अस्मद-
भिमवानित्यर्थः शत्रुष्वस्मद्विरोधिषु अभियसं भयं आधेहि कुरु जनय । अस्माकं तेषां शत्रूणां
रयिं धनं विदाः विन्दसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

निशत्रोः सोमहृष्यं निशुष्मं निवयस्तिर । दूरेवासतो अन्तिवा ॥ ७ ॥ १ ॥

नि । शत्रोः । सोम । वृष्ण्यम् । नि । शुष्मम् ।

नि । वयः । तिर । दूरे । वा । सतः । अन्ति । वा ॥ ७ ॥ ९ ॥

हे अक्षिपूयमाणसोम त्वं शत्रोर्वृष्ण्यं वयंकं वलं नितिरि निपूर्वस्तिरतिर्नाशार्थः नाशय । तथा शत्रोः शुष्मं शोषकं तेजः नितिरि वस्यैव वयोन्वच नितिरि कीदृशस्य शत्रोः दूरे वासतः अस्मत्तोदूरे वर्तमानस्य अन्तिवा सतः अन्तिके वर्तमानस्य वा ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

प्रकविरिति सप्तर्चं विशं सूक्तं ऋष्याणः पूर्ववत् । प्रकविरित्यनुक्रान्तं । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रकविर्वैवधीतयेव्योवारैर्जिरर्पति । साह्वान्विश्वां अजिस्पृधः ॥ १ ॥

प्र । कविः । देवधीतये । अव्यः । वारैर्जिः ।

अर्पति । साह्वान् । विश्वाः । अजि । स्पृधः ॥ १ ॥

कविर्मेधावी सोमो देवधीतये देवानां पानाय अव्यः अवेवैरिभिः वारैः दशापवित्रैः प्रार्पति प्रकर्षेणगच्छति । साह्वान् शत्रूणां सोढा सोमोविश्वाः स्पृधः सर्वान् संग्रामान् हिंसकान्वा अग्निभवतीतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सहिष्माजरितृभ्य आवाजुंगोमन्तमिन्वति । पवंमानः सहस्त्रिणम् ॥ २ ॥

सः । हि । स्म । जरितृभ्यः । आ । वाजुम् ।

गोमन्तम् । इन्वति । पवंमानः । सहस्त्रिणम् ॥ २ ॥

सहिष्म सखलु पवंमानः सोमोजरितृभ्यः स्तोत्रभ्यः गोमन्तं बहुभिर्गोभिर्युक्तं सहस्त्रिणं षट्ससैत्प्याकं वाजपन्तं आ अक्षिमुखमिन्वति व्याप्नोति प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिबिश्वानिचेतसामृशसेपवंसेमृती । सनः सोमश्रवोविद्रः ॥ ३ ॥

परिं । विश्वानि । चेतसा । नृशसे । पवसे ।
मती । सः । नः । सोम । श्रवः । विदः ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं चेतसा स्वकीयिनास्मदनुकूलेन चित्तेन विश्वानि सर्वाणि धनानि परिमृशते
संप्रयच्छसोत्पथः । मतो मत्यास्मत्स्तुत्या पवसे क्षरसि रसं । सत्त्वं हे सोम नोत्सर्ग्यं श्रवोर्न
विदः देहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अभ्यर्षं बृहद्यशोमघवंभ्यो ध्रुवं रयिम् । इपंस्तोतृभ्य आ भर ॥ ४ ॥

अग्नि । अर्ष । बृहत् । यशः । मघवंतृभ्यः ।

ध्रुवम् । रयिम् । इपम् । स्तोतृभ्यः । आ । भर ॥ ४ ॥

हे सोम बृहपशो महती कीर्ति अभ्यर्षं अग्निमय । मघवभ्यो हविष्मभ्योस्मभ्यं ध्रुवं
रयिं धनं चाभ्यर्षं । किंच इपमन्नं स्तोतृभ्योस्मभ्यमाभराहर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

त्वं राजेव सुव्रतोगिरः सोमाविवेशिथ । पुनानोवद्वे अद्भुत ॥ ५ ॥

त्वम् । राजा इव । सुव्रतः । गिरः । सोम ।

आ । विवेशिथ । पुनानः । वद्वे । अद्भुत ॥ ५ ॥

हे सोम सुव्रतः सुकर्मा पुनानस्त्वं राजेव गिरोस्मदीयाः स्तुवीः आविवेशिथ आविशसि ।
हे वद्वे वद्वेः अद्भुत महन् सोम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सवह्निरप्सुदुष्टरोमृज्यमानो गजस्तयोः । सोमंश्चमूपुंसीदति ॥ ६ ॥

सः । वह्निः । अप्सु । दुस्तरः । नृज्यमानः ।

गजस्तयोः । सोमः । चमूपुं । सीदति ॥ ६ ॥

ससोमो वह्निवोढा पज्ञादेः अप्स्वन्वरिक्षे षरंमानो दुष्टरोदुःखेनान्यैस्तरणीधो घृग्यमानः
शोध्यमानो गभस्तयोर्हस्तयोः एवंभूतःसन् सचमूपु पाषेपु सीदति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

क्रीळुर्माखोनमंहयुःपवित्रं सोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

क्रीळुः । मखः । न । मंहयुः । पवित्रम् । सोम ।

गच्छसि । दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ७ ॥ १० ॥

हे सोम क्रीळुः क्रीहनशीलस्त्वं मंहयुः मंहतिर्दानकर्मा दानेच्छुः मत्तोन दानमिव पवित्रं
गच्छसि । किंकुर्वन् स्तोत्रे स्तुतिकर्त्रे सुवीर्यं शोभनवीर्यं दधत् प्रयच्छन् ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

एतेधावन्तीति सप्तमपेकविंशसूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एतेधावन्तीत्यनुकान्तं । गतोविनियोगः

तत्र पथमा—

एतेधावन्तीन्द्रवःसोमाइन्द्रायघृष्वयः । मत्सरासःस्वविदः ॥ १ ॥

एते । धावन्ति । इन्द्रवः । सोमाः । इन्द्राय ।

घृष्वयः । मत्सरासः । स्वःऽविदः ॥ १ ॥

एतेसोमा इन्द्राय धावन्ति गच्छन्ति । कीदृशाएते इन्द्रवः क्लृदयितारः दीन्वावा घृष्वयो
षर्षणशीलाः मत्सरासो मादयितारः स्वविदः स्वर्लोकस्य लंघयितारः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रवृण्वन्तोअभियुजःसुष्वयेवरिवोविदः । स्वयंस्तोत्रेवयस्कृतः ॥ २ ॥

प्रवृण्वन्तः । अभियुजः । सुष्वये ।

वरिवःऽविदः । स्वयम् । स्तोत्रे । वयःऽकृतः ॥ २ ॥

प्रवृण्वन्तः सुवानं प्रकर्षेण संभ्रजन्तः तथा अभियुजः अभियोजयितारः सुष्वये शुद्ध
अभिपयकर्त्रे वरिवोविदः वरिवर्हाति धननाम तस्म लंघयितारः स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतोऽन्यक-
तारः एते धावन्तीति संवन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

वथा॒क्रीळन्त॒इन्द्र॑वःस॒धस्थं॑म॒भ्येक॑मित् । सिन्धो॑रूर्माव्य॒क्षरन्॑ ॥ ३ ॥

वथा । क्रीळन्तः । इन्द्रवः । सधस्थम् । अजि ।

एकम् । इत् । सिन्धोः । ऊर्मा । वि । अक्षरन् ॥ ३ ॥

वृथा अनायासेन क्रीळन्त इन्द्रवः सोमाः एकमित् एकमेव सधस्थं सहस्थानं द्रोणक-
लशांवा अभ्यक्षरन् इतिशेषः । सिन्धोरूर्मा वसतीवरीषु व्यक्षरन् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

ए॒तेविश्वानि॒वार्या॑प॒र्वमाना॑स॒आश॑त । हि॒तान॑स॒संयोर॑रथे ॥ ४ ॥

एते । विश्वानि । वार्या । पर्वमानासः ।

आशत । हिताः । न । संसंयः । रथे ॥ ४ ॥

एते सोमाः पर्वमानासः पूयमानाः विश्वानि वार्या वार्याणि वरणीयानि धनानि आशत
व्यामुवन् । रथे हिताः रथापितानससंयः ससंयोरश्वाश्च ते यथा रथमभिपर्वं देशं प्राप्नुवन्ति
तद्वद्द्वन्द्वमस्माकं प्रायच्छन्नित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

आस्मिन्पि॒शाङ्ग॑मिन्द्र॒वोद॑धा॒तावे॒नमा॑दिशे । योअ॒स्मभ्य॑मरा॒वा ॥ ५ ॥

आ । अस्मिन् । पिशाङ्गम् । इन्द्रवः । दधात । वेनम् ।

आदिशे । यः । अस्मभ्यम् । अरावा ॥ ५ ॥

हे इन्द्रवः सोमाः अस्मिन्वजमाने पिशाङ्गं बहुरूपं मणिमुक्ताहिरण्यदिभेदेन नानारूपं वेनं
कामयन्तं बहुविधंकार्म आदिशे अस्मभ्यमादेशनाय आदधात आयच्छत । योपजमानोस्म-
भ्यं अरावा अदावृशब्दरहितः संपन्नः सन् प्रयच्छति मावकामएवत्तत्तु कतिगम्यः प्रयच्छति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अ॒मुर्न॑र॒भ्यंन॑व॒दधा॑ता॒केत॑मादिशे । शु॒क्राःप॑व॒ध्वम॑र्णसा ॥ ६ ॥

ऋभुः । न । रथ्यम् । नवम् । दधात । केतम् ।

आदिशे । शुक्राः । पवध्वम् । अर्णसा ॥ ६ ॥

ऋभुर्न ऋभुर्भ्रातृमानो रथस्वामीव सपथा रथ्यं रथस्य नेवारं नवं स्तुत्यं कुशलं सारथिनं अग्र आधत्ते तद्दस्मदीयेस्मिन् आदिशे स्वामिनि केतं प्रज्ञानं दधात स्थापयत । हे सोमाः योस्मर्थ्यं प्रपच्छति तस्मिन्नित्यर्थः । हे सोमाः अर्णसा उदकेन शुक्राः दीवाः सन्तः पवध्वं क्षरध्वम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

एतउत्येअवीवशन्काष्ठावाजिनोअक्रत । सतःमासाविपुर्मतिम् ॥ ७ ॥ १ ॥

एते । ऊँ इति । त्ये । अवीवशन् । काष्ठांम् । वाजिनः ।

अक्रत । सतः । प्र । असाविपुः । मतिम् ॥ ७ ॥ १ ॥

त्ये ते एतउ एतेष्व सोमाः अवीवशन् कामयन्ते यज्ञं । कात्याव वाजिनो बलवन्वीचवन्तोवा सोमाः काष्ठां अक्रत निवासस्थानं अकुर्वन् द्रोणकलश्यादुद्रताग्रहानित्यर्थः । सतो यजमानस्य स्तोतृर्वा भविं बुद्धिं स्तुतिंवा मासाविपुः मैरयन् ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे एकादशोवर्गः ॥ १ ॥

एतेसोमासइति सप्तमं द्वाविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एतेसोमासइत्यनुक्रान्तं । गवो-
विनियोगः ।

तत्र मथमा—

एनेसोमासआशवोरथाइवप्रवाजिनः । सर्गाःसृष्टाअहेपत ॥ १ ॥

एते । सोमासः । आशवः । रथाःइव । प्र ।

वाजिनः । सर्गाः । सृष्टाः । अहेपत ॥ १ ॥

एते पूषमानाः सोमासः सोमाः सृष्टाः अश्वर्युणा आशवो दशापवित्राद्धोगमने शीमाः माहेपत महेपन्ते । शीमगमने दृष्टान्तद्वयं—आजौ सृष्टाः शीमा रथाइव तथा उक्तकृणसर्गा वाजिनइव वेजनवन्तोश्वाइव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒ते॒वा॒ता॒इ॒यो॒र॒वः॒प॒र्ज॒न्य॒स्ये॒व॒वृ॒ष्टयः॑ । अ॒ग्ने॒रि॒व॒भ्र॒मा॒वृ॒था ॥ २ ॥

ए॒ते । वा॒ताः॑इ॒व । उ॒र॒वः । प॒र्ज॒न्य॒स्ये॒इ॒व ।

वृ॒ष्टयः॑ । अ॒ग्नेः॑इ॒व । भ्र॒माः । वृ॒था ॥ २ ॥

एतेसोमा उरवो महान्तो वाताइव वायवइव वृथा अनायासेन व्यानश्रुत्सुत्तरत्र संबन्धीषं । अथवाभ्याहारेण निःसरन्तीति योज्यं । तथा पर्जन्यस्य वृष्टयइव वर्षा यथा तथैव । किंच अग्नेरिव भ्रमाः भ्रमणाः ज्वालासंचाराइव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒ते॒पू॒ता॒वि॒प॒श्चितः॑ सो॒मा॒सो॒द॒ध्या॒शिरः॑ । वि॒षा॒व्या॒नशु॒र्धियः॑ ॥ ३ ॥

ए॒ते । पू॒ताः । वि॒पः॑इ॒चितः॑ । सो॒मा॒सः ।

द॒धि॒आ॒शिरः॑ । वि॒षा । वि । आ॒न॒शुः । धि॒यः ॥ ३ ॥

एते सोमासः सोमाः पूताः शुद्धाः विपश्चितः प्राज्ञाः दध्याशिरोदध्याश्रयणाः विषा मज्ञानेन धियोस्मदीयानि कर्माणि व्यानशुः व्यामुवन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒ते॒मृ॒ष्टा॒अ॒म॒र्त्याः॑ स॒सृ॒वांसो॒नशं॑श्रमुः । इ॒र्य॑क्षन्तः प॒थो॒रजः॑ ॥ ४ ॥

ए॒ते । मृ॒ष्टाः । अ॒म॒र्त्याः । स॒सृ॒वांसः॑ ।

न । श॒श्र॒मुः । इ॒र्य॑क्षन्तः । प॒थः । रजः॑ ॥ ४ ॥

एते सोमाः मृष्टाः दशापवित्रेण शोधिताः अमर्त्या अनरणधर्माणः ससृवांसो हविर्धानात्सरन्तः पथोमार्गाच्च रजोत्रोकांश्च इर्यक्षन्तो गन्तुमिच्छन्तो न शश्रमुः न शाम्यन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒ते॒पृ॒ष्ठानि॒रो॒द॒सो॒र्वि॒प्र॒यन्तो॒व्या॒नशुः॑ । उ॒ते॒द॒मु॒त्त॒मं॒रजः॑ ॥ ५ ॥

एते । पृष्ठानि । रोदसोः । विप्रयन्तः । वि ।

आनशुः । उत । इदम् । उत्तमम् । रजः ॥ ५ ॥

एते सोमाः रोदसोर्धावापृथिव्योः पृष्ठानि विप्रयन्तो विविधं गच्छन्तो व्यानशुः व्यामुवन्ति । उतापिच इदमुत्तमं रजोद्युलोकं व्यानशुः बाहुविद्वारेणेतिभावः । रोदसोरित्यश्रान्तरिक्षोक्तिमैतः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तन्तुं तन्वानमुत्तममनुप्रवतं आशत । उतेदंमुत्तमाप्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुम् । तन्वानम् । उत्तमम् । अनुं । प्रवतः ।

आशत । उत । इदम् । उत्तमाप्यम् ॥ ६ ॥

तन्तुं यज्ञं तन्वानं उत्तमं उत्कृष्टं सोमं अन्वाशत । उतापिच इदं कर्म अनेन सोमेन उत्तमाप्यं उत्तमीकृतं अथवा तन्तुं तन्वानं सोमं प्रवतः अधःस्थिताः सर्वाअन्वाशत । उतेदमुत्तमाप्यं रजोद्युलोकइत्यर्थः सोप्यन्वश्रुते पृथिव्याचान्तरिक्षेण चोत्तमीकृतमुत्तमाप्यम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

त्वंसोमपणिभ्य आवसुगव्यानिधारयः । तत्तन्तुमच्चिकदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

त्वम् । सोम । पणिभ्यः । आ । वसु । गव्यानि ।

धारयः । तत्तम् । तन्तुम् । अच्चिकदः ॥ ७ ॥ १२ ॥

हेसोम त्वं पणिभ्योह्योह्योह्योह्योवा सकाशात् गव्यानि गोर्हितानिवसु वसूनि गोयुथानि वसूनि चेतिवा आह्वय धारयोधारयसि । तथा तन्तुं यज्ञं प्रति तत् वितृतं मथाश्रवति तथा अच्चिकदः शब्दमकार्षीः ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

सोमाअसृग्रमिति सप्तमं त्रयोविंशं सूक्तं । ऋष्याद्याः पूर्ववत् । सोमाअसृग्रमित्यनुकान्तं । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

सोमांअसृग्रमाशवोमधोर्मदस्यधारया।अभिविश्वानिकाव्या॥१॥

सोमाः । असृग्रम् । आशवः । मधोः । मदस्य ।

धारया । अभि । विश्वानि । काव्या ॥ १ ॥

आशवः शीघ्राः सोमाः असृग्रं असृग्रम्, सृज्यन्ते मधोर्मधुरस्य मदस्य मदकरस्य धार-
या असृग्रमिविसंघः । किंपति उच्यते-अमितक्षीकृत्य विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्या-
नि स्तोत्राणि प्रतिस्तोत्रसमयइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

अनुप्रत्नासंआयवंपदंनवीयोअक्रमुः।रुचेजनन्तसूर्यम्॥२॥

अनु । प्रत्नासः । आयवं । पदम् । नवीयः ।

अक्रमुः । रुचे । जनन्त । सूर्यम् ॥ २ ॥

प्रत्नासः पुराणाः केचिदाशवः शीघ्रगमनाः अम्भाः नवीयो नवतरं पदमन्वक्रमुः अनुक-
मन्ते । रूपकव्याहारण सोमाःस्तूपन्ते रुचे दीप्तौ सूर्यं जनन्त कुर्वन्ति दीर्घं कुर्वन्तोत्यर्थः । सोमा-
प्यापनेनहि चन्द्रोरोचते ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आपवमाननोभराप्योअदाशुपोगयम्।रुधिप्रजावतीरिपः॥३॥

आ । पवमान । नः । अर । अर्यः । अदाशुपः ।

गयम् । रुधि । प्रजावतीः । रिपः ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम त्वं नोसाभ्यं अपः अरेः अदाशुपः अमयच्छतो गयं गृहं गृहोपल-
क्षितं धर्मं आभार आहर । तथास्मभ्यं प्रजावतीरिपश्च रुधि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

अभिसोमांसआयवःपवन्तेमद्यमदम्।अभिकोशमधुश्रुतम्॥४॥

अ॒ग्नि । सो॒मासः आ॒यवः । पव॑न्ते । म॒द्यम् । म॒दम् ।

अ॒ग्नि । को॒शम् । म॒धुश्चु॑तम् ॥ ४ ॥

आयवोगन्तारः सोमासः सोमाः मद्यं मदकरं मदं रसं अभिपवन्ते क्षरन्ति । तथा मधु-
श्चुतं मधुसाविर्णं कोशं । रसाधारेण कोशशब्देन तत्रामिश्रितो रसोत्पद्यते । तं अभिपचन्त इ-
तिशेषः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

सो॒मो अ॒र्पति॑ ध॒र्णा॒सिर्द॒धान॑ इन्द्रि॒यं र॒सम् । सु॒वीरो॑ अ॒भिशा॑स्ति॒पाः ॥ ५ ॥

सो॒मः । अ॒र्प॑ति । ध॒र्णा॑सिः । द॒धानः । इन्द्रि॒यम् ।

र॒सम् । सु॒वीरः॑ । अ॒भिशा॑स्ति॒पाः ॥ ५ ॥

सोमो अर्पति गच्छति । कीदृशाः सः धर्णासिः धारकः जगतां तथा इन्द्रियं इन्द्रियवर्षकं
रसं दधानोधारयन् सुवीरः सुवीर्यः अभिशस्तिपाः अभिशस्तेः पाता अभितोर्हिंसा ततो रक्षकइ-
त्यर्थः । सोमवानं ब्रह्महत्यादिनिन्दामनुपाटीति प्रसिद्धं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

इन्द्रा॑य सोम॒पव॑से दे॒वेभ्यः॑ स॒धमा॑द्यः । इन्द्रो॑ वाजं॒सिपा॑ससि ॥ ६ ॥

इन्द्रा॑य । सो॒म । प॒व॒से । दे॒वेभ्यः॑ । स॒ध॒मा॒द्यः ।

इन्द्रो॑ इति । वाजं॒म् । । सि॒पा॒स॒सि ॥ ६ ॥

हे सोम सधमाद्यः सधमादोमज्ञः वदर्हस्त्वं इन्द्राय देवेभ्यश्चान्येभ्यः पवसे क्षरसे । हे
वाहशेन्द्रो सोम अस्मग्यं वाजमन्नं सिपाससि दातुमिच्छसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अ॒स्य पी॒त्वा म॒दाना॑मिन्द्रो॒ वृत्रा॑ण्य॒प्रति॑ । ज॒घानं॑ ज॒घन॑न्नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

अ॒स्य । पी॒त्वा । म॒दाना॑म् । इन्द्रः॑ । वृ॒त्राणि॑ ।

अ॒प्र॒ति । ज॒घानं॑ । ज॒घन॑न्त् । नु ॥ ७ ॥ १३ ॥

मदानां मदकराणां मध्ये अतिरायेन मदकरं अस्प अमुं सोमं पीत्वा वृत्राणि शत्रून्
प्रतिगतः सन् इन्द्रो जघान हतवान् तु क्षिप्रं जघनच्च हन्तुं वेदानीमिति ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे ब्रह्मोद्देशो वर्मः ॥ १३ ॥

प्रसोमास इति सप्तर्षे चतुर्विंशं सूक्तं असितो देवलो वाक्रपिः गायत्री छन्दः सोमो देवता प्र-
सोमास इत्यनुक्रान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमासो अधन्विषुः पवमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृञ्जत ॥ १ ॥

प्र । सोमासः अधन्विषुः । पवमानासः । इन्द्रवः ।

श्रीणानाः । अप्सु । मृञ्जत ॥ १ ॥

सोमासः सोमाः पवमानासः पूषमाना इन्द्रबोदीवाः सोमाः प्राधन्विषुः घन्वतिर्गदिकर्मा
प्रगच्छन्ति । किंच श्रीणानाः गोभिः श्रयमाणाः अप्सु वसतीवरीषु च मृञ्जत मृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिगावो अधन्विपूरापो न प्रवतायतीः । पुनाना इन्द्रमाशत ॥ २ ॥

अभि । गावः । अधन्विषुः । आपः । न । प्रवता । यतीः ।

पुनानाः । इन्द्रम् । आशत ॥ २ ॥

गावो गमनशीला इन्द्रवः अन्धधन्विषुः अभिगच्छन्ति दशाषड्विं । किमिव प्रवता प्र-
वणवता देशेन यन्तीर्गच्छन्त्य आपोन आपदव पश्चात्पुनाना इन्द्रं प्रीणयितुं आशत व्यामुवन्
आहुतिं प्रणाडचेन्द्रमेव वाच्यामुवन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रपवमानधन्वसितो मेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो विनीयसे ॥ ३ ॥

प्र । पवमान । धन्वसि । सोम । इन्द्राय । पातवे ।

नृभिर्यतो विनीयसे ॥ ३ ॥

हे पवमानसोम इन्द्रायेन्द्रस्य पातवे पानाय मधन्वसि मगच्छसि आहवनीयंपति हवि-
र्धानात् । तदेवाह—नृभिर्नेतृभिर्कृत्विग्भिर्मयो विनोतो विनीयसे हविर्धानात् । अथवा पवमान
मधन्वसि पात्रं पति इन्द्रपानाय तदर्थं हविर्धानाद्विनीयसे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वंसोमनृमादनःपर्वस्वचर्षणीसहे । सस्त्रिर्षोअनुमाद्यः ॥ ४ ॥

त्वम् । सोम । नृमादनः । पर्वस्व । चर्षणीसहे ।

सस्त्रिः । यः । अनुमाद्यः ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं नृमादनः नृणां मादयिता त्वं चर्षणीसहे चर्षणयोमनुष्याद्देष्टारः तेषां समस्त्रि-
भविषे इन्द्राय पर्वस्व क्षर । यस्त्वं सस्त्रिः शुद्धःअनुमाद्यः स्तुत्यः सपर्वस्वेति समन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रोपदद्रिभिःसुतःपवित्रंपरिधावसि । अरमिन्द्रस्यधाम्ने ॥ ५ ॥

इन्द्रो इति । यत् । अद्रिःजिः । सुतः । पवित्रम् ।

परिधावसि । अरम् । इन्द्रस्य । धाम्ने ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो त्वं यद्यदा अद्रिभिर्ग्रावभिः सुतोभिषुतः पवित्रं दशापवित्रं परिधावसि परिग-
च्छसि । तदा इन्द्रस्य धाम्ने स्थानायाधारकाय उदराय वा अरं पर्यातोभवसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

पर्वस्ववृत्रहन्तमोक्थेभिर्ननुमाद्यः । शुचिःपावकोअद्भुतः ॥ ६ ॥

पर्वस्व । वृत्रहन्तम् । उक्थेभिः ।

अनुमाद्यः । शुचिः । पावकः । अद्भुतः ॥ ६ ॥

हे वृत्रहन्तम शत्रूणां अतिशयेन हन्तरिन्द्र त्वं पर्वस्व क्षर । कीदृशस्त्वं उक्थेभिः शस्त्रैः
अनुमाद्यः स्तुत्यः शुचिः शुद्धः पावकः अन्यस्पर्शोधकः अद्भुतो महान् एवं महानुभावः प-
र्वस्व ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीरघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥

शुचिः । पावकः । उच्यते । सोमः । सुतस्य ।
मध्वः । देवः अवीः । अघशंसहा ॥ ७ ॥ १४ ॥

सुतस्याभिपुदस्य मध्वः मदकरस्य दत्पात्मकः सोमोरसरूपः शुचिः स्वयं शुद्धः पाव-
कः शोषकश्चोच्यते । तथा देवावीः देवानामविता तर्पयिवा अघशंसहा अघं पापं शंसतीत्य-
घशंसा असुराः तेषां हन्नेति चोच्यते ॥ ७ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

॥ इति नवमे मंडले पथमोनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेनुवाके पृथ्विरास्तृकानि तत्र पवस्वेति पल्लवं प्रथमं सूक्तं दृह्यद्युतनाश्रोगस्त्यपु-
त्रस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेपताकं । अनुकान्तं च-पवस्वपद् दृह्यद्युतनाश्रोगस्त्यइति । गतो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

पवस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतये हरे । मरुभ्यो वायवे मदः ॥ १ ॥

पवस्व । दक्षसाधनः । देवेभ्यः । पीतये ।
हरे । मरुभ्यः । वायवे । मदः ॥ १ ॥

हे हरे हरितवर्ण पापहर्तृवा सोम दक्षसाधनः दक्षो बलं तस्य साधको मदो मदकरश्च त्वं
पवस्व क्षर देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः पीतये पानाम । तथा मरुभ्यो वायवे च पीतये पवस्व ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

पवमान धिया हितो अन्नियोर्निकनिक्रदत् । धर्मणा वायुमा विशा ॥ २ ॥

पवमान । धिया । हितः । अन्नियोर्निकनिक्रदत् ।
धर्मणा । वायुम् । आ । विशा ॥ २ ॥

हे पवमान सोम धिया कर्मणा अस्मद्भापारेण अंगुल्यावा हितोभृतःसन् कनिक्रदत् श-
ब्दं कुर्वन् योनिं स्थानं ग्रहं वा अभिविशेतिशेषः । तदेवाह धर्मणा कर्मणा वायुं वायुसंबन्धिन्
पात्रमित्यर्थः । तदाविश प्रविश ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

संदेवैः शोभते वृषा कृविर्योनावधिप्रियः । वृत्रहा देववीतमः ॥ ३ ॥

सम् । देवैः । शोभते । वृषा । कृविः । योनौ ।

अधि । प्रियः । वृत्रहा । देववीतमः ॥ ३ ॥

अयं सोमः संशोभते देवैः सह योनौ स्थाने स्वीये अधिष्ठितः वृषा कामानां वर्षकः
कविः क्रान्तमज्ञः प्रियः प्रियभूतः सर्वेषां । यदा पीणयिता वृत्रहा वृत्रस्यहन्ता देववीतमः
अतिशयेन देवान् कामयमानः एवं महानुभावः सोमः संशोभते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

विश्वारूपाप्याविशन्पुनानोयातिहर्यतः । यत्रामृतांस आसते ॥ ४ ॥

विश्वा । रूपाणि । आविशन् । पुनानः ।

याति । हर्यतः । यत्र । अमृतांसः । आसते ॥ ४ ॥

विश्वा सर्वाणि रूपाणि आविशन् पुनानः पूयमानोहर्यतः कमनीयः हर्यगदिकान्त्योः ।
इदं शोयाति गच्छति यत्रामृतांसः अमृतादेवा आसते तिष्ठति तं देशं याति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अरुपोजनयन्गिरःसोमःपवत आयुपक् । इन्द्रंगच्छन्कविक्रतुः ॥ ५ ॥

अरुपः । जनयन् । गिरः । सोमः । पवते ।

आयुपक् । इन्द्रम् । गच्छन् । कविक्रतुः ॥ ५ ॥

अरुप आरोचपानः सोमो गिरः शब्दान् जनयन् पवते क्षरति । किं कुर्वन् आनुपक्
अनुपकमिन्द्रं गच्छन् ध्यायन् कविक्रतुः क्रान्तमज्ञः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

आपवस्त्वमदिन्तमपुवित्रंधारयाकवे । अर्कस्ययोनिमासदंम् ॥६॥१५॥

आ । पवस्त्व । मदिन्ः । पुवित्रंम् । धारया ।

कवे । अर्कस्य । योनिम् । आसदंम् ॥ ६ ॥ १५ ॥

हे मदिन्तम मादपितृतम कवे कान्तपत्त सोम त्वं पवित्रं अतिक्रम्य धारया आपवस्त्व ।
किमर्थं अर्कस्यार्चनीयस्येन्द्रस्य योनिं स्थानं आसदं प्राप्नुम् ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

तममृक्षन्तेति पल्लवं द्वितीयं सूक्तं दृष्ट्वाऽपुत्रस्य इध्मवाहनात्तर्पणं गायत्रं पवमानसो-
मदेवताकं । अनुकान्तं च-तममृक्षन्तेध्मवाहो दाढिऽपुत्रइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

तममृक्षन्तवाजिनमृपस्थे अदितेः अधि । विप्रासो अण्व्याधिः ॥१॥

तम् । अमृक्षन्त । वाजिनम् । उपस्थे ।

अदितेः । अधि । विप्रासः । अण्व्याधिः ॥ १ ॥

तं वाजिनमश्वं अश्ववदारुं व्यावित्यर्थः अदितेः पृथिव्या उपस्थे उत्तमे अधीति
सप्तम्यर्थानुवादी । अमृक्षन्त शोभितवन्तः । के विप्रासो मेधाविनोऽध्वर्वादिभ्यः । केन साधनेन
अण्व्या अंगुत्या धिया मत्तया स्तुत्या वा अमृक्षन्त अथवा अण्व्या सूक्ष्मया धिया अंगुत्येति
विशेष्यविशेषणभावः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

तंगावो अभ्यनूपतसहस्रधारमक्षितम् । इन्दुधर्तारुमादिवः ॥ २ ॥

तम् । गावः । अग्नि । अनुपत् । सहस्रधारम् ।

अक्षितम् । इन्दुम् । धर्तारम् । आ । दिवः ॥ २ ॥

तं सोमं शवोगंन्यः स्तुतयः अभ्यनूयत अस्तुवन् । कीदृशं तं सहस्रधारं बहुधारं अक्षितं
अक्षीणं इन्दुं दीप्तं दिवोद्युलोकस्य आधत्तारं सर्ववोधारकं सोमाधारत्वात् द्युलोकवासिनां सं-
स्थानस्य ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तवेधांमेधयाह्यन्पवमानमधिद्यवि । धर्णासिंभूरिधायसम् ॥ ३ ॥

तम् । वेधाम् । मेधया । अह्यन् । पवमानम् ।

अधि । द्यवि । धर्णासिम् । भूरिधायसम् ॥ ३ ॥

वेधां विधातारं पवमानं तं मेधया प्रज्ञया असन्न प्रहिन्वन्ति कं प्रति अधिद्यवि द्युलो-
कं प्रति । पुनः कीदृशं धर्णासिं सर्वस्यधारकं भूरिधायसं बहूनां कर्तारं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तमह्यन्भुरिजोर्धियासंवसानंविस्वतः । पतिवाचोअदाभ्यम् ॥ ४ ॥

तम् । अह्यन् । भुरिजोः । धिया । समश्वसानम् ।

विस्वतः । पतिम् । वाचः । अदाभ्यम् ॥ ४ ॥

तं सोमं विवस्वतः परिचरतः ऋत्विजोभुरिजोर्वाहोर्धिया अंगुल्या असन्नमाहिन्वन् ।
कीदृशं तं संवसानं वसन्तं पात्रे । वाचः स्तुतेःपतिं स्वामिनं अदाभ्यं अर्दभनीयम् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तंसानावाधिजामयोहरिंहिन्वन्त्पाद्रिभिः । ह्यतंभूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥

तम् । साना । अधि । जामयः । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । ह्यतम् । भूरिचक्षसम् ॥ ५ ॥

तं सोमं हरिं हरितवर्णं सानावधि सगुच्छिन्नेदेशे अधीति समन्थानुवादी जामयोगुलयः
हिन्वन्ति भेरयन्ति अधिपुण्यत्पाद्रिभिर्वाधिभिः । कीदृशं ह्यतं कमनीयं भूरिचक्षसं बहुद्वारं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तंत्वां हिन्वन्ति वेधसः पर्वमानगिराष्टधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम् ॥ ६ ॥ १ ६ ॥

तम् । त्वा । हिन्वन्ति । वेधसः । पर्वमान ।

गिराष्टधम् । इन्द्रो इति । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ ६ ॥ १ ६ ॥

हे पर्वमानसोम उक्तगुणविशिष्टं तं त्वा त्वां हिन्वन्ति प्रेरयन्ति कस्मै इन्द्राय के वेधसो-
विधातारभृत्विजः । कीदृशं त्वां गिराष्टधं स्तुत्या वर्धमानं इदं दीर्घं सरूपं वा मत्सरं मद्-
करं ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे षोडशोवर्गः ॥ १ ६ ॥

एषकविरिति पङ्क्तं तृतीयं सूक्तं तृमेघनाम्न आगिरसस्यार्यं गायत्रं सौम्यं । एषकविरि-
मेघइत्यनुक्रान्तं । उक्तो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

एषकविरमिष्टुतः पवित्रे अधितोशते । पुनानोन्नन्नपस्त्रिधः ॥ १ ॥

एषः । कविः । अभिः स्तुतः । पवित्रे । अधि ।

तोशते । पुनानः । घ्न । अर्ष । स्त्रिधः ॥ १ ॥

एषसोमः कविर्मेघावी अभिष्टुतः अभितः स्तुतः पवित्रेऽवि दशापवित्रमतीत्य तोशते ।
यद्यपि तोशतिर्वधकर्मां तथापि हनने गदित्तद्भावान् इव गदिमात्रेवर्तते गच्छतीत्यर्थः । अथवा
पवित्रेऽधि कृष्णाजिने तोशते हन्त्ये पीडयत्यर्थः । किंकुर्वन् पुनानः पूयमानः स्त्रिधः
शत्रून्पद्मन् अपममयन् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

एष इन्द्राय वायवे स्त्रिजित्वा रीपिच्यते । पवित्रे दक्षसार्धनः ॥ २ ॥

एषः । इन्द्राय । वायवे । स्वः । जित् । परि ।

सिच्यते । पवित्रे । दक्षसार्धनः ॥ २ ॥

एषसोमः स्वर्जित् स्वर्गस्य सर्वस्य वा जेता सोम इन्द्राय वायवेच पवित्रे परिधिच्यते ।
कीदृश एषदक्षसाधनः बलकारी ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒प॒नृ॒भिर्विनी॑यते॒दिवो॑मूर्धा॒वृषा॑सुतः । सोमो॒वने॑षुवि॒श्ववित् ॥ ३ ॥

ए॒पः । नृ॒भिः । वि । नी॒यते॑ । दि॒वः । मूर्धा॑ ।

वृषा॑ । सु॒तः । सोमः॑ । वने॑षु । वि॒श्ववित् ॥ ३ ॥

एषसोमो नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिर्विनीयते विविधं नीयते । एष कीदृशः दिवोषु-
लोकस्य मूर्धा शिरोवत्प्रधानभूतः वृषा अभिमत्तवर्षकः सुतोभिपुतः । कुत्र नीयते वनेषु वननी-
येषु पात्रेषु वनसंभूतद्रुमविकारेषुवा पात्रेषु । विश्ववित् सर्वज्ञएष इति समन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒ष॒ग॒न्वुर॑च्चि॒क्रद॑त्पर्व॒मानो॒हिरण्य॑युः । इ॒न्दुः॑स॒त्राजि॑दस्तृतः ॥ ४ ॥

ए॒षः । ग॒न्वुः । अ॒च्चि॒क्रद॑त् । पर्व॒मानः॑ ।

हि॒र॒ण्य॒युः । इ॒न्दुः । स॒त्रा॒जि॒त् । अस्तृतः ॥ ४ ॥

एषसोमः पवमानः पूषमानः अचिक्रदत् शब्दं करोति । कथंभूतः सन् गन्वुः अस्माकं गा-
इच्छन् हिरण्ययुः धनमिच्छन् इन्दुर्दीप्तः सन् सत्राजिव महत्तः शशोरसुरादेर्जेता अस्तुवः स्वपम-
न्वैरहिंस्यश्चसन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒ष॒सूर्ये॑णहासते॒पर्व॑मानो॒अधि॑द्यवि । प॒वित्रे॑भ॒त्सरो॑मदः ॥ ५ ॥

ए॒षः । सू॒र्ये॑ण । हा॒सते॑ । पर्व॒मानः॑ । अधि॑ ।

द्यवि॑ । प॒वित्रे॑ । म॒त्सरो॑मदः ॥ ५ ॥

एषपवमानः पूषमानः सोमः सूर्येण देवेन अधिद्यवि द्युलोकेन्द्ररिक्षे पवित्रे हासते परि-
त्यग्मते मत्सरो मदकरः मदः सोमः पद्यन्पद्यंहस्तादृशापवित्रे पतित्यग्मते सोमः तथापि

अन्तरिक्षे सूर्येण पवित्रेत्यग्यतइति भावना वीर्यवाताय । सत्त्वप्पन्यदेवेषु सोमसावणे सूर्यस्य
कःप्रसंगइति नवाच्यं सूर्यरश्मिभिरेव सोमस्याप्यापनात् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एषशुष्मीसिष्यददन्तरिक्षेष्टपाहरिः । पुनानइन्दुरिन्द्रमा ॥६॥१७॥

एषः । शुष्मी । असिष्यदत् । अन्तरिक्षे । ष्टपा ।

हरिः । पुनानः । इन्दुः । इन्द्रम् । आ ॥ ६ ॥ १७ ॥

एषशुष्मी बलवान्तोमोन्तरिक्षे दशापवित्रे असिष्यदत् स्यन्दते । कीदृशाएषः वृषा वर्षको-
हरिर्हरितवर्णः पुनानः पूयमानइन्दुर्दीवश्च इन्द्रमा इन्द्रं चाश्रिगच्छतीतिशेषः । आइतिचार्थे ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

एषवाजीति षड्भुजं चतुर्थं सूक्तं मियमेधस्यार्षं गायत्रं सौम्यं । एषवाजीप्रियमेधइत्यनुका-
न्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एषवाजीहितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अन्यो वारं विधावति ॥ १ ॥

एषः । वाजी । हितः । नृभिः । विश्ववित् । मनसः ।

पतिः । अन्यः । वारम् । वि । धावति ॥ १ ॥

एषसोमो वाजी गमनशीलो नृभिः हितः अध्वर्युभिः पात्रेनिहितः विश्ववित् सर्वज्ञः म-
नसः स्तोत्रस्य पतिः स्वामी । अथवा सोमस्यमनोभिषानित्वाद् मनसः स्वामित्वं । चन्द्रमा म-
नोभूत्वा हृदयं प्राविशदिति श्रुतेः । तादृशोऽसौ अन्यो वारं अवेवाळं दशापवित्रं विधावति वि-
विधं गच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एषपवित्रे अक्षरत्तोमोदिवेभ्यः सुतः । विश्वाधामान्याविशन् ॥ २ ॥

ए॒षः । प॒वित्रे॑ । अ॒क्षर॑त् । सोमः॑ । दे॒वेभ्यः॑ । सु॒तः ।
वि॒श्वा । धा॒मानि॑ । आ॒श्वि॒शन् ॥ २ ॥

एषसोमो देवेभ्यो देवार्थं सुतोभिषुतः सन् पवित्रेअक्षरत् सवति । विश्वा सर्वाणि धामानि देवशरीराणि आश्विशन् पविशन् प्रवेष्टुमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒षदे॒वः शु॒भाय॑तेधि॒योना॒वम॑र्त्यः । वृ॒त्रहा॑दे॒ववी॑तमः ॥ ३ ॥

ए॒षः । दे॒वः । शु॒भा॒य॒ते । आ॒धि । यो॒नौ ।
अ॒म॒र्त्यः । वृ॒त्र॒हा । दे॒व॒वी॒तमः ॥ ३ ॥

एषसोमोदेवः शुभायते शोभते कुत्र अधियोनी स्वीये स्थाने । कीदृशएषःअमर्त्यःअमरणधर्मो वृत्रहा शत्रुहन्ता देववीतमो विशेषेण देवानां कामयिता ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒षट्पा॑क॒र्निक्र॑दद्द॒शभि॑र्जा॒मिभि॑र्य॒तः । अ॒ग्नि॑द्रो॒णानि॑धावति ॥ ४ ॥

ए॒षः । ट्पा । क॒र्निक्र॑दत् । द॒श॒भि॑र्जाः । जा॒मि॒भिः ।
य॒तः । अ॒ग्नि॑ । द्रो॒णा॒नि । धा॒वति॑ ॥ ४ ॥

एषसोमः वृषा धर्षिता कामानां कर्निक्रदत् शब्दं कुर्वन् दशभिर्जामिभिरंगुलिभिः पतोषृतो द्रोणानि द्रुममयानि पात्राण्यभिधावति अभिगच्छति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ए॒षसूर्य॑मरोच॒पत्प॑र्व॒मानो॒विच॑र्षणिः । वि॒श्वा॒धा॒मानि॑वि॒श्व॒वित् ॥ ५ ॥

ए॒षः । सूर्य॑म् । अ॒रो॒च॒यत् । प॑र्व॒मानः ।
वि॒श्व॒र्ष॒णिः । वि॒श्वा । धा॒मानि॑ । वि॒श्व॒वित् ॥ ५ ॥

एषसोमः सूर्यमरोचयत् रोचयति स्वरसेन । पर्वमानः पूयमानो विचर्षणिः सर्वस्य द्रष्टा विश्ववित् सर्ववित् । नकेवढं सूर्यं किंतु विश्वा सर्वाणि धामानि तेजःस्थानानि रोचयति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒पशु॒ष्म्यदा॒भ्यः सोमः पुना॒नो अ॒र्पति । दे॒वावी॒रघशं॒सहा ॥ ६ ॥ १८ ॥

ए॒पः । शु॒ष्मी । अदा॒भ्यः । सोमः । पुना॒नः ।

अ॒र्पति । दे॒वऽअ॒वीः । अ॒घरां॒सहा ॥ ६ ॥ १८ ॥

इपसोमः शुष्मी बलवान् अदाभ्यः अदंभनीयः पुतानः पूयमानः अर्पति गच्छति दे॒वावीर्दे॒वानाम॒विता अघशंसहा अघान् शंसतीत्यघशंसास्तेषां हन्ता ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

प्रास्मेति षष्ठ्यं पंचमं सूक्तं वृषेधस्यांगिरसस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । अनु॒कम्यतेच—प्रास्पवृषेधइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रा॒स्प॒धारां॒अक्षर॒न्वृष्णः सु॒तस्यौ॒जसा । दे॒वाँअनु॑प्र॒भूप॑तः ॥ १ ॥

प्र । अ॒स्य । धा॒राः । अ॒क्षर॒न् । वृष्णः । सु॒तस्य॑ ।

ओ॒जसा॑ । दे॒वान् । अनु॑ । प्र॒भूप॑तः ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य वृष्णोवर्षकस्य सुतस्याभिपुतस्य देवाननु प्रभूपतः मन्त्रवितुनिष्ठतः ओजसा स्ववीर्येण धाराः प्राक्षरन् प्रकर्षेण क्षरन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सा॒प्तिंमृ॒जन्ति॒वेधसो॑मृ॒णन्तः॒का॒रवो॑गि॒रा । ज्योति॑र्ज॒ज्ञानमु॒क्थ्यम् ॥ २ ॥

सा॒प्तिम् । मृ॒जन्ति॒ । वे॒धसः॑ । मृ॒णन्तः॑ । का॒रवः॑ ।

गि॒रा । ज्योति॑र् । ज॒ज्ञानम् । उ॒क्थ्यम् ॥ २ ॥

साप्तिं अश्वस्थानीयं सर्पणस्वभावं वा सोमं मृजन्ति शोधयन्ति । के मृणन्तः स्तुवन्तः वेधसोविधातारः कारवः कर्मकर्तारः अश्वर्वाद्यो गिरा स्तुत्या साधनेन । कीदृशं साप्तिं ज्योतिर्दीप्यमानं सोमं जज्ञानं जायमानं पवृद्धमित्यर्थः । अथवा ज्योतिर्जायमानं । अयं वै ज्योतिर्यत्सोमइति श्रुतेः । उक्थ्यं स्तुत्यं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सुपहांसोमतानितेपुनानार्यप्रभुवसो । वर्धासमुद्रमुक्थ्यम् ॥ ३ ॥

सु॒धस॒र्हा । सो॒म । ता॒नि । ते । पु॒ना॒ना॒र्य । प्र॒भु॒व॒सो
इति॑ प्रभुवसो । वर्ध॑ । सु॒द्रम् । उ॒क्थ्य॑म् ॥ ३ ॥

हे सोम प्रभुवसो प्रभुवधन पुनानाय पूषमानस्य ते तव तानि तेजांसि सुपहा शोभनानि भावुकानि । यस्मादेवं तस्माद् समुद्रं समुद्रसदृशं द्रोणकलशं उक्थ्यं स्तुत्यं तं वर्धं वर्धय म रसेन ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

विश्वावस्तुनिसंजयन्पवस्वसोमधारया । इनुद्वेषांसिसृध्यक् ॥ ४ ॥

वि॒श्वां । व॒स्तु॒नि । स॒म॒ज॒य॒न् । प॒व॒स्व । सो॒म ।
धा॒र॒या । इ॒नु । द्वे॒षां॑सि । सृ॒ध्य॑क् ॥ ४ ॥

हे सोम विश्वा सर्वाणि वस्तुनि अस्मदर्थं संजयन् पवस्व क्षर । धारया द्वेषांसि द्वेष्याणि सर्वाणि सृध्यक् सहेव इनु मेरय दूरदेशंपति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

रक्षामुनोअररूपःस्वनात्समस्यकस्यचित् । निदोयत्रमुमुच्चहे ॥ ५ ॥

रक्ष॑ । मु॒ । नः । अ॒र॒रूपः । स्व॒नात् । स॒म॒स्य ।
क॒स्य॑ । चि॒त् । नि॒दः । य॒त्र । मु॒मु॒च्च॒हे ॥ ५ ॥

हे सोम नोस्मान् मु हृदु रक्ष पालय । कस्माद् अररूपः अदातुः स्वनात् शब्दात् निदात्स्वात् किमेकस्यादानशीलस्य न समस्य सर्वस्य योस्ति तस्य सर्वस्य कस्यचित् कंचन अमुं चिन्तित्यर्थः । नकेवटमदातुः स्वनात् किंतिहि कस्यचित् कस्यापि निद्रो निद्रकात् रक्ष । यत्र मुमुच्चहे यस्मिन् रक्षणेति धयं मुक्ताभवेन तेन रक्षणेन रक्षयेति ॥ ५ ॥

अथ पृथी-

एन्द्रोपार्थिवंरपिंदिव्यंपवस्वधारया । द्युमन्तंशुष्ममाश्रं ॥६॥१९॥

आ । इन्द्रो इति । पार्थिवम् । रयिम् । दिव्यम् । पवस्व ।

धारया । द्युमन्तम् । शुष्मम् । आ । अरु ॥ ६ ॥ १९ ॥

हे इन्द्रो क्लियमान सोम त्वं धारया आपवस्व स्वर्गतः क्षर । पार्थिवं दिव्यं च रयिं घनं द्युमन्तं दीप्तिमन्तं शुष्मं बलं चाभर आहरास्मज्जयं ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

प्रधाराइति पञ्चमं पठं सूक्तं विन्दुनाम्नांगिरसस्यार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं । प-
धारोविन्दुरित्पनुक्रमणिका । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रधाराअस्यशुष्मिणोवृथापवित्रेअक्षरन् । पुनानोवाचमिष्यति ॥१॥

प्र । धाराः । अस्य । शुष्मिणः । वृथा । पवित्रे ।

अक्षरन् । पुनानः । वाचम् । इष्यति ॥ १ ॥

शुष्मिणोवृथावतोस्य सोमस्य धाराः पवित्रे दशापवित्रे वृथा अपयत्रेण माक्षरन् लवन्ति ।
तदानीं पुनानः पूयमानः सोमो वाचं स्तुतिं स्वीयं ध्वनिं वा इष्यति प्रेरयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

इन्द्रुर्हिषानःसोतृभिर्मृज्यमानःकनिकदत् । इर्यतिवसुभिर्द्वियम् ॥ २॥

इन्द्रुः । हिषानः । सोतृभिः । मृज्यमानः ।

कनिकदत् । इर्यति । वसुम् । इन्द्रियम् ॥ २ ॥

अपमिन्दुर्दक्षः सोमोहिषानः भेदमाणोऽप्यापियमाणः कैः सोतृभिर्कृत्विग्भिः पश्चाद्दशा-
पवित्रे मृज्यमानः शोध्यमानः कनिकदत् शब्दं कुर्वन् इन्द्रियमिन्द्रस्य संबन्धिनं इन्द्रियमपि
करं वसुं शब्दमिर्यति प्रेरयति ग्रहणसमये ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आनःशुष्मंनृपाह्वंवीरवन्तंपुरुस्पृहम् । पवस्वसोमधारया ॥ ३ ॥

आ । नः । शुष्मम् । नृ॒सहस्रम् । वी॒रव॒न्तम् ।

पु॒रु॒स्पृ॒हम् । प॒व॒स्व । सो॒म । धा॒र॒या ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं धारया आपवस्व । किं शुष्मं बलं । कीदृशं नृपाह्वं नृणामस्मद्विरोधिना-
मभिभावुकं वीरवन्तं पुत्रोपेतं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं मोस्मार्कं शुष्ममापवस्व एतस्मत्ता-
श्राप पवस्वेत्यर्थः । रसास्त्रावेतति होमद्वारा तत्सिद्धे शुष्मं पवस्वेत्युपचर्यते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

प्रसोमोअतिधारयापवमानोअसिष्यदत् । अग्निद्रोणान्यासदम् ॥ ४ ॥

प्र । सोमः । अति । धारया । पवमानः ।

अ॒सि॒ष्य॒दत् । अ॒ग्नि॒ । द्रो॒णा॒नि । आ॒स॒दम् ॥ ४ ॥

अयं पवमानः सोमोधारया अति अतिक्रम्य दशापवित्रं प्रासिष्यदत् प्रस्यन्दते । कि-
मर्थं द्रोणानि द्रोणकच्छरादीनि अन्यासदं आसादनाय ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अप्सुत्वामधुमत्तमंहरिंहिन्वन्त्याद्रिभिः । इन्द्रविन्द्रायपीतये ॥ ५ ॥

अ॒प्सु॒सु । त्वा॒ । म॒धु॒म॒त्त॒मम् । ह॒रि॒म् ।

हि॒न्व॒न्ति॒ । अ॒द्रि॒भिः॒ । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । इ॒न्द्रा॒य॒ । पी॒तये॑ ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो सोम अप्सु वसतीवरीपूदकेषु मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमत्तं हरिं हरितवर्णं
त्वा त्वा अद्रिभिरभिपवमावभिर्हिन्वन्ति प्रेरयन्ति । किमर्थं इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

सुनोतामधुमत्तमंसोमभिन्द्रायवज्रिणे । चारुंशर्षायमत्सरम् ॥ ६ ॥ २० ॥

सुनोत । मधुमत्सूतमम् । सोमम् । इन्द्राय ।

वज्रिणे । चारुम् । शर्धाव्य । मत्सरम् ॥ ६ ॥ २० ॥

हे ऋत्विजोभ्यं मधुमत्तमं मधुरसोपेतं सोमं इन्द्राय वज्रिणे वज्रयुक्ताय सुनोत सुनुत ।
पुनःकीदृशं चारुं चरणीयं मत्सरं मदकरं शर्धायास्माकं बलाय इन्द्रस्य पानाय च सोमं सुनु-
तेतिब्रूते यजमानः स्वीयात् ॥ ६ ॥

॥ इति पष्ठस्याष्टमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

प्रसोमासइति पल्लवं सप्तमं सूक्तं राहूगणस्य गोतमस्यार्थं सौम्यं गायत्रं । प्रसोमासो गो-
तमइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रसोमासः स्वाध्यः पवमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चेतनम् ॥ १ ॥

प्र । सोमासः । सुह्रुः आध्यः । पवमानासः ।

अक्रमुः । रयिम् । कृण्वन्ति । चेतनम् ॥ १ ॥

माक्रमुः प्रायच्छन्ति कतरशंपति । केसोमासः सोमाः । कीदृशाः स्वाध्यः शुभ्यानाः सु-
कर्माणो वा पवमानासः पूषमानाः चेतनं प्रज्ञापनं रयिं धनं कृण्वन्ति कुर्वन्त्यस्माकम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

दिवस्पृथिव्या अधिभवेन्दोद्युम्नवर्धनः । भवावाजानांपतिः ॥ २ ॥

दिवः । पृथिव्याः । अधि । भवं । इन्दो इति ।

द्युम्नवर्धनः । भवं । वाजानाम् । पतिः ॥ २ ॥

हे इन्दो वाजानामन्तानांपतिः स्वामी त्वं दिवोद्युलोकस्य पृथिव्या भूलोकस्य अधि पुत्र-
वर्धनो द्योतमानस्य हिरण्यादिलक्षणधनस्य वर्धयिषा भव अस्माकं लोकद्वये यत् पुत्रमस्ति
तस्य वर्धयिषा भवास्मान्मित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

तुभ्यंवातां अग्निप्रियस्तुभ्यंमर्षन्ति सिन्धवः । सोमवर्धन्ति ते महः ॥ ३ ॥

तुभ्यम् । वाताः । अग्निः प्रियः । तुभ्यम् ।

अर्पन्ति । सिन्धवः । सोमं । वर्धन्ति । ते । महः ॥ ३ ॥

हे सोम तुभ्यं त्वदर्थं वाता वायवः अभिपियोभितर्षयितारो भवन्ति । तथा सिन्धवः स्पन्दमाना नद्यः तुभ्यं अर्पन्ति गच्छन्ति अभिषूयमाणस्य तवाप्यायनायैवं कुर्वन्तीत्यर्थः । तउभये अमी ते तव महो महत्वं वर्धन्ति वर्धयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आप्यायस्यसमेतुते विश्वतः सोमवृष्ण्यम् । भवावाजस्यसंगथे ॥ ४ ॥

आ । प्यायस्व । सम् । एतु । ते । विश्वतः ।

सोम । वृष्ण्यम् । भवं । वाजस्य । समः संगथे ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं वायुभिरद्भिश्चाप्यायस्व प्रवृद्धो भव । ते त्वां विश्वतो वृष्ण्यं वर्षयोग्यं बलं समेतु संगच्छतां । संगथे संग्रामे वाजस्याक्षस्य मापको भव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रो दुदुह्ने अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधिसानवि ॥ ५ ॥

तुभ्यम् । गावः । घृतम् । पयः । बभ्रो इति ।

दुदुह्ने । अक्षितम् । वर्षिष्ठे । आधि । सानवि ॥ ५ ॥

हे बभ्रो बभ्रुवर्णं सोम तुभ्यं त्वदर्थं गावो घृतं पयश्च अक्षितं अक्षीणं दुदुह्ने दुहते वर्षिष्ठे प्रवृद्धे अधिसानवि समुच्छ्रिते प्रदेशे स्थिताय तुभ्यं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वापुधस्यते सतो भुवन्स्यपते वयम् । इन्द्रो सखित्वमुश्मसि ॥ ६ ॥ २१ ॥

सुः आयुधस्यं । ते । सतः । भुवनस्य । पते ।

वयम् । इन्द्रो इति । सखित्वम् । उश्मसि ॥ ६ ॥ २१ ॥

हे भुवनस्य भूतजातस्य पते स्वामिन् पादक सोम । सोमस्य जगदाप्यायकत्वं तत्स्वामित्वं । हे इन्द्रो सोम वयं अनुष्ठातारः स्वामुधस्य ते तव सतः सखित्वमुत्पत्ति कामयामहे ॥६॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

प्रसोमासइति षड्ब्रह्मणमस्य सूक्तं आश्रयेत्यथ्यावाश्वस्यार्थं गायत्रं सौम्यं । अनुक्रम्यते-
च-प्रसोमासःश्यावाश्वइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रसोमासोमदच्युतःश्रवसेनोमघोनः । सुताविदथेअक्रमुः ॥ १ ॥

प्र । सोमासः । मदच्युतः । श्रवसे । नः ।

मघोनः । सुताः । विदथे । अक्रमुः ॥ १ ॥

सोमासः सोमा मदच्युतो मदस्त्राविणः सुताअभिपुताः सन्तो विदथे यतो मघोनो ह-
विष्मतो नोस्मान् श्रवसे अनाय कीर्तयेवा प्राक्रमुः प्रगच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

आदींत्रितस्ययोपणोहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्द्रुमिन्द्रायपीतये ॥ २ ॥

आत् । ईम् । त्रितस्य । योपणः । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । इदुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

आत् अपिच ई एनं हरिं हरितपर्णं सोमं त्रितस्य ऋषेयोपणोगुलय अद्रिभिर्भावभिः
हिन्वन्ति धेरयन्ति । किमर्थं इन्द्रुं दीवं सोमं इन्द्राय इन्द्रस्य पीतये पानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

आदींहंसोयथागुणंविश्वस्यावीवशन्मतिम् । अत्योनगोभिरज्यते ॥ ३ ॥

आत् । ईम् । हंसः । यथा । गुणम् । विश्वस्य ।

अवीवशात् । मतिम् । अत्यः । न । गोभिः । अज्यते ॥ ३ ॥

आत् अपिच ईमयं सोमो हंसो यथा गणं जनसंघं स्वगतिविशेषेण स्वनेन वा प्रवि-
शति तद्वद्विश्वस्य सर्वस्य स्तोतृजनस्य मतिं स्तुतिं बुद्धिं वा अवीदशत् वशं नयति । सच
सोमः अत्योन अप्वइव गोभिर्गव्यैरुदकैर्वा अज्यते सिच्यते स्निग्धीक्रियते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उभेसोमावचाकंशन्मृगोनतक्तोअर्पसि । सीदंनृतस्ययोनिमा ॥४॥

उभे इति । सोम । अच्चाकंशत् । मृगः । न ।

तक्तः । अर्पसि । सीदन् । ऋतस्य । योनिम् । आ ॥ ४ ॥

हे सोम उभे द्यावापृथिव्यौ अवचाकशत्, पश्यतिकर्मेदं पश्यन् मृगोन मृगइव तत्कोग-
व्यैः पयआदिभिर्भित्तःसन् । दध्ना तनकीत्यादौ तथा दृष्टःवात् । अर्पसि गच्छसि च । किं
कुर्वन् ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानं आसीदन्, आश्रयन् गच्छसि यज्ञसाधनाय गच्छसी-
त्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अभिगावोअनूपतयोपाजारमिवप्रियम् । अगन्नाजियथाहितम् ॥५॥

अग्नि । गावः । अनूपत् । योपा । जारम्इव ।

प्रियम् । अगन् । आजिम् । यथा । हितम् ॥ ५ ॥

हे सोम त्वां गावः शब्दाः आश्रयनूपत अभिदुषन्ति । योपा पियं जारमिव सा यथा तं
स्तौति तद्वत् । ससोमः आजिं गंव्यं हितं मित्रमिव तं यथा अन्यः अगन् स्वहिताय गच्छ-
ति तद्वत् । अथवा हितं धनप्रापकत्वेन हितकरं वा आजिं शूरइव अयमागच्छति पात्रं ॥५॥

अथ षष्ठी—

अस्मेधेहिद्युमद्यशोमघवंभ्यश्चमसं च । सनिमेधामुतश्रवः ॥६॥२२ ॥

अस्मे इति । धेहि । द्युमत् । यराः । मघवंतुभ्यः ।

च । मसम् । च । सनिम् । मेधाम् । उत । श्रवः ॥ ६ ॥ २२ ॥

हे सोम अस्मे अस्मभ्यं द्युमत् दीतिमत् यगोजं धेहि देहि । कीदृशोभ्योस्पृश्यं मघ-
वद्भ्यश्च हविल्लक्षणान्नवद्भ्यश्च महसंच स्तुतिकर्त्रेच । अथवा महमस्मभ्यमित्यर्थः । अस्मे म-
घवद्भ्यश्च महसंचेति तेषामेवाशंसनाभेदाद्भयपत्र चशब्दोयुक्तः । किंच सार्धं धनं मेधां प्रतां
उत्तापिच श्रवः कीर्तिं च धेहि ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

प्रसोमासइति षड्भूचं नवमं सूक्तं त्रितस्यार्थं गापत्रं पदमानसोमदेवताकं । प्रसोमासस्त्रि-
तइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमासोविपश्चितोपांनयन्त्यूर्मयः । वनानिमहिषाइव ॥ १ ॥

प्र । सोमासः । विपःश्चितः । अपाम् । न ।

यन्ति । ऊर्मयः । वनानि । महिषाःइव ॥ १ ॥

विपश्चितोमेधाविनः सोमासः सोमाः प्रनयन्ति प्रगच्छन्ति पात्राणिपति । किमिव अपा-
मूर्मयः न । तेयथा सन्वतमुद्भवन्ति तद्वत् । बाहुत्येअयं दृष्टान्तः । दशतो गमनेदृष्टान्तान्तरमभि-
धीयते—वनानि महिषाः प्रक्षा घृगाइव । अथवा स्वाश्रयात् प्रपतने प्रथमोदृष्टान्तः द्वितीयस्तु
दशापवित्राद्धः प्रवेशे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिद्रोणानिबृश्रवंशुक्राऋतस्यधारया । वाजंगोमन्तमक्षरन् ॥२॥

अभि । द्रोणानि । बृश्रवंः । शुक्राः । ऋतस्य ।

धारया । वाजम् । गोमन्तम् । अक्षरन् ॥ २ ॥

अभि क्षरन्तीविशेषः । उपसर्गश्रुतेरुचितक्रियाध्याहारः । प्रति द्रोणानि द्रोणकलशान् यद्य-
पि द्रोणकलशाएकएव तथापि तत्पाद्यान्वादितरेपिपात्रा द्रोणाइत्युच्यन्ते अथवैकस्मिन्नेव पूजा-
र्थं बहुवचनं । के बभ्रवो बभ्रवर्णाः सोमाः शुक्रादीवाः । केन प्रकारेण ऋतस्याऋतस्य धारया धा-
राकारेण । किंच वाजमन्तं गोमन्तं बहुगोयुक्तं अक्षरन् क्षरन्ति अस्माकं अथवैकमेववाक्यं उ-
क्तविधाः सोमाः द्रोणान् प्रत्यक्षरन् धारया किंकुर्वन्तो गोमन्तं वाजं प्रपच्छन्तइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सुताइन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः । सोमांअर्पन्तिविष्णवे ॥ ३ ॥

सुताः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुद्भ्यः । सोमाः । अर्पन्ति । विष्णवे ॥ ३ ॥

सुता अभिपुताः सोमाः इन्द्राय इन्द्रार्थं वायवेच वरुणायच मरुद्भ्यश्च विष्णवेच एषा-
मर्थं अर्पन्ति गच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

तिस्रोवाचउर्दरितेगावोमिमन्तिधेनवः । हरिरितिकनिऋदत् ॥ ४ ॥

तिस्रः । वाचः । उर् । उर्दरे । गावः । मिमन्ति ।

धेनवः । हरिः । एति । कनिऋदत् ॥ ४ ॥

तिस्रोवाचः ऋगादिभेदेन त्रिविधास्तुतिरुदीरते षोडशमयन्ति ऋत्विजः । धेनवः आशिरेण
प्रीणयिष्योगावः मिमन्ति शब्दयन्ति दोहार्थं । हरिर्हरितवर्णश्च सोमः कनिऋदच्छब्दं कुर्वन्नेति
गच्छति कलशं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अग्निब्रह्मीरनुपतयुहोऋतस्यमातरः । ममृज्यन्तेदिवःशिशुम् ॥ ५ ॥

अग्नि । ब्रह्मीः । अनुपत । युहोः । ऋतस्यः ।

मातरः । ममृज्यन्ते । दिवः । शिशुम् ॥ ५ ॥

ब्रह्मीर्ब्राह्मणमेरिताः यद्ग्रीर्महत्पः यद्गृहविमहन्नाम ऋतस्य यत्तस्य मातरोनिर्मान्यः स्तुव-
योऽग्न्यनुपत स्तुवन्ति । किं दिवोद्युदेयतायाः शिशुं शिशुस्थानीमं सोमं तमेव ममृज्यन्ते मृज-
न्ति । एवीपस्यामिवोदिवि सोमआसीदित्यादिश्रुतेः । युशिशुत्वं तस्य ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

रायःसमुद्राँश्चतुरोस्मभ्यँसोमविश्वतः । आपवस्वसहस्रिणः ॥ ६ ॥ २३ ॥

रायः । समुद्रान् । चतुरः । अस्मभ्यम् । सोम ।

विश्वतः । आ । पवस्व । सहस्रिणः ॥ ६ ॥ २३ ॥

रापो घनस्य संवन्विनः चतुरः समुद्रान् घनपूर्णांनित्यर्थः तादृशान्समुद्रानस्मभ्यमर्था-
य हे सोम विश्वतः सर्वतः आपवस्व । तथा सहस्रिणः अपरिमितान्कामानापवस्व आयच्छ ।
चतुःसमुद्रस्थघनविशेषप्राप्तेः तन्मध्यगतभूमिस्वामित्वमन्तरेणासंभवाच्चतुःसमुद्रमुदितभूमंडल-
स्वामित्वमेवाशास्ते यजमानः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

प्रसुवानइति पङ्क्तं दशमं सूक्तं ऋषापाः पूर्ववत् । प्रसुवानइत्यनुकान्तं । गदोविनि-
योगः ।

तत्र पथमा—

प्रसुवानोधारंयातनेन्दुर्हिन्वानोअर्पति । रुजदृक्काव्योजसा ॥ १ ॥

प्र । सुवानः । धारया । तना । इन्दुः । हिन्वानः ।

अर्पति । रुजत् । दृक्का । वि । ओजसा ॥ १ ॥

इन्दुः सोमः सुवानः स्यमानः हिन्वानोध्वर्युणा मेर्यमाणो धारया तना पवित्रं पार्षति
गच्छति । अथ प्रत्यक्षेणोच्यते दृक्का दृक्त्वानपि शत्रुपुराणि ओजसा बलेन विरुजत् विरुज-
ति विश्लथयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुतइन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः । सोमोअर्पतिविष्णवे ॥ २ ॥

सुतः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुद्भ्यः । सोमः । अर्पति । विष्णवे ॥ २ ॥

अयं सुतोभिपुतः सोम इन्द्राद्यर्थं अर्पति गच्छति इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यश्च विष्णवेच अर्पति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषाणं वृषभिर्यतं सुन्वन्ति सोममद्रिभिः । दुहन्ति शक्मना पर्यः ॥ ३ ॥

वृषाणम् । वृषभिर्यतः । यतम् । सुन्वन्ति । सोमम् ।

अद्रिभिः । दुहन्ति । शक्मना । पर्यः ॥ ३ ॥

वृषाणं रससोकारं यतं नियतं सोमं वृषभिरसस्यवर्षकैरद्रिभिर्गोवभिः सुन्वन्ति शक्मना कर्मणा दुहन्त्यध्वर्यादयः पर्यः सोमरसं । सोमं पयोदुहन्तीति द्विकर्मकोपम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

भुवन्नितस्य मज्यो भुवदिन्द्राय मत्सरः । संरूपैरज्यते हरिः ॥ ४ ॥

भुवत् । नितस्यं । मज्यः । भुवत् । इन्द्राय ।

मत्सरः । सम् । रूपैः । अज्यते । हरिः ॥ ४ ॥

त्रितस्य सूक्तद्रष्टृकैः सोमं मत्सरो मदकरः सोमो मज्यो भुवत् शुद्धो भवति तस्य यागार्थं शेषपानार्थं च तथा इन्द्रायेन्द्रपानाय मज्यो भुवत् रूपै रूपकैश्च क्षीरादिभिर्हरिर्हरितवर्णः सोमः समज्यते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अभीमृतस्य विष्टपं दुहते पृश्निमातरः । चारुं प्रियतमं हविः ॥ ५ ॥

अभि । ईम् । ऋतस्यं । विष्टपम् । दुहते ।

पृश्निमातरः । चारुं । प्रियतमम् । हविः ॥ ५ ॥

इमेनं सोमं ऋतस्य विष्टपं स्थानं यज्ञाश्रयणित्यर्थः तादृशं पृश्निमातरोपरुतोभिद्रुहते । किंप्रियतममिन्द्रादीनां हविर्होमसाधनं चारु रमणीयं सोमं मरुत्पेरितवृष्ट्या सोमवृष्टेस्त्वदो-
गृत्वं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

समेनमहुताइमागिरोअर्पन्तिस्सुतः । धेनूर्वाश्रोअवीवशत् ॥६॥२४॥

सम् । एनम् । अहुताः । इमाः । गिरः । अर्पन्ति ।

सस्सुतः । धेनूः । वाश्रः । अवीवशत् ॥ ६ ॥ २४ ॥

समर्पन्ति संगच्छन्ते एनं सोमं अहुता अकृष्टिदागिरोस्मदीपाःस्तुतयः ससुतः सरत्यः
वाश्र धेनूः षोणयिन्यः स्तुतीर्वाश्रः शब्दयन् अवीवशत् कामयते सोमः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आनइति पञ्चमेकादशं सूक्तं आंगिरसस्य प्रभूवसोरार्यं गायत्रं पवमानसोमदेवतार्कं ।
अनुक्रान्तंच—आनःपवस्वप्रभूवसुरिति । गतोविनिपोगः ।

तत्र प्रथमा—

आनःपवस्वधारयापवमानरयिपृथुम् । ययाज्योतिर्विदासिनः ॥१॥

आ । नः । पवस्व । धारया । पवमान । रयिम् ।

पृथुम् । यया । ज्योतिः । विदासि । नः ॥ १ ॥

हे पवमानसोम त्वं धारया नोस्माकं आपवस्व सर्वतः सर । किं रयिं धनं पृथुं विस्तीर्णं
यया धारया ज्योतिर्योतमानं यज्ञं स्वर्गवा विदासि लभ्यसि नोस्माकं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रोसमुद्रमीह्यपवस्वविश्वमेजय । रायोधर्तानओजसा ॥ २॥

इन्द्रो इति । समुद्रमईह्य । पवस्व ।

विश्वमइह्य । रायः । धर्ता । नः । ओजसा ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोम हे समुद्रमीह्य समुद्रमित्युदकनाम ईश्वरतिर्गतिकर्मा उदकमेरक तथा हे
विश्वमेजय विश्वस्य सर्वस्यास्मच्छत्रोः कल्पितः सोम त्वं ओजसा त्वदीयेन बलेन नोस्मभ्यं
रायो धनस्य धर्ता धारकः पवस्व प्रयेत्यर्थः । अत्र यद्यप्युदकमेरणसर्वशत्रुकल्पने संबोधनान्त-
र्गतत्वादुद्देशमगते तथापि यजमानस्यापेक्षितेइति रायो धर्तृत्ववदारास्ये अधिगन्तव्ये ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वयावीरेणवीरवोभिष्यामपृतन्यतः । क्षराणोअभिवार्यम् ॥ ३ ॥

त्वया । वीरेण । वीरवः । अभि । स्याम ।

पृतन्यतः । क्षरं । नः । अभि । वार्यम् ॥ ३ ॥

हे वीरवो वीरवन् सोम वीरेण त्वया साधनेन पृतन्यतः संग्राममिच्छतः शत्रून्भिष्याम अभिभवेम अतो नोस्माकं वार्यं वरणीयं धनमभिक्षर अभिगमयेत्यर्थः । अथवा वरणीयं सो-
माख्यं धनं क्षर पवस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रवाजमिन्दुरिष्यतिसिपासन्वाजसाऋषिः । व्रताविदान आयुधा ॥ ४ ॥

प्र । वाजम् । इन्दुः । इष्यति । सिपासन् । वाजसाः ।

ऋषिः । व्रता । विदानः । आयुधा ॥ ४ ॥

सोमः वाजमन्नं मेप्यति मेरयति यजमानेष्वयः । किंकुर्वन् सिपासन् यजमानान् संभक्तु-
मिच्छन् ईदृशइन्दुर्वाजसाः अन्नस्य दाता ऋषिः सर्वस्पदृष्टा व्रता व्रतानि कर्माणि आयुधानि
च विदानो जानन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तंगीर्भिर्वाचमीह्वयंपुनानंवांसयामसि । सोमंजनस्यगोपतिम् ॥ ५ ॥

तम् । गीःऽभिः । वाचमर्हइह्वयम् । पुनानम् ।

वासयामसि । सोमम् । जनस्य । गोपतिम् ॥ ५ ॥

तं सोमं गीर्भिः स्तुतिभिः स्तौमीतिशेषः । किंच वाचमीत्तयं वाचःमेरयितारं पुनानं पूषमानं
वं सोमं वासयामसि वासयामः श्रयणद्रव्यैः । कीदृशं सोमं जनस्य गोपतिं गवां पालकं यदे-
कमेववाक्यं एकविशेषणविशिष्टं सोमं स्तुतिभिर्वासयामइति । माधवस्तु—वाचमिविदृथक्पर्द-
तिदन्तं कृत्वा वाक्यद्वयं चकार ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वोपस्यं व्रते जनो दाधार धर्मणस्पतेः । पुनानस्यं प्रभुवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

विश्वः । यस्य । व्रते । जनः । दाधार । धर्मणः ।

पतेः । पुनानस्यं । प्रभुवसोः ॥ ६ ॥ २५ ॥

विश्वः सर्वो जनो मनुष्यो यजमानः यस्य सोमस्य व्रते कर्मणि दाधार धारयति मन-
इतिशेषः । कीदृशस्य यस्य धर्मणः कर्मणः पतेः पालकस्य पुनानस्य पूयमानस्य प्रभुवसोः
मभूतधनस्य ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

असर्जितिपल्लवं द्वादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । असर्जित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

असर्जिस्थयो यथापवित्रे चम्बोः सुतः । कार्मन्वाजी न्यक्रमीत् ॥ १ ॥

असर्जि । रथ्यः । यथा । पवित्रे । चम्बोः । सुतः ।

कार्मन् । वाजी । नि । अक्रमीत् ॥ १ ॥

रथ्यो यथा रथसंबन्धी अश्वइव स यथा विसृज्यते तद्वत् चम्बोरधिषवणफलकयोः सु-
तोभिषुतः सोमः असर्जि सृष्टो भूत् पवित्रे । तथा भूतो वाजी वेजनवान् सोमाख्योऽश्वः कार्म-
न् कार्मपुद् इवरेतरघर्षणात् अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्ये संग्राने न्यक्रमीत् नितरां
कामयति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सवह्निः सोमं जागृवि पवस्व देववीरति । अभिकोशं मधुश्चुतम् ॥ २ ॥

सः । वह्निः । सोम । जागृविः । पवस्व । देववीरिः ।

अति । अग्नि । कोशम् । मधुश्चुतम् ॥ २ ॥

हे सोम सवह्निर्वाहकः जागृविर्जागरूको देववीरिदेवकामस्त्वं मधुश्चुतं मधुसाविकोशं
दशापवित्रमतिक्रम्याभिपवस्व द्रोणकतरुं पति क्षर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सनो॒ज्योती॑षि॒पूर्व्य॑प॒वमान॑विरोचय । ऋत्वे॒दक्षाय॑नोहि॒नु ॥ ३ ॥

सः । नुः । ज्योती॑षि । पूर्व्य॑ । प॒वमान॑ । वि ।

रोच॒य । ऋत्वे॑ । दक्षाय॑ । नुः । हि॒नु ॥ ३ ॥

हे पूर्व्यं पुराण पवमान सोम सत्त्वं नोस्माकं ज्योतीषि दिव्यानि स्थानानि विरोचय प्रकाशय । किंच ऋत्वे कर्मणे यागाय दक्षाय बलाय बलप्रदाय यागायवा नोस्मान्, हिनु प्रेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शु॒म्भमा॑न॒ऋता॒युभि॑र्मृ॒ज्यमा॑नो॒गभ॑स्त्योः । प॒वते॒ वारे॑ अ॒व्यये॑ ॥ ४ ॥

शु॒म्भमा॑नः । ऋ॒ता॒युभिः॑ । मृ॒ज्यमा॑नः ।

गभ॑स्त्योः । प॒वते॑ । वारे॑ । अ॒व्यये॑ ॥ ४ ॥

ऋतायुभिः यज्ञकामैः ऋविभिः शुंभमानोर्त्तं क्रियमाणः वेपामेव गभस्त्योर्हंस्त्वयोर्मृज्यमानः सोमः अव्यये अविमये वारे वाले दशापवित्रे पवते पूषते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सवि॒श्वादा॑शु॒पेव॑सु॒सोमो॑दि॒व्यानि॒पार्थि॑वा । प॒वता॑मा॒न्तरि॑क्ष्या ॥ ५ ॥

सः । विश्वा॑ । दा॒शुपे॑ । वसु॑ । सोमः॑ । दि॒व्यानि॑ ।

पार्थि॑वा । प॒वता॑म् । आ । अ॒न्तरि॑क्ष्या ॥ ५ ॥

सोभिपूषमाणः सोमोदाशुपे हविदोत्रे विश्वा सर्वाणि बहू वसूनि धनानि आपवतां प्रपच्छतु । विश्वानीत्युक्तस्य विवरणं रिष्टं । दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवा पृथिवीसंबन्धीनि अंतरिक्ष्या अन्तरिक्षेभवानिच पवतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आदि॒वस्पृ॑ष्ट॒र्मश्व॑यु॒र्गव्य॑युः॒सोमरो॑ह॒सि । वी॒रयुः॑श॒वस॑स्पते ॥ ६ ॥ २६ ॥

आ । द्विवः । पृष्ठम् । अश्वद्युः । गव्यद्युः ।

सोम । रोहसि । वीरद्युः । शवसः । पते ॥ ६ ॥ २६ ॥

हे सोम त्वं स्तोतृणां अश्वपुरश्वमिच्छन् गव्यपुराण्मिच्छन् वीर्युः पुत्रानिच्छन् दिवः
शृष्टं धुलोकमारोहसि आहुतिद्वारा हे शवसस्यते अन्नस्यपालक ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे पद्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

ससुतइति पल्लवं त्रयोदशं सूक्तं रहूगणस्पर्प गायत्रं सौम्यं अनुक्रम्यतेच-ससुतोरहू-
गणइति । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा-

ससुतः पीतयेष्टपासोमः पवित्रे अर्पति । विघ्नवक्षांसि देव्युः ॥ १ ॥

सः । सुतः । पीतये । ष्टपा । सोमः । पवित्रे ।

अर्पति । विघ्नन् । रक्षांसि । देव्युः ॥ १ ॥

सः सोमः पीतये इन्द्रादिपानाय सुतोभिपुतो ष्टपा वर्षणः सन् पवित्रे अर्पति गच्छति ।
किंकुर्वन् रक्षांसि विघ्नन् देवयुर्देवकामः सहत्यन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सपवित्रे विचक्षणो हरिं र्षति घर्णसिः । अन्नियो न्नि कनिक्कदत् ॥ २ ॥

सः । पवित्रे । विचक्षणः । हरिः । अर्षति ।

घर्णसिः । अन्नि । योनिम् । कनिक्कदत् ॥ २ ॥

ससोमो विचक्षणः पशुपतिकर्म एतत् सर्वस्य दृष्टा हरिर्हरित्वर्षाः सोमो घर्णसिः सर्वस्य
धारकः पवित्रे अर्पति गच्छति पश्चात् कनिक्कदत् शब्दकुर्वन् योनिं स्थानं द्रोगकलशमभि
गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

सवाज्जीरोचनादिवः पर्वमानो विधावति । रुक्षो हावारं मव्ययम् ॥ ३ ॥

सः । वा॒जी । रो॒चना । दि॒वः । प॒र्व॒मानः । वि ।
धा॒वति । र॒क्षः॑ऽहा । वा॒रम् । अ॒व्यय॑म् ॥ ३ ॥

सवाजी वेजनवानश्वस्थानोपोदिवः स्वर्गस्य रोचना रोचकः पवमानः पूयमानो विधा-
वति । कीदृशः रक्षोहा रक्षोहन्ता अव्ययं वारं दशापवित्रमवीत्य च धावति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒त्रि॒त॒स्याधि॒सान॑वि॒प॒र्व॒मानो॑अ॒रोच॑यत् । जा॒मि॒भिः॒सूर्य॑स॒ह ॥४॥

सः । त्रि॒त॒स्य॑ । अ॒धि । सा॒न॒वि । प॒र्व॒मानः ।

अ॒रो॒च॒य॒त् । जा॒मि॒भिः॑ । सू॒र्य॑म् । स॒ह ॥ ४ ॥

ससोमस्त्रितस्य महर्षेः अधिसानवि समुच्छ्रिते यज्ञे । अधीति सप्तम्यथानुवादी । पवमानः
पूयमानः जामिभिः प्रवृद्धैः बन्धुभूतैर्वा स्वतेजोभिः सह सहितःसन् सूर्यमरोचयत् प्रकाशित-
वान् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

स॒ष्ट॒त्र॒हा॒वृ॒पा॑सु॒तोव॑रि॒वो॒वि॒ददा॑भ्यः । सो॒मो॒वा॒ज॑मि॒वासर॑त् ॥ ५ ॥

सः । ष॒त्र॒हा॑ । वृ॒पा॑ । सु॒तः । व॒रि॒वः॑ऽवित् ।

अदा॑भ्यः । सो॒मः । वा॒ज॑म॒ऽइ॒व । अ॒सर॑त् ॥ ५ ॥

सष्टत्रहा वृषा वर्षकः सुतोभिपुतो वरिवोविव यष्टुर्धनस्यलंभकः अदाभ्यः आ दादृष्यो-
न्यैरदंभनीयः सोमो वाजमिव संग्राममश्वइवासरत् गच्छति कलशं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स॒दे॒वः॒क॒वि॒ने॒पि॒तो॒ऽमि॒द्रो॒णा॒नि॒धा॒वति॑ । इ॒न्द्रो॒रि॒न्द्रा॑य॒म॒ह॒नां ॥६॥२७॥

सः । दे॒वः । क॒वि॒ना॑ । इ॒पि॒तः । अ॒मि॒ । द्रो॒णा॑नि ।

धा॒वति॑ । इ॒न्द्रुः॑ । इ॒न्द्रा॑य । म॒ह॒नां ॥ ६ ॥ २७ ॥

ससोमो देवइन्द्रुः क्लियमानः कविना क्रान्तप्रज्ञेन अध्वर्युणा इषितः प्रेरितःसत्त द्रोणानि
द्रोणकलशानभिधावति अभिगच्छति । किमर्थं इन्द्रायेन्द्रार्थं मंहना महान् सइति समन्वयः॥६॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे समविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

एषइति पङ्क्तं चतुर्दशंस्तकं ऋष्यायाः पूर्ववत् । एषउस्यत्रितइत्यनुक्रान्तं । गवोविनियोगः।

तत्र मथमा—

एषउस्यवृषारथोव्योवारैभिरर्पति । गच्छन्वाजंसहस्रिणम् ॥ १ ॥

एषः । ऊँ इति । स्यः । वृषा । रथः । अव्यः । वारैभिः ।

अर्पति । गच्छन् । वाजम् । सहस्रिणम् ॥ १ ॥

स्यः समसिद्धः एषोभिषुतः सोमोवृषा वर्षितारथोरंहणस्वभावः अव्योवारैभिः अवेवाँलैः
दशापवित्रेणार्पति गच्छति कलशं । वाजमक्षं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं यजमानाय प्रदातुं ग-
च्छन् द्रोणकलशं मविशन्नर्पवीत्यर्थः उपूरणः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

एतन्त्रितस्ययोपणोहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥२॥

एतम् । त्रितस्यं । योपणः । हरिम् ।

हिन्वन्ति । अद्रिभिः । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

एतमिन्दुं क्लियमानं हरिं हरितवर्णं सोमं त्रितस्य ऋष्योपणोऽगुलयोद्रिभिः हिन्वन्ति
इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पनाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एतत्त्यंहरितोदशंमर्मृज्यन्तेअपस्युवः । याभिर्मदायशुंभते ॥ ३ ॥

एतम् । त्यम् । हरितः । दशं । मर्मृज्यन्ते ।

अपस्युवः । याभिः । मदाय । शुंभते ॥ ३ ॥

एतं त्वं तं सोममध्वर्योर्दश हरितो हरणस्वभावा अंगुलयः अपस्युवः कर्मच्छवः सप्तो-
मर्ष्यन्ते शोधयन्ति याभिरिन्द्रस्य मदाय शुंभते दीप्यते शोभ्यतइत्यर्थः तं एतमिति
संपन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ए॒पस्य॑मा॒नु॒पी॒ष्वा॒श्वे॒नो॒न॒वि॒क्षु॒र्सी॒दति॑ । गच्छ॑ञ्छा॒रो॒न॒यो॒पि॒तम् ॥४॥

ए॒पः । स्यः । मा॒नु॒पी॒षु । आ । श्वे॒नः । न । वि॒क्षु ।

सी॒दति॑ । गच्छ॑न् । जा॒रः । न । यो॒पि॒तम् ॥ ४ ॥

स्यः सपस्यसोमो मानुषीषु विक्षु मजासु यजमानरूपास्तु अनुग्रहेण आसीदति श्वेनो॒न
श्वेनइव । पुनः कइव योपितं गच्छन् अभिगच्छन् जारो॒न जारइव सयथा संकेतितः तस्याः
कामपूरणाय गूहोगच्छति तद्वदित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ए॒पस्य॑मद्यो॒रसो॒वच॑ष्टे॒दिवः॑शि॒शुः । यइ॑न्दु॒वार्मा॑र्वि॒शत् ॥ ५ ॥

ए॒पः । स्यः । मद्यः । रसः । अ॒व । च॒ष्टे । दि॒वः ।

शि॒शुः । यः । इ॒न्दुः । वा॒रम् । आ । अ॒र्वि॒शत् ॥ ५ ॥

स्यः सपस्यः मद्योमदनिमित्तोरसोवचष्टे सर्वमवपश्यति दिवः शिशुः द्युपुत्रः । तत्रोत्तरेः
पुत्रत्वमस्य । यइन्दुर्दीप्तः सोमो वारं दशापवित्रमाविशदाविशति सपस्यइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒षस्य॑पी॒तये॑सु॒तो॒हरि॑र॒र्पति॑ध॒र्णसिः॑ । क॒न्द॒न्यो॒नि॒म॒ग्नि॒प्रि॒यम् ॥६॥२८॥

ए॒षः । स्यः । पी॒तये॑ । सु॒तः । हरिः । अ॒र्पति॑ । ध॒र्णसिः॑ ।

क॒न्द॒न् । यो॒नि॒म् । अ॒ग्नि॑ । प्रि॒यम् ॥ ६ ॥ २८ ॥

एषस्यः सप्तोमः पीतये पानाय हुतोभिपुतो हरिर्हरितवर्णो धर्णतिर्धारकः प्रियं स्व-
मियभूतं योनिस्थानं द्रोणकलशं कन्दन् शब्दयन् अभ्यर्पति गच्छति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

आशुरर्षेति प्लूचं पंचदशं सूक्तं आंगिरसस्य बृहन्मतेरर्षे गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
आशुरर्षंबृहन्मतिरित्यनुक्तान्वं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आशुरर्षंबृहन्मतेपरिप्रियेणधाम्ना । यत्रदेवाइतिब्रवन् ॥ १ ॥

आशुः । अर्षं । बृहत्सुमते । परि । प्रियेण ।
धाम्ना । यत्रं । देवाः । इति । ब्रवन् ॥ १ ॥

हे बृहन्मते महामते सोम प्रियेण देवानां प्रियतमेन धाम्ना शरीरेण धारया आशुः शी-
घ्रःसन् पर्यर्षं परिगच्छ । यत्रदेवाइन्द्रादयो वर्तन्ते इतिब्रवन् ब्रुवन्नुच्चारयन् तां दिशं गच्छामीति
ब्रुवन्तित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिष्कृण्वन्ननिष्कृतंजनाययातयन्निर्षः । वृष्टिदिवःपरिस्रव ॥ २ ॥

परिष्कृण्वन् । अनिःस्कृतम् । जनाय ।
यातयन् । इर्षः । वृष्टिम् । दिवः । परि । स्रव ॥ २ ॥

हे सोम अनिष्कृतं संस्कृतं यजमानं स्थानं वा परिष्कृण्वन् संस्कुर्वन् जनाय यागकर्त्रे
इषोऽज्ञानि यातयन् निर्गमयन् दिवोन्तरिक्षात् वृष्टिं परिस्रव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सुतएतिपुवित्रआत्विर्षेदधानुओजसा । विचक्षाणोविरोचयन् ॥ ३ ॥

सुतः । एति । पुवित्रे । आ । त्विर्षिम् । दधानः । ओजसा ।
विचक्षाणः । विरोचयन् ॥ ३ ॥

सुतोऽभिपुतः सोमःसन् पुवित्रे दशापुवित्रे आइत्यनर्थकः ओजसा बलेन शीघ्रं एति ग-
च्छति । कोदशाःसन् त्विर्षिं दीर्घं दधानो धारयन् विचक्षणः सर्वं पश्यन् विरोचयन् दीर्घमर्थः ।
किं देवानितिशेषः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒थं॒स॒यो॒दिव॒स्परि॒रघु॒यामा॑प॒वित्र॒आ । सि॒न्धो॑रु॒र्माव्य॑क्षरत् ॥४॥

अ॒यम् । सः । यः । दि॒वः । परि॑ । र॒घु॒ह्यामा॑ । प॒वित्रे॑ । आ ।
सि॒न्धोः॑ । उ॒र्मा । वि । अ॒क्षरत् ॥ ४ ॥

अथं ससोमः पवित्रे आसिच्यमानइतिशेषः । सिंधोर्जलस्राविष्याऊर्मा ऊर्ध्वो संधावे व्य-
क्षरत् विविधं क्षरति । सइत्युक्तं कइत्याह—योदिवस्परि ह्यलोकस्योपरि रघुयामा लघुगमनः
देवमासौ सोपमिति संबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अ॒विवा॑स॒नप॒राव॒तो॒अथो॑अ॒र्वाव॒तः॒सुतः॑ । इ॒न्द्राय॑सि॒च्यते॒मधु॑ ॥५॥

आ॒ह॒विवा॑सन् । प॒रा॒ह॒वतः॑ । अथो॒ इति॑ । अ॒र्वा॒ह॒वतः॑ ।
सु॒तः । इ॒न्द्राय॑ । सि॒च्यते॑ । मधु॑ ॥ ५ ॥

सुतोभिपुतःसोमः परावतः दूस्नामैतत् दूरस्थानात् अथो अपिचार्वावतोन्तिकस्थांश्च दे-
वानाविवासन् रसेन परिचरणायेत्यर्थः इन्द्रायेन्द्रार्थं मधु मधुसदृशः सोमः सिच्यते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स॒मी॒ची॒नाअ॒नूप॒त् हरि॑रि॒हिन्व॑न्त्य॒द्रिभिः॑ । योना॑वृ॒तस्य॑सीदत् ॥६॥२९॥

स॒म॒हृ॒ची॒नाः । अ॒नूप॒त् । हरि॑म् । हि॒न्व॒न्ति । अ॒द्रि॒भिः ।
यो॒नौ । ऋ॒तस्य॑ । सी॒दत् ॥ ६ ॥ २९ ॥

समीचीनाः सम्यगंचिताः संगताःस्तोवारोऽनूपत् स्तुवन्ति । किंच सोमं हरिं हरिवर्णं
हिन्वन्ति प्रेरयन्ति गमयन्ति अद्रिभिर्ग्रीवभिः । यस्मादेवं तस्मात् ऋतस्य यज्ञस्य योनौ स्थाने
सीदत् निपण्णाभवत् हे देवाः ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

पुनानइति पङ्क्तं षोडशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पुनानइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पुनानो अक्रमीदग्निविश्वामृधो विचर्षणिः । शुभ्रन्ति विप्र्रधीतिभिः ॥ १ ॥

पुनानः । अक्रमीत् । अग्नि । विश्वाः । मृधः । विचर्षणिः ।
शुभ्रन्ति । विप्र्रम् । धीतिभिः ॥ १ ॥

पुनानः पूयमानो विचर्षणिः वृष्टा सोमः विश्वा सर्वान्मृधोर्हिंसकान् शत्रूनायकमीद अ-
तिक्रान्त्वान् तं विप्रं मेधाविनं धीतिभिः कर्मभिरभिपवादिभिः स्तुतिभिर्वा शुभ्रन्ति दीपय-
त्यलंकुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आयोनिं मरुणो रुहद्रुमदिन्द्रं वृषा सुतः । ध्रुवे स दसि सीदति ॥ २ ॥

आ । योनिम् । अरुणः । रुहत् । गर्भत् । इन्द्रम् । वृषा ।
सुतः । ध्रुवे । स दसि । सीदति ॥ २ ॥

अयमरुणोरुणवर्णः सोमो योनिं स्थानं द्रोणकलशमारुहदारोहवि तत इन्द्रं ममदृच्छ-
ति । कुतः सन्नयं वृषावर्षकः फलानां सुतोभिपुतः सन् गत्वा ध्रुवे स दसि स्थिरे स्थाने द्यु-
लोकारूपे सीदति निवसति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नूनो रयिं महामिन्द्रोऽस्मभ्यं सोमविश्वतः । आपवस्व सहस्रिणम् ॥ ३ ॥

नु । नः । रयिम् । महाम् । इन्द्रो इति । अस्मभ्यम् । सोमम् ।
विश्वतः । आ । पवस्व । सहस्रिणम् ॥ ३ ॥

हे सोमाभिपुतस्त्वं हे इन्द्रो नोऽस्मभ्यं नु क्षिप्रं महान् महान्तं सहस्रिणं असांख्यातं रयिं
धनं विश्वतः आपवस्व सर्वतः परिस्रव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

विश्वो सोमपवमानद्युम्नात्सिन्धुताभ्यं । विदाः सहस्रिणीरिप्यः ॥ ४ ॥

विश्वा । सोम । पवमान । युश्रानि । इन्दो इति ।

आ । अर । विदाः । सहस्रिणीः । इयः ॥ ४ ॥

हे सोम पवमान पूषमान इन्दो दीप्त त्वं विश्वा सर्वाणि बहुविधानि युश्रानि द्रविणानि
आभराहर । विदाः संभयच सहस्रिणीः सहस्रसंख्याकानि इषोचानि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सतःपुनानआभररयिस्तोत्रेस्तुवीर्यम् । जरितुर्वर्धयागिरः ॥ ५ ॥

सः । नः । पुनानः । आ । अर । रयिम् । स्तोत्रे ।

सुध्वीर्यम् । जरितुः । वर्धय । गिरः ॥ ५ ॥

हे सोम सत्त्वं नोस्मभ्यं स्तोत्रे स्तोत्रुष्यः पुनानः पूषमानोभिपूषमाणः आभराहर । किं
रयिं धनं । कीदृशं सुवीर्यं सुपुत्रं । किञ्च जरितुः स्तोतुर्गिरः स्तुवीः वर्धय ॥५॥

अथ षष्ठी-

पुनानइन्दवाभरसोमद्विष्वहसंरयिम् । त्वर्षन्निन्दोनउक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

पुनानः । इन्दो इति । आ । अर । सोमं । द्विष्वहसम् ।

रयिम् । त्वर्षन् । इन्दो इति । नः । उक्थ्यम् ॥ ६ ॥ ३० ॥

हे इन्दो सोम पुनानः पूषमानसत्त्वं आभराहर । किं रयिं धनं । कीदृशं धनं द्विष्वहसं सं-
वयोर्द्युपृथिव्याख्ययोः स्थानयोः परिवृद्धं । तदेवाह हे इन्दो त्वर्षन् वर्षक नोस्मभ्यं उक्थ्यं
स्तुत्वं धनमाभर ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे विशोवर्गः ॥ ३० ॥

प्रयेगावइति षड्चं संतदशं सूक्तं काण्वस्य मेध्यातिथेरार्यं गायत्रं पवमानसोमदेववाकं
तथाचानुक्तान्तं-प्रयेगावोमेध्यातिथिरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रयेगावोनभूर्णयस्त्वेपाअयासोअकमुः । घ्नन्तःकृष्णामपत्वचम् ॥ १ ॥

प्र । ये । गावः । न । जूर्णयः । त्वेषाः । अयासः ।
अक्रमुः । घ्नन्तः । कृष्णाम् । अप । त्वचम् ॥ १ ॥

ये अभिपुत्राः सोमाः गावोन उदकानीव तानि यथा तूर्णमघः पतन्ति तद्वत् एवंचोपमी-
यन्ते । यद्वा गावः स्वगोष्ठं प्रत्याशु गच्छन्ति तद्वत् । अथवा गावः स्तुतिवाचः तापथा स्तुत्यं
प्रति क्षिप्तं प्राप्नुवन्ति तद्वत् । भूर्णयः क्षिप्ताः त्वेषाः दीताः अयासः अयाः गमनशीलाः कृष्णां
त्वचं कृष्णा त्वप्रक्षाः तं निघ्नन्तः । त्वचिः संवरणकर्मा । ईदृग्भूताः सोमाः अक्रमुः ताव
स्तुवतेतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुवितस्यमनामहेतिसेतुंदुराव्यम् । साह्यांसोदस्युमव्रतम् ॥ २ ॥

सुवितस्यं । मनामहे । अति । सेतुम् ।

दुः६आव्यम् । साह्यांसः । दस्युम् । अव्रतम् ॥ २ ॥

सुवितस्य शोभनंप्राप्तः सुवितः शोभनस्य सोमस्य सेतुं रक्षोविपयं बन्धं दुष्टमविं च
रक्षसां बंधनं तेषां हननबुद्धिच सोमकर्तृका मनामहे स्तुमः । कथंस्तुमइति तदुच्यते अव्रतं
दुराव्यं तद्वपं कर्माणां दस्युं शत्रुं साह्यांसोभिभवन्तः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

श्रुण्वेवृष्टेरिवस्वनःपवमानस्यशुष्मिणः । चरन्तिविद्युतोदिवि ॥ ३ ॥

श्रुण्वे । वृष्टेःइव । स्वनः । पवमानस्य ।

शुष्मिणः । चरन्ति । विद्युतः । दिवि ॥ ३ ॥

श्रुण्वे श्रूयते किं सोमस्वनः । किमिव वृष्टेर्वर्षणस्य स्वनइव तस्य यथा महान् स्वनः
श्रूयते तद्वत् प्रभूवरसापातसमये श्रूयते । कस्य स्वनइति तत्राह पवमानस्य पूयमानस्य
शुष्मिणोबलवतः तस्यैव विद्युतोदीक्षयो दिव्यन्तरिक्षे चरन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आपवस्वमेहीमिपंगोमदिन्दोहिरण्यवत् । अश्वावद्वाजवत्सुतः ॥ ४ ॥

आ । पवस्व । महीम् । इपम् । गोऽमत् । इन्दो इति ।

हिरण्यवत् । अश्ववत् । वाजवत् । सुतः ॥ ४ ॥

हे इन्दो सोम सुतोऽग्निपुतस्त्वं महीभिर्पं महदन्नं आपवस्व । कीदृशमन्नं गोमत् बहुगोभि-
रुपेतं एवं हिरण्यवत् हिरण्यैः अश्ववत् अश्वैः वाजवत् वाजैर्वल्लैश्चोपेतं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सपवस्वविचर्षणआमहीरोदसीपृण । उपाःसूर्योनरश्मिभिः ॥ ५ ॥

सः । पवस्व । विचर्षणे । आ । मही इति । रोदसी इति ।

पृण । उपाः । सूर्यः । न । रश्मिभिः ॥ ५ ॥

हे विचर्षणे विद्वटः सोम सत्त्वं पवस्व क्षर रसं । तथा कृत्वा तेनरसेन मही महत्यौ रो-
दसी धावापृथिव्यौ आपृण आपूरय उपाः उपसः एकदेशवाचिनोपःशब्देन तदुपलक्षित-
महुरुच्यते तदप्राधान्यात् अहानि रश्मिभिः सूर्योन सूर्यदिव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परिणःशर्मयन्त्याधारयासोमविश्वतः । सरारसेर्वविष्टपम् ॥ ६ ॥ ३ १ ॥

परि । नः । शर्मयन्त्या । धारया । सोम ।

विश्वतः । सर । रसाइव । विष्टपम् ॥ ६ ॥ ३ १ ॥

हे सोम नोऽस्मभ्यं शर्मयन्त्या सुखयन्त्या धारया विश्वतः सर्वतः परित्तर परिवर रसेव
रसेनेव विष्टपं भ्रूलोकं । यद्वा रसा नदी स्यात् तं सा प्रवणरूपमिव ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठस्याष्टमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३ १ ॥

जनयजिति षड्भ्रमष्टादशसूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । जनयन्तित्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

जनयन्त्रोचनादिवोजनयन्त्रप्सुसूर्यम् । वसानोगाअपोहरिः ॥ १ ॥

ज॒नयन् । रो॒चना । दि॒वः । ज॒नयन् । अ॒प्सु ।
सूर्य॑म् । व॒सानः । गाः । अ॒पः । ह॒रिः ॥ १ ॥

अयं हरिः सोमो दिवोद्युसंबन्धीनि रोचना रोचनानि नक्षत्रग्रहमंडलानि जनयन् तथा
अम्ब्वन्नरिक्षे सूर्यं च जनयन् तथा गाः अधोगंभीरपोवसानो भूमिमात्मानं वा आच्छादयन्
पवतइत्युत्तरत्र संबंधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ए॒पप्र॒त्नेन॑म॒न्म॒नादे॒वोदे॒वेभ्य॑स्परि॑ । धार॑यापवते॒सुतः ॥ २ ॥
ए॒पः । प्र॒त्नेन॑ । म॒न्म॒ना । दे॒वः । दे॒वेभ्यः॑ ।
परि॑ । धार॑या । प॒वते॑ । सु॒तः ॥ २ ॥

एपः देवः सोमः प्रत्नेन पुराणेन मन्मना मननीयेन स्तोत्रेण युक्तः सुतोभिषुवश्च सन् देवे-
भ्यः परि परितो धारया स्वीयया पवते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वा॒वृ॒धा॒नाय॑तूर्व॒येप॑वन्ते॒वाज॑सातये । सो॒माःस॒हस्र॑पाजसः ॥ ३ ॥
वा॒वृ॒धा॒नाय॑ । तूर्व॒ये । प॑वन्ते । वा॒ज॑सातये ।
सो॒माः । स॒हस्र॑पाजसः ॥ ३ ॥

वावृधानाय वर्षमानाय तूर्वये क्षिमाय वाजसावये संग्रामायानलाभाय वा पवन्ते पूषन्ते
के सोमाः । कीदृशाः सहस्रपाजसो परिमितबलाः असंख्यातवेगाइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

दु॒हानः॑प्र॒त्नमित्य॑र्यःप॒वित्रे॑परि॒पिच्य॑ते । क॒न्द॒दे॒वाँअ॒र्जीज॑नत् ॥ ४ ॥
दु॒हानः॑ । प्र॒त्नम् । इत् । र्यः । प॒वित्रे॑ । परि॒ ।
सि॒च्य॑ते । क॒न्द॒ । दे॒वान् । अ॒र्जीज॑नत् ॥ ४ ॥

पन्नमित् पुराणमेव पयोरसं दुहानः दधानः सोमः पवित्रे परिपिच्यते । किंच क्रन्दन् शब्दं कुर्वन् देवानजीजनत् जनयति स्वसमीपे यत्र सोमोभिपूयते तत्र देवानियतं प्रादुर्भवन्ति अतो जनयतीत्युपचर्यते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

अ॒ग्नि॒वि॒श्वानि॒वा॒र्या॒मि॒दे॒वाँ॑क॒ता॒दृ॒धः । सोमः॑ पु॒नानो॒ अ॒र्प॒ति ॥ ५ ॥

अ॒ग्नि । वि॒श्वानि । वा॒र्या । अ॒ग्नि । दे॒वान् ।

ऋ॒त॒दृ॒धः । सोमः॑ । पु॒नानः॑ । अ॒र्प॒ति ॥ ५ ॥

अयं सोमः पुनानः पूयमानो विश्वानि वार्या वरणीयानि धनान्यर्पति तथा ऋतावृधो यज्ञवर्धकान् देवानर्पति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

गोम॑न्नः सोम॒वीर॒वृ॒श्वानि॒वृ॒हार्ज॑वत्सुतः । पव॑स्व बृ॒हती॒रिषः॑ ॥ ६ ॥ ३२ ॥

गो॒म॒न्त् । नः॑ । सो॒म । वी॒र॒व॒न्त् । अ॒श्व॑द्वत् ।

वा॒ज॑द्वत् । सु॒तः । पव॑स्व । बृ॒हतीः॑ । इ॒षः ॥ ६ ॥ ३२ ॥

हे सोम सुतस्त्वं नोस्मभ्यं गोमत् गोभिर्युक्तं वीरवद्बृहभिः वीररूपेत् अश्ववदश्वैर्युक्तं वाजवद्वाजैर्वसैः संग्रामैर्वोपेतं घनं बृहतीरिषः प्रभूतान्यन्तानि पवस्व प्रमच्छेत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति पठस्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

योअत्यइवेति पङ्कचमेकोनविंशंस्कं ऋष्याद्या पूर्ववत् योअत्यइवेत्यनुक्रान्तं गतोविनि-
योगः ।

तत्र पथमा-

यो॒अ॒त्य॑इ॒वमृ॒ज्य॒ते॒ गो॒भिर्म॑दाय॒ह॒र्य॒तः । तं॒गी॒भिर्वा॑स॒याम॑सि ॥ १ ॥

यः । अ॒त्यःइ॒व । मृ॒ज्य॒ते । गो॒भिः । म॑दाय ।

ह॒र्य॒तः । तम् । गीःइ॒भिः । वा॒स॒या॒म॒सि ॥ १ ॥

यः सोमः अत्यइव अतनशीलोश्वइव गोभिवंसतीवरीभिरद्विगोविकारैः पयआदिभि-
र्वा मृज्यते मिश्रयते किमर्थं मदाय देवानां । कीदृशोयः हर्यतः कान्तः तं सोमं गीभिः स्तुति-
भिर्वात्सयानसि वासयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तन्नोविश्वांअवस्युवोगिरंशुम्भन्तिपूर्वथा । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ २ ॥

तम् । नः । विश्वाः । अवस्युवः । गिरः । शुम्भन्ति ।

पूर्वस्था । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ २ ॥

तमिन्दुं सोमं नोस्माकं विश्वाः सर्वावस्युवः अवोरक्षणं तदिच्छंत्योगिरः स्तुतयः
पूर्वथा पूर्वमिव पूर्वं यथा तथैवेदानीमपि शुम्भन्ति दीपयन्ति किमर्थमिन्द्रायेन्द्रस्य पीतये
पानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुनानोयानिहर्यतःसोमोगीभिःपरिष्कृतः । विप्रस्यमेध्यातिथेः ॥ ३ ॥

पुनानः । याति । हर्यतः । सोमः । गीः । इभिः ।

परिष्कृतः । विप्रस्य । मेध्याऽतिथेः ॥ ३ ॥

पुनानः पूषमानोहर्यतः कमनीयः सोमोगीभिः परिष्कृतः स्तुतिभिरलंघनोयाति कलशंम-
ति । किमर्थं विप्रस्य मेधाविनो मेध्यातिथेर्ममयागार्थं यद्वा ममगीभिरिति संबंधः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पर्वमानविदारयिमस्मभ्यंसोमसुश्रियम् । इन्दोसहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥

पर्वमान । विदाः । रयिम् । अस्मभ्यम् । सोम ।

सुश्रियम् । इन्दो इति । सहस्रवर्चसम् ॥ ४ ॥

हे पर्वमानसोग इन्दोस्मभ्यं सुश्रियं शोभनया भिया युक्तं सहस्रवर्चसं बहुदाभि रयि
धनं विदाः देहीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

इन्दुरत्यो न वाजसृत्कर्निक्रन्ति पृवित्र आ । यदक्षारतिदेव्युः ॥ ५ ॥

इन्दुः । अत्यः । न । वाजसृत् । कर्निक्रन्ति ।

पृवित्रे । आ । यत् । अक्षाः । अति । देव्युः ॥ ५ ॥

यः इन्दुः वाजसृत् संग्रामसरणः अत्यो न अश्वइव पवित्र आ पवित्रे कर्निक्रन्ति शब्दं करोति यपदा अक्षाः क्षरति । क्षरसंचलने इत्यस्माच्छान्दसे लुडि तिपि सिच् बहुलं छन्दसी-
वीडभावः इडभाष्ये रात्सप्येविसलोपः । देव्युर्देवकामः सन् तदा अतिशब्दं करोति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

पवस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

पवस्व । वाजसातये । विप्रस्य । गृणतः ।

वृधे । सोम । रास्व । सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

हे सोम पवस्व क्षर । किमर्थं वाजसातये नस्य लाभाय । तथा गृणतः स्तुवतो विप्रस्य
मम मेध्यातिथे वृधे वर्धनाय च हे सोम सुवीर्यं शोभनवीर्येपितं पुत्रं च रास्व देहीति ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठ्याष्टमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थान्श्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्वाजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये षष्ठाष्टकेष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ इति षष्ठोऽष्टकः समाप्तः ॥ ६ ॥